

WYDAWNICTWO
CENTRALNEGO TOWARZYSTWA ROLNICZEGO
W KRÓLESTWIE POLSKIM.

ZBIÓR USTAW WŁOŚCIAŃSKICH

obowiązujących w Królestwie Polskiem

ułożyli i opatrzyli wyjaśnieniami

Feliks Brodowski i Józef Kaczkowski.

Wydz. Bibl. Prawnicza

1806158138

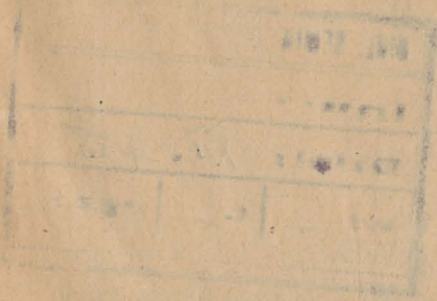
C. T. R.

BIBL. SEMIN		
Inw.		
Dziół: XII. 755		
ws	t.	egz.

WARSZAWA.

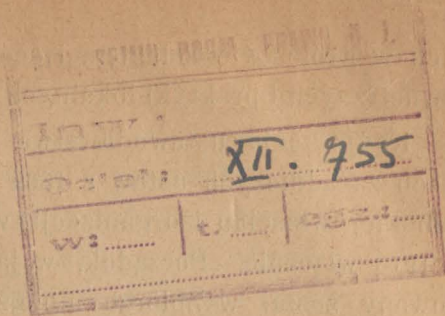
Skład główny w Centralnem Towarzystwie Rolniczem Kopernika 30
i w księgarniach Gebethnera i Wolffa.

1918.

Geprüft und freigegeben Presseverwaltung Warschau, d. 22.VIII 1918. T. № 11034. Dr. № 181.

Druk „Gazety Rolniczej“ (W. Musielewicza), Złota 24.

Przedmowa.

Obowiązujące dotychczas w Królestwie Polskiem ustawodawstwo włościańskie powinno być i będzie bezwątpienia przedmiotem pilnego badania. Jakiegokolwiek przedsięwzięcie prawodawca polski w tej dziedzinie reformy, będzie on zmuszony dążyć drogą ewolucji, nie zaś przewrotu, nie może przeto zapoznawać norm prawnych, które w ciągu z górą pół wieku regulowały u nas niezmiernie złożone stosunki agrarne. Zarówno dla prawodawcy, jak dla instytucji ziemskich, jakie do życia powołanemi być mają, jak wreszcie dla sądów, o ile do ich kompetencji sprawy sporne, z tabel likwidacyjnych i nadawczych wypływające, włączonemi będą, jedną z najpilniejszych potrzeb doby obecnej jest ułatwienie poznania i gruntownej oceny ustawodawstwa włościańskiego przez skompletowanie i ujęcie w jedną całość ustaw obowiązujących ze wszystkiem, co rozumienia ich, komentowania i stosowania się dotyczy. Świadome tej naglącej potrzeby podjęło Centralne Towarzystwo Rolnicze niniejsze wydawnictwo. Jest to kompletny zbiór ustaw włościańskich, dla Królestwa Polskiego wydanych i moc prawa skodyfikowanego mających, z dodaniem: 1) przepisów, które w danym artykule prawa skodyfikowanego wskazane zostały jako uzupełnienie tegoż bez przytoczenia wszakże treści tych przepisów (naprz. Instrukcja Tow. Kred. Ziem., którą art. 161 Ks. IX — Zbioru art. 304 — wskazuje jako obowiązującą przy sporządzaniu planów gospodarstwa leśnego), tudzież przepisów lubo w ustawie skodyfikowanej nie wzmiankowanych, lecz w związku z nią bezpośrednim i uzupełniającym będących (naprz. przepisy o utrzymywaniu dróg, podane jako dodatek do art. 208 ust. samorz. gm., wyjaśniający istotę i rozciągłość powinności drogowej) i 2) szczegółowych wyjaśnień, tez, komentarzy, wskazówek z orzecznictwa byłego Komitetu Urządzającego, b. Komisji Czasowej do spraw włościań-

skich w Królestwie Polskiem i senatu, z rozporządzeń ministerjum spraw wewnętrznych i praktyki lokalnych instytucji włościańskich zaczerpniętych.

Kodyfikacja ustawodawstwa włościańskiego, będącego rozwinięciem trzech zasadniczych ustaw r. 1864 o ustroju samorządowym, o organizacji ziemskiej włościan i organizacji władz włościańskich, trwała od r. 1892 do 1913 włącznie. Porządek, w jakim ustawy weszły do kodyfikacji, zachowany został w Zbiorze niniejszym. Część pierwsza zatem obejmuje ustawę samorządu gminnego, kompletną, z uzupełnieniami z lat 1906, 1910, 1912 i ostatniemi, niezmiernie ważnemi a w dotychczasowych wydaniach polskich nieuwzględnionemi, jakie kontynuacja tomu II Zb. Pr. w r. 1913 wniosła do ustawy pomienionej. Część druga obejmuje ustawę organizacji władz włościańskich, którą kontynuacja r. 1913 przyłączyła pod postacią dodatkowych artykułów (314—336) do Organizacji Zarządu Królestwa Polskiego (t. II Zb. Pr., wyd. 1892). Ustawa ta w kodyfikacji zdekompilowana jest skutkiem tego, iż nie objęła związanych z nią organicznie przepisów, dotyczących się trybu czynności władz włościańskich (dod. do art. 118 Post. Kom. Urz.); zamieszczono je w Księdze IX, będącej kontynuacją z r. 1913 tomu IX Zb. Pr. i stanowiącej skodyfikowany zbiór ustaw o organizacji ziemskiej włościan. Jest to część trzecia zbioru niniejszego. Wyeliminowawszy z niej art. 232—281, ustalające zasady postępowania władz włościańskich w sprawach kompetencji ich powierzonych, związane logicznie z ustawą organizacji władz tych, otrzymamy w Księdze IX (naszej części III) istotnie kompletny zbiór ustaw połączonych jednością przedmiotu, którym jest organizacja ziemska włościan w Królestwie. Ustaw tych różnymi czasy i w różnej ogłaszanych formie: pod postacią postanowień Komitetu Urządzającego, uchwał Komitetu do spraw Królestwa Polskiego, rozkazów najwyższych, najwyżej zatwierdzonych zdań Rady Państwa lub Komitetu ministrów, przed skodyfikowaniem ich w r. 1913 — jak rzeczone wyżej — w Ks. IX Zb. Pr. (Osob. dod. do Prawa o stanach) poszukiwać trzeba było w różnych zbiorach praw, jako to w Dzienniku Praw, zbiorze postanowień Kom. Urz., zbiorze przepisów i rozp. rządu. Kodyfikacja skupiła je w jednej księdze. Tu zatem mamy: w art. 1—16 zasadnicze prawa włościan do gruntów i użytków z wyszczególnieniem w art. 8—9 osób, objętych mocą ukazów r. 1864; w art. 17—44 przepisy o pomiarze gruntów włościańskich; w art. 45—66 o podziale wspólnych pastwisk dworu i włościan; w art. 67—85 o obowiązkowym podziale gruntów wspólnych kilku gromad; w art. 86

o podziale gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy; w art. 87—109 przepisy ograniczające prawo włościan do rozporządzania gruntami swymi (alienacja, dzierżawa i t. d.); w art. 110—117 także przepisy dla włościan rosjan: staroobrzędowców i jedynowierców; w art. 118 alienacja własności gminnej i gromadzkiej, w art. 119—198 komplet ustaw i przepisów, dotyczących się służebności, a więc ściśle określanie rozciągłości ich, tryb użytkowania, tryb rozpoznawania skarg i sporów, użytkowania z lasów obciążonych służebnościami, wreszcie — z rybołówstwa; w pozostałych zaś 199—231 przepisy w przedmiocie aktów organizacji ziemskiej włościan — sporządzania ich, uzupełniania, prostowania i wydawania kopji takowych, a w dodatkach (1, 2 i 3) przepisy o służebnościach w majątkach donacyjnych, o urządzeniu włościan-kurpi i o działkach gruntów, przeznaczonych na uposażenie bezrolnych i nieobjętych przez nich w użytkowanie.

Zbiór niniejszy jest ścisłym oddaniem tekstu Zbioru Praw, bez żadnych zmian w układzie tegoż, zgodnie zatem ze Zbiorem Praw pod każdym artykułem przytoczone zostały (*petitem*, jak w oryginale) źródła prawa, czyli przepisy w drodze ustawodawczej ogłoszone, z których artykuł prawa skodyfikowanego powstał; w nawiasie zamieszczona liczba oznacza pozycję, pod którą prawo źródłowe znajduje się w Pełnym Zbiorze Praw. O ile ustawy skodyfikowane posiadają tekst polski, urzędowo w Dzienniku Praw ogłoszony, tekst ten zachowano bez żadnych zmian tam, gdzie tekst rosyjski nie uległ przy kodyfikacji zmianie.

Poza skompletowaniem w języku polskim Ustaw włościańskich zasadniczych i wiążących się z nimi przepisów i instrukcji, zebrano i usystematyzowano miarodajne wyjaśnienia prawa obowiązującego. Dla ujęcia istoty ustaw i zorientowania się w praktyce stosowania tychże w dziedzinie tak rozległej i złożonej, jak prawo agrarne, jest to niezbędne. Pierwszą próbą w tym kierunku był Zbiór wyroków senatu w sprawach włościańskich, wydany w r. 1889 przez I. Goremykina, drugą — podręcznik (*Sistematiczeskij Sbornik*) Skriabina, który przez długi szereg lat stanowił *vademecum* Komisarzy włościańskich. Pierwszy przestarzały, drugi nadto — ubogi pod względem orzecznictwa senatu a natomiast przeładowany przygodnemi i bynajmniej nie miarodajnymi wskazaniem władz administracyjnych. Poważnym, istotnie doniosłym faktem w dziedzinie usystematyzowania jedynie miarodajnych w tym przedmiocie orzeczeń senatu są niemal równocześnie wydane Zbiory orzeczeń tych w sprawach

włościańskich w Królestwie Poiskiem senatora Stefanowicza i znanego prawnika rosyjskiego I. Tiutriumowa. Pierwszy nosi tytuł: „Zbiór wyroków senatu rządzącego w sprawach włościańskich gubernji Królestwa Polskiego“ (Petersburg, 1914 r.) i zawiera 805 pozycji z przytoczeniem ukazów i wyroków senatu *in extenso*; drugi: „Wyjaśnienia senatu rządzącego w sprawach włościańskich w gubernjach Król. Pol. za czas od r. 1882 do 1 czerwca 1913 r.“ (Petersburg, r. 1913) i zawiera 1007 tez, z krótkiem podaniem motywów, wyjętych z wyroków i ukazów 2 departamentu i pierwszego Zebrania ogólnego; tudzież Cywilnego departamentu kasacyjnego i ogólnego Zebrania 1, 2 i kasac. depart. senatu. Obok Zbioru Postanowień Kom. Urządz. i Zbioru wyroków b. Komisji Czasowej, dwa przytoczone powyżej Zbiory orzeczeń senatu stanowiły źródło, z którego wszystko, co dla rozumienia Ustaw włościańskich przydatnem być mogło, do Zbioru tego włączono. W ograniczonej mierze korzystano przy zbieraniu wyjaśnień z następujących prac: M. Kornilowicz: „Tolkowanje krestjanskaho prawa“ (Lublin, 1912); Majewski: „Wójt i gmina“; H. Konic: „Samorząd gminny“, wyd. 2 (Warszawa, 1906); Skriabin: „Sistematiczeskij sbornik“ (Radom, 1896) i paru in., w tekście przytoczonych. Pewne luki w tych wyjaśnieniach starano się uzupełnić wnioskowaniem redakcji.

Red.

Warszawa, 1 sierpnia 1918 r.

SPIS RZECZY.

	<i>Str.</i>
PRZEDMOWA	V—VIII
Spis rzeczy	IX—XIII

Część I.

Ustawa samorządu gminnego	1—76
Organizacja samorządu w gminach wiejskich	1— 7
ROZDZIAŁ I. — Organizacja administracji gminnej	8—41
Oddział pierwszy. — O składzie administracji	8
Oddział drugi. — O Zebraniu gminy	9
Oddział trzeci. — O wójcie gminy	34
Oddział czwarty. — O sołtysach	38
Oddział piąty. — O pełnomocnikach	40
Oddział szósty. — O pisarzu gminy	41
ROZDZIAŁ II. — O naznaczaniu i oddalaniu urzędników administracji gminnej, o ich prerogatywach służbowych i odpo- wiedzialności	41—57

Oddział pierwszy. — O naznaczaniu urzędników administracji gminnej	41
Oddział drugi. — O oddalaniu urzędników gminnej administracji	46
Oddział trzeci. — O prawach i swobodach gminnej administracji	48
Oddział czwarty. — O odpowiedzialności urzędników gminnej administracji	53
 ROZDZIAŁ III. — Organizacja gromad wioskowych	 57—68
 ROZDZIAŁ IV. — O zastosowaniu organizacji samorządu wiejskiego do osad	 68—71
 ROZDZIAŁ V. — Przepisy szczególne o zarządzie miejscowym sprawami porządku i bezpieczeństwa w niektórych wsiach i kolonjach gubernji Królestwa Polskiego	 72—76

C z ę ś ć II.

Ustawa organizacji władz do spraw włościańskich	77—93
 ROZDZIAŁ I. — O składzie władz do spraw włościańskich i o ich czynnościach	 79—85
 ROZDZIAŁ II. — O przedmiotach kompetencji władz do spraw włościańskich	 86—93

C z ę ś ć III.

Ustawy organizacji ziemskiej włościan	95—320
 ROZDZIAŁ I. — Przepisy zasadnicze	 97—130

Str.

Oddział pierwszy. — O gruntach i użytkach, jakie na własność włościan mocą ukazów najwyższych z d. 19 lutego 1864 r. przeszły	97
Oddział drugi. — O osobach, na które rozciąga się moc ukazów najwyższych 19 lutego 1864 r.	104
Oddział trzeci. — O prawach włościan do gruntów	105

ROZDZIAŁ II. — O pomiarze i odgraniczeniu gruntów, które na własność włościan przeszły.	131—138
---	---------

ROZDZIAŁ III. — O podziale gruntów wspólnych i gromadzkich	139—155
--	---------

Oddział pierwszy. — O podziale wspólnych pastwisk między dziedziców i włościan	139
--	-----

Oddział drugi. — O obowiązkowym podziale gruntów, będących w posiadaniu wspólnem gromad wioskowych, osad, miast i gospodarzy, nie stanowiących osobnych gromad, tudzież o wydzieleniu gruntów tych jednemu ze współwłaścicieli	146
--	-----

Oddział trzeci. — O podziale gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy.	150
--	-----

ROZDZIAŁ IV. — O ograniczeniach w przedmiocie rozporządzania osadami i gruntami włościańskimi	155—163
---	---------

Oddział pierwszy. — O trybie alienacji i oddawaniu w dzierżawę, najem lub posiadanie tytułem zastawu osad i gruntów włościańskich, jakoteż o rozdrabnianiu majątków pomienionych	155
--	-----

Oddział drugi. — Osobne przepisy o prawach gruntowych właścicieli osad we wsiach, położonych około forticy Nowo-Georgiewska, i o prawach staroobrzędowców i jedynowierców do gruntów, wyznaczonych im na skutek rozporządzenia rządu	161
--	-----

Oddział trzeci. — O trybie alienacji majątków nieruchomości nabytych przez gminy i gromady wioskowe	163
---	-----

ROZDZIAŁ V. — O serwitutach 164—288

Oddział pierwszy. — O ściśle określaniu rozciągłości serwitutów	164
---	-----

Oddział drugi. — O trybie użytkowania z serwitutów	174
--	-----

Oddział trzeci. — O sposobie użytkowania z lasów obciążonych służebnościami włościańskimi	239
---	-----

Oddział czwarty. — O zamianie serwitutów	285
--	-----

ROZDZIAŁ VI. — O prawach włościan do rybołówstwa w wodach, przytykających do ich gruntów 288

ROZDZIAŁ VII. — O aktach organizacji ziemskiej 290—304

Oddział pierwszy. — O tabelach likwidacyjnych	290
---	-----

Oddział drugi. — O tabelach (aktach) nadawczych	293
---	-----

Oddział trzeci. — O przynależności osad na mocy tabel likwidacyjnych i nadawczych	294
---	-----

Oddział czwarty. — O porządku wnoszenia do zatwierdzonych tabel likwidacyjnych i nadawczych zmian, jakie nastąpiły w włościańskim nadziale i serwitutach	295
--	-----

Oddział piąty. — O poprawianiu imion osadników w tabelach likwidacyjnych i nadawczych	296
---	-----

Oddział szósty. — O porządku poprawiania tabel likwidacyjnych i nadawczych	299
--	-----

Oddział siódmy. — O porządku wydawania nowych kopji tabeli likwidacyjnych i nadawczych	301
--	-----

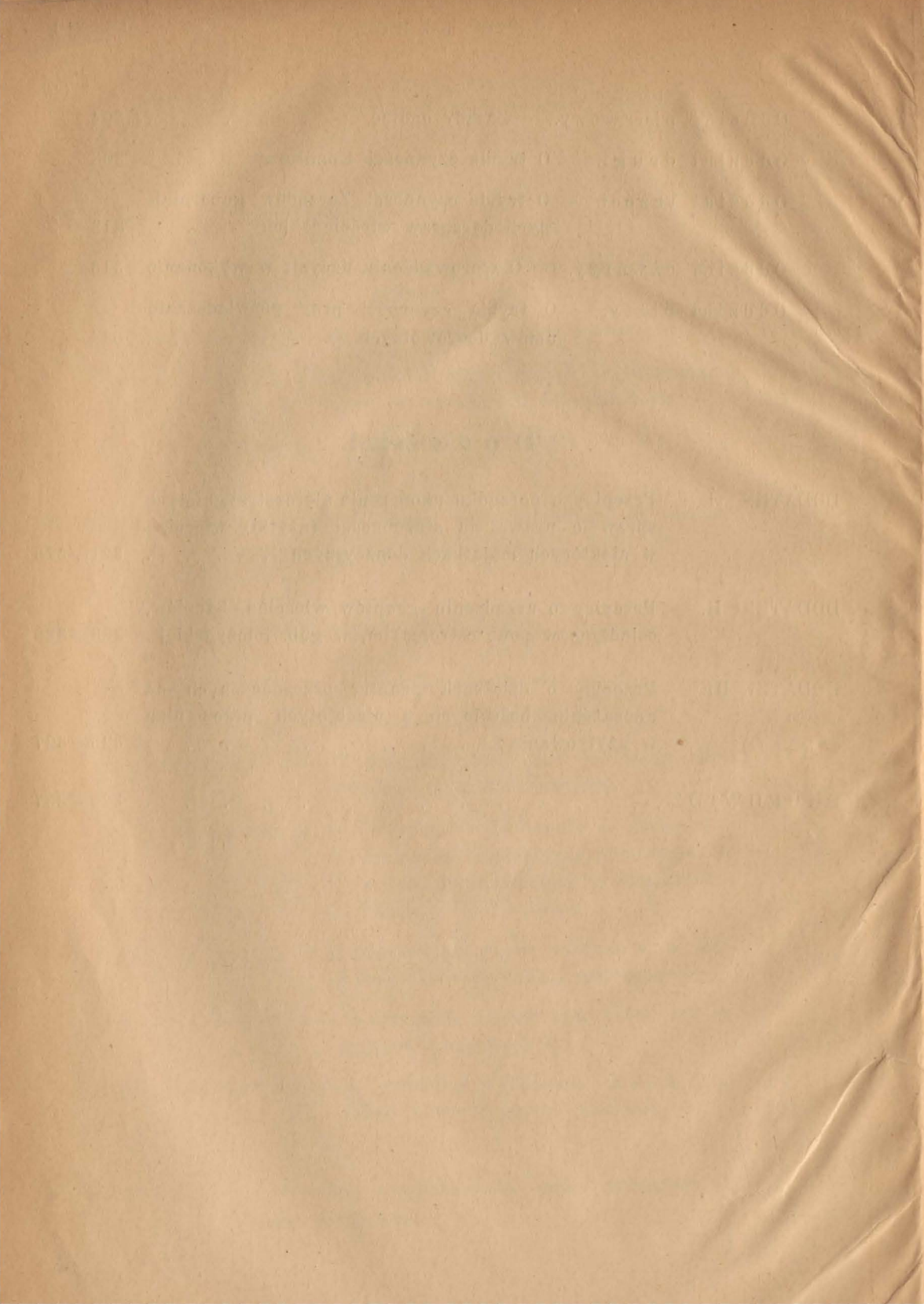
ROZDZIAŁ VIII. — O sposobie rozpoznawania spraw dotyczących się praw gruntowych 304—320

Str.

Oddział pierwszy. — Zasady ogólne	304
Oddział drugi. — O trybie czynności Komisarzy	308
Oddział trzeci. — O trybie czynności Zarządów gubernial- nych do spraw włościańskich	312
Oddział czwarty. — O wprowadzeniu decyzji w wykonanie	313
Oddział piąty. — O trybie czynności przy poświadczaniu umów dobrowolnych	314

D o d a t k i.

DODATEK I. — Przepisy o porządku ukończenia nierozstrzygniętych spraw o prawa na służebności (użytki) włościan w niektórych majątkach donacyjnych	321—323
DODATEK II. — Przepisy o urządzeniu gruntów włościan - kurpiów, osiadłych w pow. ostrołęckim, w gub. łomżyńskiej .	323—326
DODATEK III. — Przepisy o działkach gruntu, przeznaczonych na uposażenie bezrolnych i nieobjętych przez nich w użytkowanie	326—327
SKOROWIDZ	329—337

BIBL. SEMIN. DRCM - PRAWY N 1.		
Inw.:		
Dział: <i>Ka-455</i>		
w:	t.	egz.:

Część I.

Ustawa samorządu gminnego.

POL. SEMIN. DOCM. 1910	
Inw.:	
Dział: XI. 455	
w:	Część I.

Ustawa samorządu gminnego.

(Zbiór praw cesarstwa rosyjskiego. Tom II, wydanie z r. 1892, kontynuowane w latach 1906, 1910, 1912 i 1913.

Organizacja zarządu gubernij Królestwa Polskiego.

Dział piąty: Art. 194 — 313).

Organizacja samorządu w gminach wiejskich.

1. **194.** Każda gmina wiejska składać się (1) ma: 1) z wiosek i kolonij przez włościan wszelkiego nazwania osiadłych; 2) z folwarków i dworów dziedziców i innych właścicieli ziemskich (2) i 3) z osad (porów. art. 276 i nast.). 1864, 19 lut. (40610) art. 4; 1869, 1 czerw. (47163) uk. imien., art. 1, 2.

(1). a. Zmiany terytorjalne w składzie gmin wiejskich nastąpić mogą jedynie na skutek starań o to mieszkańców gmin w tych tylko wyjątkowych razach, gdy wskutek nielicznej ludności gminy uciążliwymi się stają dla jej mieszkańców składki na utrzymanie zarządu gminnego (okól. Czasow. Komisji dla spr. wł. w Król. Pol. — Zob. Sbornik Wrem. Kom. T. III, str. 140).

b. Tryb załatwiania spraw, dotyczących się zmian w składzie gmin.

Pierwiastkowo sprawy te wchodziły w zakres obowiązków Komisji włościańskich na mocy art. 19 dodatku do art. 10 Post. Kom. Urz. (Tymczasowa instrukcja dla Komisji włościańskich w Król. Pol.), który orzeka: „Zwiedzając wsie i sprawdzając słuszność skarg, Komisje nie zaniedbają zwrócić pilną uwagę na rozległość gmin, przyjmą do wiadomości żądania włościan, domagających się w gminach nieliczną ludność mających — przyłączenia do innych gmin, w gminach zaś zbyt rozległych — podziału tychże; o tem wszystkiem Komisje zbierają należyte informacje i w czasie o ile

możności najszybszym składają do Komitetu urządzającego projekty zmian lokalnych w rozgraniczeniu gmin łącznie z uchwałami odnośnych zebrań gminnych. Za każdym razem przytem składają Komisje swe objaśnienia co do przyczyn, dla których zmiana w składzie gminy jest pożądaną i w tym przedmiocie wypowiadają swe wnioski. W następstwie, na mocy art. 6, cz. 2 Org. zarz. gub. Król. Pol. (Zb. Pr., t. II, wyd. 1892, kontyn. 1906 r.), sprawy, dotyczące się „wewnętrznego rozgraniczenia gubernij“ zaliczone zostały do atrybucji rządów gubernialnych. W tym przedmiocie ukaz 2 depart. sen. z d. 17 czerwca 1904 r., № 4620, w sprawie wyłączenia kolonji Janówek ze składu gminy Uleź, pow. garwolińskiego, i zaliczenia jej do składu gminy Gulów, pow. łukowskiego, opiewa, iż na zasadzie p. 2 art. 6 Org. zarz. gub. Król. Pol., sprawy co do wewnętrznego rozgraniczania gubernij, z którymi związana jest niniejsza, zaliczone są do kompetencji rządów gubernialnych, nie zaś urzędów gubernialnych do spraw włościańskich, przy czem rządy gubernialne sprawy takie wnoszą za pośrednictwem głównego naczelnika kraju do ministerjum spraw wewnętrznych. (Zob. Stefanowicz. Sbor. riesz. Pr. S., str. 292, art. 288¹). Tenże sam tryb spraw, dotyczących się zmian w składzie gmin, wskazał istniejący przy wydziale ziemskim min. spr. wewn. urząd do spraw włościańskich w gub. Król. Pol., w decyzji z d. 13 lutego 1910 r., pozycja 13720 (Zob. Kornikowicz. Tolk. krest. prawa, str. 9). W praktyce, z art. 19 dodatku do art. 10 Post. Kom. Urz. utrzymał się warunek, aby w sprawach powyższych Zebrania gminne swe desiderata wypowiadały w uchwałach, poczem rząd gubernialny zasięga opinii naczelnika powiatu i komisarza włościańskiego, uchwały zaś zebrań gminnych skierowywa do miejscowego oddzielnego urzędu włościańskiego [Zob. niżej art. 9 (202)] w celu ustalenia, czy uchwały te postanowione zostały z zachowaniem przepisów prawa. Dalszy tryb postępowania taki, jaki zgodnie z art. 6, cz. 2 Org. zarz. gub. Król. Pol. wskazuje powyższy ukaz senatu.

(2). „Dziedzie“. „Właściciel ziemski“ (władzielec, pomieszczyk). Mając na uwadze drobnych posesorów (mięłkopomiestnyje władielcy), Komitet urządzający w art. 401 Postanowień swych wyjaśnił, iż za właściciela (władielca) w znaczeniu, jakie wyrazowi temu nadają ukazy roku 1864, winien być poczytywany każdy mieszkaniec Królestwa, który nabył grunta na własność zupełną, bez względu na jego stanową przynależność.

2. **195.** Wioski, kolonje i osady tworzą oddzielne gromady na zasadach poniżej wyłożonych w artykułach 264 i 265. 1864, 19 lut. (40610) art. 5; 1869, 1 czerw. (47163) uk. imien., art. 1, 2.

3. **196.** W gminach i gromadach wioskowych, administracja interesów gminnych i gromadzkich powierza się Zebraniom gminnym (1) i gromadzkim, oraz osobom przez takowe Zebrania wybranym. 1864, 19 lut. (40610) art. 6.

(1) Zebrania gminne nie są mocne wyznaczać z pośród siebie stałych Komisyj lub Komitetów z przekazywaniem tymże, w stosunku do spraw i dóbr gminnych, tych praw i obowiązków, które z mocy prawa przypadają samym Zebraniom, lub spadają na wójtów gmin (post. b. Komisji czasowej z d. 20 grud. 1877 r., № 125. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom., 1879, str. 208).

4. **197.** Od udziału w Zebraniach wyłączają się: 1) zostający pod śledztwem lub pod sądem za przestępstwa lub wykroczenia, pociągające za sobą utratę wszelkich szczególnych praw i przywilejów obwinionemu służących i 2) osoby oddane za wyrokiem sądowym (1) pod dozór policji. Tamże, art. 7; (kontyn. z r. 1906) — 1900, 10 czerw. (18777) zd. r. pań., A., III, art. 4.

(1). Osoby, znajdujące się pod dozorem policji na skutek rozporządzenia administracyjnego, wyłączają się od udziału w Zebraniach w sprawach dotyczących bezpośrednio zarządu gminnego i wioskowego, jako to — wyborów urzędników i t. p., dozwolony zaś jest im udział w Zebraniach w sprawach, tycejących się materialnych interesów mieszkańców wiejskich, naprz. przy wyznaczaniu i rozkładzie składek gminnych i powinności i t. p. (post. Kom. Urz. z d. 7 stycz. 1867 r., art. 922).

5. **198.** Osobom nie mającym z mocy przepisów wyraźnego prawa uczestniczenia w czynnościach Zebrania, nie tylko należeć do jego obrad, ale nawet być na nich obecnymi zabrania się. Za naruszenie tego zakazu pod sąd oddani zostaną. Osoby przez Rząd powołane, którym powierza się dopilnowanie wykonania przepisów, w Dziale niniejszym (V) wyluszczonech, i innych postanowień o włościanach, mogą znajdować się na Zebraniach, ilekroć tej ich obecności włożone na nich obowiązki wymagać będą. Tamże, art. 8.

6. **199.** Zebrania mogą obradować i wydawać uchwały tylko w przedmiotach w zakres ich atrybucyj, z mocy przepisów niniejszego (V) Działu, wchodzących. Gdyby zwołanie Zebrania nastąpiło samowolnie, przez osoby do tego prawem nie upoważnione, lub jeśliby naradzano się i wydawano uchwały w przedmiotach po za obrębem rzeczonych atrybucyj będących, to w takich razach uchwała Zebrania poczytuje się nieważną, a osoby, któreby w wydaniu jej udział miały, lub któreby samowolnego zwołania Zebrania dopuściły się, stosownie do ważności przedmiotu: lub ulegną karze przez Naczelnika Powiatu wymierzonej, lub pod sąd oddane zostaną na zasadzie osobnych w tej mierze instrukcyj. Tamże, art. 9.

7. **200.** Uchwały Zebrań gminnych i gromadzkich, zapadłe z naruszeniem warunków co do prawomocności onych, w artykułach 199, 209 i 272 tej ustawy zastrzeżonych, uznają się za niebyłe i uchylają się na skutek

zaskarżenia osób, prawa których naruszonemi zostały, jak również i na wniossek władz (1), którym poruczono nadzór nad należytym biegiem czynności zarządu gminnego. 1871, 7 stycz. Dz. Pr., t. 71, str. 129, art. 1 *).

(1). a. Na zasadzie art. 200 Org. zarz. gub. Król. Pol. uchylenie uchwał trybem nadzoru (—czyli na wniossek władz) nastąpić może wtedy jedynie, kiedy Zebranie nie posiadało prawem przepisanej kompletu, lub wzięta pod obrady sprawa nie należała do kompetencji Zebrania (ukaz 2 depart. senatu z d. 7 paźdz. 1908 r., № 4428. Zob. Tiutriumow. Razjaśnienia. Pr. S., str. 261 art. 982).

b. Do uchylania nieprawidłowych uchwał na wniossek władz, którym powierzony jest nadzór nad prawidłowym biegiem czynności zarządu gminnego, prawo żadnych terminów nie wyznaczyło (uk. 2 depart. sen. z d. 15 lutego 1897 r., № 1283. Zob. Stefanowicz. Sbor. riesz., str. 163, art. 146).

c. Art. 3194 Post. Kom. Urz., wkładając na władze, mające powierzony sobie nadzór nad prawidłowym biegiem czynności zarządu gminnego, obowiązek składania do uchylenia trybem ustanowionym uchwał, zapadłych z pogwałceniem przepisów art. 9, 17 i 105 ukazu z d. 19 lut. 1864 r. o urz. gm. wiej. (art. 199, 209 i 272 Org. zarz. Król. Pol.), nie ogranicza takowego składania jakimkolwiek terminem (uk. 2 depart. sen. z d. 16 paźd. 1897 r., №№ 4816, 4817. Zob. Stefanowicz. l. c. str. 180, art. 163).

d. Do uchwał, zapadłych z pogwałceniem warunków prawem przepisanych, przedawnienie nie stosuje się (uk. 2 depart. sen. z d. 8 listop. 1905 r., № 6772. Zob. Stefanowicz. l. c. str. 327, art. 323).

8. **201.** Uchwały w drodze prawnej zapadłe i w przedmiotach podlegających atrybucji pomienionych Zebrań, mogą być uchylane w tych wypadkach, kiedy sama istota zawierających się w nich decyzji jawnie narusza prawo; lecz uchylenie takowych uchwał nastąpić może nie inaczej, jak w skutku skarg osób, prawa których przez uchwałę naruszonemi zostały (1). Skargi podobne podawane być winny w terminie miesięcznym (2) licząc od daty ogłoszenia uchwały. Tamże, art. 2.

(1). a. Mieszkańcom wsi i kolonij, nieobjętych ukazem 2 marca (19 lut.) 1864 r. o urządzeniu włościan, nie przysługują prawa samorządu wiejskiego, a przeto uchwały ich poczytywane są za nieważne same przez się, bez specjalnej w przedmiocie uznania ich za nieważne decyzji odpowiednich urzędów włościańskich (uk. 2 depart. sen. z d. 29 kwiet. 1903 r., №№ 2661—2. Zob. Stefanowicz. l. c. str. 265, art. 264).

*) W zbiorze postanowień Komitetu Urządzającego prawo to zawarte jest w artykule 3194. (Przyp. Red.).

b. Mieszkańcy wsi i kolonij nieobjętych ukazem z d. 19 lutego (2 marca) 1864 r. o urządzeniu włościan nie stanowią osoby prawnej i nie mogą stanowić uchwał. Uchwały ich, powzięte skutkiem nieznamomości prawa, nie mogą być poczytane za rzeczywiste i nikogo obowiązywać nie mogą. Osoby i instytucje, których interesy przez uchwały takie zostały pogwałcone, nie powinny wszczynać starań o uchylenie tych uchwał, lecz jedynie wniesć — trybem wskazanym w art. 312 i 313 Org. zarz. gub. Król. Pol.—skargę na nieprawidłowe czynności sołtysów wprowadzających w wykonanie uchwały zebrań, przez prawo nieuznanych (uk. 2 depart. z d. 30 listopada 1902 r., № 4800. Zob. Kornilowicz. Tok. krest. prawa, str. 5).

c. Uchwały, powzięte przez kilka wsi, nie posiadają znaczenia uchwał przewidzianych w ukazie 2 marca (19 lut.) 1864 r. o urząd. gm. wiejs.; skargi na takie uchwały nie podlegają rozważaniu Oddzielnych Urzędów, którym powierzone jest prawo uchylania uchwał Zebrań gminnych i wioskowych (uk. 2 depart. sen. z d. 26 stycznia 1909 r., № 464. Zob. Stefanowicz. Sbor. riesz. pr. sen., str. 436, art. 435).

d. Skargi na uchwały, powzięte przez łączne zebranie kilku wsi, nie mogą być rozważane trybem, wskazanym w art. 3194 post. Kom. Urz., lecz—zgodnie z art. 292 Org. zarz. gub. Król. Pol. skargi na czynności urzędujących w gminie osób, które zezwoliły na sporządzenie uchwały łącznej kilku wsi, mogą być składane naczelnikowi powiatu (tamże).

(2). a. Zob. art. 7. 200. (1) d.

b. W prawie nie został przewidziany tryb ogłaszania uchwał gminnych, przeto termin miesięczny dla składania skarg na nie liczyć się winien—nawet wobec osób na Zebraniu nieobecnych—od dnia sporządzenia uchwały przez Zebranie gminne (uk. 2 depart. sen. z d. 12 marca 1907 r., № 1565) Porów. niżej punkt c.

c. Termin dla składania skarg na uchwały Zebrań gminnych i wioskowych liczy się dla osób zainteresowanych od dnia ogłoszenia ich uchwały. Dzień sporządzenia uchwały może być poczytany za dzień ogłoszenia tejże tylko w stosunku do osób, które uczestniczyły w zebraniu przy sporządzaniu uchwały, dla wszystkich zaś innych chwilą ogłoszenia jest chwila powiadomienia ich o zapadłej uchwale (uk. 2 depart. sen. z d. 14 marca 1913 r., № 3131. Zob. ibid. str. 688, art. 783).

d. Uchwały, powzięte z przekroczeniem władzy (kompetencji—„z przewyższeniem władzi“), podlegają uchyleniu bez względu na to, czy zaskarżone zostały w terminie, czy po terminie. Senat wyjaśnia to w następującym wypadku konkretnym. Zebranie wioskowe wsi Ludwików powzięło uchwałę, której mocą włościanom, posiadającym osady w tej wsi, lecz w niej niezamieszkałym, wzbroniono użytkowania z gromadzkiego paśnika. Skarga Jana Pysiaka i in., jako podana po terminie, zostawiona była bez skutku przez

Oddzielny Urząd w pierwszej i Urząd przy Wydz. Ziem. w drugiej instancji. Senat uchylił te decyzje, ponieważ uchwała była sprzeczną z istniejącym w tabeli likwidacyjnej wsi Ludwików wpisem (uk. 2 depart. sen. z d. 27 kwiet. 1912 r., № 4416. Zob. ibid. str. 601, art. 646).

9. **202.** (Według kontynuacji z r. 1913). Prawo uchyłania uchwał Zebrań gminnych i gromadzkich (wyłączając uchwały, odnoszące się do wyboru na urzędy gminne i podziału podatków włościańskich, oraz powinności drogowej gminnej, dla których przepisany jest oddzielny porządek) pozostawia się Oddzielnym Urzędom (1), istniejącym przy Urzędach gubernialnych do spraw włościańskich (art. 317 niniejszej kontynuacji). 1871, 7 stycz. (Dz. pr., t. 71, str. 128; Post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3194) uchw. Kom. Król. Pol., art. 3.

Uwaga 1. Tryb uchyłania uchwał, dotyczących wyborów na gromadzkie urzędy gminne, podany jest poniżej w artykułach 242 i 243, dotyczących zaś rozkładu podatku podymnego z osad włościańskich i podatku gruntowego z gruntów włościańskich — w art. 180 Ustawy (według niniejszej kontynuacji) o podatkach bezpośrednich (2). 1864, 19 lut. (40610) art. 73, 74; 1868, 15 grud. (46557) uchw., art. 1, 19; 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1871, 7 stycz. (Dz. pr., t. 71, str. 128; Post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3194) art. 3.

Uwaga 2 (według kont. z r. 1912). Skargi na uchwały, dotyczące rozkładu powinności drogowej gminnej, rozpoznają i rozstrzygają komisarze — w pierwszej i Urzędy gubernialne do spraw włościańskich w drugiej instancji. 1870, 19 czerw. (48503) uchw. Kom. Król. Pol., przepisy, art. 15; 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1871, 7 stycz. (Dz. pr. t. 71, st. 71, str. 128; Post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3194) uchw. Kom. Król. Pol., art. 3.

Uwaga 3 (według kont. z r. 1910). Od dnia 1 stycznia 1912 r. ustaje ściąganie włościańskich podatków — podymnego i gruntowego z nieruchomości włościańskich, znajdujących się w obrębie siedlisk miejskich w guberniach Królestwa Polskiego, nieruchomości te zaś pociągnięte zostają do opłacania podatku państwowego od nieruchomości w miastach, osadach i miasteczkach. Uwaga niniejsza tyczy się również punktów 5 i 9 artykułu 208, punktu 6 oddziału II artykułu 216, punktu 1 artykułu 230 i punktu 3 artykułu 271. 1910, 6 czerw. (zb. przep. i rozp. 1199) prawo, III.

(1). a. Gdy decyzja Oddzielnego Urzędu w przedmiocie zatwierdzenia uchwały gromadzkiej nie jest umotywowana, Urząd przy Wydziale Ziemskim (stanowiący drugą instancję) winien decyzję taką uchylić dla nowego rozpoznania sprawy (uk. 2 depart. sen. z d. 10 maja 1911 r., № 5084. Zob. Stefanowicz. l. c. str. 628, art. 693).

b. Zgodnie z wyjaśnieniem b. Komisji Czasowej, zawartem w decyzji z d. 4 czerwca 1878 r., № 52, w sprawie właściciela majątku Barcikowo,

obowiązkiem jest Urzędu Oddzielnego wysłuchać przybyłego na posiedzenie Urzędu petenta i rozpatrzyć posiadane przezeń dokumenty (Kuprejanow. Oteczot o rewizji, cz. II, str. 226).

c. Skargi na decyzje Oddzielnych Urzędów, na mocy pun. 8 art. 118 Post. Kom. Urz. i art. 2 oddziału I ukazu z d. 18 listopada 1870 r., mogą być składane w terminie trzymiesięcznym (Ibid. str. 598).

d. Skargi na uchwały Zebrań wioskowych w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich między gospodarzy podlegają rozpoznaniu Oddzielnych Urzędów tylko co do prawidłowości uchwał pomienionych z strony formalnej. Zapadłe po rozpoznaniu powyższych skarg decyzje Oddzielnego Urzędu nie pozbawiają Komisarza i Urzędu gubernialnego możności rozpoznawania w następstwie istoty uchwały. A więc — biorąc wypadek konkretny — gdy Oddzielny Urząd złożoną sobie skargę na uchwałę wioskową w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich oddalił, uchwałę zaś zostawił w mocy, to decyzja powyższa dla Komisarza i Urzędu gubernialnego, którym z mocy prawa z d. 25 stycznia 1876 r. i punktów 46—52 art. 118 Post. Kom. Urz. przysługuje zaświadczenie i zatwierdzanie tego rodzaju uchwał gromadzkich, nie stanowi przeszkody do rozpoznania istoty uchwały i w razie zauważenia nieprawidłowości — do odmówienia swej aprobaty (uk. 2 depart. sen. z d. 7 lipca 1894 r., № 3876. Zob. Stefanowicz. l. c. str. 145, art. 124, 125).

e. Skargi na uchwały Zebrań gminnych, dotyczące rozkładu składek na utrzymanie zarządu gminnego i na koszt leczenia niezamożnych gminniaków w szpitalach, podlegają rozpoznaniu Oddzielnych Urzędów (uk. 2 depart. sen. z d. 31 grudnia 1912 r., № 1144. Zob. Tiutriumow. Razjasnienja Pr. Sienata, str. 261, art. 980).

f. Oddzielnym Urzędom prawo zleciło uchylanie, w pewnych określonych wypadkach, uchwał Zebrań gminnych i wioskowych, lecz zatwierdzanie tych uchwał nie należy do atrybucyj pomienionych Urzędów (uk. 2 depart. sen. z d. 17 września 1909 r., № 6119. Zob. ibid., str. 261, art. 981). Porów. wyżej (1) b.

g. W przedmiocie uchwał Zebrań gminnych i wioskowych, tyczących się powinności drogowej, zob. dalej art. 15 (208), (3), 17, B.

(2). Wskazany tu art. 180 Ustawy o podatkach bezpośrednich (wyd. 1903; kontynuacja tomu V-go z r. 1913) brzmi: „Skargi na pogwałcenie przez Zebrania gminne i wioskowe przepisów w poprzednim (179) artykule określonych mogą być składane tylko w terminie miesięcznym od ogłoszenia rozkładu; skargi te rozpoznawane są i decydowane przez Komisarzy w pierwszej i Urzędy gubernialne do spraw włościańskich w drugiej instancji. 1868, 15 grud. (46557) uchw., art. 19; 1870, 18 listop. (48927) I, art. 2; 1871, 7 stycz. (Dz. pr., t. 71, str. 128) najw. polec., art. 3.

ROZDZIAŁ I.

Organizacja administracji gminnej.

ODDZIAŁ PIERWSZY. — O składzie administracji

10 **203.** Administrację gminy składają: 1) Zebranie gminy, 2) wójt gminy, jeden na gminę, 3) sołtysi. Oprócz tego, w razie uznanej potrzeby, gminy mogą mieć osobnych pisarzy gminnych, poborców podatków, inspektorów szkółek i szpitali, gajowych i innych ekonomicznych oficjalistów. Zebrania gminne mają prawo wybierania osobnych pełnomocników gminnych (art. 229, 230). 1864, 19 lut. (40610) art. 11; 1875, 19 lut. (54401) art. 9—32; 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1—4.

Uwaga. Sądy gminne urządzone są na zasadzie przepisów, zawartych w Organizacji Instytucji Sądowych (art. 477—504).

11. **204.** Na miejsce zbierania się Zebrania gminnego wyznacza się wieś w pośrodku gminy położona lub zasługująca na pierwszeństwo przewagą ludności, albo korzystnem swem pod względem handlowym i przemysłowym położeniem. 1864, 19 lut. (40610) art. 12; 1875, 19 lut. (54401) art. 9—32.

Uwaga. Przepisy co do sposobu wszczynania i rozstrzygania spraw o przeniesienie zarządu gminnego z jednej wsi do innej załączone są przy niniejszem. 1890, 21 maja, zb. przep. i rozp. 695; (według kontyn. z r. 1906) — 1904, 10 maja, zb. przep. i rozp., 1192.

Dodatek do uwagi artykułu 204.

Przepisy co do sposobu wszczynania i rozstrzygania spraw o przeniesienie zarządu gminnego z jednej wsi do innej.

1. Sprawy o przeniesienie zarządu gminnego z jednej wsi do drugiej, bez zmian wszakże w składzie i granicach gminy, są wszczynane bądź przez same Zebrania gminne, bądź z inicjatywy władz administracyjnych, Zebrania gminne występować mogą o przeniesienie zarządów gminnych tylko na podstawie uchwał, zapadłych przy zachowaniu warunków, podanych w artykułach 209 i 212 niniejszej ustawy. Władze administracyjne, gdy od nich inicjatywa pochodzi, winne wniosek swój zakomunikować Zebraniu gminnemu, celem uprzedniego rozważenia sprawy ze strony go-

spodarczej. Uchwała Zebrania gminnego zapada w tym wypadku przy zastosowaniu się do artykułu 209-go ustawy niniejszej. 1890, 21 maja (zb. przep. i rozp., 695, art. 1).

2. Uchwały zebrań gminnych co do przeniesienia zarządów gminnych, a również propozycje w tym przedmiocie władz administracyjnych wraz z zapadłemi co do nich uchwałami zebrań, Komisarz miejscowy do spraw włościańskich z własną odezwą i opinią naczelnika powiatu składa do rozpoznania urzędu gubernialnego do spraw włościańskich. Urząd ten, rozważywszy okoliczności sprawy, zezwala na projektowane przeniesienie zarządu gminnego, lub zezwolenia odmawia. Tamże, art. 2.

3. (Według kont. 1912 r.). Uchylony. 1904, 10 maja (24485).

4. (Według kont. 1912 r.). Postanowienia urzędów gubernialnych do spraw włościańskich w sprawach, dotyczących się przeniesienia zarządów gminnych z jednej wsi do drugiej bez dokonywania zmian w składzie i granicach gminy, poczytują się za ostateczne. 1904, 10 maja (24485).

ODDZIAŁ DRUGI. — O Zebraniu gminy.

12. **205.** Zebranie gminy składa się ze wszystkich pełnoletnich gospodarzy gminy (1), bez różnicy wyznania, posiadających w jej obrębie prawem osobistej własności, przynajmniej trzy morgi ziemi (2). Do składu Zebrania nie wchodzi duchowni i urzędnicy policji powiatowej, choćby nawet byli posiadaczami gruntów w obrębie gminy w oznaczonej powyżej ilości (a).

Uwaga. Wszystkim władzom skarbowym, posiadającym w granicach gminy prawem własności zupełnej nie mniej, jak trzy morgi ziemi *) zapewnia się prawo uczestniczenia przez wyznaczonych przez nich w tym celu delegatów w czynnościach Zebrania gminnego we wszystkich przedmiotach, dotyczących nakładania i rozkładu składek i powinności gminnych, jakoteż sprawdzania i kontroli osób urzędujących co do wydatkowania funduszków gminnych (b). (a) 1864, 19 lut. (40610) art. 13; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 249. (b) 1868, 8 grud., Dz. pr., t. 69, str. 148.

(1). Do pozyskania prawa udziału w Zebraniu gminnem (prawa czynnego) warunek zamieszkiwania w obrębie gminy nie jest w prawie wyraźnie wskazany. Kwestję tę należy rozważyć w związku

*) W prawie z. d. 8/20 grudnia 1868 r. (Dz. Praw, t. 69, str. 148), w niniejszej uwadze skodyfikowanym, powiedziano: „więcej jak trzy morgi ziemi“; w równoległym tekście rosyjskim jest: „nie mniej jak trzy morgi ziemi“. Kodyfikacja utrzymała brzmienie pierwotnego tekstu rosyjskiego. (Przyp. Redakcji).

z art. 267 co do udziału w zebraniach wioskowych i z normami, warunkującymi prawo bierne.

Art. 205 powiada tylko, że zebranie gminne składa się z pełnoletnich gospodarzy gminy (domochozajew gminy), czyniących zadość ustanowionym warunkom i posiadających nie mniej, niż 3 morgi. Co do wioskowego lub gromadzkiego zebrania art. 267 orzeka, iż do składu jego należą włościanie-gospodarze (domochozajewa) „mieszkający we własnych domach”. Wyjaśnień senatu w tym względzie nie było, rozważana zaś porównawczo z ustawami innych krajów (Zob. Konie. Samorząd gminny, wyd. 2-e 1906, str. 25, 87) kwestja tak się przedstawia. We Francji według ustawy z d. 5 kwietnia 1884 r. do grona wyborców czynnych należą wszyscy obywatele, mający 21 lat wieku, korzystający ze wszystkich praw cywilnych i politycznych, nie znajdujący się w warunkach niezdolności przez prawo przewidzianej, o ile 1-o posiadają zamieszkanie rzeczywiste w gminie lub mieszkają tam przynajmniej sześć miesięcy (według art. 4 ustawy z d. 14 kwietnia 1874 r. wymagane było zamieszkiwanie przynajmniej rok jeden w gminie); 2-o opłacają jeden z czterech podatków bezpośrednich lub ponoszą powinności w naturze, a jeśli w gminie nie mieszkają, wyrażą życzenie wykonywania tam swoich praw wyborczych; podobnież wpisani być winni na listę członkowie rodzin tych samych wyborców, wykonywujących powinności w naturze, choćby osobiście ich nie spełniali, oraz mieszkańcy, którzy z racji swego wieku lub zdrowia przestali podlegać temu obowiązкови; 3-o na zasadzie art. 3 traktatu pokojowego z dn. 10 maja 1871 r. przyłączyli się do narodowości francuskiej i obrali zamieszkanie w gminie zgodnie z prawem z dn. 19 czerwca 1871; 4-o bądź ci, którzy są zniewoleni do obowiązkowego zamieszkania w gminie, już to jako duchowni wyznań, przez prawo uznanych, już to jako urzędnicy publiczni. Należy jednak zaznaczyć, że francuska ustawa gminna obejmuje całą ludność bez ograniczeń, ustawa zaś Królestwa Polskiego wcieliła tylko stan rolniczy i małomiasteczkowy, o ile ten ostatni własność nieruchomą posiada. Z tego względu została wprowadzona norma najmniejsza posiadanego gruntu w celu określenia cenzusu dla uczestniczenia na zebraniu gminnem. Trudność przy określaniu posiadania prawa udziału na zebraniu gromadzkim polega na tem, że w art. 267 powiedziano, że do udziału w zebraniach potrzebne jest zamieszkiwanie we własnych domach. Wogóle układ art. 267 nie jest zupełnie ścisły, a w praktyce sprowadzał się on do tego, że posiadanie gruntu lub samego domu stanowiło dostateczny tytuł do udziału w zebraniu gromadzkim, pod warunkiem jednak zamieszkiwania we wsi.

Z ducha ustawy zdaje się wynikać, że zamieszkiwanie jest warunkiem istotnym i że niemieszkający w osadzie traci prawo udziału na zebraniach gromadzkich i gminnych. Co do prawa biernego: Tutaj prawo nie nastrocza żadnych wątpliwości, iż warunkiem niezbędnym

jest zamieszkiwanie w gminie. Punkt 4 art. 234 orzeka, że na urzędy włościańskie z wyboru nie mogą być obierane osoby, niezamieszkujące w gminie co najmniej trzy lata.

Brzmienie prawa jest tu tak katerygiczne, że żadnych wyjaśnień nie wymaga, był jednak wypadek, gdy senat potwierdził to brzmienie. Mianowicie szło o to, czy właściciel folwarku nie wpisany do ksiąg ludności stałej danej gminy, może być wciągnięty, na listę osób mogących być obieranemi na urzędy włościańskie*). Senat rozstrzygnął że gdy właściciel folwarku lubo nie figurujący w księdze ludności stałej danej gminy—przemieszkował w niej więcej niż trzy lata, to zgodnie z punk. 4 art. 234 org. wł. Król. Pol. winien być wciągnięty na listę osób mających prawo być obieranemi na urzędy gminne wymienione w art. 233 (ukaz 2 dep. senatu z dn. 1 lipca 1904 r., № 4618. Zob. Tium-triumow. Raz. sen. str. 214 i Stefanowicz. Wyr. sen. 2 dep. str. 294). Powyższy ukaz jest nader ciekawy, ponieważ obok sprawy zamieszkiwania wysuwa sprawę przynależności do ludności stałej i rozstrzyga ją w tym sensie, że przynależność do ludności stałej nie jest warunkiem koniecznym prawa biernego. Wogóle kwestja przynależności do gminy wymaga zbadania i postawienia na innym gruncie, bo w ustawodawstwie rosyjskim jest ona rozstrzygnięta wyłącznie w sposób policyjny, w ustawach zaś zagranicznych, a szczególnie francuskiej (art. 31) została ona uwarunkowana faktycznym związkiem gminiaka z jego gminą, a więc przemieszkowaniem w ciągu pewnego okresu w gminie, ponoszeniem pewnych ciężarów na rzecz gminy i t. p.

(2). a. Sędziowie gminni i ławnicy sądów gminnych, narówni z pozostałemi mieszkańcami gminy i na jednakowych z temiż zasadach, mają prawo uczestniczenia w Zebraniu gminnem (najw. polecenie z d. 22 grud. 1879 r., zawarte w okólniku ministra spr. wewn. z d. 4 stycz. 1880 r., № 1).

b. Kobiety chociażby posiadały prawem własności osobistej nie mniej 3 mórg gruntu i samodzielnie zarządzały gospodarstwem, nie mają prawa uczestnictwa w Zebraniu gminnem, ani głosu przy obradowaniu nad sprawami należącemi do kompetencji Zebrania (okól. gen.-gub. warsz. z d. 24 lutego 1880 r., № 3254. Zob. Kornilowicz. Tolk. krest. prawa, str. 1).

c. W wypadku, gdy własność nieruchoma jest w niepodzielnem posiadaniu kilku spółwłaścicieli, pragnących skorzystać z prawa, przysługującego im na mocy art. 13 ukazu 1864 r. o urządzeniu gmin wiejskich (art. 205 Org. zarz. gub. Król. Pol.) co do udziału w Zebraniu gminnem, to winni oni wejść z sobą w porozumienie co do tego, kto z nich zarządzać będzie nie-

*) Listę taką sporządza co rok zarząd gminy według wzoru ustanowionego (zob. Majewski. Wójt i gmina, od. III № 5). Sprawdza ją i poświadcza naczelnik pow. i kom. włościański (okólnik min. spr. wewn. z dn. 30 lipca 1886 r. № 9).

podzieloną własnością w charakterze gospodarza i temu tylko może być dozwolony udział w Zebraniu gminnem. Kwestję, czy i w jakich warunkach wspólne niepodzielone posiadanie poczytywać można za posiadanie na prawie własności osobistej, warunkujące prawo udziału w Zebraniu gminnem, byłoby rzeczą pożądaną rozstrzygnąć w drodze prawodawczej (wyjaśnienie Prokuratorji Król. Pol. z d. 9 lipca 1911 r., № 18794. Zob. Kornilowicz. Ibid. str. 1).

d. Osoby, które samodzielnie nabyły ziemię przy pomocy Banku Włościańskiego, mają prawo udziału w zebraniach gminnych i prawo być obieranymi na urzędy gminne z zachowaniem ogólnych, przewidzianych w prawie warunków. — Członkom spółek włościańskich, nabywających ziemię przy pomocy tegoż Banku, wyszczególnionym w wykazie hipotecznym z wskazaniem udziału każdego z członków w posiadaniu, też prawa przysługują (okól. min. spr. wewn. z d. 18 kwietnia 1906 r., № 28. Zob. Kornilowicz. Ibid. str. 2).

e. Spółki, które nabyły ziemię na własność niepodzieloną, biorą udział w Zebraniu gminnem w osobie obranego przez spółkę pełnomocnika (tamże).

f. Decyzja: W osadzie Końsko Wola, pow. nowo-aleksandryjskiego, zezwolić na udział w Zebraniu gminnem osady mieszkańcom tejże, posiadającym nie mniej niż półtora morga ziemi (Decyzja Urz. do spr. włościań. przy Wydz. Ziem., zatwierdzona 17 stycznia 1906 r. w zastępstwie ministra przez Towarzysza ministra spr. wewn. Zob. Kornilowicz. Ibid. str. 2).

g. Zarząd gminy winien prowadzić listę osób, mających prawo uczestniczenia w zebraniu gminnem (okólnik członka, zarząd. sprawami Kom. Urz. z d. 17 września 1870 r., № 160. Zob. Sbor. Wrem. Kom., t. II str. 298).

h. Osoby, zamieszkałe poza obrębem gminy, winny być poczytywane za przynależne do danej gminy dopóki w księgach jej ludności stałej są zapisane (uk. 2 depart. sen. z d. 28 kwietnia 1909 r., № 3183. Zob. Tiutriumów: Razjasnienja Pr. S., str. 212, art. 780).

i. Osoby, chociażby i nie wpisane do ksiąg ludności stałej w danej gminie, lecz zamieszkałe w niej dłużej niż trzy lata („swysze trech let“) i czyniące zadość innym warunkom w art. 205 i 234 Org. zarz. Król. Pol. przewidzianym, mają prawo uczestniczenia w Zebraniu gminnem i obieralności na urzędy w zarządzie gminy (uk. 2 depart. sen. z d. 1 czerwca 1904 r., № 4619. Zob. Stefanowicz. Sbor. riesz. Pr. S., str. 294, art. 291).

j. Osoby, niemające prawa uczestniczenia w Zebraniu gminnem, nie mogą brać udziału w obradach jego, ani nawet być obecnymi na zebraniu;

winni przekroczenia przepisu tego oddani będą pod sąd (uk. 2 depart. sen. z d. 8 czerwca 1899 r., *№* 2595 i 2596. Zob. *ibid.* str. 190, art. 176).

k. Członkom zebrania gminnego nie przysługuje prawo przekazywania innym osobom prawa uczestniczenia w zebraniu (tamże, art. 177).

13. **206.** Zebrania gminy zwoływane będą z obowiązku cztery razy do roku w terminach określonych (1). Oprócz tych zwołań zwyczajnych, wójt gminy zwołać może Zebranie w każdym innym czasie, ilekroć tego w interesach gminy zajdzie potrzeba (a).

Uwaga. W roku 1864 postanowiono: wójt gminy zwołuje Zebrania gminne celem powzięcia uchwał w sprawach gminnych, z obowiązku, cztery razy do roku, mianowicie: w drugiej połowie marca, czerwca, września i grudnia (b). (a) 1864, 19 lut. (40610) art. 14; 1871, 23 marca (49392) uk. imien. (b) 1864, 7 kwiet., Dz. Pr, t. 62, str. 222, post. Kom. Urz.

(1). a. Zebrania powinny być zwoływane przeważnie w dni świąteczne. Sprawy, wynikłe w przeciągu czasu pomiędzy dwoma kolejnymi zebraniem i przypadające pod obrady tegoż, należy wnosić na najbliższe zebranie kolejne (post. Kom. Urz. z d. 7 kwietnia 1864 r., t. I, art. 11; okól. prezesa Kom. Czas. z d. 17 maja 1874 r. Zob. Sbor. Wrem. Kom. t. 1, str. 89; t. III, str. 150).

b. Na żądanie administracji Zebrania mogą być zwoływane we wszystkich wypadkach, gdy w danej sprawie wymagane jest przyzwolenie Zebrania gminnego (uk. 2 depart. sen. z d. 10 grud. 1896 r., *№* 6766. Zob. *Tiutriumow.* l. c. str. 213, art. 787).

14. **207.** Pierwszeństwo na Zebraniach gminnych i utrzymanie na nich należytego porządku do wójta gminy należy. Atoli w czasie wyborów na wójta gminy lub w razie roztrząsania rachunków wójta gminy z powierzonych mu funduszków, ustępuje on pierwszeństwo w Zebraniu jednemu z sołtysów, na którego między nimi nastąpi zgoda, lub w razie przeciwnym, najstarszemu z nich wiekiem. 1864, 19 lut. (40610) art. 15.

15. **208.** Do atrybucji Zebrań gminnych należy co następuje:

1) wybór wójta gminy, pisarza i innych urzędników, których wybór do Zebrania należy (art. 203);

Uwaga. Sędziów gminnych i ławników obierają Zebrania gminne na podstawie przepisów, zawartych w Organizacji Instytucji Sądowych (art. 477—489).

2) uchwały we wszelkich interesach gospodarczych i innych całej gminy dotyczących;

3) środki opiekuńcze, zawiadywanie zakładami dobroczynnymi, znajdującymi się w obrębie gmin wiejskich i przeznaczonymi dla mieszkańców gminy, oraz rozporządzanie majątkami i kapitałami tych zakładów na zasadzie specjalnych przepisów [1870, 19 czerw. (48501)]; (1)

4) zakładanie gminnych szkół początkowych i zawiadywanie niemi na zasadzie specjalnych przepisów (1864, 30 sierp., Dz. Pr., t. 62, str. 334, uk. najw.; 1885, 5 marca, zb. przep. i rozp., 353); (2)

5) ustanowienie i rozkład składek gminnych i ciężarów, odnoszących się do całej gminy, jako też podział między wsie, do składu gminy należące, sumy przypadającej od gminy tytułem dodatkowego podatku gruntowego. (Według kont. z r. 1910). Zob. wyżej, art. 202, uw. 3; (3)

6) sprawdzenie działań i rachunków osób z wyboru gminy urzędujących;

7) rozporządzenie nieruchomością majątkiem całej gminy, w użytkowaniu wspólnym wszystkich jej mieszkańców będącym, jako to gruntami odległymi leżącymi lub w pastwiska obróconymi i t. p.;

(Kont. z r. 1913). *Uwaga* zastąpiona została przepisami, zawartymi w art. 118 (według niniejszej kontynuacji) Księgi IX Uchwał o stanie wiejskim *); (4)

*) Kontynuacja 1913 roku Zbioru Praw — jak to zaznaczyliśmy we wstępie — składa się z kilku części. Obok kontynuacji tomu II, dotyczącej się „Organizacji zarz. gub. Król. Pol.“, mieści się tu również kontynuacja tomu IX: „Osobne dodatki“, w liczbie ich zaś, jako całość odrębna z osobną numeracją artykułów od 1 do 281 z dodatkami I—III, mieści się Księga dziewiąta: „Przepisy o urządzeniu ziemskim włościan w guberniach Królestwa Polskiego“. W księdze tej, która stanowi część następną Zbioru niniejszego, w właściwym miejscu zamieszczony jest wymieniony w tem miejscu art. 118, zastępujący uwagę do pun. 7 art. 208 według wyd. 1892, dotyczący się alienacji gminnej własności nieruchomości. Pragnąc jednak by i część niniejsza Zbioru, obejmująca ustawę samorządu gminnego, stanowiła o ile możności całość w sobie zamkniętą, przytaczamy w tem miejscu treść art. 118 Księgi dziewiątej, a w dziale też, pod (4) — teży wyroków senatu, dotyczące się alienacji własności gminnej i gromadzkiej. Art. 118 Ks. IX (kont. 1913 r.): „W drodze uchwał zebrania gminnego lub wioskowego alienacja własności nieruchomości, jaką gminy lub gromady wioskowe nabyły na mocy ukazów najwyższych z d. 19 lutego 1864 r. (40609—40612), nastąpić może jedynie za zezwoleniem Ministra Spraw Wewnętrznych na skutek wniosków miejscowych Urzędów Gubernialnych do spraw włościańskich i po rozpatrzeniu ich przez istniejący przy Wydziale Ziemskim Urząd do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego. Przy alienacji gruntów gromadzkich zachowywane są przepisy, zawarte w artykułach 87—109 (— teży Księgi dziewiątej, kont. 1913 r. — Przyp. Red.) dotyczące się osób, które mają prawo nabywać grunta podlegające działaniu ukazów najwyższych z d. 19 lutego 1864 r. (40609—40612), oraz trybu sporządzania aktów o alienacji tychże gruntów. 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1884, 28 lutego (2058) I, II; 1891, 11 czerw. (7819)“.

8) wybór pełnomocników (5) do interesów gminy *);

9) wyrzeczenie we wszelkich takich przypadkach, w których na zasadzie ogólnego prawa, lub według szczególnych o włóścianach postanowień, lub też wskutek pojedynczych rozporządzeń Rządu, zajdzie potrzeba, czy to zgodzenia się na co całej gminy, czyli też jej wyrzeczenia. Jeśliby dla jakiegobądź powodów Zebranie gminy nie sporządziło w swoim czasie rozkładu ciężarów skarbowych i gminnych między mieszkańców gminy, to w takim razie wójt gminy uprzedzi najprzód Zebranie, że on sam rozkład ten sporządzi. A jeśli i to nie odniesie skutku, to wówczas wójt gminy, razem z pełnomocnikami i sołtysami i pod wspólną ich odpowiedzialnością, rozkład wspomniany niezwłocznie sporządzą i wprowadzą w wykonanie (6); o czym Wójt gminy. Naczelnikowi powiatu przy dołączeniu kopji rozkładu doniesie. Tamże, art. 16; 30 sierp., Dz. Pr., t. 62, str. 334 i nast., uk. najw., art. 1—14, 38; 1868, 15 grud. (46557) uchw. Kom. Król. Pol., art. 14, 15; 1870, 19 czerw. (48501) uk. im., art. 3; uchw., art. 4, 65—70; (48503) przep., art. 12; 18 listop. (48927) uk. im., I; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 9—18; 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1, 4, p. a; 1884, 28 lut. (2058) I, II; 1890, 24 kwiet., zb. przep. i rozp., 526, I, art. 2—4. (Według kont. z r. 1910) Zob. wyżej, art. 202, uw. 3.

(1). Środki opiekuńcze. Ponoszenie kosztów kuracyjnych.

a. Wydatki na kurację w szpitalach niezamożnych członków gmin odnoszą się do powinności gminnych, na zasadzie ogólnej ściąganych (uk. 2 depart. sen. z d. 20 lutego 1909 r., № 1080. Zob. Stefanowicz. Sbor. riesz. Praw. S. str. 434, art. 432).

b. Gminy obowiązane są do płacenia kosztów kuracyjnych za swych członków niezamożnych bez względu na to, czy byli oni przyjęci do szpitala po uprzednim zawiadomieniu o tem gminy, czy bez takiego zawiadomienia. (uk. 2 depart. sen. z d. 4 marca 1909 r., № 1500. Ibid. str. 457, art. 457).

c. Zob. wyżej, art. 12, 205, (1) c.

d. Gminy nie mogą uchylać się od uiszczania szpitalom rozchodów na kurację niezamożnych członków swych, przyczem rozchody te nie są ściągane drogą sądową, lecz w drodze administracyjnej, bezapelacyjnej (uk. 2 depart. z d. 28 stycznia 1913 r., № 1166. Ibid. str. 634, art. 702).

*) W tekście polskim ukazu o urządzeniu gmin wiejskich (Dz. Praw, t. 61) wyraz „powierennyj” oddany jest w art. 16, p. g, jako „pełnomocnik”, w art. zaś 104, p. i jako „plenipotent”. Przytem, w art. 16 tekst polski w zestawieniu z rosyjskim jest nieco skrócony, mianowicie opuszczono wyrazy „dla choźdienia” (dla prowadzenia), a wyraz „diela” oddany jest jako „interesy” nie zaś „sprawy”. Natomiast w art. 105 teksty są bardziej uzgodnione (po polsku — „plenipotenci do prowadzenia spraw”). Ponieważ punkty pomienne (g art. 16 i i art. 105) w kodyfikacji żadnej zmianie zasadniczej nie uległy, zachowaliśmy przeto ściśle brzmienie tekstu Dziennika Praw. (Przyp. Redakcji).

e. Powoływanie się gminy na to, iż członek jej, który leczył się w szpitalu, należy do rzędu chorych nieuleczalnych, nie zasługuje na uwzględnienie, gdyż nieuleczalnie chorzy członkowie gminy również nie mogą być pozostawionymi bez kuracji i starań (Ibid.; tenże ukaz, art. 703).

f. Osoby, które spełniły przestępstwo w przystępie obłądu, utrzymywane są w zakładzie dla obłąkanych — do chwili zapadnięcia wyroku sądowego bezpłatnie, na rachunek skarbu, po uprawomocnieniu się zaś wyroku sądowego i w razie ich niemożności — na rachunek odnosnych gmin (uk. 2 depart. sen. z d. 18 grudnia 1909 r., № 8517. Ibid. str. 489, art. 503).

g. Przy ściąganiu kosztów kuracyjnych władze włościańskie obowiązane są do wyjaśnienia, czy gmina była powiadomiona o należnych szpitalowi kosztach i czy wystąpiła z zarzutami przeciwko słuszności zwróconego do niej żądania zapłaty tychże (uk. 2 depart. sen. z d. 2 grudnia 1910 r., № 7491. Ibid. str. 512, art. 528).

h) Prawo nie nakłada na szpitale miejskie obowiązku zawiadamiania gromad gminnych o przyjęciu do szpitala i utrzymywaniu w nim członków danej gminy (uk. 2 depart. sen. z d. 28 kwietnia 1909 r., № 3187. Ibid. str. 462, art. 465).

i. Gminy w myśl przepisów ogólnych nie mogą uchylać się od płacenia kosztów kuracyjnych za swych członków nieemożliwych pod tym pozorem, że osoby te przyjęte były do szpitali bez zgody na to gminy lub bez uprzedniego jej zawiadomienia (Ibid. art. 466).

j. Ściąganie z gminy w drodze administracyjnej kosztów leczenia należnych za 10-letni okres pobytu chorego członka tej gminy w szpitalu, nie może być uznane za słuszne, gdyż w ciągu tak długiego czasu administracja miała możność zawiadomienia gminy o przypadających szpitalowi kosztach (Ibid. art. 467).

k. Na mocy prawa (dod. do uwagi art. 281 Ust. Lek.) gminy obowiązane są do płacenia szpitalom za swych nieemożliwych członków nawet i wówczas, gdy szpital nie zawiadomił w właściwym czasie gminy o znajdującym się w szpitalu na kuracji nieemożliwym jej członku; szpitale nie są obowiązane do odszukiwania krewnych nieemożliwego chorego poza udzielonemi przezeń wskazówkami (uk. 2 depart. sen. z d. 10 grudnia 1912 r., № 10987. Zob. Tiutriumow l. c. str. 213, art. 783 i Stefanowicz l. c. str. 635, art. 703).

l. Dodatek do uwagi art. 281 Ust. Lek., ustanawiający obowiązek gmin wiejskich i gromad wioskowych do płacenia szpitalom za leczenie nieemożliwych członków pomienionych gmin i gromad, winien być rozciągnięty i do gmin wiejskich Królestwa Polskiego tem bardziej, iż dla gmin tych

obowiązek pomieniony ustanowiły rozporządzenia b. Namiestnika z r. 1817 i b. Komisji rządowej spraw wewnętrznych i duchownych z d. 18 lipca 1855 r. i z d. 15 października 1859 r., które zachowały moc swą i po zreformowaniu gmin na zasadzie ukazów z d. 19 lutego (2 marca) 1864 r. i nie zostały uchylone na skutek skasowania poręczycielstwa solidarnego (krugowej poruki), które w guberniach Królestwa Polskiego wogóle zastosowania nie miało. Co się zaś tyczy trybu ściągania kosztów pomienionych, to zgodnie z niejednokrotnymi wyjaśnieniami Cyw. Kas. Dep. i 2-go Dep. Senatu Rząd. ściągane są one w drodze bezapelacyjnej niezależnie od tego, kiedy gmina została zawiadomiona o przyjęciu pacjenta do szpitala miejskiego i niezawiadomienie o tem gminy przez szpital w czasie właściwym stanowić może tylko zasadę do wszczęcia akcji cywilnej o zwrot strat, gdy straty te nastąpiły (uk. 2 depart. sen. z d. 19 listopada 1912 r., № 10430; z d. 28 stycznia 1913 r., № 1166. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 634, art. 702 i 703).

m. Wspomniany powyżej (1) dodatek do uw. art. 281 Ust. Lek. (Zb. Pr., t. XIII, wyd. z r. 1892 i kont. z lat 1906, 1908, 1909 i 1910) brzmi (Roz. I, 3): „Za leczenie w szpitalach chorych niezamożnych, należących do miast i gromad wioskowych, opłata ściągana jest z gmin i gromad, do których chorzy ci należą. 1837, 3 czerwca (10303) § 188, uw.; 1861, 19 lut. (36657) uchw., art. 9 pun. 1; 1; 10, 179 p. 6“. Wyjątek stanowią chorzy, dotknięci syfilisem, którzy w szpitalach powszechnej dobroczynności („obszczestwiennago prizrenja“) korzystają z kuracji bezpłatnej; za tych gminy nie płacą; ulga ta nie tyczy się: 1) prostytutek z domów publicznych, gdyż za nie płacić winni właściciele pomienionych domów i 2) osób, za które płacić winny Zarządy skarbowe, do których składu osoby te należą. — Wymienione dalej rozporządzenie b. Namiestnika z r. 1817 (z dn. 2 grudnia) o ustanowieniu Rady ogólnej dozorczej i Rad dozorczych szczególnych szpitalów przy komisjach wojewódzkich, opiewa (art. 19): „Ponieważ w miastach i wsiach gminy i parafje właściwe obowiązane są obmyślać fundusze na utrzymywanie swoich ubogich niezdatnych do pracy, przeto do nich także należy przy pomocy administracji miejscowych szpitalów, obmyślenie sposobów użycia do stosownych zatrudnień w gminach i parafiach tych ubogich, którzy zdadni okażą się do pracy, tudzież środków ich dozoru“. (Dz. Pr., t. 4, str. 69). Wymienione dalej rozporządzenie b. Kom. Rząd. spraw wewn. i duch. z d. 18 (30) lipca 1855 r. (Zb. przep. adm. Król. Pol. Wydz. spr. wewn. i duch. Część III t. 1, str. 423) opiewa: „Nieodzyskane koszta kuracyjne od ubogich mieszkańców gmin wiejskich, likwidowane być powinny do gmin, z których ciż ubodzy pochodzą“. Rozporządzenie b. Kom. spraw wewn. i duchow. z d. 15 (27) października 1859 r. (Zb. przep. adm. Król. Pol. Wydz. spr. wewn. i duch. Część III, t. I, str. 451) w odnośnym punkcie brzmi: „Za kurację chorych chrześcian, z gmin miejskich i wiejskich pochodzących, umieszczonych w szpitalach, gdy chorzy ci nie są

w stanie z własnych funduszków powrócić kosztów kuracyjnych, zwykle po kop. 15 dziennie od osoby likwidowanych, gminy właściwe, do których pomienieni chorzy należą, obowiązane są ponosić pomienione koszta, a to na zasadzie postanowienia Księcia Namiestnika Królewskiego z dnia 2 grudnia 1817 r.“ Tamże: „Za chorych izraelitów leczonych w szpitalach, o ile sami kosztów kuracyjnych uiścić nie są w stanie z własnych funduszków, koszta takowe zwracane są ze składek mieszkańców tej parafji, do której chory należy, a to na zasadzie postanowienia Rady Administracyjnej Królestwa z dnia 25 listopada (7 grudnia) 1841 r.“.

(2). Szkoły gminne i wioskowe. — Osady szkolne. — Przywileje szkół.

Opał dla szkół.

a. Zaliczanie szkółek wioskowych do rzędu gminnych na zasadzie legalnie sporządzonych uchwał gminnych i za zgodą tych gromad wioskowych, do których należą szkoły mające być zaliczonemi do gminnych, zależy od Zebrania gminnego, a to na mocy pun. c. art. 16 ukazu z d. 19 lutego (2 marca) 1864 r. o urządzeniu gmin wiejskich (pun. 4 art. 208 Org. zarz. gub. Król. Pol.). (Decyzja b. Kom. Czas. z d. 19 kwietnia 1877 r., zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom., 1879; № 109, str. 179).

b. Ukaz z d. 30 sierpnia 1864 r. o szkołach początkowych nie zawiera przepisów, ograniczających w jakiegokolwiek mierze prawo Zebrania gminnego do zaliczania szkółek wioskowych do rzędu gminnych (uk. 2 depart. sen. z d. 22 listopada 1906 r., № 7969. Zob. Tiutriumow. Razjasnienja Praw. Sien., str. 223, art. 826).

c. Przy zaliczaniu szkółek wioskowych do rzędu gminnych majątek nieruchomy szkółek wioskowych nie przechodzi na własność ani do rozporządzenia gminy i użytkowanie osady szkolnej dla szkoły gminnej zależy od dobrowolnej ugody stron (uk. 2 depart. sen. z d. 9 lutego 1905 r., № 807. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 285, art. 284).

d. Wynagrodzenie kantora za wykłady katechizmu wyznania luterńskiego w szkole gminnej nie stanowi obowiązku gminy. Motywy: Z zestawienia art. 3652 i 3691 Ust. Zakł. Nauk. wynika, iż gmina jako założycielka szkoły winna wyznaczyć środki dostateczne do utrzymania nauczyciela lub nauczycielki. Oddzielne wynagradzanie za wykłady religji stanowi obowiązek gminy tylko w tym wypadku, gdy nauczycielem religji jest uproszony w tym celu przez dyrekcję miejscowy ksiądz parafialny. Ponieważ kantor, wykładający katechizm wyznania luterńskiego, na zasadzie art. 505, tomu XI, cz. I-ej, nie zalicza się do duchowieństwa, przeto gmina nie ma obowiązku płacenia mu osobnego wynagrodzenia (uk. depart. sen. z d. 9 lutego 1905 r., № 807, ibid str. 285, art. 285).

e. Zaliczenie do rzędu gminnych szkoły wioskowej, należącej do kilku wsi w dwóch różnych gminach położonych, nie może być dokonane na podstawie uchwały Zebrania gminnego jednej tylko z tych gmin (uk. z d. 26 lutego 1908 r., № 1072; *ibid.* str. 393, art. 397).

f. Zgodnie z dosłownem brzmieniem art. 3139 Post. Kom. Urz. wszystkie osady szkolne, zapisane jako własność gromadzka do tabeli likwidacyjnych i aktów nadawczych wsi objętych działaniem ukazów z d. 19 lutego (2 marca) 1864 r., chociażby mieszkańcy takowych dawniej należeli wyłącznie do wyznania ewangelicko-augsburskiego, należy poczytywać za własność gromadzką wszystkich mieszkańców wsi bez różnicy wyznania (uk. 2 depart. sen. z d. 31 grudnia 1912 r., № 11446. Zob. *T i u t r i u m o w*, l. c., str. 225, art. 831).

g. Lubo gromady włościańskie — zgodnie z art. 3651 Zbioru post. inst. i zakł. nauk. (t. XI, cz. I, Zb. Pr.) — nie mają prawa pozbawiania szkół i nauczycieli tych środków pieniężnych i użytków, z jakich korzystają, z tego jednak nie wynika by prawo ograniczać miało odnośnie do osad szkolnych te przywileje, które gromadom włościańskim przysługują na mocy ukazów z r. 1864 i do których pomiędzy innemi należy prawo pomienionych gromad do zawierania w drodze ustanowionej umów z dziedzicami co do zamiany wszystkich służebności, a w liczbie tej i służebności, przysługujących osadzie szkolnej, co stwierdzone zostało decyzją b. Komisji Czasowej z d. 23 grudnia 1883 r. art. 1707. O ileby zaś władza szkolna uznała przypadające — na mocy dobrowolnej ugody dziedzica z włościanami, — osadzie szkolnej wynagrodzenie za zniesiony serwitut za niedostateczne, to opinia taka mogłaby na zasadzie art. 3651 — stanowić jedynie przedmiot żądania skierowanego do gromady wioskowej i mogłaby posłużyć za zasadę do uznania gromady za obowiązana do dodatkowego wynagrodzenia osady szkolnej, lecz dla urzędów włościańskich nie stanowiłaby przeszkody do zatwierdzenia umowy (uk. 2 depart. sen. z d. 21 maja 1908 r., № 3004, *ibid.* str. 225, art. 832).

h. Obciążenie majątku prywatnego na rzecz miejscowej szkoły, ustanowione aktem członków zgromadzenia szkolnego, winno być — na mocy prawa specjalnego, zawartego w art. 4 post. b. Rady administracyjnej Król. Pol. z d. 24 października (5 listopada) 1884 r. — poczytane obowiązkiem dla nabywcy majątku tego z licytacji nawet, gdyby obciążenie to w wykazie hipotecznym majątku zamieszczone nie było. (Wyrok Cyw. Kass. Depart. z d. 7 marca 1912 r. w sprawie Sobańskiego. Zob. *ibid.* str. 224, art. 829).

i. W decyzjach senatu z r. 1890, №№ 38 i 64, i z r. 1892, № 02, do wszelkich praw na użytkowanie z jakich bądź korzyści cudzego majątku lub z owoców cudzego majątku bez różnicy sposobów tegoż użytkowania winny być stosowane przepisy kodeksu cywilnego, dotyczące się użytkowania z cudzego majątku. Lecz już w decyzji z r. 1903, № 7, wyjaśniono, iż zawarowane w hipotece danego majątku prawo szkoły do otrzymywa-

nia od dziedzica corocznie pewnej ilości drewna na opał nie stanowi prawa osobistego użytkowania, lecz odnosi się do praw, przewidzianych w art. 44 Ust. Hipot. — Obecnie Senat w celu uzgodnienia powyższych decyzji uważa za konieczne wskazać, iż pod art. 625 i nast. Kod. Cyw. podciągnięte winno być także tylko użytkowanie z cudzego majątku, które bez udziału właściciela urzeczywistniane jest bezpośrednio przez osobę prawo do użytkowania mającą, kiedy zatem sytuacja właściciela, podobnie do tego jak to bywa przy serwitutach (art. 637 i nast. K. C.), sprowadza się do biernej roli osoby, obowiązanej nie przeszkadzać w użytkowaniu z jego majątku trzeciemu. Gdy zaś mowa jest o zastrzeżonym w hipotece prawie do otrzymywania periodycznego od właściciela majątku pewnych owoców tegoż, gdy zatem obiektem prawa nie jest bezpośrednio sam majątek, lecz pewne czynności zobowiązanej osoby i użytkowanie może być urzeczywistniane tylko za jej pośrednictwem, to prawo takie pod wymienione wyżej przepisy Kod. Cyw. podciągnięto być nie może i winno być zaliczone do obciążeń, przewidzianych w art. 44 Ust. Hip. (Decyzja Cyw. Kass. Depart. z r. 1908, № 47. Zob. i *ibid.* str. 224, art. 830.

j. W razie odmowy Zebrania gminnego lub wioskowego, które ufundowało szkołę gminną lub wioskową, sporządzenia dobrowolnie rozkładu sumy niezbędnej na opalanie szkoły, suma ta może być ściągnięta w drodze przymusowej na zasadzie art. 208 Org. zarz. Król. Pol. Gdy suma, przeznaczona na opał szkoły przy ufundowaniu tejże, okazuje się obecnie niewystarczającą, to gromada, na mocy art. 3648, 3651 i 3652. Zb. pr., t. XI, cz. 1, winna środki na ten cel przeznaczone powiększyć do wysokości takiej sumy, jaka dziś jest niezbędna do kupna opału w ilości udzielanej szkole w momencie jej założenia. W razie odmowy gminy lub gromady wioskowej, rozkład przymusowy należy dokonać w stosunku do gminy na ściślejszej podstawie art. 208, w stosunku do gromady wioskowej — zgodnie z artykułem powyższym. — Prawo z d. 9 marca 1908 r. na gubernie Król. Pol. rozciągnęło przepis artykułu 253 Ust. Leś. Zb. pr. t. VIII, cz. 1 wyd. 1905 r., na mocy którego na opał dla szkół początkowych mogą być dawane drwa z lasów rządowych. Wskutek tego przyznawać należy, że chociaż gminy i gromady wioskowe obowiązane są dostarczać szkołom swym środków na opał, lecz z drugiej strony nie są pozbawione prawa i możliwości uzyskania od skarbu pomocy w tym względzie w postaci bezpłatnego drzewa z lasów skarbowych (okól. gen.-gub. warsz. z d. 31 grudnia 1908 r., № 29613. Zob. Kornilowicz. Tolkowanie krestjanskawo prawa, str. 15).

(5). Ogólne zasady rozkładu składki gminnej i ciężarów (powinności), dotyczących się całej gminy (p. 5 art. 208 i art. 251 Org. zarz. Król. Pol.

1. Rozkład powinności gminnych winien być dokonywany w stopniu równym między posiadaczami ziemi w stosunku do ilości ziemi posiadanej

i ten sposób rozkładu winien być stosowany i do odbywania powinności szarwarku i dostarczania podwód (uk. 2 depart. sen. z d. 29 listopada 1894 r., № 7422. Zob. Tiutriumow, l. c., str. 230, art. 813.

Uwaga. Tezy, dotyczące się sposobu dokonywania rozkładu, zob. pod. art. 251 Org. zarz. Król. Pol.

2. Grunta do nieużytków, na mocy decyzji Izby Skarbowej zaliczone i na skutek tego od podatków skarbowych zwolnione, wolne są również od składek gminnych, którym tylko grunta użytkowe na zasadzie art. 309 Post. Kom. Urz. podlegają (uk. 2 depart. z dn. 26 lutego 1912 r., № 2148. Zob. Tiutriumow. Ibid. str. 220, art. 815.

3. Uchwała Zebrania gminnego w przedmiocie ściągania składki gminnej z domów osady winna być poczytaną za prośbę gminy o zezwolenie jej na dokonanie rozkładu składki pomienionej w drodze art. 3059 Post. Kom. Urz.; zgodnie zatem z artykułem powyższym gubernator winien prośbę tę rozważyć i bądź zezwolić na pociągnięcie domów do składki, bądź odmówić swego zezwolenia i dopiero wówczas urzędy włościańskie przystąpić mogą do rozważania sprawy dalszego biegu uchwały i zatwierdzić ją lub uchylić (uk. 2 depart. z d. 1 lipca 1909 r., № 5320. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 448, art. 443). Zob. uw. 2 do art. 279 Org. zarz. gub. Król. Pol.

4. Do udziału w składce gminnej i odbywaniu powinności obowiązani są wszyscy posiadacze gruntów w gminie niezależnie od tego, czy majątek jest własnością prywatną, majoracką, instytucją lub skarbową; rozkład powinności i składek winien być dokonywany na jednakowych dla wszystkich posiadaczy zasadach i przy sprzedzaniu tegoż należy brać w rachubę nie tylko użytki folwarczne czyli grunta pod osadę zajęte, pola, łąki i wygony, lecz także i lasy (uk. 2 depart. z d. 30 września 1903 r., № 5284—5. Ibid. str. 271, art. 272.

5. Do składki szkolnej gmina ma prawo pociągnąć wszystkich mieszkańców, nie wyłączając włościan ewangelików (uk. 2 depart. z d. 24 stycznia 1912 r., № 727; ibid. str. 585, art. 622).

6. Majątki do szpitali i zakładów dobroczynnych należące nie są od składki gminnej zwolnione (uk. 2 depart. z d. 24 marca 1911 r., № 2345; ibid. str. 534, art. 554).

7. Rozkład powinności szarwarkowej i dostarczania podwód gmina uskuteczniać winna w równej mierze między wszystkimi posiadaczami ziemi w stosunku do ilości posiadanej przez nich ziemi (uk. 2 depart. z d. 2 listopada 1894 r., № 7422; ibid. str. 152, art. 153).

8. Na zasadzie pun. 3 art. 827 Post. Kom. Urz. rozkład powinności szarwarkowej winien być dokonywany zgodnie z art. 309 Post. Kom. Urz. (Decyzja Urzędu przy Wyd. Ziem. z d. 10 września 1909 r., poz. 13519. Zob. Kornilowicz. Tofk. krest. pr., str. 13, art. 43).

9. Rozchody na opał, światło i ściółkę dla straży ziemskiej, na mocy okólnika członka zarządzającego sprawami Komitetu Urządzającego z dnia 23 marca 1869 r., № 55, zaliczają się do powinności gminnych (uk. 2 depart. z d. 20 lutego 1909 r., № 1115. Zob. Stefanowicz. Ibid. str. 451, art. 448).

10. Rozchody na litografię, na mocy uchwały Kom. do spr. Król. Pol. najwyżej zatwierdzonej d. 14 grudnia 1866 r. (art. 904 Post. Kom. Urz.), należą do powinności gminnych. (Ibid.).

11. Na zasadzie art. 83 aktu z d. 19 lutego 1864 r. i art. 309 Post. Kom. Urz., gminom przysługuje prawo do rozkładania między mieszkańców gminy składek gminnych na pokrycie rozchodów gminnych w ciągu roku, nie może zatem gmina pociągać kogobądź do składki gminnej z lat ubiegłych (uk. 2 depart. z d. 22 września 1895 r., № 5560. Zob. Stefanowicz. Ibid. str. 157, art. 138).

12. Gmina nie jest obowiązana [zaspakajać szeregowców straży ziemskiej pieniędzmi na opał i światło (uk. 2 depart. z d. 19 maja 1913 r., № 5273. Ibid. str. 689, art. 785). Zob. wyżej 9.

13. Uchwałę Zebrania gminnego, nakładającą na właściciela majątku obowiązek dostarczania pewnej ilości drzewa na opał, urzędy włościańskie winny na skutek skargi zainteresowanego rozważyć pod względem tym, czy powinnością tą właściciel majątku obarezony został w odpowiednim stosunku do obarezenia nią pozostałych osób tejże gminy (uk. 2 depart. z d. 24 stycznia 1912 r., № 758. Ibid. str. 586, art. 623).

14. Udział skarbu w składce gminnej i pełnieniu powinności, odbywanych w naturze.

Na zasadzie art. 309 Post. Kom. Urz. i późniejszych wyjaśnień zawartych w artykułach 318, 382 i 2121 tychże Post., skarb na równi z innemi posiadaczami ziemi uczestniczyć ma w składce gminnej na utrzymanie zarządu gminnego, winien zatem płacić ustanowioną przez Zebranie gminne składkę z wszystkich w obrębie gminy należących doń gruntów, nie wyłączając lasów. Co do tych ostatnich, włączenie ich do rozkładu składki na zarząd gminny nakazane zostało, już po przekazaniu lasów skarbowych ministerjum finansów, okólnikiem zarządzającego temże ministerjum w r. 1875. Co się zaś tyczy uczestniczenia skarbu w pełnieniu powinności, odbywanych w naturze, jako to—dostarczania podwód i posłańców, zaprzeczyć się nie da, że na mocy pun. 2 art. 827 Post. Kom. Urz. w pełnieniu tychże winni brać udział wszyscy posiadacze ziemi na jednakowych zasadach, a więc skarb—jako właściciel gruntów i lasów, obowiązany jest udział ten przyjąć bądź w postaci wynajmowania podwód lub opłat gotówką, a to stosownie do układu, jaki z gminą w tym przedmiocie nastąpi (uk. 1 Ogól. Zebr. Sen. Rząd. z d. 15 stycznia 1902 r., № 223. Zob. Tiutriumow. Razjasnienja Pr. S., str. 221, art. 817).

15. Obciążenie powinnościami majątku kolejowego.

Na zasadzie art. 309 i 862 Post. Kom. Urz. składka gminna ściąga się wyłącznie z ziemi użytkowej czyli posiadającej przyrodzoną wydajność, mogącej być zużytkowaną dla kultury rolnej. Skutkiem tego ziemia pod plantem drogi żelaznej, jak wogóle każdej innej drogi, nie może być włączana do rozkładu składki gminnej (uk. 2 depart. z d. 17 stycznia 1912 r., № 235. Zob. Tiutriumow. Ibid. str. 222, art. 818).

Zgodnie z artykułem 309 Post. kom. Urz. ściąganie składek gminnych winno być uskuteczniane w stosunku do ilości posiadanej ziemi użytkowej za wyjątkiem wypadków, przewidzianych w art. 3059 Post. Kom. Urz. (tyczącego się osad nieposiadających charakteru [wyłącznie rolniczego), i powiększenie wydatków na poprawę dróg i utrzymanie Straży Ziemskiej, oraz wypływające z przeprowadzenia przez gminę drogi żelaznej pewne skrepowanie członków jej w użytkowaniu z gruntów, nie może stanowić zasady do uchybienia prawem ustanowionemu trybowi ściągania i rozkładu składek gminnych (uk. 2 depart. z d. 25 listopada 1911 r., № 7790).

16. Jeziora.

Jeziora winny być zaliczone do rzędu gruntów nieużytkowych, przeto nie podlegają ściągnięciu składki gminnej (uk. 2 depart. z d. 14 stycznia 1909 r. № 148. Zob. Ibid. str. 222, art. 821).

Zgodnie z ścisłym brzmieniem art. 309 Post. Kom. Urz. i wyjaśnienia Senatu Rządzącego w wyroku tegoż z d. 14 stycznia 1909 r., № 148, jezioro chociażby nawet przynosiło dochód nie może być objęte pojęciem gruntu użytkowego, o jakim mowa w art. powyższym, a przeto nie może podlegać ściągnięciu składek gminnych (uk. 2 depart. z d. 27 stycznia 1911 r., № 621. Zob. Ibid., str. 222, art. 822).

17. Powinność drogowa.

A. Drogi (prawo z d. 21/4 maja 1876 r.).

a. Spory, dotyczące się prawa przejścia lub przejazdu nieopartego na wyrzeczeniu tabeli likwidacyjnej lub aktu nadawczego, nie podlegają kompetencji urzędów włościańskich (uk. 2 depart. z d. 7 marca 1886 r., № 939 i ukaz tegoż z d. 16 lipca 1892 r., № 6179. Zob. ibid. str. 226, art. 833).

b. Skargi wynikłe z powodu skasowania drogi lub popsucia jej przez właścicieli gruntów, po których droga przebiega, nie podlegają kompetencji urzędów włościańskich (uk. 2 depart. z d. 5 listopada 1904 r., № 7658. Ibid. str. 226, art. 834).

c. Kwestja, tycząca się drogi między gruntami włościańskimi z jednej a dworskimi z drugiej strony, gdy o drodze tej w umowie co do za-

miany serwitutów nie powiedziano i na planie do umowy dołączonym wskazana nie jest, nie podlega kompetencji urzędów włościańskich (uk. 2 depart. z d. 28 stycznia 1913 r., № 1160. Ibid. str. 226, art. 835).

d. Spór o prawie przejazdu po drogach przez grunta dworskie do gruntów włościańskich ukazowych, jako niewypływający z tabeli likwidacyjnej lub aktu nadawczego, nie należy do liczby tych sporów i akcji cywilnych, które na mocy prawa z d. 21/4 maja 1876 r. pozostawione są kompetencji urzędów włościańskich (uk. 2 depart. z d. 7 października 1908 r., № 4438. Ibid. str. 226, art. 836).

e. Przy dokonywaniu ścisłego określenia na zasadzie art. 1302 Post. Kom. Urz. przestrzeni i granic gruntów włościańskich ukazowych przestrzeń zajęta w r. 1864 na drogi winna być wykazana w rzędzie gruntów nieużytkowych w składzie tych osad włościańskich, przez które drogi te przechodzą; w razie zaś skasowania dróg pomienionych, przekazywanie włościanom prawa do rozporządzania powyższą przestrzenią (w r. 1864 zajęta na drogę) od urzędów włościańskich nie zależy (uk. 2 depart. z d. 31 marca 1883 r., № 1120. Ibid. str. 226, art. 837).

f. Zgodnie z art. 3 postanowienia b. Księcia Namiestnika Król. Pol. z d. 12 lutego 1822 r. (Dz. Pr., t. 7, str. 313) w tem miejscu, gdzie pola orne bezpośrednio dotyczą do rowów szosy, winien być zostawiony pas szerokości 3 stopy (uk. 2 depart. z d. 27 lutego 1913 r., № 2504. Ibid. str. 227, art. 839).

B. Powinność dotycząca się utrzymania dróg.

a. Przepisy o utrzymywaniu dróg ziemskich w guberniach: warszawskiej, kaliskiej, kieleckiej, łomżyńskiej, lubelskiej, piotrkowskiej, płockiej, radomskiej, suwalskiej i siedleckiej, najwyżej zatwierdzone 19 czerwca 1870 r., ogłoszone dnia 16/28 sierpnia t. r. (Dz. Pr., t. 70, str. 243—249):

1. Utrzymywane siłami miejscowymi w guberniach: warszawskiej, kaliskiej, kieleckiej, łomżyńskiej, lubelskiej, piotrkowskiej, płockiej, radomskiej, suwalskiej i siedleckiej komunikacje lądowe dzielą się na 3 rzędy:

a) trakty główne gubernialne, przechodzące przez kilka gubernij i łączące się z drogami żelaznymi albo też głównymi traktami państwowymi;

b) drogi boczne zwyczajne, czyli powiatowe, ciągnące się przez całe powiaty i dotyczące traktów głównych;

c) drogi wiejskie i polne.

Stosownie do tego podziału sporządza się mappa każdej gubernji, z oznaczeniem dróg, zaliczonych do 2-eh pierwszych rzędów.

2. Podział dróg na rzędy, jak niemniej następne przeniesienie dróg dwóch pierwszych rzędów z jednego rzędu do drugiego, zatwierdza minister spraw wewnętrznych; przeniesienie zaś dróg z 3-go rzędu do 2-go i na odwrót, dokonywa się przez rząd gubernialny.

3. Dla utrzymania dróg ziemskich 1-go rzędu, czyli gubernialnych, tak bitych jako i zwyczajnych, ze znajdującymi się na nich mostami i groblami, jak również dla dalszego przerabiania dróg gubernialnych gruntowych na drogi bite, ustanawia się w zamian powinności w naturze, t. j. szarwarku dwudniowego wiosennego, ogólną w każdej gubernji opłatę pieniężną pod nazwiskiem: ziemska składka drogowa gubernialna.

4. Ciężący dotychczas na właścicielach dóbr obowiązek utrzymywania własnym kosztem na wspomnianych drogach grobel nietaryfowych, znosi się.

5. Ziemska składka drogowa oznacza się: od obywateli wiejskich w stosunku 15% uiszczanego przez nich głównego podatku gruntowego i podatku podymnego, a od obywateli miejskich w stosunku 15% opłacanego przez nich do skarbu głównego podatku podymnego i kontyngensu liwerunkowego.

Uwaga 1. Obywatele miasta Warszawy, do czasu nowego w tym względzie postanowienia, zwalniają się od obciążenia składką drogową.

Uwaga 2. W razie zastąpienia kontyngensu liwerunkowego podatkiem gruntowym, składka drogowa w miastach pobieraną będzie odpowiednio do podatku podymnego i podatku gruntowego.

6. Składka drogowa zalicza się do liczby specjalnych środków każdej gubernji i zostaje pod bezpośredniem zawiadywaniem rządów gubernialnych.

Uwaga. Przepisy punktu z działu IV-go art. 34 i punktu o art. 106 Najwyżej zatwierdzonej dnia 19 (31) grudnia 1866 r. ustawy o zarządzie gubernialnym i powiatowym, z mocy których zatwierdzenie anszlagów do summy rs. 150 na naprawę dróg ziemskich 1-go rzędu i na budowę traktów bitych tegoż rzędu, należy do atrybucji zarządu powiatowego, a w summie wyższej nad 150 rubli, do atrybucji rządu gubernialnego, pozostają w swej mocy.

7. Summy składki drogowej podlegają kontroli na zasadzie ogólnych przepisów o rachunkowości.

8. W końcu każdego roku rzędy gubernialne sporządzają wyrachowania, jaka mianowicie summa składki drogowej powinna wpłynąć w ciągu roku przyszłego z dóbr dworskich, wsi, osad i miast, osobno z każdego powiatu, i takowe wyrachowania komunikują właściwym zarządom powiatowym. Następnie zarządy powiatowe obliczają, ile mianowicie przypada składki drogowej na każdą ze znajdujących się w powiecie wieś, osadę, tudzież na każde dobra dworskie i miasto. Wyrachowanie takowe, zarządy

powiatowe przesyłają do miejscowych kass, dla poboru podług niego składki drogowej. Summa opłaty, przynależnej z każdej wsi, osady i miasta, rozkłada się pomiędzy ich mieszkańców, stosownie do art. 5-go, przez właściwe urzędy gminne i magistraty.

9. Składka drogowa pobiera się na zasadzie przepisów, ustanowionych dla podatków stałych i wnosi się do miejscowej kassy jednocześnie z podatkami, przyjętymi za zasadę do jej rozkładu i odpowiednio do wysokości tych podatków, t. j. po 15%.

10. Staranie o należyte utrzymanie dróg ziemskich 1-go rzędu jest obowiązkiem naczelników powiatowych pod nadzorem gubernatorów.

11. Drogi ziemskie 2-go rzędu czyli powiatowe, utrzymywane być mają za pomocą tak zwanej powinności gminnej.

12. Rozkład pomiędzy mieszkańców gminy powinności drogowej na utrzymanie dróg 2-go rzędu, tak w naturze jako i w pieniądzu, tudzież ustanowienie kolei i porządku odbywania tej powinności w naturze, pozostawia się w myśl art. 16, 24 i 26 najwyższego ukazu z dnia 19 lutego 1864 r. o urządzeniu gmin wiejskich, zebraniom gminnym; przy czem zebrania gminne mogą, jeżeli zechcą, zamieniać powinności w naturze na pieniądze.

13. Na gruntach miejskich utrzymanie dróg ziemskich 2-go rzędu jest obowiązkiem miasta.

14. Dozór nad regularnem odbywaniem przez obywateli wiejskich gminnej powinności drogowej w naturze i sam nakaz takowej powinności, wkładają się na wójta gminy, który winien prowadzić do tego osobną sznurową księgę i w niej zapisywać kto i kiedy odbył swoją powinność.

15. Skargi na rozporządzenia zebrań gminnych, dotyczące rozkładu powinności drogowej gminnej, rozpoznawane i decydowane być mają przez komisarzy do spraw włościańskich w 1-ej i komisje spraw włościańskich w 2-ej instancji.

16. Jeżeli na drogach, zaliczonych do 2-go rzędu; istnieją takie mosty, budowa lub naprawa których kosztuje w ciągu roku więcej jak rs. 400, w takim razie gminom na gruntach, w których znajdują się podobne mosty, udziela się podług oznaczenia właściwego rządu gubernialnego, zasilek pieniężny z funduszu składki drogowej gubernialnej.

Uwaga. Mosty taryfowe, istniejące na drogach 1-go i 2-go rzędu, mają być i nadal, aż do czasu nowego o tem postanowienia, utrzymywane kosztem korzystających z dochodu taryfowego.

17. Dozór nad należytem utrzymaniem dróg ziemskich 2-go rzędu, wkłada się na wójtów gmin i burmistrzów pod ogólnym nadzorem naczelników powiatów.

18. Drogi ziemskie 3-go rzędu, t. j. drogi wiejskie i polne, utrzymywane być winny kosztem gromad wiejskich albo właścicieli, przez których grunta przechodzą.

19. Komitety drogowe, gdzie takowe istnieją, znoszą się, a natomiast dozwala się naczelnikom powiatów wzywać do zarządów powiatowych, przy podziale dróg na rzędy, a w razie potrzeby i do narady nad innemi przedmiotami, dotyczącemi powinności drogowej, od 2-ch do 3-ch miejscowych obywateli i tyluż wójtów gmin, znanych z doświadczenia i znajomości warunków miejscowych, za poprzedniem przedstawieniem tych osób do zatwierdzenia gubernatora.

20. Wszystkie dotychczas wydane postanowienia co do powinności szarwarkowej czyli drogowej, uchylają się w tem wszystkim, w czem nie są zgodne z niniejszemi przepisami.

21. Przepisy niniejsze wprowadzają się w wykonanie na trzy lata. Minister spraw wewnętrznych przed upływem tego terminu przedstawić ma do zatwierdzenia, w ustanowionym porządku, takie zmiany w niniejszych przepisach, jakie podług wskazówek doświadczenia okażą się potrzebnymi.

Przepis art. 21 stracił swą moc wobec najwyżej zatwierdzonej 30 stycznia 1879 r. uchwały komitetu do spraw Król. Pol. o przedłużeniu mocy obowiązującej przepisów z 19 czerwca 1870 r. o utrzymaniu dróg w Król. Pol. (P. Z. P. № 59269). Przepisy te dopełniają się art. 6, 30, 35, 99 (uw.) 103, 202 (uw. 2) 208, 216 i 218 org. Król. Pol. oraz art. tyczącemi się ust. o ziem. pow. Zb. Pr. t. IV i ust. komunik. Zb. Pr. t. XII cz. 1 z następującemi dopełnieniami:

a) Na mocy najwyżej zatwierdzonej 22 grudnia 1878 r. uchwały Kom. do sp. Król. Pol. o dopełnieniu art. 5 przepisów z r. 1870, według której ma być pobierane 10% na rzecz składki drogowej od świadectw handlowych, przemysłowych i patentów. Wyjątek stanowiły świadectwa tego rodzaju i patenty wybierane dla prowadzenia handlu i przemysłu w Warszawie (P.Z.P. № 59167).

b) według pun. 3 art. III najwyżej zatwierdzonego 8 czerwca 1898 r. zdania rady państwa pobierać należy 10% ze świadectw przemysłowych na rzecz składki drogowej (P. Z. P. № 15601);

c) odnośnie do przepisów, zawartych w art. V najwyżej zatwierdzonego 1 grudnia 1897 r. zdania rady państwa (P. Z. P. № 14714);

d) według pun. 4 art. IV najwyżej zatwierdzonego 3 czerwca 1902 r. zdania rady państwa o podatku państwowym od nieruchomości w gub. Król. Pol. Składka ziemiska drogowa oblicza się z miejskich nieruchomości w stosunku 15% podatku od tych nieruchomości (P. Z. P. № 21568).

b. Powinności szarwarkowej Zebranie gminne nie ma prawa dzielić na powinność, odbywaną w naturze i opłacaną pieniędzmi—i pierwszą z nich obarczać wyłącznie włościan, drugą zaś wyłącznie właścicieli majątków, ponieważ na mocy art. 11 przepisów z d. 19 czerwca 1870 r. utrzymywanie

dróg 2 rzędu i naprawa znajdujących się na nich mostów — za wyjątkiem wypadków, przewidzianych w art. 16 tychże przepisów—zalicza się do powinności gminnych, czyli tych, które na mocy art. 12 przepisów pomienionych winny być rozkładane między wszystkimi mieszkańcami gminy. Oczywiście zaś, iż rozkład ten winien być dokonany na zasadach jednakowych dla wszystkich mieszkańców gminy, prawem obowiązanych do udziału w pełnieniu powinności, i że zatem Zebranie gminne, ustaliwszy pewną zasadę dla rozkładu powinności szarwarkowej, winno stosować ją jednakowo do wszystkich powinnością tą obciążonych, nie czyniąc pomiędzy nimi żadnych różnic co do zasad rozkładu (uk. 2 depart. z d. 26 maja 1892 r., № 4777. Zob. Tiutriumow, l. c., str. 227, art. 840).

c. W celu naprawy dróg 2 rzędu podział tychże na sekcje stosownie do tego, do czyich posiadłości droga przylega, nie znajduje się w sprzeczności z przepisami 19 czerwca 1870 r., byleby podział taki nie sprzeciwiał się zasadzie równości rozkładu (uk. 2 depart. z d. 23 czerwca 1909 r. № 4567. Ibid. str. 227, art. 841).

d. Na zasadzie art. 11 dodat. do art. 3060 Post. Kom. Urz. drogi ziemskie 2 rzędu, czyli powiatowe, utrzymywane są sposobem t. zw. powinności gminnej, która zgodnie z art. 83 ukazu 2-go o urządzeniu gmin wiejskich i art. 309 Post. Kom. Urz. rozkłada się pomiędzy osobami, posiadającymi w obrębie gminy własność ziemską, w stosunku do ilości gruntu użytkowego; na zasadzie zaś art. 12 przepisów z d. 19 czerwca 1870 r. do atrybucyj Zebrania gminnego należy rozkład powinności pieniężnej na utrzymanie dróg 2 rzędu i ustanowienie kolei i trybu odbycia jej w naturze (uk. 2 depart. z d. 10 stycznia 1892 r., № 178. Ibid. str. 228, art. 842).

e. Na mocy art. 11 i 12 dot. do art. 3060 Post. Kom. Urz. drogi ziemskie 2 rzędu, czyli powiatowe, utrzymywane są kosztem powinności gminnej, drogi zaś ziemskie 3 rzędu—czyli międzywioskowe i polne (art. 18) utrzymywane są kosztem gromad wioskowych, lub tych właścicieli przez których grunta drogi przechodzą. Na mocy dalej art. 2 tychże przepisów zaliczanie dróg trzeciego rzędu do drugiego i odwrotnie należy do atrybucji Rządu Gubernialnego. Zatem Zebranie gminne nie posiada prawa przyrównywania dróg 2 rzędu do trzeciorzędnych i nie ma prawa obarczania właścicieli, przez których grunta drogi przechodzą, obowiązkiem utrzymywania tychże (uk. 2 depart. z d. 17 kwietnia 1912 r., № 3985. Ibid. str. 228, art. 843).

f. Zgodnie z pun. 11 przepisów z d. 19 czerwca 1870 r. drogi ziemskie 2 rzędu (powiatowe) utrzymywane są kosztem t. zw. powinności gminnej, skutkiem czego uchwałę Zebrania gminnego, nakładającą obowiązek utrzymywania w porządku mostów na drogach pomienionego rzędu na właścicieli gruntów, przez które drogi te przechodzą, poczytywać należy za nieprawidłową (uk. 2 depart. z d. 26 lutego 1908 r., № 1090. Ibid. str. 228, art. 844).

g. Obowiązek utrzymywania w porządku mostów na drogach 3 rzędu, na rzekach, których jeden brzeg dotyka gruntów włościańskich, drugi zaś dworskich, winien być włożony zarówno na gromadę wioskową, jak i na sąsiedniego z nią właściciela majątku (uk. 2 depart. z d. 24 stycznia 1912 r., № 599. Ibid. str. 228, art. 845).

h. W gub. Król. Pol., gdy nastąpi parcelacja majątku, obciążonego powinnością szarwarkową względem przechodzącej przez ten majątek drogi 3 rzędu, powinność powyższa spada na wszystkich nabywców parceli wogólności, nie zaś wyłącznie na tych, których parcele przylegają do drogi (dec. Ogól. Zebr. 1, 2 i Kas. Depart. Senatu z d. 30 października 1900 r., № 15. Ibid. str. 229, art. 846). Porów. art. 637, 639, 649, 650 i 651 Kod. Cyw. „o serwitutach czyli służebnościach gruntowych“.

i. Na mocy art. 202 i uwagi 2 do niego Org. zarz. gub. Król. Pol. (Zb. Pr., t. II, wyd. 1892 r.) *), oraz według ścisłego brzmienia przepisów (art. 15 przepisów z d. 19 czerwca 1870 r. co do dróg w Król. Pol. i art. 3 najw. zatwierdzonej 7 stycznia 1871 r. uchwały Kom. do spraw Król. Pol. **) co do trybu uchylania nieprawidłowych uchwał Zebrań gminnych i wioskowych), które przy kodyfikacji zawarte zostały w pomienionym art. 202 i uwadze 2 do niego—do Komisarzy w 1-ej instancji i Urzędów gubernialnych w 2-ej instancji należy rozważanie i rozstrzyganie skarg na uchwały dotyczące się rozkładu powinności drogowej gminnej, t.j. skarg na uchwały Zebrań gminnych, stanowione na podstawie art. 12 przepisów z d. 19 czerwca 1870 r. Co się tyczy uchwał Zebrań wioskowych w przedmiocie naprawy dróg 3 rzędu, utrzymywanych—zgodnie z art. 18 tychże przepisów—kosztem gromad wioskowych, to do uchwał tych stosuje się ogólny przepis zawarty w art. 202 Org. zarz. gub. Król. Pol. i opiewający, iż skargi na uchwały Zebrań wioskowych rozważa w 1 instancji Oddzielny Urząd przy gubernialnym urzędzie do spraw włościańskich (uk. 2 depart. z d. 16 stycznia 1912 r., № 225. Ibid. str. 229, art. 848).

j. Drzewa przydrożne na drogach 2-go rzędu.

Według brzmienia uwagi do art. 733 Ust. Komunik., podług kontynuacji z r. 1906, na drogach będących w zawiadywaniu Ministerjum Komunikacji i Spraw wewnętrznych mogą być konserwowane zadrzewienia istniejące oraz zaprowadzane nowe, przyczem podjęcie zabiegów w tym względzie zależy od instytucji, towarzystwa lub osób, pod których kontrolą drogi te pozostają, skutkiem czego Zebranie gminne nie ma prawa stano-

*) Obecnie, według brzmienia kontynuacji z r. 1913, zob. wyżej, art 9 (202). (Przyp. Red.).

**) Art. 3194 Post. Kom. Urz. (Przyp. Red.).

wienia uchwał w przedmiocie wyrębu drzew, rosnących przy drogach 2-gó rzędu (uk. 2 depart. z d. 15 maja 1913 r., № 5056. Zob. Stefanowicz. Sbor. riesz. Pr. S., str. 661, art. 737).

18. Powinności naturalne — transportowa i kwaterunkowa.

a. Pierwsza polega na tem, iż zgodnie z uwagą do art. 7 przepisów zatwierdzonych przez ministra spraw wewnętrznych dnia 15 lipca 1870 r. (Zob. Konie i Olszewski. Podręcznik dla władz gminnych str. 378) — eskorty do transportowania przestępców i włóczęgów, zbiegów wojskowych, popisowych, nie mniej aresztowanych z powodu rozpoczęcia śledztwa sądowego, nie mających paszportów, dostarczają mieszkańcy podług kolei, ustanawianej po wsiach i osadach przez zebrania gminne; — Druga zaś na obowiązkiem dostarczaniu kwater dla wojska. Postanowienie Kom. Urz. z d. 15 (27) października 1866 r. (t. VIII, 246) wyrzekło, iż powinność ta winna być odbywana wedle istniejącego porządku, na zasadzie post. Rady adm. z d. 29 stycznia (10 lutego) 1843 r. i dodatkowych przepisów z d. 2 (14) marca 1865 r. w naturze, rozkładu zaś jej winno dokonywać zebranie gminy; niższe stopnie wojskowe pomieszczone u włościan korzystają z opału i światła na równi z gospodarzem, od którego mają prawo żądać nadto słomy na podściółkę. Zdaniem Okolskiego, powinność kwaterunkowa „nie może być uważana za gminną, to jest ustanowioną na korzyść lub w interesie gminy, lecz dla celów ogólnie państwowych“ (A. Okolski. Wykład prawa administracyjnego t. I, str. 454, przyp. 7, wyd 1880 r.). To samo oczywiście powiedzieć można o powinności transportowej. (Przyp. Red.).

b. Zgodnie z wskazówkami punktu 4 art. 827 Post. Kom. Urz. powinność kwaterunkowa odbywa się stosownie do istniejącego dotychczas trybu — w naturze. W tych zatem gminach, w których tryb ten się zachował, kwestja udzielania pod-oficerom żandarmerji mieszkań z opalem, światłem i słomą rozstrzyga się sama przez się na mocy osobnych przepisów co do powinności kwaterunkowej. Co się zaś tyczy dopłaty pieniężnej dla gospodarzy, stanowiącej dodatek do przypadającego im od skarbu wynagrodzenia kwaterunkowego, to dopłaty te, podobnie jak rozechody na najem stróży przy zarządzie gminnym, należą do potrzeb gospodarczych całej gminy (art. 16 ukazu z d. 19 lutego 1864 r. o urządzeniu gmin wiejskich) i jako takie winny być, na zasadzie art. 83 tegoż ukazu i art. 309 Post. Kom. Urz., rozłożone przez Zebrania gminne między wszystkimi osobami, posiadającymi w obrębie gminy własność ziemską, i nie mogą obciążać wyłącznie pojedynczych gromad wioskowych (uk. 2 depart. z d. 20 stycznia 1909 r., № 225. Ibid. str. 230, art. 850).

c. Zgodnie z pun. 4 art. 827 Post. Kom. Urz. powinność kwaterunkową odbywa się w naturze, przytem kwaterujący we wsiach szeregowcy

korzystają z opału i światła łącznie z gospodarzem domu, od którego również otrzymują słomę na podściół, i nie mogą żądać dla siebie osobno opału i światła. Na tej zasadzie zobowiązanie gminy do wypłacania szeregowcom pieniędzy na opał i światło byłoby równoznaczne z zamianą na pieniężną takiej powinności w naturze odbywanej, która właściwie w prawie obowiązującym nie jest przewidziana jako powinność osobna (uk. 2 depart. z d. 19 maja 1913 r., № 5273. Ibid. str. 230, art. 851).

19. Powinność naturalna straży nocnej.

Chociaż na mocy p. 1 art. 827 Post. Kom. Urz. *) wyznaczenie trybu odbywania straży nocnej we wsiach należy do kompetencji zebrania wioskowego, lecz uchwały tegoż na zasadzie art. 3194 Post. Kom. Urz. mogą być uchylane na skutek skarg osób, których prawa uchwałą pogwałcone zostały, a przeto urzędy włościańskie winny rozważyć należyte skargę petenta co do nierównomiernego rozkładu przez uchwałę Zebrania wioskowego powinności straży nocnej (uk. 2 depart. z d. 1 czerwca 1904 r., № 4612. Ibid. str. 230, art. 852).

(4). Alienacja własności nieruchomości gminnej i gromadzkiej.

Teży, poniżej zamieszczone, tyczą się również Uwagi 14-ej do art. 271 [Zob. dalej — 78 (271)].

a. Uchwały zebrań gminnych lub gromadzkich, dotyczące się alienacji własności ziemskiej ukazowej, winny być przez Urzędy gubernialne do spraw włościańskich, z wnioskami tychże Urzędów w przedmiocie uchwały, składane do Ministerjum Spraw Wewnętrznych, przyczem Urzędowi tym nie przysługuje prawo rozstrząsania pytania, czy istnieją dostateczne podstawy do skierowania uchwały pomienionej do Ministerjum. Ponieważ decyzja w sprawie alienacji tej zależy od Ministerjum, przeto Urzędy gubernialne winny poprzestawać jedynie na zaopatrzeniu uchwały, w tym przedmiocie powziętej przez zebranie gminne lub gromadzkie, w swą opinię co do tego, czy alienację projektowaną Urząd poczytuje za pożądaną, lub niepożądaną. W razie jednak, gdy uchwała sporządzona została z pogwałceniem przepisów prawa, ustalających zasady prawidłowego sporządzania uchwał, nap. w niewystarczającym komplecie zebrania gminnego lub gromadzkiego, to oczywiście, iż oddzielne Urzędy, którym przysługuje prawo w drodze nadzoru uchylania uchwał, niezgodnych z powyższymi przepisami, mogą uchwałę

*) Art. 827 Post. Kom. Urz. — „O niektórych powinnościach w naturze pełnionych“.

Pun. 1. Straż nocną we wsiach wyłączyć z liczby powinności gminnych i poczytywać za posługę wiejską. Na tej zasadzie, straż nocną we wsiach winni odbywać miejscowi mieszkańcy zgodnie z wyznaczeniem Zebrania wioskowego; budynki zaś dworskie mają być strzeżone przez właścicieli tychże za wyjątkiem tego wypadku, gdy właściciele ci zgoda się na odbywanie straży nocnej łącznie z wsią. (Przyp. Red).

taką trybem przepisany uchylić (uk. 2 depart. z d. 7 października 1908 r., № 4428. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 426, art. 420).

b. W drodze uchwał zebrań gminnych lub gromadzkich alienacja własności nieruchomości gminnej lub gromadzkiej nastąpić może jedynie za zezwoleniem Ministra Spraw Wewnętrznych na skutek wniosków miejscowych Urzędów gub. do spr. włośc., po rozpatrzeniu wniosków tych przez istniejący przy Wydziale Ziemskim Urząd do spraw włościan, gub. Król. Pol. Gdy decyzja w powyższym przedmiocie Urzędu pomienionego zostanie przez Ministra zatwierdzoną, senat nie jest mocen rozważać zażaleń ku istocie tej sprawy skierowanych (uk. 2 depart. z d. 24 września 1909 r., № 6248. Zob. *ibid.*, str. 465, art. 472).

c. Wieczysta dzierżawa stanowi jedną z postaci alienacji własności, przeto decyzja w przedmiocie oddania w dzierżawę wieczystą gruntu gromadzkiego do atrybucji zebrania gromadzkiego nie należy (uk. 2 depart. z d. 2 października 1896 r., №№ 4939, 4940. Zob. *ibid.*, str. 161, art. 143).

d. Rozporządzanie kapitałami.

Na zasadzie art. 1306 Ust. post. karn. (wyd. 1892 r.) i uwagi 3 do art. 13 Ust. bęđ. pod. str. (wyd. 1892 r.) kary pieniężne z wyroków sądów gminnych przelewane są do składek gminnych. Z tego jednak nie wynika, by funduszem z tego źródła powstającym Zebranie gminne mogło, według uznania swego, rozporządzać dla zadośćuczynienia tym lub innym potrzebom gminnym, albowiem — zgodnie z brzmieniem uwagi 1 do art. 8 Ust. o bęđ. pod. strażą (według kontyn. 1906 r.), ustalającej tryb wydatkowania sum i kapitałów z kar pieniężnych pochodzących, oraz uwagi 1 do art. 13 i uwagi 1 do art. 155 Ust. o bęđ. pod. strażą (według kont. 1906 r.), przewidujących użycie remanentu powyższych sum i kapitałów na potrzeby zakładów więziennych, — kary pieniężne, ściągane na skutek wyroków sądów gminnych, mają przeznaczenie specjalne, mianowicie stanowią mają fundusz na urządzenie i utrzymywanie w dobrym stanie zakładów więziennych dla osób podlegających aresztowi, a przeto nie mogą być na mocy uchwał zebrań gminnych używane na jakiegokolwiek inne potrzeby (uk. 2 depart. z d. 1 marca 1913 r., № 2528. Zob. *ibid.*, str. 680, art. 770).

e. Nakładu, poniesionego przez gminę na rzecz osoby prywatnej, nie może gmina odzyskać od osoby tej inaczej, niż na drodze sądowej (uk. 2 depart. z d. 30 kwietnia 1913 r., № 4094. Zob. *ibid.*, str. 664, art. 745).

(5). Wybór plenipotentów do prowadzenia interesów gminnych.

a. Gromady włościańskie plenipotentom swym mają prawo udzielania pełnomocnictwa ogólnego do prowadzenia wszystkich spraw (uk. 2 depart. z d. 15 czerwca 1913 r., № 6101. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 698, art. 795).

b. Plenipotencja dla osoby, mającej prowadzić sprawy gminy winna być zawarta w osobnej uchwale Zebrania gminnego. Przewidziany w art. 229 Org. zarz. gub. Król. Pol. wybór pełnomocników do wykonywania przewidzianych w art. 230 obowiązków sam przez się nie stanowi plenipotencji do prowadzenia spraw gminy (uk. 2 depart. z d. 25 września 1912 r., № 8240. Ibid. str. 639, art. 709 i 710).

(6). Sporządzanie rozkładu powinności gminnych przez Wójta gminy.

a. Wójei gmin przystępują do sporządzenia rozkładu powinności tylko w razie odmowy Zebrania gminnego sporządzenia tegoż (uk. 2 depart. z d. 30 kwietnia 1912 r., № 4478. Ibid., str. 611, art. 661).

b. Skargi na czynności naczelnika powiatu i urzędników gminy w przedmiocie rozkładu, sporządzonego przez nich wskutek odmowy Zebrania gminnego, nie podlegają rozważaniu urzędów włościańskich (uk. 2 depart. z d. 11 listopada 1897 r., № 5741. Ibid., str. 175, art. 159).

16. **209.** Uchwały Zebrania gminy, wtenczas tylko stają się ważnemi, kiedy zapadną pod przewodnictwem wójta gminy lub jego zastępcy sołtysa (w przypadkach art. 207 przewidzianych) i wobec najmniej połowy gospodarzy, prawo głosowania na Zebraniu mających. 1864, 19 lut. (40610) art. 17.

17. **210.** Uchwała następuje jednomyślnością lub większością głosów, według zdania tej części gromady, która choć jednym głosem część drugą przeważy. W razie rozdzielenia się Zebrania na dwie równe części, większość zostanie przy tej połowie, do której się wójt przyłączy (1) Tamże, art. 18.

(.). Pód uchwałą Zebrania gminnego podpisuje się wójt gminy, pełnomocnicy, sołtysi, piśmienni członkowie Zebrania, za niepiśmiennych zaś kókolwiek z ich upoważnienia, oraz pisarz gminny (Okól. Członka zarządzającego sprawami Kom. Urz. z d. 28 grudnia (9 stycznia) 1864 r., № 63. Z. P. kom. Urz., t. I, str. 428. Zob. Korniłowicz. Tołk. kr. pr., str. 3).

18. **211.** Każdy z głosujących w Zebraniu, jeden tylko głos mieć może. Tamże, art. 19.

19. **212.** W sprawach tyczących się rozporządzenia nieruchomością wspólną gminy własnością i z której użytkują wszyscy gminy mieszkańcy, czy by chodziło o zamianę, czy też o segregację gminnych gruntów, i t. p., potrzebną jest koniecznie zgoda przynajmniej dwóch trzecich wszystkich gospodarzy gminy, prawo głosowania na Zebraniu mających (1). Tamże, art. 20.

Uwaga. (Kont. z r. 1912). Uchwały Zebrań gmin, gromad wioskowych i osad co do zakładania kas pożyczkowo-oszczędnościowych dla ludności wiejskiej zapadają większością dwóch trzecich głosów wszystkich osób, prawo głosowania na Zebraniu mających. Uwaga ta tyczy się artykułów 274 i 283. 1905, 13 czerw. (26417) II, art. 1.

(1). Zob. art. 208. pun. 7 (uw.) i niżej art. 118 z kont. 1913 r. T. IX „Uchwały dotyczące stanu wiejskiego“.

20. **213.** Uchwały w sprawach ważniejszych zapisują się do księgi (1), a między innemi: uchwały w przedmiotach, poprzednim artykułem (212) objętych, tudzież uchwały na znaczny przeciąg czasu obowiązywać mające i nakoniec takie, których zapisania Zebranie wyraźnie zażąda. Tamże, art. 21.

(1). Księgę uchwał Zebrania gminnego przypieczętowywa naczelnik powiatu (okól. członka zarządzającego spr. Kom. Urz. z d. 27 stycznia (8 lutego) 1865 r., № 12. Zob. Sbor. Wrem. Kom., t. II, str. 189, oraz Z. P. kom. Urz. t. II, str. 499).

ODDZIAŁ TRZECI. — 0 Wójeie gminy.

21. **214.** Wójt gminy odpowiada za utrzymanie porządku i spokojności w gminie. Sołtysi są podwładnymi Wójta gminy. 1864, 19 lut. (40610) art. 22.

22. **215.** Władza Wójta rozciąga się na wszystkie wogóle w obrębie gminy przebywające osoby po wsiach, kolonjach, osadach i folwarkach, dworach dziedziców i wszelkich innych bez wyłączenia domach obywatelskich, w gminie położonych. Tamże, art. 23; 1869, 1 czerw. (47163) uk. imien., art. 1, 2.

23. **216.** Wójt gminy w obrębie jej jest obowiązany:

I. Pod względem policyjnym:

1. ogłaszać, za rozkazem zwierzchności, prawa i wszelkie rozporządzenia Rządu, oraz strzedz szerzenia się w gminie podrobionych ukazów i szkodliwych dla publicznej spokojności pogłosek;

2. czuwać troskliwie nad utrzymaniem porządku w miejscach publicznych i nad bezpieczeństwem osób i własności; w przypadku zaś naruszenia porządku i bezpieczeństwa przedsiębrać zaradcze środki dla niezwłocznego ich przywrócenia, zanim powiatowa policja stosowne z swej strony rozporządzenia uczyni;

3. zapobiegać żebractwu, przytrzymywać włóczęgów, zbiegów i deserterów wojskowych i dostawiać ich policyjnej zwierzchności;

4. donosić natychmiast zwierzchności o samowolnych wydalających się z gminy i o wszelkich popełnionych w gminie przestępstwach i nieporządkach;

5. przedsiębrać wszelkie nakazane policyjne zaradcze środki, chroniące od pożarów, od pomoru bydła i od tym podobnych klęsk;

6. zaradzać sobie we wszelkich nadzwyczajnych zdarzeniach, jako to: w razie pożarów, wylewów wód, chorób epidemicznych, pomoru bydła lub innych ogólnych klęsk i natychmiast donosić policyjnej zwierzchności o wszelkich nadzwyczajnych w gminie wypadkach;

7. przedsiębrać wszelkie nakazane policyjne środki zapobiegające wszelkiego rodzaju przestępstwom i wykroczeniom, a w razie ich popełnienia, zabezpieczyć ślady przestępstwa, dochodzić i zatrzymać winowajców, oraz dostawić ich zwierzchności do dalszego z nimi postąpienia;

8. wykonywać w przepisanych prawem wypadkach wyroki Sądu gminnego i innych władz sądowych, oraz egzekwować wszelkiego rodzaju należitości;

9. czuwać nad całością zajętych w gminie z mocy wyroków sądowych lub podlegających sprzedaży z dochodzenia sądowego nieruchomości i ruchomości i dostawiać te ostatnie na miejsca publicznej ich sprzedaży; oraz mieć dozór nad bezpiecznem przechowaniem znalezionych w gminie lub odebranych od osób podejrzanych efektów, broni i t. p.

II. Pod względem spraw gminnych i administracyjnych:

1. zwoływać i zamykać Zebranie gminy, oraz utrzymać w niem należyty porządek;

2. wnosić na jego obrady wszelkie interesa potrzeb i dobra gminy dotyczące;

3. wykonywać zapadłe na mocy prawa w Zebraniu gminy uchwały, które porządkiem niniejszym (V) Rozdziałem wskazanym nastaly;

4. czuwać nad dobrem utrzymaniem w gminie dróg, mostów, grobli, przewozów i t. p.;

5. rozciągać nadzór tak nad sołtysami, jako też nad wszelkimi innemi gminnemi urzędnikami, ażeby ściśle wypełniali włożone na nich obowiązki;

6. czuwać nad należytem wypełnieniem wszelkiego rodzaju rządowych i gminnych powinności, tak pieniężnych, jakoteż wymaganych w naturze, a zarazem powinności wojskowej. (Według kontyn. r. 1910).—Zob. wyżej art. 202, uw. 3.

7. naznaczać kwatery dla wojsk w gminie rozlokowanych i dostarczać podwozy tak na wojenne jak i inne rządowe potrzeby;

8. zarządzać funduszami gminy pod odpowiedzialnością za ich całość i zgodne z prawem użycie;

9. czuwać nad całością i nietykalnością nieruchomości, ogólną własność gminy lub jej instytucji stanowiących, mieć dozór nad gruntami opuszczonymi w gminie *);

10. wydawać mieszkańcom gminy w przypadkach prawem pozwo-
lonych i w przepisany porządku dokumenty na zamieszkiwanie, jakoteż dokumenty do przesiedlania **). 1864, lut. 19 (40610) art. 24; 1902, 10 czerw. (21661) I, art. 5-7; 1912, 11 marca (Zb. przep. i rozp., 516) art. 5;

11. mieć dozór nad ugodzonymi czasowo w obrębie gminy najemnikami, robotnikami i służącymi, oraz nad ściśłem wypełnieniem przyjętych przez nich zobowiązań względem najmujących;

12. mieć dozór nad karczmami, austerjami i wszelkimi tego rodzaju zakładami oraz przestrzegać rzetelności miar i wag w publicznych miejscach sprzedaży;

Uwaga. (Według kontyn. z r. 1906). W guberniach Królestwa Polskiego zaprowadzono skarbową sprzedaż trunków na zasadzie przepisów, zawartych w ustawach o akcyzach.

13. mieć dozór nad szkołami, szpitalami, ochronami ***)) i wszelkimi innymi dobroczynnymi zakładami gminy, jeśli do niej należą lub jej kosztem powstały.

III. Nadto Wójt gminy wypełnia wszystkie obowiązki, włożone nań przez Ustawy i przez prawa specjalne. (I) 1864, 19 lut. (40610) art. 24. 30 sierpn., Dz. Pr., t. 62, str. 334, uk. najw., art. 6, 8, 9; 1868, 31 maja (45926) uchw., art. 12; 1870, 19 czerw. (48501) uchw., art. 65; (48503) przep. art. 12, 14, 17, 19; 20 lip. (48575) uchw., art. 74; (48576) przep., art. 13; 1871, 17 lip. (49834) przep., art. 54; 1874, 1 stycz. (52983) ust., art. 85, p. w; 101, 102, uw. 1; 105, 107, 111, 113, 115, 116, 118; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 249; 31 paźdz. (55212) uchw. Kom. Król. Pol. art. 1, 2; 1876, 21 maja (55968) uchw. Kom. Król. Pol. I, p. w; 1877, 25 czerw. (57503); 1878, 26 lut. (58235) 1879, 3 lip. (59842); 1881, 29 maja (224) uk. im.; 1884, 8 maja (2214) uchw., art. 11; 16 czerw. (2325); 1886, 2 maja (3661); 1888, 8 lut. (4996) uchw., art. 9, 15. (Wedł. kont. 1906 r.) - 1899, 4 czerw. (17076) przep., I, art. 10; II, art. 12.

*) W tekście rosyjskim: „pustoporożnija ziemli“. (Przyp. Red.).

**) W tekście rosyjskim ukazu z r. 1864 użyte było słowo „pasporty“, dopiero w kontynuacji z r. 1912, zamiast „pasporty“ użyto wyrażenia „widy na żitielstwo“ zgodnie z terminologią prawa z 3 czerwca 1894 r. (zob. P. Z. P. poz. 10709), rozciągniętego na Królestwo Polskie przez prawo z 10 czerwca 1902 r. (zob. P. Z. P. 21661). (Przyp. Red.).

***)) W tekście rosyjskim: „bogadielni“. (Przyp. Red.).

(1) Szczegółowy spis obowiązków, jakie na Wójtów gmin nakładają ustawy i przepisy specjalne—zob. N. N. Majewski. Gmina i wojt. Wydanie nieurzędowe. Petersburg. 1913. Cz. II.

24. **217.** Wójt gminy obowiązany jest bezwarunkowo wypełniać wszelkie prawne zlecenia naczelnika powiatu, władz sądowych, oraz wszelkich innych władz w zakresie służących im atrybucji wydane. 1864, 19 lut. (40610) art. 25; 1875, 19 lut. (54401).

25. **218.** Wójt gminy winien naradzać się z pełnomocnikami i sołtysami i wzywać ich do wspólnego z sobą działania, we wszelkich w artykule 216 wyżej wymienionych przedmiotach, a w szczególności w tych, które dotyczą ogólnego zagospodarowania i dobra gminy, jako to: rozkładu między mieszkańców (stosownie do art. 208) powinności gminnych lub ogólnych wydatków, na rachunek gminy zarządzonych, rozkwaterowania wojsk, dostarczenia podwód, transportu wólczegów, odbycia szarwarków i innych gminnych posług, jak niemniej utrzymania w dobrym stanie dróg, mostów, grobli i t. p., oraz opieki nad ubogimi, sierotami i dotkniętymi kalectwem lub chorobą. Pełnomocnicy i Sołtysi obowiązani są ze swej strony działać wspólnie i dopomagać Wójtowi gminy, we wszelkich wyżej wyszczególnionych przedmiotach. 1864, 19 lut. (40610) art. 26; 1868, 31 maja (45926) uchw., art. 12; 1870, czerw. 19 (48503) przep., art. 12, 14, 17, 19; 1875, 19 lut. (54401); 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1, 2; 1886, 1 maja (3661).

26. **219.** Za mniej ważne policyjne wykroczenia, popełnione przez osoby władzy Wójta gminy, na zasadzie art. 215 podległe, Wójtowi gminy służy władza ukarania winnych najwyżej dwudniowym aresztem lub karą pieniężną jednego rubla srebrem nieprzenoszącą. Niebędących w możności uiścić się z nałożonej na nich pieniężnej kary, Wójt gminy może skazać nie na dłuższą jak na dwudniową publiczną robotę, nie rozciągając wszakże tego ostatniego środka do osób z pod tego rodzaju ukarania według przepisów prawa wyjątych (a) (1).

Uwaga. Kary pieniężne, wymierzane przez Wójtów gmin na mocy artykułu niniejszego (219) oraz przez sołtysów na mocy artykułu 227, do kasy gminnej wnoszone być winny (b). (a) 1864, lut. 19 (40610) art. 27.—(b) Tamże, art. 53

(1). Na mocy pun. b. oddziału VII ukazu z d. 5 października 1906 r., wydanego w drodze art. 87 Zasad. Pr. państw. i dotyczącego się uchylenia pewnych ograniczeń praw obywateli wiejskich i osób innych, dawniej opodatkowanych stanów (Zb. przepisów i rozp. 1906 r. art. 1700) postanowiono: uchylić przepisy co do przymusowego oddawania osób, należących do opodatkowanych dawniej stanów, do robót publicznych, jako odrębnego środka ukarania lub w razach niemożności z ich strony zapłacenia sądzonych

z nich na mocy wyroków sądowych kar pieniężnych (Zob. Swod zak. ros. imp., wyd. nieurzędowe pod red. A. Dobrowolskiego; 1913; Tom I, str. 1050; przyp. red. Swodu). Co do rozporządzeń gubernatorów, nieopartych na prawie a zmierzających do ukrócenia władzy Wójta w przedmiocie nakładania kar—zob. N. Majewskij. Gmina i wojt, 1913 str. 11—12. — Porów. H. Konie. Samorząd gminny; 1906, str. 58.

27. **220.** Wójci gmin mają prawo: żądać okazania sobie legalnych świadectw od osób przejeżdżających i czasowo w gminie przebywających; przywoływać do stawienia się w Urzędzie wójtowskim każdego mieszkańca gminy i odbywać rewizje po domach i zabudowaniach prywatnych, w przytomności zawsze dwóch Ławników (1) lub Sołtysów. Tamże, art. 29.

(1). Z chwilą wprowadzenia reformy sądowej w r. 1876 Ławnicy w charakterze urzędników gminnych istnieć przestali, kodyfikacja zatem art. 28 ukazu z d. 2 marca 1864 r. (Dz. Pr., t. 62, str. 57), zachowując dosłowne jego brzmienie, popełniła błąd, wskazuje bowiem Wójtowi do pomocy urzędników dziś już nieistniejących. Błąd ten w kontynuacjach tomu II Sw. Pr. usunięty nie został. (Porów.: H. Konie. Samorząd gminny, str. 74).

ODDZIAŁ CZWARTY. — O Sołtysach.

28. **221.** Sołtys jest pomocnikiem Wójta gminy; on wykonywa bezwarunkowo wszelkie jego legalne rozkazy i zlecenia, a nawet nie czekając jego rozkazów, przychodzi mu w pomoc we wszelkich czynnościach policyjnych i innych na Wójta gminy włożonych. 1864, lut. 19 (40610) art. 30; 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 5.

29. **222.** Każda wieś lub kolonja, składająca, w moc artykułu 264, gromadę wioskową, powinna mieć osobnego Sołtysa, obranego porządkiem art. 236 wskazanym. Po znaczniejszych wsiach, całą gminę składających, lub gęsto zaludnionych, Zwierzchność, jeśli uzna tego potrzebę, może polecić Zebraniu gromady, wybrać kilku Sołtysów, z których jeden będzie starszym podług uznania Zebrania gromady. 1864, lut. 19 (40610) art. 31.

30. **223.** Władza Sołtysa, jako pomocnika Wójta gminy, rozciąga się na wszystkich mieszkańców gminy, w szczególności zaś na mieszkańców tej wioski lub kolonji, która go obrała. Nieposłuszeństwo i opór Sołtysowi *) pociąga tę samą karę za sobą, jakiej ulegają nieposłuszni i opierający się Wójtowi gminy. Tamże, art. 32.

*) W tekście rosyjskim: „soprotiwlenie zakonnym rasporiażeniam sołtysa“ (opór prawnym rozporządzeniom Sołtysa). (Przyp. Red.).

31. **224.** Niezależnie od obowiązków spadających na Sołtysa, jako na pomocnika Wójta gminy, tenże jest jeszcze w obowiązku załatwiać następujące czynności, dotyczące spraw (1) tej gromady wioskowej, która go obrała:

1. zwoływać i zamykać Zebranie gromady i utrzymywać w niem należyty porządek;

2. wносить pod rozpoznanie Zebrania gromady przedmioty potrzeb i dobra gromady dotyczące;

3. wykonywać uchwały tegoż Zebrania gromady (a);

4. uczestniczyć w sporządzaniu protokołów w Zarządzie gminnym, dotyczących zrzeczenia się ze strony włościan działek, wydzielonych na ich rzecz z pustek w majątkach prywatnych lub swobodnych gruntów skarbowych i poduchownych (b). — (a) Tamże, art. 33. — (b) 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 5.

(1). Z treści art. 33 i pun. i art. 104 aktu 19 lutego (2 marca) 1864 r. o urz. gm. wiejs. (w kodyfikacji art. 224 i pun. 10 art. 271 Org. zarz. gub. Król. Pol.) wynika, iż sołtys, o ile nie uzyska od gromady wioskowej należytego upoważnienia, nie ma prawa występować w imieniu tejże gromady i jej nie reprezentuje (uk. 2 depart. z d. 31 sierpnia 1909 r., № 5836. Zob. Stefanowicz. Sbor. riesz. Pr. S., str. 472, art. 481).

32. **225.** W gminach i gromadach wioskowych, niemających osobnych poborców podatku, (1) obowiązki te spełniać mają Sołtysi, każdy w swojej gromadzie. 1864, 19 lut. (40610) art. 34.

(1). W braku poborców podatków, spada na Sołtysa również obowiązek ściągania opłat na pensje dla urzędników gminnych i utrzymanie zarządu gminnego, oraz na inne rozchody gromadzkie gminy (Post. Kom. Urz. z d. 25 stycznia (6 lutego) 1865 r. Zob. Sbor. Wrem. Kom. t. I, str. 176 i Z. Post. Kom. Urz. t. II, str. 143).

33. **226.** Jeśliby Wójt gminy wzbraniał się wykonania przepisów lub rozporządzeń Rządu lub tamował drugim ich wykonanie, w takim razie Sołtysi obowiązani są natychmiast zawiadomić o tem Naczelnika Powiatu. Tamże, art. 35; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 3, 9—32.

34. **227.** Za mniej ważne policyjne wykroczenia, popełnione przez włościan gromady, która go Sołtysem obrała, służy mu prawo ukarać winnych w sposób, jak to Wójtowi gminy według art. 219 jest dozwolone (art. 219, uw.). 1864, 19 lut. (40610) art. 36, 53.

35. **228.** Sołtys odbywający ważniejsze czynności, jako to: ściąganie kar policyjnych lub sądowych, rewizje w domach lub zabudowaniach włościańskich, oraz ilekroć znajdzie się w konieczności przytrzymania lub aresztowania kogo, jak niemniej w czasie początkowego dochodzenia popełnionych przestępstw lub wykroczeń, winien koniecznie powołać dwóch świadków głównie z pomiędzy gospodarzy miejscowych wybranych. Wrazach tylko zbyt małej ludności miejscowej, lub gdyby we wsi zbyt mało znajdowało się włościan obecnych, wolno Sołtysowi zawezwać na świadków mieszkańców innych najbliższych wiosek tejże samej gminy. Tamże, art. 37.

ODDZIAŁ PIĄTY. — O Pełnomocnikach.

36. **229.** Zebrania gminne mają prawo wybierać na termin roczny, szczególnych Pełnomocników gminnych, po dwóch na gminę, i na nich wkladać obowiązek zajmowania się sprawami, dotyczącymi pożytku gminy i jej gospodarstwa. 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2, 3.

Zob. tezy zamieszczone pod art. 64 nin. Zb. (257).

37. **230.** Do obowiązków Pełnomocników Zebrania gminnego należy:

1. sporządzanie, wspólnie z Wójtem gminy i z Sołtysami, pod odpowiedzialnością wspólną, rozkładu ciężarów skarbowych i gminnych w przypadku, powyżej w punkcie 5-ym artykułu 208-go przewidzianym. (Według kontyn. 1910 r.—Pt. wyżej, art. 202, uw. 3;

2. Współdziałanie z Wójtem gminy w sprawach, dotyczących pożytku gminy lub jej gospodarstwa i wymienionych powyżej w artykule 216;

3. mianowanie pisarza gminnego w przypadku, poniżej w art. 246 wskazanym, po porozumieniu się z Wójtem i z Sołtysami;

4. sprawdzanie funduszy gminnych i poświadczanie ksiąg przychodu i rozchodu wspólnie z Wójtem i z pisarzem na zasadzie przepisów specjalnych (Postan. Kom. Urz., art. 1708). — (1). Tamże, art. 4.

(1). „...Prawo porucza pełnomocnikom czynności nie tylko finansowe, ale i powszechno-gospodarcze; nie tylko gospodarcze, ale i ogólnonadzorcze. Czyli, inaczej mówiąc, z pełnomocników tworzy się poniekąd władza wyższa od wójtowskiej, posiadająca moc nie tylko wspierania naczelnika gminy, ale i dozorowania go, wyższa nadto w tem jeszcze, że nie jest zgoła zależną od władz administracyjnych i że nie jest obarczona czynnościami t. zw. poruczonemi, niewiążącemi się bezpośrednio z miejscowymi interesami gminy“. (B. Koskowski. Gmina wiejska. Lwów, 1905; str. 68).

ODDZIAŁ SZÓSTY. — O Pisarzu gminy.

38. **231.** Prowadzenie ksiąg i całej wogóle korespondencji w Urzędzie gminy wkłada się, pod najbliższym Wójta gminy dozorem i kierunkiem, na Pisarza, tam, gdzie takowy ustanowiony będzie. Pisarz obowiązany jest prowadzić wszystkie księgi dokładnie i porządnie, oraz z należytą ścisłością zamieszczać w korespondencjach i świadectwach w imieniu Wójta gminy lub Zebrania gminy wychodzących, wszystko to co przez nich było uchwalone lub zawyrokovane. W razie przeniewierzenia się Pisarz pod Sąd Kryminalny oddany zostanie. W gminach, w których dla braku funduszków, nie będzie oddzielnego Pisarza gminy, prowadzenie korespondencji pozostawia się odpowiedzialności i bliższemu rozporządzeniu samego Wójta gminy. 1864, 19 lut. (40610) art. 63; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 23; uw.

39. **232.** Na Pisarza gminy wkłada się zarazem obowiązek pomagać Sołtysom na żądanie w prowadzeniu ich korespondencji i w sporządzaniu tych uchwał Zebrań gromad wioskowych, które na piśmie sporządzone być winny. 1864, 19 lut. (40610) art. 64.

ROZDZIAŁ II.

O naznaczaniu i oddalaniu Urzędników administracji gminnej, o ich prerogatywach służbowych i odpowiedzialności.

ODDZIAŁ PIERWSZY. — O naznaczaniu urzędników administracji gminnej.

40. **233.** Wszystkie w ogóle urzęda administracji gminnej obsadzają się z wyborów; naznaczenie wszakże Pisarza, według oddzielnego porządku w artykule 246 przepisanego, odbywać się ma. 1864 19 lut. (40610) art. 65.

41. **234.** Na urzęda, w moc artykułu poprzedniego (233) od wyborów zależące, naznaczani być nie mogą:

1. osoby niechrześcijańskiego wyznania;
2. osoby nie mające lat 25 wieku;

3. osoby pod opieką lub kuratelą zostające;
 4. osoby nie mające stałego od lat trzech przynajmniej w gminie zamieszkania; (1).
 5. Skazani na kary pociągające za sobą utratę prawa zajmowania urzędów publicznych;
 6. zostający pod sądem lub śledztwem, lub też pod dozorem policji.
- Tamże, art. 66.

(1). Osoba nie wpisana do ksiąg ludności stałej w danej gminie, lecz dłużej niż lat trzy w obrębie jej zamieszkująca i czyniąca zadość innym warunkom, w art. 205 i 234 Org. zarz. gub. Król. Pol. (Sw. Pr., t. II, wyd. 1892 r.) przewidzianym ma prawo uczestniczenia w Zebraniu gminy i prawo do zostania obraną na urzędy w zarządzie gminy (uk. 2 depart. z d. 1 czerwca 1904 r., № 4619. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 294, art. 291. Zob. też uwagi do art. 42—235.

42. **235.** Wójtą gminy obiera Zebranie gminy. Zebranie obrać może Wójtem gminy każdego bez różnicy stanu mieszkańca gminy, mającego prawo uczestniczenia w czynnościach Zebrania gminy i posiadającego w gminie, prawem osobistej własności, co najmniej od dwóch lat, poprzedzających wybory, nie mniej niż sześć morgów gruntu, o ile przytym w skład tej posiadłości wchodzi osada zabudowana, egzystująca też co najmniej od wskazanego powyżej czasu. Od osób, zadość czyniących wyżej wymienionym w tym artykule warunkom i nie podpadających pod zastosowanie poprzedzającego artykułu (234) żadne inne kwalifikacje do zajęcia urzędu Wójta gminy z wyboru wymagane nie będą (a) (1).

Uwaga. W gminach powiatów Miechowskiego i Pińczowskiego gubernji Kieleckiej, dozwolony jest wybór na urząd wójta gminy włościan, posiadających przynajmniej trzy morgi gruntu (b).— (a) Tamże, art. 67; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 9—18; 1886, 3 czerw. (3770) art. 1. — (b) 1879, 31 paźdz. (60131) uchw. Kom. Król. Pol., I, art. 1.

(). a. Na mocy art. 122 Post. Kom. Urz. z d. 3/15 sierpnia 1864 r. żydzi mogą być obierani na urząd Wójta gminy tylko w tych razach, gdy ludność gminy składa się wyłącznie z żydów (P. Kom. Urz. t. I str. 281).

b. Na mocy art. 209 Post. Kom. Urz. z d. 23 listopada (5 grudnia) 1864 r. nie mogą być obierane na urząd Wójta gminy osoby, zajmujące się sprzedażą trunków, szynkarze, dystylatorzy lub gorzelani (P. Kom. Urz. t. I, str. 375).

c. Okólnik członka, zarz. czyn. Kom. Urz. z d. 24 lipca (5 sierpnia) 1864 r. wyłącza z pośród osób mających prawo, być obieranymi na urząd Wójta, nauczycieli albo kantorów wyznania ewangelicko - augsburskiego (Post. Kom. Urz. t. I, str. 393).

d. W każdym urzędzie gminnym obowiązkowo winna być prowadzona lista imienna osób, mających prawo być obranymi na kandydatów do urzędu Wójta gminy z wyszczególnieniem obszaru posiadanych przez nie osad i prawnego tytułu własności. Listę taką sporządza się corocznie. Sprawdzają i zaświadcza Naczelnik Powiatu i Komisarz włościański. Listę tę przed samem dokonaniem wyborów odczytuje się na Zebraniu gminnem z zaznaczeniem, iż wszelkie reklamacje co do niewłaściwego sporządzenia tejże mogą być podawane do Naczelnika Powiatu (okólnik Ministra Spr. Wewn. z d. 30 lipca 1886 r., № 9. Zob. N. Majewskij. Gmina i Wójt, str. 17).

e. Gdy osoby urzędujące w zarządach gminnych i wioskowych, po zatwierdzeniu ich w urzędzie, sprzedadzą swój majątek i wskutek tego cenzus majątkowy utracą, lub gdy cenzus ten w czasie ich urzędowania z jakichkolwiek powodów ulegnie zmniejszeniu poniżej prawem przewidzianej normy, to dłużej na urzędzie pozostawać nie mogą i winny być z takowego usunięte niezwłocznie z chwilą utracenia cenzusu gruntowego (rozporządzenie Ministra spr. wewn. z d. 16 września 1875 r. Zob. Sbor. Wrem. Kom., t. III, str. 100).

43. **236.** Sołtysa obiera Zebranie gromady wioskowej z pomiędzy składających ją włościan przynajmniej trzy morgi gruntu posiadających (a).

Uwaga 1. W tych wsiach i osadach, w których wcale niema gospodarzy, którzyby posiadali trzy morgi gruntu, gromady wioskowe mogą wybierać ze swego grona na urząd Sołtysa któregokolwiek z gospodarzy, mających prawo uczestniczenia w zebraniu gromadzkim, niezależnie od obszaru posiadanego przezeń gruntu (b).

Uwaga 2. W tych wsiach i osadach, w których z powodu małej liczby gospodarzy, posiadających osady trzymorgowe, zachodzi trudność w wyborze sołtysów, Urzędy gubernialne do spraw włościańskich mogą, tytułem wyjątku, zezwalać na wybór sołtysa z pośród ogółu osób, mających prawo uczestniczenia w Zebraniu wioskowem, pod warunkiem że każde takie wyjątkowe zezwolenie będzie przedmiotem osobnego postanowienia Urzędu Gubernjalnego do spraw włościańskich i że postanowienie to opierać się będzie na łącznym wniosku Komisarza powiatowego do spraw włościańskich oraz naczelnika powiatu (c).

Uwaga 3. W tych wsiach i kolonjach gubernji Królestwa Polskiego, które są zamieszkane po części przez obywateli, wchodzących w skład gromady wioskowej, utworzonej stosownie do przepisów w artykułach 194—286 zawartych, po części zaś przez osoby, nie podpadające pod moc tych przepisów, sołtysów wybierają wyłącznie gospodarze, mający prawo uczestniczenia w Zebraniu wioskowem (d).—

(a) 1864, 19 lut. (40610) art. 68.—
(b) 1879, 31 paźdz. (60131) uchw. Kom. Król. Pol., I art. 2.—(c) 1879, 31 paźdz. (60131) uchw. Kom. Król. Pol., I, art. 3.—(d) 1888, lut. 29 (5037) II.

44. **237.** Pełnomocników Zebrania gminnego (art. 229) wybiera Zebranie gminne, przy zachowaniu warunków, wyrażonych w artykule 233 (1) spośród osób, posiadających w gminie własność nieruchomą, przyczym obszar posiadanej gruntu nie odgrywa roli. 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 3.

(1). Jest to oczywisty błąd, powtarzany w urzędowych i nieurzędowych wydaniach Sw. Pr. Warunki, którym odpowiadać winny osoby wybierane na urzędy gminne, wyrażone są w artykule 234, nie zaś 233. Że powołanie się na artykuł 233 jest mylne wynika nadto z tego, że w powyższym artykule 237 skodyfikowany został art. 3 uchwały komitetu do spraw Król. Pol., zatwierdzonej d. 22 grudnia 1879 r., ten zaś opiewa: „Pełnomocnicy zebrań gminnych wybierają się w liczbie dwóch na jeden rok, z pomiędzy osób, posiadających w obrębie gminy własność nieruchomą, bez względu na rozległość posiadanej przez nich gruntu i z zachowaniem warunków, zawartych w art. 66 ukazu o urządzeniu gmin wiejskich“ (Zob. S. Godlewski. Zbiór Praw, t. XVII, str. 35; wyd. 1884). Artykuł 66 ukazu wszedł do Sw. Pr. jako artykuł 234 Org. zarz. gub. Król. Pol., zatem ustęp odnośny artykułu 237 brzmieć winien: „przy zachowaniu warunków, wyrażonych w artykule 234. (Przyp. Red.).

45. **238.** Wójt gminy nie może brać na siebie pod żadnym pozorem innych urzędowych obowiązków prócz prowadzenia korespondencji w interesach administracji gminnej (art. 231). 1864, 19 lut. (40610) art. 69.

46. **239.** Czas służby z wyborów ogranicza się dla wszystkich do lat trzech, dla pełnomocników zaś—do jednego roku. Kto wysłuży ustanowioną trzechletnią kolej, może być na nowo obrany na tenże sam lub inny urząd, nie inaczej atoli, jak za jego zezwoleniem. Tamże, art. 70; 1879 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 3.

47. **240.** Na Wójta gminy i Sołtysów wybieranych będzie po dwóch kandydatów; jednemu z nich Naczelnik Powiatu odda urzędowanie, na które wybrany został, a drugiego tenże Naczelnik ustanowi czasowym zastępcą pierwszego, na przypadek jego nieobecności, śmierci, ciężkiej choroby, zawieszenia w urzędowaniu i t. p. 1864, 19 lut. (40610) art. 71; 1875, 19 lut. (54410) uchw., art. 9—18.

48. **241.** Wybrany przez Zebranie na urząd jakiegobądź rodzaju nie może odmówić przyjęcia takowego, wyjąwszy w razach następujących:

1. jeśli ma więcej nad lat 60 wieku;
2. jeżeli wysłużył już jedną kolej (1) z wyborów;
3. jeśli podpada ciężkiej fizycznej niemocy;
4. jeżeli, z powodu rodzaju zajęcia lub gospodarstwa, nie może stale przebywać w gminie. 1864, 19 lut. (40610) art. 72.

(1). W niewielkich wsiach, gdzie kandydatów do urzędu sołtysa jest niewielu, wynika częstokroć trudność w obsadzeniu urzędu tego z wyborów, ponieważ kandydaci odmawiają przyjęcia obowiązków powołując się na to, iż wysłużyli już jedną kolej z wyborów (pun. 2 art. 241). W r. 1889 we wsi Odolany, pow. warszawskiego, zaszedł wypadek, iż wybrany na sołtysa kandydat uchylił się od przyjęcia urzędu z powodu dopiero co ukończonej kadencji, wszyscy inni mieszkańcy rzeczony wsi również pełnili już w swoim czasie urząd sołtysa i, powołując się na p. 2 art. 241, nie chcieli przyjąć ponownie obowiązków. Ministerjum spraw wewnętrznych, na którego rozstrzygnięcie sprawę tę wuiesiono, w odezwie z d. 7 grudnia 1889 r., № 12970, na imię jen.-gubernatora warszawskiego, wyjaśniło, iż prawo nie daje bezpośredniej odpowiedzi na pytanie, kiedy kandydatowi, obranemu na urząd, przysługiwać ma ulga, przewidziana w p. 2 art. 241; rozstrzygać je zatem należy odpowiednio do warunków, w jakich dokonywane są wybory. Gdy we wsi są osoby, czyniące zadość warunkom art. 234 i 236 Org. zarz. gub. Król. Pol. i które na urzędzie jeszcze nie były, to te, które już służbę publiczną na jednym z urzędów pełniły, oczywiście mają zupełne prawo, powołując się na służbę poprzednią, uchylić się od ponownego wyboru. Zasada ta jednak nie może mieć zastosowania w wypadku, jaki zdarzył się w wsi Odolany, gdzie wszyscy obecni w wsi gospodarze już wysłużyli swą kolej z wyboru. Ponieważ służba publiczna w ciągu dwóch trzechleci z rzędu dla jednej osoby byłaby zbyt uciążliwą, więc w tym razie z ulgi, przewidzianej w p. 2 art. 241 skorzystać może osoba, której kadencja dopiero co się ukończyła, pozostali zaś — lubo już poprzednio obowiązki publiczne spełniali — z ulgi tej korzystać nie mogą i uchylać się od nich nie mogą pod skutkami art. 1438 Kod. Kar. *) (Zob. N. Majewski. Gmina i wojt., str. 18—19. Porów. H. Konie. Samorząd gminny, 1906; str. 100).

49. **242.** Jeśliby Naczelnik Powiatu uznał niepodobnem dopuścić do urzędowania obranych kandydatów, to zarządzi nowe wybory. Jeśliby zaś i na tych powtórnych wyborach zostali obrani kandydaci, których zdaniem Naczelnika Powiatu do urzędu dopuścić nie wypada, to przedstawi o tem Gubernatorowi, od którego zależeć będzie lub zatwierdzić wybranych kandydatów, lub zarządzić trzecie jeszcze i już ostateczne wybory. Tamże, art. 73.

50. **243.** Jeśliby na nielegalność odbycia wyborów lub na nielegalność wybranej osoby **) na jeden z wyżej wymienionych urzędów, zaszła skarga

*) Artykuł został zastąpiony przez art. Kod. Kar. z r. 1903 obowiązującego w Królestwie stosownie do rozporządzenia jenerał-guber. niemieckiego z dn. 21 marca 1915 r. (Zob. Dziennik Rozporz. dla Jen.-Gub. Warsz. I, № 10 z 21 marca 1915 r. i 12 № 9). (Przyp. Red.).

**) W tekście rosyjskim: „ili na niezakonność izbrania lica“, czyli powinno być po polsku: „lub na nielegalność wyboru osoby“. (Przyp. Red.).

do Naczelnika Powiatu, nie później jak w przeciągu dwóch tygodni po odbyciu wyborów, przynajmniej od jednej piątej części osób mających prawo należenia do Zebrania, które zaskarżony wybór dopełniło, to Naczelnik Powiatu wejdzie w rozpoznanie legalności zaskarżonego wyboru, a przekonawszy się o zasadności skargi, zarządzi nowe w swej obecności wybory. Tamże, art. 74.

51. **244.** Na każde nielegalne rozporządzenie Naczelnika Powiatu w przedmiotach poprzedzającymi artykułami (240, 242 i 243) objętych, skarga w przeciągu dni 30 do Gubernatora podaną być może. Tamże, art. 75.

52. **245.** Wójci gmin i Sołtysi wykonać winni przedewszystkiem przysięgę przed Naczelnikiem Powiatu, poczem dopiero urzędowanie obejmą. Tamże, art. 76; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 18.

53. **246.** Naznaczenie pisarzy gminnych następuje lub z wyboru Zebrania gminy lub drogą najmu; w tym ostatnim razie naznaczenie pisarza za zgodą Wójta gminy, Sołtysów i Pełnomocników nastąpi. Naznaczenie pisarza dla kilku razem mniej zaludnionych i blisko siebie położonych gmin nie zabrania się. 1864, 19 lut. (40610) art. 77; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 23; 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 4, p. w.

ODDZIAŁ DRUGI. — O oddaleniu urzędników gminnej administracji.

54. **247.** Wójci gmin, jeśli by nie wypełniali należycie swych obowiązków, lub jeśli by dopuścili się nadużyć, oddaleni będą z urzędu za decyzją Gubernatora. Sołtysi, jeśli by dopuścili się nadużyć lub zaniedbania swych obowiązków, mogą być od nich uwolnieni przez Naczelnika Powiatu, który o decyzji swej donieść Gubernatorowi powinien, z wyjaśnieniem przyczyn, które go do niej skłoniły. 1864, 19 lut. (40610) art. 78; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 26.

55. **248.** Z przyczyn szczególnej ważności może Naczelnik Powiatu sam przez się, zanim decyzja Gubernatora nastąpi, zawiesić w urzędowaniu każdego Wójta gminy, lecz nie na dłużej jak na jeden miesiąc. Naczelnik Powiatu atoli winien natychmiast donieść o takim rozporządzeniu Gubernatorowi i prosić o zatwierdzenie; pełnienie zaś czasowo obowiązków kandydatowi zawieszonego w urzędzie, a gdyby go wcale nie było lub gdyby był nieobecnym, jednemu z Sołtysów tej samej gminy poruczy. 1864, 19 lut. (40610) 79; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 9—32; 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 6.

56. **249.** Pisarzy uwalniają z urzędu Naczelnicy Powiatowi. O zmianach zaszyłych w osobistym składzie pisarzy gminnych Naczelnik Powiatu, co trzy miesiące składa wykaz Gubernatorowi, z wyjaśnieniem przyczyn, które go do nowego naznaczenia, uwalniania lub przeniesienia pisarzy skłoniły. (1) 1864, 19 lut. (40610), art. 80.

(1) Tryb naznaczania i przenoszenia z gminy do gminy Pisarzy gminnych (Okólnik Prezydującego w b. Czasowej Komisji do spr. wł. w Król. Pol. z d. 17 maja 1874 r. Zb. Post. 1., str. 00.

W sprawozdaniach rocznych z czynności zarządów gminnych za rok 1873 niektóre urzędy gubernialne do spraw włościańskich komunikują, iż ustanowiony w art. 77 ukazu z d. 19 lutego 1864 r. tryb naznaczania Pisarzy gminnych—bądź z wyboru Zebrania gminy, bądź drogą najmu, w tym zaś ostatnim razie za zgodą Wójta gminy, Sołtysów i Ławników (po roku 1879 — Pełnomocników. Przyp. Red.) — w praktyce po większej części nie jest zachowywany, ponieważ Naczelnicy Powiatów w wielu razach naznaczają pisarzy według własnego uznania, bez żadnego w tym przedmiocie udziału odnośnych Zebrań i urzędników administracji gminnej. Taki tryb naznaczania pisarzy gminnych, zdaniem Urzędów gubernialnych, posiada tę stronę ujemną, iż na pisarzy dostają się ludzie, których przymioty moralne mieszkańcom gminy nie są znane. Tymczasem, gdy Zebranie gminy samo uskutecznia wybór pisarza lub gdy naznaczenie jego nastąpi po porozumieniu się Wójta z Sołtysami i Ławnikami (Pełnomocnikami — jak wyżej), jest daleko więcej widoków, iż pisarzem zostanie osoba godna zaufania. Tak też zdarza się w rzeczy samej, czego dowodem jest, iż w tych gminach, gdzie pisarze gminni naznaczeni zostali zgodnie z art. 77 ukazu, wypadki roztrwonienia przez nich sum gminnych należą do wyjątków. Prócz tego pisarze naznaczeni przez Naczelników Powiatów, zwykle wywierają wielki wpływ na osoby urzędujące w zarządzie gminnym; zwłaszcza urzędnicy niedoświadczeni, odbywający po raz pierwszy swą kadencję trzechletnią, widzą w pisarzu gminnym jakiegoś osobnego urzędnika, zupełnie od nich niezależnego. W celu osłabienia wpływu Pisarzy gminnych na Wójtów i na cały bieg czynności zarządu gminnego—zdaniem Urzędów gubernialnych—rzeczą jest niezbędną, aby pisarzy gminnych ile możliwości naznaczać tylko na zasadzie art. 77 ukazu (art. 246 Org. zarz. gub. Król. Pol. — Przyp. Red.), w tych zaś razach, gdy skutkiem braku odpowiednich na to stanowisko ludzi Zebranie gminne lub administracja gminna uchyli się od naznaczania pisarza trybem w artykule powyższym wskazanym, trzeba, aby naznaczenie nastąpiło po porozumieniu się Naczelnika Powiatu z Komisarzem włościańskim.

Jeśli naznaczanie Pisarzy gminnych przez Naczelników Powiatów w pewnych razach może wynikać z istotnej konieczności, to z drugiej strony nie może już zachodzić żadna konieczna potrzeba częstego, z rozkazu Naczelników pomienionych, przenoszenia pisarzy z gminy do gminy. Zazwyczaj

przenoszenie tego następuje w tym celu, by wzorowy porządek kancelaryjny zaprowadzony w jednej gminie zaprowadzić i w innych gminach, ale środek ten ma również ujemne strony: porządku zaprowadzonego przez dobrego pisarza nie zachowa pisarz zły; z drugiej zaś strony — skutkiem częstych przenosin z miejsca do miejsca i połączonych z przeprowadzką niewygod słabnie gorliwość służbowa osób przenoszonych, zwłaszcza gdy mają rodziny. Poza tem, z sprawozdań urzędów gubernialnych wynika, iż zdarzają się nawet wypadki, gdy pisarze wybrani przez gminę, przenoszą się do innej gminy bez zezwolenia odnośnych Zebrań i administracji gminnej.

Biorąc pod uwagę, iż na mocy art. 80 ukazu o urządzeniu gmin wiejskich (art. 249 Org. zarz. gub. Król. Pol.—Przyp. Red.), Naczelnikom Powiatowym przysługuje wprowadzić prawo uwalniania pisarzy gminnych od urzędu w sensie usuwania ich od obowiązków skutkiem niedbałego spełniania tychże lub wskutek skonstatowanych nadużyć z ich strony, przyczem obowiązkiem jest Naczelnika Powiatu składać co trzy miesiące wykaz Gubernatorowi z wyjaśnieniem przyczyn, które go do nowego naznaczenia, uwalniania lub przeniesienia Pisarzy skłoniły, lecz artykuł pomieniony bynajmniej nie nadaje Naczelnikom powiatowym prawa naznaczania nowych pisarzy bez zezwolenia Zebrań gminnych lub przynajmniej administracji gminnej — jak wymaga tego art. 77 ukazu, prezydujący czasowej komisji do spr. wł. w Król. Pol., z zezwolenia Ministra spr. wewn., uprasza Naczelników gubernij w Królestwie o przedsięwzięcie środków, by pisarze gminni nie byli z gminy do gminy przenoszani bez starania o to z strony władz gminnych, lub bez zgody na to samych pisarzy gminnych.

ODDZIAŁ TRZECI. — O prawach i swobodach gminnej administracji.

57. **250.** Wysokość płac dla urzędników z wyborów i dla Pisarzy gminnych ustanowiona jest w rozkładzie, oddzielnie wydanym. (1). 1864, 19 lut. (40610) art. 82; 1871, 23 marca (49392) uk. imien.

(1). I. Przepisy czasowe o placach dla urzędników administracji gminnej, zatwierdzone przez komitet zarządzający w Królestwie Polskiem d. 7/19 kwietnia 1864 r. (Dodatek do art. 14 Post. Kom. Urz. Z. P. K.; t. I, str. 208; Dziennik Praw, t. 62, str. 239).

Art. 1. Urzędnikom administracji gminnej, za pełnienie ich obowiązków, przeznacza się płaca, do czasu ostatecznej w tej mierze decyzji, w wysokości nie mniejszej jak następuje:

a. Wójtom gmin rocznie:

1. w gminach zawierających w sobie od 50 do 75 domów mieszkalnych	rs. 50
---	--------

2. w gminach zawierających w sobie od 75 do 100 domów mieszkalnych	rs. 80
3. w gminach zawierających w sobie od 100 do 200 domów mieszkalnych	„ 120
4. w gminach zawierających w sobie od 200 do 300 domów mieszkalnych	„ 150
5. w gminach zawierających w sobie 300 i więcej domów mieszkalnych	„ 180

We wszystkich gminach rządowych, do dyspozycji i bezpłatnego użytku nowo wybranych Wójtów pozostają nadal, lub też na nowo wydzielają się części ziemi na ten cel przeznaczone, i o których jest mowa w artykule 14 przepisów zatwierdzonych w roku 1862 dla wypuszczenia w dzierżawę dóbr rządowych.

b. Punkt ten, jako dotyczący się Ławników, moc swą utracił. (Przyp. Redakcji).

c. Ustanowienie wysokości wynagrodzenia dla Sołtysów pozostawia się uznaniu Zebrania gromady, z tem jednak zastrzeżeniem, że wysokość ta nie może być mniejsza od ustanowionej dotychczas w dobrach rządowych, a mianowicie:

we wsi zawierającej w sobie do 10 osad.	rs. 2 kop. 70
we wsi mającej do 25 osad	„ 3 „ 60
we wsi mającej do 30 osad	„ 4 „ 50
we wsi mającej do 60 osad	„ 5 „ 40
we wsi mającej do 80 osad	„ 6 „ 30
i na koniec we wsi mającej więcej jak 80 osad	„ 7 „ 20

rocznie.

Lecz w tych wsiach, gdzie sołtysi pobierali dotąd wyższe od pomienionego wynagrodzenia, wysokość takowego zmniejszaną im być nie może.

Płaca przypadająca sołtysom we wsiach dotychczas rządowych, potrąca się z ogólnej summy podatków każdej wsi, ten zaś kto będzie wybrany na sołtysa, wnosi stosunkowo mniej podatków.

We wsiach należących dotychczas do właścicieli prywatnych, płaca sołtysa ponoszona będzie przez mieszkańców właściwej wsi, rozkładu zaś takowej pomiędzy nich dopełnia Zebranie gromady.

Art. 2. W miejscowościach, gdzie według uznania Naczelników Wojennych Powiatowych, okaże się możebnem mianować w obecnym czasie Pisarzy, ciż Naczelnicy Wojenni mogą przeznaczyć im, na rachunek gmin, czasowo, dopóki przez Urządzący Komitet ostatecznie w tym przedmiocie przepisy wydane nie zostaną, place w wysokości nie przenoszącej plac artykułem poprzedzającym dla Wójtów gmin przeznaczonych.

Pisarzom za wykonywanie przez nich właściwych im obowiązków w kilku gminach, mogą być podwyższone płace w stosunku do ilości domów, z tem zastrzeżeniem, że takowe w żadnym razie nie mogą przenosić najwyższej płacy dla Wójta gminy oznaczonej.

Art. 3. Na wydatki kancelarji jako to: na materiały piśmienne, przygotowanie drukowanych blankietów, prenumeratę Dziennika Gubernialnego, opał i t. p., przeznacza się do dyspozycji Wójta gminy stała suma roczna:

w gminach mających od 50 do 100 domów mieszkalnych . . .	rs. 20
w gminach mających od 100 do 300 domów mieszkalnych . . .	„ 30
w gminach mających 300 i więcej domów mieszkalnych . . .	„ 45

Art. 4. Wydatki na utrzymanie administracji gminnej ponoszone być mają na rachunek gminy, która również obowiązana jest wyznaczyć lokal dla kancelarji gminy i sądu gminnego, jeśli takowe nie będą mogły mieścić się w mieszkaniu Wójta gminy.

W gminach rządowych, gdzie już są gotowe lokale dla administracji gminnych, lokale te oddają się do dyspozycji nowo wybranego Wójta gminy.

Art. 5. (Tyczy się tymczasowego sposobu wykonywania rozkładu wydatków na płace dla urzędników administracji gminnej. Zob. pod artykułem 58 (251) niniejszego Zbioru).

Zapowiedź Komitetu Urządzającego, iż przytoczone przepisy tymczasowe, ustalające minimum płacy urzędników gminnych, będą zastąpione przez inne, ostateczne, nie została urzeczywistnioną. (Przyp. Red.).

II. Postanowienie Komitetu Urządzającego z d. 13/25 kwietnia 1865 r. art. 309. (Z. P. K. Urz. t. I str. 176) p. 3. Zebraniom gminnym nie wzbrania się stanowienia uchwał o zamianie pieniędzy, przypadających jako pensja urzędnikom administracji gminnej, odsempem dla nich zboża w ziarnie.

III. Na wyjazdy w interesach służby wójtom gmin mogą być bądź przeznaczane pieniądze z składki gminnej, bądź bezpłatne furmanki, co zależy od uznania Zebrania gminnego (okól. członka zarz. czyn. Kom. Urz. z d. 25 stycznia (16 lutego) 1865 r., № 10. Zob. Sbor. Wrem. Kom., t. II, str. 189. Z. P. K. Urz. t. I, str. 497).

IV. O ileby suma, na zasadzie art. 3 przepisów z d. 7/19 kwietnia 1864 r. (zob. wyżej, I) przeznaczona do dyspozycji Wójta gminy na wydatki kancelaryjne, okazała się niedostateczną, to Zebranie gminne winno uzupełnić ją bądź z funduszy gminnych, bądź drogą składki rozłożonej na wszystkich mieszkańców gminy (okól. członka zarz. czyn. Kom. Urz. z d. 21 stycznia (2 lutego) 1865 r., № 7. Zob. Sb. Wrem. Kom. t. II str. 144; Z. P. K. Urz. t. I, str. 495).

V. Wójei gmin, zawieszeni w czynnościach skutkiem pozostawania pod śledztwem lub sądem, przez cały czas, gdy toczy się sprawa co do nich, żadnej pensji z składek gminnych otrzymywać nie powinni, natomiast kandydaci na wójtów, pełniący w tych razach obowiązki wójtów, za cały czas pełnienia tychże, otrzymują całą, należną wójtowi pensję (rozporządzenie Min. spr. wewn. z d. 8 lipca 1875 r. Sb. Wr. Kom. t. III, str. 99).

58. **251.** Wydatki na płace Wójtom gmin i Pisarzom wyznaczone, oraz na inne potrzeby zarządu gminnego rozkłada zebranie gminy pomiędzy właścicieli nieruchomości ziemskich w obrębie gminy. Wszakże w tych gminach, gdzie wszystkie lub część wyżej wymienionych wydatków zaspakajane były dawniej z innych źródeł, tam, ile to być może, dawny tego zaspokojenia sposób nadal zachowanym być winien. 1864, 19 lut. (40610) art 83; 1875, 19 lut. (54401) uchw. art. 8; uw.: 1882, 4 maja (840) II, IV; 1887, 29 grud (4922) I.

Uwaga 1. Sumy na utrzymanie Sądów gminnych są asygnowane z Kasy Państwowej (porówn. art. 476 org. inst. sąd.). 1887, 29 grudnia (4922) I.

Uwaga 2 (według kontynuacji 1913 r.). Wskazany w niniejszym (251) artykule rozkład wydatków na utrzymanie zarządów gminnych pomiędzy osoby posiadające w obrębie gminy własność ziemską, uskutecznia się w stosunku do ilości ziemi użytkowej, przyczem nie mniej jak cztery morgi a podług uznania Zebrania gminnego, i więcej nad cztery morgi lasu przyjmuje się za jedną morgę ziemi użytkowej. 1865, 13 kwiet. (Post. Kom. Urz., t. III, str. 309) art. 1.

I. Wszelkie składki gminne, zarówno na utrzymanie administracji gminnej i wydatki przewidziane w punktach 2 i 3 art. 827 Post. Kom. Urz., jak i na inne dotyczące się interesów gospodarczych i gromadzkich, oraz potrzeb całej gminy, winny być rozkładane ściśle na zasadzie art. 309 Post. Kom. Urz. (obecnie skodyfikowanego w powyższej uwadze 2 do art. 251 Org. Król. Pol.—Przyp. Red.).—Decyzja b. Kom. Czas. z d. 13 lipca 1876 r. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom., str. 149.

II. Włączenie do rozkładu składki gminnej nieużytków, albo lasu na równi z ziemią użytkową, stanowi—na skutek skargi osób zainteresowanych—zasadę do uchylenia zapadłej w tym względzie uchwały Zebrania gminnego (dec. b. Kom. Czas. z d. 4 lutego 1875 r., № 74. Ibid. str. 110).

III. Zebrania gminne nie mają prawa obciążać oddzielnych gromad wioskowych powinnościami, zaliczonemi na mocy prawa do rzędu gminnych, i rozkład powinności takich dokonywać winny trybem dla wszelkich rozchodów gminnych ustanowionym (dec. b. Kom. Czas. z d. 3 września 1874 r., № 62. Ibid. str. 94).

IV. Udział skarbu w ponoszeniu wydatków na utrzymanie administracji gminnej i innych ciężarów i powinności gminnych, oraz sposób rozkładu tychże na grunta i lasy skarbowe. Porów. wyż. art. 15 (208) (3) 4, 14.

Uwaga 2 do art. 309 Post. Kom. Urz. opiewa, iż dzierżawcy dóbr skarbowych tytułem składki na utrzymanie zarządu gminnego tymczasem („poka“) obowiązani są płacić 5% od czynszu dzierżawnego, z czego wynikałoby, że ogólny, w artykule tym ustanowiony sposób rozkładu składki pomienionej w stosunku do ilości ziemi ornej, przyczem nie mniej jak cztery morgi, a stosownie do uznania Zebrania gminnego i więcej nad cztery morgi lasu przyjmuje się za jedną morgę ziemi ornej — nie rozciąga się do dóbr skarbowych. Lecz już w dni kilka po zapadnięciu postanowienia z d. 13 (25) kwietnia 1865 r. (art. 309) Komitet Urządzący, rozważywszy przedstawienie Rządowej Komisji skarbu, w kwestji, czy urzędnicy i oficjaliści leśni winni opłacać składkę na utrzymanie zarządu gminnego, wypowiedział zdanie, iż skarb, jako właściciel gruntów w użytkowaniu urzędników i oficjalistów leśnych będących, winien na ogólnych zasadach ponosić przypadające z gruntów tych opłaty na cel powyższy i postanowił d. 20 kwietnia (2 maja) 1865 r. (art. 318): „rozhody na utrzymanie zarządów gminnych, przypadające z gruntów, oddanych do użytkowania urzędnikom i oficjalistom leśnym, idą na rachunek skarbu“. Na mocy postanowienia Kom. Urz. z d. 14/20 grudnia 1866 r., art. 882, z gruntów skarbowych, znajdujących się w użytkowaniu urzędników, pełniących służbę przy kanale Augustowskim, składkę na utrzymanie administracji gminnej opłaca skarb. — Postanowienie Komitetu Urządzącego z d. 14 maja 1868, art. 1913, nakłada na dzierżawców dóbr skarbowych obowiązek odbywania na jednakowych z innymi właścicielami ziemskimi zasadach powinności podwodnej i roznoszenia przesyłek (p. 1), oraz ponoszenia wraz z wszystkimi innymi właścicielami ziemskimi i na jednakowych z nimi zasadach rozchodów na budowę domów dla administracji gminnej (p. 3). — Okólnik b. Kom. Czasowej z d. 3 października 1875 r. (Sbor. Wrem. Kom., t. III, str. 158) wskazuje, iż Zebranie gminne wszelką własność skarbową ziemską w obrębie gminy położoną ma prawo pociągać do udziału w wszelkich składkach i powinnościach gminnych narówni z innymi właścicielami ziemskimi w gminie. Opierając się na postanowieniach powyższych, a co do lasów na rozporządzeniu okólnikowem ministerjum skarbu z r. 1875, stwierdzającem słuszność włączania lasów skarbowych do rozkładu ciężarów na utrzymanie administracji gminnej, Rządzący Senat w 1 Zebr. Ogól. w wyroku swym z d. 15 stycznia 1902 r., № 223 (Zob. wyżej, pod art. 15 (208) (3) 14) wyjaśnił, iż skarb na jednakowych z wszystkimi innymi właścicielami ziemskimi w gminie zasadach uczestniczy w składce na cel pomieniony, oraz w pełnieniu powinności naturalnych; lasy skarbowe winny być wciąż-

gane do rozkładu na ogólnych zasadach. Wątpliwości rozprasza ostatecznie ta okoliczność, iż art. 309 P. K. U. został skodyfikowany w uwadze 2 do art. 251 Org. Król. Pol. (według kontynuacji z r. 1913), a tutaj żadnych zastrzeżeń co do odrębności dóbr skarbowych nie znajdujemy.

V. Pobór opłat na pensje dla urzędników i utrzymanie zarządu gminnego, oraz na inne ogólne rozchody gminne uskutecznia poborea podatkowy, gdzie go zaś niema—sołtys wioskowy. Przechowywanie i wydatkowanie sum na potrzeby gminne należy do obowiązków administracji gminnej (Post. Kom. Urz. z d. 5/17 stycznia 1865 r., art. 243).

59. **252.** Wszystkie z wyborów urzędujące osoby, podczas ich służby, oswobadzają się osobiście od odbywania wszelkich powinności w naturze, które za nich wszyscy inni członkowie gminy odbywać mają. 1864, 19 lut. (40610) art. 84; 1874, 1 stycz. (52928) ust.; 1877, 18 kwiet. (57179) rozk. najw., B; 1878, 7 kwiet. (58376) uchw. Kom. Min.

60. **253.** Urzędujący z wyborów, w czasie odbywania obowiązków służbowych, przywdziewają oznaki ich urzędu, które im zwierzchność dostarczy. 1864, 19 lut. (40610) art. 86; (według kontyn. 1906 r.) — 1904, 19 lut., zb. przep. i rozp. 896.

61. **254.** (Wedł. kont. 1912 r.). Czynności wójtów gmin wolne są od opłat wpisowych i stemplowych. (1) 1864, 19 lut. (40610) art. 87; 1875, 19 lut. (54401) uchw.; 1882, 4 maja (840) I, II; 1884, 1 maja (2187) III, XI; 1900, 10 czerw. (18782) ust., art. 66, p. 1; 1902, 10 czerw. (21661).

(1). Postanowienie Komitetu Urządzającego z d. 3/15 września 1866 r. art. 752.

p. 1: wszelkiego rodzaju prośby i deklaracje Wójtom gmin i do sądów gminnych podawane, mogą być na zwykłym papierze pisane i wolne są od opłat stemplowych.

62. **255.** (Wedł. kont. 1906 r.) Wójci gminni używają pieczęci podług osobnego wzoru. 1864, 19 lut. (40610) art. 88; 1868, 29 lut. (45554) uk. imien; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 24; 1905, 16 czerw. (26438).

ODDZIAŁ CZWARTY. — O odpowiedzialności urzędników gminnej administracji.

63. **256.** Wszelkie urzędy i zwierzchności z żądaniem wymierzenia kar na Wójta gminy, Pełnomocników, Sołtysów, lub Pisarzy gminnych udają się do Naczelnika Powiatu, który, po przekonaniu się o słuszności żądania, stosownie do okoliczności postąpi. 1864, 19 lut. (40610) art. 89; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 9—16, 18, 20, 25—27, 31; 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol.; art. 1—4.

64. **257.** Wójei gmin, Pełnomocnicy, Sołtysi i Pisarze zostają pod bezpośrednim zwierzchnictwem Naczelnika Powiatu, który za mniej ważne wykroczenia służbowe ukarze ich napomnieniem, naganą, karą pieniężną do pięciu rubli srebrem, lub aresztem dni siedem nie przechodzącym. (1) Naczelnik Powiatu co trzy miesiące winien składać Gubernatorowi wykaz kar na wyżej wymienionych urzędników wymierzonych, z treścią wyjaśnieniem przyczyn, które do nich były powodem. (a) Naczelnik Powiatu w razie zastosowania w drodze dyscyplinarnej, z mocy artykułu niniejszego (257-go), kary aresztu względem wójta gminy, winien niezwłocznie zakomunikować o tym Gubernatorowi i szczegółowo wyjaśnić powody, które go do wymierzenia tej kary skłoniły. (b)

Uwaga. Kary pieniężne, wymierzane urzędnikom administracji gminnej, do właściwej kasy gminnej wnoszone być winny (c). (a) 1864, 19 lut. (40610) art. 90; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 9—16, 18, 20, 25—27, 31; 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1—4. (b) 1886, 3 czerw. (3770) art. 2.—(c) 1873, 6 listop. (54021) uchw. Kom. Król. Pol.

(1). Władza dyskrejonalna Naczelników powiatowych w stosunku do Pełnomocników.

Wobec art. 3 uchwały Komitetu do spraw Królestwa Polskiego z r. 1879 (d. 22 grudnia s. s. skodyfikowanej w art. 229 Org. zarz. gub. Król. Pol. pt. wyżej. Prz. Red.) zatwierdzanie na urzędzie pełnomocników, przez zebranie gminne wybranych, nie jest wymagalne. Nadaje to pełnomocnikom pewien stopień samodzielności i umożliwia zajęcie przez nich stanowiska prawdziwych przedstawicieli samorządu gminnego... Jak to wynika z brzmienia prawa z r. 1879, pełnomocnicy nie są zależni od naczelników powiatu, którzy w stosunku do nich żadnej władzy dyskrejonalnej nie mają. Tymczasem przy kodyfikacji wzmiankowanej nowelli wraz z innymi przepisami w tomie II zbioru pod nazwą organizacji władz gub. Król. Pol. w dwóch artykułach 257 i 258, głoszących o wymierzaniu przez naczelnika powiatu kar na urzędników gminnych, znaleźli się między ostatnimi pełnomocnicy gminni. Źródło tej zmiany jest następujące: Art. 90 ukazu z r. 1864 orzeka, że między innemi ławnicy zostają pod bezpośrednim zwierzchnictwem naczelnika powiatu, który za mniej ważne wykroczenia służbowe może ich skazać na napomnienie, naganą, karą pieniężną do 5 rub. lub areszt do dni siedmiu. Według zaś art. 91 rzeczonego prawa wszystkim skazanym na zasadzie poprzedzającego artykułu, a w tej liczbie ławnikom, służy prawo skargi do gubernatora. Jak wspomnieliśmy, w r. 1876 z chwilą wprowadzenia reformy sądowej, ławnicy w charakterze urzędników gminnych przestali istnieć, a dopiero w r. 1879 powstała instytucja pełnomocników. Gdy zaś w r. 1892 nastąpiła wymieniona powyżej kodyfikacja, wyraz ławnicy w dwóch przytoczonych artykułach zastąpiono wyrazem „pełnomocnicy”. Lecz tak zredagowany tekst artykułów 257 i 258 Zbioru praw nie oparty

został na prawie, gdyż ani postanowienie z r. 1879, ani żadne inne nie poddało pełnomocników pod żadną władzę administracji. Nie można zaś na zasadzie domniemań wprowadzać do prawa kar dyscyplinarnych, jeśli, jak w danym wypadku, cała instytucja przybrałaby inny zupełnie charakter. Stąd więc uważać należy kodyfikację, o której mowa, za błędną. (H. Konic. Samorząd gminny w Król. Pol.; 1906, str. 73—74).

65. **258.** Wójtom gmin i Pełnomocnikom, na zasadzie poprzedzającego artykułu ukaranym, służy prawo, w ciągu dni siedmiu od daty ich zawiadomienia podać skargę do Gubernatora. 1864, 19 lut. (40610) art. 91; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 9—16, 18, 20, 25—27, 31; 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1—4.

66. **259.** Za ważne wykroczenia i przestępstwa urzędnicy administracji gminnej pod sąd oddawani będą z decyzji Rządu Gubernjalnego. 1864, 19 lut. (40610) art. 92; 1875, 19 lutego (54401) uchw. art. 9—16, 18, 20, 25—27, 31, 249; 1879, 22 grud. (60313) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1—4; 1888, 29 lut. (5037) III.

67. **260.** Za wykroczenia służbowe *) urzędnicy administracji gminnej będą sądzeni przez Sąd Okręgowy. 1864, 19 lut. (40610) art. 93; 20 listopada (41476) ust., art. 1072; 1875, 19 lutego (54401) uchw., art. 31, 109; 1888, 29 lut. (5037) III.

Uwaga. Przy niniejszym załączone są przepisy co do zabezpieczenia odzyskania pieniędzy roztrwonionych w zarządzie wioskowym i gminnym 1887, 10 listopada.

Dodatek do artykułu 260 (uwaga).

Przepisy co do zabezpieczenia odzyskania pieniędzy, roztrwonionych w administracji wioskowej i gminnej.

1. W gubernjach Królestwa Polskiego, gdy dojdzie do Naczelnika Powiatu wiadomość o roztrwonieniu przez urzędników administracji wioskowej lub gminnej funduszków, powierzonych im z tytułu służby, albo gdy Komisarz do spraw włościańskich dowie się o podobnem roztrwonieniu funduszków kas pożyczkowo-oszczędnościowych dla ludności wiejskiej, albo wreszcie gdy urzędnicy ci w czasie rewizji zarządu gminnego sami wykryją roztrwonienie funduszków,—we wszystkich tych wypadkach obowiązani są niezwłocznie przedsięwziąć kroki ku zabezpieczeniu odzyskania sumy roztrwonionej z majątku nieruchomego osoby, podejrzanej o roztrwonienie, tudzież nakazać położenie aresztu na jej majątku ruchomym. 1887, 10 listop. (4788) art. 1.

*) W tekście rosyjskim: „Za prestuplenia po dolżnosti“ — czyli „za przestępstwa służbowe“. (Przyp. Red.).

2. Przy zabezpieczaniu odzyskania z majątku nieruchomego należy stosować ogólne zasady postępowania, przepisane przez ustawy cywilne, w tym kraju obowiązujące. (1) Przy nakładaniu zaś aresztu, całe postępowanie, jako to: zajęcie rzeczy, oddanie ich pod dozór i inne czynności, dotyczące się tego są wykonywane, z polecenia i pod kontrolą osoby, nakładającej areszt, przez władze administracji gminnej lub wioskowej, przy zastosowaniu się do trybu postępowania, praktykowanego w podobnych wypadkach w stosunkach wiejskich. Naczelnicy powiatu i Komisarze do spraw włościańskich niezwłocznie podają do wiadomości miejscowego sędziego śledczego, jakie zastosowali środki celem zabezpieczenia odzyskania. Tamże, art. 2.

3. Jeżeli sędzia śledczy, po zejściu na miejsce, uzna na podstawie okoliczności sprawy, że należałoby środki zabezpieczenia, w myśl artykułu 1-go tego dodatku zastosowane, uchylić lub zastąpić innymi, wówczas składa o tym przedstawienie Sądowi Okręgowemu. Tamże, art. 3.

4. Skargi na czynności nielegalne Naczelnika powiatu lub Komisarza do spraw włościańskich w materjach, wymienionych w artykule 1-ym tego dodatku, należy zanosić do Sądu Okręgowego. Tamże, art. 4.

5. O pociągnięciu do odpowiedzialności karnej urzędników administracji wioskowej lub gminnej z oskarżenia ich o roztrwonienie funduszków, wykryte przez Komisarza do spraw włościańskich (art. 1 tego dodatku), ten ostatni komunikuje Naczelnikowi powiatu, do którego wydanie dalszych w tym przedmiocie rozporządzeń należy. Tamże, art. 5.

(1). a. Poszukiwanie wynagrodzenia za szkody i straty wyrządzone osobom prywatnym na skutek niedbalstwa, nieogłębności lub powelności urzędników gminnych i wiejskich, urzędujących z wyboru, odbywa się ogólnym trybem procedury cywilnej (rozkaz najw. z d. 8 grudnia 1881 r., ogłoszony w ukazie Rządzącego senatu z d. 29 tegoż miesiąca i art. 1316—1330 Ust. post. cyw.).

b. Okólnik warsz. generał-gubernatora z d. 10 listopada 1892 r., № 12744: „... 2., zlecić Komisarzom do spraw włościańskich i Naczelnikom powiatowym, aby niezależnie od nadzoru za prawidłowem przechowywaniem i wydatkowaniem sum wpływających do kas gminnych, w razie wykrycia roztrwonienia tychże przez urzędników, jednocześnie z przedsięwzięciem wskazanych w prawie z d. 10 listopada 1887 r. kroków ku zabezpieczeniu odzyskania roztrwonionych sum, wyjaśniali Zebraniom gminnym w każdym odrębnym wypadku tryb tego odzyskiwania i by zarządzeniami Zebrań w tym celu przedsięwziętymi kierowali“. (Zob. Majewski. Wójt i Gmina, str. 32).

68. **261.** Wójtom gmin, jako bezpośrednim Zwierzchnikom gminnej administracji, nadaje się władza, za mniej ważne wykroczenia i uchybienia służbowe, wymierzać kary pieniężne na Sołtysów i Pisarzy gminnych je-

dnego rubla srebrem nie przynoszące. O każdej wymierzonej na tej zasadzie karze Wójt gminy obowiązany jest w ciągu dni siedmiu donieść Naczelnikowi Powiatu, z objaśnieniem przyczyn, które ją spowodowały. 1864, 19 lut. (40610) art. 94.

69. **262.** Skargi Zebrań gminnych i gromad wioskowych, oraz zażalenia osób prywatnych na nielegalne postępowanie urzędników gminnej administracji w wypełnianiu przez nich obowiązków służby, do Naczelników Powiatu zanoszone być mają. Tamże, art. 95.

70. **263.** Jeśliby Naczelnik Powiatu nie uwzględnił złożonych jemu, na zasadzie art. 256 i 262, żądań i zażeń na nielegalne urzędników administracji gminnej postępowanie, to w takim razie, w przeciągu miesiąca, licząc od daty przedstawienia Naczelnikowi Powiatu żądania lub zażenia, skarga do Gubernatora zaniesioną być może, który stanowczo rzecz zadecyduje. Tamże, art. 96.

ROZDZIAŁ III.

Organizacja gromad wioskowych.

71. **264.** Włościanie jednej wioski lub jednej kolonii, posiadający w niej prawem własności osadę, lub jakąbądź nieruchomość, razem z ich rodzinami, czeladzią i innemi osobami na ich gruncie zamieszkałemi, składają oddzielną gromadę wioskową. Włościanie zamieszkali w odosobnionych domostwach własnością ich będących, z rodzinami swojemi, do najbliższej gromady wioskowej jednej z niemi gminy przyłączeni będą (I). 1864, 19 lut. (40610) art. 97.

(I). a. Przynależność włościanina do gromady wioskowej wynika z posiadania w obrębie danej wioski lub kolonji nieruchomości i nie może wypływać z zezwolenia gromady na przyjęcie do jej składu obcego włościanina, czyli że gromady nie mają prawa stanowić uchwał o przyjęciu do swego składu osoby nieczyniącej zadość warunkom artykułu 97 ukazu (264 Org. zarz. Król. Pol.), gdy zaś włościanin staje się właścicielem osady w danej wsi, to eo ipso staje się członkiem gromady bez żadnej w tym przedmiocie uchwały gromadzkiej (uk. 2 depart. z d. 10 kwietnia 1904 r., № 3088. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 297, art. 295).

b. Osoby, które nabyły grunta dworskie bez pomocy Banku Włościańskiego, nie należą do gromady wioskowej, cho-

ciażby były pochodzenia włościańskiego (uk. 2 depart. z d. 29 listopada 1911 r., № 8035. Ibid. str. 536, art. 555).

e. Prawo samorządu wiejskiego przysługuje mieszkańcom tylko tych wsi i kolonij, które objął ukaz najwyższy z d. 19 lutego 1864 r. o urządzeniu włościan (uk. 2 depart. z d. 29 kwietnia 1903 r., № 2661—2. Zob. ibid. str. 265, art. 263).

72. **265.** Dziedzice i drobni właściciele ziemscy z folwarkami i dworami, jako też z oficjalistami i służącymi, najemnikami i innemi osobami na gruntach folwarcznych lub dworskich i w domostwach drobnych właścicieli ziemskich zamieszkałymi, do składu gromady wioskowej nie należą. (1) Tamże, art. 98.

(1). Właściciele części gruntów dworskich do składu gromady wioskowej nie należą, a przeto pociąganiem wbrew woli swej do odbycia powinności wioskowych być nie mogą; wszelako gromady wioskowe mogą wehodzić w porozumienie z pomienionymi posiadaczami co do wspólnego odbywania powinności (uk. 2 depart. z d. 29 listop. 1911 r., № 8035. Ibid. str. 536, art. 555).

73. **266.** Administrację gromady wioskowej składają: 1, Zebranie gromady—i 2, sołtys. Tamże, art. 99.

74. **267.** Zebranie gromady składają wszyscy pełnoletni włościanie gospodarze do składu gromady wioskowej należący i w własnych swoich domostwach zamieszkali. Włościanki, w posiadaniu osad będące i prowadzące gospodarstwo na własną rękę, mogą jeśli zechcą, uczestniczyć w Zebraniach gromady wioskowej, na równi z innymi gospodarzami. Tamże, art. 100.

75. **268.** Zebrania gromady wioskowej zaprowadzone będą i w tych wioskach, w których odbywają się Zebrania gminy, jako też i w tych, które całą gminę stanowią; albowiem Zebranie gromady wioskowej oddzielne zupełnie od Zebrania gromady gminnej ma atrybucje. Tamże, art. 101.

76. **269.** Pierwszeństwo na Zebraniu gromady wioskowej i utrzymanie w niem należytego porządku do Sołtysa należy. Z tego ogólnego przepisu wyjąją się te przypadki, kiedy Zebranie gromady jest zwołane: 1) dla roztrząśnienia rachunków Sołtysa i 2) dla rozpoznania zanieśionych na niego zażaleń. W takich razach pierwszeństwo na Zebraniu gromady wioskowej należy do Wójta gminy. Tamże, art. 102.

77. **270.** Zebranie gromady wioskowej, stosownie do potrzeby, Sołtys lub Wójt gminy zwołuje w przypadkach poprzedzającym (269) artykułem wskazanych zazwyczaj w niedziele lub w dniu świąteczne. Tamże, art. 103.

78. **271.** Do atrybucji Zebrania gromady wioskowej należy (1):

1) wybór Sołtysa:

2) rozporządzenie kawałkami gruntów do wioski należącymi, we wspólnem użytkowaniu włościan będącymi i niestanowiącymi własności pojedynczych gospodarzy. Tutaj należy, między innemi: zgodzenie się na rozdzielenie takich gruntów między miejscowych gospodarzy, na segregację wspólnie z dziedzicem lub innemi wioskami posiadanych pastwisk, lub też na ustąpienie lub zamianę różnych w jakichbądź dobrach, na korzyść włościan zapewnionych służebności i użytków, jako to: wolnego pasania w lasach i na gruntach folwarcznych, zbierania gałęzi, suszu, ściółki, pobierania drzewa na budowę, grodzenie, opał i t. p. (2).

Uwaga 1 (według kontyn. 1913 r.) zastąpiona została przepisami, zawartymi w artykule 118 (według niniejszej kontyn.) Księgi IX Uchwał o stanie wiejskim *) (3).

Uwaga 2 (według kontyn. 1913 r.) zastąpiona zostało przepisami, zawartymi w artykule 86 (według niniejszej kontyn.) Księgi IX Uchwał o stanie wiejskim **) (4).

Uwaga 3 (według kontyn. 1913 r.). We wsiach, w których niektórzy gospodarze na mocy ukazu najwyższego z d. 19 lutego 1864 roku lub na podstawie artykułów 67—85 Księgi IX Uchwał o stanie wiejskim (Dod. osob. do Zb. praw o stanach, według niniejszej kontyn.) ***) otrzy-

*) Artykuł ten przytoczyliśmy wyżej w przypisku, odnoszącym się do uwagi do p. 7 art. 208.

**) Lubo artykuł ten zamieszczony jest dalej, w właściwym miejscu części następnej, przytaczamy go jednak i tutaj w celu, by niniejszemu zbiorowi ustaw, dotyczących się samorządu gminnego nadać ile możności charakter zamkniętej w sobie całości: „O podziale gruntów gromadzkich między miejscowych gospodarzy. 86 „Uchwały zebrań wioskowych, stanowione na podstawie artykułu 271 Organizacji zarządu gubernij Królestwa Polskiego (wyd 1892 r.) w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich między pojedynczych gospodarzy miejscowych, niezależnie od rozważania, w drodze przepisanej, skarg na nie podawanych podlegają zatwierdzaniu przez miejscowe instytucje do spraw włościańskich trybem, przepisany dla zatwierdzania układów zawieranych między włościanami w przedmiocie zamiany gruntów i segregacji użytków (art. 274—281), przyczem, po zatwierdzeniu ostatecznem uchwał pomienionych, instytucje włościańskie na podstawie tychże, czynią odpowiednie zmiany w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych. 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2”. (Przyp. Red.: Wymienione powyżej w nawiasie artykuły 274—281 zawarte są w Księdze IX Uchwał o stanie wiejskim i zamieszczone w niniejszym zbiorze, w właściwym miejscu części trzeciej).

***). W artykułach 67—85 Księgi IX Uchw. o st. wiej. (Zob. część trzecią zbioru niniej.) zawarte są przepisy co do obowiązkowego podziału gruntów, będących w posiadaniu wspólnem gromad wioskowych, osad i miast i gospodarzy niestanowiących osobnej gromady, oraz co do wyłączenia z gruntów tych działu, należnego jednemu z współwłaścicieli. (Przyp. Red.).

mali grunta na własność wspólną, udziela się gospodarzom tym prawo zbierania się za zezwoleniem Wójta gminy, oddzielnie od pozostałych mieszkańców wsi na Zebrania specjalne w celu rozważania spraw, dotyczących się rozporządzenia gruntami we wspólnem ich użytkowaniu będącymi (art. 271, p. 2). 1894, 30 maja (10687) II.

3) rozkład wyznaczonej na każdą wieś sumy podatku podymnego i podatku gruntowego. (Według kontyn. 1910 r.).—Zob. wyżej, art. 202, uw. 3;

Uwaga. W gromadach wioskowych i gminach oddzielnych, w których pewna część gospodarzy należy do kategorii mieszczan-rolników, którzy otrzymali na własność osady i grunty na mocy ukazu z 28 października 1866 roku (43788) o zniesieniu w miastach stosunków dominialnych, gospodarzom tym udziela się prawo zbierania się, za zezwoleniem Wójta gminy, oddzielnie na Zebrania w celu rozważania spraw, dotyczących rozporządzania gruntami i użytkami, w wspólnem ich użytkowaniu będącymi.

4) zakładanie wiejskich szkół początkowych i zarządzanie nimi na podstawie przepisów specjalnych [1864, 30 sierpn., Dz. Pr., t. 62, str. 334, uk. najw.; 1885, 5 marca (2792)]; (5).

5) rozporządzanie budowlami gromadzkimi, szpitalami *) i tym podobnymi zakładami, kosztem gromady wioskowej urządzonymi **).

6) narada i prośby w przedmiotach, ogólnych potrzeb gromady wioskowej dotyczących, środki opiekuńcze, rozszerzenie nauki czytania i pisanie i t. p. ***).

7) podawanie do Władz wszelkich zażaleń i prośb w interesach gromady wioskowej przez oddzielnych delegatów;

8) naznaczanie składek na pokrycie wydatków gromady; (6).

9) rewizja rachunków urzędników z wyboru gromady;

10) wybór plenipotentów do prowadzenia spraw ogółu gromady dotyczących; (7).

11) uchwały w tych wszystkich przypadkach, w których, według ogólnego prawa, lub w moc szczególnych o włościanach postanowień, lub

*) W tekście rosyjskim: „bogadielniami”, czyli przytułkami. (Przyp. Red.).

**) W tekście rosyjskim: „uczreżdiennymi na obszczestwiennye s sielskawo obszczestwa sbory”, więc „urządzonymi kosztem ogólnych od gromady wioskowej pobieranych składek.”—Gdzie tekst rosyjski Dziennika Praw nie uległ przy kedyfikacji żadnej zgola zmianie, tam bez zmiany również podajemy tekst polski tegoż, bez względu na to, że nie jest on w zgodzie z równoległym rosyjskim. (Przyp. Red.).

***) W tekście rosyjskim: „sowieszczania i chodatajstwa ob obszczestwiennych nużdach sielskawo obszczestwa, prizrenji, obuczenji gramocie i t. p.”—a więc „narady i starania w przedmiotach, dotyczących ogólnych potrzeb gromady wioskowej, środków opiekuńczych, rozszerzenia nauki czytania i pisanie i t. p.”. (Przyp. Red.).

wskutek pojedynczych rozporządzeń Rządu, zajdzie potrzeba zgodzenia się na co lub wyrzeczenia gromady wioskowej. (8). 1864, 19 lut. (40610) art. 104; 30 sierpn., Dz. Pr., t. 62, str. 334 i nast., uk. najw., art. 1—14, 38; 1868, 15 grud. (46557) uchw. Kom. Król. Pol., art. 17; 1869, 1 czerw. (47163) uk. imien., art. 4, uchw.; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I; 1876, 25 stycz. (50503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1, 2; 1883, 8 lut. (1871) uchw.; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

Uwaga. (wedł. kontyn. 1910 r.). Przejście całych gromad wioskowych, utworzonych na zasadzie art. 264—275, do własności w postaci skomasowanych działek, odbywa się na mocy uchwał odnośnych Zebrań gromadzkich, powziętych prostą większością głosów wszystkich włościan-gospodarzy, mających prawo uczestniczenia w Zebraniu (9). 1910, 14 czerw. (zb. przep. i rozp. 1043) II.

(1). Zakres atrybucji Zebrania wioskowego.

Nakładanie kar za pogwałcenie ustanowionego trybu użytkowania z wspólnego paśnika i ściąganie z winnych tego pogwałcenia strat, wyrządzonych przez nich, do atrybucji Zebrania wioskowego nie należy (uk. 2 depart. z d. 28 września 1904 r., № 6120 i z d. 12 marca 1909 r., № 1654. Zob. *Stefanowicz*. l. c. str. 307, art. 302 i str. 455, art. 453).

(2). a. Wszelkie rozporządzenia gromady wioskowej, dotyczące się własności gromadzkiej, winny być zawarte w uchwałach, trybem przepisany sporządzonych; skargi na te uchwały, na podstawie prawa z d. 7 stycznia 1871 r. (art. 3194 Post. Kom. Urz.) podlegają rozważaniu instytucji włościańskich, nie zaś sądowych (uk. 2 depart. z d. 12 lutego 1901 r., № 542. Zob. *Tiutriumow*. l. c., str. 217, art. 803).

b. Zebrania wioskowe nie mają prawa usuwania, wbrew istnjącemu w tabeli likwidacyjnej wyrzeczeniu, pojedynczych gospodarzy od używania wspólnego paśnika, skutkiem czego uchwały podobne Zebrania wioskowego, jako powzięte z przekroczeniem zakresu władzy, podlegają uchyleniu w drodze art. 200 i 202 Org. zarz. gub. Król. Pol., t. 2 Zb. pr., kont. 1906 r. (uk. 2 depart. z d. 27 kwietnia 1912 r., № 4416. Zob. *Tiutriumow*. l. c. str. 218, art. 888).

c. Gdy serwitut jest gromadzkim, pojedynczy gospodarze nie mają prawa zawierać z właścicielem majątku umów o częściową zamianę tegoż i serwitut pomieniony może być rozwiązany jedynie na podstawie uchwały Zebrania wioskowego zgodnie z art. 104 ukazu o urządz. gm. wiej. (uk. 2 depart. z d. 12 listopada 1909 r., № 7764. Zob. *Tiutriumow*. l. c. str. 218, art. 809).

d. Zgodnie z art. 271 Org. zarz. gub. Król. Pol. do atrybucji Zebrania wioskowego należą sprawy, dotyczące się rozporządzenia własnością, nieruchomością gromady i ochrony jej interesów. Skutkiem tego, zebraniom wio-

skowym przysługuje również prawo stwierdzania w uchwałach swych wiadomego Zebraniu faktu użytkowania przez kogobądź z własności gromadzkiej i tego rodzaju uchwały nie mogą być poczytane za wykraczające poza zakres władzy Zebrania wioskowego, mającego powierzona sobie pieczę nad interesami gromadzkimi (w danym wypadku konkretnym szło o to, czy Zebranie wioskowe miało prawo w uchwale swej zaświadczyć, iż jeden z miejscowych gospodarzy, właściciel młyna wodnego, korzysta z strumyka gromadzkiego, nie zaś z stawów dworskich (uk. 2 depart. z d. 22 września 1910 r., № 5533. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 516, art. 534).

a. Rozporządzenia swe co do oddania w dzierżawę użytków gromadzkich, gromady wioskowe mogą, gdy zechcą, modyfikować pod skutkami jednak odpowiedzialności sądowej cywilnej. Ze skargami zatem na uchwałę, mocą której zmodyfikowana została dawniejsza uchwała w przedmiocie dzierżawy użytku gromadzkiego, osoby, interesy których późniejszą uchwałą pogwałcone zostały, mogą w poszukiwaniu strat zwracać się do sądu (w danym wypadku szło o wydzierżawione osobie trzeciej prawo polowania na gruntach gromadzkich). (Uk. 2 depart. z d. 26 maja 1911 r., № 3851. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 465, art. 471).

(3). Alienacja własności nieruchomości gromadzkiej.

a. Zob. tezy, tyjące się Uwagi do pun. 7 art. 208 [art. 15 nin. zb., (4)].

b. Wieczysta dzierżawa jest jedną z postaci alienacji własności gromadzkiej (uk. 2 depart. z d. 2 października 1896 r. № 4989. Zob. Ibid. str. 161, art. 143).

(4). Tezy, tyjące się spraw podziału gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy miejscowych, zamieszczone są pod art. 86 (według kont. 1913 r.) Księgi IX przep. o st. wiej., w części trzeciej niniejszego Zbioru.

(5). **Szkoły wiejskie, osady szkolne**—zob. tezy pod art. 15 (208) (2) i niżej pod (6) a.

(6). Składki powinności i gromadzkie.

a. Obciążenie składką szkolną gruntów dworskich.

Pierwsze Zebranie Ogólne Rządzącego Senatu uznało, iż ściśle na podstawie art. 3644 ust. inst. i zakł. nauk. (Zb. Pr., t. XI, cz. 1, wyd. 1893 r.) kompetencji zebrania wioskowego podlegają szkoły, założone dla jednej wyłączenie wsi i utrzymywane środkami gromady wioskowej, na mocy zaś art. 3648 teje Ust., gdy środki posiadane na utrzymanie szkoły okazują

się niedostatecznemi, natenczas Zebranie wioskowe zawiadujące szkołą, winno w miarę możności środki te powiększać drogą składki gromadzkiej. Spółrzędnie z tym artykuł 3664 Ust. inst. i zakł. nauk. stanowi, iż wszelkie na utrzymanie początkowych szkół gminnych, wioskowych i miejskich — ściągane podatki, czyli tak zw. składki, zachowuje się i na przyszłość, póki takowe nie zostaną zastąpione innym, bardziej równomiernym podatkiem na cel powyższy. — Co się tyczy treści przytoczonych powyżej przepisów co do składek szkolnych, to przedewszystkiem zaznaczyć należy, że na mocy art. 6 postanowienia b. komisji edukacyjnej z d. 12 stycznia 1808 r. w sprawie urzędu szkół początkowych miejskich i wiejskich (Zb. prz. adm. Kr. Pol., Wydz. Ośw. t. 1, str. 16), wszyscy mieszkańcy miasta lub wsi, bez względu na swą przynależność stanową, stanowią t. zw. towarzystwo szkolne. Dalej, zgodnie z art. 19 tegoż postanowienia, na płacę dla nauczyciela czyni się składkę, w której uczestniczą wszyscy gospodarze i mieszkańcy, trudniący się handlem i rzemiosłami i posiadający działki gruntu, bez różnicy stanu i wyznania, przyczem stanowiący towarzystwo szkolne mieszkańcy, dzielą się na mocy art. 21 na cztery kategorie w stosunku do majątku, dochodów i środków do życia. Z zestawienia powyższych przepisów prawa należy dojść do wniosku, że gromady wioskowe winny pociągać do płacenia składki szkolnej wszystkich mieszkańców danej wsi—do gromady wioskowej należących *), jakkolwiek bądź majątek posiadających, a przeto również i posiadaczy ziemi dworskiej. — Przechodząc następnie do rozmiaru składki z każdej osoby przypadającej i biorąc pod uwagę z jednej strony, iż według brzmienia art. 21 postanowienia b. komisji edukacyjnej z d. 12 stycznia 1808 r. co do urzędu szkół początkowych miejskich i wiejskich, wysokość obciążenia na potrzebę powyższą winna odpowiadać zamożności opodatkowanych, z drugiej zaś, że nadając w art. 3688 Ust. inst. i zakł. nauk gromadom wioskowym prawo dokonywania składki gromadzkiej na powiększenie środków szkół wioskowych, przepisy prawa nie ograniczają rozmiaru składki pomienionej, uznać należy, iż rozmiar składki na powiększenie środków materialnych szkół, przez gromady wioskowe utrzymywanych, zależy od zapatrywania zebrania wioskowego. Co się zaś tyczy art. 22 przytoczonego wyżej postanowienia, z którym zgodnie rozmiar rocznej składki pomienionej wyznaczony został w ilości od 90 kop. dla kategorii pierwszej do 22½ kop. dla kategorii czwartej, to w tym względzie należy wziąć pod uwagę, iż wydane w r. 1808 postanowienie, o którym mowa, nie miało na widoku samodzielnych gromad wioskowych, obdarzonych prawem samoopodatkowania, skutkiem czego właśnie postanowienie powyższe ustaliło rozmiary opodatkowania dla każdej kategorii kontrybuentów. Dziś zaś, gdy gromada wioskowa może na mocy prawa uchwalić składkę według swej

*) Raczej—do „towarzystwa szkolnego“, gdyż do gromady wioskowej osoby posiadające grunta dworskie nie należą. (Przyp. Red.).

woli, zastosowanie art. 22 postanowienia b. komisji edukacyjnej z d. 12 stycznia 1808 r., nie mówiąc już o tem, iż wskazane w niem normy nie odpowiadają warunkom i potrzebom życia społecznego, prowadziłoby w istocie swej do uszczuplenia praw gromadzie wioskowej przysługujących. Na tej zasadzie Senat dochodzi do wniosku, iż do wyłączenia gruntów dworskich z składu majątków, branych pod uwagę przy obciążaniu mieszkańców wsi składką szkolną, niema prawnej podstawy“ (uk. 1-go Zebr. Ogól. sen. z d. 9 listopada 1912 r., № 13932. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 670; art. 754).

b. Powinność straży nocnej.

Wyznaczenie porządku odbywania straży nocnej we wsiach, na mocy pun. 1 art. 827 Post. Kom. Urz., włączone jest do atrybucji zebrania wioskowego, lecz uchwały tegoż w tym przedmiocie na skutek skarg osób, których prawa zostały pogwałcone, mogą być uchylane trybem wskazanym w art. 3194 Post. Kom. Urz. (prawo z d. 7 stycznia 1871 r.); urzędy włościańskie winny zatem rozważyć należyte zażalenie co do nierównomiernego rozkładu powinności pomienionej (uk. 2 depart. z d. 1 czerwca 1904 r., № 4612. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 299, art. 297).

c. Powinność drogowa.

Zob. wyżej art. 15 (208). (3) 17. Powinność drogowa B, pun. d, f.

(7). **Wybór plenipotentów.** — zob. tezy do pun. 8 art. 208 [art. 15 nin. zb. (5-a)].

(8). **Urządzanie rzeźni we wsiach.**

Uchylając postanowienie Rządu gubernialnego warszawskiego, który nie mając złożonej sobie uchwały zebrania wioskowego wsi Czyste, ustalającej potrzeba założenia w wsi pomienionej rzeźni, udzielił Ajbeszycowi pozwolenia na założenie tejże, Senat przytoczył motywy następujące: 1) zgodnie z postanowieniem b. Komitetu urządzającego w Król. Pol. z d. 13 marca 1870 r. (Zb. Post. Kom. Urz., t. XVIII, str. 449, art. 2962), miastom zamienionym na osady, oraz mieszkańcom licznie zaludnionych wsi, przysługuje prawo urządzania w pomienionych osadach i wsiach rzeźni w razach, gdy ciż mieszkańcy za niezbędne uważać to będą; 2) przytoczone postanowienie Komitetu Urządzającego na mocy najwyższego aktu do Senatu z d. 13 listopada 1870 r. posiada moc prawa, wskutek czego ograniczenia co do zakładania rzeźni, obowiązujące przed wydaniem pomienionych przepisów z d. 13 (25) marca 1870 r., i zawarte w postanowieniu b. Rady administracyjnej Król. Pol. z r. 1843, poczytywać należy za uchylone, a tem samem ustanowiona w powyższym postanowieniu z r. 1843 siedmiowiorstowa odległość rzeźni od rzeźni obecnie już nie obowiązuje; 3) z dosłownego brzmienia prawa z d. 13 (25) marca

1870 r. wynika, iż w ludnych wsiach rzeźnie mogą być urządzone jedynie pod warunkiem, że gromada danej wsi w odnośnej uchwale zebrania gromadzkiego ustali konieczność założenia rzeźni; 4) zatem warunkiem niezbędnym dla zdecydowania sprawy założenia w danej wsi, wiosce lub osadzie rzeźni jest uchwała odnośnego zebrania, będąca wyrazem życzenia gromady założenia u siebie rzeźni (uk. 2 depart. z d. 16 grudnia 1910 r., № 16032. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 552, art. 572, 572¹).

(9). Prawo z d. 14 czerwca 1910 r., skodyfikowane w uwadze do art. 271 zostawiło nierozstrzygniętymi kilka kwestji:

1. Czy uchwały gromadzkie w przedmiocie włączenia do komasacji gruntów, będących własnością wspólną całej gromady, winny być stanowione — jak tego wymaga art. 274 większością $\frac{2}{3}$ osób, mających prawo głosu na zebraniu gromadzkim, czy zwykłą większością jak to orzeka uwaga do art. 271?

Zdaniem Senatu — prawo z d. 14 czerwca 1910 r. nie wyodrębnia gruntów, stanowiących własność indywidualną, i nie wskazuje, by tylko tych gruntów tyczyła się możność przystąpienia do komasacji na mocy wyrażenia zwykłej większości głosów; ma ono na uwadze wogóle grunta, nabyte przez włościan na mocy ukazów roku 1864, a przeto niema żadnej zasady do wyłączenia z pod dobrodziejstwa tegoż gruntów gromadzkich. Przeciwnie, skoro prawo to nadaje zwykłej większości głosów możność rozporządzenia się urządzeniem gruntów, będących własnością indywidualną, to tem bardziej możność ta przysługiwać winna tejże większości w stosunku do gruntów gromadzkich. Zatem uznać należy, iż — zgodnie z duchem prawa powyższego — grunta gromadzkie mogą być włączone do ogólnej komasacji gruntów danej wsi na mocy uchwały zebrania wioskowego, powziętej zwykłą większością głosów (uk. 2 dep. z d. 20 maja 1911 r., № 3848. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 580, art. 614).

2. Czy uchwały zebrzań wioskowych w przedmiocie komasacji gruntów winny podlegać zatwierdzeniu przez urzędy włościańskie?

Według ogólnej zasady, ustalonej przez ustawodawstwo dotyczące się urządzenia gruntów włościańskich (art. 1302, 2800 i 2874 Post. Kom. Urz.; rozkaz najw. z d. 25 stycznia 1876 r.; uwaga 2 do pun. 2 art. 271 Org. zarz. gub. Król. Pol.), wszelkie zmiany, jakie w stanie posiadania włościańskiego nastąpiły po zatwierdzeniu tabeli likwidacyjnej lub aktu nadawczego, winny być w dokumentach tych odnotowane w postaci wpisów dodatkowych, i prawo z d. 14 czerwca 1910 r. nie zawiera żadnego orzeczenia, któreby miało na widoku uchylenie powyższej zasady ogólnej. Zważywszy: 1-mo — iż dzisiejsza uchwała zebrania gromadzkiego w przedmiocie komasacji zastępuje dawniejszą ugodę dobrowolną w przedmiocie skolonizowania gruntów i 2-do — iż pomienne ugody dobrowolne dawniejsze zawsze pociągały za sobą konieczność

sporządzenia wpisu dodatkowego i wciągnięcia tegoż do tabeli lub aktu nadawczego,—uznać należy, iż takąż konieczność pociąga za sobą również i uchwała wioskowa, dotycząca się skomasowania gruntów. Ponieważ dalej wszelkie ugody dobrowolne, zawierane w przedmiocie zamiany i regulacji gruntów bądź między dziedzicami i włościanami, bądź między samymi włościanami, jakoteż i uchwały wioskowe (w pewnych wypadkach, naprz. w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich między pojedynczych gospodarzy)—na mocy istniejących przepisów (art. 118, 127 i 237 Post. Kom. Urz.; rozporządzenie b. komisji czasowej z d. 26 marca 1880 r., № 1290; rozkaz najw. z d. 25 stycznia 1876 r.)—stają się prawomocnymi dopiero, gdy są poświadczone i zatwierdzone przez urzędy włościańskie, które dopiero po takowem zatwierdzeniu przystępują do sporządzenia wpisów dodatkowych, mających być wciągniętymi do tabeli lub aktów nadawczych, przeto ten sposób postępowania winien być zachowany i odnośnie do uchwał wioskowych, sporządzonych na zasadzie prawa z d. 14 czerwca 1910 r. w przedmiocie komasacji. Na tej zasadzie Senat przyszedł do wniosku, iż uchwały pomienione podlegają na ogólnej zasadzie zaświadczeniu i zatwierdzeniu ze strony urzędów włościańskich. (Tenże ukaz, *ibid.* str. 580, art. 615).

3. Czy na podstawie prawa z d. 14 czerwca 1910 r. może nastąpić komasacja gruntów, stanowiących własność wspólną kilku gospodarzy lub grupy gospodarzy danej wsi?

W dosłownem swem brzmieniu prawo to orzeka, iż na mocy uchwał zebrani wioskowych może nastąpić przejście do własności skomasowanej całych gromad wioskowych. Z tego wyraźnego określenia „całe gromady“, wynika, że prawodawca uświadamiał sobie i zaznaczył w tekście prawa różnicę pomiędzy przejściem do własności skomasowanej całej gromady i przejściem do takiej własności części tylko jej i nowe normy prawne uchwalił jedynie dla pierwszego z tych dwu wypadków. — Rozważając zaś pytanie, czy część gromady nie mogłaby posiadać własnego zebrania, któreby mogło na podstawie nowego prawa powziąć uchwałę w przedmiocie skomasowania gruntów własnością tej części gromady będących, należy wziąć pod uwagę, że prawo, mianowicie art. 264—275, na które powołuje się uwaga do art. 271 przewiduje możność urządzania zebrani oddzielnych („czasnyje schody“) tylko dla mieszczan-rolników, którzy otrzymali grunt na mocy ukazu z d. 28 października 1866 r. (Zob. uwagę do pun. 3 art. 271), w żadnych zaś innych wypadkach zebrania te nie są przewidziane. Przeto zdaniem senatu sprawa komasacji gruntów, stanowiących własność wspólną części gromady, wymaga nowego wyrzeczenia prawa. (Tenże ukaz, *ibid.* str. 580, art. 616).

Nowe wyrzeczenie prawa w przedmiocie powyżej, w pun. 3, dotkniętym istotnie nastąpiło i zawarte jest w uwadze 3 do pun. 2 art. 271 (według kontyn. r. 1913), na mocy której gospodarzom posiadającym grunta w własności wspólnej udziela się prawo zbierania się, za zezwoleniem wójta gminy, na zebrania w celu rozważania spraw dotyczących się rozporządzania gruntami wspólnymi.

79. **272.** Uchwały Zebrania gromad wioskowych stają się wtenczas dopiero ważnemi, jeśli na Zebraniu gromady byli obecniemi Sołtys (lub Wójt gminy na zasadzie art. 269) i przynajmniej połowa. wszystkich włościan prawo uczestniczenia w Zebraniu gromady mających i jeśli uchwały gromady zapadły w przedmiotach w zakres jej atrybucji wchodzących (1). 1864, 19 lut. (40610) art. 105.

(1). Uchwały powzięte przez zebrania kilku wsi nie posiadają znaczenia uchwał, przewidzianych w ukazie z d. 19 lutego 1864 r., a przeto podlegają rozważaniu trybem, przewidzianym w art. 262 Org. zarz. gub. Król. Pol. (Zb. Pr., t. II, wyd. 1862 r.) nie zaś trybem artykułu 3194 Post. Kom. Urz. (uk. 2 depart. z d. 26 stycznia 1909 r., № 464. Zob. Tiutriumow. l. c., str. 217, art. 805).

80. **273.** Wszelkie interesa na Zebraniu gromady wioskowej decydują się jednomyślnością lub większością głosów; głosy obliczają się według przepisów w artykułach 210 i 211 wskazanych (1). Tamże, art. 106.

(1). Ilości głosów osób na zebraniu będących nie można obliczać według podpisów na uchwale zebranych, ponieważ zebranie mogło mieć komplet wymagany, lecz uchwała nie przez wszystkich była podpisana, brak zaś podpisów, nie odbierając uchwale znaczenia woli zgromadzonych, winien być poczytany za winę urzędników, którzy temu nie zapobiegli (uk. 2 depart. z d. 17 grudnia 1908 r., № 6026. Zob. ibid. str. 217, art. 804).

81. **274.** Zgodzenie się przynajmniej dwóch trzecich wszystkich włościan, mających głos na Zebraniu gromady, wymaga się do ważności uchwał w czynnościach następujących:

1) w czynnościach wymienionych w punktach 2—4 artykułu 271;

2) w czynnościach dotyczących ustanowienia dobrowolnych gromadzkich składek i użycia funduszy gromadzkich tam, gdzie takowe gromada wioskowa posiada (1). Tamże, art. 107. (Wedł. kont. 1906 r.) — Zob. wyżej, art. 212, uw.

(1). W artykule tym, podanym w redakcji wydania z r. 1892 i kontynuacji z r. 1906, następne kontynuacje z lat 1910, 1912 i 1913 żadnych zmian nie uczyniły, przytoczona zaś redakcja jego wymaga poważnych zastrzeżeń, mających doniosłe znaczenie praktyczne. Artykuł ten żąda większości $\frac{2}{3}$ głosów ryczałtowo dla wszystkich spraw, wymienionych w punktach 2—4 artykułu 271, tymczasem w zasadzie tej stanowi wyłom czyni uwaga ostatnia do artykułu pomienionego, na której mocy uchwały zebrani gromadzkich, dotyczące się przejścia do własności w postaci działek skomasygowanych, zapadają prostą większością głosów, nie zaś większością dwóch

trzecich. Poza tem niewyświetloną zostaje sprawa jakiej większości—prostej, czy $\frac{2}{3}$ wymagają uchwały, dotyczące się włączenia do komasacji gruntów, będących własnością całej gromady. W tym przedmiocie zob. tezę wyroku senatu z d. 20 maja 1911 r., № 3848, umieszczoną pod art. 78—271 (9).

82. **275.** Uchwały Zebrania gromady wioskowej w przedmiotach w poprzedzającym (274) artykule wyszczególnionych, zapisują się do oddzielnej księgi. Uchwały we wszelkich innych przedmiotach wtenczas tylko do rzeczowej księgi zapisują się, kiedy tego Zebranie gromady zażąda. Na uchwały piśmienne Zebrania gromady, żadna nie przepisuje się forma. Tamże, art. 108.

Uwaga 1. Uchwały Zebrania gromady wioskowej, stwierdzające na prośbę członków gromady, że rzeczeni członkowie, z pochodzenia swego i ze względu na rodzaj zajęć winni być uznani za włościan, są wciągane do oddzielnej księgi. 1891, 11 czerw., zob. prz. i rozp., 821, II.

Uwaga 2 (według kont. 1910 r.). Do osobnej księgi, wymienionej w tym (275) artykule, wciąga się również uchwały co do przejścia do własności w postaci skomasowanych działek (271, uw. wedł. kont.). 1910, 10 czerwca (zb. przep. i rozp. 1043) II.

ROZDZIAŁ IV.

O zastosowaniu organizacji samorządu wiejskiego do osad.

83. **276.** Moc artykułów poprzedzających (194—275), przy zachowaniu przepisów, poniżej w artykułach 277—286 zawartych, rozciąga się na osady, z miast utworzone, które wobec nieznacznej liczby mieszkańców, słabego rozwoju handlu i niewystarczających dochodów nie miały w rzeczywistości cechy osiadłości miejskich 1869, 1 czerw., (47163) uk. imien., art. 1, 2.

84. **277.** Każda z osad stanowi albo oddzielną gromadę wiejską i włącza się do składu istniejącej gminy wiejskiej, albo tworzy oddzielną gminę. Tamże, art. 3.

85. **278.** Do składu tworzących się gromad wiejskich i oddzielnych gmin, należą wszyscy mieszkańcy, posiadający w nich prawem zupełnej własności lub wieczystej dzierżawy osadę lub jakąkolwiek nieruchomość wraz z rodzinami swemi, służbą i innemi osobami, na ich gruntach zamieszkałymi. Tamże, art. 4; 1870, 5 maja, Dz. Pr., t. 70, str. 172.

86. **279.** W osadach stanowiących oddzielne gminy do atrybucji Zebrania gminnego należy: 1, wybór wójta gminy, pisarza i innych osób urzędujących, mianowanie których stosownie do art. 203 i 208 należy do gminy i 2, sprawdzanie czynności i rachunków osób urzędujących, wybieranych przez gminę; wszystkie zaś inne przedmioty wymienione w art. 208, 283, 285 i 286 należą do atrybucji zebrania gromadzkiego. 1870, 7 lip. i 25 wrześ., Dz. Pr., t. 70, str. 456, uchw. Kom. Król. Pol., art. 1.

Uwaga 1 (według kont. 1913 r.). Przy wprowadzaniu samorządu w osadach, w tych wyjątkowych wypadkach gdy to ze względu na warunki miejscowe koniecznem się okaże, pozwala się — za zezwoleniem Ministra spraw wewnętrznych na skutek przedstawienia w tej sprawie istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich guberni Królestwa Polskiego — na obniżenie cenzusu ustanowionego (art. 235 i 236) dla pozyskania prawa uczestniczenia w Zebraniu gminnem i wybieralności na urząd sołtysa — do półtorej morgi, a dla pozyskania prawa wybieralności na urząd wójta gminy — do trzech mórg. 1870, 22 stycz. (Dz. Pr., t. 70, str. 88) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 4; 1871, 23 mar. (49392) uk. imien.; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 10; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

Uwaga 2 (wedł. kont. 1913 r.). W osadach nie mających wyłącznie rolniczego charakteru, w których wskutek małego obszaru gruntów utrudnionem się staje ściśle stosowanie przepisów co do rozkładu ustanowionej dla mieszkańców wiejskich składki gminnej, lub gdzie dochody gromadzkie niedostatecznymi się okazują dla pokrycia wszystkich wydatków na utrzymanie zarządu gminnego, lub gdzie dochody te na inne cele legalne są przeznaczone — zezwala się w postaci środka tymczasowego, do chwili rozstrzygnięcia tej sprawy w drodze prawodawczej, na pociąganie do składki gminnej, prócz ziemi, wszelkiej własności nieruchomości mieszkańców osady z warunkiem, by opłata składki pomienionej, przypadająca od każdego posiadacza własności nieruchomości (za wyłączeniem ziemi), nie przewyższała tej składki gminnej, jaką we wsiach opłaca się od dziewiędziesięciu mórgów gruntu. Gdy osada stanowi oddzielną gminę, to wysokość składki gminnej, przypadającej z dziewiędziesięciu mórg określa się podług normy w sąsiedniej gminie wiejskiej, gdy zaś gmin sąsiednich jest dwie lub kilka, to — podług normy najwyższej. — Orzeczenie w przedmiocie tym, czy osada dana co do sposobu rozkładu w niej składki gminnej podlega działaniu uwagi niniejszej, pozostawia się wzajemnemu porozumieniu Gubernatora i Urzędu Gubernialnego do spraw włościańskich, lecz wspólny ich w powyższym przedmiocie wniosek komunikuje się do wiadomości Ministra spraw wewnętrznych. 1870, 3 lip. (Post. Kom. Urz., t. XIX, art. 3059) art. 1; uwaga 3, 4; 18 list. (48927) uk. imien. I, art. 2, 4.

Uwaga 3 (według kont. 1913 r.). Wysokość udziału w składce gminnej dla tych z wymienionych w uwadze 2 (wedł. niniejszej kont.) do artykułu niniejszego (279) osad, która weszły do składu gmin wiejskich, winna być

określona w każdym danym wypadku w stosunku do ilości mieszkańców w osadzie i wsiach, jedną gminę stanowiących, z wyłączeniem stąd osób, które w obrębie gminy żadnej własności nieruchomości nie posiadają. 1870, 3 lip. (Post. Kom. Urz., t. XIX, art. 3059) art. 2.

Uwaga 4 (według kont 1913 r.). Tryb rozstrzygania skarg na pogwałcenie przez zebrania osad przepisów co do rozkładu podatku podymnego i gruntowego wskazany jest w art. 207 Ust. o podat. bezpośred. (wyd. 1903 r.). 1872, 1 czerw. (50921) uchw. Kom. Król. Pol., przep., art. 16. Kom. Król. Pol., art. 1. — (b) 1870, 22 stycz., Dz. Pr., t. 70, str. 88, uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1871, 23 mar. (49392) uk. imien.; 1881, 29 maja (224) uk. imien.; 20 listop., uchw. Kom. Min. (Komun. zarz. czyn. Kom. Min. z d. 24 listop., № 2029).

87. **280.** Pierwsze miejsce na Zebraniu gromadzkim w osadzie, stanowiącej oddzielną gminę, należy do wójta gminy. 1870, 7 lipca i 25 wrześ., Dz. Pr., t. 70, str. 456, uchw. Kom. Król. Pol., art. 2.

83. **281.** Ludności żydowskiej tak w osadach, stanowiących oddzielne gminy, jako i w tych osadach, które weszły do składu i innych gmin, pozostawia się prawo zgromadzania się za decyzją wójta gminy na zebrania oddzielne dla rozpoznania przedmiotów, dotyczących rozporządzenia majątkami należącymi wyłącznie do ludności żydowskiej, jako to: żydowskie domy modlitwy, cmentarze i tym podobne. Tamże, art. 3.

89. **282.** Na urząd wójta gminy żydzi mogą być wybierani w osadach w takim razie, jeżeli ludność gminy składa się wyłącznie z osób wyznania żydowskiego (a). Wybór sołtysów z pomiędzy żydów dozwala się we wszystkich tych osadach, których mieszkańcy, stanowiąc oddzielną wieś, składają się wyłącznie z żydów (b). (a) 1870, 22 stycz., Dz. Pr., t. 70, str. 84, najw. roz., art. 1. — (b) Tamże, art. 3.

Uwaga (wedł. kontyn. 1906 r.). Osoby wyznania żydowskiego, przed objęciem urzędu wójta gminy lub sołtysa, składają, stosownie do art. 245, przysięgę według roty przepisanej (Ust. Wyz. obcych, wyd. 1896 r., art. 1300, dodatek II). 1859, 19 paźdz. (34975) art. 1, rota; 1870, 22 stycz., Dz. Pr., t. 70, str. 84, najw. roz., art. 4.

90. **283.** Uchwały Zebrania gromadzkiego lub gminnego, dotyczące sprzedaży, darowizny, zamiany i wypuszczenia w długoletnią, więcej nad 12 lat dzierżawę nieruchomości gromadzkich, należących do całej wsi lub gminy a nie zostających we wspólnej używalności mieszkańców, zapadają większością dwóch trzecich wszystkich osób, prawo głosowania na Zebraniu mających, i wprowadzają się w wykonanie nie inaczej, jak po zatwierdzeniu ich przez gubernatora w rządzie gubernialnym. Ten że sam przepis zachowuje się pod względem rozporządzenia gromadzkimi lasami. 1869, 1 czerw. (47163) uk. imien., art. 5. (Wedł. kont. 1906 r.). — Zob. wyżej, art. 212, uw.

90¹. **283¹** (według kont. 1913 r.). Sprawy dotyczące się bądź przyłączenia wsi lub części tychże do osad, bądź zaliczenia gruntów osady do składu gruntów nie należących do osady, po rozważeniu przez odnośne organizacje lokalne, składane są przez Zarządy gubernialne do spraw włościańskich Warszawskiemu General-Gubernatorowi i z wnioskiem jego skierowywane są do decyzji Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrami Finansów i Sprawiedliwości. 1905, 9 maja (26195) art. 1.

Uwaga. W gubernji Chełmskiej sprawy w niniejszym (283¹) artykule wymienione przedstawiane są przez Gubernialne Zarządy do spraw włościańskich do decyzji Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrami Finansów i Sprawiedliwości. 1905, 9 maja (26195) art. 1; 1912, 23 czerw. (Zb. przep. i rozp. 1120) X, XI, art. 1; 1913, 7 lip. (Zb. przep. i rozp. 1495) III, p. 1.

91. **284.** Zapasowe kapitały gromadzkie lub gminne, powstałe z kapitałów zakładowych i remanentowych, jak również remanenta z dochodów bieżących i składek gromadzkich, które gromady wiejskie lub gmin uznają za właściwe zaliczyć do zapasowych, powinny być składane na procent w państwowych instytucjach kredytowych lub zamieniane na papiery publiczne, przyczem te ostatnie powinny być przechowywane w Banku Państwa. Nie wzbrania się jednak przeznaczać te kapitały na założenie wiejskich kas pożyczkowo-oszczędnościowych lub na takie przedmioty i budowy, z których można spodziewać się stałego dochodu lub trwałego pożytku. Tamże, art. 6; 1885, 3 czerw. (3019).

92. **285.** Uchwały Zebrań gromadzkich i gminnych o użyciu kapitałów zapasowych w myśl poprzedniego artykułu (284) zapadają większością dwóch trzecich wszystkich osób, mających głos na Zebraniu, i wprowadzają się w wykonanie nie inaczej jak po zatwierdzeniu ich przez gubernatora w rządzie gubernialnym. 1869, 1 czerw. (47163) uk. imien., art. 7.

Uwaga. Odezwa o przyjęciu lub nieprzyjęciu przez gubernatora uchwały Zebrania co do przedmiotów wyłuszczonych, w artykułach 283 i 285, powinna być zakomunikowana w ciągu trzech miesięcy od czasu otrzymania uchwały. Jeżeli odezwa w tym przeciągu czasu nie nastąpiła, to uchwała uważa się za przyjętą przez gubernatora. Tamże, art. 7, uw.

93. **286.** Dochody z nieruchomości gromadzkich i kapitałów zapasowych mogą być używane na zaspokojenie bieżących potrzeb gromady, lecz przeznaczają się przede wszystkim na pokrycie wydatków, wynikających z zobowiązania gromady, jeżeli takowe na niej ciąży, na utrzymanie zarządu gromadzkiego lub gminnego, budowli gromadzkich i zakładów. Tamże, art. 8.

Uwaga Miejskie zarządy gospodarcze w gubernjach Królestwa Polskiego urządzone są na podstawie przepisów odrębnych.

ROZDZIAŁ V.

Przepisy szczególne o zarządzie miejscowym sprawami porządku i bezpieczeństwa w niektórych wsiach i kolonjach gubernji Królestwa Polskiego.

94. **287.** W każdej wsi i kolonji, zamieszkanych wyłącznie przez osoby, na które nie rozciąga się moc artykułów 196—286, wybierany jest osobny sołtys; wyjątek stanowią tylko wsie i kolonje, wskazane poniżej, w artykule 288. W dużych osiadłościach wiejskich ze znaczną liczbą ludności, w których zdaniem Gubernatora miejscowego jeden sołtys nie wystarcza, wybieranych jest na rozkaz gubernatora kilku sołtysów, z których jeden, specjalnie przez ludność wskazany, nosi godność starszego sołtysa. 1888, 29 lutego (5037) I, art. 1.

95. **288.** Wsie i kolonje, słabo zaludnione, w razie gdy Gubernator nie uzna potrzeby wyboru w nich osobnego sołtysa, oddawane są pod władzę sołtysa najbliższej wioski tej samej gminy. Gospodarze takich wsi słabo zaludnionych uczestniczą w wyborze sołtysa narówni z gospodarzami rzeczzonej wioski najbliższej, jeżeli ich i jej ludność, pod względem swego składu, jest jednego i tego samego rodzaju; nie mają zaś prawa uczestniczenia w wyborze sołtysa, jeżeli ta wioska najbliższa została utworzona na zasadzie artykułu 264-go i następnych. Tamże, art. 2.

Uwaga. Wsie słabo zaludnione, o których mowa w artykule 288, mają prawo prosić o zwolnienie ich od obowiązku posiadania osobnego sołtysa. Tego rodzaju prośby rozstrzyga Gubernator. Tamże, art. 2, uw

96. **289.** Władza sołtysa rozciąga się na mieszkańców tej tylko wsi lub kolonji, dla której został wybrany, tudzież tych wsi, które pod jego władzę oddane zostały na zasadzie artykułu 288-go. Tamże, art. 3.

97. **290.** Sołtys jest pomocnikiem wójta gminy; wykonywa bezwarunkowo wszelkie jego legalne rozkazy i zlecenia, a nawet, nie czekając jego rozkazów, przychodzi mu z należytą pomocą we wszystkich sprawach, należących do prawem przepisanego zakresu kompetencji wójta. Tamże, art. 4.

98. **291.** Sołtys, niezależnie od obowiązków swych z tytułu pomocnika wójta gminy, pełni obowiązki poborcy podatków od osób, władzy jego poddanych (art. 289). Tamże, art. 5.

99. **292.** Winnego nieposłuszeństwa lub nieulegania prawnym rozporządzeniom sołtysa, w wypadkach małej wagi, gdy nie zachodzi potrzeba pociągnięcia winnego do odpowiedzialności karnej, wójt gminy skazuje na karę w granicach władzy przez prawo mu nadanej. Tamże, art. 6.

100. **293.** Jeżeliby wójt gminy wzbraniał się wykonywać prawa lub rozporządzenia rządowe albo też innym tamował ich wykonanie, sołtys, gdy to dotyczy wsi lub kolonji, pod władzę jego oddanych, winien niezwłocznie donieść o tem naczelnikowi powiatu. Tamże, art. 7.

101. **294.** Sołtys, odbywający czynności wykonawcze szczególnej wagi, jako to: ściąganie kar policyjnych lub sądowych, wszelkie rewizje, oraz ilekroć znajdzie się w konieczności przytrzymania lub aresztowania kogo, jak niemniej w czasie początkowego dochodzenia w przedmiocie popełnionych przestępstw lub wykroczeń, winien koniecznie powołać dwóch świadków, ile możliwości z pomiędzy gospodarzy wsi, w której czynności te są dokonywane. W razie zbyt słabego zaludnienia wsi lub niedostatecznej liczby gospodarzy we wsi obecnych, sołtys zwywa świadków z najbliższych wiosek tej samej gminy. Tamże, art. 8.

102. **295.** Na urząd sołtysa nie mogą być obierane: 1) osoby wyznania niechrześcijańskiego; 2) osoby nie mające lat dwudziestu pięciu wieku; 3) osoby pod opieką lub kuratelą zostające; 4) osoby, nie mające stałego od lat trzech przynajmniej w gminie zamieszkania; 5) skazani na kary, pociągające za sobą utratę prawa zajmowania urzędów publicznych i 6) zostający pod sądem lub śledztwem, lub też pod dozorem policji. Tamże, art. 9.

103. **296.** Sołtysa wybiera się z pośród gospodarzy miejscowych, posiadających prawem własności osobistej przynajmniej trzy morgi gruntu. Jeżeli w wiosce wcale niema gospodarzy, czyniących zadość temu warunkowi, lub też jest ich zbyt mała liczba, i stąd powstaje trudność wyboru sołtysa z tej kategorii osób, wówczas, za pozwoleniem gubernatora, sołtys może być wybrany i z pośród gospodarzy, posiadających mniej niż trzy morgi gruntu. Tamże, art. 10.

104. **297.** W celu dokonania wyboru sołtysa wójt gminy zwołuje wszystkich właściwych gospodarzy i poleca im wybrać dwóch kandydatów na ten urząd. O dokonanych wyborach wójt gminy sporządza protokół, w którym wymienia wszystkie osoby, na które oddano głosy, oraz liczbę głosów, przez każdą z nich otrzymanych. Protokół ten, podpisany przez wójta i przez wyborców, w razie zaś niepiśmienności tych ostatnich — przez osobę piśmienną, przez nich do tego upoważnioną, składa się naczelnikowi powiatu. Tamże, art. 11.

Uwaga 1 (według kont. 1912 r.) Przejście wsi i kolonji, utworzonych na zasadzie art. 287—313, do własności w postaci skomasowanych działek odbywa się na mocy uchwał zebrań zwoływanych zgodnie z niniejszym (297) artykułem. Uchwały te zapadają zwykłą większością głosów gospodarzy, mających prawo uczestniczenia w zebraniach. Uchwały pomienione zapisywane są do osobnej księgi. Wykonywane są i unieważniane w trybie ogólnym, przepisany dla uchwał zebrania gromady wioskowej 1911, 29 maja (zb. przep. i rozp., 1087) prawo, IV.

Uwaga 2 (według kont. 1912 r.), uzupełnienie. Przepisy w uwadze niniejszej zawarte zostają wprowadzone w wykonanie we wszystkich powiatach gubernij Królestwa Polskiego nie czekając na otwarcie komisji urzędzeń rolnych i stosują się również do osób, wskazanych w uwadze 3 do artykułu 236 i nie podpadających pod moc artykułów 194—286 (według Swodu i kont.) z tem zastrzeżeniem, że przejście rzeczonych osób do własności w postaci skomasowanych działek odbywa się na mocy uchwał zebrań własnych, zwoływanych za zezwoleniem wójta gminy. 1912, 16 czerw. (Zb. przep. i rozp. 1057) II.

105. **298.** Dla ważności wyborów potrzebny jest udział w nich przynajmniej połowy gospodarzy, obecnych we wsi lub w kolonii, oraz zachowanie przepisów, zawartych w artykule 297. Za wybranych uznaje się kandydatów, którzy otrzymali zwykłą większość głosów. 1888, 29 lut. (5037), art. 12.

106. **299.** Naczelnik powiatu jednemu z wybranych kandydatów (art. 297) oddaje urządowanie sołtysa, a drugiego ustanawia czasowym zastępcą pierwszego na przypadek jego nieobecności, śmierci, ciężkiej choroby, zawieszenia w urządowaniu i t. p. Tamże, art. 13.

107. **300.** Czas służby na urzędzie sołtysa ogranicza się do lat trzech. Kto wysłuży ten czas wskazany, może być ponownie obrany na ten sam urząd, nie inaczej atoli, jak za swą zgodą. Tamże, art. 14.

108. **301.** Kandydat, wybrany na sołtysa, nie może odmówić przyjęcia tego urzędu, wyjawszy w razach następujących: 1) jeżeli ma więcej niż lat sześćdziesiąt wieku; 2) jeżeli wysłużył już jedną kolej z wyborów (art. 300); 3) jeżeli podpada ciężkiej fizycznej niemocy; 4) jeżeli z powodu rodzaju zajęcia lub gospodarstwa nie może stale przebywać w gminie, w której obrębie znajduje się wioska, która go obrała. Tamże, art. 15.

109. **302.** Jeśliby naczelnik powiatu uznał niepodobnym dopuścić do urządowania obranych kandydatów, to zarządzi nowe wybory. Jeśliby zaś i na tych powtórnych wyborach zostali obrani kandydaci, których

zdaniem naczelnika powiatu do urzędu dopuścić nie wypada, to przedstawi o tym gubernatorowi, od którego zależeć będzie bądź zatwierdzić wybranych kandydatów, bądź zarządzić trzecie jeszcze i już ostateczne wybory. Jeżeli i z tych ostatnich wyborów wyjdą kandydaci, których zatwierdzenie gubernator uzna za niemożliwe, wówczas własną władzą zamianuje sołtysa z pośród osób, czyniących zadość warunkom zajęcia tego urzędu, przez prawo określonym (art. 295 i 296). Tamże, art. 16.

110. **303.** Gdyby na nielegalność w przeprowadzeniu wyborów lub na nielegalność wyboru kandydatów na urząd sołtysa wpłynęła skarga do naczelnika powiatu, nie później niż w przeciągu dwóch tygodni po odbyciu wyborów i przynajmniej od jednej piątej części osób, zamieszkających we wsi lub w kolonii, dla której obrano sołtysa, naczelnik powiatu rozpozna okoliczności sprawy i, o ile nabierze przeświadczenia o słuszności skargi, unieważni wybory dokonane i zarządzi nowe wybory w swojej obecności. Tamże, art. 17.

111. **304.** Na każde nielegalne rozporządzenie naczelnika powiatu w przedmiotach, artykułami 299, 302, i 303 objętych, skarga do gubernatora podana być może w przeciągu dni trzydziestu od daty ogłoszenia rozporządzenia, uważanego za nieprawne. Tamże, art. 18.

112. **305.** Sołtysi składają przysięgę przed naczelnikiem powiatu, po czym dopiero urzędowanie obejmują. Tamże, art. 19.

113. **306.** Sołtysi otrzymują wynagrodzenie pieniężne za pełnienie swych obowiązków, w następującej wysokości rocznej: 1) we wsi, w której jest do dziesięciu osad, — dwa ruble siedemdziesiąt kopiejek; 2) we wsi, w której jest do dwudziestu pięciu osad, — trzy ruble sześćdziesiąt kopiejek; 3) we wsi, w której jest do trzydziestu osad, — cztery ruble pięćdziesiąt kopiejek; 4) we wsi, w której jest do sześćdziesięciu osad, — pięć rubli czterdzieści kopiejek; 5) we wsi, w której jest do osiemdziesięciu osad, — sześć rubli trzydzieści kopiejek; 6) we wsi, w której jest więcej niż osiemdziesiąt osad, — siedem rubli dwadzieścia kopiejek. Tamże, art. 20.

114. **307.** Gubernator określa, na każde najbliższe trzylecie z góry, sposób rozkładu pomiędzy gospodarzy wynagrodzenia, o którym mowa w artykule 306-ym. Tamże, art. 21.

115. **308.** Sołtysi uwalniani są na cały czas swej służby od odbywania wiejskich powinności w naturze, które za nich pozostali mieszkańcy wioski odbywać mają. Tamże, art. 22.

116. **309.** Sołtysi, w czasie odbywania obowiązków służbowych, przywdziewają oznaki swego urzędu, których im zwierzchność dostarcza. Tamże, art. 23; (wedł. kont. 1906 r.)—1904, 19 lut. (zb. przep. i rozp., 896).

117. **310.** Sołtysi zostają pod bezpośrednim zwierzchnictwem naczelnika powiatu, który za mniej ważne wykroczenia służbowe karze ich napomnieniem, naganą, karą pieniężną najwyżej pięciorublową lub aresztem, dni siedmiu nie przenoszącym. Naczelnik powiatu co trzy miesiące składa gubernatorowi doniesienie o karach wymierzonych przez siebie podwładnym sołtysom (o ile do kar się uciekał), przy wyjaśnieniu co do każdego wypadku z osobna przyczyn, które spowodowały zastosowanie kary. Do naczelnika powiatu należy też wszczynanie postępowania karnego przeciwko sołtysom z tytułu przestępstw służbowych. Tamże, art. 24.

118. **311.** Sołtysi, którzy dopuścili się nadużyć lub zaniedbania swych obowiązków, mogą być od nich uwolnieni przez naczelnika powiatu, który o decyzji swej doniesie gubernatorowi powinien, z wyjaśnieniem przyczyn, które go do niej skłoniły. Tamże, art. 25.

119. **312.** Skargi mieszkańców wsi i kolonii na postępowanie sołtysów przy sprawowaniu przez nich obowiązków służbowych, do naczelnika powiatu zanoszone być mają. Tamże, art. 26.

120. **313.** Gdyby naczelnik powiatu nie uwzględnił skargi, skierowanej do niego na zasadzie artykułu 312-go, to decyzja jego, w ciągu miesiąca od dnia jej ogłoszenia, może być zaskarżona do gubernatora. Gubernator rozstrzyga sprawę ostatecznie. Tamże, art. 27.

Część II.

Ustawa organizacji władz do spraw
włościańskich.

Część II.

Ustawa organizacji władz do spraw włościańskich.

(Zbiór praw cesarstwa rosyjskiego. Tom II, wydanie z r. 1892, kontynuowane w r. 1913. **Organizacja zarządu gubernij Królestwa Polskiego.** Dział szósty: Art. 314—336).

Organizacja władz do spraw włościańskich.

ROZDZIAŁ I.

O składzie władz do spraw włościańskich i o ich czynnościach.

121. **314.** W każdej gubernji istnieje Zarząd gubernialny do spraw włościańskich pod prezydencją *) Gubernatora, złożony z Vicegubernatora, który pełni obowiązki prezesa w razie nieobecności gubernatora, oraz Członka stałego, Zarządzającego izbą skarbową i Komisarzy do spraw włościańskich. 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1903, 3 mar. (22600); 1913, 7 lip. (zb. pr. i rozp. 1495) III, p. I.

Uwaga 1. Przy zarządzie gubernialnym do spraw włościańskich urzęduje rewizor pomiarów, który uczestniczy z prawem głosu przy rozstrzyganiu w zarządzie tym spraw, dotyczących się pomiaru gruntów włościańskich. 1866, 28 maja (Post. Kom. Urz., t. VII, art. 651) art. 1; 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 3.

*) Zgodnie z zasadą w Zbiorze tym przyjętą, te ustępy praw zamieszczonych w Dzienniku Praw, które przy kodyfikacji nie uległy zmianie, zachowujemy w brzmieniu pierwotnem, nie modernizując ich-terminologii i stylu. (Przyp. Red.).

Uwaga 2. Przy rozpatrywaniu spraw, dotyczących się zgłoszeń włościan do praw ich na serwituty w majątkach majorackich w posiedzeniach Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich uczestniczy, z prawem głosu, przedstawiciel Głównego Zarządu urządzeń rolnych i rolnictwa, delegowany przez Głównozarządzającego. 1892, 28 kwiet. (8544) I, art. 2, uw.; 1894, 21 marca (10457) zd. R. pań., II, art. 2; 1905, 6 maja (26172) uk. imien.; 6 czerw. (26369) rozk. najw., art. 1.

Uwaga 3. Najwyżej rozkazano: przy rozpatrywaniu spraw, dotyczących się pozwolenia sprzedaży działek gruntu z majątków majorackich i poduchownych, do składu Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich wchodzi, na prawie członków, Naczelnicy zarządu rolnictwa i dóbr państwowych lub ich zastępcy (1). 1910, 2 czerw. (33628) uchw. R. min.; 1913, 30 czerw. (zb. przep. i rozp., 1333) art. 1, 3, 6.

(1). Stosunek Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich do Zarządu dóbr państwa.

a. Zarząd gubernialny do spraw włościańskich nie ma prawa własną mocą tamować biegu zarządzeń Zarządu dóbr państwa, które z jakiegobądź powodów za nieprawidłowe poczytuje, lecz w razach podobnych winien zarządzenia te przekazywać do dalszych rozporządzeń Gubernatora, który na mocy art. 17 Org. zarz. gub. Król. Pol. (Zb. Pr., t. II, wyd. 1892 r.) może własną władzą dyskrejonalną wstrzymać wykonanie nieprawidłowego zarządzenia, dotyczącego się włościan, i uczynić w tej sprawie przedstawienie do Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwa, któremu podległe są miejscowe Zarządy dóbr państwa (uk. 2 depart. z d. 5 maja 1900 r., № 2910. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 206, art. 196).

b. Zarządy gubernialne do spraw włościańskich nie mają prawa własną mocą obniżać taksy za pasanie bydła w lasach skarbowych, ustanowionej przez Zarząd dóbr państwa (uk. 2 depart. z d. 16 września 1909 r., № 6074. Ibid. str. 479, art. 490).

Uwaga 4. Kwestje w sprawie zajęcia przez przemysłowców górniczych działek gruntów, należących do włościan posiadaczy, rozstrzygane są przez Zarząd gubernialny do spraw włościańskich przy udziale inżyniera okręgowego. 1892, 28 kwiet. (8545) uchw., art. 44, uw.

Uwaga 5. W składzie łomżyńskiego Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich, przy rozpatrywaniu spraw, dotyczących się organizacji ziemskiej włościan—kurpi, udział bierze na jednakowych z innymi członkami tegoż Zarządu prawach, prezes suwalsko-łomżyńskiego Zarządu rolnictwa i dóbr państwa lub zastępca tegoż. 1891, 14 czerw. (7845) III; 1902, 12 czerw. (21694) I.

122. **315.** Dla uchwał prawomocnych Zarząd gubernialny składać się powinien z prezesa albo jego zastępcy, i nie mniej jak dwóch członków, w tej liczbie z członka stałego i jednego komisarza, a w razie nieobecności członka stałego — z dwóch komisarzy do spraw włościańskich.

Przy roztrząsaniu kwestyj i środków ogólnych, mają być powołani do zasiadania w Zarządzie wszyscy komisarze powiatowi, którzy oprócz tego mają brać także udział w posiedzeniach za każdą razą, kiedy się znajdują w mieście gubernialnem (1).

1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1903, 3 mar. (22600).

(1). Komisarzowi, na którego decyzję skarga roztrząsana jest na posiedzeniu Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich, prawo nie wzbrania uczestniczenia w temże posiedzeniu (uk. 2 depart. z d. 12 lutego 1901 r., № 545. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 208, art. 198).

123. **316.** Wszelkie interesy na posiedzeniu Zarządu wnoszone większością głosów decydowane będą. W razie równości zdań, głos Prezesa rozstrzyga (1).

1864, 19 lut. (40612) art. 20; 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2.

(1). Zarządy gubernialne do spraw włościańskich obowiązane są sprawy, które decydowaniu tychże podlegają, decydować większością głosów i w razie różnicy zdań nie mają prawa przekazywać decydowanie w sprawie, która tę różnicę zdań wywołała, wyższej instancji (post. b. Komisji Czasowej z d. 12 lipca 1878 r., № 144. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom., wyd. 1879, str. 244).

124. **317.** Przy Zarządzie gubernialnym do spraw włościańskich ustanowiony jest osobny Zarząd, zostający pod prezydencją członka stałego, i złożony z komisarzy powiatowych w liczbie niemniejszej jak dwóch, którzy powoływani być mają na posiedzenia tego zarządu podług ustalonej kolei przez Rząd gubernialny (1). Pomienionemu osobnemu Zarządowi przysługiwać ma prawo uchylania trybem, w artykułach 200 i 201 wskazanym, uchwał Zebrań gromadzkich i gminnych, za wyjątkiem uchwał, dotyczących się wyborów na urzędy gminne i podziału podatków włościańskich, oraz powinności drogowej gminnej, dla których przepisany jest oddzielny porządek.

1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1871, 7 stycz. (Dz. Pr., t. 71, str. 128; post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3194) uchw. Kom. K. P., art. 3; 1874, 17 mar. (53272) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 41, 249; ust., art. 19, 21, 37; 1903, 3 marca (22600)

(1). Prawo nie wymaga, by w posiedzeniach Osobnego Zarządu przy rozważaniu spraw, dotyczących się przejścia włościan do własności w działkach skomasowanych, miał być obecny członek sądu okręgowego lub delegat włościan (uk. 2 depart. z d. 15 maja 1913 r. № 5057. Zob. Stefanowicz, l. c., str. 665, art. 747).

125. **318.** Korespondencja Zarządu gubernialnego prowadzona jest w imieniu Prezesa. 1864, 19 lut. (40612) art. 22; 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1871, 23 mar. (49392) uk. imien., art. 1.
126. **319.** Stali członkowie Zarządu gubernialnego będą mianowani i uwalniani od obowiązków na przedstawienie ministra spraw wewnętrznych z najwyższego zezwolenia. 1870, 18 list. (48927) uk. imien. I, art. 2, uw.; 4 lip. (10857) art. 1; 1895, 1 czerw. (11919) uchw. Kom. Min., art. 3.
127. **320.** Członkowi stałemu w szczególności powierza się dozór nad spełnianiem czynności przekazanych Zarządowi i przygotowanie czynności kwalifikujących się do zdecydowania kolegjalnego. 1870, 18 list. (48927) uk. imien. I, art. 2.
128. **321.** Ministrowi spraw wewnętrznych przysługuje prawo mianowania drugiego stałego członka Warszawskiego Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich z pośród komisarzy do spraw włościańskich guberni warszawskiej z tem zastrzeżeniem, aby zawiadywanie czynnością włościańską w rewirze komisarza tego włożone było, po porozumieniu z generał-gubernatorem warszawskim, na jednego z sąsiednich komisarzy tejże gubernji. Określenie obowiązków drugiego stałego członka Warszawskiego Zarządu gubernialnego i podział tychże między nim i pierwszym stałym członkiem Zarządu gubernialnego należy do gubernatora warszawskiego. 1879, 2 sierp. (59902) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1, 3; 1903, 3 marca (22600).
129. **322.** Każdy Zarząd gubernialny posiada sekretarza. Dla wykonywania czynności Zarząd gubernialny mieć będzie do rozporządzenia urzędników i geometrów. 1864, 19 lut. (40612) art. 14; 26 marca i 4 kwiet. (post. Kom. Urz. t. II, art. 101); 1866, 28 maja (post. Kom. Urz., t. VII, art. 651); 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1912, 23 czerw. (zb. przep. i rozp. 1119) I; 1913, 7 lip. (zb. przep. i rozp. 1495).
130. **323.** W kancelariach Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich, pod bezpośrednim kierownictwem stałych członków tychże, koncentruje się prowadzenie czynności Połączonych Zarządów gubernialnego do spraw włościańskich i komitetu ochrony leśnej, utworzonych dla rozpatrywania spraw, dotyczących się ochrony lasów, obciążonych serwitutami włościańskimi. 1898, 8 czerw. (15608) II, art. 3.
131. **324.** Wszelkie władze gubernialne i powiatowe obowiązane są wypełniać bezzwłocznie legalne żądania Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich i udzielać wszelką potrzebną im pomoc. 1864, 19 lut. (40612) art. 27; 1866, 5 lut. (Dz. Pr., t. 64, str. 19) post. Namiest., art. 1; 1867, 9 stycz. (Dz. Pr., t. 66, str. 354) post. Namiest.; 1870, 18 list. (48927) uk. imien. I, art. 2.

132. **325.** Skargi na Zarządy gubernialne w spornych sprawach włościańskich, rozpatrywanych przez nie w charakterze drugiej instancji, podawane być mają do Zarządu gubernialnego na zwykłym papierze, według form przyjętych i przedstawiane być mają do Drugiego Departamentu Rządzącego Senatu (Organ. Sen., art. 20, p. 4, według kont. 1912 r.) z dołączeniem zaskarżonej decyzji, oraz potrzebnych informacji i wyjaśnień, dotyczących się treści skargi. Skargi w tych spornych sprawach włościańskich, które Zarządy gubernialne rozstrzygają na prawie pierwszej instancji, rozpatrywane są i decydowane przez istniejący przy Wydziale Ziemskim (1) Zarząd do spraw włościańskich gubernij Królestwa Polskiego. Do podawania jednych i drugich skarg wyznacza się trzymiesięczny termin od dnia ogłoszenia decyzji. 1864, 19 lut. (40612) art. 26; 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 6, 8; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2, 3, 4; 1882, 25 maja (912) II, art. 4; 1884, 24 stycz. (1978) uk. imien., I, II

(1). Wydział Ziemski Minist. Spr. wewnętrznych i Zarząd przy nim istniejący.

a. Na mocy oddziału II-go ukazu z d. 28 lutego 1884 r., dotyczącego się dalszego trybu zawiadywania organizacją bytu włościańskiego w Królestwie Polskiem, Zarządowi do spraw włościańskich w Król. Pol., utworzonemu przy Wydziale Ziemskim, nadana została władza i zakres kompetencji, jakie poprzednio, na mocy ukazów z d. 18 listopada 1870 r. i 25 maja 1882 r., przysługiwały Czasowej komisji do spr. włośc. w Król. Pol.

b. Zarząd przy Wydziale Ziemskim nie ma prawa uchylać trybem dozoru (w porządkie nadzora) uprawomocnionych decyzji lokalnych instytucji do spraw włościańskich. Prawo to, zgodnie z duchem art. 2 Org. Rządz. Sen., oraz z przepisami, zawartymi w pun. 5 art. 71 Post. Kom. Urz., przysługuje Rządzącemu Senatowi (uk. 2 depart. z d. 6 listopada 1912 r., № 9748. Zob. Stefanowicz. l. c. str. 658, art. 732).

c. Decyzje Połączonego Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich i Komitetu ochrony leśnej, w razach wyraźnego pogwałcenia przez nie prawa, Zarząd przy Wydziale Ziemskim ma prawo uchylać trybem dozoru (w porządkie nadzora). — (uk. 2 depart. z d. 20 lutego 1907 r., № 1183. Ibid. str. 383, art. 381).

d. Decyzje Zarządu przy Wydziale Ziemskim, tudzież rozporządzenia Ministra spraw wewnętrznych winny być ogłoszone stronom ze wskazaniem terminu i trybu zaskarżania tychże (uk. 2 depart. z d. 25 lutego 1903 r., № 1260. Ibid. str. 247, art. 242).

e. Przy podawaniu na imię Ministra spraw wewnętrznych zażaleń na decyzje Zarządu przy Wydziale Ziemskim, dołączanie kopji zaskarżonej de-

cyzji nie jest obowiązkiem (uk. 2 Depart. z d. 27 listopada 1890 r., № 10888—90. Ibid. str. 134, art. 111).

f. Zob. tezy, zamieszczone w części trzeciej nin. Zbioru pod art. 232 i dalszymi (Rozd. 8, o trybie roztrząsania spraw, dotyczących się praw ziemskich).

Uwaga 1. Odębne dla niektórych spraw terminy podawania skarg na decyzje Zarządów gubernialnych wskazane są w odnośnych oddziałach Księgi IX przepisów, dotyczących się stanu włościańskiego (Osob. Dod. do Prawa o stanach, według niniejszej kont.)*). 1869, 23 i 26 wrześ. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2800) art. 4; 1876, 21 maja (55968) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1, d.

Uwaga 2. Tryb zaskarżania decyzji Połączonych Zarządów gubernialnego do spraw włościańskich i Komitetu ochrony lasów wskazany jest w artykule 148 Księgi IX przepisów, dotyczących się stanu włościańskiego (Osob. Dod. do Prawa o stanach, według niniejszej kont.). 1898, 8 czerw. (15608) II, art. 2.

133. **326.** Ministrowi spraw wewnętrznych przysługuje prawo oznaczania, jakie powiaty lub części powiatów wchodzić mają do składu rewirów Komisarzy do spraw włościańskich. 1903, 3 mar. (22600).

134. **327.** Komisarze do spraw włościańskich są mianowani, tranżlokowani i uwalniani przez Ministra spraw wewnętrznych z zachowaniem trybu, wskazanego w artykule 168 ustawy o służbie z nominacji rządu (wyd. 1896 r.). 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 1; 1894, 4 lipca (10857); 1895, 1 lipca (11919) uchw. Kom. min., art. 3; 1903, 3 marca (22600).

Uwaga. Prawo mianowania i uwalniania, będących przy Komisarzach sekretarzy przysługuje Gubernatorom, którzy w wypadkach tych postępować mają po porozumieniu się z Komisarzem tego rewiru, w którym sekretarz zostaje mianowany lub uwalniany. 1864, 26 marca i 4 kwiet. (post. Kom. Urz., t. I, art. 8); 22 czerw. (post. Kom. Urz., t. II, art. 96) art. 1; 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; V.

135. **328.** Ministrowi spraw wewnętrznych przysługuje prawo rozdzielania pomiędzy Komisarzy, w miarę istotnej potrzeby, całej sumy, jaka w budżecie ministerjum spraw wewnętrznych na wydatki kancelaryjne przeznaczona będzie. 1903, 3 marca (22600).

136. **329.** Komisarze do spraw włościańskich zostają pod bezpośredniem rozporządzeniem Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich. 1864, 19 lut (40612) art. 24; 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; V.

*) Zob. Część trzecią nin. zb. (Przyp. Red.).

137. **330.** Zażalenia na decyzje Komisarzy do spraw włościańskich podawane być mają do Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich. Do podawania zażaleń *) wyznacza się trzechmiesięczny termin. 1864, 19 lut. (40612) art. 26; 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; V; 1871, 23 marca (49392) uk. imien., art. 1. — Porów. 1864, 25 lip. (post. Kom. Urz., t. II, art. 118 dod.); 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 127); 1868, 29 lut. (45554) przep., VII; 1905, 6 czerw. (26368) uchw. Kom. min.

Uwaga. Odrębne w niektórych sprawach terminy do podawania skarg na decyzje Komisarzy wskazane są w odnośnych oddziałach Księgi IX przepisów, dotyczących się stanu włościańskiego (Osob. Dod. do Prawa o stanach, według niniejszej kont.). 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302) art. 8; 1876, 21 maja (55968) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1, b, d; 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 9.

138. **331.** Osobom, otrzymującym kopje decyzji Komisarzy do spraw włościańskich i postanowień Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich, przysługuje prawo otrzymywania, prócz tekstu rosyjskiego, wykładu tychże w języku używanym przez ludność miejscową, pod odpowiedzialnością pomienionych urzędników i instytucji za prawidłowość przekładów i z zastrzeżeniem, że w każdym razie za oryginał poczytany być ma tekst rosyjski. 1905, 6 czerw. (26368) uchw. Kom. min. VI.

Uwaga. Moc niniejszego (331) artykułu nie rozciąga się do miejscowości, wskazanych w uwadze (według kont. 1912 r.) do art. 7¹. 1905, 6 czerw. (26368) uchw. Kom. min., IX; 1912, 23 czerw. (zb. przep. i rozp. 1120) I—III, XI.

139. **332.** Komisarz do spraw włościańskich, podczas wykonywania swych obowiązków służbowych, przywdziewa przywiązany do urzędu jego honorowy znak, z powierzchowności swojej i wielkości nie różniący się od urzędowego znaku Naczelnika ziemskiego. Na głównej stronie znaku umieszczony jest herb Państwa z napisem w otoku: „Komisarz do spraw włościańskich“; na odwrotnej stronie zaś ma być umieszczony dzień wydania najwyższych ukazów, dotyczących się utworzenia pomienionego urzędu. 1864, 7 kwiet. (Dz. t. 62, str. 226) post. Kom. Urz. K. P. (t. I, art. 12) art. 1; 1904, 19 lut. (24078) rozk. najw.

140. **333.** Instytucje miejscowe do spraw włościańskich kierują się przy rozstrzyganiu spraw prawami obowiązującymi, Najwyższymi rozkazami i postanowieniami byłego Komitetu Urządającego w Królestwie Polskiem. 1870, 18 list. (48927) uk. imien., II; 1871, 23 marca (49392) uk. imien., art. 1.

*) W artykule 26 ukazu z d. 2 marca 1864 r. (Dz. Pr., t. 62, str. 155) wyraz „zażoby“ oddany jest raz jako „zażalenia“, to znów jako „skargi“. (Przyp. Red.).

ROZDZIAŁ II.

O przedmiotach kompetencji władz do spraw włościańskich.

141. **334.** Do przedmiotów kompetencji Komisarzy do spraw włościańskich należą:

I. Odnośnie do organizacji ziemskiej i praw ziemskich.

1. Poświadczanie układów dobrowolnych między dziedzicami dóbr (lub skarbem) a włościanami o uchylenie lub modyfikację sposobu użytkowania ze służebności, segregację i zamianę użytków i t. p., tudzież układów dobrowolnych włościan między sobą o zamianę gruntów w celu zniesienia szachownicy.

1864, 19 lut. (40612) art. 17, b; 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 11; 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 127) art. 1, 5—7; 22 grud. (post. Kom. Urz., t. II, art. 232) art. 1, uw.; 1865, 5 stycz. (post. Kom. Urz., t. II, art. 237) art. 2; 31 paźdz. (Dz. Pr., t. 63, str. 328; post. Kom. Urz., t. V, art. 490) uchw. Kom. Król. Pol., art. 6; 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302); 15 grud. (post. Kom. Urz., t. XI, art. 1545) art. 1; 1875, 31 paźdz. (55211) uchw. Kom. Król. Pol.; 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2.

2. Dochodzenie spraw spornych, zażaleń i skarg, wynikających z tabeli likwidacyjnych i aktów nadawczych tak o prawie własności gruntów, użytków (służebności) i rybołówstw, przyznanych włościanom na mocy ukazów najwyższych z 19 lutego 1864 roku i 28 października 1866 roku (40609—40612 i 43788), jak o restytucji naruszonego posiadania pomienionych gruntów, tudzież o naruszeniu i przewyższeniu praw do służebności i rybołówstw w jeziorach.

1864, 19 lut. (40612) art. 17, c, 18; 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 4; 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 127) art. 1, a; 1870, 13 marca (Dz. Pr., t. 70, str. 132) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XVIII, art. 2966, dod.) art. 5, 6, 12, 14; 1876, 21 maja (55968) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1.

3. Sporządzanie aktów nadawczych na grunta skarbowe, przechodzące na własność włościan lub bezrolnych, i dodatków do tabeli likwidacyjnych w razie rozdania włościanom pustek.

1866, 21 sierp. (Dz. Pr., t. 66, str. 62; post. Kom. Urz., t. VII, art. 764) rozk. najw.; 3 wrześ. (post. Kom. Urz., t. VIII, art. 760) art. 1; 1867, 29 grud. (Dz. Pr., t. 67, str. 404) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XI, art. 1560, dod.) art. 2, 4, 17; 1868, 22 listop. (post. Kom. Urz., t. XIV, art. 2323) art. 2; 1891, 14 czerw. (7845) I, art. 1, 2, 4.

4. Decydowanie sporów komu należy przyznać prawo własności do osady, co do której w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych poczynione są adnotacje. 1865, 18 listop. (Dz. Pr., t. 63, str. 334; post. Kom. Urz., t. V, art. 55 dzien. specjalny) uchw. Kom. Król. Pol., II, art. 1, uw.

5. Utrwalenie spornych granic między gruntami włościan z obydwoh stron, jakoteż między gruntami włościan—z jednej a jakimiśkolwiek folwarkami z drugiej strony. 1866, 17 marca (Dz. Pr., t. 64, str. 438) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VI, art. 592) art. 3.

6. Wydawanie decyzji lub sporządzenie protokołu w sprawach, tyzczących się poprawiania imion właścicieli osad w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych w wypadkach wskazanych w artykułach 218 — 220 Księgi IX przepisów, tyzczących się stanu włościańskiego (Osob. Dod. do Prawa o stanach, według niniejszej kont.). 1871, 20 lut. (post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3215) art. 3.

7. Oznaczenie, na podstawie dokonanego ścisłego pomiaru, ilości gruntu włościańskiego z prostowaniem odnośnych liczb w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych. 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2874) art. 1.

8. Ścisłe określenie postaci i rozciągłości serwitutów, tudzież praw włościan do rybołówstwa w dworskich jeziorach, przylegających do ich gruntów. 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302) art. 6, 7; 1875, 31 grud. (55435) przep., art. 9; 1880, 8 lut. (60485) uchw. Kom. Król. Pol., art. 3.

9. Ogólny nadzór nad prawidłowością czynności i rozporządzeń geometry przy wykonywaniu zdjęcia planu i odgraniczenia gruntów włościańskich, oraz czynności specjalne, wymienione w artykułach 21, 22, 31, 32, 38 i 38 Księgi IX przepisów o stanie włościańskim (Osob. Dod. do Prawa o stanach, według niniejszej kont.), tudzież rozporządzenie w przedmiocie przywrócenia uszkodzonych lub zniszczonych znaków pomiarowych. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 3, 5, 6, 15, 16, 19, 21, 22.

10. Poświadczenie uchwał Zebrań wioskowych w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy. 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2.

11. Sprawdzanie złożonego przez właściciela majątku projektu przymusowego podziału wspólnego pastwiska pomiędzy dwór i włościan, sporządzenie takiegoż projektu na skutek zgłoszenia włościan i zatwierdzanie zaprojektowanego podziału po usunięciu przeszkód, stających na drodze do zaakceptowania projektu. 1875, 29 grud. (55427) art. 25—36.

12. Sporządzenie i zatwierdzenie projektów przymusowego, na żądanie spółwłaścicieli, podziału gruntów, będących własnością wspólną gro-

mał wioskowych, osad i miast, tudzież gospodarzy niestanowiących osobnej gromady—i projektów, dotyczących się wydzielania jednemu ze współwłaścicieli przypadającej dlań części pomienionych gruntów, lub też — w wypadkach, gdy Komisarz uzna żądany podział za niemożliwy albo niepożądany — przedstawienie sprawy Zarządowi gubernialnemu do spraw włościańskich 1894, 30 maja (10687) I, art. 11, 13, 15, 16, 18.

13. Sprawdzanie złożonych przez właścicieli majątków projektów planów gospodarstwa leśnego w lasach, obciążonych serwitutami włościańskimi; przedstawienie takowych ze swym wnioskiem do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich; wprowadzenie w wykonanie zatwierdzonych planów gospodarstwa leśnego i nadzór nad przestrzeganiem trybu tegoż, tudzież nad przestrzeganiem ustanowionych przepisów w lasach obciążonych serwitutami włościańskimi a nieposiadających zatwierdzonych planów, z prawem wszczynania w danych wypadkach (Osob. Dod. do Prawa o stanach, Ks. IX, według niniejszej kontynuacji) sprawy sądowej. 1875, 31 grud. (55435) przep. art. 17, 18, 20—22, 24, 26, 30, 32—36; 1898, 8 czerw. (15608) II, art. 1, a uw; b; IV, art. 7.

14. Wydawanie osobom rosyjskiego, polskiego i litewskiego pochodzenia zaświadczeń o braku przeszkód do wydania im pożyczki z Banku włościańskiego (Zb. Pr., t. XI, cz. 2, Ust. Kredyt., wyd. 1903 r., od. VII, Ust. Ban. wł., według kont. 1912 r., art. 53), oraz sprawdzanie wykazów wskazanych w artykule 94 (według kont. 1912 r.) ustawy Banku. 1895, 27 listop. (12195) ust., art. 47, 80 p. 1.

Uwaga. W gubernji chełmskiej Komisarz miejscowy poświadcza prawo do nabycia gruntów, podlegających mocy ukazu najwyższego z dnia 19 lutego 1864 roku, dotyczącego się organizacji bytu włościan (40609). 1912, 23 czerw. (zb. przep. i rozp. 1120) XII, art. 1.

15. Wydawanie świadectw, stwierdzających prawo petenta do nabycia i wzięcia w posiadanie tytułem zastawu osad i gruntów włościańskich. 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 8, 11.

16. Obowiązki w dodatkach I i II Księgi IX przepisów o stanie włościańskim (Osob. Dod. do Prawa o stanach, według niniejszej kont.) wskazane i dotyczące się organizacji ziemskiej włościan — kurpi w powiecie ostrołęckim, gubernji łomżyńskiej, i określenia praw włościan do serwitutów w niektórych majątkach majorackich, tudzież inne obowiązki w względzie organizacji ziemskiej, wspomniane w Księdze IX przepisów o stanie włościańskim i w osobnych przepisach prawa. 1891, 14 czerw. (7845) I, art. 2, uw.; 5, e; 1892, 28 kwiet. (8544) I, art. 2, 3—5, 7; uw. 8; uw.; 1894, 30 maja (10687) I, art. 2. Porów. 1864, 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 127) art. 1 e; 22 grud. (post. Kom. Urz., t. II, art. 231) art. 2; 1866, 17 marca (Dz. Pr., t. 64, str. 433) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VI, art. 592) art. 3; 1867, 4 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1254) art. 2, 4; 1875, 31 paźdz. (55212) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2.

II. Pod względem samorządu gminnego.

17. Nadzór nad wykonywaniem przepisów samorządu gminnego w gminach wiejskich i czynnościami Sołtysów wioskowych i Wójtów gmin. 1864, 19 lut. (40610) art. 8; (40612) art. 17, h; 1871, 7 stycz. (Dz. Pr., t. 71, str. 128; post. Kom. Urz. Król. Pol., t. XXI, art. 3194) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1.

18. Decydowanie w sprawach ze skarg na rozporządzenia zebrań gminnych w przedmiocie rozkładu gminnej powinności drogowej, tudzież na naruszenie przez Zebrania gminne, wioskowe i osad przepisów, dotyczących się podziału podatku podymnego i gruntowego. 1868, 15 grudnia (46557) uchw., art. 18, 19; 1870, 19 czerw. (48503) uchw. Kom. Król. Pol., przep., art. 15; 1872, 1 czerw. (50921) uchw. Kom. Król. Pol., przep., art. 16.

19. Przedsięwzięcie środków ku zabezpieczeniu odzyskania roztrwonionych funduszy zarządu gminnego lub wioskowego, oraz kas pożyczkowo-oszczędnościowych dla ludności wiejskiej (art. 260, uw., dod.) 1887, 10 listop. (4788) art. 1, 2; 1905, 13 czerw. (26417) I, art. 23.

20. Roztrząsanie skarg na czynności zarządu kas pożyczkowo-oszczędnościowych dla ludności wiejskiej; czasowe zawieszanie w urzędowaniu prezesa i członków zarządu kas, tudzież zawiadujących czynnością kancelaryjną; wszczynanie spraw w przedmiocie oddania pomienionych urzędników pod sąd i nadzór nad likwidacją interesów kas pożyczkowo-oszczędnościowych. 1905, 13 czerw. (26417) I, art. 6, 26, 27.

21. Przedstawianie łącznie z Naczelnikiem powiatu, lub z dołączeniem jego odezwy, do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich w przedmiocie dopuszczenia do wyboru na urząd sołtysa osób, mających prawo uczestniczenia w Zebraniu gromadzkim (art. 236, uw. 2), i przeniesienia zarządów gminnych z jednej wsi do innej (art. 204, uw., dod., wyd. 1892 roku i według kont. 1912 r.). 1879, 31 paźdz. (60131) uchw. Kom. Król. Pol., I, art. 3; 1890, 21 maja (6845) art. 2.

142. **335.** Do przedmiotów kompetencji Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich należy:

I. Pod względem organizacji ziemskiej i praw ziemskich.

1. Zatwierdzanie poświadczonych przez Komisarza układów dobrowolnych w przedmiotach, wskazanych w punkcie 1 artykułu 334 (według niniejszej kontynuacji). 1864, 19 lut. (40612) art. 17, b; 18; 22 grud. (post. Kom. Urz., t. II, art. 232) art. 1, uw.; 1865, 5 stycz. (post. Kom. Urz., t. III, art. 237) art. 2; 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302) art. 1; 15 grud. (post. Kom. Urz., t. XI, art. 1545) art. 1; 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1875, 31 paźdz. (55211) uchw. Kom. Król. Pol.; 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2.

2. Wyrzeczenie decyzji w drugiej instancji w sprawach ze skarg na decyzje Komisarzy. 1864, 19 lut. (40612) art. 17, i; 18; 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 127) art. 2; 1865, 18 list. (Dz. Pr., t. 63, str. 334; post. Kom. Urz., t. V, art. 55 dzien. specjalny) uch. Kom. Król. Pol., II, art. 1; 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302) art. 7; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1873, 5 grud. (52866) uchw. Kom. Król. Pol.; 1875, 21 maja (55968) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1, b, g; 29 grud. (55427) art. 36, 37; 1876, 21 maja (55968) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1, b; 1880, 8 lut. (60485) uchw. Kom. Król. Pol., art. 3, 8; 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 16, 19; 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 9; 1892, 28 kwiet. (8544) I, art. 8; 1894, 30 maja (10687) I, art. 16, 17.

3. Rozpatrzenie sporządzonych przez Komisarzy aktów nadawczych i dodatków do tabel likwidacyjnych i przedstawianie takowych, ze swemi wnioskami, do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich w guberniach Królestwa Polskiego. 1866, 21 sierp. (Dz. Pr., t. 66, str. 62; post. Kom. Urz., t. VIII, art. 764) rozk. najw.; 3 wrześ. (post. Kom. Urz., t. VIII, art. 760) art. 3; 14 grud. (post. Kom. Urz. Król. Pol., t. VIII, art. 869) art. 2; 1867, 29 grud. (Dz. Pr., t. 67, str. 404) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XI, art. 1560. dod.) art. 33, 34; 1868, 22 listop. (post. Kom. Urz., t. XIV, art. 2323) art. 2; 1870, 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2.

4. Zatwierdzenie sporządzonego przez Komisarza protokołu w przedmiocie sprostowania w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych imion właścicieli osad (Osob. Dod. do Prawa o stanach, Ks. IX, według niniejszej kont., art. 220); dochodzenie w sprawach, tyjących się uskutecznienia innych, przewidzianych w przepisach organizacji ziemskiej włościan w guberniach Królestwa Polskiego (Osob. Dod. do Prawa o stanach, Ks. IX, według niniejszej kont., art. 221) poprawek w pomienionych aktach organizacji ziemskiej, oraz przedstawianie w tych przedmiotach spraw do decyzji istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernij Królestwa Polskiego. 1871, 20 lut. (post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3215) art. 3; 1873, 2 maja (52201) przep., art. 1; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

5. Zawiadywanie w obrębie gubernji — na zasadach wskazanych w artykule 19 i nast. Księgi IX przepisów o stanie włościańskim (Osob. Dod. do Prawa o stanach, według niniejszej kont.) — pomiarami gruntów, będących własnością włościan na mocy ukazów najwyższych z 19 lutego 1864 roku (40609 – 40612). 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 3 – 5, 22, 23.

6. Zatwierdzanie poświadczonych przez Komisarza uchwał Zebrań gromadzkich w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy. 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2.

7. Decydowanie w przedmiocie złożonych przez Komisarzy przedstawień (art. 334, p. 12, według niniejszej kont.) w wypadkach, gdy podział gruntów będących we wspólnem posiadaniu kilku gromad, lub gromad i pojedynczych gospodarzy z innych wsi, nie będzie przez Komisarza uznany za obowiązkowy na życzenie części spółwłaścicieli. 1894, 30 maja (10687) I, art. 18.

8. Rozpatrzenie projektów planów gospodarstwa leśnego w lasach obciążonych służebnościami włościańskimi i—w wypadkach uznania planów tych za podlegające zatwierdzeniu — przedstawianie takowych do istniejącego przy wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernij Królestwa Polskiego. 1875, 31 grud. (55435) przep., art. 12, 17, 22 — 26, 28; 1884, 28 lutego (2058) I, II.

9. Udzielanie właścicielom lasów, w których zatwierdzone zostały plany gospodarstwa leśnego, pozwoleń na czasowe odstąpienie od planów tych w razach nieprzewidzianych klęsk. 1875, 31 grud. (55435) przep.; art. 37, 38.

10. Przedstawianie generał-gubernatorowi warszawskiemu (zaś w gubernji chełmskiej — Ministrowi spraw wewnętrznych) spraw, dotyczących się przyłączenia do osad wsi lub części tychże, oraz zaliczenia gruntów osady do składu gruntów, nie należących do osady. 1905, 9 maja, (26195) art. 1; 1912, 23 czerw. (zb. przep. i rozp. 1120) X, XI, art. 1.

11. Decydowanie w kwestjach, dotyczących się zajęcia przez przemysłowców górniczych działek gruntów, należących do włościan — posiadaczy, w celu przeprowadzenia przedwstępnych badań gruntu; przedwstępne zatwierdzanie warunków porozumienia pomiędzy włościanami i przemysłowcami górniczymi w przedmiocie ustąpienia tym ostatnim gruntów pomienionych; określenie wysokości wynagrodzenia włościan i kaucji za zajęte dla badań działki powierzchni na wypadek nie osiągnięcia porozumienia stron, oraz udzielanie przemysłowcom górniczym pozwoleń na nabycie na własność tychże działek gruntu (Ust. Górnic., wyd. 1912 r., art. 500, 502, 507, 511). 1892, 28 kwiet. (8545) uchw., art. 44, uw.; 46, 50, uw.

12. Przyjmowanie udziału w sprawach, dotyczących się udzielania zezwoleń: a) na alienację z uchwał Zebrań gminnych lub wioskowych nieruchomości majątków gromadzkich, nabytych na mocy ukazów najwyższych z 19 lutego 1864 roku (40609—40612) i b) na sprzedaż, na zasadzie prawa z 30 czerwca 1913 roku (zb. przep. i rozp. 1333) przez właścicieli majątków majorackich i poduchownych działek ze składu majątków pomienionych małorolnym lub bezrolnym włościanom, bądź rolnikom innych stanów z pośród rdzennych obywateli Cesarstwa. 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1913, 30 czerw. (zb. przep. i rozp. 1333) art. 1, 3, 6.

13. Wskazane w dodatkach I i II Księgi IX przepisów o stanie włościańskim (Oseb. Dod. do Prawa o stanach, według niniejszej kont.) obowiązki w przedmiocie organizacji ziemskiej włościan — kurpi w powiecie ostrołęckim, gubernji łomżyńskiej, określenia praw włościan do serwitutów w niektórych majątkach majorackich i obowiązkowej zamiany tychże serwitutów, tudzież inne obowiązki, dotyczące się organizacji ziemskiej, wyszczególnione w Księdze IX przepisów o stanie włościańskim i w osobnych przepisach prawa. 1891, 14 czerw. (7845) I, art. 2, uw.; 5, 7; 1892, 28 kwiet. (8544) I, art. 2—6, 8, uw., 9—11; 1894, 30 maja (10687) I, art. 2.

14. Decyzja w przedmiocie wpisania do tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych, tudzież do kopji tabel i aktów nadawczych wpisów o zmianach, jakie nastąpiły w stanie posiadania włościańskiego i służebnościach wskutek układów dobrowolnych, jako też wskutek decyzyj instytucyj do spraw włościańskich.

1869, 23 i 26 września (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2800) art. 1, 4; 12 grud. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2874) art. 1; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1871, 20 lut. (post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3215) art. 2; 1873, 5 grud. (52866) uchw. Kom. Król. Pol.: 1875, 29 grud (55427) art. 40; 31 grud. (55435) przep., art. 31; 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2; 1884, 28 lut. (2058) I, II; 1892, 28 kwiet. (8544) I, art. 9; 1894, 30 maja (10687) I, art. 19.

II. Pod względem samorządu gminnego.

15. Decydowanie w drugiej instancji w skargach na uchwały Zebrań gminnych w przedmiocie podziału powinności drogowej i w skargach na naruszenie przez Zebrania gminne, gromadzkie i osad przepisów, dotyczących się rozkładu podatku podymnego i gruntowego.

1868, 15 grud. (46557) uchw., art. 19; 1870, 19 czerw. (48503) uchw. Kom. Król. Pol., przep., art. 15; 18 list. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1871, 7 stycz. (Dz. Pr., t. 71, str. 128; post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3194) uchw. Kom. Król. Pol., art. 3; 1872, 1 czerw. (50921) uchw. Kom. Król. Pol., przep., art. 16.

16. W wypadkach, wskazanych w art. 4 dodatku do uwagi do artykułu 87 Działu X Ustawy Kredytowej (według kont. 1912 r.), udzielanie pozwoleń na otwarcie i zamknięcie kas pożyczkowo-oszczędnościowych dla ludności wiejskiej.

1905, 13 czerw. (26417) I, art. 4.

17. Rozpatrzenie trybem kasacyjnym zaskarżonych decyzji Komisarzy w skargach na nieprawidłowe czynności zarządów kas pożyczkowo-oszczędnościowych dla ludności wiejskiej.

Tamże, art. 27.

18. Decydowanie w przedmiocie wskazanych w punkcie 21 artykułu 334 (według niniejszej kont.) przedstawień, dotyczących się dopuszczenia do obioru na sołtysa wszystkich osób, mających prawo uczestniczenia w Zebraniu gromadzkim, tudzież przeniesienia zarządów gminnych z jednej wsi do innej.

1879, 31 paźdz. (60131) uchw. Kom. Król. Pol., I, art. 3; 1890, 21 maja (6845) art. 2; 1904, 10 maja (24485).

19. Rozważanie przedstawień, dotyczących się zmiany granic okręgów sądowych gminnych; powiększenia lub zmniejszenia ilości gmin, wchodzących do składu jednego okręgu; wyznaczenia miejsca stałego pobytu dla Sądu Gminnego i przemieszczenia tegoż; czasu dokonywania wyborów na ławników Sądu Gminnego, tudzież dotyczących się wyznaczenia dla okręgów sądowych gminnych, składających się z dwóch lub więcej gmin, kolejności dokonywania w nich wyborów pomienionych (Org. władz sąd., wyd. 1892 r., art. 470, 485).

1892, 30 marca (471) II, art. 1, 2; 11 maja (860) I, art. 3.

143. **336.** Obok przedmiotów, wyszczególnionych w artykułach 334 (według niniejszej kont.) i 335 (według niniejszej kont.), na miejscowe instytucje do spraw włościańskich wkłada się:

1. Nadzór ogólny nad prawidłowym biegiem czynności kas pożyczkowo-oszczędnościowych dla ludności wiejskiej, jako też troska o rozwój ich i ład. 1905, 13 czerw. (26417) I, art. 23.

2. Nadzór nad wykonywaniem postanowień, dotyczących się trybu alienacji i oddawania w dzierżawę, najem, w zastaw lub w posiadanie tytułem zastawu osad i gruntów włościańskich, tudzież rozdrabniania pomienionych majątków (Osob. Dod. do Prawa o stanach; Ks. IX, według niniejszej kont., art. 87—118), i w wypadkach naruszenia tych postanowień wszczynanie spraw w Sądzie Gminnym. 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 18, 19; 1896, 20 maja (12968) II, art. 1, 2.

3. Niektóre inne czynności, na mocy odnośnych uchwał, ustaw i osobnych przepisów prawa, zaliczone do obowiązków instytucji włościańskich. Porów. 1880, 15 kwiet. (60809); 1912, 16 czerw. (zb. przep. i rozp. 1109) przep. art. 1, 13.

Część III.

Ustawy organizacji ziemskiej
włościan.

Część III.

Systemy organizmów roślinnych
w łosicach

Część III.

Ustawy organizacji ziemskiej włościan.

(Zbiór praw cesarstwa rosyjskiego. Tom IX, kontynuacja roku 1913. Osobne Dodatki. Księga dziewiąta).

Przepisy organizacji ziemskiej włościan w Królestwie Polskiem.

WSTĘP.

144. **1.** Moc zawartych w niniejszej (IX) Księdze przepisów organizacji ziemskiej włościan rozciąga się na gubernje: warszawską, kaliską, kielecką, łomżyńską, lubelską, piotrkowską, płocką, radomską, suwalską i chełmską. 1864, 19 lut. (40609) uk. imien.; 1866, 19 grud. (44012) uchw., art. 1; 1912, 23 czerw. (zb. przep. i rozp. 1120) I, III, XI.

ROZDZIAŁ I.

Przepisy zasadnicze.

ODDZIAŁ PIERWSZY. O gruntach i użytkach, jakie na własność włościan mocą ukazów najwyższych z dnia 19 lutego 1864 roku przeszły.

145. **2.** We wszystkich dobrach prywatnych i instytucyjnych (należących do różnych zakładów), jako też rządowych, do czasu wydania ukazów najwyższych z 19 lutego 1864 roku (40609 — 40612) ostatecznie według przepisów o oczynszowaniu nie uregulowanych, na własność włościan przeszły wszystkie w posiadaniu ich do czasu oznaczonego znajdujące się osady, czy takowe podpadały, czy nie podpadały pod moc najwyższego

ukazu z dnia 26 maja 1846 roku (Dz. Pr., t. 38, str. 4), a w tej liczbie i osady trzech morgów nowopolskiej miary nie dochodzące, bez żadnego ograniczenia co do ich rozległości. Wyjątki od tego przepisu niżej w art. 4 są wyszczególnione.

Osady gromadzkie tam, gdzie takowe się znajdowały, jako to: domy na pomieszczenie urzędu, szkółki i t. p., a zarazem grunta w użytkowaniu wspólnem włościan zostające, bez udziału w tem użytkowaniu dziedzica, jak na przykład, wspólne pastwiska, także na własność włościan, mocą ukazów najwyższych z dnia 19 lutego 1864 roku (40609—40612), przeszły. 1864, 19 lut. (40609) art. 1, 5.

Uwaga. Razem z gruntem przez każdego włościanina nabytym, przeszły na własność jego zupełną wszystkie, jakie znajdowały się na tym gruncie, mieszkalne i gospodarskie budowle, a zarazem inwentarz gruntowy. Tamże, art. 2.

146. **3.** Prócz tego (art. 2) włościanom nadane zostało prawo nabywania na własność, przed ostatecznem zatwierdzeniem tabeli likwidacyjnej, i te osady pod moc ukazu 26 maja (7 czerwca) 1846 roku (Dz. Pr., t. 38, str. 4) podpadające, z których oni użytkowali w chwili wydania onego, chociażby te osady w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 roku (40609—40612) stały pustkami, lub gdyby, wbrew art. 2-go rzeczonego ukazu 1846 roku, bez zamiany na inne grunta, przeszły w bezpośrednie rozporządzenie dziedziców. 1864, 19 lut. (40609) art. 6, 7, 20, 21; 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 126); 1867, 19 wrześ. (post. Kom. Urz., t. XI, art. 1331).

147. **4.** Z pomiędzy gruntów, wskazanych w artykule 2, zostały wyłączone: 1) osady karczemne, młynarskie, przy cegielniach i kuźniach, przez dziedziców urządzone; 2) osady owczarzy, ogrodników i innych sług dworskich, jeśli domostwa, które przez nich zajmowane były, położone były przy dworze dziedzica albo przy folwarku, a nie we wsi; 3) osady gajowych, jeśli ich domy mieszkalne znajdowały się także nie na wsi, lecz przy dworze, przy folwarku lub w lesie dziedzica; 4) grunta dworskie lub folwarczne, w dzierżawę czasowo włościanom wypuszczone za umowami na piśmie, jeśli grunta te wydzierżawione im zostały razem z budowlami folwarcznemi; 5) osady przez dziedziców w dzierżawę wypuszczone przy rybołówstwie lub przewozach; 6) osady, przed ogłoszeniem ukazów 19 lutego 1864 roku (40609—40612) przez włościan na zupełną własność nabyte i 7) nieobjęte mocą ukazu 26 maja 1846 roku (Dz. Pr., tom 38, str. 4) grunta, które w chwili wydania ukazów 19 lutego 1864 roku były w posiadaniu włościan tytułem zastawu. 1864, 19 lut. (40609) art. 10; 1867, 28 stycz. (post. Kom. Urz., t. IX, art. 930) art. 1; 1868, 2 sierp. (post. Kom. Urz., t. XIII, art. 2081).

Uwaga. Moc punktu 7 niniejszego (4) artykułu nie rozciąga się na grunta, tytułem zastawu trzymane, które jako własność włościańska zapisane zostały w tabelach likwidacyjnych, zatwierdzonych przed 2 sierpnia 1868 roku. . . 1870, 20 list. (post. Kom. Urz., t. XX, art. 3163) art. 1.

148. **5.** Włościanie, nawet po nabyciu przez nich osad na własność, zachowują prawo do tych służebności i użytków, z których do chwili wydania ukazów 19 lutego 1864 roku (40609—40612) korzystali na zasadzie tabel prestacyjnych, kontraktów, umów słownych lub zwyczaju, jako to: prawo otrzymywania drzewa na budowlę i na opał, zbierania gałęzi, suszu, ściółki, prawa pasania w lasach dziedziców oraz na gruntach dworskich lub folwarcznych (1). 1864, 19 lut. (40609) art. 11.

Uwaga. Jeśli włościanie, w czasie wydania ukazu z dnia 26 maja (7 czerwca) 1846 roku (Dz. Pr., tom 38, str. 4) byli w użytkowaniu wszystkich takich służebności, lub tylko niektórych z nich, a następnie pozbawieni zostali tego użytkowania nie wskutek dobrowolnej z nimi ugody urzędownie zatwierdzonej, i nie mocą legalnej decyzji na zasadzie ustawy z dnia 24 maja (5 czerwca) 1862 r. o oczynszowaniu z urzędu (Dz. Praw., tom. 60, str. 38) zapadłej, to prawo włościan do tych służebności i użytków przywracało się w poprzedniej swej rozciągłości i w tym sposobie, w jakim korzystali z niego przed zapadnięciem ukazu z dnia 26 maja (7 czerwca) 1846 roku, z zachowaniem wydanych w przedmiocie przywracania tego oddzielnych przepisów (2). 1864, 19 lut. (40609) art. 11; 30 maja (post. Kom. Urz., t. I, art. 71) art. 12; 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 119); 1865, 8 maja (Dz. Pr., t. 63, str. 160) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. IV, art. 32 dzień ekstr.); 1866, 14 grud. (post. Kom. Urz., t. VIII, art. 883), art. 2.

(1). 1. Zgodnie z artykułem 11 ukazu 19 lutego 1864 r. prawo do służebności jest w zależności od posiadania osady, a przeto winno przysługiwać na podstawie ogólnej wszystkim włościanom, którzy za właścicieli osady tej uznanymi zostaną; zatem, tym z liczby wyrobników, komorników, kopiarzy i in., którzy poprzednio z pewnych służebności użytkowali, użytkowanie to winno przysługiwać i nadal jako częśćka tych korzyści, jakie dotychczas łącznie z osadą były im zapewnione. Przytem jednak należy mieć na uwadze, by ze służebnościami nie mieszać tych wydatków w postaci drzewa, materiałów na budowlę i tym podobnych, które dziedzice zgodnie z dawnymi warunkami dawali nie z własnych lasów, lecz nabywając na stronie. Tego rodzaju udzielania włościanom materiałów leśnych na przyszłość zależnymi być mogą jedynie od dobrowolnego w tym przedmiocie układu (post. Kom. Urz. z d. 30 maja 1864 r., art. 71).

2. Włościanie wsi Gućin użytkowali jedynie z drugiego pokosu z łąk dworskich i na tej zasadzie prosili o przyznanie im prawa do tego serwitutu; Komitet Urządzący (art. 578) uznał, iż obok serwitutów przyrodzo-

nych i ustanowionych prawem, istnieje i istnieć może mnóstwo takich, źródłem których jest bądź wola dziedzica, bądź przedawnienie, bądź zobowiązania, lecz ukaz z 1864 r. nadał włościanom prawo nie do wszystkich serwitutów, lecz jedynie do leśnych i pastwiskowych, a przeto prośbie włościan wsi Gucin odmówiono (K. Abramowicz. O serw. włośc., 1895, str. 103).

3. Gdy włościanie użytkowali z pokosów w lasach dziedzica bez żadnego z jego strony użytkowania w tem miejscu z trawy, to do takich pokosów prawo winno być włościanom przyznane, lecz prawo pokosu w lasach, na żądanie dziedzica, podlega zamianie (post. Kom. Urz. z d. 26 marca 1868 r., art. 1768).

4. Serwitut jest przywiązany do osady, nie zaś do osoby właściciela jej, przeto—gdy jest kilku współwłaścicieli, to wszyscy oni mają prawo do użytkowania z serwitutu; właściciela majątku obchodzi ile bydła na gruntach jego się pasie, lecz nie to, który włościanin je wygania (uk. 2 depart. z d. 28 stycznia 1913 r., № 1193. Zob. Stefanowicz. l. c. str. 617, art. 671—672).

5. Z chwilą wprowadzenia w okręgu warszawskim kodeksu cywilnego, dawne prawa, tyjące się służebności moc swą utraciły, skutkiem czego i te służebności, które ustanowione zostały wówczas, gdy dawne prawa moc swą jeszcze zachowywały, teraz muszą podlegać przepisom, zawartym w kodeksie cywilnym (dec. cyw. depart. kas. 1895 r., № 2. Zob. Tiutriumow. l. c. str. 83, str. 311).

6. Obowiązek ustanowienia faktu, iż grunta petentów należą do składu osad prestacyjnych, którym zgodnie z tabelą serwitut został przyznany, spoczywa nie na petentach, lecz na instytucjach do spraw włościańskich, które specjalnie powołane są do ochrony praw włościan do gruntów i użytków, nadanych im mocą ukazów 1864. (uk. 2 depart. z d. 30 marca 1905 r., № 2349. Zob. ibid. str. 89, art. 312).

7. Na mocy art. 11 ukazu z d. 19 lutego 1864 r., włościanom zostało nadane prawo do służebności, z jakich w chwili wydania ukazu wymienionego użytkowali na zasadzie tabel prestacyjnych, kontraktów, umów słownych lub zwyczaju, obowiązek zaś umocowania prawa tego, oraz określenia rozległości i postaci użytkowania z onego, spoczywa na instytucjach do spraw włościańskich (uk. 2 depart. z d. 20 grudnia 1903 r., № 8151. Zob. ibid. str. 84, art. 313).

8. Brak w wykazie hipotecznym informacji o obciążeniu pastwiska służebnościami włościańskimi nie może wpływać na pozbawienie włościan służebności, przyznanych im w tabeli likwidacyjnej (uk. 2 depart. z d. 4 stycznia 1906 r., № 9, Ibid. str. 84, art. 314).

9. Zgodnie z art. 637 i 686 kod. cyw. wszelkie bez wyjątku serwituty ustanawiane są jedynie dla majątków nieruchomości, w stosunku zaś

do majątków włościańskich — jedynie dla osady włościańskiej (dec. cyw. depart. kas. 1900 r., № 30. Ibid. str. 84, art. 316).

10. Instytucje do spraw włościańskich nie mają prawa wydawać decyzji, mocą których pewne użytki dworskie zostałyby uznane jako wolne od obciążeń serwitutowych (uk. 2 depart. z d. 22 września 1910 r., № 5524. Ibid. str. 84, art. 317).

11. Prawo nie powołało instytucji włościańskich w Król. Pol. do uznawania majątku petenta w całości, lub w części za wolny od służebności włościańskich (uk. 2 depart. z d. 30 paźdz. 1912 r., № 9565. Ibid. str. 84, art. 318).

12. Okoliczność, iż włościanie nie użytkowali z serwitutów, jakie w tabeli likwidacyjnej zostały im przyznane, nie stanowi zasady do zwolnienia majątku od serwitutów włościańskich (uk. 2 depart. z d. 8 maja 1902 r., № 3331. Ibid. str. 85, art. 319).

13. Alienacja gruntów, do których włościanie zgłaszają swe prawa serwitutowe, sama przez się nie stanowi zasady do odmówienia im praw tych (uk. 2 depart. z d. 4 maja 1913 r., № 1596. Ibid. str. 85, art. 319¹).

14. Jeżeli dziedzic przed wydaniem ukazów 1864 r. uzyskał pozwolenie władz na wykarczowanie pewnej przestrzeni leśnej i karczunek rozpoczęty został przed r. 1864, to przestrzeń ta nie mogła być już zaliczona do składu lasów, obciążonych serwitutami włościańskimi (uk. 2 depart. z d. 9 stycznia 1891 r., № 54. Ibid. str. 85, art. 54).

15. W wypadku, gdy majątek podzielony został na części po roku 1864 instytucje włościańskie mogą skutecznie podział serwitutów pomiędzy części majątku tylko wówczas, gdy takowy obciążony był serwitutami kilku wsi w taki sposób, iż każda wieś użytkowała z serwitutów tylko w danej części majątku (uk. 2 depart. z d. 27 maja 1897 r. № 2949. Ibid. str. 85, art. 323).

16. Prawa serwitutowe włościan oparte są na tabelach likwidacyjnych i decyzjach instytucji włościańskich, nie zaś na wpisach, które do wykazów hipotecznych wnoszone są bez udziału tychże instytucji (uk. 2 depart. z d. 4 paźdz. 1890 r. № 7444. Ibid. str. 86, art. 324).

17. Serwitut jest to powinność, leżąca na jednym majątku, dla dobra i korzyści innego, zatem korzystać z powinności tej może tylko majątek, dla którego jest ona ustanowiona. Wynika z tego, iż korzystanie z serwitutu, przysługującego włościanom na mocy tabeli likwidacyjnej, jest nierozzerwalnie związane z istotnem posiadaniem tej osady, na rzecz której dany serwitut został ustanowiony, i że zatem oddzielne od faktycznego posiadania osady użytkowanie z serwitutu włościańskiego miejsca mieć nie może — czyli, że włościanin, zachowując swe prawo własności do osady,

nie może osobie trzeciej ustąpić przywiązanego do niej prawa serwitutowego (uk. 2 depart. z d. 22 września 1898 r., № 4243. Ibid. str. 86, art. 326).

18. Właściciel osady włościańskiej, do której przywiązany jest serwitut, nie może osady tej lub części jej alienować oddzielnie od serwitutu, zachowując takowy dla siebie (uk. 2 depart. z d. 4 lutego 1892 r., № 857. Ibid. str. 87, art. 327).

19. Prawo nie zezwala na alienację praw serwitutowych oddzielnie od praw własności do osady (uk. 2 depart. z d. 29 paźdz. 1887 r., № 4320. Ibid. str. 87, art. 328).

(2). Przepisy, dotyczące się sposobu przywrócenia serwitutów, których włościanie pozbawieni zostali po roku 1846, zawarte są w pun. 37 Instrukcji tymczasowej, dołączonej do art. 10 post. Kom. Urz., w artykule 119 tychże postanowień, w prawie z d. 21 kwietnia 1865 r. (art. 32 ekstr. dzien. Kom. Urz.), w art. 702 Kom. Urz., uzupełnionym przez art. 883 tychże postanowień. Porów. art. 2540, 2052, 2287 i 3154 Post. Kom. Urz.—Przepisy te dziś mają znaczenie tylko historyczne, przeto tu ich nie przytaczamy. (Przyp. Red.).

149. **6.** W dobrach rządowych ostatecznie uregulowanych i w dobrach najmiłościwiej rozdanych (na zasadzie postanowienia z d. 4/16 października 1835 r.) na własność włościan przeszły wszystkie grunta z rozporządzenia rządu do chwili wydania ukazów najwyższych 19 lutego 1864 roku (40609—40612) im wydzielone, oraz zachowują się im wszystkie służebności i użytki, z których w czasie owym korzystali. 1864, 19 lut. (40609) art. 13.

Uwaga 1. W majątkach majorackich właścicielom osad włościańskich, które przy urządzeniu włościan oddane zostały do użytkowania osobom niewłościańskiego stanu, pozostawiony był termin dwudziestoletni od dnia wydania ukazów najwyższych 19 lutego 1864 roku w celu przekazania znajdujących się w ich użytkowaniu osad włościanom i w razie, gdy w terminie pomienionym sprzedaż lub ustąpienie nie zostało dokonane, osady te były uznawane jako stojące pustkami i podlegające rozdaniu włościanom bezrolnym. Osady te wciągane były do działu trzeciego tabeli likwidacyjnej i podlegały likwidacji z chwilą przejścia na własność włościan. Przepisy te w wypadkach analogicznych były stosowane i w majątkach należących do skarbu. 1866, 14 grud. (post. Kom. Urz., t. VIII, art. 869) art. 2, 5, 6; 1868, 22 listop. (post. Kom. Urz., t. XIV, art. 2323) art. 1, 2.

Uwaga 2. Grunta w majątkach majorackich, po uregulowaniu tychże nadane włościanom bezrolnym, grunta przez właścicieli majoratów dane włościanom, jakoteż grunta włościanom w tychże majątkach, po ich ure-

gulowaniu wydzielone w celu usunięcia jakichbądź niedogodności w urządzeniu majątku, uznane zostały za podlegające mocy ukazów najwyższych 19 lutego 1864 roku. 1866, 27 kwiet. (post. Kom. Urz., t. VI, art. 610) art. 1.

Uwaga 3. W majątkach majorackich w celu urządzenia komorników i ogrodników i wogóle włościan, posiadających osady mniej niż trzy morgi wynoszące, przedsiębrane były następujące środki: właścicielom pomienionych majątków proponowano, by z folwarków swych wydzielili grunta na takich samych zasadach, na jakich włościanie do tej samej kategorii należący otrzymali swe działki w majątkach innych właścicieli prywatnych; tym z pośród wymienionych wyżej włościan małorolnych, którym właściciele majątków pomienionych nie uważali za możliwe wydzielić grunta z folwarków, przeznaczono działki z wolnych gruntów skarbowych. 1864, 21 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 152) rozk. najw., III.

Uwaga 4. Przepisy o trybie ukończenia nierozstrzygniętych spraw, dotyczących się praw do służebności (użytków) włościan w niektórych majątkach majorackich dołączone są przy niniejszem (dod. I). 1892, 28 kwietnia (8544) I.

Uwaga 5. Przy wydzielaniu dla małorolnych robotników wiejskich działek w dobrach rządowych oczynszowanych brano pod uwagę, czy użytkowali oni z pastwiska na gruncie folwarcznym i gdy użytkowali, to wzamian tegoż przeznaczano im dodatek gruntowy. 1866, 30 czerwea (Post. Kom. Urz., t. VII, art. 698) art. 1.

Uwaga 6. Przepisy o urządzeniu włościan kurpi osiadłych na gruntach rządowych w powiecie ostrołęckim, gubernji łomżyńskiej, dołączone są przy niniejszem (dot. II). 1891, 14 czerw. (7845)

Uwaga 7. W celu przywrócenia praw małorolnych robotników wiejskich w majątkach klasztornych i poduchownych były ustanowione przepisy osobne. 1868, 19 lip. (post. Kom. Urz., t. XIII, art. 2052).

150. **7.** Osady i grunta, na mocy osobnych rozkazów najwyższych wydzielone włościanom bezrolnym, robotnikom górniczym małorolnym i bezrolnym, staroobrzędowcom i in. z majątków rządowych, poduchownych i klasztornych, przeszły na własność pomienionych osób. 1867, 29 grud. (Dz. Pr., t. 67, str. 404) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XI, art. 1560) przep., art. 2, 27.—Porów. 1765, 19 mar. (Dz. Pr., t. 63, str. 154; post. Kom. Urz., t. III, art. 301) rozk. najw.; (post. Kom. Urz., t. III, art. 302) rozk. najw.; 14 grud. (Dz. Pr., t. 63, str. 368) uk. najw.; 1866, 3 wrześ. (Dz. Pr., t. 66, str. 62) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VIII, art. 764); 13 wrześ. (Dz. Pr., t. 66, str. 56) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VIII, art. 767).

Uwaga. Przepisy o działkach gruntu wyznaczonych w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym włościanom bezrolnym z pustek w mająt-

kach prywatnych lub z gruntów rządowych i poduchownych i pozostawionych przez nich bez rozporządzenia dołączone są przy niniejszem (dod. III). 1875, 31 paźdz. (55212) uchw. Kom. Król Pol.

ODDZIAŁ DRUGI. — O osobach, na które rozciąga się moc ukazów najwyższych 19 lutego 1864 roku.

151. **8.** Prawo własności gruntów (art. 2, 3, 6) nadane zostało wszystkim wogóle włościanom, posiadającym osady, do jakiegoby rodzaju oni nie należeli, (to jest: kolonistom, kmieciom, rolnikom, półrolnikom, ogrodnikom, komornikom, zagrodnikom i t. p.) bez różnicy tytułu w moc którego osadę posiadli, (to jest: czy to na zasadzie zatwierdzonych przez rząd tabel powinności, czy też na zasadzie wykazów, według prawa z d. 24 maja (5 czerwca) 1862 roku o czynszowaniu z urzędu (Dz. Pr., t. 60, str. 38) sporządzonych, czy podług tabel prestacyjnych, czy według przywilejów lub kontraktów na piśmie lub ustnie zawartych, terminowych lub bezterminowych, lub nakoniec bez kontraktów w moc przyjętego jedynie zwyczaju), tudzież bez względu na rodzaj odbywanych przez nich powinności, (to jest: czynszu, pieniężnego okupu, ustanowionego ukazem z d. 4 (16) maja 1861 r., osepów, danin, pańszczyzn, lub też połączonych różnorodnych powinności i t. p.). 1864, 19 lut. (40609) art. 14.

152. **9.** Moc ukazów najwyższych z d. 19 lutego 1864 roku rozciąga się również:

1) na włościan Księstwa Łowickiego. 1864, 18 kwiet. (post. Kom. Urz., t. I, art. 19;

2) na małorolnych robotników wiejskich (komorników i in.) przy folwarkach w majątkach rządowych oczynszowanych i nieoczynszowanych, w jakichkolwiek by mieszkaniach przemieszkawali: w chałupach, czworakach, koszarach i nawet w budynkach wynajmowanych. 1864, 21 sierpn. (post. Kom. Urz., t. 2, art. 152) rozk. najw., II; 1865, 18 marca (Dz. Pr., t. 63, str. 154; post. Kom. Urz., t. III, art. 301) rozk. najw., art. 1, 2;

3) na kolonistów i w ogóle osoby, z bytu swego i miana należące do kategorii włościan, które w chwili wydania ukazów z d. 19 lutego 1864 roku posiadały użytki na warunkach dzierżawy wieczystej. 1865, 25 lutego (post. Kom. Urz., t. VI, art. 570) art. 1;

4) na włościan-okupników i wogóle wszystkich włościan, którzy przed wydaniem ukazów 19 lutego 1864 roku nabyli grunta bez prawa własności zupełnej. 1866, 22 stycz. (post. Kom. Urz., t. VI, art. 543) art. 1;

5) na posiadaczy łańowych (sołtysów), z bytu swego zaliczających się do liczby włościan. 1866, 17 marca (Dz. Pr., t. 64, art. 444) post. Kom. Urz. Król. Polsk. (t. VI, art. 594) art. 1;

6) na tych z pośród rolników cudzoziemców, przed wydaniem ukazów 19 lutego 1864 roku osiadłych w majątkach rządowych, prywatnych, instytucyjnych i innych, którzy zajmowali grunta, podchodzące pod moc ukazów tak z dnia 26 maja 1846 roku (Dz. Pr., t. 38, str. 4), jak i z dnia 19 lutego 1864 roku, i którzy przyjęli poddaństwo rosyjskie. 1866, 15 kwiet. (Dz. Pr., t. 65, str. 162; post. Kom. Urz., t. VI, art. 606) rozk. najw., art. 1;

7) na robotników górniczych w górniczych majątkach rządowych, instytucyjnych i prywatnych, tudzież zatrudnionych w zakładach górniczych, kopalniach i innych górniczo-przemysłowych przedsiębiorstwach. 1866, 4 maja (Dz. Pr., t. 65, str. 184) post. Kom. Urz. (t. VII, art. 630) art. 1, 2, 4.

Uwaga. Ze składu działek, które przeszły na własność wymienionych w niniejszym (7) punkcie robotników górniczych, oprócz osad, które znajdowały się w warunkach, określonych w artykule 4, wyłączone były również: 1) osady urządzone wewnątrz zagrodenia zakładu; 2) wszystkie pomieszczenia, zajęte przez robotników górniczych w samych budowlach zakładowych, jakoteż w takich budynkach zakładowych, które stanowiły przynależność niezbędną górniczo-przemysłowych przedsiębiorstw lub przy tychże się znajdowały i 3) osady przy zakładach, zajęte przez oficjalistów, którzy spełniali jakiekolwiek obowiązki w zakresie gospodarczym, oraz osady, zajęte przez głównych majstrów, czasowo zamieszkałych przy zakładach na mocy kontraktów piśmiennych lub słownych. 1866, 4 maja (Dz. Pr., t. 65, str. 184) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VII, art. 630) art. 2.

8) na mieszczan-rolników, zajmujących grunta w granicach miast i osad z miast przemianowanych i na włościan, których osady położone są zewnątrz miasta (osady), lecz w granicach gruntów miejskich (osady). 1866, 28 paźdz. (43788) art. 2, 39; 1869, 1 czerw. (47163) uk. imien., art. 1.

Uwaga. Postanowienie tego (8) punktu tyczy się tak tych mieszczan-rolników, którzy podeszli pod moc ukazu z d. 26 maja 1846 roku. (Dz. Pr., t. 38, str. 4), jak i tych z pośród nich, którzy pod moc ukazu tego nie podeszli. 1866, 28 paźdz. (43788) art. 2, uw.

9) na włościan majątku Sztabin. 1866, 4 czerw. (Dz. Pr. t. 65, str. 222) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VII, art. 665) art. 1. Porów. 1907, 6 lip. (29327) uchw. R. min.

ODDZIAŁ TRZECI. — O prawach włościan do gruntów.

153. **10.** Każdy gospodarz posiadający zagrodę z rolą, lub zagrodę z ogrodem, lub samą tylko zagrodę nabył, z prawem własności, wyłączne

prawo nie tylko do powierzchni gruntu, ale i do wnętrza jego w granicach ogólnem prawem ustanowionych (Ust. Górń, wyd. 1912 r., art. 454 i nast.). 1864, 19 lut. (40609) art. 15; 1892, 23 kwiet. (8545) uchw.

154. **II.** Prawo polowania i łowienia zwierzyny na całej przestrzeni gruntów włościan jedną gromadę składających, jak niemniej prawo rybołówstwa w wodach do tych gruntów przytykających, nie do każdego pojedynczego gospodarza, lecz do całej gromady należy (1). 1864, 19 lut (40609) art. 16; 1871, 17 lip. (49834) § 4; 1880, 8 lut. (60485) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1.

Uwaga. Zakłady połowu ryb po stawach, przez dziedziców sztucznie urządzonych, pozostają w wyłącznem tychże dziedziców posiadaniu. 1864, 19 lut. (40609) art. 16.

(1). a. **Rozkaz najwyższy z d. 8 lutego 1880 r. O prawach włościan do rybołówstwa w wodach do ich gruntów przytykających.**

1. Prawo rybołówstwa w rzekach, przytykających do gruntów, które w guberniach Królestwa Polskiego na własność włościan mocą ukazów najwyższych z d. 19 lutego 1869 roku przeszły, należy do gromad wioskowych, niezależnie od tego, czy w tabeli likwidacyjnej prawo rybołówstwa jest zapisane, lub nie zapisane.

2. Jeżeli w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym przyznane jest włościanom prawo rybołówstwa w jeziorze, to prawo włościan do rybołówstwa w takim jeziorze należy do nich w tej postaci i rozległości, jaka określona została w decyzjach instytueji do spraw włościańskich.

5. Właściciele jezior, w których prawo rybołówstwa przyznane zostało na rzecz gromad wioskowych, nie mogą środkami sztucznymi, jako to przez osuszenie jezior, odprowadzenie z nich wody i t. p., ścieśniać lub ograniczać rybołówstwo gromad wioskowych bez zgody na to pomienionych gromad.

b. W uzupełnienie art. 16 ukazu z d. 19 lutego 1864 roku o urządzeniu włościan wydany został rozkaz najwyższy z d. 8 lutego 1880 roku (w części przytoczony wyżej, a. Przyp. Red.) w sprawie praw włościan do rybołówstwa w wodach do ich gruntów przylegających. W pomienionym przepisie prawa wyraźnie wytknięta została różnica między rybołówstwem w rzekach i rybołówstwem w jeziorach, do gruntów włościańskich przytykających. Artykuł pierwszy nadaje gromadom wioskowym prawo do rybołówstwa w rzekach niezależnie od tego, czy jest ono w tabeli likwidacyjnej zapisane, czy nie; artykuł zaś drugi ustanawia, iż prawo rybołówstwa w jeziorach może przysługiwać włościanom tylko wtedy, gdy jest zapisane w tabeli likwidacyjnej. Zatem w tym ostatnim wypadku, gdy prawo rybołówstwa w jeziorze nie jest na

rzecz włościan umocowane w tabeli likwidacyjnej, ani prawo własności do gruntów nadbrzeżnych, ani fakt użytkowania w chwili wydania wykazów 19 lutego 1864 roku — nie stanowi zasady do przyznania włościanom prawa pomienionego (uk. 2 depart. z d. 20 czerwca 1894 r., № 4160. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 183, art. 699).

c. Prawo rybołówstwa ustanowione w tabeli likwidacyjnej, nie daje włościanom prawa rozporządzania wodami, jak własnością swoją, i nie uchyla prawa własności właściciela jeziora (uk. 2 depart. z d. 7 czerwca 1894 r., № 3857. Ibid. str. 183, art. 701).

d. Prawo rybołówstwa w wodach przytykających do gruntów włościańskich ani według ukazu z d. 19 lutego 1864 roku, ani według przepisów z d. 8 lutego 1880 roku prawa serwitutowego nie stanowi (uk. 2 depart. z d. 22 listopada 1905 roku, № 7145. Ibid. str. 183, art. 702).

e. Lecz jeśli prawo rybołówstwa w tych miejscach jezior, w których grunta włościańskie do jezior tych przytykają, nadane zostało włościanom w tabeli likwidacyjnej, to taki wpis w tabeli jasno i wyraźnie wskazuje, iż włościanom przyznane zostało jedynie serwitutowe prawo rybołówstwa w pomienionych jeziorach i żadnej wówczas nie ma zasady do twierdzenia, by włościanom rybołówstwo przysługiwać miało z tytułu „posiadania brzegu“, nie zaś z tytułu serwitutu (uk. 2 depart. z d. 6 marca 1892 r., № 2568. Ibid. str. 184, art. 703).

f. Gdy w akcie nadawczym ustanowione zostało prawo rybołówstwa „z brzegu“, to wpis taki wyklucza możliwość przypuszczenia, iżby włościanom przysługiwać mogło prawo posługiwania się łódkami przy łowieniu ryb (uk. 2 depart. z d. 10 września 1890 roku, № 6147 i z d. 6 marca 1892 r., № 2625. Ibid. str. 184, art. 704).

g. Prawo „rybołówstwa z brzegu“—jak wskazuje samo to wyrażenie polega na tem, iż wolno łowić ryby z brzegu przy pomocy takich przyrządów, jakie zwyczajowo w podobnych wypadkach są używane, lecz bez możliwości posługiwania się łódkami, czółnami i t. p. środkami, dającymi możliwość oddalania się od brzegu (pływania). Uk. 2 depart. z d. 6 marca 1892 roku, № 2568; ibid. str. 184, art. 705.

h. Gdy włościanom w tabeli likwidacyjnej nadane zostało prawo rybołówstwa siecią, to nie może im być zabronione używanie łódek, zakaz taki bowiem pozbawiłby ich możliwości urzeczywistnienia przysługującego im prawa łowienia ryb siecią (uk. 2 depart. z d. 17 grudnia 1891 roku, № 9631. Ibid. str. 184, art. 706).

i. Użytkowanie z rybołówstwa w tej lub innej postaci, oparte na porozumieniu z dzierżawcami rządowych jezior, nie może

stanowić zasady do przyznania włościanom na podstawie prawa z d. 8 lutego 1880 roku praw rybołówstwa (dec. 2 depart. z d. 10 paźdź. 1886 r., № 3973. Ibid. str. 184, art. 707).

j. Grunta, jakie włościanie otrzymują na własność na podstawie zatwierdzonych ustanowionym trybem układów z dziedzicami o zamianie serwitutów, podlegają mocy przepisów, zawartych w ukazach 19 lutego 1864 roku i następnych prawach, i użytkowanie z pomienionych gruntów ma się odbywać zgodnie z temi przepisami. W tych zatem wypadkach, gdy grunta otrzymane za serwituty podzielone zostaną między pojedynczych gospodarzy jednej gromady wioskowej, prawo rybołówstwa w wodach do gruntów tych przytykających należy—zgodnie z art. 16 ukazu z d. 19 lutego 1864 roku — nie do gospodarzy pojedynczych, lecz do całej gromady (uk. 2 depart. z d. 26 kwietnia 1913 r., № 3993. Ibid. str. 184, art. 708).

k. Rybołówstwo w wodach, przytykających do gruntów obciążonych serwitutami włościan.

W wodach, przytykających do gruntów, do których nie rozciąga się prawo własności włościan, lecz jedynie ich prawo serwitutowe, chociażby urzeczywistniane bez udziału dziedzica, prawo rybołówstwa włościanom nie przysługuje (dec. b. Kom. Czas. z d. 21 stycznia 1872 roku. Zob. Skriabin. Sbornik, str. 445, § 590).

155. **12.** Włościanie, ilekroć znajdą to dla siebie dogodnem, mogą wchodzić w umowy o zamianę gruntów przez nich na własność nabytych, tak między sobą, jakoteż z dziedzicem i skarbem. Dla ważności tego rodzaju umów winny być przestrzegane przepisy, ustanowione w artykułach 274—281 (1). 1864, 19 lut. (40609) art. 23; 25 lip. (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 46—53; 1865, 5 stycz. (post. Kom. Urz., t. III, art. 237); 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302) art. 1; 22 grud. (post. Kom. Urz., t. XI, art. 1545) art. 1; 1875, 31 paźdź. (55211) uchw. Kom. Król. Pol.

Uwaga 1. Właściciele, których majątki wystawione są na sprzedaż z publicznej licytacji, od chwili wręczenia im awizacji o sporządzeniu spisu majątku na sprzedaż wystawionego, nie mają prawa wstępować z włościanami w jakiebądź układy, mające na widoku alienację własności nieruchomości (porów. art. 1556 i nast. Ust. post. cyw., wyd. 1892 roku). 1866, 8 stycz. (Dz. Pr., t. 63, str. 432) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VI, art. 531) art. 3. — Porów. 1875, 19 lut. (54401) uchw., art. 179—182.

Uwaga 2. Przejęcie całych gromad wioskowych do własności w postaci działek skomasowanych odbywa się na mocy uchwał odnośnych Zebrań gromadzkich, postanowionych trybem wskazanym w Organizacji zarządu gubernij Królestwa Polskiego (art. 271, uw., według kont. 1912 r.). 1910, 14 czerw. (33743) II.

156. **13.** Grunta, na zasadzie najwyższych ukazów z d. 19 lutego 1864 (40609—40612) przez włościan na własność nabyte, zostały oswobodzone od wszelkich ciążących je, przed wydaniem tych ukazów, na rzecz osób trzecich zobowiązań. Zniesione zostały zarazem jako niedające się pogodzić z prawem zupełnej własności, powinności i ograniczenia w stosunku do dziedzica i skarbu, jakie do chwili wydania ukazów pomienionych obciążały włościan, posiadających osady, i wszelkie wyłącznie dawnym dziedzicom służące prawa, niedające się pogodzić z pełnem prawem własności gruntowej, włościanom nadanej. We wszelkich podobnych stosunkach włościanie ulegać będą powszechnemu prawu na równi z wszelkimi innymi właścicielami ziemskimi (1). 1864, 19 lut. (40609) art. 25, 26.

Uwaga. Niektóre ograniczenia względem rozporządzania osadami włościańskimi zawarte są niżej w artykułach 87—109. 1891, 11 czerw. (7819).

(1) Mocą artykułu 26 ukazu z d. 19 lutego 1864 r. zniesione zostały: a) opłata na rzecz dziedzica lub skarbu pod nazwaniem „laudemii“ przy przechodzeniu osady z rąk do rąk pobierana, bez względu na jakieby okoliczności i zasady poborowi jej i wyrachowaniu towarzyszące; b) prawo dziedzicowi lub skarbowi służące ściągać jednorazowo w ustanowione terminy (co lat 20—30—40 lub więcej) wyższy czynsz znany pod nazwaniem „grosza dodatkowego dziedzica“, czyli laudemium; c) wszelkie czyto z kontraktów, czy z miejscowych zwyczajów wypływające zakazy lub ścieśnienia, którym podlegali włościanie, pod względem trudnienia się niektórymi rodzajami przemysłu, stawiania na własnych osadach młynów wodnych, wiatraków i wszelkich innych zakładów fabrycznych; d) zachowywany w niektórych miejscowościach zwyczaj, zabraniający włościanom kupować na swoją potrzebę gorące trunki z innego miejsca jak tylko z zakładów i miejsc częściowej sprzedaży, należących do dziedzica (Dziennik Praw, t. 62, str. 27).

157. **14.** Żaden wyrok sądowy i żadna umowa w sprawach, dotyczących się prawa własności, jakoteż w sprawach dotyczących się uregulowania granic na skutek pomiaru gruntów, nie może pozbawić włościan praw własności gruntów lub praw korzystania z użytków, nabytych przez nich na zasadzie ukazów najwyższych 19 lutego 1864 roku (40609—40612) i przyznanych na dobro ich w decyzjach instytucji do spraw włościańskich. 1866, 17 marca (Dz. Pr., t. 64, str. 438) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VI, art. 592) art. 1.

Uwaga. W roku 1866 postanowiono:

1. Prowadzenie spraw sądowych o prawo korzystania z użytków lub o prawo własności, wynikłych między włościanami z dóbr rządowych, nieposiadającymi gruntów folwarcznych, a dobrami prywatnymi w przedmiocie gruntów i użytków, będących pod sekwestrem sądowym i w po-

siadaniu nie włościan lecz właściciela tych dóbr lub osób niepodlegających mocy najwyższych ukazów 19 lutego 1864 roku, pozostawia się wyłączonej trosce włościan, bez najmniejszego wpływu i udziału skarbu.

2. Wszelkie inne sprawy co do prawa korzystania z użytków lub prawa własności gruntów, których rozstrzygnięcie może mieć wpływ na interesy skarbu, chociażby sprawy te dotyczyły gruntów, które przeszły na własność włościan rządowych, winny być prowadzone i zakończone przez skarb bez udziału włościan z tem zastrzeżeniem, iż włościanie nie mogą być pozbawieni prawa własności gruntów i korzystania z użytków, przez nich nabytego mocą ukazów najwyższych 19 lutego 1864 roku. Tamże, art. 4, 5.

Tezy, tyjące się art. 1—14 Organizacji ziemskiej włościan.

a) Organizacja włościan w majątkach prywatnych.

1. Jedyną podstawą dla określenia praw, jakie włościanie nabyli mocą ukazów 19 lutego 1864 r., jest tabela likwidacyjna lub akt nadawczy, które na mocy rozkazu najwyższego z d. 23 września 1871 r. nie podlegają ani rewizji, ani zaskarżaniu (uk. 2 depart. z d. 4 paźdz. 1890 r., № 7442. Zob. *Tiutriumow*, l. c. str. 13, art. 45).

2. Prawa włościan do gruntów i serwitutów, nabyte mocą ukazów 19 lutego 1864 r., są ściśle określone w tabelach likwidacyjnych (uk. 2 depart. z d. 13 sierpnia 1902 r., № 4993. *Ibid.* str. 13, art. 46).

3. Zgodnie z rozkazami najwyszemi z d. 13/25 listopada 1865 r. i 23 września 1871 r., decyzja b. Komisji centralnej *) do spraw włościań-

*) Komisja Centralna przy Komitecie Urządzącym utworzona została w r. 1865, na mocy postanowień Komitetu Urz. z 20 maja, 7, 8, 17 i 19 lipca t. r., zawartych w art. 372 P. K. U., pod prezydencją członka zarządzającego czynnościami Kom. Urz., w składzie głównego dyrektora rządowej Komisji spraw wewnętrznych i duchownych, dwóch członków Komitetu Urz. z nominacji tegoż i czterech członków, zatwierdzonych przez władzę najwyższą na skutek przedstawienia Kom. Urz. Prócz pomienionych członków stałych w Komisji Centralnej uczestniczyli na skutek osobnego w każdym wypadku zaproszenia: a) główni dyrektorowie Komisji rządowych i general-policmajster Królestwa z prawem głosu w sprawach, tyjących się ich zarządów i b) prezesowie Komisji włościańskich—z głosem doradczym. — Komisja Centralna powołana została w celu: 1) opracowywania projektów postanowień w przedmiocie organizacji włościan; 2) rozważania spraw przed zreferowaniem ich w Komitecie Urz. 3) rozstrzygania trybem apelacyjnym i kasacyjnym skarg na decyzje Komisji włościańskich; 4) rozpatrywania i zatwierdzania tabel likwidacyjnych i określania wysokości wynagrodzenia likwidacyjnego i t. d. Komisja Centralna zastąpiła poprzednio istniejącą „Komisję do prośb i zażaleń“ i z kolei zastąpiona została przez Komisję Czasową do spraw włościańskich, utworzoną na mocy prawa z d. 18 listopada s. s. 1870 r. przy ministerjum spraw wewnętrznych. (Przyp. Red.).

skich w przedmiocie zatwierdzania tabel likwidacyjnych na grunta włościańskie w majątkach prywatnych poczytują się za ostateczne i nie podlegają rewizji, ani zaskarżeniu, skutkiem czego wszelkie późniejsze decyzje instytucyj do spraw włościańskich, dotyczące się praw gruntowych włościan, winny być koniecznien uzgodniane z decyzjami, jakie zapadły przy sprawdaniu i zatwierdzaniu tabel likwidacyjnych; żadne zatem orzeczenie instytucji włościańskich sprzeczne z powyższemi decyzjami nie może się stać prawomocnem i nie może być wykonane (uk. 2 depart. z d. 8 czerwca 1901 r., № 3392. Ibid. str. 13, art. 47).

4. Na mocy rozkazu najwyższego z d. 30 listopada 1865 r. do tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych winni być wciągnięci ci włościanie, którzy byli istotnymi posiadaczami osad w chwili wydania ukazów 19 lutego 1864 roku, zmiany zaś jakie w stanie posiadania włościańskiego zaszły wskutek kupna — sprzedaży lub na innej podstawie prawnej — chociażby nastąpiły w czasie poprzedzającym sprawdzenie tabeli lub aktu nadawczego — nie mogą stanowić podstawy do wciągnięcia do tabeli lub aktu nadawczego nowych posiadaczy osad, którzy weszli w posiadanie tychże po wydaniu ukazów 1864 r. i nie mogą tych ukazów oraz tabeli i aktów nadawczych, lecz na mocy sporządzonych trybem prawnym aktów nabycia pomienionych osad (dec. b. Kom. Czas. z d. 18 grudnia 1872 r. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom., wyd. 1879 r., str. 32, poz. 25).

5. Przy wydawaniu decyzyj w przedmiocie ścisłego określenia przestrzemi i granic gruntów włościańskich ukazowych instytucje do spraw włościańskich nie mają prawa przysądzać włościanom takich działek gruntu, które nie weszły do składu osad, przyznanych włościanom na własność w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych (dec. 2 depart. z d. 15 stycznia 1885 r., № 133. Zob. Tiutriumow. l. c. str. 14, art. 49).

6. Gdy po zatwierdzeniu i doręczeniu włościanom aktu nadawczego ujawnia się jakaś niedogodność w przyznanych im na własność działach, okoliczność ta w żadnym wypadku nie może stanowić powodu do rewizji i zmiany aktów organizacji ziemskiej włościan (uk. 2 depart. z d. 7 maja 1897 r., № 2575. Ibid. str. 14, art. 50).

7. Według ścisłego brzmienia art. 1 i 5 ukazu 19 lutego 1864 r. o urządzeniu włościan, za osadę włościańską poczytuje się działka gruntu, nie zaś znajdujące się na tej działce mieszkalne i gospodarcze budynki, ponieważ budynki, same przez się nie stanowiące osady, przeszły na własność włościanina łącznie z gruntem i oddzielnie od tegoż alienowane być nie mogą. Na tej zasadzie prawo do służebności wogóle a w szczególności do otrzymywania drzewa, zbierania suszu i gałęzi, czyli do służebności opalowej przysługuje — na mocy art. 11 tegoż ukazu — włościaninowi nie jako właścicielowi budynków, które samo przez się nie stanowią osady,

lecz jako posiadaczowi osady, t. j. działki gruntu, którą każdy włościanin może według życzenia swego zbudować lub nie zbudować, nie tracąc jednak wskutek niepobudowania się na tej działce prawa do otrzymywania pomienionego serwitutu, prawo to bowiem nie jest uwarunkowane istnieniem budynków na danej działce gruntu, lecz przywiązane jest do osady, czyli do działki gruntu i z nią jedną całość stanowi (dec. cyw. depart. kasac. 1900 r., № 30. Ibid. str. 15, art. 55).

8. Gdy włościanie użytkują z wód kanału, lubo zdawien dawna istniejącego w majątku dziedzica, lecz przezeń sztucznie dla własnych potrzeb wykopanego, to użytkowanie podobne nie stanowi zasady do przyznania włościanom na mocy artykułów 1 i 5 ukazu 19 lutego 1864 roku prawa własności połowy dna kanału, tudzież nie może być zaliczone do rzędu tych praw do użytków (serwitutów), jakie na mocy art. 11 tegoż ukazu włościanom przyznane zostały (uk. 2 depart. z d. 13 sierpnia 1898 r., № 3890. Ibid. str. 15, art. 56).

9. Wierzyciele hipoteczni nie biorą udziału w sprawach, dotyczących się organizacji ziemskiej włościan w majątkach, na hipotecę których wierzytelności ich są zabezpieczone, do czasu wystawienia tych majątków na sprzedaż za długi (dec. 2 depart. z d. 24 stycznia 1884 r., № 352. Ibid. str. 15, art. 58).

b. Organizacja włościan w majątkach rządowych.

1. W dobrach rządowych, ostatecznie uregulowanych według przepisów o oczyszczowaniu, na własność włościan przechodzą te tylko grunta, które wyznaczone dla nich zostały na mocy rozporządzenia Rządu (uk. 2 depart. z d. 16 czerwca 1892 r., № 6183. Ibid. str. 16, art. 59).

2. W dobrach rządowych, urządzonych kolonjalnie, włościanie na zasadzie art. 13 ukazu 19 lutego 1864 roku otrzymują na własność te jedynie grunta, które dla nich z rozporządzenia Rządu wyznaczone zostały, bynajmniej zaś nie te wszystkie działki gruntu, jakie w ich użytkowaniu były w chwili wydania pomienionego ukazu (uk. 2 depart. z d. 28 listopada 1900 r., № 6779. Ibid. str. 16, art. 60).

3. Akty i plany urządzenia kolonjalnego, przed wydaniem ukazów 19 lutego 1864 r. w wykonanie nie wprowadzone, nie mogą stanowić zasady do określenia praw włościan do osad i gruntów (dec. 2 depart. z d. 20 stycznia 1886 r., № 109. Ibid. str. 16, art. 61).

4. Ponieważ na mocy art. 13 ukazu z d. 19 lutego 1864 r. włościanie nabyli prawo własności jedynie do gruntów, które w r. 1864 r. należały do skarbu, to rzecz oczywista, iż nie mogli posiadać prawa własności do takich działek, które przed rokiem 1864 były już przez skarb sprzedane,

choćby działki te dawniej, zgodnie z operatem urządzenia kolonialnego, włościanom do użytkowania dane były (uk. 2 depart. z d. 31 lipca 1892 r., № 7003. Ibid. str. 16, art. 62).

5. Protokół sporządzony na podstawie punktów 14 — 21 dodatku do artykułu 1560 Post. Kom. Urz.*), stanowi na mocy art. 13 ukazu 19 lutego 1864 roku zasadę do określenia praw własności włościan do gruntów i użytków według aktu nadawczego (uk. 2 depart. z d. 12 paźdz. 1894 r., № 7428. Ibid. str. 16, art. 63.

158. **15.** Granice sporne między gruntami włościan z obydwóch stron, jakoteż między gruntami włościan z jednej strony a jakimibądź folwarkami z drugiej mają być oznaczone i utrwalone przez odnośnego Komisarza do spraw włościańskich, łącznie z przedstawicielem Zarządu rolnictwa i dóbr państwowych, gdy grunta sąsiednie stanowią własność skarbu, — przy udziale geometry z tem zastrzeżeniem, by znaki graniczne ustawione były w tem miejscu, gdzie w czasie wydania najwyższych ukazów 19 lutego 1864 roku znajdowała się granica. 1866, 17 marca (Dz. Pr., t. 64, str. 438) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VI, art. 592) art. 3; 1869, 26 marca (46900) uchw art. 11, d. 13 g, d; 1884, 28 grud. (2635) I, II, 1902, 12 czerw. (21694) I.

Uwaga. Takie oznaczenie granic dla skarbu lub właściciela majątku prywatnego nie będzie stanowiło przeszkody do poszukiwania na drodze sądowej praw swych do gruntów, położonych za sporną granicą, w celu uzyskania wynagrodzenia likwidacyjnego za grunta, które na własność włościan przeszły. 1866, 17 marca (Dz. Pr., t. 64, str. 438) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VI, art. 592) art. 3.

SPORY O GRUNTA I GRANICE.

I. Spory o grunta.

A. Kompetencja instytucji włościańskich przy rozstrzyganiu sporów o grunta.

1. Na mocy najwyższych rozkazów z d. 30 listopada 1865 roku **) i 4 maja 1876 r. do kompetencji instytucji włościańskich należą spory, wynikające z tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych, o prawo własności

*) Art. 1560 Post. Kom. Urz. zawiera przepisy, dotyczące się sporządzania i zatwierdzania aktów nadawczych („danych“) dla włościan, osiadłych na gruntach rządowych. (Przyp. Red.).

**) O rozszerzeniu zakresu kompetencji sądów gminnych i trybie umocowania prawa włościan do własności gruntowej (art. 55 specjalnego Dziennika Kom. Urz. i dodatk do tegoż artykułu). (Przyp. Red.).

gruntów, podlegających mocy ukazów 19 lutego 1864 r. i 28 października 1866 roku, a więc stronami w tego rodzaju sporach między włościanami mogą być tylko właściciele takich gruntów, wciągnięci do tabel lub aktów nadawczych albo osoby, które w prawa ich weszły, w żadnym zaś razie nie dzierżawcy tych gruntów (ukaz 2 depart. z d. 14 lutego 1913 r., № 1801. Ibid. str. 62, art. 207).

2. Spory pomiędzy włościanami co do tego, do składu jakiej osady w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym ma być zaliczona dana działka gruntu, należą do kompetencji instytucji włościańskich (uk. 2 depart. z d. 6 lutego 1887 r., № 579. Ibid. str. 62, art. 208).

3. Spór o prawo własności osady lub części jej, wynikły między osobą, która w akcie nadawczym wymieniona jako właściciel osady, i właścicielami części jej, opierającymi swe prawa na przedawnieniu, podlega kompetencji sądu (uk. 2 depart. z d. 14 stycznia 1908 r., № 34. Ibid. str. 62, art. 209).

4. Gdy przy sporządzaniu i sprawdzaniu tabeli likwidacyjnej włościanie nie zgłosili swych praw do tych lub innych gruntów, to okoliczność ta stanowić ma dla instytucji włościańskich zasadę do pozostawiania bez rozważenia wszelkich późniejszych roszczeń włościan do tych gruntów (uk. 2 depart. z d. 25 czerwca 1890 r., № 5271. Ibid. str. 62, art. 210).

5. Z mocy prawa (post. Kom. Urz. z d. 8/20 grudnia 1865 r.) spory co do tego, kto był istotnym właścicielem osady w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r. i komu prawo własności danej działki gruntu ma być przyznane, nie podlegają kompetencji sądu i rozstrzygane być mają przez instytucje włościańskie, przyczem wpisanie włościanina do tabeli likwidacyjnej lub aktu nadawczego, jako istotnego właściciela i gospodarza osady, stanowi dlań dowód prawa własności. Skutkiem tego sprawa o podział osady włościańskiej, zapisanej mylnie w tabeli lub akcie nadawczym na imię jednego tylko z sukcesorów, jako jej właściciela, nie podlega kompetencji sądów pokoju i gminnych dopóty, dopóki instytucje włościańskie trybem ustanowionym nie poprawią w tabeli lub akcie nadawczym mylnego wpisu gospodarza osady (dec. cyw. dep. kasac. 1880 r. № 76, 227. Ibid. str. 63, art. 212).

6. Spór o prawo użytkowania z działki gruntu, położonego poza granicami gruntów włościańskich, których pomiar ostateczny już został dokonany i granice ich utrwalone, jako nie wynikający z praw, które włościanie nabyli mocą ukazów 19 lutego 1864 r., a przeto nie oparty na tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym, nie może podlegać rozważaniu instytucji włościańskich na zasadzie prawa z d. 4 maja 1876 roku (uk. 2 depart. z d. 6 października 1894 r., № 6161. Ibid. str. 63, art. 213).

7. Rozkaz najwyższy z d. 4 maja 1876 r. instytucjom włościańskim pozostawił kompetencję w sprawach i sporach, dotyczących się prawa własności gruntów, tudzież przywrócenia naruszonego posiadania tychże; sprawy zatem dotyczące się dochodzenia strąt, wynikłych na skutek nielegalnego użytkowania z gruntów nie należą do kompetencji instytucyj pomienionych (uk. 2 depart. z d. 8 listopada 1893 r., № 8267. Ibid. str. 63, art. 214).

8. Rozważając sprawy, dotyczące się szkód leśnych, instytucje sądowe nie mogą rozstrzygać sporu o prawie własności gruntu na mocy ukazów 1864 roku i dodatkowych przepisów (uk. 2 depart. z d. 11 września 1912 r., № 7845. Ibid. str. 63, art. 215).

9. Gdy włościanie z gruntu spornego korzystali jako z przegonu dla swego bydła, to okoliczność ta nie stanowi zasady do przyznania im prawa własności gruntu tego. Wogóle spór o użytkowanie z gruntu, jako z przegonu, zgodnie z wyjaśnieniem senatu z d. 7 marca 1886 r., № 93, nie należy do kompetencji instytucji włościańskich, ponieważ tabela likwidacyjna żadnych przegonów dla włościan nie ustanawia (uk. 2 depart. z d. 4 kwietnia 1894 r., № 2407. Ibid. str. 63, art. 216).

10. Spór o działkę gruntu z pod przegonu, jako spór o prawo własności do działki gruntu, podlegającego mocy ukazu 19 lutego 1864 r., należy do kompetencji instytucji do spraw włościańskich (uk. 2 depart. z d. 7 września 1912 r., № 7814. Ibid. str. 64, art. 217).

11. Zgodnie z wyjaśnieniem b. Komisji Czasowej z d. 19 września i 15 listopada 1878 r., № 147 i 153, do kompetencji instytucji włościańskich nie należą spory o użytkowanie z dróg publicznych, biegnących po gruntach włościan lub dziedziców, spory zaś dotyczące się użytkowania z przegonu, prowadzącego do gruntów, które włościanie otrzymali na mocy układów dobrowolnych do kompetencji instytucji pomienionych należą (uk. 2 depart. z d. 16 grudnia 1911 r., № 9175. Ibid. str. 64, art. 218).

12. Do rzędu sporów granicznych nie mogą być zaliczane spory, wynikające ze zniszczenia lub zaorania dawnych dróg, i prośby o przywrócenie tychże nie podlegają rozważaniu instytucyj włościańskich (dec. b. Kom. Czas. z d. 19 września 1878 r., № 147. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom., wyd. 1879, str. 248.)

13. Drogi, biegnące po granicy między gruntami włościan z jednej strony, a dworskimi z drugiej, instytucje włościańskie winny przyznawać bądź włościanom, bądź dziedzicowi; skargi zaś wynikające z powodu skasowania lub popsucia dróg przez właścicieli gruntów, po których drogi te biegną, nie należą do kompetencji pomienionych instytucji (dec. b. Kom. Czas. z dnia 15 listopada 1878 r., № 153. Ibid. str. 258).

14. Spory między włościanami, dotyczące się gruntów otrzymanych za zniesienie służebności i wynikające z umów, jakie włościanie w przedmiocie prawa własności swych osad ukazowych zawarli pomiędzy sobą, podlegają kompetencji władz sądowych, nie zaś włościańskich (dec. 2 depart. z d. 17 kwietnia 1887 r., № 1616. Zob. *Tiutriumow*, l. c. str. 64, art. 219).

15. Spory między włościanami, spółwłaścicielami jednej osady, dotyczące się prawa własności do działek gruntu, otrzymanych za seperację serwitutów, podlegają kompetencji władz sądowych, nie zaś włościańskich (uk. 2 depart. z d. 20 stycznia 1909 r., № 205. *Ibid.* str. 64, art. 221).

16. Spory między włościanami o prawo własności osad, wynikające z układów i aktów zawartych po wydaniu ukazów 19 lutego 1864 r. w przedmiocie przejścia osad tych z jednych rąk do drugich, nie podlegają kompetencji instytucji włościańskich (dec. b. Kom. Czas. z d. 9 marca 1873 r., № 27. Zob. *Sbornik riesz. Wrem. Kom.*, 1879; str. 36).

17. Spory między włościanami spółwłaścicielami jednej osady, dotyczące się działek gruntu za serwitut otrzymanego, gdy wynikają z umów, jakie włościanie pomiędzy sobą zawarli co do posiadania lub własności osad, otrzymanych na podstawie tabel likwidacyjnych, nie podlegają kompetencji instytucji włościańskich (dec. 2 depart. z d. 17 kwietnia 1887 r., № 1616. Zob. *Tiutriumow*, l. c. str. 64, art. 222).

18. Spory o prawa własności osad, o ile wypływają z umów i stosunków prawnych, jakie nastąpiły już po tem, gdy prawo własności osad umocowane zostało w aktach organizacji ziemskiej włościan, podlegają kompetencji instytucji sądowych (uk. 2 depart. z d. 20 stycznia 1884 r., № 305, i 17 stycznia 1903 r., № 420. *Ibid.* str. 65, art. 223).

19. Spór o prawo własności gruntu, wypływający z aktu notarialnego zawartego po wydaniu ukazów 19 lutego 1864 r., nie podlega kompetencji instytucji włościańskich (uk. 2 depart. z d. 2 maja 1890 r., № 3172. *Ibid.* str. 65, art. 224).

20. Na podstawie aktu notarialnego, dotyczącego się kupna-sprzedaży, instytucje włościańskie nie mogą rozpoznawać i określać prawa własności do osady, zapisanej w tabeli likwidacyjnej, i dochodzenie praw na takiej podstawie (aktu notarialnego) może nastąpić jedynie w drodze sądowej (uk. 2 depart. z d. 15 marca 1891 r., № 2135. *Ibid.* str. 65, art. 225).

21. Spór o prawo własności osady włościańskiej wtedy podlega kompetencji instytucji do spraw włościańskich, gdy strony opierają swe roszczenia do prawa własności nie na akcie notarialnym, lecz na tabeli likwidacyjnej, akt zaś notarialny złożony jest przez nie jedynie jako dowód, że do nich przeszły w drodze prawnej prawa własności osób, które w tabeli

zapisanemi były jako pierwsi właściciele w sporze będących osad (wyr. cyw. depart. kasac. 1908 r., № 9. Ibid. str. 65, art. 226).

22. Gdy w sprawie o prawo własności osady, zapisanej w tabeli likwidacyjnej, strona podnosi pytanie o tem, jakie znaczenie mieć może zakwestjonowany wpis w tabeli wobec późniejszych, już po zatwierdzeniu tejże zapadłych w tymże przedmiocie decyzji instytucji włościańskich, to na mocy przepisów z d. 4 maja 1876 roku rozstrzygnięcie powyższego pytania zależy najzupełniej od instytucji włościańskich, którym powierzone zostało rozstrzyganie wszelkich wogóle sporów, dotyczących się praw gruntowych, nadanych włościanom mocą ukazów 19 lutego 1864 roku (wyr. cyw. depart. kasac. z d. 9 stycznia 1908 r., № 9. Ibid. str. 65, art. 227).

23. Gdy osada w tabeli likwidacyjnej zapisana była na imię kilku współwłaścicieli, którzy obecnie żądają, by każdemu z nich wskazaną została przestrzeń przypadającej mu części osady, to żądaniu temu instytucje włościańskie uczynić mogą zadość tylko w tym wypadku, gdy w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 roku współwłaściciele użytkowali każdy z swej części oddzielnie, w przeciwnym zaś wypadku, t. j. gdy osada w chwili wydania pomienionych ukazów była we wspólnem, niepodzielnem posiadaniu, to określenie prawa własności każdego ze współwłaścicieli z osobna nastąpić może tylko na drodze sądowej (uk. 2 depart. z d. 2 czerwca 1892 r., № 5242, i 24 maja 1907 roku, № 3036. Ibid. str. 66, art. 231).

24. Gdy instytucje włościańskie przyznają wspólność posiadania osady, to wszelkie spory o prawo posiadania i rozporządzania się działkami wspólnej własności stanowią przedmiot kompetencji władz sądowych, nie zaś włościańskich (uk. 2 depart. z d. 30 września 1891 r., № 6596. Ibid. str. 66, art. 232).

25. Gdy z przeprowadzonego badania wynika, że użytkowanie paru osób z osady było w czasie ukazów 1864 roku podzielone, to chociażby osada ta w tabeli likwidacyjnej zapisana była na ich imię z przestrzenią wspólną, między nich niepodzielną, instytucje włościańskie winny określić przestrzeń i granice każdej z części pomienionych stosownie do tego, jak w r. 1864 podzielone było między stronami użytkowanie osady (uk. 2 depart. z d. 26 czerwca 1895 r., № 4759).

26. Spory wynikające między włościanami o to, do kogo należą budynki wzniesione na gruncie osady własnością ich zapisanej w aktach organizacji ziemskiej (tabelach likwidacyjnych lub aktach nadawczych), do kompetencji instytucji włościańskich nie należą (wyr. 2 depart. z d. 20 listopada 1886 r., № 4806. Ibid. str. 67, art. 235).

27. Sprawa, dotycząca się rozbiórki budynków, wzniesionych na w sporze będących gruntach włościańskich nie podlega kompetencji instytucji włościańskich (uk. 2 depart. z d. 4 stycznia 1906 r., № 18. Ibid. str. 67, art. 236).

B. O trybie rozważania sporów gruntowych.

1. Spory, dotyczące się praw gruntowych, nadanych włościanom mocą najwyższych ukazów 19 lutego 1864 r., winny być zgodnie z ścisłym brzmieniem przepisów, zawartych w dodatku do art. 118 Post. Kom. Urz., rozważane co do istoty swej w dwóch instancjach, w pierwszej — przez komisarzy do spraw włościańskich, w drugiej — przez Zarządy gubernialne do spraw włościańskich (uk. 2 depart. z d. 29 stycznia 1911 r., № 654. Ibid. str. 67, art. 237).

2. Decyzje Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich, wydane na podstawie art. 592 Post. Kom. Urz. i przepisów z d. 4 maja 1876 r. w sporach gruntowych, wynikających między włościanami — kurpiami, a skarbem, podlegają na mocy pun. 2 art. 5 prawa z d. 14 czerwca 1891 r. (w przedmiocie organizacji włościan-kurpi w powiecie ostrołęckim, gubernji łomżyńskiej. Przyp. Red.) zaskarżaniu do istniejącego przy wydziale ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernij Królestwa Polskiego (uk. 2 depart. z d. 7 grudnia 1899 r., № 6333. Ibid. str. 67, art. 238).

3. Gdy idzie o obronę stanu posiadania, nadanego włościanom mocą ukazów 19 lutego 1864 roku, komisarz i zarząd gubernialny nie może poprzestać na wskazaniu granic własności włościańskiej i wyjaśnieniu, iż granice te mają być nietykalne, lecz trzymając się ściśle wskazówek prawa z d. 4 maja 1876 r., winny przywrócić stan posiadania włościan w granicach ostatecznych, niewątpliwych, ustanowionych raz na zawsze, słowem — przywrócić stan posiadania w naturze, nie zaś tylko na papierze (uk. 2 depart. z d. 6 marca 1892 r., № 2226. Ibid. str. 68, art. 240).

4. Niewyszczególnienie w tabeli likwidacyjnej, jaka przestrzeń gruntu w danej osadzie włościańskiej mieści się pod budynkami, nie stanowi dla współwłaściciela tejże zaprzeczenia praw jego do w sporze będącego czworaku (uk. 2 depart. z d. 11 czerwca 1890 r., № 4747. Ibid. str. 68, art. 240).

5. Przy rozstrzyganiu sporów gruntowych tabela likwidacyjna nie posiada zasadniczej wagi, ponieważ w tabeli przestrzeń działek wskazana jest tylko w przybliżeniu (uk. 2 depart. z d. 26 maja 1908 r., № 3091. Ibid., str. 68, art. 241).

6. Ponieważ instytucje włościańskie winny rozstrzygać wynikające spory gruntowe na podstawie aktów organizacji ziemskiej włościan, przeto w razach, gdy w aktach tych ujawniony zostanie błąd lub opuszczenie jakiegoś wpisu, spór wynikły może być rozstrzygnięty dopiero po poprawieniu, trybem ustanowionym (— czyli na podstawie przepisów, zawartych w uchwale komitetu do spraw Król. Pol. z d. 2 maja 1873 r. Przyp. Red.), błędu i uzupełnienia brakującego wpisu, i wówczas rozstrzygnięcie to opierać się ma ściśle na dokonanej w dokumentach organizacji ziemskiej poprawce (uk. 2 depart. z d. 6 listopada 1906 r., № 7120. Ibid. str. 68, art. 242).

7. Przy rozstrzyganiu sporów o prawo własności gruntowej, instytucje włościańskie winny, na podstawie artykułu 592 Post. Kom. Urz. i art. 5 ukazu pierwszego z d. 19 lutego 1864 roku, kierować się przede wszystkim faktem bezspornego posiadania, jakie miało miejsce w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z dnia 18 kwietnia 1890 roku, № 2632. Ibid. str. 69, art. 245).

8. W majątkach rządowych oczynszowanych, oraz majorackich fakt użytkowania z gruntu w czasie wydania ukazów 1864 roku wbrew planowi urządzenia kolonjalnego stanowić może zasadę do przyznania gruntu tego włościanom tylko w tym wypadku, gdy z przeprowadzonych badań w tym przedmiocie wynika, że użytkowanie z gruntu w granicach niezgodnych z pomienionym planem odbywało się na mocy rozporządzenia rządu; gdy zaś okaże się, że plan urządzenia kolonjalnego rządowej lub majorackiej wsi wprowadzony był w wykonanie przed wydaniem ukazów 1864 roku, to plan ten — zgodnie z art. 13 ukazu pierwszego 1864 roku — w podobnych sprawach posiada rozstrzygające znaczenie (uk. 2 depart. z d. 7 stycznia 1913 r., № 77. Ibid. str. 69, art. 244).

9. Zgodnie z pun. 1 art. II specjalnego dziennika Kom. Urz., art. 55, prawo własności działek gruntu na mocy ukazów 19 lutego 1864 roku należy do tej osoby, która w chwili wydania ukazów pomienionych była rzeczywistym danej osady posiadaczem, a przeto gdy wynika spór o to, kogo należało zapisać w tabeli likwidacyjnej jako właściciela osady i gdy w aktach sporządzania tabeli i w dawnych decyzjach brak jakichkolwiek w tym przedmiocie wskazówek, to instytucje włościańskie winny drogą badania ustalić, kto mianowicie z osady tej odbywał w czasie wydania ukazów 1864 r. powinności, kto zatem był odpowiedzialnym przed dziedzicem a więc rzeczywistym tej osady właścicielem (uk. 2 depart. z d. 20 września 1893 r., № 6757. Ibid. str. 69, art. 246).

10. Nie jest rzeczą instytucji włościańskich rozważać pretensje do prawa własności, oparte na przedawnionem posiadaniu (uk. 2 depart. z dnia 4 maja 1906 roku, № 3559. Ibid. str. 69, art. 247).

11. Przepisy, dotyczące się przedawnienia, nie rozciągają się do sporów, których przedmiotem są prawa użytkowania z gruntów, nabytych na własność na mocy ukazów 19 lutego 1864 roku (uk. 2 depart. z dnia 20 marca 1909 r., № 2472. Ibid. str. 69, art. 248).

12. Na mocy obowiązujących przepisów w sprawach włościańskich przedawnienie nie bierze się pod uwagę przy rozstrzyganiu sporów, do kogo należy grunt, i własność gruntowa włościańska w każdym spornym wypadku ma być przywrócona w tej postaci, w jakiej była ona w chwili wydania ukazów 19 lutego 1864 roku (uk. 2 depart. z d. 6 marca 1890 r., № 1418. Ibid. str. 69, art. 249).

13. Dopóki ugoda dobrowolna włościan w przedmiocie kolonjalnego urzędnika wsi nie będzie trybem ustanowionym zatwierdzona przez instytucje włościańskie, dopóty rzeczona ugoda nie stanowi podstawy do rozstrzygnięcia sporu o prawo własności działek gruntu w tej wsi (uk. 2 depart. z dnia 19 października 1894 roku, № 6879. Ibid. str. 70, art. 250).

14. Przy rozstrzygnięciu wynikłego między włościanami sporu o kawałek gruntu, za podstawę do wydania decyzji nie może służyć słowna umowa pomiędzy dziedzicem i jedną ze spierających się stron zawarta w przedmiocie zamiany spornego kawałka, chociażby ta umowa słowna była protokularnie przez komisarza poświadczona, gdyż i wówczas nie będzie to jeszcze umowa w należytej formie prawnej obciążona i w tych warunkach spór należy rozstrzygnąć na zasadzie wyników zbadania, w czym posiadaniu faktycznym sporny kawałek był w chwili wydania ukazów 16 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z d. 24 września 1893 r., № 6818. Ibid. str. 70, art. 251).

15. Określenie prawa własności gruntu nie na podstawie faktu posiadania tegoż w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 roku, lecz na podstawie prywatnej umowy, jaką w przedmiocie kupna-sprzedaży pomienionego gruntu strony spierające się między sobą zawarły, nie jest rzeczą instytucji włościańskich (uk. 2 depart. z dnia 6 marca 1890 r., № 1414. Ibid. str. 70, art. 252).

II. Spory o przymulenia i inne przyrosty naturalne.

1. Spory o prawo własności przymuleni i wszelkich innych przyrostów własności gruntowej, będących dziełem samej przyrody, gdy przyrosty te utworzyły się w czasie po wydaniu ukazów 19 lutego 1864 roku, nie podlegają kompetencji instytucji włościańskich, które, rozstrzygając tego rodzaju spory graniczne, winny w decyzji swej określić te tylko granice, jakie istniały w czasie wydania pomienionych ukazów (dec. b. Kom. Czasowej, z d. 20 lipca 1876 r. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom., 1879, str. 154, poz. 97).

2. W razie sporu granicznego, wynikłego przy wprowadzeniu w wykonanie układu dobrowolnego, instytucje włościańskie winny ustalić granice, jakie istniały w chwili zawarcia układu, spory zaś o prawo własności przymuleni i innych przyrostów, jakie powstać mogły po zawarciu układu, nie podlegają kompetencji rzeczonych instytucji (uk. 2 depart. z d. 12 października 1894 r., № 6384. Tiutriumow, l. c. str. 70, art. 253).

3. Kodeks cywilny: *)

Art. 556. Naspy i przyrosty, tworzące się stopniowo i niepostrzeżenie przy gruntach nadbrzeżnych rzeki większej czy mniejszej, nazywają się

*) Tekst poniżej zamieszczonych artykułów kodeksu cywilnego i odnośnych tez z orzeczeń senatu rosyjskiego i sądu cywilnego francuskiego podany jest według „Prawa cywilnego, obowiązującego w Królestwie Polskiem”, wyd. nieurzędowe Tow. Praw. w Warszawie, 1914, str. 182 i nast. (Przyp. Red.).

„przymuleniem“. Przymulenie idzie na korzyść właściciela nadbrzeżnego, bez względu na to, czy rzeka jest żeglowną, spławną lub nie, z obowiązkiem w pierwszym przypadku pozostawienia ścieżki lub drogi holowniczej stosownie do istniejących rozporządzeń.

4. Grunt, przez odsep czyli przymulenie do osady, w dzierżawę wieczystą oddanej, przybyły, należy do dzierżawcy wieczystego, właściciel zaś pierwotny powinien z niego stosunkową opłatę pobierać (orzecz. IX depart. senatu 5/1861. Zob. Prawo cyw., str. 182).

5. Jeżeli w korycie rzeki spławnej potworzyły się mielizny, które, stopniowo powiększając się, połączyły się między sobą i z brzegiem, to grunt w ten sposób utworzony należy do skarbu, a nie do nadbrzeżnego właściciela (orzecz. cyw.-kasac. depart. senatu, 61/1898. Ibid. str. 182).

6. Właściciel nadbrzeżny nabywając własność gruntu przez przedawnienie, jednocześnie nabywa prawo do przymulenia, chociażby to ostatnie nastąpiło w ostatnich latach posiadania gruntu (wyr. izby cywil. sądu kasac. franc. 17 kwiet. 1872 r. D. 72 l. 324. Ibid. str. 182).

7. Art. 556 nie rozróżnia, czy przymulenie jest dziełem samej przyrody, czy też pracy człowieka, jeżeli więc przymulenie nastąpiło skutkiem czyszczenia dna rzeki i sprostosowania jej łóżyska, lub też skutkiem robót dokonanych przez państwo w interesie przemysłu, korzyść stąd wynikła należy do właściciela nadbrzeżnego (wyr. izby wydziałowej sądu kasac. franc. 15 lipca 1895 r. D. 96 l. 118. Ibid. str. 182).

8. Kodeks cywilny:

Art. 557. To samo stosuje się do odsepisk, jakie tworzy woda bieżąca, oddalając się niepostrzeżenie od jednego brzegu a przenosząc na drugi; właściciel brzegu odsłoniętego korzysta z przymulenia, a właściciel brzegu przeciwnego nie może dochodzić gruntu, jaki utracił. Prawo to nie dotyczy odsepisk morskich.

Art. 558. Przymulenie nie dotyczy jezior i stawów, których właściciel zachowuje zawsze grunt, jaki woda pokrywa, będąc na poziomie spływu ze stawu, chociażby się nawet następnie stan wody obniżył. Nawzajem właściciel stawu nie nabywa żadnego prawa do ziem nadbrzeżnych, jakie woda pokrywa podczas wylewów nadzwyczajnych.

9. Granicą jezior i stawów jest poziom wody w czasie jej zwykłego i perjodycznego wezbrania (wyr. izby cyw. sądu kas. fr. 13 marca 1867. D. 67. l. 270).

10. Kodeks cywilny:

Art. 559. Jeżeli rzeka, czy to większa, czy mniejsza, żeglowna lub nie, nagłym naporem odrywa znaczną i łatwą do rozpoznania część gruntu

nadbrzeżnego i przenosi ją ku gruntom, położonym niżej lub na brzeg przeciwnie, to właściciel części oderwanej może własności swej dochodzić, lecz skargę oto w ciągu roku wytoczyć jest obowiązany i po upływie tego terminu skarga jego jest już niedopuszczalna, chyba by właściciel gruntu, z którym część oderwana połączoną została, nie objął jej jeszcze w posiadanie.

11. Spory o prawo własności do przyrostów, skutkiem przymulenia powstałych podlegają kompetencji instytucji sądowych nie zaś włościańskich, skutkiem czego, gdy spór taki wyniknie, obowiązkiem jest instytucji włościańskich ustanowić kierunek spornych granic według faktu użytkowania w czasie wydania ukazów 1864 r., nie utrwalając jednak tych granic znakami, co mogłoby krępować instytucje sądowe przy rozstrzyganiu pytania co do prawa własności przymuleń (uk. 2 depart. z d. 31 sierpnia 1905 r., № 5001; z d. 18 grudnia 1884 r., № 5542 i z d. 23 sierpnia 1901 r., № 4491. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 71, art. 254).

12. Spory o prawo własności gruntu na podstawie przepisów o przyrostach (ust. 556—563 kod. cyw.) nie podlegają kompetencji instytucji włościańskich, lecz te ostatnie winny ustanowić granice, jakie istniały w roku 1864 (uk. 2 depart. z d. 3 kwietnia 1908 r., № 2188. Ibid. str. 71, art. 255).

13. Rozstrzygnięcie pytania, czy wyspa w sporze będąca podchodzi, lub nie podchodzi pod moc ukazów 19 lutego 1864 roku, należy wyłącznie do instytucji włościańskich, lecz decyzja ich w tym przedmiocie nie pozbawia włościan możności dochodzenia drogą sądową swych praw do spornej wyspy, jako do przymulenia (uk. 2 depart. z d. 10 czerwca 1892 r., № 5973. Ibid. str. 71, art. 256).

14. Kodeks cywilny:

Art. 560. Wyspy, kępy, naspy, tworzące się w korycie większych lub mniejszych rzek, żeglownych lub spławnych, należą do państwa, jeżeli niema przeciwnego tytułu lub przedawnienia.

Art. 561. Wyspy i naspy, tworzące się na rzekach niespławnych i nieżeglownych, należą do właścicieli nadbrzeżnych tej strony, przy której wyspa się utworzyła; jeżeli zaś wyspa utworzyła się nie z jednej tylko strony, to należy do właścicieli nadbrzeżnych obu brzegów, poczynając od linii, środkiem rzeki w myśli przeprowadzonej.

Art. 562. Jeżeli rzeka, czy to większa czy mniejsza, tworząc sobie nowe ramię, przecina i okrąża grunt właściciela nadbrzeżnego i czyni z tegoż wyspę, to właściciel ten zachowuje własność swego gruntu, choćby nawet wyspa utworzyła się na rzece żeglownej lub spławnej.

Art. 563. Jeżeli większa lub mniejsza rzeka, żeglowna, spławna lub nie, tworzy sobie nowy nurt, opuszczając dawne swoje łóżysko, to właści-

cielo gruntów nowozajętych otrzymują tytułem odszkodowania dawne łożysko opuszczone, każdy w stosunku do zabranego mu gruntu.

15. Ażeby art. 563 mógł być stosowany, trzeba, aby zmiana koryta nastąpiła siłą naturalną i aby bieg wody nie był wynikiem robót, wykonywanych bądź przez państwo, bądź przez osoby prywatne (wyr. izby wydzielowej sądu kas. fr. 6 listopada 1867. D. 71. 1. 243. Zob. Pr. cyw. str. 184).

16. Część przestrzeni, chwilowo pokrytej przez wodę rzeki wskutek zalewu, nie przestaje należeć do właściciela, który odzyskuje swoje prawa po zejściu wód (wyr. izby wydz. sądu kar. fr. 26 lutego 1806 r. D. 97. 1. 450. Ibid. str. 184).

17. Przyrost na korzyść właściciela nadbrzeżnego następuje tylko wówczas gdy przymulenia powstają bezpośrednio przy brzegu właściciela, powiększając się następnie w kierunku wodnego obszaru, ku któremu przesuwają się w ten sposób i sam brzeg (wyr. cyw. depart. kasac. 1908 r., № 61. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 71, art. 257).

III. Spory graniczne (przepisy z d. 4 maja 1876 r.).

A. Zasady ogólne.

1. Według brzmienia art. 140 Post. Kom. Urz., punktu 1 przepisów z dnia 4 maja 1876 r. i punktu 3 artykułu 592 Post. Kom. Urz. spory graniczne posiadają charakter raczej agrarny („ziemleustroitelnyj“), nie zaś prywatno-cywilny, skutkiem czego i decyzje instytucji włościańskich w tym przedmiocie wydawane, posiadają cechę bezosobową a grunt przyznaje się za własność nie osoby, lecz osady, decyzja więc, wydana na skutek skargi jednego z spółwłaścicieli osady, staje się obowiązującą i dla drugiego, chociażby ten ostatni w sprawie nie brał udziału (uk. 2 depart. z d. 10 paźdz. 1908 r., № 4543. Ibid. str. 72, art. 258).

2. Do przedmiotów kompetencji instytucji włościańskich prawo (uchwała Kom. do spraw Król. Pol., zatw. 4 maja 1876 r.) zalicza sprawy, dotyczące się ustanowienia granic według położenia ich w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r.; układy pomiędzy właścicielami osad zawarte i wyroki sądowe z powodu tych układów wydane nie stanowią dla instytucji pomienionych szkopału dla wydania decyzji w przedmiocie granic z tem jednak zastrzeżeniem, że instytucje włościańskie winny orzec do składu jakiej osady należała w r. 1864 będąca w sporze działka gruntu (uk. 2 depart. z d. 11 stycznia 1913 r., № 501. Ibid. str. 72, art. 259).

3. Rozważając w r. 1909 sprawę włościan wsi Samwodzie z właścicielem majątku Samwodzie o działkę gruntu, pod nazwą „Kępiczki“, a w r. 1910 sprawę analogiczną włościan wsi Kazimierza Wielka z wła-

ścicielem majątku tejże nazwy o grunt pod nazwą „Pod Stawiskiem“, senat rządzący uznał, że Zarząd gubernialny do spraw włościańskich winien był przedewszystkiem ustalić, czy sporne grunta, noszące odrębne nazwy, przylegają do gruntów włościańskich wyszczególnionych w tabeli likwidacyjnej, czy też są to oddzielne („samostojatielnyje“) działki, niewskazane w tabeli, w pierwszym bowiem przypadku sprawy takie poczytać należy za zwykłe spory graniczne, podlegające rozstrzygnięciu trybem artykułu 592 post. Kom. Urz., w drugim zaś — byłyby to spory wynikłe na skutek pominięcia w tabeli likwidacyjnej działek gruntu, które w r. 1864 były w posiadaniu włościan, spory zaś takie należy rozstrzygać trybem, wskazanym w przepisach z d. 2 maja 1873 r. *) (uk. 2 depart. z d. 26 listopada 1912 r., № 10747. Ibid. str. 73, art. 260).

B. Kompetencja instytucji włościańskich w przedmiocie sporów granicznych.

1. Na zasadzie prawa z d. 4 maja 1876 roku, kompetencji instytucji włościańskich podlegają sprawy i spory o granicach gruntów, wynikłe z tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych; gdy włościanie skarżą się na nieprawidłowe, ich zdaniem, ustawienie znaków granicznych na granicy gruntów, które od nich alienowane zostały pod budowę drogi żelaznei, to spór taki — jako wypływający nie z tabeli likwidacyjnej, lecz z układu ogólnocywilnego, na skutek którego pewna przestrzeń gruntu wyjęta została z posiadania włościańskiego — kompetencji instytucji rzeczonych nie podlega (uk. 2 depart. z d. 15 listopada 1912 r., № 10223. ibid. str. 73, art. 262).

2. Spory graniczne, wynikające nie z tabeli likwidacyjnej, lecz z uchwały gromadzkiej w przedmiocie podziału między pojedynczych gospodarzy gruntu otrzymanego za zniesienie służebności, podlegają kompetencji instytucji sądowych, nie zaś włościańskich (uk. 2 depart. z d. 11 marca 1891 r., № 1959. ibid. str. 74, art. 263).

3. Skarga właściciela osady włościańskiej z powodu zamknięcia drogi, oznaczonej na planie gruntów włościańskich danej wsi, nie jest sporem granicznym, a przeto nie podlega kompetencji instytucji włościańskich (uk. 2 depart. z d. 13 lipca 1904 r., № 5180, ibid. str. 74, art. 264).

4. Do rzędu sporów granicznych nie mogą być zaliczone spory, wynikające z powodu zamknięcia lub zaorania dawnych dróg i prośby o przywrócenie takowych nie podlegają rozważaniu instytucji włościańskich (dec. b. Kom. Czas. z d. 19 września 1878 r. № 147. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom. str. 248).

*) Skodyfikowane w art. 221 i nast. Księgi IX przepisów dotyczących się stanu włościańskiego, dodatek do Pr. o stanach, według kont. 1913 r., zob. niżej. (Przyp. Red.).

C. Tryb czynności w sprawach granicznych.

1. Rozstrzygając spór graniczny, komisarz winien granicę sporną ustalić na gruncie (uk. 2 depart. z d. 27 marca 1892 r., № 3498. Ibid. str. 75, art. 269).

2. Decyzje w sprawach granicznych mogą być zaskarżane w terminie trzymiesięcznym od dnia ogłoszenia tychże (wyr. rząd. sen. z d. 7 stycznia 1883 r., № 44. Ibid. str. 75, art. 270).

3. Spory między włościanami i dziedzicem o kierunek granicy, oddzielającej grunta włościańskie od dworskich mają być w instytucjach włościańskich rozstrzygane na podstawie zbadania, jaki kierunek granica sporna miała w czasie wydania ukazów 19 lutego 1862 r. (uk. 2 depart. z d. 16 listopada 1890 r., № 10521. Ibid. str. 75, art. 272).

4. Spory wynikające między oddzielnymi gromadami wioskowemi o granice gruntów i osad gromadzkich mają być rozstrzygane na zasadzie badań co do faktu użytkowania w r. 1864 (dec. b. Kom. Czas. z dnia 14 czerwca 1878 r., № 148. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom., 1879 str. 245).

5. Powoływanie się na przedawnienie nie może mieć wpływu na rozstrzygnięcie sporu granicznego, ponieważ na mocy przepisów obowiązujących spory graniczne, wynikające z praw włościan do gruntów podlegających mocy ukazów 19 lutego 1864 roku, mają być w instytucjach włościańskich rozstrzygane jedynie na podstawie faktu istotnego posiadania gruntu w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z d. 5 października 1892 r., № 8418. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 76, art. 273).

6. Przy rozstrzyganiu sporów granicznych powoływanie się na przestrzeń gruntu, wskazaną w tabeli likwidacyjnej nie ma znaczenia, gdyż przestrzeń w tabeli oznaczana była tylko w przybliżeniu (uk. 2 depart. z d. 6 marca 1892 r., № 2255. Ibid. str. 76, art. 274).

7. Pomiar gruntów włościańskich i odgraniczenie tychże od posiadłości sąsiednich dokonywa się na podstawie ścisłego uprzednio ustalenia granic faktycznego posiadania przez włościan gruntów pomienionych w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 roku i granice te oznacza się następnie na planie sporządzonym według przepisów z d. 9 kwietnia 1881 r., z utrwaleniem zewnętrznej granicy przy pomocy znaków granicznych i z opisem geodezyjnym linii granicznych. Wobec tego wszelkie sprawy i spory, dotyczące się zewnętrznej granicy wioski, której pomiar ostatecznie ukończony został, mają być rozstrzygane na podstawie zatwierdzonego planu, co się dotyczy zaś wsi, których pomiar nie jest jeszcze ukończony i plany ich jeszcze

nie są zatwierdzone, za podstawę do rozstrzygania sporów granicznych służyć ma posiadanie faktyczne z czasu wydania ukazów 19 lutego 1864 roku (uk. 2 depart. z d. 25 czerwca 1904 r., № 5107. Ibid. str. 76, art. 277).

8. Przy pomiarze i odgraniczaniu gruntów, jakie przeszły na własność włościan mocą ukazów 19 lutego 1864 r., na planie obok granic zewnętrznych oznaczana jest również sytuacja wewnętrzna (art. 11—13 przepisów z d. 19 lutego 1881 r.), lecz granice oddzielające jedną osadę od drugiej w naturze nie zostają wytknięte i kierunek tychże na planie nie jest oznaczony z tą ścisłością, jaką się przestrzega przy oznaczaniu wewnętrznej, okólnej granicy. Skutkiem tego plany przy odgraniczaniu gruntów włościańskich sporządzane stanowią dokument pomiarowy i podstawę do rozstrzygania sporów granicznych jedynie w stosunku do granicy zewnętrznej, w sporach zaś granicznych wynikających na terenie sytuacji wewnętrznej, pomiędzy oddzielnymi gospodarzami jednej i tej samej wsi, znaczenia takiego nie posiadają, a przeto te ostatnie spory, nawet po dokonanych pomiarze wsi, rozstrzygane być mają nie na podstawie planu, lecz na podstawie artykułu 592 Post. Kom. Urz., t. j. zgodnie ze stwierdzonem, drogą przeprowadzonych należytych badań, faktycznem posiadaniem z czasu wydania ukazów 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z d. 12 marca 1896 roku, № 1908. Ibid. str. 77, art. 278).

Teza powyższa stwierdza to jedynie, że w sporach granicznych, wynikających na terenie sytuacji wewnętrznej wsi, której pomiar według przepisów 1891 r. został dokonany, plan nie może mieć tego decydującego znaczenia, jakie posiada przy rozstrzyganiu sporów przy granicy zewnętrznej. Poniższe jednak tezy (9, 10, 11, 12) stwierdzają, że we wszelkich sporach granicznych, a więc i na terenie wewnętrznym, pomiędzy gospodarzami z jednej wsi, plany — i to nie tylko zatwierdzone, lecz i niezatwierdzone, oraz dawniejsze sporządzone bez ścisłości wymaganej przez przepisy z r. 1881 — mają zawsze znaczenie pomocnicze, i obok innych dowodów mogą i powinny być brane pod uwagę przy dochodzeniu spornej granicy. (Przyp. Red.).

9. Zarządom gubernialnym do spraw włościańskich przy rozstrzyganiu sporów granicznych na zasadzie artykułu 592 Post. Kom. Urz. nie jest odjęte prawo brania pod uwagę planów gruntów włościańskich, zwłaszcza, gdy strony powołują się na te plany, jako na dokumenty, wyjaśniające zeznania stron i świadków (uk. 2 depart. z d. 17 grudnia 1891 r., № 9640. Ibid. str. 78, art. 280).

10. Zgodnie z pun. 21 przepisów, zawartych w dodatku do art. 118 Post. Kom. Urz., do tego, aby przyznać, że plan w danym sporze posiada znaczenie dowodu, nie jest wymaganiem, by plan ten był zatwierdzony (uk. 2 depart. z d. 7 września 1912 r., № 7807. Ibid. str. 78, art. 281).

11. Przy rozstrzyganiu sporów granicznych, instytucjom włościańskim przysługuje prawo posługiwania się planami, na równi z wszelkimi innymi dokumentami piśmiennymi, w celu wyjaśnienia faktycznej strony sprawy (uk. 2. depart. z dnia 8 stycznia 1891 r., № 639. Ibid. str. 78, art. 282).

12. Stare plany, sporządzone bez zachowania wymagań przepisów z r. 1881, nie mogą stanowić podstawy do rozstrzygania wynikłych po ich sporządzeniu sporów granicznych, jeśli grunta włościańskie w miejscu sporu nie były odgraniczone w naturze (uk. 2 depart. z dnia 30 stycznia 1906 r., № 1007. Ibid. str. 78, art. 285).

Vice versa — gdy przy sporządzaniu starych planów granica gruntu włościańskiego była w miejscu sporu wytknięta w naturze, plan taki stanowi podstawę do rozstrzygnięcia sporu. (Przyp. Red.)

13. Plan pomiarów stanowi podstawę do rozstrzygnięcia sporów o granicę wewnątrz wsi wtedy jedynie, gdy o tę granicę wynikł spór przy dokonywaniu pomiarów i gdy granica ta na skutek rozstrzygnięcia tego sporu została oznaczona na planie (uk. 2 depart. z dnia 9 października 1909 r. № 6807. Ibid. str. 78, art. 284).

14. Ponieważ przy pomiarze i odgraniczaniu gruntów włościańskich granice każdej poszczegółej osady nie są oznaczane sposobem geodezyjnym, jak to się czyni przy oznaczaniu zewnętrznej granicy okólnej, i nie są utrwalane znakami granicznymi, przeto granice w sytuacji wewnętrznej nawet po zatwierdzeniu planu mogą być przedmiotem sporu, z wyjątkiem tych wypadków, gdy co do danej granicy spornej już przy pomiarze zapadła osobna decyzja (uk. 2 depart. z d. 29 kwietnia 1903 r., № 2667. Ibid. str. 78, art. 286).

15. Gdy spór graniczny wynikł po dokonaniu pomiarów gruntów włościańskich na zasadzie przepisów z d. 9 kwietnia 1881 r., to celem przywrócenia spornej granicy — gdy ta w naturze znakami granicznymi oznaczona nie jest — instytucje włościańskie winny się zwracać do dokumentów pomiarowych i rozstrzygnąć spór na podstawie zawartych w dokumentach tych objaśnień. Gdyby się zaś okazało, że warunki wskazane w uwadze do art. 8 przepisów pomiarowych *) przy pomiarze zachowane nie były, skutkiem czego rozstrzygnięcie sporu na podstawie dokumentów pomiarowych okaże się niemożliwym, to instytucjom włościańskim należy spór ten rozstrzygnąć trybem, wskazanym w art. 592 Post. Kom. Urz., na zasadzie

*) W kodyfikacji jest to uwaga do art. 24 Księgi IX przepisów dotyczących się stanu włościańskiego, dod. do Prawa o stanach, według kontynuacji 1913 r., zob. niżej. (Przyp. Red.).

ogólnej, t. j. zgodnie z ustalonym drogą badań faktem posiadania w czasie ukazów 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z d. 15 marca 1893 r., № 2227. Ibid. st. 79, art. 287).

16. W rządowych majątkach oczynszowanych faktyczne użytkowanie z gruntu w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r. nie posiada znaczenia decydującego (— jak to jest w majątkach prywatnych. Przyp. Red.) przy określaniu praw, jakie na mocy pomienionych ukazów przysługiwać mają włościanom z tych majątków, skutkiem czego—gdy granica zewnętrzna, okólna wsi, ustanowiona na mocy dokonanego pomiaru, okaże się niezgodną z tą, jaka wskazana była w operacie kolonjalnego wsi tej urzędnika, to granicę z pomiarów wynikłą instytucje włościańskie za-
twierdzić, jako istotną, mogą jedynie w tym wypadku, gdy drogą badań bezspornie ustalone zostanie, że granica w operacie kolonjalnym wskazanym zmieniona była na skutek rozporządzenia rządu i że kawałek gruntu, który według operatu nie wszedł do składu gruntów włościańskich, był mimo to od dawien dawna w stałym i wyłącznym użytkowaniu włościan z a z g o d ą zarządu skarbowego (uk. 2 depart. z d. 31 stycznia 1895 r., № 601. Ibid. str. 80, art. 290).

17. Gdy wieś należała do majątku prywatnego, to plan urządzenia kolonjalnego wsi tej, nie może posiadać tego znaczenia, jakie posiadają plany urządzenia kolonjalnego we wsiach z majątków rządowych, ostatecznie uregulowanych według przepisów o oczynszowaniu (uk. 2 depart. z d. 20 grudnia 1894 r., № 8067. Ibid. str. 80, art. 291).

18. Akta i plany urządzenia kolonjalnego, gdy nie zostało ono wprowadzone w wykonanie przed wydaniem ukazów 1864 r., nie mogą służyć za podstawę do określenia praw włościan do osad i gruntów (wyr. 2 dep. z d. 10 stycznia 1886 r., № 109. Ibid. str. 80, art. 292).

19. Gdy plany urządzenia kolonjalnego były przed wydaniem ukazów 19 lutego 1864 roku wprowadzone w wykonanie, to — zgodnie z wyjaśnieniami b. Komisji Czasowej, zawartymi w jej decyzji z dnia 23 października 1874 roku, № 66, i senatu w wyroku z dnia 10 stycznia 1886 r., № 109,— plany te winny stanowić podstawę do przyznania gruntów na własność tym osobom, które według pomienionych planów były posiadaczami gruntu (uk. 2 depart. z dnia 29 stycznia 1911 r., № 653. Ibid. str. 80, art. 293).

20. Gdy plan urządzenia kolonjalnego w majątku majorackim sporządzony był i w wykonanie wprowadzony przed wydaniem ukazów z dn. 19 lutego 1864 roku, to podstawą do rozstrzygania sporów włościan o granice ich gruntów winien być plan pomieniony, nie zaś dochodzenie kierunku granic z czasów wydania ukazów 1864 roku (uk. 2 depart. z d. 26 listopada 1910 roku, № 7144. Ibid. str. 81, art. 297).

**Znaczenie pomiaru osad włościańskich przy rozstrzyganiu
sporów granicznych.**

21. Pomiar osady włościańskiej nie może stanowić podstawy do rozstrzygnięcia sporu granicznego (uk. 2 depart. z dnia 27 listopada 1890 r., № 10853. Ibid. str. 81, art. 299).

22. Prawo nie wymaga, by spory graniczne rozstrzygane były za pomocą dokonania pomiarów, skutkiem czego, gdy zarząd gubernialny do spraw włościańskich dojdzie do przeświadczenia, iż sprawa została dostatecznie wyjaśniona przy pomocy zeznań stron i świadków, to może odmówić prośbie strony, domagającej się aby na miejsce sporu delegowany był geometra (uk. 2 depart. z d. 29 marca 1911 r., № 2779 i 18 maja 1892 r., № 4558. Ibid. str. 81, art. 300).

23. Przestrzeń gruntu włościańskiego w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym podana jest w przybliżeniu i nie może stanowić podstawy do rozstrzygnięcia sporu granicznego, zatem udział geometry w czynnościach Komisarza, gdy ten na gruncie wytyka granicę zgodnie z pun. 3 art. 592 Post. Kom. Urz., t. j. w tem miejscu, gdzie granica ta była w r. 1864, polega jedynie na ustawieniu znaków granicznych, bynajmniej zaś nie na dokonaniu pomiaru spornych przestrzeni (uk. 2 depart. z dnia 26 czerwca 1895 r., № 4763. Ibid. str. 81, art. 301).

24. Granice gruntów włościańskich, ustanowione na mocy decyzji instytucji włościańskich i oznaczone znakami granicznymi przed wydaniem przepisów z d. 9 kwietnia 1881 r., stanowią dostateczną podstawę do rozstrzygania sporów, jakie u granic tych wyniknąć mogą (uk. 2 depart. z d. 20 stycznia 1909 r., № 206. Ibid. str. 82, art. 302).

25. Kopce, ustawione przez geometrów prywatnych z inicjatywy i na koszt włościan, przy rozstrzyganiu sporów granicznych nie mają znaczenia znaków pomiarowych (uk. 2 depart. z d. 22 listopada 1893 r., № 8988. Ibid. str. 82, art. 304).

26. Do rozstrzygania sporów granicznych, wynikających przy zewnętrznej okólnej granicy wsi podstawą jest zatwierdzony plan i ustanowione na gruncie znaki pomiaru ((uk. 2 depart. z d. 15 marca 1906 r., № 2503. Ibid. str. 82, art. 305).

27. Gdy instytucje włościańskie, rozstrzygając spór dotyczący się granicy zewnętrznej wsi, dostrzegą w planie jawne błędy, to powinny z decyzją

wstrzymać się do chwili wyjednania w Wydziale ziemskim należytego sprostowania dokumentów pomiarowych (uk. 2 depart. z d. 3 kwietnia 1910 r., № 2503 i 25 lutego 1910 r., № 1353. Ibid. str. 82, art. 306).

Tryb rozstrzygania spraw granicznych między włościanami Królestwa Polskiego a włościanami sąsiednich gubernji cesarstwa.

28. Chociaż tryb rozstrzygania sporów granicznych, wynikających między włościanami Królestwa Polskiego a sąsiednich gubernji cesarstwa prawem ustanowiony nie jest, tem niemniej w praktyce b. Komitetu Urządzącego trafił się wypadek, gdy w celu rozstrzygnięcia sporu o łąki pomiędzy włościanami guberni grodzieńskiej i suwalskiej wynikłego utworzona została osobna komisja mieszana, złożona z urzędników instytucji włościańskich z jednej i drugiej gubernji (zob. post. Kom. Urz. z d. 12 czerwca 1870 r., art. 3035). Zgodnie więc z powyższem postanowieniem Kom. Urz. w wypadkach analogicznych należy delegować komisję złożoną z komisarza włościańskiego z jednej strony — i naczelnika ziemskiego z drugiej. Komisja ta, działając zgodnie z obowiązującymi w Królestwie i cesarstwie przepisami, tyczącymi się organizacji włościan, powinna wniosek swój w sprawie spornej złożyć odnośnym Zarządom gubernialnym do spraw włościańskich, te zaś, każde ze swej strony, swój wniosek wraz z całym postępowaniem w danej sprawie przedstawić powinny, do rozpatrzenia i zdecydowania, senatowi (uk. 2 depart. z d. 25 sierpnia 1899 roku, № 3771, i z dnia 15 lutego 1912 r., № 1533. Ibid. str. 82, art. 308 i str. 83, art. 310).

159. **16.** Wszelkie sprawy i spory, wynikające z tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych, tak co do prawa własności gruntów, użytków (serwitutów) i rybołówstw, jakie włościanom mocą ukazów najwyższych 19 lutego 1864 roku (40609—40612) i 28 października 1866 roku (43788) przyznane zostały, jak co do przywrócenia naruszonego posiadania gruntów pomienionych, jakoteż co do naruszenia i przewyższenia praw do serwitutów i rybołówstw, należą, do chwili wydania nowych w tym przedmiocie rozporządzeń, do kompetencji instytucji włościańskich. 1876, 21 maja (55963) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1880, 8 lutego (60485) uchw. Kom. Król. Pol., art. 8.

ROZDZIAŁ II.

O pomiarze i odgraniczeniu gruntów, które na własność włościan przeszły *).

160. **17.** Pomiar gruntów, które przeszły na własność włościan gubernij Królestwa Polskiego na mocy najwyższych ukazów 19 lutego 1864 roku (40609—40612), odbywa się na zasadzie następujących przepisów w celu zabezpieczenia spokojnego i niespornego posiadania przez włościan gruntów, które ostatecznie zostały im przyznane w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 1.

Uwaga. Wzmiankowanemu w niniejszym (17) artykule pomiarowi i zdjęciu planów nie ulegają te grunta włościańskie, które już są pomierzone, t. j. odgraniczone w naturze, ze zdjęciem z nich planów przed 9 kwietnia 1881 roku, na zasadzie poprzednich rozporządzeń byłego Komitetu Urządzającego w Królestwie Polskiem i Ministerjum spraw wewnętrznych, jeżeli pomiar takich gruntów dokonany był zgodnie z przepisami niniejszego Rozdziału, albo może być pogodzony z nimi zapomocą czynności dodatkowych, których wskazanie pozostawia się Ministrowi spraw wewnętrznych. Tamże, art. 1, uw.

161. **18.** Odgraniczenia i zdjęcia planów gruntów włościańskich w guberniach Królestwa Polskiego dopełniają pod zwierzchnim nadzorem i kierownictwem istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich, miejscowe instytucje do spraw włościańskich za pośrednictwem geometrów etatowych lub prywatnych, którzy są do rozporządzenia. Tamże, art. 2; 1884, 23 lut. (2058) I, II.

162. **19.** Zawiadywanie takim pomiarem w każdej guberni porucza się Zarządowi gubernialnemu do spraw włościańskich; przytem pozostający przy nim Rewizor mierniczy jest obowiązany: dopełniać rewizji czynności mierniczych w miejscu prowadzenia robót, sprawdzać sporządzane przez geometrów dokumenty miernicze, przedstawiać Zarządowi gubernialnemu referaty

*) Skodyfikowane w rozdziale drugim „Przepisy z d. 9 kwietnia 1881 r. o mierzeniu i odgraniczeniu gruntów, które przeszły na własność włościan gubernji Królestwa Polskiego na mocy najwyższych ukazów z dnia 19 lutego 1864 roku“ podaliśmy w przekładzie S. Godlewskiego: Zbiór praw, t. IX, str. 165 — 175, ze zmianami, jakie wniosła kodyfikacja i poprawieniem pewnych nieścisłości przekładu. (Przyp. Red.).

w sprawach, dotyczących pomiaru gruntów włościańskich, z prawem głosu przy rozstrzyganiu tych spraw przez Zarząd gubernialny do spraw włościańskich. Ogólny zaś nadzór nad prawidłowością czynności i rozporządzeń geometry, dotyczących zdjęcia planów i odgraniczenia gruntów włościańskich, należy do powiatowych Komisarzy do spraw włościańskich. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 3; 1903, 3 marca (22600).

163. **20.** Zarządy gubernialne do spraw włościańskich ogłaszają co rok w miesiącu styczniu w miejscowych „Wiedomościach” gubernialnych listę tych wsi, w których ma być dokonane odgraniczenie i zdjęcie planów gruntów włościańskich. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 4.

164. **21.** Równocześnie z ogłoszeniem, Zarządy gubernialne przesyłają wzmiankowane w poprzednim (20) artykule listy właściwym komisarzom powiatowym do spraw włościańskich, którzy wypisy z takich list wręczają bezzwłocznie właściwym wójtom gmin, w celu powiadomienia na pierwszym zebraniu gminnem właścicieli ziemskich o mających nastąpić w ciągu roku czynnościach pomiarowych. Tamże, art. 5; 1903, 3 marca (22600).

165. **22.** Najpóźniej na siedm dni przed rozpoczęciem czynności pomiarowych, komisarz do spraw włościańskich posyła awizacje do włościan tej wsi, której grunta mają być odgraniczone, do właściciela majątku, od którego gruntów odgraniczenie to ma nastąpić, i do wszystkich przyległych właścicieli ziemskich. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 6.

166. **23.** Nieprzybycie wezwanych osób na termin, wyznaczony w awizacji komisarza do spraw włościańskich, pomiaru w żadnym razie nie wstrzymuje. Tamże, art. 7.

167. **24.** Jako znaki pomiarowe, którymi powinny być oznaczone w naturze granice gruntów włościańskich, służą kopce (kurhany z ziemi). Podług wielkości kopce bywają: główne (kątowe) i drugorzędne (środkowe lub boczne). Jeżeli nie można ustawić kopca w naturze, to takowy może być zastąpiony przez słup drewniany lub kamienny. Tamże, art. 8.

Uwaga. Jeżeli przestrzeń gruntu do osady należącego jest niewielka, linja zaś graniczna bardzo kręta, odgraniczenie może być dokonane bez stawiania kopców lub słupów na wszystkich zagięciach linji granicznej, ale z koniecznym warunkiem dokładnego określenia każdego jej zagięcia na planie i w opisie geodezyjnym i zaznaczenia o tem w protokule o odgraniczeniu gruntów włościańskich (art. 26). Tamże, art. 8, uw.

168. **25.** Upoważnienie do asystowania przy pomiarze może być wyrażone w plenipotencji, której podpis może być poświadczony nie w ogólnie przyjęty sposób, lecz tylko przez miejscowy Zarząd policyjny; zaś pełnomocnicy gromad wiejskich obowiązani są przedstawić uchwałę gromadzką, poświadczoną w ustanowiony sposób. Tamże, art. 9.

169. **26.** Przy dokonaniu odgraniczenia i zdjęciu planu sporządza się co do każdej wsi: plan, opis geodezyjny i protokół o odgraniczeniu gruntów włościańskich. Sporządzenie jednego ogólnego planu, opisu geodezyjnego i protokołu co do kilku wsi może być dozwolone tylko w takim razie, jeżeli włościanie tej wsi posiadają grunta wspólnie albo w drobnej szachownicy. Tamże, art. 10.

170. **27.** Na plany wnoszą się: granice zewnętrzne z oznaczeniem miary linii i kątów przez nie utworzonych; położenie znaków mierniczych i kąt rumbiczny, określony w stosunku do jednej z linii między okólniej, oraz sytuacja wewnętrzna. Do planu powinien być dołączony rejestr pomiarowy (eksplikacja), w którym zamieszcza się szczegółowe obliczenie przestrzeni odgraniczonych gruntów włościańskich. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 11.

Uwaga. Oznaczania na planach pomiarowych i w rejestrach i wogóle przy pomiarze, obok rosyjskich, miar polskich zabrania się. Moc niniejszego przepisu nie rozciąga się: 1) do dokumentów pomiarowych, sporządzonych przed ogłoszeniem prawa z d. 30 grudnia 1891 roku (8206); 2) do tych pomiarów gruntowych, które rozpoczęte zostały przed ogłoszeniem prawa tego, jakoteż do wszelkich dotyczących się tych pomiarów dokumentów pomiarowych i 3) do wszystkich dodatkowych, do wymienionych w punktach 1 i 2 dokumentów, planów i rejestrów pomiarowych, tak tych, które sporządzone były przed 18 czerwca 1892 roku, jak i tych, które mają być w przyszłości sporządzone. 1891, 30 grud. (8206) I, p. 2; 1892, 18 czerw. (8759).

171. **28.** W opisie geodezyjnym powinny być przytoczone wszystkie szczegóły zamieszczone w planie, tak dokładnie, ażeby w razie zaginięcia planu można go było zrobić z opisu na nowo. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 12.

172. **29.** W protokole o odgraniczeniu gruntów włościańskich powinien być wskazany czas ich odgraniczenia przez geometrę, nazwisko i położenie wsi, w której dopełnia się odgraniczenia, i wyszczególnienie osób obecnych przy odgraniczeniu, jak również tych, które na wezwanie się nie stawily (art. 22), ze wskazaniem pełnomocnictw i uchwał gromadzkich, na zasadzie których przy odgraniczeniu byli obecni pełnomocnicy właścicieli majątków i gromad wiejskich. Tamże, art. 13.

173. **30.** Na włościan wsi, której grunta ulegają odgraniczeniu, wkłada się obowiązek dostarczenia niezbędnych do tego robotników i podwód na przewóz narzędzi mierniczych, oraz dostarczenia geometrze mieszkania z opałem. Zaś materiał drzewny, t. j. kołki i wiechy, dostarcza właściciel majątku, do którego należą ulegające pomiarowi grunta włościańskie. Tamże, art. 14.

Uwaga. Ministrowi spraw wewnętrznych porucza się, na przedstawienie istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernij Królestwa Polskiego, ustanowić porządek wykonywania wskazanych w artykule niniejszym (30) obowiązków w tych razach, gdy rozgraniczenie, nie dotycząc gruntów dworskich, odbywa się pomiędzy wsiami. Tamże, art. 14, uw.; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

174. **31.** W razie niewykonania przez włościan lub właścicieli obowiązków przytoczonych w poprzednim (30) artykule, wójt gminy obowiązany jest zarządzić bezzwłocznie najem robotników i kupno niezbędnego materiału drzewnego z funduszy gminnych, a po ukończeniu pomiaru, ściągnąć ten rozchód od winnych, podług obliczenia dokonanego w decyzji komisarza do spraw włościańskich, postanowionej w sposób prawem przepisany. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 15.

175. **32.** Skargi na nieprawidłowe czynności geometrów przy zdejmowaniu planów i odgraniczeniu gruntów włościańskich podają się do miejscowego komisarza do spraw włościańskich, którego postanowienia w tym przedmiocie uważają się za decyzje zapadłe w 1-ej instancji. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 16.

176. **33.** Winni niedopuszczenia geometry do wykonania włożonych na niego obowiązków, albo sprzeciwiania się dokonaniu robót pomiarowych, albo obrażenia geometry przy wykonywaniu przezeń tych robót, ulegają karom, określonym w kodeksie kar głównych i poprawczych (Dział IV, rozdz. I i II *). Tamże, art. 17.

177. **34.** Włościanie obowiązani są zachowywać w całości znaki miernicze, postawione na granicy ich gruntów, a sołtysi wiejscy i wójci gmin obowiązani są mieć nadzór nad tem, ażeby znaki miernicze nie ulegały popsuciu lub zniszczeniu. Tamże, art. 18.

178. **35.** Zepsute lub zniszczone znaki miernicze, po otrzymaniu o tem doniesienia przez miejscowego Komisarza do spraw włościańskich, odna-

*) Obecnie obowiązują art. 142—147 kodeksu karnego z r. 1903. (Przyp. Red.).

wiają się z jego polecenia. Za wskazówkę przy przywracaniu tych znaków służą zatwierdzone dokumenty pomiarowe. W razie sporu o czynności pomiarowe sporządza się protokół, postanowienia zaś komisarza w tego rodzaju sporach uważają się za decyzję zapadłą w pierwszej instancji. Tamże, art. 19.

179. **36.** Winni zniszczenia lub popsucia znaków mierniczych bez korzyści lub innego celu występnego, ulegają karze na zasadzie art. 32 Ustawy o karach, wymierzanych przez sędziów pokoju (wyd. 1885 r.); zaś winni umyślnego uszkodzenia lub zniszczenia granicznych znaków mierniczych z celem przeciwnym prawu, ulegają karze na zasadzie artykułu 1605 kodeksu kar głównych i poprawczych (według kont. 1912 r. *). Tamże, art. 20.

180. **37.** Protokół o odgraniczeniu gruntów włościańskich sporządza i podpisuje geometra dopełniający odgraniczenia, i wszystkie osoby, które przy tem były obecne, za niepiśmiennych zaś podpisuje przez nich do tego upoważniona osoba piśmienna. Autentyczność tego, jakoteż oświadczeń odmawiających podpisania protokołu przez osoby obecne przy pomiarze, poświadczą wójt gminy lub sołtys. Wszelka niezgodność z czemkolwiek bądź, zawartem w protokole, powinna być wyrażona przy jego podpisaniu. Protokół, sporządzony w sposób powyżej wskazany, sprawdza na miejscu Komisarz do spraw włościańskich i stwierdza go swoim podpisem. Tamże, art. 21.

181. **38.** Sporządzone na odgraniczone grunta plany i opisy geodezyjne podpisuje geometra, który zdejmował plan i dopełniał odgraniczenia, oraz komisarz do spraw włościańskich. Dokumenty te sprawdzają się w Zarządzie gubernialnym do spraw włościańskich i po poświadczeniu, iż są należycie sporządzone, spisuje się o tem postanowienie, zaś na planach czyni się o tem napis, podpisany przez rewizora mierniczego i Członka stałego Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich. Tamże, art. 22.

182. **39.** Poświadczone w Zarządzie gubernialnym dokumenty miernicze razem z całym operatem w przedmiocie odgraniczenia gruntów przedstawiają się do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernij Królestwa Polskiego, w którym po rozpoznaniu dokumentów mierniczych przez technika mierniczego i poświadczeniu przez niego zupełności i prawidłowości całej roboty mierniczej, plany i opisy geodezyjne zatwierdzone zostają przez położenie podpisów prezesa lub członka Zarządu do spraw włościańskich gubernij Królestwa Polskiego, oraz technika mierniczego, i przyłożenie pieczęci. Zatwierdzone plany

*) Obecnie obowiązuje ust. 2, art. 549 kodeksu karnego z r. 1903. (Przyp. Red.).

zwracają się do Zarządu gubernialnego, w celu sporządzenia z nich kopij i wydania takowych, za ustanowioną opłatą, gromadom wioskowym. Autentyczność kopji poświadcza podpisem swoim rewizor mierniczy i stały członek z przyłożeniem pieczęci Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 23; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

183. **40.** Oryginalne plany i opisy geodezyjne, razem z operatem w przedmiocie odgraniczenia gruntów włościańskich, zachowują się przy oryginalnych tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych w archiwum Ziemskiego Wydziału. 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 24; 1884, 28 lut. (2058) I.

184. **41.** Ministrowi spraw wewnętrznych służy prawo wydawać w istniejącym przy Wydziale Ziemskim Zarządzie do spraw włościańskich gubernij Królestwa Polskiego, w rozwinięciu przepisów zawartych w poprzednich (17—40) artykułach, właściwe rozporządzenia i wyjaśnienia, jako też ustanawiać sposoby i porządek uzgodnienia robót mierniczych, dokonanych już przed wydaniem przepisów z dnia 9 kwietnia 1881 roku, z wymaganiami tych ostatnich (art. 17, uw.) 1881, 9 kwiet. (78) przep., art. 25; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

185. **42.** Gdy po dokonaniu ścisłego pomiaru gruntu włościańskiego w granicach nadania tegoż okaże się gruntu mniej lub więcej, niż wskazane jest w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym, to w wypadku tym postanawia się o wynikach pomiaru decyzję, która stronom ogłoszona zostaje. 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz. t. X, art. 1302) art. 5; 1869, 12 grud. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2874) art. 1.

186. **43.** Decyzję wzmiankowaną w poprzednim (42) artykule wydaje komisarz w pierwszej instancji, zaś Zarząd gubernialny do spraw włościańskich w drugiej i ostatniej instancji. 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz. t. X, art. 1302) art. 7; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2.

187. **44.** Skargi na decyzje Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich co do ścisłego określenia przestrzeni nadania włościańskiego, gdy takowe postępują w ciągu terminu miesięcznego od dnia ogłoszenia pomienionej decyzji, rozpatruje trybem kasacyjnym senat rządzący. 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1342) art. 8; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I art. 2—4; 1882, 25 maja (912) II, art. 4.

Uwaga. Wniesienie do tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych zmian na podstawie uprawomocnionych decyzji instytucji włościańskich w przedmiocie ścisłego pomiaru gruntów nadania włościańskiego dokonywa się trybem, wskazanym niżej w artykułach 215—217. 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302); 1869, 23 i 26 wrześ. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2800) art. 1; 12 grud. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2874) art. 1.

Tezy do art. 17–44 w przedmiocie pomiarów gruntów włościańskich
(porów. tezy pod art. 15 w przedmiocie sporów gruntowych i granicznych).

1. Ponieważ na podstawie przepisów z d. 9 kwietnia 1881 roku instytucje włościańskie skutecznie mogą pomiar tych jedynie gruntów, które podlegają mocy ukazów 19 lutego 1864 roku, zatem w miastach i osadach pomiarowi ulegać mogą i powinny tylko grunta włościan-rolników, do których — zgodnie z art. 2 ukazu z d. 28 października 1866 r. o zniesieniu stosunków dominjalnych w miastach Królestwa Polskiego — w zupełności rozciąga się moc ukazów 19 lutego 1864 roku; grunta zaś mieszczan nierolników, zapisane w drugiej części tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych, ani pomiarowi, ani odgraniczeniu nie podlegają, tem bardziej, iż — jak to wskazuje uwaga do art. 34 ukazu 28 października 1866 roku, wszelkie pomiędzy mieszczanami-nierolnikami wynikające spory o prawa gruntowe i inne, oraz spory graniczne, rozstrzygane są ogólnym trybem sądowym, skutkiem czego w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych żadnych zmian na skutek rozstrzygnięcia sporów takich czynić nie można, co wyjaśnione już zostało w postanowieniu b. Komisji Czasowej z d. 31 grudnia 1871 r. (cyrk. Ziem. Wydz. z d. 24 lutego 1889 r., № 4. Zob. Skriabin. Sbor., str. 513, § 664).

2. Przepisy z d. 9 kwietnia 1881 r. mają na celu: 1) pomiar gruntów włościańskich i określenie przestrzeni tychże w każdej wsi; 2) odgraniczenie własności włościańskiej (z nadania ukazowego) w każdej wsi od przyległych posiadłości i 3) sporządzenie dla każdej wsi planu, opisu geodezyjnego granie i wewnętrznej sytuacji gruntów, które na własność włościan przeszły mocą ukazów 19 lutego 1864 roku. Z tych zasadniczych celów i wymagań przepisów powyższych wynika, iż w skutku zastosowania ich ustanowione zostają ostatecznie i niespornie tylko zewnętrzne granice każdej wsi, określone w opisie geodezyjnym, na planie i przy pomocy znaków pomiarowych, i że plan na grunta włościańskie każdej wsi sporządzony nie może stanowić bezwarunkowej podstawy do rozstrzygania sporów granicznych, po sporządzeniu tegoż pomiędzy właścicielami osad włościańskich wynikających, gdyż granice każdej poszczególnej osady włościańskiej nie są sposobem geodezyjnym określone, jak to się czyni co do między okólnej, i nie utrwalają się w naturze znakami pomiarowymi, a przeto ścisłość tych granic, przy zdjęciu sytuacji wewnętrznej na planie geometryi wskazanych, może być kwestjonowana i po sporządzeniu i zatwierdzeniu planu, o ile oczywiście — spór dotyczący się granicy wewnętrznej pomiędzy osadami nie był przez strony podniesiony przy pomiarze i odgraniczeniu gruntów wsi i o ile wtedy nie został rozstrzygnięty przez osobną decyzję instytucji włościańskich, która się uprawomocniła (uk. 2 depart. z d. 19 października 1894 r., № 6885 i 29 kwietnia 1903 r. № 2667. Zob. Tiutrumow, l. c. str. 22, art. 76).

3. Te pomiary, które na skutek rozporządzeń władz włościańskich dokonywane były w czasie sprawdzania i sporządzania tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych, jakoteż sporządzane wówczas plany i rejestry pomiarowe bynajmniej nie miały na celu utrwalenia granic posiadania włościańskiego w naturze i na planach, gdyż dokonywane wówczas roboty pomiarowe służyć miały jedynie dla wskazania mniej więcej przestrzeni nadanych włościanom gruntów, co było niezbędne przy sporządzaniu aktów organizacji ziemskiej włościan. Z tego powodu sporządzone wówczas plany nie posiadają znaczenia dokumentów pomiarowych, nie podlegających kwestjonowaniu i poprawkom. W celu zaś zupełnego zabezpieczenia granic posiadania włościańskiego i w celu nadania sporządzonym na grunta włościańskie planom znaczenia dokumentalnego, były w następstwie wydane naprzód przepisy z dnia 23 grudnia 1875 roku, a wreszcie przepisy najwyżej zatwierdzone 9 kwietnia 1881 roku, na zasadzie których wymagane jest sporządzenie dla każdej wsi protokołu odgraniczenia i geodezyjnego opisanie granic, utrwalenie granic w naturze przy pomocy znaków pomiarowych, tudzież oznaczenie na planie miary linii i kątów przez nie utworzonych i kątów rumbicznych. Zgodnie z temi wymaganiami uzupełniane są plany z poprzednich pomiarów (uk. 2 depart. z d. 1 lutego 1900 roku, № 555. Ibid. str. 24, art. 77).

4. W tabelach likwidacyjnych przestrzeni gruntu, jaki na własność włościan przeszedł, wskazana była mniej więcej, według miejscowych informacji i dlatego to cyfry w dokumentach tych podane podlegają ścisłemu określeniu przy pomocy pomiaru (uk. 2 depart. z d. 8 maja 1891 roku. № 3750. Ibid. str. 24, art. 78).

5. Przed wydaniem decyzji co do poprawienia—na skutek dokonanego pomiaru—w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych cyfr, określających przestrzeń gruntów włościańskich, instytucje włościańskie muszą ostatecznie rozstrzygnąć wszystkie wyniki przy pomiarze spory graniczne (dec. b. Kom. Czas. z d. 28 czerwca 1877 r. Zob. Skriabin. Sbor., str. 523, § 687).

Opłata za kopje planów.

1. Przed rokiem 1881 opłata za kopje planów, wydawane gromadom wioskowym, wynosiła po 3 kop. z morgi. Po wprowadzeniu przepisów z d. 9 kwietnia 1881 r. ustanowiona została — na mocy postanowienia istniejącego przy Wydziale ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernij Królestwa Polskiego z d. 22 sierpnia 1892 r. (zob. Skriabin. Sbor. str. 544, § 710) opłata po 6 kop. z dziesięciny.

2. Przepisy w przedmiocie pomiarów, obowiązujące przed rokiem 1881, oraz liczne wyjaśnienia Ziemskiego Wydziału min. spr. wewn., dotyczące się technicznej strony tego przedmiotu (zob. Skriabin. Sbor. str. 511 i nast.).

ROZDZIAŁ III.

O podziale gruntów wspólnych i gromadzkich.

ODDZIAŁ PIERWSZY. — O podziale wspólnych pastwisk między dziedziców i włościan *).

188. **45.** Podział wspólnych pastwisk między właścicieli i włościan dozwala się na zasadzie niżej przytoczonych przepisów. 1875, 29 grud. (55427) art. 1, 17.

189. **46.** Pod wspólnemi pastwiskami dworu i włościan (t. j. wygonami przeznaczonymi wyłącznie do pasania bydła) rozumieć należy zarówno te pastwiska, które są zapisane pod nazwiskiem wspólnych w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych, jak również i dworskie wygony, na których podług tych tabel i aktów nadawczych wyznaczona jest tylko służebność pastwiskowa dla włościan. Tamże, art. 19.

190. **47.** Jeżeli wspólne pastwisko przylega do gruntów włościan i właściciela majątku, w takim razie obydwie strony mają prawo żądać obowiązkowego podziału pastwiska; jeżeli zaś wspólne pastwisko otoczone jest gruntami, należącymi do jednej strony, w takim razie tej tylko stronie służy prawo żądać obowiązkowego podziału pastwiska. Tamże, art. 20.

191. **48.** Pastwiska wspólne dzielą się pomiędzy stronami użytkującymi odpowiednio do ilości bydła, które wypuszczały one na pastwisko. Przytem ilość bydła włościańskiego przyjmuje się taka, jaka jest oznaczona w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym; ilość zaś bydła właściciela majątku, jeżeli takowa nie jest określona decyzją instytucji do spraw włościańskich, tudzież ilość bydła włościańskiego, jeżeli ta ostatnia nie była dokładnie określona ani w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym, ani w drodze oddzielnej decyzji, — przyjmuje się taka, jaką strony

*) W oddziale tym skodyfikowane zostały części II i III Przepisów z d. 29 grudnia 1875 roku „o obowiązkowej segregacji i zamianie gruntów szachownicowych i o podziale wspólnych pastwisk pomiędzy właścicielami i włościan w guberniach Królestwa Polskiego“ (zob. S. Godlewski. Zbiór praw, t. VIII, str. 71 i nast.). Część pierwsza pomienionych przepisów, tycząca się obowiązkowej segregacji i zamiany gruntów szachownicowych, nie weszła do kodyfikacji, gdyż miała znaczenie czasowe, na przeciąg sześciu lat (art. 17 pomienionych przep.). Przyp. Red.

wyganiały na pastwisko w czasie sporządzania projektu o podziale takowego. Jeżeli wszakże w tym ostatnim przypadku, to jest gdy ilość bydła tej lub drugiej strony nie jest dokładnie oznaczona w wyżej przytoczony sposób, okaże się, że ilość bydła tej lub drugiej strony, z jakiegokolwiek bądź przyczyny znacznej i nienormalnej, po wydaniu ukazów najwyższych 19 lutego 1864 roku (40609—40612) uległa zmianie, w takim razie stronom służy prawo żądać sprawdzenia w tym przedmiocie, ażeby podział pastwiska był dokonany odpowiednio do tej ilości bydła, jaką strony posiadały w czasie wydania wyżej wzmiankowanych ukazów. 1875, 29 grud. (55427) art. 21.

Uwaga. Do ilości bydła należącego do właściciela majątku zalicza się i pasane na wspólnem pastwisku bydło osad, które nie podchodzą na mocy artykułu 4 pod ukaz z dnia 19 lutego 1864 roku o urządzeniu włościan (40609). Tamże, art. 21, uw.

192. **49.** Przypadające stronom, na zasadzie poprzedniego (48) artykułu części wspólnego pastwiska zmniejszają się lub powiększają odpowiednio do jakości gruntu w tej lub innej części pastwiska, na zasadzie klasyfikacji, ustanowionej dla gruntów włościańskich w Instrukcji z dnia 23 maja 1841 roku o urządzeniu i oczynszowaniu włościan w majątkach najmiłościwiej rozdanych, a także odpowiednio do tego, czy przez cały czas, w ciągu którego paść można było na pastwiskach, strony wyganiały bydło swoje na pomienione pastwisko, czy tylko przez pewien przeciąg tego czasu, na przykład przez połowę lub czwartą część takowego, oraz czy obie strony przez równy przeciąg czasu użytkowały z pastwiska; przytem bierze się pod uwagę obfitość paszy na pastwisku; w tej porze roku, kiedy jedna lub druga strona użytkowała z pastwiska, tudzież warunki, które czynią posiadanie więcej lub mniej dogodnem, jako to: położenie gruntu przy wodzie, w której włościanie mają prawo łowienia ryb, blizkie sąsiedztwo miast i zakładów przemysłowych, przerabiających produkta rolnictwa, dogodne środki komunikacyjne it p. Tamże, art. 11, 12, 22.

193. **50.** Jeżeliby przy podziale wspólnego pastwiska odpowiednio do ilości wyganianego na takowe zarówno dworskiego, jak i włościańskiego bydła, przypadało ze wspólnego pastwiska na każdą dużą sztukę bydła więcej jak trzy morgi, w takim razie na wyłączną własność włościan wydzielać należy po trzy morgi pastwiska na każdą dużą sztukę bydła albo na odpowiednią ilość małych sztuk; zaś pozostała przestrzeń stanowić będzie wyłączną własność właściciela majątku. Tamże, art. 23.

194. **51.** Przy podziale wspólnego pastwiska przypadająca włościanom część takowego określa się nie dla każdej osady oddzielnie, lecz razem

dla wszystkich osad, które użytkowały z pastwiska. Od gromady lub części jej, której wydzielono kawałek wspólnego pastwiska, zależy—zgodnie z punktem 2 artykułu 271 organizacji zarządu gubernij Królestwa Polskiego i uwagą 3 (według niniejszej kontynuacji) do punktu wymienionego—rozporządzenia tym kawałkiem, lecz każdy posiadacz osady zachowuje prawo do takiego udziału w użytkowaniu z tegoż, jaki odpowiada rozciągłości użytkowania, określonej dla tej osady podług tabeli likwidacyjnej lub aktu nadawczego. Tamże, art. 24; 1894, 30 maja (10687) II.

195. **52.** Właściciel majątku, życzący sobie na zasadzie przepisów niniejszego (I) działu dokonania podziału wspólnych z włościanami pastwisk, przedstawia miejscowemu Komisarzowi do spraw włościańskich szczegółowe w tych przedmiotach projekty. 1875, 29 grud. (55427) art. 17, 25.

196. **53.** Projekt podziału wspólnego pastwiska powinien zawierać w sobie opisanie przestrzeni, położenia i jakości pastwiska (art. 49), wyszczególnienie bydła stron, jakie się na niem pasło (art. 48), objaśnienie okoliczności wzmiankowanych w artykule 49 i wskazanie projektowanego sposobu podziału pastwiska, z dołączeniem planu. Tamże, art. 11, 27.

197. **54.** Włościanie życzący sobie podziału wspólnych z dworem pastwisk przedstawiają w tym przedmiocie miejscowemu komisarzowi do spraw włościańskich krótką piśmienną deklarację w formie uchwały nie mniej dwóch trzecich wszystkich gospodarzy we wsi. Tamże, art. 3, 28.

198. **55.** Szczegółowy projekt podziału wspólnego pastwiska (art. 53) wskutek złożonej w tym przedmiocie przez włościan deklaracji sporządza Komisarz. Tamże, art. 29.

199. **56.** Przed rozpoznaniem projektu właściciela majątku lub deklaracji włościan Komisarz proponuje drugiej stronie ażeby zakończyć sprawę w drodze dobrowolnego porozumienia i jeżeli porozumienie nie nastąpi, to Komisarz przystępuje do rozpoznania przedstawionego projektu lub deklaracji. Tamże, art. 30.

200. **57.** Jeżeli po pierwsiastkowem przejrzeniu Komisarz uzna, że projekt właściciela majątku lub deklaracja włościan w czemkolwiek bądź nie zgadza się z przepisami, zawartymi w artykule 47, albo jeżeli projekt nie obejmuje należytych wiadomości i załączników (art. 53), to zwraca projekt lub deklarację z napisem, w czym mianowicie powinny być zmienione lub uzupełnione. Jeżeli zaś braków takich się nie okaże, to Komisarz przystępuje do szczegółowego rozpoznania i sprawdzenia na miejscu podanego projektu lub deklaracji, w obecności właściciela majątku lub jego pełnomocników, delegowanych od włościan (od dwóch do sześciu),

miejscowego wójta gminy i sołtysa, oraz przedstawionych przez strony biegłych, po jednym z każdej strony. Tamże, art. 31.

201. **58.** Jeżeli co do prawidłowości planów i rejestrów pomiarowych, sporządzonych na grunta podlegające na żądanie właściciela majątku podziałowi, nie napotka się wątpliwości, to nowego pomiaru się nie robi; w przeciwnym zaś razie, tudzież gdy się sporządza szczegółowy projekt wskutek deklaracji włościan (art. 55), pomiaru dopełnia geometra, urzędujący przy Zarządzie gubernialnym do spraw włościańskich. Tamże, art. 32

202. **59.** Klasyfikacji gruntów dopełnia Komisarz za pośrednictwem urzędującego przy Zarządzie gubernialnym do spraw włościańskich geometry i wzmiankowanych w artykule 57 biegłych. Tamże, art. 33.

203. **60.** Gdy projekt właściciela majątku lub deklaracja włościan po przejrzeniu pierwiastkowem uznane będą za podlegające szczegółowemu sprawdzeniu na miejscu (art. 57), w takim razie strona, która podała projekt lub deklarację, obowiązana jest: po pierwsze, przedstawić natychmiast sumę pieniędzy potrzebną w przybliżeniu, na bezzwłoczne pokrycie wydatków na wynagrodzenie biegłych (ekspertów), na najem robotników przy pomiarze i klasyfikacji gruntów i nabycie do tych czynności materiałów, jeżeli takowe przez tę stronę dostarczone nie są — i po drugie, przyjąć na siebie obowiązek powrócenia skarbowi kosztów utrzymania geometry za ten czas, jaki będzie przezeń użyty przy sprawdzaniu projektu. Przed wypełnieniem tego zobowiązania zatwierdzony projekt nie wprowadza się w wykonanie. 1875, 29 grud. (55427) art. 17, 34.

204. **61.** O wszystkich swoich czynnościach, dotyczących sprawdzenia i sporządzenia projektu, Komisarz prowadzi szczegółowy protokół z wyjaśnieniem deklaracji stron i ekspertów; protokół ten podpisuje Komisarz, wójt gminy, sołtys, geometra i eksperci; oprócz tego daje się takowy do podpisu i stronom, gdy te życzyć sobie tego będą. Tamże, art. 17, 35.

205. **62.** Jeżeli, po szczegółowem sprawdzeniu na miejscu projektu, przedstawionego przez właściciela majątku lub włościan, proponowany w nim podział wspólnego pastwiska uznany będzie za niedogodny, to Komisarz objaśnia stronie, która projekt podała, w czym należy zmienić propozycję jej i żądania dla tego, ażeby przeszkody do przyjęcia takowych zostały usunięte. W razie niezgodzenia się tej strony na proponowane przez Komisarza zmiany, jakoteż — gdy z powodu warunków miejscowych usunięcie napotykaných do przyjęcia projektu przeszkód, jest niemożliwe, Komisarz postanawia decyzję o pozostawieniu takowego bez skutku; w przeciwnym zaś razie, oraz gdy projekt przedstawiony zmian żadnych nie wymaga, Komisarz postanawia decyzję o jego zatwierdzeniu.

Na decyzję Komisarza strona niezadowolona może podać skargę do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich w terminie trzech miesięcy. Tamże, art. 17, 36.

206. **63.** Rozpoznawszy skargę w obecności stron i zaproponowawszy stronie, która podała projekt, jeżeli tego zajdzie potrzeba, ażeby w projekcie tym odpowiednie poczyniła zmiany, Zarząd gubernialny wydaje o zatwierdzeniu lub odmowie zatwierdzenia projektu decyzję w drugiej i ostatniej instancji, ze szczegółowym przytoczeniem zasad takowej decyzji. Tamże, art. 37.

207. **64.** Gdy już decyzja Komisarza lub Zarządu gubernialnego o odmowie zatwierdzenia projektu uprawomocni się, nowy w tymże przedmiocie projekt może być przedstawiony nie wcześniej, jak za trzy miesiące. Tamże, art. 17, 38.

208. **65.** Na ostateczne decyzje Zarządów gubernialnych (art. 63) mogą być podawane do Senatu rządzącego w trzymiesięcznym od dnia ogłoszenia pomienionych decyzji terminie skargi kasacyjne. Tamże, art. 39, 1882, 25 maja (912) II, art. 4.

209. **66.** Po ostatecznem rozpoznaniu sprawy i wprowadzeniu decyzji w wykonanie, Zarządy gubernialne w przedmiocie zamieszczenia w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych objaśnień o zmianach, jakie zaszły w składzie gruntów włościańskich, postępują w sposób wskazany niżej w artykułach 215—217. 1875, 29 grud. (55427) art. 40.

Tezy do art. 45 — 66.

1. Jeżeli w tabeli likwidacyjnej pastwisko nie jest zapisane w liczbie gromadzkich gruntów, i włościanom przyznane zostało tylko prawo pasania na niem swego bydła, to wpis taki na mocy rozkazu najwyższego z d. 23 września 1871 roku zmianie podlegać nie może; na podstawie zaś § 19 przepisów z d. 29 grudnia 1875 r. wszystkie te wygony, na których w tabelach likwidacyjnych wyznaczony jest włościanom tylko serwitut pastwiskowy, stanowią wspólne pastwiska dworu i włościan (uk. 2 depart. z d. 4 października 1890 roku, № 7487. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 176, art. 675).

2. Leśne przestrzenie, chociażby na nich stale odbywało się pasanie bydła, nie mogą być uznawane za wspólne dworu i włościan pastwiska na równi z tymi dworskimi wygonami, na których włościanom przyznany został serwitut pastwiskowy (uk. 2 depart. z d. 26 listopada 1887 r., № 4804. Ibid. str. 177, art. 676).

3 Grunta obciążone w tabelach likwidacyjnych serwitutem pastwiskowym, chociażby w tabelach tych nazwane były leśnymi, uznawać należy za wspólne pastwiska włościan i dworu w tym razie, gdy las na nich wycięty został przed wydaniem ukazów 19 lutego 1864 roku i potem nie był tam odnowiony, same zaś grunta te od czasu wycięcia lasu służyły wyłącznie jako wygon dla bydła włościańskiego (dec. b. Kom. Czas., z d. 20 lutego 1876 r. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom., wyd. 1879 r., str. 137, art. 90).

4. Leśne grunta, obciążone na rzecz włościan serwitutem pastwiskowym, nie mogą być poczytane za te wspólne wygony dworu i włościan, których podział skuteczniejszy być może na zasadzie przepisów 29 grudnia 1875 r. (dec. b. Kom. Czas. z d. 5 maja 1878 r. Ibid. str. 226, art. 133).

5. Właściciel nie ma prawa wskazywać włościanom na jakiej części wspólnego pastwiska mogą oni pasać bydło, gdyż wspólne pastwiska — zgodnie z prawem z d. 29 grudnia 1875 r., na całym swym obszarze służyć mają stale i specjalnie dla pasania bydła (uk. 2 depart. z d. 5 listopada 1906 r., № 7661 Zob. Tiutriumow. l. c. str. 177, art. 677).

6. Właściciel majątku nie ma prawa czynić według własnego uznania zmiany w przedmiocie obszaru i granic wspólnego pastwiska, w wypadku zaś, gdyby pragnął osiągnąć możność bezpośredniego rozporządzania jakąś częścią tegoż, to dopiąć tego może jedynie drogą, wskazaną w prawie, t. j. wniósłszy prośbę o dokonanie podziału wspólnego pastwiska w sposób wskazany w przepisach z d. 29 grudnia 1875 r. (uk. 2 depart. z d. 14 października 1898 r., № 4744. Ibid. str. 177, art. 678),

7. Prawo pasania bydła na wspólnym pastwisku, jako będące w istocie swęj prawem gromady wioskowej do części pomienionego pastwiska, może stanowić przedmiot układu dobrowolnego nie inaczej, jak tylko z całą gromadą zawieranego (uk. 2 depart. z d. 30 listopada 1895 r., № 7706. Ibid. str. 177, art. 679).

8. Przy podziale wspólnego pastwiska dworu i włościan część tym ostatnim przypadająca określa się dla tych wszystkich osad, których prawa serwitutowe do pomienionego pastwiska zostały w tabeli likwidacyjnej zaznaczone, a przeto — gdy w projekcie podziału wspólnego pastwiska pominięty zostanie ktokolwiek bądź z liczby gospodarzy, którym na mocy tabeli przysługuje prawo do pastwiska tego, lub zostanie wymieniony taki gospodarz, któremu w tabeli prawo do pastwiska nie służy, to okoliczności te stanowić powinny powód do odmowy zatwierdzenia projektu podziału (uk. 2 depart. z d. 31 marca 1911 r., № 2816. Ibid. str. 178, art. 680).

9. W razach, gdy w tabelach likwidacyjnych pastwisko zapisane jest jako własność wspólna dziedzica i dwóch wsi, to wyznaczenie części

tegoż na własność jednej z tych wsi, nastąpić może jedynie w drodze dobrowolnego porozumienia się wszystkich biorących udział w wspólnem użytkowaniu z pastwiska (uk. 2 depart. z d. 19 września 1890 r., № 6531. Ibid. str. 178, art. 681).

10. Przy podziale wspólnego pastwiska dziedzica i włościan kilku wsi na podstawie przepisów z d. 29 grudnia 1875 roku określa się z jednej strony część przypadającą dziedzicowi, a z drugiej część przypadającą wszystkim wsiom razem, podział zaś tej części pomiędzy poszczególne wsie winien być uskuteczniiony na podstawie przepisów z d. 30 maja 1894 r. *) (uk. 2 depart. z d. 22 stycznia 1912 r., № 556. Ibid. str. 178, art. 682).

11. Przy podziale wspólnych pastwisk pomiędzy dziedzica i włościan kilku wsi, dla każdej z nich powinna być wyznaczona osobna działka odpowiednio do ilości bydła, jaką każda wieś wyganiała na pastwisko (uk. 2 depart. z d. 10 lipca 1884 r., № 90 Ibid. str. 179, art. 685).

12. Ilość bydła wyganianego na wspólne pastwisko dworu i włościan podlega określaniu trybem, wskazanym w artykule 21 Przepisów z d. 29 grudnia 1875 roku, tylko na żądanie tej z użytkujących z pastwiska stron, której na mocy prawa przysługuje możność żądania podziału tegoż (uk. 2 depart. z d. 10 grudnia 1882 r., № 807).

13. Przy podziale wspólnych pastwisk dworu i włościan na podstawie przepisów z d. 29 grudnia 1875 roku ilość bydła dworskiego bierze się ta, jaką dwór wyganiał w czasie sporządzenia projektu i tylko w razie, gdy od czasu wydania ukazów 19 lutego 1864 roku ilość bydła dworskiego znacznie się zmieniła, dokonać należy, na żądanie stron, badania o rozciągłości użytkowania w r. 1864 a wyniki badania tego powinny stanowić podstawę dla dokonania podziału (uk. 2 depart. z d. 15 maja 1912 r., № 5297. Ibid. str. 179, art. 687).

14. Z rosnących na wspólnem pastwisku dworu i włościan drzew włościanie użytkować nie mogą, o ile prawo do użytkowania z nich nie jest im w tabeli likwidacyjnej przyznane (uk. 2 depart. z d. 20 września 1885 r., № 4186. Ibid. str. 179, art. 690).

15. Określenie ilości bydła dworskiego wyganianego na wspólne pastwisko w r. 1864 dokonywa się nie tylko przy rozpoznawaniu projektu podziału tegoż, lecz i w razach, gdy wynikają spory co do rozciągłości użytkowania stron z pastwiska pomienionego (uk. 2 depart. z d. 10 lutego 1893 r., № 1277 i z d. 11 czerwca 1896 r., № 3843. Ibid. str. 179, art. 689).

*) Zob. niżej art. 67 i nast. (Przyp. Red.).

ODDZIAŁ DRUGI. — O obowiązkowym podziale gruntów, będących w posiadaniu wspólnem gromad wioskowych, osad, miast i gospodarzy, nie stanowiących osobnych gromad, tudzież o wydzieleniu gruntów tych jednemu ze współwłaścicieli.

210. **67.** Obowiązkowemu podziałowi podlegają: 1) grunta, które w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych zapisane zostały jako własność wspólna kilku wioskowych, osadzkich i miejskich gromad, lub jako własność wspólna tych gromad i niektórych gospodarzy z innych wsi, osad i miast; 2) grunta, które na mocy układów dobrowolnych, zawartych po zatwierdzeniu tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych, przeszły na własność wspólną kilku wioskowych, osadzkich i miejskich gromad, lub części tychże; 3) działki gruntu, które na mocy najwyżej zatwierdzonych przepisów z d. 29 grudnia 1875 r. (55427) co do obowiązkowej segregacji i zamiany gruntów szachownicowych, lub na mocy przepisów w poprzednich artykułach 45—66 zawartych co do podziału pastwisk pomiędzy właścicieli i włościan, przeszły na własność kilku wioskowych, osadzkich i miejskich gromad lub części tychże gromad. 1894, 30 maja (10687) I, art. 1.

211. **68.** Nie podlegają obowiązkowemu podziałowi grunta wspólne przed dniem 30 maja 1894 roku podzielone na mocy układów dobrowolnych, chociażby te w formę piśmienną ujęte nie były, lecz faktycznie w wykonanie wprowadzone zostały. O takich układach miejscowy komisarz do spraw włościańskich sporządza protokół, zastępujący układ dobrowolny. Protokół ten rozpoznaje i zatwierdza Zarząd gubernialny do spraw włościańskich trybem ogólnie ustanowionym. Tamże, I, art. 2.

212. **69.** Prawo żądania podziału wspólnych gruntów przysługuje każdemu ze współwłaścicieli, t. j. każdej z osobna gromadzie; w stosunku zaś do takich gruntów wspólnych, w których liczbie współwłaścicieli są, pomiędzy innymi, niektórzy tylko gospodarze z jakiejś innej gromady, prawo wzmiankowane przysługuje również i pomienionym gospodarzom. Tamże, I, art. 3.

213. **70.** Żądanie obowiązkowego podziału może być zadeklarowane nie inaczej jak w uchwale nie mniej jak dwóch trzecich wszystkich gospodarzy wsi lub osady lub dwóch trzecich osadników, mających udział we własności gruntów wspólnych jako oddzielna od całej gromady część tejże. W tym ostatnim wypadku, dla sporządzenia pomienionych uchwał osadnikom, o których mowa, przysługuje prawo do zbierania się, za zezwoleniem wójta gminy, na zebrania oddzielne. Tamże, I, art. 4.

214. **71.** Gdy grunta wspólne należą do trzech lub więcej stron a jedna z nich tylko żąda podziału, pozostałe zaś nie żądają tegoż, to podział ogranicza się do wydzielenia części, przypadającej stronie, która zadeklarowała żądanie podziału z zachowaniem dla stron pozostałych wspólnej własności reszty tych gruntów. Tamże, I, art. 5.

215. **72.** Grunta wspólne, zapisane w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych, jakoteż nabyte na mocy układów dobrowolnych w tym wypadku, gdy w zakładach nie ma żadnej wzmianki o wielkości części, przypadających w udziale każdej wsi, osady lub oddzielnych części tychże, dzieli się pomiędzy stronami odpowiednio do ilości posiadanej przez nie ziemi ornej, wyszczególnionej w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym. Gdy zaś części takowe w układach dobrowolnych są już wskazane w jakikolwiek sposób bez oznaczenia jednak granic tychże, to podziału dokonywa się według wskazówek, zawartych w układach dobrowolnych. 1894, 30 maja (10687) I, art. 6.

216. **73.** Przypadające stronom na zasadzie poprzedniego (72) artykułu części gruntów wspólnych zmniejszają się lub powiększają stosownie do dochodowości i jakości gruntu w tej lub innej części na podstawie klasyfikacji i oszacowania dokonanych według przepisów, ustanowionych w Instrukcji z dn. 23 maja 1841 roku o urządzeniu i oczynszowaniu włościan w najmiłościwiej rozdarowanych majątkach. Tamże, I, art. 7.

Uwaga. Dochodowość działek leśnych oblicza się podług dochodu, jaki grunt i las na nim rosnący przynoszą z osobna, przyczem las szacuje się według miejscowych cen średnich i pięć procent określonej na tej podstawie wartości jego przyjmuje się jako dochód roczny z lasu i dodaje do dochodu z gruntu Tamże, I, art. 7, uw.

217. **74.** Przy podziale gruntów, które na własność wspólną kilku wsi, osad lub części tychże przeszły na mocy takich układów dobrowolnych, w których zarówno przestrzeń, jak i granice części przypadających każdej ze stron są wskazane, wyznaczają się w naturze i umocowują w wyłącznej własności stron te mianowicie działki, jakie wskazane są w układach dobrowolnych. Tamże, I, art. 8.

218. **75.** Przy podziale wspólnych pastwisk, wyznaczonych dla kilku wsi, osad lub oddzielnych części tychże na podstawie artykułów 45—66, każda ze stron zachowuje prawo do takiego działu z pomienionych użytków, jaki odpowiada rozciągłości jej użytkowania, określonej ostatecznie przez instytucje włościańskie w zatwierdzonym projekcie podziału tych pastwisk pomiędzy włościan i właścicieli majątków. Tamże, I, art. 9.

219. **76.** Gdy ulegające obowiązkowemu podziałowi ziemie przytykają do wód, w których strony użytkują z wodopoju lub z oddawanego w dzierżawę rybołówstwa i gdy ziemie te ze względu na swe położenie nie mogą być podzielone w taki sposób, żeby każda ze stron otrzymała dział przy wodach, to wody te i po dokonaniu podziału pozostają we wspólnej własności na zasadach poprzednich, z urządzeniem wygodnego do nich dostępu. Tamże, I, art. 10.

220. **77.** Przed rozpoznaniem deklaracji w przedmiocie podziału gruntów wspólnych komisarz proponuje stronom zakończenie sprawy drogą dobrowolnego porozumienia się. Gdy porozumienie nie nastąpi, komisarz przystępuje do rozpoznania pomienionej deklaracji na miejscu, w obecności pełnomocników w liczbie od dwóch do sześciu z każdej gromady i każdej oddzielnej części gromady, uczestniczącej we wspólnej własności, oraz: wójta, sołtysów i ekspertów, po jednym z każdej strony — gdy ci ostatni przez strony wystawieni będą. 1894, 30 maja (10867) I, art. 11.

Uwaga. Nieprzybycie pełnomocników lub biegłych (ekspertów) nie powstrzymuje czynności komisarza. Tamże, I, art. 11, uw.

221. **78.** Gdy na ulegające podziałowi gruntu są sporządzane plany według przepisów zawartych w artykułach 17 — 41 lub 45 — 66, to nowy przemiar pomienionych gruntów nie jest wymagany; w przeciwnym razie pomiaru dokonywa urzędujący przy Zarządzie gubernialnym do spraw włościańskich geometra. Tamże, I, art. 12.

222. **79.** Klasyfikacje gruntów i oszacowania lasu (art. 73, uw.) dokonywa Komisarz przy pośrednictwie geometry, jakoteż biegłych, gdy strony ich przedstawiły (art. 77). Tamże, I, art. 13.

223. **80.** Strona, która podała deklarację w przedmiocie podziału, obowiązana jest przedstawić niezwłocznie, na żądanie Komisarza, sumę pieniężną, potrzebną według jego przybliżonego obliczenia, na pokrycie rozchodów na najem robotników przy pomiarze i klasyfikacji gruntów i na nabycie materiałów dla tych czynności, o ile strona pomieniona takowych nie dostarczyła. Tamże, I, art. 14.

224. **81.** Projekt podziału wspólnych gruntów sporządza Komisarz; projekt ten powinien zawierać: opis przestrzeni, położenia, jakości i dochodowości gruntów tych, wartości i dochodowości lasu (w wypadku podziału leśnych przestrzeni), objaśnienie na jakich zasadach gruntu podziałowi ulegające przeszły na własność włościan (art. 67), oraz okoliczności wzmiankowanych w artykułach 72 — 76, wreszcie — wskazanie sposobu proponowanego podziału. Do projektu dołącza się plan ulegających podziałowi gruntów. Tamże, art. 15.

225. **82.** Projekt podziału wykląda się w formie protokołu. Po podpisaniu tegoż przez komisarza, wójta gminy, sołtysów, geometrę i biegłych, gdy takowych strony przedstawiły (art. 77), tudzież przez pełnomocników, gdy tego życzyć sobie będą, — Komisarz postanawia w pierwszej instancji decyzję o zatwierdzeniu projektu. Na decyzję Komisarza strona niezadowolona może w terminie trzymiesięcznym podać skargę do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich. Niezaskarżona we właściwym czasie decyzja Komisarza wprowadza się w wykonanie. Tamże, I, art. 16.

226. **83.** Zarząd gubernialny do spraw włościańskich, rozpoznawszy podaną skargę (art. 82) w obecności stron, gdy te po doręczeniu im wezwań przybędą celem wysłuchania sprawy, albo decyzję Komisarza ze zmianami, jakie koniecznemi się okażą, zatwierdza, lub postanawia decyzję o uznaniu projektu za niepodlegającego zatwierdzeniu. Skargi na decyzję Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich w tego rodzaju sprawach podają się w terminie trzymiesięcznym do Senatu rządzącego. Tamże, I, art. 17.

227. **84.** Gdy komisarz podział żądany, ze względu na warunki miejscowe, uzna za niemożliwy lub niepożądany wobec znacznych strat, jakie podział ten pociągnąć za sobą może dla tej lub innej strony, to czyni on o tem przedstawienie do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich, który postanawia w tym przedmiocie decyzję w pierwszej instancji. Decyzja ta w terminie trzymiesięcznym może być zaskarżona do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego. 1894, 30 maja (10687) I, art. 18.

228. **85.** Po ostatecznem rozstrzygnięciu sprawy o podziale gruntów wspólnych i wprowadzeniu decyzji w wykonanie, do tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych wnoszą się odpowiednie modyfikacje trybem wskazanym niżej w artykułach 215—217. Tamże, I, art. 19 *).

*) W artykułach od 67 do 85 włącznie skodyfikowana została część I prawa z dn. 30 maja 1894 roku (№ 10687 P. Z. P.) obejmująca 19 artykułów. Część II tegoż, tycząca się gruntów, będących wspólną własnością kilku gospodarzy z jednej wsi, skodyfikowana jest w uwadze 3 do punktu 2 artykułu 271 organ. zarz. Król. Pol. (zob. art. 78 nin. zbioru). Posiada ona doniosłe znaczenie dla sprawy komasacji gruntów, daje bowiem możność takim kilku gospodarzom zbierania się na zebrania oddzielne w celu rozważania spraw, tyczących się rozporządzania gruntami we wspólnem użytkowaniu ich będącymi, a zatem daje im możność stanowienia uchwał również i w przedmiocie włączenia tych gruntów do ogólnej komasacji wsi; nie wskazuje tylko jaką większością głosów uchwały takie zapadać mają, by były ważnemi. Drogę analogji jednak z uwagą ostatnią do art. 271 (według kont. 1910 r.) wnioskować można, iż wystarcza zwykła większość. Tryb rozpoznawania skarg na uchwały takich zebrań oddzielnych i zatwierdzania uchwał tych—według komentatorów prawa włościańskiego—winien być zachowany taki sam, jaki ustanowiony został dla uchwał zebrań gromadzkich i gminnych. Porów. Skriabin. Sbornik, str. 620, uwaga 1, oraz ukaz 2 departamentu z d. 20 maja 1913 r., № 5292. — Stefanowicz, str. 666, art. 749. (Przyp. Red.).

Tezy do art. 67 — 85, dotyczących się obowiązkowego podziału wspólnych gruntów.

1. Grunta wspólne, zapisane w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych, dzielą się pomiędzy stronami odpowiednio do ilości posiadanej przez nie ziemi użytkowej (ornej), w dokumentach tych wyszczególnionej (uk. 2 depart. z d. 7 lutego 1912 r., № 1230. Zob. Tiutriumow. l. c. str. 41, art. 146).

2. Na podstawie art. 5 prawa z d. 30 maja 1894 roku wyznaczenie działu z gruntów wspólnej własności nastąpić może w tym wypadku, gdy podziału żąda jedna z gromad, udział w tej własności mających, inne zaś gromady nie życzą go sobie, i wówczas gromada, dla której posiadanie wspólne okazało się ze względu na odrębne warunki miejscowe niedogodnem, może dział swój z tej własności otrzymać. Z tego wynika, że dział osobny nie może być na rzecz kilku gromad wyznaczany (uk. 2 depart. z d. 10 września 1901 r., № 4710. Ibid. str. 42, art. 147).

ODDZIAŁ TRZECI. — O podziale gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy.

229. **86.** Uchwały zebrań gromadzkich, postanawiane na podstawie artykułu 271 Organizacji zarządu gubernij Królestwa Polskiego (wyd. 1892 roku) w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy, niezależnie od rozpoznawania ustanowionym trybem skarg na takowe, podlegają zatwierdzeniu miejscowych instytucji do spraw włościańskich tym trybem, jaki ustanowiony jest dla zatwierdzania układów dobrowolnych, między włościanami, zawieranych w przedmiocie zamiany gruntów i segregacji użytków (art. 274 — 281); przyczem, po zatwierdzeniu ostatecznem uchwał pomienionych, instytucje włościańskie czynią na podstawie takowych, odpowiednie modyfikacje w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych. 1876, 25 stycznia (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2.

Podział gruntów gromadzkich w miastach i osadach.

1. Sprawa to wielce zawiła. W miastach, nie objętych ukazem z dnia 1 czerwca 1869 roku (— czyli nieprzemianowanych na o s a d y) a przeto nie korzystających z dobrodziejstw samorządu, przewidzianych w artykułach 194—275, oraz 277—286 Org. zarz. gub. Król. Pol., mogą jednak zachodzić wypadki, iż w sporządzonych na części tych miast tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych zapisane są grunta lub lasy gromadzkie. Mianowicie mogą zachodzić trzy wypadki: 1) gdy grunt lub las gromadzki zapi-

sany jest jako własność całego miasta, czyli zarówno „mieszczan-rolników“, (— do których rozciąga się moc przepisów, dotyczących się organizacji ziemskiej włościan i zawartych w ukazie pierwszym z d. 19 lutego 1864 roku, o urządzeniu włościan), jak i wszelkich innych mieszkańców miasta, do stanu rolniczego nienależących; 2) gdy grunta lub lasy pomienione zapisane są jako wyłączna własność nierolników, z wyłączeniem mieszczan-rolników — i 3) gdy grunta te lub lasy zapisane są jako wyłączna własność mieszczan-rolników. — 1 w y p a d e k. Ponieważ prawo własności należy do dwóch kategorii obywateli, z których jedna w sprawach swej organizacji ziemskiej podlega ustawom specjalnym, do kompetencji instytucji do spraw włościańskich należącym, druga zaś prawu powszechnemu, przeto w sprawie podziału wspólnej dwóch tych kategorii własności ziemskiej, instytucje włościańskie decydować nie mogą i przepisy, zawarte w art. 86, zastosowania tu mieć nie mogą. Rozwiązać jednak sprawę tę można w taki sposób. Własność wspólna mieszczan-rolników i nierolników jest jedną z postaci tej wspólnoty, której tyczy się prawo z d. 30 maja 1894 r., skodyfikowane tu w art. 67—85, przeto mieszczenie-rolnicy mają prawo, na podstawie przepisów pomienionych, żądania, by na ich własność wyłączną wydzielona została przypadająca im część gruntów, wspólną ich i całego miasta własność stanowiących.—Czy jednak z chwilą, gdy podział nastąpi i mieszczenie-rolnicy otrzymają swój wyłączny dział, pozyskają oni możliwość podzielenia tegoż pomiędzy pojedynczych gospodarzy? Senat daje odpowiedź negatywną, wychodząc z tego założenia, iż mieszczenie-rolnicy w miastach nie posiadają samorządu (posiadają go tylko w osadach, z miast przemianowanych) a przeto nie mogą stanowić uchwał w przedmiocie podziału wspólnych gruntów na działki pomiędzy pojedynczych gospodarzy i podział taki może nastąpić tylko w drodze dobrowolnego układu, czyli za zgodą wszystkich z osobna gospodarzy, udział we wspólnej własności mających (uk. 2 depart. z d. 29 października 1908 r., № 4855. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 433, art. 431).

Przeciw pogładowi temu przemawia uwaga do punktu 3 art. 271 Org. zarz. Król. Pol. (zob. str. 60 nin. Zb.), która opiewa, iż „w gminach oddzielnych, w których pewna część gospodarzy należy do kategorii mieszczan-rolników, którzy otrzymali na własność osady i grunta na mocy ukazu z d. 28 października 1866. roku o zniesieniu w miastach stosunków dominjalnych, gospodarzom tym udziela się prawo zbierania się, za zezwoleniem wójta gminy, oddzielnie na Zebrania w celu rozważania spraw dotyczących rozporządzania gruntami i użytkami, we wspólnem ich użytkowaniu będącymi“. Ponieważ do mieszczan-rolników w osadach, z miast przemianowanych, rozciągają się specjalnie dalsze przepisy art. 276 — 286, przeto uwaga niniejsza, mówiąc o mieszczeniach-rolnikach, bezwątpienia ma na myśli w ogólności kategorię rolników, będących mieszkańcami miast. Wynika z tego, że i w miastach,

nieprzemianowanych na osady, mieszczenie-rolnicy nie są tak bezwzględnie pozbawieni praw samorządu, jak to wskazuje senat; przeciwnie, w sprawach dotyczących się rozporządzania gruntami wspólnymi mają oni prawo zebrań oddzielnych; posiadając zaś to prawo, mogą stanowić uchwały w przedmiocie podziału takich gruntów. Z chwilą więc, gdy ze wspólnoty całego miasta zostanie trybem prawa z dnia 30 maja 1894 r. wydzielony dział wyłączny mieszczen-rolników, który od chwili tej staje się ich gruntem wspólnym, mogą oni podzielić takowy pomiędzy siebie bądź drogą dobrowolnego układu, jak to wskazuje senat, bądź na mocy uchwały, powziętej na podstawie uw. 3 do art. 271. **W y p a d e k 2.** Sprawy tej kategorii bezwzględnie do zakresu kompetencji instytucji włościańskich nie należą. **W y p a d e k 3.** Zgodnie z zasadami wyłuszczone w wypadku 1-m, mieszczenie-rolnicy dokonać mogą podziału gruntów, lub lasów wspólnych, bądź drogą układu dobrowolnego, bądź na mocy uchwały.

W osadach rzecz się ma nieco inaczej. Tu przede wszystkim zauważyć trzeba, iż co do lasów, stanowiących własność całej gromady osadzkiej, prawo w przedmiocie rozporządzania temiż — a przeto i podziału ich pomiędzy pojedynczych gospodarzy — przewidywało zgoła odrębny tryb postępowania. Mianowicie art. 283 Org. zarz. Król. Pol. (zob. str. 70 nin. Zb.) stanowi, iż lasami gromadzkimi osada rozporządzać może jedynie na mocy uchwał Zebrania gromadzkiego lub gminnego, zapadających większością dwóch trzecich wszystkich osób, prawo głosowania na Zebraniu mających, przyczem uchwały te wprowadzają się w wykonanie nie inaczej, jak po zatwierdzeniu ich przez gubernatora w rządzie gubernialnym. Tu zatem prawo jest jasne, lecz co do innych gruntów gromadzkich trzeba go dochodzić. Mogą zachodzić następujące wypadki: 1) gdy grunta gromadzkie stanowią własność tylko mieszczen-rolników, czyli osób objętych mocą ukazu 1846 lub 1864 roku i 2) gdy grunta zapisane są jako wspólnota mieszczen-rolników i innych mieszkańców osady, nie będących rolnikami. W pierwszym wypadku, ponieważ art. 271 Org. zarz. Król. Pol. rozciąga się i co do osad, art. 283 zaś wspomina tylko o lasach, oraz o wypadkach sprzedaży, darowizny, zamiany i wypuszczenia w dzierżawę nieruchomości gromadzkich, nie dotyczy zaś — za wyjątkiem lasów — podziału gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych właścicieli (co do żadnej z powyżej wyszczególnionych czynności zaliczone być nie może), przeto podział taki może nastąpić trybem ogólnym, w art. 86 wskazanym. W drugim zaś wypadku przede wszystkim nastąpić musi wyjście ze wspólnoty mieszczen-rolników, na zasadzie prawa z d. 30 maja 1894 r., a potem podział — jak wyżej — trybem ogólnym. (Przyp. Red.).

2. Ustanowienie zasady, na jakiej ma być dokonany podział gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy, w zupełności należy do Zebrania gromadzkiego, z tym jednak warunkiem koniecznym, aby podział ten skuteczny był równomiernie i na jednej dla wszystkich zasadzie

(uk. 2 depart. z d. 3 kwietnia 1909 r., № 2801. Tiutriumow, l. c. str. 38. art. 135).

3. Gdy gromada wioskowa sama dokona podziału pomiędzy pojedynczych gospodarzy gruntów, otrzymanych na całą gromadę wzamian za zniesione serwituty, to instytucje włościańskie powinny przedsięwziąć środki do ujęcia podziału tego w formę prawem ustanowioną, ponieważ na mocy prawa z d. 25 stycznia 1876 r. uporządkowanie spraw podobnych należy do obowiązków tych instytucyj (uk. 2 depart. z d. 14 października 1903 r., № 5739. Ibid. str. 38, art. 138).

4. Podział gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy pozyskuje moc prawną dopiero wówczas, gdy powzięta w tym przedmiocie uchwała Zebrania wioskowego zostanie trybem ustanowionym zatwierdzona przez instytucje włościańskie (uk. 2 depart. z d. 17 stycznia 1903 r., № 388. Ibid. str. 39, art. 139).

5. Na mocy punktu b. art. 104 ukazu z dn. 19 lutego 1864 roku o urządzeniu gmin wiejskich Zebrania wioskowe mają prawo do wyrażania zgody swej na podział gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy, lecz nie mają prawa same podziału tego dokonywać i uchwały ich w tym przedmiocie nabierają mocy prawnej dopiero wówczas, gdy zostaną przez instytucje włościańskie zatwierdzone (uk. 2 depart. z d. 30 października 1903 r., № 5915. Ibid. str. 39, art. 140).

6. Zanim uchwała Zebrania gromadzkiego w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy zostanie zatwierdzona przez instytucje włościańskie, zebrania pomienione mogą uchwały takie modyfikować, z chwilą zaś zatwierdzenia uchwały — prawo to tracą (uk. 2 depart. z d. 24 kwietnia 1910 r., № 2938. Ibid. str. 39, art. 141).

7. Gdy w sprawie podziału gruntów gromadzkich zapada negatywna uchwała zebrania gromadzkiego, to dla ważności tejże wystarcza z wyjątkiem większość głosów, nie zaś większość dwóch trzecich, gdyż ta ostatnia zgodnie z art. 274 Org. zarz. gub. Król. Pol. wymagana jest wówczas, gdy idzie o powzięcie decyzji pozytywnej w przedmiocie rozporządzania gruntami gromadzkimi (uk. 2 depart. z d. 24 kwietnia 1910 r., № 2938. Ibid. str. 39, art. 142).

8. Skargi na uchwały gromadzkie w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy rozważa Oddzielny Zarząd przy gubernialnym zarządzie do spraw włościańskich, lecz decyzje Oddzielnego Zarządu nie krępują Zarządu gubernialnego przy następnej rozważaniu istoty sprawy i ten ostatni może odmówić zatwierdzenia podziału bez względu na to, iż Oddzielny Zarząd oddalił skargi na uchwałę zebrania gromadzkiego w tym przedmiocie (uk. 2 depart. z d. 7 czerwca 1894 r., № 3876. Ibid. str. 39, art. 143).

9. Uchwała Zebrania gromadzkiego w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy podlega zatwierdzeniu przez instytucje włościańskie, gdy te skonstatują, iż uchwała pomieniona zapadła większością głosów dwóch trzecich wszystkich osób, mających prawo uczestniczenia w zebraniu, iż warunki podziału wiadome są wszystkim członkom gromady wioskowej i nie naruszają ich praw legalnych i że uchwała zgodna jest z ukazami o urządzeniu włościan i postanowieniami Komitetu Urządzającego. — W wypadku konkretnym, gdy wynikło pytanie, czy może być uznana za zgodną z prawem uchwała w przedmiocie podziału gruntów, której mocą podział ten uskuteczniiony być ma nie pomiędzy wszystkich gospodarzy, zapisanych w tabeli likwidacyjnej, lecz tylko pomiędzy niektórych z tej liczby, należy uchwałę taką uznać za słuszną i zgodną z prawem, o ile się okaże, że gospodarze pominięci w uchwale, nie brali w r. 1864 ani później udziału w użytkowaniu z gruntów gromadzkich, obecnie zaś nie uskarżają się na dokonany bez ich udziału podział tych gruntów (uk. 2 depart. z d. 29 maja 1912 r., № 5939. *Ibid.* str. 40, art. 144).

Powyższe wyjaśnienie senatu nie wydaje się wystarczającym, jeśli bowiem okaże się, że nie wszyscy członkowie gromady wioskowej, zapisani w tabeli jako posiadacze osad, użytkowali w r. 1864 z gruntów, zapisanych w tabeli jako własność gromadzka, to oznacza to, iż wpis ten jest błędny i że grunta te powinny być zapisane nie jako własność gromadzka, lecz jako wspólna niektórych gospodarzy. W ostatnim wypadku, zgodnie z prawem z d. 2 maja 1873 r. przede wszystkim należy błąd w tabeli zawarty poprawić, gdy to zaś nastąpi — przedmiotem podziału nie będzie już grunt gromadzki lecz grunt wspólny kilku gospodarzy i tryb podziału tegoż będzie już inny, niż w wypadku pierwszym; prawo z d. 25 maja 1876 r. tutaj zastosowania mieć nie będzie, natomiast zastosowana zostanie część II prawa z d. 30 maja 1894 r. (uw. 3 do art. 271 org. zarz. gub. Król. Pol.). (Przyp. Red.).

10. Decyzje istniejącego przy Wydziale Ziemijskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego w przedmiocie ważności uchwał Zebrań gromadzkich co do podziału gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy są, odnośnie do istoty sprawy, ostatecznymi i mogą być zaskarżane do senatu jedynie w drodze kasacyjnej (uk. 2 depart. z d. 10 maja 1912 r., № 5082. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 626, art. 689).

Mowa tu o sprawach ze skarg na uchwały Zebrań gromadzkich w przedmiocie pomienionym, rozważanych w I instancji w Oddzielnym dzie. Zarząd przy Wydziale Ziemijskim jest tu drugą i ostatnią instancją; senat — kasacyjną. (Przyp. Red.).

11. Rozważając skargi stron na uchwały Zebrań gromadzkich w przedmiocie podziału gruntów gromadzkich pomiędzy pojedynczych gospodarzy, zarówno Oddzielny Zarząd gubernialny, jak i Zarząd do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego, powinien wszechstronnie zbadać słusność przytaczanych przez strony argumentów i w decyzjach swych

przytoczyć ściśle i jasno zasady, na których opiera się uznanie argumentów tych za słuszne lub niesłuszne (uk. 2 depart. z d. 10 maja 1912 r., № 5084. Ibid. str. 628, art. 692).

12. Na grunta gromadzkie ulegające podziałowi pomiędzy pojedynczych gospodarzy należy sporządzać plan (okól. b. Komis. Czas. z d. 30 kwietnia 1879 r. Zob. Skriabin. Sbor. str. 622 § 832).

13. O ile by jednak sporządzenie planu pociągać miało za sobą zbyt powolny bieg sprawy, na skutek czego włościanie mogliby, nie oczekując zatwierdzenia swej uchwały przez władze włościańskie, wprowadzić samym takową w wykonanie, to uchwały w przedmiocie podziału mogą być rozważane i zatwierdzane bez uprzedniego sporządzania planów, później zaś dokumenty pomiarowe gruntów tych winny być, zgodnie z dokonanym podziałem sił, poprawione przez etatowych geometrów. Żeby zaś to późniejsze sporządzanie planów, lub poprawianie istniejących, nie napotykało trudności, należy, aby komisarze, przy rozpatrywaniu uchwał w powyższym przedmiocie, sporządzali, zgodnie z trybem ustanowionym w punkcie 2 przepisów z d. 28 stycznia 1880 r. dla układów dobrowolnych, szczegółowe protokoły, z możliwie ściśłem wyszczególnieniem w nich warunków podziału. Wydanie jednak decyzji instytucji włościańskich w przedmiocie wniesienia do tabeli likwidacyjnej, na zasadzie art. 2800 Post. Kom. Urz., wpisu dodatkowego o dokonanym podziale gruntów gromadzkich, powinno być odłożone do chwili ostatecznego pomiaru działek, utworzonych z gruntu gromadzkiego skutkiem podziału tegoż (okól. b. Kom. Czasowej z d. 27 października 1881 r. Ibid. str. 623, § 833).

ROZDZIAŁ IV.

O ograniczeniach w przedmiocie rozporządzania osadami i gruntami włościańskimi.

ODDZIAŁ PIERWSZY. — O trybie alienacji i oddawaniu w dzierżawę, najem lub posiadanie tytułem zastawu osad i gruntów włościańskich, jakoteż o rozdrabnianiu majątków pomienionych.

230. **87.** Rozporządzanie osadami i gruntami włościańskimi, wniesionymi do aktów organizacji ziemskiej (tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych), podlegać ma ograniczeniom, wskazanym w poniższych (88 — 103) artykułach. 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 1.

Uwaga 1. Moc ograniczeń tych nie rozciąga się do wypadków alienacji włościańskich majątków nieruchomości pod budowę zatwierdzonych przez rząd dróg żelaznych, pomieszczeń dla zarządów gminnych i dla innych potrzeb publicznych. Tamże, I, art. 1, uw.

Uwaga 2. Wszelkiego rodzaju umowy w przedmiocie alienacji i zastawu osad i gruntów, jakie na własność mieszkańców miast i osad przeszły mocą ukazów najwyższych 19 lutego 1864 roku (40609—40612) i 28 października 1866 roku (43788), powinny być spełniane na podstawie ogólnych, w guberniach Królestwa Polskiego obowiązujących przepisów cywilnych. Do gruntów osady, zaliczonych trybem w artykule 283¹ (według niniejszej kontyn.) Organizacji Zarządu gubernij Królestwa Polskiego wskazanym do składu gruntów nie należących do osady, ograniczenia w niniejszym (I) dziale nie rozciągają się. 1873, 6 kwietnia (52104) uchw. Kom. Król. Pol.; 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 20, a; 1905, 9 maja (26195) art. 2.

Uwaga 3. Pieniądze, przypadające za grunta przez włościan alienowane bądź na mocy umów dobrowolnych, bądź trybem, jaki prawem ustanowiony jest dla alienacji przymusowych, postępują do zupełnego rozporządzenia rzeczywistych właścicieli osad. 1865, 23 paźdz. (Dz. Pr., t. 63, str. 308) post. Kom. Urz. Król. Pol., t. I, art. 2.

231. **88.** Znajdujące się na gruncie osady budynki nie mogą być alienowane, zastawiane lub oddawane w posiadanie tytułem zastawu oddzielnie od gruntu osady. Lecz sprzedaż budowli tych na rozbiórkę nie jest zabroniona. 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 2.

232. **89.** Za wyjątkiem wypadków, niżej w artykule 100 wskazanych, nabywać osady i grunta włościańskie na własność, jako też brać je w posiadanie tytułem zastawu, lub w dzierżawę dozwala się tylko osobom następującym: 1) włościanom i mieszczanom-rolnikom gubernji Królestwa Polskiego wymienionym w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych, i zstępnym ich potomkom; 2) pozostałym mieszkańcom tychże gubernji, uznawanym za włościan lub mieszczan-rolników (art. 90); 3) mieszkańcom innych miejscowości Cesarstwa, należącym do stanu wiejskiego. Tamże, I, art. 3.

233. **90.** Z pośród mieszkańców gubernji Królestwa Polskiego za włościan i mieszczan rolników, prócz osób w punkcie 1 art. 89 wskazanych, uznawane być mogą takie osoby, które trudnią się rolnictwem i innemi robotami, bezpośredni związek z gospodarstwem rolnem mającemi, gdy przytem są one poddanemi rosyjskiemi. Tamże, I, art. 4.

234. **91.** Osobom wyznania mojżeszowego zabronione jest nabywanie osad i gruntów włościańskich na własność, trzymanie ich w dzierżawie, posia-

danie takowych tytułem zastawu i wszelkie inne, oddzielenie od prawa własności, posiadanie i użytkowanie z pomienionych majątków w jakiej-bądź formie, i na jakichbądź dozwolonych przez prawa ogólne lub miejscowe zasadach, jakoteż zawiadywanie temiż majątkami w charakterze plenipotentów lub zarządców. Tamże, I, art. 5.

235. **92.** W wypadku zawierania notarialnej umowy w przedmiocie dzierżawy osad i gruntów włościańskich, biorący je w dzierżawę powinien okazać notariuszowi: 1) zaświadczony trybem ustanowionym wyciąg z aktów organizacji ziemskiej (tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych) gdy w aktach tych biorący w dzierżawę jest wymieniony; lub 2) zaświadczony trybem ustanowionym wyciąg z aktów organizacji ziemskiej (tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych), w których wymieniony jest przodek biorącego w dzierżawę, gdy ten ostatni pochodzi od osoby w aktach pomienionych zapisanej, jakoteż wyciąg lub wyciągi z aktów stanu cywilnego, stwierdzające pochodzenie biorącego w dzierżawę w prostej linii zstępnej od tego przodka; lub 3) świadectwo odnośnego, stosownie do miejsca zamieszkania biorącego w dzierżawę, Wójta gminy lub Magistratu miejskiego co do tego, że biorący w dzierżawę jest uznany za włościanina lub mieszczanina — rolnika, że jest poddanym rosyjskim i nie należy do wyznania mojżeszowego, — gdy biorący w dzierżawę, będąc mieszkańcem gubernij Królestwa Polskiego, nie czyni zadość warunkom, wskazanym w punkcie 1 artykułu 89; lub 4) oryginał świadectwa zwalniającego, wydanego biorącemu w dzierżawę na osiedlenie się w guberniach Królestwa Polskiego dla stałego przemieszkiwania, lub zaświadczenie Władzy, której świadectwo pomienione złożone celem zdecydowania sprawy co do zaliczenia biorącego w dzierżawę do liczby stałych mieszkańców gubernji wzmiankowanych lub paszport bądź dokument osobisty biorącego w dzierżawę, gdy jest nią osoba stanu wiejskiego z pośród mieszkańców Cesarstwa. 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 6.

236. **93.** Za wyłączeniem osób, wskazanych w punktach 1 i 2 artykułu 89, każda osoba życząca sobie nabyć na własność lub objąć w posiadanie tytułem zastawu osadę lub grunt włościański, obowiązana jest zadeklarować o tem miejscowemu, stosownie do miejsca jej zamieszkania, Komisarzowi do spraw włościańskich i złożyć temuż wyciąg z ksiąg ludności co do swego poddaństwa i stanu, zaświadczony przez miejscowego, względnie do miejsca zamieszkania petenta, Wójta gminy lub Magistrat miejski. Gdy petent należy do składu gromady wioskowej lub osadzkiej, to prócz wzmiankowanego wyciągu, powinien złożyć komisarzowi uchwały Zebrań tej gromady co do tego, że ze względu na swe pochodzenie i rodzaj zajęcia petent może być uznany za włościanina lub mieszczanina—rolnika. Tamże, I, art. 7.

237. **94.** Komisarz do spraw włościańskich, rozpoznawszy złożone mu dokumenty (art. 93) w zestawieniu z informacjami przez siebie zaciągniętymi — bądź wydaje petentowi świadectwo, stwierdzające jego prawo do nabycia i objęcia w posiadanie tytułem zastawu osad i gruntów włościańskich, bądź też odmawia wydania pomienionego świadectwa z przytoczeniem przyczyn odmowy. Tamże, I, art. 8.

238. **95.** Decyzja Komisarza w przedmiocie odmowy wydania świadectwa (art. 94) może być zaskarżona w terminie miesięcznym do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich. Decyzje Zarządu w tego rodzaju sprawach poczytują się za ostateczne. Tamże, I, art. 9.

239. **96.** Umowy w przedmiocie alienacji lub oddania w posiadanie tytułem zastawu powinny być sporządzane w formie notarialnej. Tamże, I, art. 10.

Uwaga. Fakt iż dana działka gruntu stanowi istotnie własność osoby, która ją sprzedać pragnie, może być stwierdzony uprawomocnionymi i wprowadzonymi w wykonanie uchwałami w przedmiocie przejścia całych gromad do własności w postaci działek skomasowanych (Org. zarz. gub. Król. Pol., art. 271 uw. według kontyn. 1912 r.) i uprawomocnionymi decyzjami sądów gminnych. 1910, 14 czerw. (33743) I, 51; 1912, 5 lipca (zb. przep. i rozp., 1448) art. 5.

240. **97.** Przy zawieraniu wskazanych w poprzednim (96) artykule umów nabywca majątku lub obejmujący majątek ten w posiadanie tytułem zastawu, o ile nie należy do liczby osób, wzmiankowanych w punktach 1 i 2 artykułu 89, obowiązany jest złożyć notariuszowi świadectwo uzyskane od komisarza do spraw włościańskich na zasadzie artykułu 94. Zamiast tego świadectwa osoby, zapisane do aktów organizacji ziemskiej i potomkowie ich okazują notariuszowi dokumenty, wspomniane w punktach 1 i 2 artykułu 92, obywatele zaś więcej z pośród mieszkańców Cesarstwa dokumenty, wskazane w punkcie 4 tegoż artykułu. 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 11.

Uwaga. Świadectwa o przynależności do stanu włościańskiego, wydane przez Wójtów gmin przed dniem 11 czerwca 1911 roku, moc swą zachowują tylko przy zawieraniu aktów notarialnych w przedmiocie dzierżawy włościańskich majątków nieruchomości. Tamże, I, art. 11, uw.

241. **98.** W aktach notarialnych w przedmiocie alienacji lub oddania w posiadanie tytułem zastawu, bądź w dzierżawę osad i gruntów włościańskich powinny być wyszczególnione dokumenty okazane notariuszowi na zasadzie artykułów 92 i 97 ze wskazaniem, kiedy mianowicie i za

jakim numerem dokumenty wzmiankowane były wydane lub poświadczane. Z liczby pomienionych dokumentów świadectwo Wójta gminy lub Magistratu miejskiego (art. 92, pun. 3) i Komisarza do spraw włościańskich (art. 97) zostawia się przy aktach notariusza. Tamże, I, art. 12.

242. **99.** Wierzycielami i zastawobiorcami w stosunku do włościan mogą być osoby wszelkich stanów z zachowaniem jedynie ustanowionych niniejszym (I) działem ograniczeń co do posiadania tytułem zastawu osad i gruntów włościańskich. Nie zabrania się włościanom hipotecznie zabezpieczać osadami i gruntami swymi zaciągane przez nich pożyczki. Lecz gdy osada włościańska podlega sprzedaży publicznej za długi, to udział w przetargu mieć mogą jedynie osoby, które okazały dokumenty wymagane w artykule 97. Sprzedaż osady osobie, która przy przetargu nie okazała dokumentów wzmiankowanych poczytuje się za niebyłą i w wypadku tym osada wystawia się na sprzedaż powtórnie, przytem urzędnik, który przeprowadził pierwszą licytację jest odpowiedzialny za sumę, jakiej brakować będzie do sumy uzyskanej przy pierwszym przetargu, który z winy jego za nieważny uznany został. Tamże, I, art. 13.

Uwaga. Wydawanie pożyczek pod zastaw gruntów ukazowych i sprzedaż zastawionych osad w guberniach Królestwa Polskiego przez Bank Włościański dokonywa się na zasadach, wyszczególnionych w artykułach 140—159 Ustawy tegoż Banku (Ust. Kred., rozd. VII, według kontyn. 1912 r.) a przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie gubernji Królestwa Polskiego z zachowaniem warunków, wyszczególnionych w artykule 91 i uwadze do tegoż (według kontyn. 1912 r.) Ustawy Towarzystwa pomienionego (Ust. Kred., rozd. XII). 1888, 9 czerw. (5314) art. 91; 1894, 30 maja (10689); 1904, 7 czerw. (24753); 1912, 5 lip. (zb. przep. i rozp. 1448).

243. **100.** Trybem spadkobrania na mocy prawa osady i grunta włościańskie mogą przechodzić na własność osób, którym na mocy artykułów 89 i 91 wogóle prawo nabywania majątków tych nie przysługuje. Również mogą osady i grunta takie przechodzić na własność wzmiankowanych osób na mocy testamentu lub aktu darowizny na wypadek śmierci, lecz w wypadkach tych spadkobierca lub obdarowany obowiązany jest w ciągu roku od dnia otwarcia spadku lub otrzymania darowizny, sprzedać majątek otrzymany osobie, mającej prawo nabyć takowy. W razie niespełnienia tego warunku majątek, po uprzednim zawiadomieniu o tem właściciela, podlega sprzedaży publicznej na zasadach, wskazanych w poprzednim (99) artykule, otrzymaną zaś ze sprzedaży sumę po potrąceniu wydatków oddaje się właścicielowi. 1891, 11 czerw. (7819) I, 14.

244. **101.** Przy alienacji osad i wszelkich działek gruntów włościańskich i sporządzaniu wszelkiego rodzaju aktów, do nich się odnoszących,

prócz umów w przedmiocie dzierżawy, pomienione działki mogą być dzielone na części z tem zastrzeżeniem: 1) żeby przestrzeń gruntu, pozostająca w osadzie właściciela, wynosiła niemniej jak sześć mórg miary nowopolskiej—i 2) żeby każda część, na jaką działki owe podzielone zostały, sama przez się lub w połączeniu z przyległym gruntem osoby, na której własność część ta przechodzi, zawierała przestrzeń nie mniejszą. Tamże, I, art. 15.

245. **102.** Przyległe do siebie działki osady włukowiczej tego samego właściciela poczytuje się za jedną działkę i podlegają mocy przepisów artykułu 101. Tamże, I, art. 16.

246. **103.** Akty i umowy, tyczące się osad i gruntów włościańskich, zawarte z pogwałceniem postanowień poprzednich artykułów 87—102, poczytują się za niebyłe. W wypadkach tych osada lub grunt nieprawidłowo alienowany, powrócony zostaje poprzedniemu właścicielowi, majątek zaś nielegalnie oddany w dzierżawę, najem lub posiadanie tytułem zastawu, powraca znów do rąk właściciela. Osoba, której na zasadach pomienionych powrócono majątek, obowiązana jest zwrócić drugiej stronie otrzymaną od niej sumę. Gdy zwrócenie majątku jest z jakich bądź powodów niemożliwe, to takowy ulega sprzedaży publicznej z zachowaniem trybu, wskazanego w artykule 99. Tamże, I, art. 17.

247. **104.** Nadzór nad wykonaniem przytoczonych powyżej postanowień (art. 87—103) wkłada się na instytucje do spraw włościańskich. O wypadkach naruszenia postanowień niniejszych, urzędnicy i instytucje rządowe obowiązane są komunikować odnośnym Komisarzom do spraw włościańskich. Tamże, I, art. 18.

248. **105.** Sprawy o naruszenie przepisów co do alienacji, oddawania w posiadanie tytułem zastawu, w dzierżawę bądź w najem, oraz co do rozdrabniania osad i gruntów włościańskich podlegają kompetencji Sądów gminnych (Ust. post. cyw., art. 1490, p. 2, według kontyn. 1912; uw., p. 2, według kontyn. 1912) i wszczynane są tak na skutek prośby o to osób zainteresowanych, jak na żądania instytucji do spraw włościańskich lub prokuratury. Tamże, I, art. 19.

249. **106.** Ministrowi spraw wewnętrznych na skutek przedstawień istniejącego przy Wydziale ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego przysługuje prawo zwalniania od ustanowionych w niniejszym (I) Dziale ograniczeń tych osad i gruntów włościańskich, które położone są w granicach terytorjów miast i osad lub o tyle do nich przytykają, iż okazują się niezbędnymi w celu rozszerzenia miast i osad. 1891, 11 czerw (7819) I, art. 21.

250. **107.** Postanowienia, zawarte w artykułach 87—106, przestrzegane są i we względzie rozporządzania działkami, nabytymi ze składu majątków majorackich i poduchownych. 1913, 30 czerw. (zb. przep. i rozp. 1333) art. 7.

251. **108.** Osady i grunta włościańskie, które przed dniem 11 czerwca 1891 roku dostały się w dzierżawę osobom nieczyniącym zadość warunkom artykułów 89 i 90, pozostawione są w posiadaniu osób wzmiankowanych do czasu upływu terminów dzierżawy, gdy terminy te nie przekraczają dwudziestu lat. Gdy umowa w przedmiocie dzierżawy zawarta została na termin dłuższy nad lat dwadzieścia lub bez terminowo, to majątki wspomniane pozostawione są w użytkowaniu ich posiadaczy na dwadzieścia lat, licząc od 11 czerwca 1891 roku z zastrzeżeniem, żeby z chwilą upływu terminu tego takowe powróciły do właścicieli swych lub oddane zostały w posiadanie innych dzierżawców, czyniących zadość warunkom artykułów 89 i 90. 1891, 11 czerw. (7819) III.

252. **109.** Sprawy dotyczące się wycofania wzmiankowanych w poprzednim (108) artykule osad i gruntów włościańskich, po upływie wskazanych w nim terminów, z posiadania osób trzymających osady i grunta te w dzierżawie a nieczyniących zadość wymaganiom artykułów 89 i 90 podlegają kompetencji sądów gminnych (Ust. post. cyw., art. 1490, p. 3 według kontyn. 1912 r.; uw. p. 3 według kontyn. 1912 r.) i wszczynane są tak na skutek prośb osób zainteresowanych jak i na żądania instytucji do spraw włościańskich lub urzędników prokuratury. Grunta te i osady mają być powrócone swym właścicielom, przytem rozrachunki pomiędzy nimi porozumienia, gdy zaś takowe nie nastąpi — trybem sądowym. W razie niemożności przywrócenia pomienionych osad i gruntów właścicielom, takowe sprzedaje się z licytacji publicznej z zachowaniem trybu, ustanowionego w artykule 99. 1896, 20 maja (12968) I.

ODDZIAŁ DRUGI. — Osobne przepisy o prawach gruntowych właścicieli osad we wsiach, położonych około fortecy Nowo-Georgiewska, i o prawach staroobrzędowców i jedynowierców do gruntów, wyznaczonych im na skutek rozporządzenia Rządu.

253. **110.** We wsiach rosyjskich gubernji warszawskiej: Aleksandryjskoje Szczypiorno, Wójtowstwo-Zakroczym, Kossewko powiatu płońskiego—i Konstantinowskoje powiatu warszawskiego osady, stosownie do postanowionego przy urządzaniu tych wsi przepisu mogą być w najem oddawane, zastawiane i alienowane tylko osobom wyznania prawosławnego bez różnicy powołania i stanu. 1875, 14 grud. (55370) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 20, b; 1893, 14 grud. (10150) art. 1.

254. **III.** Włościanie wsi: Gałachy, Starostwo—Zakroczym, Nowy Modlin, Bronisławka, Kossewo, Wymysły i Pomiechowo powiatu płońskiego, gubernji warszawskiej, mogą w najem oddawać, zastawiać i alienować nabyte przez siebie na zasadzie ukazów najwyższych z dnia 19 lutego 1864 roku (40609—40612) na własność osady nie tylko włościanom, ale także osobom wzmiankowanym w poprzednim (110) artykule. 1875, 14 grud. (55370) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2; 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 20, b; 1893 14 grud. (10150) art. 1.

255. **II2.** Osoby wyznania prawosławnego, nienależące do liczby włościan, mogą nabywać we wsiach, wzmiankowanych wyżej w artykułach 110 i 111, nie więcej nad jedną osadę; te zaś z osób pomienionych, które przed dniem 14 grudnia 1875 roku we wsiach wzmiankowanych posiadały osady, uważają się za ich właścicieli z tem co do rozporządzania niemi ograniczeniem, jakie ustanowione jest w artykule 110. 1875, 14 grud. (55370) uchw. Kom. Król. Pol., art. 3; 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 20, b.

Przy kodyfikacji prawa z d. 14 grud. 1875 r. (zob. S. Godlewski. Zb. praw, t. VIII, str. 17) opuszczony został art. 4, opiewający, iż te z osad we wsiach pomienionych, które po wydaniu ukazu 19 lutego 1864 r. przeszły na mocy terminowych kontraktów dzierżawnych do osób niemających na zasadzie art. 1 (110) pomienionych przepisów prawa do posiadania osad tych, pozostawia się w użytkowaniu obecnych ich właścicieli do upływu terminów dzierżawy o ile takowe nie są dłuższe nad lat dwadzieścia; te zaś z pomiędzy osad, które przeszły do takich osób na mocy kontraktów dzierżawnych na terminu dłuższe nad lat 20, lub na mocy bezterminowych umów o jakimkolwiek zbyciu, pozostawiają się w posiadaniu obecnych właścicieli na lat 20, licząc od dnia wydania niniejszego postanowienia z zastrzeżeniem, ażeby w ciągu tego terminu były koniecznie powrócone albo odstąpione osobom wyznania prawosławnego. Moc artykułu tego wyekspirowała w r. 1895.

256. **III3.** Wyznaczone z rozporządzenia Rządu dla osiadłych w guberniach Królestwa Polskiego staroobrzędowców i jedynowierców grunta mogą być w najem oddawane, zastawiane i alienowane tak staroobrzędowcom i jedynowiercom, jak i wogóle wszystkim osobom wyznania prawosławnego bez różnicy powołania i stanu. 1877, 12 listopada (57872) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 20, b; 1905, 17 kwiet. (26125) uk. imien., art. 7.

257. **II4.** Osoby wyznania prawosławnego, nienależące do liczby włościan, mogą od jedynowierców i staroobrzędowców nabywać nie więcej nad jedną osadę w tych granicach, w jakich takowa była z rozporządzenia Rządu wyznaczona jedynowiercowi lub staroobrzędowcowi przy jego tutaj osiedleniu. 1877, 12 listop. (57872) uchw. Kom. Król. Pol. art. 2; 1891, 11 czerw. (7819) I, art. 20, b.

258. **II5.** Nadzór nad ściśłem przestrzeganiem postanowionych w poprzednich (110—114) artykułach przepisów wkłada się na instytucje do

spraw włościańskich i urzędników prokuratury, przytem wszyscy urzędnicy i instytucje obowiązane są komunikować komisarzowi do spraw włościańskich o zauważonych przez nich wypadkach naruszenia przepisów niniejszych. 1896, 20 maja (12968) II, art. 1.

259. **116.** Sprawy o pogwałcenie postanowionych w tychże (110—114) artykułach przepisów podlegają kompetencji sądów gminnych i wszczęte są tak na skutek próśb, jak i na żądanie instytucji do spraw włościańskich lub urzędników prokuratury. Tamże, II, art. 2.

260. **117.** Akty i umowy sporządzone z pogwałceniem przepisów artykułów 110—114 poczytuje się za niebyłe. W tych wypadkach, osada lub grunt nieprawidłowo alienowany, powrócone zostają poprzedniemu właścicielowi, majątki zaś nielegalnie oddane w dzierżawę, najem lub posiadanie tytułem zastawu znów powracają do swych właścicieli. Osoba, której został przywrócony majątek na niniejszych zasadach, obowiązana jest zwrócić drugiej stronie otrzymaną od niej sumę. Gdy zwrot majątku z jakiegokolwiek bądź powodu nie jest możebny, to tenże wystawia się, z zachowaniem trybu, wskazanego w artykule 99, na sprzedaż z licytacji, w której mogą brać udział tylko osoby, którym na mocy artykułów 110—114 przysługuje prawo do nabywania osad i gruntów we wzmiankowanych wyżej (art. 110 i 111) wsiach. 1896, 20 maja (12968) II, art. 3.

ODDZIAŁ TRZECI. — O trybie alienacji majątków nieruchomości nabytych przez gminy i gromady wioskowe.

261. **118.** W drodze uchwał Zebrań gminnych i wioskowych alienacja majątków nieruchomości gromadzkich, nabytych przez gminy lub gromady wioskowe na zasadzie ukazów najwyższych 19 lutego 1864 (40609—40612) nastąpić może jedynie za zezwoleniem Ministra spraw wewnętrznych na skutek wniosków miejscowych Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich i po rozpatrzeniu ich przez istniejący przy Ziemskim Wydziale Zarząd do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego. Przy alienacji gruntów gromadzkich zachowywane są przepisy, zawarte w artykułach 87—109, tyjące się osób, które mają prawo nabywać grunta podlegające działaniu ukazów najwyższych z d. 19 lutego 1864 roku (40609 — 40612), oraz i względem trybu sporządzania aktów o alienacji tychże gruntów. 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1884, 28 lutego (2058) I, II; 1891, 11 czerw. (7819).

Zob. tezy do artykułu 208 ust. sam. gm., str. 31 niniejszego Zbioru.

ROZDZIAŁ V.

O s e r w i t u t a c h.

ODDZIAŁ PIERWSZY. — O ścisłym określaniu rozciągłości serwitutów.

262. **119.** Sprawy w przedmiocie ścisłego określania rozciągłości serwitutów rozstrząsane są na miejscu. 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302) art. 6; 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 9.

263. **120.** Decyzje w przedmiocie ścisłego określania rozciągłości serwitutów postanowione są przez komisarzy do spraw włościańskich w pierwszej instancji i przez Zarządy gubernialne do spraw włościańskich w drugiej i ostatniej instancji, w drodze zaś kasacyjnej skargi na decyzje Zarządu gubernialnego rozważa drugi departament senatu rządzącego. Dla podawania skarg na pomienione decyzje ustanawia się termin miesięczny od dnia ogłoszenia decyzji tych. 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302) art. 7, 8; 1869, 23 i 26 września (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2800) art. 4; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1882, 25 maja (912) II, art. 4; 1884, 24 stycz. (1978) uk. imien. I, II.

Uwaga. Wnoszenie do tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych zmian na skutek decyzji w przedmiocie ścisłego określania rozciągłości serwitutów dokonywa się trybem, niżej w artykułach 215—217 wskazanym. 1869, 23 i 26 września (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2800) art. 1; 12 grud. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2874) art. 1.

1. Ścisłe określenie rozciągłości serwitutów należy do obowiązków instytucji do spraw włościańskich bez względu na to, czy właściciele majątków lub włościanie proszą lub nie o dokonanie określenia tego (uk. senatu z d. 18 lutego 1883 r., № 587. Zob. *Tiutriumow*. l. c. str. 102, art. 374).

2. Do zakresu kompetencji instytucji włościańskich należą jedynie sprawy w przedmiocie ścisłego określenia rozciągłości serwitutów, należących bądź do całej wsi, bądź do każdej oddzielnej osady wsi, spory zaś wynikające pomiędzy spółwłaścicielami osady o przypadające każdemu z nich części serwitutu do osady tej przywiązanego, należą do kompetencji władz sądowych (uk. 2 depart. z d. 9 lutego 1889 roku, № 1030. *Ibid.* str. 103, art. 375).

3. Instytucje do spraw włościańskich skuteczniać mogą ściśle określenie rozciągłości serwitutów tylko w wypadku sporu w przedmiocie rozciągłości tychże, wynikłego pomiędzy włościanami a właścicielem majątku, lecz nie w wypadku sporu włościan-gospodarzy pomiędzy sobą (uk. 2 depart. z d. 31 stycznia 1912 r., № 1071. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 604, art. 649).

4. By można było na zasadzie art. 1302 Post. Kom. Urz. skutecznie ściśle określenie postaci użytkowania służebnościowego z użytków dworskich, musi istnieć pewność co do istnienia samego prawa służebnościowego, na mocy tabeli likwidacyjnej przysługującego włościanom w danym majątku; gdy w tym względzie wynika wątpliwość, nie można przed ostatecznem jej rozstrzygnięciem przystępować do ścisłego określania rozciągłości i postaci serwitutu (uk. 2 depart. z dnia 10 maja 1912 r., № 5083. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 103, art. 376).

5. W decyzjach, dotyczących się ścisłego określenia rozciągłości praw służebnościowych, dokonywanego na zasadzie art. 1302 P. K. U., instytucje do spraw włościańskich nie powinny dotyczyć takich kwestji i sporów, które podlegają decydowaniu na zasadzie przepisów co do trybu użytkowania ze służebności (art. 2966 Post. Kom. Urz. Uk. 2 depart. z d. 18 lutego 1883 r., № 587. Ibid. str. 103, art. 378).

6. Spory, dotyczące się przestrzeni i granic obciążonego serwitutami użytku, jako należące do liczby sporów, których przedmiotem jest tryb użytkowania z serwitutu, powinny być rozstrzygane na zasadzie przepisów co do trybu użytkowania serwitutowego, zawartych w art. 2966 Post. Kom. Urz. (uk. 2 depart. z d. 7 lutego 1886 r., № 575. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 76, art. 58).

7. Spory co do tego, czy dany obszar dworski jest obciążony lub nie jest obciążony serwitutem, nie mogą być rozstrzygane trybem art. 1302 P. K. U., który ma na widoku ściśle określenie rozciągłości niewątpliwych praw służebnościowych (uk. 2 depart. z d. 17 maja 1905 r., № 3342. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 103, art. 377).

8. Istota prawa służebnościowego włościan, jako ustalona w tabeli likwidacyjnej, nie podlega, po zatwierdzeniu tabeli, żadnym dalszym rozważaniom, wszelkie zaś spory wynikające co do praw tych powinny instytucje włościańskie rozstrzygać trybem art. 2966 P. K. U., na podstawie istniejących w tabeli likwidacyjnej wpisów (uk. 2 depart. z d. 17 lutego 1887 r., № 792. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 103, art. 85).

Należy zawsze mieć na uwadze, czy w danym wypadku konkretnym idzie o ustalenie istoty prawa serwitutowego, czy o pogwałcenie tego prawa. Gdy istota prawa służebnościowego — a więc niewątpliwa obecność

tegoż, oraz postać jego i rozciągłość—bądź przy zatwierdzeniu tabeli likwidacyjnej, bądź później drogą ścisłego określenia (art. 1302 C. K. U.) została ustalona bezspornie, to wszelkie wynikające następnie spory z tytułu służebności mogą być już tylko sporami o to, czy istota prawa służebnościowego jest w danym wypadku pogwałcona, czy nie; te zaś spory rozstrzygane są trybem art. 2966 P. K. U. (w kodyfikacji art. 121 i nast. Ks. IX przep. org. ziem. wł. Przyp. Red.).

9. Dokonywując, na zasadzie art. 1302 P. K. U. ścisłego określenia rozciągłości serwitutów, instytucje włościańskie nie mogą uznawać za nieobciążone serwitutami pewne części lasu, na którego ogólnym obszarze ciąży według tabeli likwidacyjnej serwitut włościański (uk. 2 depart. z d. 17 lutego 1887 r., № 792. Ibid. str. 103, art. 87).

10. Instytucje włościańskie nie mają prawa wydawać decyzji, mocą których bądź cały majątek, bądź część jakaś tegoż została uznana za wolną od serwitutów włościańskich. (Tamże, art. 86).

11. Na zasadzie art. 1302 i 2800 Post. Kom. Urz. instytucje włościańskie nie mają prawa ani przyznawać włościanom takich praw serwitutowych, które w tabeli na dobro ich zapisane nie zostały, ani modyfikować w jakikolwiek bądź sposób tych praw do służebności, jakie w tabeli ściśle określone zostały (dec. b. Kom. Czas. z dnia 4 grud. 1872 r. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom. 1879 str. 30, poz. 23).

12. Zgodnie z wyjaśnieniami b. Komisji Czasowej z d. 4 grudnia 1872 r. i 3 czerwea 1871 r., trybem art. 1302 P. K. U. nie można pozbawiać włościan praw, jakie na ich dobro w tabeli ściśle określone zostały (uk. 2 depart. z dnia 5 grudnia 1908 r., № 5692. Zob. Tiutriumow str. 105, art. 381).

13. Instytucje do spraw włościańskich nie mogą dokonywać ścisłego określenia obszarów dworskich, nieobciążonych serwitutami (uk. 2 depart. z d. 18 lutego 1912 r., № 1853. Ibid. str. 105, art. 383).

Wynika więc pytanie, w jaki sposób ma sobie radzić właściciel majątku, obciążonego serwitutami, gdy z obciążenia tego wyłączyć pragnie pewien obszar, na którym włościanie faktycznie z żadnych serwitutów nie użytkowali i do którego żadnych praw służebnościowych nie roszezą, lub w razie podziału majątku na dwie lub więcej jednostek hipotecznych gdy serwituty faktycznie realizowane są tylko na terytorjum jednej z tych jednostek, na innych zaś włościanie z żadnych nie użytkują. Odpowiedź na to mieści się w tezach poniższych. (Przyp. Red.)

14. Lubo instytucjom włościańskim nie przysługuje prawo do uznawania pewnych obszarów dworskich za wolne od obciążenia serwitutowego, lecz obowiązkiem ich jest ściśle określać rozciągłość praw serwitutowych, a więc ściśle określać również i obszar obciążony serwitutami (uk. 2 depart. z d. 22 września 1910 r., № 5524. Ibid. str. 105, art. 382).

Czego zatem nie można dopiąć w drodze orzeczenia negatywnego, czyli wskazania, jakie obszary dworskie nie są obciążone serwitutami, to można osiągnąć przez orzeczenie pozytywne, t. j. przez wskazanie ściśle, jakie obszary są nimi obciążone, *eo ipso*, bowiem staje się wówczas jasnym, jaka część majątku wolna jest od serwitutów. Gdy więc na mocy decyzji instytucji do spraw włościańskich, wydanej trybem art. 1302 P. K. U. (art. 119—120 z uw. Ks. IX przep. org. ziem. wł.) i ściśle określającej rozciągłość serwitutów ze wskazaniem obszaru nimi obciążonego, wniesiony będzie do tabeli odpowiedni wpis dodatkowy, to wpis ten najzupełniej wystarczy, by hipotecznie oczyścić od serwitutów te obszary, które w decyzji pomienionej nie zostały wskazane jako serwitutami obciążone. Porównaj dalsze tezy. (Przyp. Red.).

15. Obowiązek umocowania na dobro włościan praw serwitutowych, oraz ściśłego określenia rozciągłości i postaci tychże spoczywa na instytucjach do spraw włościańskich. Przytoczone jednak w art. 1302 P. K. U. wyrażenie „określenie rozciągłości serwitutów“ powinno być niewątpliwie rozumiane nie tylko w sensie określenia jedynie rozmiarów i postaci serwitutów (czyli ilości i rodzaju materiałów na opał i na poprawę budynków, ilości i rodzaju bydła wyganianego na dworskie użytki i t. p.), lecz również określenia miejsc (obszarów), na których terenie użytkowanie to jest wykonywane, jako to: części lasów dworskich, pól, pastwisk i t. p. Gdyby obowiązek, ciążyący na instytucjach włościańskich z mocy art. 1302 P. K. U. miał się ograniczać jedynie do określenia ilości i rodzaju serwitutów, to w skutku pociągałoby to za sobą niedogodności praktyczne, w razie bowiem podziału majątku gdy włościanie użytkowali z serwitutów nie na całym tegoż obszarze zachodzi konieczność rozgraniczenia hipotecznego serwitutów zgodnie z tym stanem użytkowania faktycznego, jaki był w czasie wydania ukazów 1864 r., o ile w tabeli likwidacyjnej granice tegoż użytkowania nie były określone. Gdyby więc instytucje włościańskie uchylały się od orzeczenia w tym przedmiocie, strony nie miałyby możności dokonania pomienionego rozgraniczenia serwitutów w hipotece (uk. 2 depart. z d. 20 grudnia 1903 r., № 8152. *Ibid.* str. 104, art. 380).

16. W razie podziału majątku, obciążonego serwitutami włościańskimi, na kilka samodzielnych jednostek hipotecznych, obowiązkiem jest instytucji włościańskich określić trybem art. 1302 P. K. U. rozciągłość serwitutów, przywiązanych do każdej z nowopowstałych własności hipotecznych i wnieść do tabel likwidacyjnych oraz aktów nadawczych na zasadzie art. 2800 i 2874 P. K. U. odpowiednie wpisy uzupełniające (uk. 2 depart. z d. 20 października 1912 r., № 9403. *Ibid.* str. 105, art. 385).

17. Gdy lasy dwóch majątków, które w 1864 r. stanowiły jedną całość, w następstwie podzielono na dwie części samodzielne, obciążone są niepodzielnie serwitutami tych samych włościan, to w razie zaprowadzania w jednym z lasów pomienionych gospodarstwa leśnego na zasa-

dzie przepisów z dnia 31 grudnia 1875 roku, instytucje włościańskie obowiązane są dokonać ścisłego określenia rozciągłości serwitutów, obciążających każdy z tych lasów z osobna (uk. 2 depart. z d. 29 grudnia 1907 r., № 6388. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 392, art. 395).

18. Ponieważ decyzje, wydawane przez instytucje włościańskie na zasadzie art. 1302 P. K. U., oparte są wyłącznie na zbadaniu rozciągłości użytkowania serwitutowego w czasie wydania ukazów z d. 19 lutego 1864 r., przeto wpisy dodatkowe, na mocy decyzji tych wnoszone do tabel likwidacyjnych wskazują tylko *maximum* tego, co włościanie z lasu dworskiego mają prawo otrzymywać, lecz bynajmniej nie wskazują, iż tyle mianowicie włościanie mają prawo rok rocznie żądać, by dziedzic dał im z lasu (uk. 2 depart. z d. 10 września 1901 r. № 4733. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 106, art. 386).

Ścisłe określanie rozciągłości serwitutu pastwiskowego.

19. Ścisłe określenie ilości bydła, jaką włościanie mają prawo pasać na obciążonych serwitutem pastwiskach, instytucje włościańskie powinny opierać na wypełnieniu, ile bydła wyginali oni na pastwiska dworskie w roku 1864 (uk. 2 depart. z d. 21 października 1891 r., № 7631. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 106, art. 387).

20. Decyzje instytucji włościańskich w przedmiocie ścisłego określania rodzaju ilości bydła, które włościanie mogą pasać na prawie serwitutowem, powinny być oparte na dochodzeniu co do faktycznego użytkowania włościan z serwitutu pastwiskowego w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z d. 11 września 1892 r., № 7719. Ibid. str. 106, art. 388).

Znaczenie decyzji byłych komisji powiatowych włościańskich.

21. Postanowienie b. komisji powiatowej do spraw włościańskich w przedmiocie przyznania włościanom serwitutu pastwiskowego, przysługującego im przed ukazami 1864 roku, gdy w postanowieniu tem nie są określone ani miejsca serwitutem obciążone, ani charakter tegoż (gromadzki, lub indywidualny), ani rozciągłości jego, nie może być zaliczone do rzędu tych decyzji bezspornych, które zgodnie z pun. b. przepisów z d. 2 maja 1873 r. pociągają za sobą konieczność wniesienia do tabel likwidacyjnych odpowiadających decyzjom pomienionym wpisów. Jednak, wobec braku w tabeli jakichkolwiek wskazówek w przedmiocie serwitutu pastwiskowego, postanowienie, o jakim mowa, stanowi zasadę do przeprowadzenia szczegółowego i wszechstronnego dochodzenia, trybem pun. a tychże przepisów, co do warunków, w jakich odbywało się użytkowanie włościan w ro-

ku 1864, i przyczyn, dla których postanowienie to nie zostało uwzględnione przy sprawdzaniu i zatwierdzaniu tabeli likwidacyjnej (orzecz. 2 depart. z d. 4 maja 1913 roku. № 1596. Ibid. str. 106, art. 388¹).

22. Spór w przedmiocie tego, jaką ilość bydła pasać może właściciel majątku, lub czy wogóle ma on prawo paść bydło, w żadnym razie nie może wchodzić w zakres ścisłego określania rozciągłości serwitutów trybem art. 1302 P. K. U., gdyż właściciel majątku na gruntach swych z żadnych serwitutów nie użytkuje i względem niego żadne ścisłe określanie serwitutu nie może być dokonywane (uk. 2 depart. z d. 7 października 1908 r., № 4433. Ibid. str. 107, art. 389).

23. Młode bydło do pewnego wieku nie może być odłączane od matek, i już w r. 1870 b. Komisja centralna wyjaśniła, że chociażby w tabelach likwidacyjnych nie było wymienione prawo włościan do pasania młodego bydła wspólnie ze starem, to prawo to rozumie się samo przez się, gdy włościanom przysługuje serwitut pastwiskowy (dec. b. Kom. Czas., z d. 4 grudnia 1873 r. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom., str. 57, poz. 38).

24. Młode bydło, którego nie można jeszcze od matek odłączać, może być wyganiane na pastwisko serwitutowe bez zaliczania tegoż do liczby krów, jaką pasać włościanom wolno i—jak to wyjaśniła b. Komisja Czasowa, oraz senat niejednokrotnie—bez względu na to, czy o prawnym pasaniu młodego bydła tabela wzmiankuje, czy nie; z tego powodu niema żadnej zasady do ścisłego raz na zawsze określania ilości takiego bydła, zależnej w każdym danym okresie czasu, od przyczyn naturalnych; ścisłe określanie ilości młodego bydła może być dokonane tylko w stosunku do takich sztuk, które pasają się już oddzielnie od swych matek (uk. 2 depart. z d. 6 marca 1910 r., № 1776. Zob. Tiutriumow. l. c. str. 107, art. 390).

25. Gdy w tabeli likwidacyjnej prawo pasania danej, ściśle określonej ilości bydła zapisane jest na całą wieś, bez wskazania ilości, jaką ma prawo pasać każda z osad zosobna, to instytucje włościańskie nie mają prawa ogólnej ilości bydła dzielić pomiędzy pojedyncze osady i niektóre z nich wyłączać z liczby mających prawo do użytkowania z serwitutu, gdyż nie byłoby to ścisłym określeniem serwitutu, lecz modyfikacją praw przysługujących włościanom na mocy tabeli likwidacyjnej, a do tego instytucje włościańskie żadnego prawa nie mają (uk. 2 depart. z d. 1 marca 1905 r., № 1255. Ibid. str. 107, art. 391).

26. Trybem artykułu 1302 P. K. U. nie można wydawać decyzji w przedmiocie określenia czasu, od jakiego zaczynać się może pasanie bydła włościańskiego na łące dworskiej, pytanie to bowiem nie wchodzi do zakresu ścisłego określania praw serwitutowych, którego wyniki wnoszone są do tabeli likwidacyjnej jako prawo stałe, raz na zawsze określone, na-

leży zaś raczej do kwestji, dotyczących się trybu użytkowania, który może ulegać zmianom stosownie do warunków danego roku (uk. 2 depart. z d. 20 czerwca 1894 r. № 4162. Ibid. str. 108, art. 394).

27. Termin koszenia łąk przez dwór nie może podlegać określaniu trybem artykułu 1302 P. K. U.; gdy zaś właściciel majątku, nie przystępując z jakichbądź powodów do koszenia będzie w ten sposób stał na przeszkodzie w użytkowaniu włościan z serwitutu pastwiska na łące, ci ostatni mogą wnieść skargę do instytucji włościańskich na ścieśnianie ich praw służebnościowych (uk. 2 depart. z d. 19 kwietnia 1890 r., № 2654. Ibid. str. 108, art. 395).

28. Prawo pasania po ugorach („parowych polach“) jest jednoznaczne z prawem pasania po rżyskach; gdy w tabeli zapisane jest pierwsze, to rozumieć należy i drugie (uk. 2 depart. z d. 13 listopada 1892 r., № 9527. Ibid. str. 108, art. 396).

Ścisłe określanie praw do serwitutu opałowego, ściółki i na poprawę budynków.

29. Określanie przestrzeni i granic lasów, obciążonych serwitutami włościańskimi nie może być przedmiotem decyzji instytucji włościańskich trybem art. 1302 P. K. U. wydawanych (uk. 2 depart. z d. 29 listopada 1885 r., № 5353 Ibid. str. 109, art. 398).

30. Na zasadzie obowiązujących przepisów prawa ściśle określone trybem art. 1302 P. K. U. mogą być tylko te serwituty leśne, z których włościanie użytkowali stale, otrzymując z lasów dworskich należne im materiały perjodycznie lub corocznie, nie zaś czasowo lub przygodnie (uk. 2 depart. z d. 17 marca 1895 r., № 1986. Ibid. str. 109, art. 399).

31. Gdy w tabeli likwidacyjnej prawo włościan do otrzymywania opału określone jest dla jednych gospodarzy w ilości comiesięcznej, dla innych zaś cotygodniowej, to nie można prawa tak wyrażonego poczytywać za ściśle określone i należy je bliżej określić trybem art. 1302 P. K. U. (uk. z d. 4 października 1890 r., № 7440. Ibid. str. 109, art. 400).

32. Stopień istniejącej w danej chwili zasobności lasu nie posiada znaczenia przy ścisłym określaniu rozciągłości serwitutu, przyznanego włościanom mocą art. 11 ukazu z d. 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z d. 22 marca 1907 r., № 1772. Ibid. str. 109, art. 401).

33. Stan, w jakim się okazał w chwili dokonywania ścisłego określania serwitutów las nimi obciążony, nie może stanowić zasady do określenia rozciągłości praw służebnościowych, rozciągłość tę bowiem należy

ustanowić odpowiednio do rozciągłości użytkowania z serwitutów w czasie wydania ukazów z dnia 19 lutego 1864 roku (uk. 2 depart. z d. 18 lutego 1883 roku, № 587. Ibid. str. 109, art. 402).

34. Ścisłe określenie rozciągłości serwitutu na poprawę budynków nie może być oparte na obliczeniu kubicznem masy drzewnej, lecz powinno się opierać na dochodzeniu ilości i rozmiarów drzew, jakie w czasie wydania ukazów z dnia 19 lutego 1864 roku włościanom na poprawę ich budynków dwór dawał (uk. 2 depart. z d. 18 lutego 1883 r., № 587. Ibid. art. 403).

35. Przy ścisłym określaniu rozciągłości serwitutów postać tychże nie może być w jakikolwiek sposób modyfikowana i włościanom powinno być przyznawane prawo do otrzymywania tegoż materiału serwitutowego, jaki wskazany jest w tabeli likwidacyjnej. Wyszczególnione zatem w tabelach drzewa włościanom należy dawać rozmiaru określonego, nie w kawałkach, gdyż pocięcie drzewa na kawałki, modyfikując charakter serwitutu, mogłoby uniemożliwić odniesienie z serwitutu tej korzyści, jaką tabela miała na widoku. Gdyby zatem na osadę, lub część jej, przypadało w roku nie całe drzewo, lecz część (połowa, czwarta część i t. d.), to ustanowić trzeba perjodyczne co parę lat wydawanie całych sztuk drzewa; np. gdy na osadę lub części jej przypada po obliczeniu pół drzewa w roku, to należy ustalić, iż osada ta ma prawo otrzymywać jedno drzewo co lat dwa; gdy przypada jej czwarta część drzewa w roku, to znaczy, iż powinna otrzymywać całe jedno drzewo co cztery lata i t. p. (uk. 2 depart. z dnia 18 lutego 1912 r., № 1831. Ibid. str. 110, art. 404).

36. Decyzje w sporach co do tego, jaki materiał opałowy rozumieć należy pod wyrazem „zbieranina“, powinny być wydawane trybem art. 2966 P. K. U. i nie mogą stanowić przedmiotu wpisów dodatkowych w tabelach (uk. 2 depart. z d. 18 listopada 1885 r., № 5200. Ibid. str. 110, art. 405).

37. Gdy według tabeli likwidacyjnej włościanom przysługuje prawo zbierania w lesie dworskim gałęzi, suszu i t. p. w ilości jednej fury parokonnej tygodniowo na każdą osadę, to wpis taki bynajmniej nie dowodzi, iżby włościanie istotnie co tydzień otrzymywać mieli po jednej furze parokonnej pomienionych materiałów i w tych warunkach prawo służebnościowe włościan nie może być poczytane za ściśle określone, zatem obowiązkiem jest instytucji włościańskich, zanim wyrzekną decyzję w przedmiocie sporu z powodu wpisu takiego wynikłego, wydać decyzję trybem art. 1302 P. K. U. w przedmiocie ścisłego określenia rozciągłości serwitutu, przysługującego włościanom na mocy tabeli (uk. 2 depart. z dnia 4 grudnia 1897 r., № 6292. Ibid. str. 111, art. 407).

Bowiem — określenie, iż co tydzień włościanie otrzymywać mogą furę materiału opałowego jest równoznaczne z określeniem dni ugajnych, to ostatnie zaś bynajmniej nie przesądza, iż we wszystkie te dni włościanie istotnie materiały pomienione z lasu wybierali, ściśle zaś określenie rozciągłości serwitutu wymaga właśnie dochodzenia, jaką ilość materiałów, w tabeli wyszczególnionych, włościanie istotnie otrzymywali. (Przyp. Red.).

38. Gdy w tabeli likwidacyjnej fury, któremi włościanie mogą wywozić z lasu ściółkę nazwane są ogólnikowo parokonnemi bez bliższego wskazania postaci i rozmiarów tychże, to instytucje włościańskie przed rozstrzygnięciem wynikłego w tym przedmiocie sporu powinny trybem artykułu 1302 P. K. U. dokonać ścisłego określenia rozciągłości serwitutu ściółki (uk. 2 depart. z dnia 7 stycznia 1913 r., № 95. Ibid. str. 111, art. 408).

39. Ścisłe rozmiary serwitutu opałowego, polegającego na prawie wynoszenia z lasu materiału opałowego, nie może być określany w furach (dec. 2 depart. z d. 15 stycznia 1885 r., № 132. Ibid. str. 111, art. 410).

40. Prawo obłamywania gałęzi suchych jest odrębną postacią serwitutu opałowego, przeto nie może być domniemanem i wtedy tylko może przysługiwać włościanom, gdy zostało wyrażnie w tabeli likwidacyjnej zaznaczone (dec. 2 depart. z d. 18 grudnia 1884 r., № 5540, Ibid. str. 112, art. 411).

41. Rozmiar kulki jako narzędzia, którym włościanie mogą się posługiwać przy użytkowaniu z serwitutu (do obłamywania suchych gałęzi), nie należy do przedmiotów podlegających ścisłemu określeniu i w tabeli likwidacyjnej nie ma potrzeby wskazywania rozmiarów tejże (uk. 2 depart. z d. 25 stycznia 1900 r., № 438. Ibid. str. 112, art. 412).

42. Wyznaczenie dni ugajnych—jako dotyczące się trybu użytkowania z serwitutów, nie zaś rozciągłości tychże, nie może być przedmiotem ścisłego określania praw włościan do serwitutów (uk. 2 depart. z d. 15 stycznia 1885 r., № 132. Ibid. str. 112, art. 413).

43. Określając ściśle rozciągłość praw włościan do serwitutów w lasach, obciążonych serwitutami kilku oddzielnych wsi, z których każda w innej, oddzielnej części lasu z takowych użytkuje, instytucje włościańskie na skutek prośby właściciela majątku powinny wydawać decyzje, orzekające do jakich części lasów przywiązane są serwituty każdej wsi z osobna, opierając się przytem na istotnem, zwyczajowo utartem użytkowaniu i w żadnym razie nie zwalniając jakichkolwiek bądź części lasu od serwitutów (uk. 2 depart. z d. 27 stycznia 1888 r., № 384. Ibid. str. 112, art. 415).

44. Lubo właściciele lasów, na zasadzie pun. 6 art. 1302 P. K. U., mogą wszczynać starania o to, by serwituty włościan zostały rozsegregowane podług okręgów lasu zgodnie z istotnym trybem użytkowania z czasów wydania ukazów 19 lutego 1864 roku, lecz starania te mogą być wszczynane tylko przed wprowadzeniem gospodarstwa leśnego na zasadzie przepisów z d. 31 grudnia 1875 r. (uk. 2 depart. z d. 22 kwietnia 1903 r., № 2465. Ibid. str. 112, art. 416).

45. W wypadkach, gdy majątek obciążony serwitutami kilku wsi, podzielony został po roku 1864 na dwa majątki z oddzielnymi hipotekami i właściciel jednego z nich wszczął starania o ściśle określenie części lasu, w których każda wieś zosobna z serwitutów użytkuje, instytucje włościańskie powinny dla każdej wsi zosobna przeprowadzić dochodzenie warunków użytkowania włościan i następnie ściśle określić granice części lasu, do których w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r. przywiązane było użytkowanie każdej wsi, o ile w 1864 roku użytkowanie to istotnie było podzielone t. j. o ile każda wieś tylko w pewnej, określonej części lasu z serwitutów swych użytkowała. (Uk. 2 depart. z d. 28 stycznia 1894 r., № 530. Ibid. str. 413, art. 417).

Procedura spraw, trybem art. 1302 P. K. U. wszczynanych.

46. Decyzje miejscowych instytucji do spraw włościańskich, wydawane na zasadzie 1302 art. Post. Kom. Urz. w sprawach, dotyczących się ścisłego określenia rozciągłości praw włościan do serwitutów, chociażby nie zostały w terminie właściwym zaskarżone trybem ustanowionym nabierają mocy ostatecznej dopiero potem, gdy w postaci wpisu dodatkowego zostaną do tabeli likwidacyjnej wniesione z rozporządzenia tej instytucji, do której praw i obowiązków zaliczone jest roztrząsanie trybem rewizyjnym tabel likwidacyjnych i ostateczne tychże zatwierdzanie. Obowiązek roztrząsania na zasadach powyższych wszelkich decyzji, pociągających za sobą uzupełnianie lub sprostowanie pomienionych aktów organizacji ziemskiej włościan przypada na mocy prawa z dnia 28 lutego 1884 roku istniejącemu przy Wydziale Ziemskim Zarządowi do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego, skargi zaś na decyzje tegoż w sprawach pomienionych mogą być podawane do Ministra spraw wewnętrznych (uk. 2 depart. z d. 22 lutego 1893 r. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 113, art. 418).

Tryb postępowania w sprawach, wszczynanych na zasadzie art. 1302 P. K. U., składa się z dwóch okresów proceduralnych: 1-o komisarz wydaje decyzję w pierwszej instancji; Zarząd gubernialny roztrząsa ją — bądź łącznie ze skargami, gdy takowe na decyzję komisarza podane zostały, bądź po jej uprawomocnieniu — w instancji drugiej i wydaje decyzję z z a p r o j e k t o n i e m wpisu dodatkowego, mającego być na skutek dokonanego ścisłego określenia rozciągłości serwitutów wniesionym do tabeli likwidacyjnej. Na decyzję

Zarządu skargi trybem kasacyjnym mogą być podawane do senatu. Termin zaskarżania wszystkich pomienionych decyzji — miesięczny. Uprawnomocniona decyzja Zarządu gubernialnego nie posiada jednak — jak to senat powyżej wyjaśnia — mocy ostatecznej, tej bowiem nabiera dopiero, gdy sprawa przejdzie okres drugi, zakończony wniesieniem do tabel wpisu dodatkowego. 2-o okres drugi procedury polega na tem iż Zarząd gubernialny swą uprawnomocnioną decyzją oraz całym postępowaniem (a więc z dołączeniem decyzji w tym przedmiocie komisarza) przedstawia do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Król. Pol., który zaprojektowaną przez Zarząd miejscowy redakcję wpisu dodatkowego bądź zmienia, bądź zatwierdza bez zmian i wnosi do oryginału tabeli likwidacyjnej, przechowywanego w archiwum Wydziału Ziemskiego, o czem komunikuje Zarządowi miejscowemu celem wniesienia kopji tegoż wpisu do kopji tabeli, przechowywanej w archiwum Rządu gubernialnego miejscowego, oraz kopji tabeli włościańskiej i dworskiej. Decyzje Zarządu przy Wydziale Ziemskim w przedmiocie wniesienia wpisu dodatkowego do tabeli mają znów charakter decyzji pierwszej instancji i mogą być zaskarżone do Ministra spraw wewn., który dacyduje w instancji drugiej i ostatecznej. Oczywiście, iż trybem kasacyjnym decyzja Ministra również do senatu zaskarżoną być może. Termin zaskarżania wszystkich tych decyzji drugiego okresu — również miesięczny. Momentem ostatecznego uprawnomocnienia postępowania instytucji włościańskich w tych sprawach jest wniesienie wpisu dodatkowego do oryginału tabeli. Takie dwa okresy procedury przewidziane są we wszystkich sprawach trybem art. 1302 P. K. U. roztrząsanych, czyli we wszystkich sprawach, pociągających za sobą konieczności uzupełnienia tabeli likwidacyjnej lub aktu nadawczego wpisami dodatkowymi, a więc w sprawach, dotyczących się ścisłego określenia przestrzeni gruntów włościańskich ukazowych na zasadzie prawa z d. 9 kwietnia 1881 r.; w sprawach, dotyczących się sprostowania błędów w tabelach i aktach pomienionych na zasadzie prawa z d. 2 maja 1873 r. z tą różnicą, iż w tych ostatnich sprawach — urzędy miejscowe nie wydają decyzji instancyjnych, lecz tylko składają swe wnioski, oparte na dochodzeniu. (Przyp. Red.).

47. Art. 1302 P. K. U. ma na widoku tylko te wypadki, gdy zachodzi konieczność dokonania w istniejącym w tabeli likwidacyjnej wpisie zmiany, mającej na celu ściślejsze określenie praw włościan; spory zaś, dotyczące się znaczenia zawartych w tabeli wpisów o prawach serwitutowych włościan powinny być rozstrzygane trybem spraw o użytkowaniu serwitutów przy zastosowaniu prawa z d. 4 maja 1876 roku, na podstawie decyzji instytucji włościańskich, jakie w tym przedmiocie zapadły przed sprawdzeniem, lub przy sprawdzaniu tabel, gdy zaś decyzji takich nie było, to na zasadzie dochodzenia w przedmiocie faktycznego użytkowania w czasie wydania ukazów z d. 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z dnia 10 kwietnia 1891 r., № 3177. Ibid. str. 113, art. 419).

48. Ponieważ sprawy, dotyczące się ścisłego określania rozciągłości serwitutów trybem artykułu 1302 P. K. U., podlegają roztrząsaniu Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich co do swej istoty, przeto wobec wagi, jaką posiada decyzja raz na zawsze ustalająca rozciągłość użytkowania serwitutowego włościan w danym majątku, Zarząd gubernialny roz-

ważając sprawę w drugiej instancji nie może poprzestać na opinii i wnioskach w tym przedmiocie komisarza, lecz jest obowiązany wszelkie przez strony czynione zarzuty i składane przez nie dowody sprawdzać ze swej strony drogą należytego badania i dochodzenia na zasadzie § § 25 i 34 art. 118 Post. Kom. Urz., tem bardziej że stosowanie art. 1302 P. K. U. i wypełnienie wymagań, w artykule tym stawianych, nie jest postawione w zależność od żądań stron zainteresowanych (uk. 2 depart. z d. 8 stycznia 1891 r., № 20 Ibid. str. 114, art. 420).

49. Ścisłego określania rozciągłości serwitutów dokonywać powinny instytucje włościańskie trybem art. 1302 P. K. U. i przytem obowiązkiem jest instytucji pomienionych istotną rozciągłość serwitutu wyjaśnić nie tylko na podstawie dokumentów, przez strony złożonych, lecz i na podstawie danych, jakie w tym przedmiocie instytucje włościańskie same zbiorą (art. 21 przepisów, dołącz. do art. 118 Post. Kom. Urz. Uk. 2 depart. z d. 3 listopada 1910 r., № 6525. Ibid. str. 114, art. 421).

50. Decyzja w przedmiocie ścisłego określenia rozciągłości praw włościan do serwitutu nie może się opierać na wnioskowaniu o rozmiarze potrzeby włościan, powinna zaś być oparta na dochodzeniu istotnego użytkowania ich z serwitutu w czasie wydania ukazów z d. 19 lutego 1864 r. (dec. 2 depart. z d. 18 grudnia 1884 r., № 5540. Ibid. str. 114, art. 422).

51. Decyzje instytucji włościańskich w przedmiocie ścisłego określania rozciągłości przysługujących włościanom praw powinny przedewszystkiem opierać się na wpisach, jakie co do praw tych znajdują się w tabelach likwidacyjnych i protokołach sporządzanych przy sprawdzaniu tabeli, i tylko wobec braku w dokumentach pomienionych jakiegokolwiek pozytywnych danych instytucje włościańskie powinny wpisy, uczynione w tabeli, wyjaśniać drogą zeznań, jakie świadkowie poczynią w przedmiocie faktycznego użytkowania z serwitutów w czasie wydania ukazów z d. 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z d. 23 września 1892 r., № 7884. Ibid. str. 114, art. 423).

52. Instytucje włościańskie, trybem artykułów 1302 i 2800 Post. Kom. Urz. nie mają prawa powtórnie dokonywać ścisłego określenia rozciągłości praw włościan do serwitutów, gdy określenie to już raz dokonane zostało w zapadłych dawniej decyzjach (uk. 2 depart. z d. 29 listopada 1885 roku, № 5342. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 65, art. 53).

ODDZIAŁ DRUGI. — O trybie użytkowania z serwitutów.

264. **121.** Celem zabezpieczenia włościan i mieszczan-rolników przeciwko samowolnemu ścieśnianiu przez właścicieli majątków użytkowania z serwitutów, przyznanych w tabelach likwidacyjnych i aktach nadaw-

czych, jakoteż celem zabezpieczenia właścicieli majątków przeciwko przewyższaniu przez włościan i mieszczan przysługujących im praw do serwitutów zanim takowe rozwiązane zostaną na mocy ugód dobrowolnych, lub w drodze przymusowej — ustanowione zostają następujące przepisy. 1870, 13 marca (Dz. Pr., t. 70, str. 132) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XVIII, art. 2966) przep., art. 1.

Ogólne zasady użytkowania służebnościowego.

A. Podział serwitutów na gromadzkie i indywidualne.

1. Serwitut przyznany gromadzie, nie zaś gospodarzom pojedynczym z osobna, podlega tak co do użytkowania z niego, jak i do rozporządzania nim, t. j. zamiany (seperacji), mocy art. 104 ukazu z d. 19 lutego 1864 r., zgodnie z którym serwitutem takim rozporządzać może tylko Zebranie gromadzkie. Lubo prawo bezpośrednio nie zabrania oddzielnym gospodarzom zawierać umowy w przedmiocie seperacji serwitutu w razie, gdy ten jest gromadzkim, lecz brak zakazu nie może być rozumiany jako upoważnienie do zawierania umów takich, z jednej bowiem strony interpretacja taka pociągałaby za sobą rozszerzenie praw pojedynczych gospodarzy, zmniejszenie zaś prawa całej gromady i stawiałaby serwitut gromadzki w zależności od osób pojedynczych, nadając mu tym sposobem charakter indywidualnego i z drugiej strony, gdyby pojedynczym gospodarzom przysługiwać miało prawo zawierania według życzenia własnego umów w przedmiocie częściowego rozważania serwitutu gromadzkiego, to pociągałoby to za sobą konieczność ścisłego określenia, trybem art. 1302 P. K. U., rozciągłości pomienionego serwitutu dla każdej osady z osobna; o ileby zaś określenie to już było poprzednio dokonane w cyfrach ogólnych na całą gromadę, to nowe określanie i rozdzielenie serwitutu pomiędzy osady nie stanowiłoby — zgodnie z wyjaśnieniem b. Kom. Czasowej z dnia 16 lipca 1877 roku, № 114 ścisłego określenia przysługujących włościanom praw, lecz stanowiłoby raczej modyfikację praw tych przez przeistoczenie prawa gromadzkiego w prawo indywidualne, czego instytucje włościańskie nie mają prawa czynić. Orzeczenie: Gdy serwitut zapisany jest w tabeli jako gromadzki, pojedynczy, gospodarze nie mają prawa zawierać z właścicielem umowy separatywnej w przedmiocie częściowej zamiany pomienionego serwitutu i takowy może być rozwiązany jedynie na mocy uchwały zebrania gromadzkiego (uk. 2 depart. z d. 12 listopada 1909 roku, № 7764. Zob. Tiutriumow. l. c. str. 97, art. 359).

2. Gdy w tabeli likwidacyjnej ilość bydła, które może być pasane na użytkach dworskich, oznaczona jest ogółem na całą wieś, to jest to serwitut gromadzki i takowy tak co do użytkowania zeń, jak i zamiany tegoż podlega mocy art. 104 ukazu z d. 19 lutego 1864 r. Gdy zaś w tabeli

rodzaj i ilość bydła określone są dla oddzielnych osad, to serwitut jest własnością każdej poszczególniej osady i rozporządzać nim może właściciel osady. Różnica pomiędzy serwitutem gromadzkim i indywidualnym bynajmniej nie polega na mniejszej lub większej ścisłości określenia serwitutowego, a przeto przeistaczanie serwitutu gromadzkiego w indywidualny pod pozorem ścisłego określania serwitutu, miejsca mieć nie może (decyzja b. Komisji Czasowej z d. 16 lipca 1877 r. № 114. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom., 1879, str. 188—189).

B. Zasadniczy tryb użytkowania.

1. W razie sprzedaży części osady włościańskiej, na której dobro ustanowiony jest serwitut opałowy, tenże przysługuje w odpowiedniej części działce sprzedanej, a to z mocy prawa, bez specjalnego nawet wzmiankowania o tem w akcie sprzedaży (dec. cyw. depart. kasac. 1900 r., № 30. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 99, art. 361).

2. Prawo nie zabrania podziału osady włościańskiej na kilka części, a przeto nie sprzeciwia się prawu rozdzielne użytkowanie właścicieli tych części z przysługujących osadzie tej serwitutów, w stosunku do znajdujących się w ich posiadaniu części pomienionej osady, z tym oczywiście zastrzeżeniem, by w sumie ogólnej użytkowanie właścicieli części podzielonej osady nie przekraczało określonej dla niej rozciągłości serwitutu (uk. 2 depart. z d. 9 czerwca 1909 r., № 4527. Ibid. str. 99, art. 362).

3. Gdy serwitutami włościan obciążone są oddzielne samoistne części jednego majątku, to użytkowanie z serwitutów odbywać się powinno wyłącznie w granicach wskazanych w tabeli użytków i włościanie nie mogą rościć prawa do otrzymywania materiałów serwitutowych z innych części majątku (uk. 2 depart. z d. 11 listopada 1912 r. № 9864. Ibid. str. 99, art. 363).

4. Gdy majątki w czasie wydania ukazów z d. 19 lutego 1864 r. stanowiły oddzielne jednostki hipoteczne, to prawo serwitutowe włościan rozciągać się może tylko do tych części lasu, które podług wykazu hipotecznego wchodziły do składu danego majątku, chociażby faktyczne użytkowanie z serwitutów w r. 1864 odbywało się w lasach obu majątków (uk. 2 depart. z d. 25 kwietnia 1900 r., № 2598. Ibid. str. 99, art. 364).

5. Zasadę dla określania praw włościan do serwitutów powinny stanowić akty organizacji ziemskiej i rozciągłość użytkowania w r. 1864, gdy przeto dwa majątki stanowiły w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r. jedną całość i włościanie korzystali z prawa serwitutowego z użytków całego majątku, to niema zasady do zwolnienia części pomienionego majątku, która z czasem uzyskała osobną swą nomenklaturę, od obciążenia

serwitutowego i nowonabywca tej części niema prawa wymawiać sobie, by serwituty pozostać miały wyłącznie na pozostałej części majątku (uk. 2 depart. z d. 15 października 1891 r., № 7403. Ibid. str. 99, art. 365).

C. Wygasanie służebności.

1. Kodeks cywilny:

Art. 703. Służebności ustają, skoro rzeczy znajdują się w takim stanie, że ze służebności tych korzystać już nie można.

2. Według brzmienia art. 703 Kod. cyw., serwitut wygasa gdy nie-
możność korzystania z tegoż nastąpiła wskutek przyczyn naturalnych, nie
zaś skutkiem doprowadzenia dziedziny obciążonej do takiego stanu z winy
jej właściciela (uk. 2 depart. z d. 4 maja 1912 r., № 4758. Zob.
Tiutriumow, l. c. str. 100, art. 366).

3. Kodeks cywilny:

Art. 704. Powstają one (służebności) nanowo, gdy rzeczy przywró-
cone zostały do tego stanu, iż można z nich korzystać, chyba że upłynął
już przeciąg czasu wystarczający do wysnucia domniemania, że służebność
wygasła, jak o tem w art. 707 powiedziano.

4. Wygaśnięcie użytkowania służebnościowego wskutek przyczyn
naturalnych nie spowodowywa wygaśnięcia samego prawa służebności i użyt-
kowanie może powstać nanowo, gdy dziedzina obciążona powróci do tego
stanu, w jakim korzystanie ze służebności znów staje się możliwem (art.
704 kod. cyw. Uk. 2 depart. z d. 17 marca 1895 roku, № 1986. Zob.
Tiutriumow, l. c. str. 100, art. 367).

5. Kodeks cywilny:

Art. 705. Wszelka służebność gaśnie, skoro nieruchomości władnąca
i nieruchomości służebna w jednym połączą się ręką.

6. Służebność jest to ciężar, włożony na dziedzinę dla użytku i ko-
rzyści dziedziny, należącej do innego właściciela, przeto stosunek służe-
bnościowy pomiędzy majątkami istnieć może tylko wówczas, gdy majątki te
należą do różnych właścicieli. Na tej zasadzie, zgodnie z art. 705 k. c.,
wszelka służebność gaśnie skoro nieruchomości władnąca i nieruchomości
służebna w jednym połączą się ręką. Gdy jednak serwitut obciąża tylko
pewną część majątku, np. las—i gdy część wolna od obciążenia serwitutowego
przejdzie do rąk właściciela owego serwitutu, to nie może pociągać za sobą
wygaśnięcia serwitutu, ponieważ w tym wypadku nieruchomości władnąca
i służebna nie połączyły się w jednym ręką i przeto warunki, przewidziane

w art. 705 k. c. nie powstały. A zatem, chociażby włościanie nabyli parcele z majątku, w którego hipotece ich prawa serwitutowe są zastrzeżone, lecz gdy te nabyte przez nich parcele nie należą do tych użytków dworskich, które podług tabeli likwidacyjnej serwitutem są obciążone, to nabycie pomienionych parceli dworskich nie spowodowywa wygaśnięcia prawa nabywców do służebności (uk. 2 depart. z d. 11 lutego 1903 r., № 961 i 962. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 100, art. 368).

7. Na mocy art. 705 kodeksu cywilnego w razie połączenia w jednej osobie właściciela serwitutu i właściciela majątku, użytkowanie z lasu prawem serwitutowem wygasa do czasu, póki osoba ta nie wystąpi z liczby współwłaścicieli lasu, zachowując swe prawo własności do osady włościańskiej, której w lesie pomienionym serwitut przysługuje; do tego czasu zatem, wszelkie spory w przedmiocie nieprawidłowego korzystania z lasu, wynikające pomiędzy współwłaścicielami tegoż, jako nie dotyczące się praw służebnościowych, ustanowionych w tabeli likwidacyjnej, kompetencji instytucji włościańskich nie podlegają (uk. 2 depart. z d. 17 stycznia 1903 r., № 361. Ibid. str. 101, art. 369).

8. Zgodnie z wielokrotnymi wyjaśnieniami senatu, użytkownik prawa służebnościowego, stawszy się współwłaścicielem obciążonego serwitutem użytku, tem samem traci swe prawa do serwitutu (uk. 2 depart. z d. 6 września 1910 r., № 5135. Ibid. str. 101, art. 370).

9. Zgodnie z brzmieniem art. 705 kodeksu cywilnego i ukazu senatu z dnia 11 lutego 1903 r., № 961, nabycie przez włościan parceli z obciążonego ich serwitutami majątku pociąga za sobą wygaśnięcie serwitutowych praw włościan do tych użytków, do których składu wchodziły nabyte przez nich od właściciela majątku działki i wygaśnięcie to trwa do czasu, póki włościanie zatrzymują w swem posiadaniu działki pomienione (uk. 2 depart. z d. 16 maja 1911 r. i z dnia 20 stycznia 1911 r., №№ 3821 i 224. Ibid. str. 101, art. 371).

10. Wygaśnięcie trybem art. 705 kodeksu cywilnego praw włościan do służebności, przysługujących im na zasadzie tabeli likwidacyjnych i aktów nadawczych następuje od chwili prawnego nabycia przez nich działek ze składu obciążonych ich serwitutami użytków, a przeto przywrócenie tychże praw serwitutowych następuje od chwili sprzedaży pomienionych działek osobom trzecim (uk. 2 depart. z dnia 12 marca 1912 r., № 2829. Ibid. str. 101, art. 372).

D. O osobach mających prawo do serwitutów.

1. Przewidziane w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych zobowiązania serwitutowe stanowią włożony na majątek ciężar dla korzyści

i potrzeb osad, należących do włościan, a przeto urzeczywistnianie prawa serwitutowego, tudzież możność żądania wynagrodzenia za ścieśnienie prawa tego przysługiwać może jedynie tym osobom, które faktycznie w ciągu tego czy innego okresu serwitutowego posiadały osady włościańskie, do których prawo serwitutowe jest przywiązane (uk. 2 depart. z d. 26 lutego 1912 r., № 2145. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 115, art. 424).

2. Chociaż serwituty ustanowione są dla potrzeb samej osady, wszelako zasądzenie tychże z właściciela majątku w razie nieotrzymania ich przez stronę władnącą serwitutem na rzecz tej strony nastąpić może jedynie na skutek żądania prawnego właściciela osady. Nie podlega przeto zadośćuczynieniu skarga na nieotrzymanie serwitutu, pochodząca od osoby, która osadę swą sprzedała komu innemu, chociażby ta osada była w jej użytkowaniu (uk. 2 depart. z d. 6 września 1910 r., № 5135. Ibid. str. 115, art. 425).

3. Przyznane dla włościan w tabeli likwidacyjnej prawa serwitutowe, w razie gdy niektórzy z nich zawarli umowę o zrzeczeniu się przez nich prawa do przysługujących im serwitutów, nie mogą być pod żadnym pozorem naruszone w stosunku do tych włościan, którzy zachowali swe użytkowanie, z tego jednak nie wynika, by ci pozostali mieli prawo zaspokajając swe służebności z całego lasu, jak to miało miejsce przed zawarciem dobrowolnej ugody. Prawo wymaga jedynie, by właściciel nie przedsięwziął niczego, co byłoby połączone z uszczerbkiem dla włościan, użytkowników z serwitutu (uk. 2 depart. z d. 11 czerwca 1896 r., № 3773. Ibid. str. 115, art. 426).

4. Gdy osada oznaczona w projekcie tabeli jednym numerem, została w tabeli zapisana pod dwoma numerami kolejnymi, materiały zaś serwitutowe wyznaczone zostały na każdą z osad, osobnym numerem oznaczonych w projekcie, to podział materiałów pomienionych pomiędzy jej właścicieli zależy od porozumienia ich z sobą, spory zaś, jakie przy podziale wyniknąć mogą, należą do kompetencji władz sądowych (uk. 2 depart. z d. 30 czerwca 1893 r., № 4045. Ibid. str. 115, art. 427).

E. O osobach odpowiedzialnych za naruszenie praw włościan do serwitutów.

Ponieważ serwituty ciąży na majątku, przeto odpowiedzialnym za naruszenie praw włościan do serwitutów jest za każdym razem dany właściciel tegoż (uk. 2 depart. z d. 26 czerwca 1902 r., № 4520. Ibid. str. 116, art. 429).

O serwitutach na opał, na poprawę budynków i ogrodzeń i na ściółkę dla bydła.

265. **122.** Właściciele lasów, na których ciążyą serwituty, są obowiązani w końcu każdego roku (pomiędzy 1 października i 1 grudnia) dostarczać — we wsiach i osadach — miejscowemu wójtowi gminy, w miastach zaś — prezydentom lub burmistrzom biletu, dla doręczenia ich właściwym osobom, mającym prawo do użytkowania ze służebności, w takiej liczbie, jaka jest im niezbędną dla otrzymania, w następującym z dniem 1 stycznia roku wykazanych w tabelach likwidacyjnych lub nadawczych, ilości: fur, wiązek lub wózków opału, albo też drzewa na naprawę budowli i ogrodzeń *). 1870, 13 marca (Dz. Pr. t. 70, str. 132) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XVIII, art. 2966) przep., art. 2.

Uwaga. W dobrach rządowych i instytucyjnych, obowiązki przepisami niniejszego (II) Oddziału na właścicieli włożone, spełniają osoby, pod których zawiadywaniem zostają lasy rządowe i instytucyjne, służebnościami obciążone (t. j. leśniczowie albo dzierżawcy folwarków i t. p.). Te również osoby korzystają i z praw, zapewnionych właścicielom mocą niniejszych przepisów. Tamże, art. 2, uw.

*) Postanowienie Komitetu Urządającego w Królestwie Polskim na posiedzeniu 342 w dniu 13 (25) marca 1870, art. 2966, brzmi: „Zgodnie z przedstawieniem Komisji centralnej spraw włościańskich, uznając że w rozwinięciu Najwyższych ukazów z d. 19 lutego (2 marca) 1864 r. o urządzeniu włościan i z d. 28 października (9 listopada) 1866 r. o zniesieniu stosunków dominjalnych po miastach, niezbędną jest rzeczą postanowić przepisy o porządku użytkowania ze służebności, tudzież o porządku rozpoznawania zażaleń przeciwko naruszeniu i nadużyciu praw służebności, i wskutek tego zatwierdziwszy ułożony przez Komisję centralną projekt rzeczonych przepisów, Komitet Urządający postanowił i stanowi: Przepisy o porządku użytkowania ze służebności, przyznanych na zasadzie ukazów z d. 19 lutego (2 marca) 1864 r. i z d. 28 października (9 listopada) 1866 r. włościanom i mieszczanom w dobrach prywatnych i rządowych, tudzież o porządku rozpoznawania zażaleń przeciwko naruszeniu lub nadużyciu praw do tych służebności, wnieść do dziennika praw podług ustanowionego porządku, przedsięwzięcie zaś odpowiednich środków, w celu wprowadzenia w wykonanie tych przepisów, poruczyć członkowi-zawiadującemu czynnościami Komitetu”. Ogłoszone d. 19 (31) marca 1870 r. Przepisy te zawarte były w 2 rozdziałach: 1) o porządku użytkowania ze służebności (art. 1—10); 2) o porządku rozpoznawania zażaleń (art. 11—23). Artykuły 14—23 rozdziału drugiego zastąpione zostały przepisami, zawartymi w najwyżej zatwierdzonej 21 maja 1876 r. uchwale Komitetu do spraw Królestwa Polskiego: „O pozostawieniu w zawiadywaniu instytucji do spraw włościańskich niektórych spraw i t. d., 1, pun a—e” (zob. S. Godlewski. Zb. pr., t. VIII, str. 281—285). Do kodyfikacji weszły: pierwszy rozdział przepisów z 1870 roku w całości i art. 11—13 rozdziału drugiego, oraz pun. a—e (1) przepisów z roku 1876. Skodyfikowany tekst prawa z r. 1870 podajemy w brzmieniu Dziennika Praw, t. 70, str. 133 i nast., zaś prawa z r. 1876 w brzmieniu Zb. Pr. Godlewskiego z drobnymi zmianami wskutek przystosowania do tekstu Dziennika Praw. (Przyp. Red.).

266. **123.** Liczba biletów powinna być odpowiednią: na opał i ściółkę, jeżeli jedno i drugie w tabeli likwidacyjnej lub nadawczej oznaczone jest w furach — liczbie fur (t. j. na każdą furę powinien być osobny bilet); jeżeli zaś w wiązkach albo wózkach — liczbie dni ugajowych (t. j. oznaczonych do wejścia lub wjazdu do lasu);— a na naprawę budowli i ogrodzeń — liczbie osad, użytkujących z tej służebności; w każdym bilecie na ostatni rodzaj służebności oznacza się całkowita ilość materiału, jaka przypada na jedną osadę w ciągu całego roku, lecz przy odbieraniu materiału, dozorca lasu, stosownie do art. 127, odnotuje za każdym razem w bilecie: ile wydano na rachunek rocznej należności. Tamże, art. 3.

267. **124.** Bilety na użytkowanie ze służebności, służą tylko w przeciągu tego roku, na który są wydane. 1870, 13 marca (Dz. Pr., t. 70, str. 132) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XVIII, art. 2966) przep. art. 4.

268. **125.** Obok dostarczenia biletów, właściciel lasu zawiadamia: we wsiach i osadach — wójta, a w miastach — prezydenta lub burmistrza, w których porębach albo innych miejscach włościanie lub mieszczenie mogą wyrąbać przynależne im drzewo, zbierać susz i ściółkę i t. d., które części lasu przeznaczone są na zagajniki (las młody, zamknięty), gdzie nie należy wjeżdżać i wchodzić, — jakimi drogami należy do lasu wjeżdżać i wyjeżdżać z niego; również właściciel może oznaczyć, odpowiednio do miejscowego zwyczaju, dni ugajowe, jeżeli te nie są oznaczone w tabeli likwidacyjnej lub nadawczej, tudzież wyznaczyć dozorców lasu, i o tem zawiadamia właściwego wójta, prezydenta lub burmistrza.

Jeżeli włościanie albo mieszczenie znajdują w rozporządzeniach dziedzica co do pomienionych lub innych przedmiotów, jakie niedogodności albo ścieśnienia mogą zameldować o tem miejscowemu Komisarzowi spraw włościańskich, który obowiązany rzecz tę rozpoznać i zdecydować według porządku, ustanowionego niżej w artykule 134. Tamże, art. 5.

269. **126.** W razie niedostarczenia przez właścicieli odpowiedniej liczby biletów do dnia 1-go grudnia, wójt gminy, prezydent albo burmistrz, wydaje takowe właściwym osobom od siebie na całe dwanaście miesięcy nadchodzącego roku, i jednocześnie donosi naczelnikowi powiatu i Komisarzowi spraw włościańskich o niewykonaniu przez właściciela postanowionego w artykule 122 przepisu. Tamże, art. 6.

270. **127.** Wjeżdżając do lasu, włościanie albo mieszczenie, obowiązani są okazywać bilety dozorczy; przy wyjeździe zaś z lasu, dozorca albo odbiera bilety, albo też czyni na nich adnotacje o odbiorze materiałów. Tamże, art. 7.

271. **128.** Właściciel lasu ma prawo wskazać te drzewa, które odpowiednio do gatunku i rozmiaru swego, mogą być wyrąbane na korzyść włościan albo mieszczan; może także wydać materiał budowlany właściwego gatunku i rozmiaru, już wyrąbany z jego rozporządzenia, we własnym jego lesie, albo gdzieindziej nabyty, lecz przytem pilnować należy, aby wywózka z miejsca, skąd włościanie albo mieszczanie mają otrzymać przygotowany materiał, nie przedstawiała dla nich większych trudności albo niedogodności, aniżeli wywózka z tego miejsca, które wskazano w tabeli likwidacyjnej lub nadawczej. Tamże, art. 8.

2. O służebności pastwiska.

272. **129.** Włościanie i mieszczanie, mający prawo do użytku ze służebności pastwiska, tak w dobrach prywatnych i instytucyjnych, jako i rządowych, obowiązani są wypędzać na pastwiska tylko takiego gatunku bydło, w takiej ilości, w tym czasie i na te mianowicie miejsca, jak to jest oznaczonem w tabelach likwidacyjnych lub nadawczych.

Również właściciel dóbr, użytkując z pastwiska wspólnie z włościanami, obowiązany jest mieć na względzie obfitość paszy na pastwisku, ażeby nieumiarkowaniem i nieodpowiedniem do istniejącego zwyczaju napędzaniem na takowe dworskiego albo obcego bydła, nie pozbawiać lub nie uszczuplać środków dla bydła włościańskiego i mieszczańskiego, którego ilość i rodzaj oznaczone są w tabelach likwidacyjnych lub nadawczych. 1870, 13 marca (Dz. Pr., t. 70, str. 132) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XVIII, art. 2966) przep., art. 9.

273. **130.** Przepis, zawarty w art. 125 co do rozporządzeń właściciela w celu ochrony jego majątku, oprócz udzielania biletów na służebności, i co do służącego włościanom prawa skarżenia się na ścieśnienia, stosuje się w czem wypada i do użytkowania ze służebności pastwiska. Tamże, art. 10.

3. O porządku rozpoznawania zażaleń przeciwko naruszeniu lub nadużyciu praw służebności.

274. **131.** Do rozpoznawania zażaleń przeciwko naruszeniu lub nadużyciu praw do służebności, ustanawia się następujący porządek. 1870, 30 marca (Dz. Pr., t. 70, str. 132) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XVIII, art. 2966) przep. art. 11.

275. **132.** Strona, której prawa pod względem służebności zostały naruszone, niezwłocznie zameldowawszy o tem właściwemu wójtowi gminy, prezydentowi lub burmistrzowi, udaje się z zażaleniem do Komisarza spraw włościańskich. Tamże, art. 12.

276. **133.** Otrzymawszy wiadomość, wójt, prezydent lub burmistrz niezwłocznie przedsięwzięć właściwe środki, przez prawo wskazane, jako to: wysłedzenie i sekwestr drzewa nieprawnie wyrąbanego przez włościan lub mieszczan, albo nieprawnie zatrzymanego przez właściciela; wysłedzenie liczby sztuk bydła, wypędzonego przez włościan lub mieszczan na pola właściciela lub do lasu, wyższej nad oznaczoną w tabelach likwidacyjnych lub nadawczych, albo też przez właściciela na wspólne z włościanami lub mieszczanami pastwisko, wyższej nad ilość istniejącą w czasie wydania ukazów z d. 19 lutego 1864 r. (40609—40612) i 28 października 1866 r. *) (43788) dla ścieśnienia użytku ze służebności i t. p. Tamże, art. 13.

277. **134.** Komisarz, otrzymawszy skargę, rozpoznaje sprawę w sposób, wskazany niżej w artykułach 240—252, i postanawia decyzję, którą ogłasza stronom. W decyzji powinny być dokładnie określone: istota i wielkość naruszenia prawa, a jeżeli zrządzona szkoda lub ścieśnienie mogą być powetowane w naturze, bez uszczerbku dla jednej i drugiej strony, w takim razie komisarz wyznacza sposób i termin jej powetowania; jeżeli zaś dla zadośćuczynienia poszkodowanego potrzebnem jest wynagrodzenie pieniężne, to komisarz zasądza takowe odpowiednio do zrządzzonego uszczerbku. Jeżeli przy naruszeniu lub nadużyciu praw do służebności popełniono występki lub zbrodnie, w takim razie komisarz komunikuje o tem do dalszych rozporządzeń właściwej władzy policyjnej, sędziemu pokoju lub sędziemu gminnemu, sędziemu śledczemu i prokuratorowi albo jego towarzyszy, na zasadzie artykułów 49, 50, 250, 251 i 1286 z uwagą (według kontyn. 1912 r.) ustawy postępowania karnego (wyd. 1892 r.). 1876, 21 maja (55968) uchw. Kom. Kr. Pol., art. 1, a. **)

278. **135.** Strona niezadowolona z decyzji komisarza ma prawo podać skargę apelacyjną do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich w ciągu miesiąca od dnia ogłoszenia decyzji. Jeżeli oświadczenie o zamiarze zaskarżenia decyzji nastąpi przy rozpoznawaniu sprawy, w takim razie komisarz wydaje w tym względzie świadectwo i wprowadzenie w wykonanie decyzji wstrzymuje się; jeżeli oświadczenia takiego nie było, to decyzja wprowadza się w wykonanie. Tamże, art. 1, b.

*) W tekście Dziennika Praw (t. 70, str. 140—141) zarówno polskim, jak rosyjskim, mylnie podany jest rok 1863, zam. 1866. (Przyp. Red.)

**) Uchwała Komitetu do spraw Król. Pol. z d. 4 maja 1876 r. (zatwierdzona nieco później — 21 maja) zapadła po rozpoznaniu przedstawienia ministra spraw wewnętrznych w przedmiocie pozostawienia w zawiadywaniu instytucji do spraw włościańskich niektórych spraw i sposobu rozpoznawania skarg przy ustanowieniu opiek i zabezpieczeniu spadków, które wejdą do pomienionych instytucji przed otwarciem nowych władz sądowych Okręgu Warszawskiego. Ustęp 1, zawierający ogólne założenia tego prawa brzmi: „Co się tyczy rozpoznawania powództw i sporów, powstałych z tabeli likwidacyjnych i nadawczych, w przedmiocie organizacji gruntowej włościan, postanowić, że po

279. **136.** Decyzja komisarza w wypadku, gdy orzeka przywrócenie w naturze prawa naruszonego wprowadza się w wykonanie przy pomocy władzy wioskowej lub gminnej, albo też prezydenta lub burmistrza, a w razie potrzeby — naczelnika powiatu. Gdy zaś przez wyżej wzmiankowaną decyzję zasądzone zostało wynagrodzenie pieniężne, w takim razie egzekwującemu przysługuje prawo prosić właściwą władzę sądową o wprowadzenie decyzji tej w wykonanie podług przepisów, wskazanych w artykułach 158, 159, 925 i następnych, 1482 i 1482' (według kontyn. 1912 r.) ustawy postępowania cywilnego. Tamże art. 1, c.

280. **137.** Zarząd gubernialny do spraw włościańskich, rozpoznawszy skargę apelacyjną, albo decyzję komisarza zatwierdza ostatecznie, albo postanawia nową decyzję ostateczną, która podlega wykonaniu niezwłocznie trybem, w poprzedzającym (136) artykule wskazanym. Tamże, art. 1, d.

281. **138.** Skargi kasacyjne na ostateczne decyzje Zarządu gubernialnego podają się do tegoż Zarządu w terminie miesięcznym od daty ogłoszenia decyzji. Skargi te ze szczegółowymi objaśnieniami i dołączeniem kopji decyzji zaskarżonej Zarząd gubernialny przedstawia do rozpoznania Senatowi Rządzącemu. Tamże, art. 1, c. 1882, 25 maja (91) II, art. 4.

I. Spory serwitutowe.

Te z y z a s a d n i c z e.

1. Wszelkie spory, dotyczące się trybu użytkowania z serwitutów, przyznanych w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych włościanom i mieszczanom, podlegają rozstrzygnięciu na podstawie art. 2966 Post. Kom. Urz. i prawa z dnia 21 (4) maja 1876 r. (uk. 2 depart. z d. 10 grudnia 1890 r. № 11355. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 116, art. 431).

2. Nadużycie prawa serwitutowego może nastąpić niezależnie od tego, czy rozciągłość prawa tego została już ściśle określona lub nie (uk. 2 depart. z d. 1 maja 1890 r., № 3164. Ibid. str. 116, art. 432).

wprowadzeniu w wykonanie reformy sądowej w okręgu sądowym warszawskim, wszystkie powództwa i spory powstałe z tabeli likwidacyjnych i aktów nadawczych, zarówno o prawo własności gruntów, użytków (służebności) i połowu ryb, nadane włościanom przez ukazy z d. 19 lutego 1764 r. i 28 października 1866 r., jakoteż i o przywrócenie zakłóconego posiadania wzmiankowanych gruntów, tudzież o naruszenie i nadużycie praw do służebności i połowu ryb, pozostają aż do nowego rozporządzenia, w wydziale instytucji do spraw włościańskich, na istniejących dotychczas zasadach, z tem zastrzeżeniem, ażeby w sposobie rozpoznawania skarg na naruszenie lub nadużycie praw do służebności, zamiast przepisów zawartych w art. 14 — 23 Post. Kom. Urz. z d. 13 marca 1870 r. (art. 2966) przestrzegane były następujące przepisy". (Przyp. Red.)

3. Prawo nadając włościanom możność korzystania serwitutowego z dworskich użytków, bynajmniej nie wyłącza prawa właściciela do korzystania z tychże użytków (uk. 2 depart. z dnia 27 września 1890 roku, № 6887. Ibid. str. 116, art. 433).

4. Ustanowione przy rozstrzyganiu na mocy art. 2966 Post. Kom. Urz. sporów serwitutowych zasadnicze wskazówki, nie dotyczące się jednego tylko okresu użytkowania serwitutowego, lecz mające znaczenie ogólne, nie mogą być samowolnie naruszane przy rozstrzyganiu późniejszych sporów co do takichże nadużyć (uk. 2 depart. z d. 15 lutego 1902 r., № 824; 29 października 1902 r., № 6387 i 17 grudnia 1892 r., № 10382. Ibid. str. 117, art. 435).

Wskazówki b. Komisji Czasowej. — Zasady ogólne.

1. Sprawy o zasądzenie wynagrodzenia za straty wynikłe z nadużycia lub ścieśnienia praw serwitutowych, mogą być wszczynane jedynie wskutek skargi strony poszkodowanej (dec. b. Kom. Czas. z d. 9 marca 1879 roku, № 169. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom., str. 301).

2. Rozstrzygając skargi na ścieśnienie lub nadużycie praw do służebności, instytucje do spraw włościańskich powinny w decyzjach swych rozstrzygać istotę wniesionych pretensji nie poprzestając na wydaniu rozporządzeń mających na celu ukrócenie nadużyć na przyszłość (dec. z d. 15 grudnia 1878 r., № 158. Ibid. str. 266).

3. W sprawach, rozstrzyganych trybem art. 2966 Post. Kom. Urz. i prawa z dnia 4 maja 1876 r., instytucje włościańskie nie mogą zlecać wójtom gmin przeprowadzenie dochodzeń miejscowych lub jakichkolwiek innych czynności, wchodzących w zakres obowiązków komisarza (dec. z d. 21 stycznia 1877 r., № 102. Ibid. str. 164).

4. Przy rozpoznawaniu skarg na naruszenie lub nadużycie praw do służebności instytucje włościańskie w decyzjach swych nie mogą modyfikować sposobu użytkowania ze służebności, określonego w tabeli likwidacyjnej, ani zmieniać jednostek, ustanowionych w tabeli przy tem użytkowaniu (naprz. fur, wiązek i t. p.). (Dec. z d. 17 lutego 1878 r., № 131. Ibid. str. 220).

5. Decyzje w skargach na naruszenie lub nadużycie praw do służebności nie mogą się opierać na przybliżonem i warunkowem określeniu rozmiarów naruszenia lub nadużycia i powinny zawierać ściśle określenie istoty tegoż i rozmiarów, co jedynie stanowić może podstawę do zasądzenia stronie poszkodowanej wynagrodzenia za straty poniesione na skutek tegoż naruszenia lub nadużycia (dec. z d. 7 lutego 1875 r., № 75. Ibid. str. 111).

6. Rozpoznając skargę na naruszenie lub nadużycie praw do służebności, których rozciągłość nie jest ściśle określona, instytucje włościańskie w celu ustalenia istoty i rozmiarów naruszenia prawa powinny dokonać trybem artykułów 1302 i 2800 P. K. U. ścisłego określenia rozciągłości samego prawa (dec. z d. 18 lutego 1878 r., № 132. Ibid. str. 221).

7. Decyzje, zapadłe trybem art. 1302 i 2800 P. K. U. w przedmiocie ścisłego określenia rozciągłości serwitutów włościańskich, nie mogą stanowić zasady do zasądzenia na rzecz włościan jednorazowego wydania materiałów serwitutowych w ilości w decyzjach tych ustanowionej, za czas poprzedzający dokonanie ścisłego określenia (dec. z d. 4 września 1873 r., № 32. Ibid. str. 47).

Zatem włościanie upominać się mogą o tę ilość materiałów, jaka im w decyzji trybem artykułów 1302 i 2800 zapadłej, przyznana została corocznie, dopiero za okres serwitutowy następujący po uprawomocnieniu się pomienionej decyzji i wciągnięciu do tabeli odnośnego wpisu dodatkowego.

8. a. Odszkodowania w naturze.

Instytucje do spraw włościańskich, wydając decyzje w przedmiocie odszkodowania w naturze za ścieśnienie prawa do służebności, mogą wyznaczać taki tylko sposób podobnego odszkodowania, który — po pierwsze — odpowiada istocie i rozmiarom naruszenia prawa, a powtórę — stanowi istotną restytucję tegoż prawa, nie zaś wynagrodzenie zasądzone nie pod postacią pieniędzy, lecz materiałów (dec. z d. 3 grudnia 1875 r., № 87. Ibid. str. 130).

b. W decyzjach, dotyczących się odszkodowania w naturze za naruszenie prawa do służebności, instytucje włościańskie, określając sposób tegoż odszkodowania, powinny, 1-mo określić ściśle istotę i rozmiary naruszenia prawa i 2-do wskazać termin, w ciągu którego uszczerbek, wyrządzony przez naruszenie prawa, ma być naprawiony sposobem przez instytucje te określonym (dec. z d. 21 marca 1875 r., № 78. Ibid. str. 117).

c. Decyzje w przedmiocie odszkodowania w naturze za ścieśnienie praw do służebności powinny być oparte na dochodzeniu miejscowem tak co do rozmiarów prawa służebnościowego, jak co do istotnych zasobów i stanu majątku, obciążonego serwitutem, i powinny być wydawane jedynie w rozpoznaniu wynikłego sporu, nie ustanawiając trybu użytkowania z serwitutów na przyszłość (dec. z d. 4 czerwca 1874 r., № 51. Ibid. str. 75).

d. Odszkodowanie w naturze zasądzone może być jedynie w zakresie tego majątku, na którym zabezpieczone jest prawo serwitutowe, przenoszenia zaś użytkowania serwitutowego z dziedziny obciążonej na nieobciążoną, by tym sposobem naprawić w naturze uszczerbek, wyrządzony przez ścieśnienie prawa, nie jest dozwolone (dec. z d. 6 lipca 1876 r., № 96. Ibid. str. 151).

9. Wynagrodzenie pieniężne za szkody wyrządzone przez naruszenie lub nadużycie prawa do służebności.

a. Pieniężne wynagrodzenie za szkodę, zrządzoną wskutek naruszenia lub nadużycia prawa do służebności, może być stronie poszkodowanej zasądzone tylko w tym wypadku, gdy szkoda wyrządzona lub ścieśnienie nie może być naprawione w naturze bez uszczerbku dla jednej lub drugiej strony (dec. z d. 17 lutego 1878 r., № 132 Ibid. str. 221).

b. Wynagrodzenie pieniężne za stratę, zrządzoną wskutek ścieśnienia lub nadużycia prawa do służebności, może być zasądzone tylko odpowiednio do poniesionego uszczerbku, określić zaś i dowieść straty powinna strona, poszukująca wynagrodzenia (dec. z d. 3 grudnia 1876 r., № 99. Ibid. str. 157).

c. Wynagrodzenie pieniężne za uszczerbek lub stratę, wyrządzoną wskutek naruszenia lub nadużycia praw włościan do serwitutów, nie może być obliczane według taksy kar za bezprawne pasanie bydła na cudzych użytkach, zatwierdzonej przez Komitet Urządzący d. 10 lipca 1865 r., lecz powinno być zasądzone w stosunku do straty poniesionej przez stronę poszkodowaną (dec. z d. 13 maja 1877 r., № 110. Ibid. str. 181).

10. Za nadużycie prawa do służebności z włościan może być jedynie zasądzone na rzecz właściciela obciążonego majątku wynagrodzenie za zrządzony mu uszczerbek lub stratę, lecz za fakt spełnionego nadużycia — o ile przy tem nie zostało spełnione przestępstwo, lub występki — włościanie do odpowiedzialności karnej pociągnięci być nie mogą (dec. z d. 21 października 1877 r., № 120. Ibid. str. 198).

Tabele likwidacyjne, akty nadawcze i decyzje instytucji włościańskich, jako podstawy do określania praw serwitutowych.

1. Jediną podstawą do rozstrzygania sporów co do użytkowania włościan z przysługujących im serwitutów stanowi zatwierdzona tabela likwidacyjna, wskazówki zaś zawarte w hipotece nie mogą być brane za podstawę przy rozpoznawaniu wzmiankowanych sporów (uk. 2 depart. z d. 27 listopada 1890 r., № 10825. Ibid. str. 117, art. 436).

2. Za podstawę decyzji w przedmiocie prawa włościan do tych lub innych serwitutów, stanowionej trybem art. 2966 Post. Kom. Urz., instytucje włościańskie powinny brać tabelę likwidacyjną lub akt nadawczy i tylko w razie, gdy wpis w dokumencie tym zawierający, iż jest nie dość jasny — podstawą decyzji może być dochodzenie co do użytkowania włościan z serwitutu w czasie wydania ukazów z d. 19 lutego 1864 r. (uk. 2 dep. z d. 15 grudnia 1912 r., № 472/1911. Ibid. str. 117, art. 437).

3. Podstawy do rozstrzygania sporów o prawie tych lub innych włościan jakiegobądź wsi do serwitutów nie stanowi długość czasu użytkowania z tychże, lecz tabela likwidacyjna lub akt nadawczy, do których wpisane są wszystkie z danej wsi osoby, którym przysługuje prawo serwitutowe, gdy więc tabela lub akt nadawczy nie wymienia danej osoby w liczbie uczestników prawa serwitutowego tej wsi, to jest dowodem, że praw tych nie posiada (uk. 2 depart. z d. 5 grudnia 1909 r. № 8091. Ibid. str. 117, art. 438).

4. Nie dość ściśle wskazanie w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym miejscowości obciążonej serwitutami włościańskimi, wymaga wyjaśnienia tej nieściśłości, lecz nie dają powodu do uznawania odnośnego wpisu w tabeli za niemający żadnej wagi (uk. 2 depart. z d. 6 czerwca 1897 r., № 3284. Ibid. str. 118, art. 440).

5. Nawet po zapadnięciu trybem art. 1302 P. K. U. decyzji instytucji włościańskich w przedmiocie ścisłego określenia rozciągłości serwitutów, obowiązkiem instytucji rzeczonych jest komentowanie znaczenia dodatkowych wpisów w tabelach likwidacyjnych (uk. 2 depart. z d. 10 czerwca 1892 r., № 5959. Ibid. str. 118, art. 441).

6. Sens istniejących w tabelach likwidacyjnych wpisów o prawach włościan do serwitutów, w razie wyniknięcia w tym przedmiocie sporów, należy wyjaśniać ściśle na podstawie decyzji instytucji włościańskich, zapadłych przed sprawdzeniem, lub przy sprawdzaniu tabeli (uk. 2 depart. z d. 30 września 1891 r., № 6598. Ibid. str. 118, art. 442).

7. Redakcyjne niezgodnienie wciągniętego do tabeli likwidacyjnej wpisu o prawie włościan do serwitutów z decyzjami instytucji włościańskich, zapadłymi przed ostatecznym zatwierdzeniem tabeli, nie może stanowić podstawy do pozbawienia włościan tych materiałów serwitutowych, jakie przysługują im na zasadzie pomienionych decyzji (uk. 2 depart. z d. 10 czerwca 1892 r., № 5970. Ibid. str. 118, art. 443).

8. Poprzednie decyzje instytucji włościańskich w sporach o użytkowanie służebnościowe, jako wyłącznie jednego okresu użytkowania tego dotyczące się, w żadnym wypadku nie mogą stanowić podstawy do wydania nowej decyzji w nowej sprawie, wynikłej co do użytkowania włościan ze służebności (uk. 2 depart. z d. 5 września 1890 r., № 6096. Ibid. str. 118, art. 444).

9. Wpisy dodatkowe, wniesione do tabeli likwidacyjnych na zasadzie art. 1302 P. K. U. wskazują jedynie maksymalną rozciągłość serwitutu, w którego granicach włościanie mogą takowy otrzymywać z lasu, serwitutem tym obciążonego, lecz bynajmniej nie zawierają określenia, iż w ta-

kiej mianowicie rozciągłości włościanie mogą corocznie żądać od właściciela przypadających im materiałów (uk. 2 depart. z d. 10 października 1901 r., № 4733 i 10 grudnia 1902 r., № 8280 i in. Ibid. str. 119, art. 445).

Znaczenie okresu serwitutowego przy rozstrzyganiu sporów.

1. Decyzja trybem artykułu 2966 P. K. U. zapadła w skardze włościan na ścieśnienie ich w użytkowaniu z serwitutów pastwiskowych w ciągu danego roku, nie posiada żadnego znaczenia przy rozpoznawaniu skargi tychże włościan na ścieśnienie ich w użytkowaniu serwitutowem w ciągu roku następnego (uk. 2 depart. z d. 6 marca 1890 r., № 1411. Ibid. str. 119, art. 446).

2. Jeżeli jednak przy rozpoznawaniu sporu serwitutowego trybem artykułu 2966 P. K. U. i prawa z d. 4 (21) maja 1876 r., zostało rozstrzygnięte jakieś pytanie ogólnego charakteru, mające znaczenie nie tylko dla danego okresu serwitutowego, naprz. pytanie, czy pewna miejscowość jest lub nie jest obciążona na rzecz włościan serwitutami, to decyzja w sporze tym powzięta nie może być poczytana za mającą tylko chwilowe znaczenie (uk. 2 depart. z d. 8 listopada 1890 r., № 10119. Ibid. str. 119, art. 447).

3. Tabele likwidacyjne i akty nadawcze określają objętość prawa serwitutowego, określenie zaś długości okresu serwitutowego, czyli początku i końca użytkowania ze służebności w każdym roku należy do trybu użytkowania ze służebności i właścicielowi obciążonej dziedziny przysługuje na mocy pun. 5 i 10 art. 2966 P. K. U. prawo określania sposobu użytkowania celem ochrony majątku od szkód i instytucje włościańskie rozstrzygają spory w tym przedmiocie po zważeniu wzajemnych korzyści i strat, wpływających dla stron z określonego przez właściciela sposobu użytkowania ze służebności ustawiecznie porównawczym pomienionych korzyści i strat z tym ich poziomem, jaki istniał w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r. Prawo, przysługujące właścicielom prywatnym, przysługuje również skarbowi i urząd leśny, wydając przepisy co do trybu użytkowania z pastwiska leśnego przez wynajmujących takowe, ma prawo rozciągać je i do osób, użytkujących z pastwiska prawem serwitutowem (uk. 2 depart. z d. 16 września 1892 r., № 7727. Ibid. str. 119, art. 448).

4. Z zestawienia pun. 2, 3 i 4 przepisów, dołączonych do art. 2966 P. K. U. wynika, że rok serwitutowy zaczyna się 1 stycznia (pun. 2 pomienionych przepisów), od dnia tego bowiem zaczyna się użytkowanie z nowych biletów (pun. 4 tychże) a przeto i nowy okres serwitutowy (uk. 2 depart. z d. 17 sierpnia 1892 r., № 7131. Ibid. str. 120, str. 449).

5. Przepisy, dołączone do art. 2966 P. K. U., ustanawiają jednako-
we zasady dla użytkowania z wszelkiego rodzaju ser-
witutów, przeto rozpoczynanie każdego nowego okresu czyli roku serwi-
tutowego od d. 1 stycznia tyczy się nie tylko serwitutu opałowego, o któ-
rym mowa jest w pun. 2, lecz również serwitutów pastwiskowych. Dla
nich również okresem serwitutowym jest czas od 1 stycznia każdego
roku do 31 grudnia tegoż roku. Zasady tej bynajmniej nie obala okolicz-
ność, iż w tabeli likwidacyjnej mogą być wskazane te miesiące, w cią-
gu których włościanie mogą udawać się do lasu celem otrzymania należ-
nych im materiałów opałowych, lub miesiące kiedy mogą pasać bydło,
wskazanie bowiem miesięcy zależne jest od przyczyn naturalnych i nie
zmienia faktu, iż okresem użytkowania jest rok (uk. 2 depart. z d. 17
sierpnia 1892 r., № 7131. Ibid. str. 120, art. 450).

6. Decyzje instytucji włościańskich, zapadłe w skargach na narusze-
nie praw serwitutowych, jako tyczące się tego jednego okresu użytkow-
nia serwitutowego, w którym wynikł spór, nie mogą ustanawiać trybu
użytkowania na czas przyszły (uk. 2 depart. z d. 17 grudnia 1891 r.,
№ 9641. Ibid. str. 120, art. 451).

7. Skargi na naruszenie praw serwitutowych mogą
być uwzględniane tylko gdy są podane w ciągu okresu
serwitutowego; podane po upływie tegoż — zostawiane
są bez skutku.

Wynagrodzenie za zrządzoną szkodę lub stratę nie może być zasa-
dzone za takie naruszenie lub nadużycie prawa serwitutowego, na które
strona poszkodowana nie podała skargi w czasie właściwym, to jest
w ciągu tego okresu użytkowania serwitutowego, w ciągu którego nastąpi-
ło naruszenie lub nadużycie prawa serwitutowego (dec. b. Kom. Czas., z d.
2 czerwca 1878 r., № 139. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom., str. 236).

Spory serwitutowe w wypadkach podziału obciążone-
go majątku na oddzielne jednostki hipoteczne.

1. Ani wpisy wniesione do wykazów hipotecznych majątków, utwo-
rzonych po wydaniu ukazów 19 lutego 1864 roku, ani tryb użytkowania
ze służebności, ustalony w latach ostatnich, ani podział majątku, który po-
przednio stanowił jedną całość, na dwie zupełnie samodzielne jednostki hi-
poteczne, dokonany po wydaniu ukazów — nie mogą mieć wpływu na roz-
ciągłość i postać serwitutów włościańskich, które okreś-
lane są na podstawie faktycznego użytkowania w tej rozciągłości i posta-
ci, jak to miało miejsce w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 roku
i nie powodują konieczności przywiązywania serwitutów do części podzielo-
nego majątku i wytwarzanie użytkowania rozdzielnego tam, gdzie takowe

istniało w postaci niepodzielonej (uk. 2 depart. z d. 6 marca 1892 r., № 2651. Zob. *Tiutriumow*, l. c. str. 12, art. 452).

2. Ponieważ instytucje włościańskie przy rozpoznawaniu wszelkich sporów serwitutowych nie mogą modyfikować lub naruszać wpisów, zawierających się w tabelach likwidacyjnych, to przywiązywanie serwitutów, z których włościanie na mocy tabeli likwidacyjnej użytkują w całym lesie dworskim, do oddzielnych okręgów leśnych lub części majątku może nastąpić tylko w wyjątkowych razach, pod warunkiem: 1) iż zostanie dowiedzione, że wobec wielkości obszaru serwitutowego sporządzający akta organizacji ziemskiej włościanie nie mieli na widoku wyznaczenia dla każdej wsi całego tego obszaru i że każda wieś faktycznie użytkowała ze służebności jedynie na pewnej określonej części tego obszaru i 2), że po dokonaniu wszechstronnego i szczegółowego zbadania stanu rzeczy okaże się, iż miejscowość (oddzielny okręg leśny, lub oddzielna część majątku) wskazana obecnie jako ta, na której włościanie danej wsi jedynie mogą użytkować ze służebności, posiada dostateczne zasoby do zaspokojenia potrzeb włościan, z celem zabezpieczenia interesów tak ich, jak i właścicieli, których okręgi leśne mogłyby się okazać obciążonymi nadmierną służebnością (uk. 2 depart z d. 28 maja 1908 r., № 3221. *Ibid.* str. 121, art. 453).

3. Prawo do użytkowania ze służebności w innym majątku, chociażby do tegoż samego właściciela należącym, lecz takim, który w roku 1864 stanowił odrębną jednostkę hipoteczną, włościanom nie może być przyznane, gdy co do istnienia prawa tego niema w tabeli likwidacyjnej bezpośrednich wskazówek (uk. 2 depart. z d. 17 kwietnia 1887 r., № 1600. *Ibid.* str. 121, art. 454).

4. W razie wygaśnięcia praw włościan do służebności na mocy art. 705. kod. cyw., przywrócenie tychże znajduje się w zależności od czasu, kiedy włościanie dokonają alienacji nabytej przez nich ziemi dworskiej, niezależnie od czasu, gdy nowy właściciel wstąpi w faktyczne użytkowanie ziemi oznaczonej i odpowiedzialność za ścieśnienie przywróconych, na podstawie art. 705 kod. cyw. praw serwitutowych ponoszą wszyscy współwłaściciele majątku obciążonego (uk. 2 depart z d. 12 marca 1912 r., № 2829. *Ibid.* str. 121, art. 455).

5. W razie gdy działki jakiegoś majątku należą do różnych osób, te z nich tylko ponoszą odpowiedzialność za ścieśnienie praw serwitutowych, które są właścicielami majątku, który w aktach organizacji ziemskiej włościan wskazany został jako obciążony serwitutami, ponieważ zgodnie z art. 47 obowiązującej w Królestwie Polskiem Ustawy hipotecznej z r. 1818, ten tylko majątek w całym jego—wskutek uznanej przez prawa niepodzielności hipoteki—składzie zabezpiecza serwituty włościańskie (uk. 2 depart. z d. 11 lutego 1903 r., № 961 i z d. 26 czerwca 1902 r., № 4499. *Ibid.* str. 122, art. 456).

Co do prawa właściciela wyboru systemu gospodarstwa
w majątku obciążonym serwitutami.

1. Właściciel majątku nie może być krępowany w wyborze tego lub innego systemu gospodarstwa w swym majątku i w odpowiednim do systemu tego rozporządzania swemi użytkami, chociażby te z mocy tabeli likwidacyjnej były obciążone na rzecz włościan serwitutem pastwiskowym, włościanie zaś w razie, gdy przez zarządzenie gospodarcze właściciela ścieśnienie będą ich prawa serwitutowe, mogą do instytucji włościańskich udawać się ze skargami na czynności właściciela (uk. 2 depart. z d. 19 października 1890 r., № 9152. Ibid. str. 122, art. 457).

2. Na mocy przepisów z d. 4 maja 1876 r. instytucje włościańskie w sporach o użytkowanie włościan ze służebności mogą wydawać tylko decyzje co do odszkodowania w naturze, lub — w razie niemożności tegoż — co do wynagrodzenia pieniężnego, lecz nie mogą wydawać postanowień dotyczących się gospodarczych zarządzeń właściciela majątku (uk. 2 depart. z dnia 27 listopada 1890 r., № 10857. Ibid. str. 122, art. 458).

3. W przepisach co do sposobu użytkowania ze służebności (art. 2966 Post. Kom. Urz. i prawo z d. 4 (21) maja 1876 r.) niema żadnej wskazówki co do tego, by instytucjom włościańskim przysługiwać miało prawo wtrącania się do trybu gospodarczego w majątku i krępowania właściciela w prawie rozporządzania gruntami i użytkami dworskimi. Przepisy te bynajmniej nie wzbraniają właścicielowi dawać użytkom, obciążonym pastwiskowymi serwitutami, to lub inne przeznaczenie według swego uznania (naprz. — jak w danym wypadku konkretnym — łąkę obrócić w pole orne); na mocy tych przepisów właściciel obowiązany jest tylko nie pozbawiać włościan środków utrzymania ich bydła, wskazanych w tabeli likwidacyjnej, i nie zmniejszać takowych, w razie zaś naruszenia tego przepisu, winien jest wynagrodzić włościan za uszczerbek, wyrządzony im przez swe zarządzenia gospodarcze (uk. 2 depart. z d. 30 września 1898 r. № 4304. Ibid. str. 122, art. 459).

4. Przyznać właścicielowi prawo modyfikowania systemu gospodarstwa bez obowiązku wynagrodzenia włościan za mogące wyniknąć z tego powodu ścieśnienie ich użytkowania serwitutowego, byłoby to równoznaczne z zmodyfikowaniem, lub nawet zupełnem zniesieniem mocy tabeli likwidacyjnej i pozbawieniem włościan praw, przyznanych im mocą ukazów 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z dnia 24 kwietnia 1909 r., № 3038. Ibid. str. 123, art. 460).

5. We wszystkich wypadkach, gdy właściciele obciążonych serwitutami majątków przez swe rozporządzenia ścieśniają prawa włościan do służebności, ci ostatni powinni celem przywrócenia naruszonego prawa zwracać

się do miejscowych instytucji włościańskich, od których zależeć będzie usunięcie rozporządzeń, powodujących ścieśnienie użytkowania serwitutowego włościan. Lecz nieprawidłowe czynności właściciela majątku nie mogą usprawiedliwiać samowolnych czynności włościan, a przeto wszelkie nadużycie serwitutu, chociażby wywołane przez rozporządzenie właściciela, musi pociągnąć za sobą dla winnych następstwa, przewidziane w artykule 2966 Post. Kom. Urz. i z prawa z dnia 4 (21) maja 1876 roku (uk. 2 depart. z dnia 24 maja 1896 r., № 3195. Ibid. str. 123, art. 461).

6. Grunt leśny, obciążony serwitutem pastwiskowym włościan, w razie wyrabiania zeń lasu, nie może otrzymać żadnego innego przeznaczenia i winien być ponownie zalesiony (uk. 2 depart. z dnia 28 listopada 1902 r., № 7779. Ibid. str. 123, art. 462).

7. Adnotacja uczyniona u tabeli likwidacyjnej co do tego, że włościanie w młodym, zamkniętym lesie nie mogą użytkować ze służebności, sama przez się nie zwalnia tych przestrzeni od obciążenia serwitutowego, i stanowi jedynie wyjaśnienie, tyjące się sposobu użytkowania z serwitutów, wzbraniając włościanom wogóle pasanie w zagajnikach, gdziekolwiek takowe zostaną zaprowadzone (uk. 2 depart. z dnia 10 marca 1892 r., № 5981. Ibid. str. 123, art. 463).

II. Spory o użytkowanie z serwitutu pastwiskowego.

A. Przepisy zasadnicze.

1. Według wyjaśnienia senatu z d. 24 stycznia 1886 r. № 314, instytucje włościańskie nie mają prawa wzbraniać właścicielom obciążonych serwitutem pastwiskowym gruntów pasać na tychże gruntach swe bydło i jedynie, w razie wynikających z tego powodu sporów, mogą wydawać w tym przedmiocie decyzje oparte na prawie z d. 4 (21) maja 1876 r. (uk. 2 depart. z d. 7 października 1891 r., № 6959, tudzież z d. 18 lipca 1890 r., № 5447 i z d. 15 stycznia 1891 r., № 194. Ibid. str. 123, art. 464).

2. Przy rozstrzyganiu skargi włościan na ścieśnienie ich przez właściciela majątku w użytkowaniu z serwitutu pastwiskowego żadnego znaczenia nie posiada powoływanie się właściciela na to, iż włościanie własne swe pastwisko przeznaczyli na łąkę (uk. 2 depart. z d. 14 grudnia 1892 r., № 10373. Ibid. str. 124, art. 465).

3. Gdy włościanie, skosiwszy łąkę, wyznaczoną w tabeli pod paśnik wspólny z dworem, zmodyfikowali w ten sposób serwitut i pozbawili właściciela możności pasania tam bydła dworskiego, to właściciel ma prawo do otrzymania od włościan odszkodowania pieniężnego (uk. 2 depart. z d. 16 października 1897 r., № 4843. Ibid. str. 124, art. 466).

B. W przedmiocie ilości bydła wyganianego przez
włościan na pastwisko.

1. Przy użytkowaniu z serwitutu pastwiskowego dla określonej w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym liczby bydła włościanie mają prawo wyganiać obok matek znajdujące się przy nich młode (dec. b. Kom. Czas. z dnia 4 grudnia 1873 r., № 38. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom., str. 57).

2. Włościanie mają prawo ponad ilość bydła, wskazanego w tabeli likwidacyjnej pasać cieleta, będące przy matkach (uk. 2 depart. z d. 1 września 1900 r., № 4519. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 124, art. 470).

3. Zastępowanie jednego rodzaju inwentarza innym rodzajem jest wzbronione, gdy przeto włościanie nie posiadają tej ilości bydła rogatego, jaką według tabeli mogą pasać na użytkach dworskich, to nie mogą zamiast brakującej liczby krów pasać koni, o ile prawo pasania koni nie jest w tabeli zastrzeżone (uk. 2 depart. z d. 26 kwietnia 1890 r., № 2947. Ibid. str. 124, art. 467)

4. Przy użytkowaniu z serwitutu pastwiskowego zastąpienie krów przez woly powinno być poczytywane za zgodne z prawem, ponieważ jest to jeden rodzaj inwentarza, włościanie zaś — zgodnie z wyjaśnieniami b. Komisji Czasowej i senatu — nie mają prawa jedynie zastępować, bez zgody właściciela majątku, jednego rodzaju inwentarza innym (uk. 2 depart. z d. 6 marca 1910 r., № 1775. Ibid. str. 124, art. 469).

5. Jeżeli część bydła, jakie włościanie na pastwisko dworskie wyganiają, nie stanowi ich własności, tylko przez nich przyjęte zostało od osób trzecich na utrzymanie, w celu naprz. otrzymania większej ilości nawozu i jeżeli ogólna ilość wyganianego przez włościan bydła — własnego i obcego — nie przewyższa liczby sztuk, wyznaczonej w tabeli likwidacyjnej, to okoliczność, iż wśród wyganianego bydła znajdują się sztuki obcych właścicieli, sama przez się nie stanowi zasady do uznania w tym wypadku nadużycia praw do służebności ze strony włościan (uk. 2 depart. z d. 16 października 1897 r., № 4833. Ibid. str. 124, art. 471).

6. Odpowiedzialnym za pasanie większej nad wskazaną w tabeli likwidacyjnej ilości bydła jest właściciel tych nadliczbowych sztuk bydła, jako właściciel osady, do której prawo serwitutu pastwiskowego jest przywiązane, odszkodowanie zatem na rzecz właściciela majątku powinno być zasądzone z właściciela tych sztuk nadliczbowych. Ten ostatni nie ma prawa swego nad właściwą liczbę posiadanego bydła zaliczyć na rachunek innego właściciela osady włościańskiej, nie użytkującego naprz. z własnego, przysługującego mu prawa, gdyż podobne przekazywanie przez jednego drugiemu własnych

praw serwitutowych byłoby jedną z postaci alienacji prawa serwitutowego oddzielenie od prawa własności osady, co jest prawem wzbronione (uk. 2 depart. z d. 24 września 1893 r., № 6844. Ibid. str. 125, art. 473).

C. Pora pasania.

1. Czy pasanie bydła nocą jest wzbronione? Ogólnikowe zaznaczenie w tabeli likwidacyjnej, iż włościanie mają prawo pasania bez bliższego określenia, kiedy pasać mogą — w dzień, czy w nocy — nie upoważnia do wniosku, by pasanie nocą było nadużyciem. Senatowi wiadome są wypadki, iż w Królestwie Polskiem nocne pasanie koni w lesie dworskim bywa i prawo do nocnego pasania było przyznawane włościanom zarówno przez instytucje włościańskie, jak i senat (ukaz tegoż z d. 30 września 1904 r., № 6202 i z d. 15 lutego 1902 r., № 798) na podstawie dochodzenia, które ustaliło fakt nocnego pasania w czasie wydania ukazów 1864 roku, chociaż w samej tabeli nie o tem powiedziane nie było (uk. 2 depart. z dnia 4 maja 1912 r., № 4750. Ibid. str. 125, art. 474).

2. Na mocy art. 11 ukazu z dnia 19 lutego 1864 r. i art. 1302 Post. Kom. Urz. prawo do serwitutów umocowane zostało na rzecz włościan w tabelach likwidacyjnych w tej postaci i rozciągłości, w jakiej z praw tych użytkowali oni zwyczajowo w czasie wydania powyższego ukazu, zatem tryb użytkowania z serwitutów winien być zachowany ten sam, jaki na mocy zwyczaju istniał w danym czasie, o ile tryb ten nie był sprzeczny z wymaganiami przepisów, dołączonych do art. 2966 Post. Kom. Urz. Z tem zastrzeżeniem może być włościanom przyznane również i prawo pasania koni w porze nocnej (uk. 2 depart. z d. 17 marca 1899 r., № 1179. Ibid. str. 125, art. 475).

3. Spór o prawo pasania bydła włościańskiego na serwitutowych użytkach nocą należy do sporów, dotyczących się trybu użytkowania z serwitutu pastwiskowego, a przeto podlega decydowaniu instytucji włościańskich na podstawie art. 2966 Post. Kom. Urz. i prawa z dnia 4 (21) maja 1876 roku. O ileby w sprawie takiej odnalazła się dawna decyzja komisarza włościańskiego, wzbraniająca pasania bydła nocą, to decyzja taka, jako wydana trybem artykułu 2966 P. K. U. posiadałaby moc i znaczenie jedynie w ciągu tego okresu serwitutowego, którego się tyczyła, a przeto przy rozpoznawaniu nowego w tym przedmiocie sporu znaczenia nie posiada (uk. 2 depart. z d. 9 października 1891 r., № 7064. Ibid. str. 126, art. 476).

4. Przy rozstrzyganiu skarg na ścieśnienie lub nadużycie praw do służebności instytucje włościańskie nie mają prawa ustanawiać stałych terminów, w których obciążone serwitutem pastwiskowym użytki mają być otwarte dla pasania (uk. 2 depart. z d. 4 października 1885 r., № 4440. Ibid. str. 126, art. 477).

D. Miejsca przeznaczone do pasania.

1. Gdy przysługujący włościanom według tabeli likwidacyjnej serwitut pastwiskowy polega na prawie pasania po ugorach, użytkach i w lesie, to nisko położone wśród pól dworskich tak zwane „dołki“ mogą być uznane za nieobciążone serwitutem pastwiskowym włościan tylko w tym wypadku, gdy będzie ustalone, iż z dołków tych właściciel użytkował zawsze jak z łąki; gdy zaś ustalone zostanie, że przy siewie jarowym i ozimym z „dołków“ nie korzystał, w czasie zaś ugorowania korzystał z nich tylko niekiedy, naprz. czasie posuchy, to dołki pomienione należy poczytać za obciążone serwitutem pastwiskowym włościan na równi z ugorami (uk. 2 depart. z dnia 13 stycznia 1911 r., № 58. Ibid. str. 126, art. 478).

2. Gdy zastrzeżone w tabeli likwidacyjnej prawo włościan do służebności pastwiskowej uwarunkowane jest chwilą sprzętu siana na jesieni, to w razie sporu w przedmiocie przedwczesnego wypędzania bydła włościańskiego na pastwisko, instytucje włościańskie nie powinny brać pod uwagę kalendarzowego początku jesieni, lecz okoliczność, czy istotnie włościanie wbrew tabeli likwidacyjnej wygnali swe bydło przed sprzętem siana (uk. 2 depart. z d. 22 września 1910 r., № 5509. Ibid. str. 126, art. 479).

3. Wpis w tabeli likwidacyjnej, zaznaczający prawo włościan do pasania bydła po sprzęcie siana, ma na widoku danie właścicielowi możliwości zużytkowania trawy skoszzonej, wszelkie przeto komentowanie tego wpisu w sposób, któryby prowadził do pozbawienia właściciela możliwości skorzystania z trawy skoszzonej, byłoby przekroczeniem wpisu tabelowego (uk. 2 depart. z d. 12 marca 1907 r. № 1541. Ibid. str. 127, art. 480).

4. Wpis w tabeli, zaznaczający prawo włościan do wspólnego pasania swego bydła z bydlętem dworskiem nie daje im prawa wyganiania bydła na pole zasiane, chociażby na niem pasło się bydło dworskie, ponieważ z takiego prawa włościanie w r. 1864 w żadnym majątku nie korzystali (uk. 2 depart. z d. 15 września 1912 r., № 7977. Ibid. str. 127, art. 481).

E. Pasanie gęsi i innego ptactwa.

1. Gdy w tabeli likwidacyjnej zamieszczone jest prawo włościan do pasania gęsi po użytkach dworskich bez zaznaczenia, że prawo to rozciąga się również i do przychówku, to przemilczenie to nie może stanowić powodu do zaprzeczenia włościanom prawa pasania gęsiowego przychówku, gdyż zaprzeczenie to byłoby niemal równoznaczne z zabronieniem włościanom chowu tego ptactwa. Trzeba mieć na uwadze, że przychówek gęsi do pewnego wieku, podobnie jak inne ptactwo, nie może być odseperowany od matek bez jawnego dla siebie niebezpieczeństwa, a przeto łączne pasanie gęsi

i gąsiąt jest niezbędne. Rozumie się jednak samo przez się, iż wobec znacznego uszczerbku, jaki gęsi czynią na polach, prawo pasania gąsiąt nie powinno przeciągać się ponad czas, kiedy te bez szkody dla siebie mogą być od matek odłączone (uk. 1 ogół. zebrania z d. 16 marca 1904 r., № 2822. Ibid. str. 127, art. 482).

2. Gdy wygon w granicach w tabeli oznaczonych zalany zostanie wodą z sąsiedniej dworskiej sadzawki, to włościanom nie można wzbraniać trzymania ptactwa na tym zalewie (uk. 2 depart. z dnia 29 października 1902 r., № 6397. Ibid. str. 127, art. 483).

F. Ugory i rżyska.

Prawo pasania bydła po ugorach i rżyskach stanowi jedną i tą samą postać serwitutu pastwiskowego (dec. b. Komisji Czasowej z dnia 12 maja 1878 r., № 136. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom., str. 231).

G. Pasanie w lasach.

1. Gdy w tabeli likwidacyjnej, w opisie praw włościan do serwitutu pastwiskowego w lasach dworskich brak zastrzeżenia co do tego, że w zagajnikach pasanie jest wzbronione, to okoliczność powyższa nie stanowi dla właściciela majątku przeszkody do wzbronienia włościanom na zasadzie art. 10 przepisów, dołączonych do art. 2966 Post. Kom. Urz. pasania w zagajnikach, urządzanych na skutek zaprowadzenia gospodarstwa leśnego (dec. b. Kom. Czasow. z d. 28 grudnia 1871 r., № 16. Ibid. str. 19).

2. Właściciele lasów, obciążonych serwitutem pastwiskowym, przy urządzaniu zagajników na przestrzeni, odpowiadającej ogólnemu obszarowi lasu, nie są obowiązani wzamian za zagajniki przeznaczać inną przestrzeń do pasania poza granicami obciążonego serwitutem lasu (dec. b. Kom. Czas. z d. 17 maja 1874 r., № 50. Ibid. str. 74).

3. Urządzanie w lasach, obciążonych serwitutami, zagajników w odpowiednim stosunku do ogólnej przestrzeni lasu, nie może być poczytane za ścieśnienie użytkowania serwitutowego włościan (dec. b. Kom. Czas. z d. 25 września 1872 r. Zob. Skriabin. Sbor., str. 435).

4. Zajęcie części obciążonego serwitutami lasu na zagajniki nastąpić może bez zaprowadzania w lasach gospodarstwa leśnego na zasadach przepisów z d. 31 grudnia 1875 r. (uk. senatu z d. 7 marca 1886 r., № 935. Ibid. str. 435).

5. Na urządzenie zagajników w lasach obciążonych serwitutami nie potrzeba uzyskiwać osobnego zezwolenia instytucji do spraw włościańskich,

których obowiązkiem jest jedynie rozpoznawanie sporów, jakie na skutek tego wyniknąć mogą (dec. senatu z d. 11 grudnia 1887 r., № 5117. Ibid. str. 436).

6. Artykuły 5 i 10 przepisów, dołączonych do artykułu 2966 Post. Kom. Urz., nie tylko iż nie mogą stanowić zasady do przyznania włościanom prawa pasania bydła w tych częściach lasu, gdzie pasanie byłoby połączone ze szkodą dla młodzieży leśnej, lecz przeciwnie, na podstawie art. 5 ma prawo wyznaczać „jakie części lasu zajęte są pod zagajnik“, w razie zaś skarg włościan na rozporządzenia w tym przedmiocie właściciela majątku, instytucje włościańskie powinny się przekonać, czy wyznaczona przez właściciela przestrzeń, ze względu na wiek rosnącego tam młodego lasu, istotnie powinna stanowić zagajnik; następnie, gdyby się okazało, że na zagajnik zajęta została przestrzeń nie odpowiadająca ogólnej przestrzeni lasu i włościanie skutkiem tego są ścieśnieni w użytkowaniu ze służebności, to okoliczność ta, po należytem jej wyjaśnieniu, stanowić może zasadę do zastosowania pun. a prawa z dnia 4 maja 1876 r., lecz w żadnym razie nie można skutkiem tego przyznać włościanom prawa do pasania w zagajniku, ponieważ pociągnęłoby to za sobą uszkodzenie lasu, co byłoby niekorzystnem zarówno dla właściciela, jak i dla włościan, na których dobro las jest obciążony serwitutami (dec. b. Kom. Czas. z dnia 9 marca 1879 r. Ibid. str. 436).

H. Przegony i drogi dla bydła.

1. Przy rozpoznawaniu sporów, dotyczących się trybu użytkowania ze służebności, instytucje włościańskie nie mają prawa wyznaczać z gruntów dworskich stałych przegonów i dróg do użytku włościan, gdy w tabelach likwidacyjnych pomienione drogi i przegony nie zostały na własność włościanom przyznane; wyznaczanie przegonów i dróg do miejsc, w których użytkowanie serwitutowe odbywać się ma, powinno być uskutecznione ściśle na podstawie pun. 5 i 10 przepisów, dołączonych do art. 2966 Post. Kom. Urz. (dec. b. Kom. Czas. z dnia 19 września 1875 r., № 83. Ibid. str. 124).

2. Utrzymywanie w porządku stałych przegonów dla bydła, wyznaczonych włościanom przy sprawdzaniu tabel likwidacyjnych, stanowi obowiązek włościan (dec. b. Kom. Czas. z d. 13 stycznia 1878 r., № 126. Ibid. str. 210).

I. Znaki dla bydła.

1. Skargi właścicieli obciążonych serwitutem pastwiskowym użytków na to, iż włościanie pasą bydło bez znaków, ustanowionych za zezwoleniem instytucji włościańskich w celu kontrolowania wyganianego na paśnik by-

dła, o ile przytem nie zaszło ze strony włościan nadużycie ich praw serwitutowych, połączone z majątkowym uszczerbkiem lub stratą dla właściciela, nie podlegają kompetencji instytucji pomienionych (dec. b. Kom. Czas. z d. 16 lipca 1877 r., № 115. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom., str. 189).

2. Rozporządzenie właściciela majątku co do tego, by włościanie nie wyginali na użytki dworskie, obciążone serwitutem pastwiskowym, bydła swego inaczej jak tylko z przywieszonymi znakami, nie posiada podstawy prawnej (uk. 2 depart. senatu z d. 27 maja 1883 r., № 1655. Zob. Skriabin. Sbornik str. 433).

J. Torf na łąkach.

Instytucje do spraw włościańskich nie mają prawa wzbraniać właścicielowi obciążonych serwitutem pastwiskowym łąk kopania na łąkach tych torfu, gdy zaś z tego powodu wynikają skargi na ścieśnienie włościan w użytkowaniu z przysługującego im serwitutu pastwiskowego, to takowe rozpoznawać należy ściśle na podstawie art. 2966 P. K. U. i prawa z d. 4 maja 1876 r. (dec. b. Kom. Czasow. z d. 17 czerwca 1876 r., № 94. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom., str. 148).

K. Spasanie łąk nieobciążonych serwitutem.

Skargi na spasanie przez włościan łąk dworskich, nie obciążonych serwitutem nie należą do kompetencji instytucji do spraw włościańskich, spasanie bowiem takich łąk nie stanowi nadużycia prawa serwitutowego (dec. b. Kom. Czas. z d. 11 lutego 1877 r., № 104. Ibid. str. 172).

III. Spory przy użytkowaniu z serwitutu leśnego.

A. Przepisy i wskazówki ogólne.

1. Prawa i obowiązki właścicieli lasów, obciążonych serwitutami, wynikające z przepisów o sposobie użytkowania z serwitutów nie mogą być przenoszone na osoby, które od pomienionych właścicieli nabyły części lasu na wyrąb (dec. b. Kom. Czas. z dnia 19 stycznia 1879 r., № 161. Ibid. str. 282).

2. Właściciele obciążonych serwitutami lasów mają prawo wyznaczać dni (ugajne) do wejścia do lasu po materiały serwitutowe, chociażby do tego czasu dni takie nie weszły w zwyczaj (dec. b. Kom. Czas. z d. 3 czerwca 1877 r., № 111. Ibid. str. 182).

3. Właściciele obciążonych serwitutami majątków w razie braku w lesie materiałów serwitutowych są odpowiedzialni za wypływające z braku tego ścieśnienie włościan w użytkowaniu z przysługujących im według tabeli serwitutów wówczas, gdy pomieniony brak materiałów nie jest wynikiem przyczyn, będących dziełem przyrody, lecz skutkiem winy właściciela i odpowiedzialnym jest zawsze właściciel obecny bez względu na to, czy to z jego winy własnej lub winy właścicieli poprzednich las został doprowadzony do stanu, w jakim nie może czynić zadość potrzebom właścicieli serwitutu (uk. 2 depart. z d. 25 listopada 1908 r., № 5379. Zob. *Tiutriumow*, l. c. str. 128, art. 484).

4. Okoliczność, iż las był wyrabany nie przez obecnego właściciela, lecz poprzedniego nie stanowi powodu do zwolnienia obecnego właściciela od odpowiedzialności majątkowej za ścieśnienie włościan w użytkowaniu ze służebności leśnej, ponieważ prawa serwitutowe ciążą na majątku i odpowiedzialność za zniszczenie lasu spada na majątek w osobie właściciela obecnego (uk. 2 depart. z d. 9 grudnia 1892 r., № 10257 i z d. 17 grudnia 1891 r., № 9641. *Ibid.* str. 128, art. 485).

5. Po wykryciu nielegalnego użytkowania z obszarów leśnych, niezgodnego z bezpośrednim ich przeznaczeniem, obowiązkiem jest instytucji włościańskich przedsięwziąć środki ku usunięciu takiego użytkowania, wskazane w prawie z dnia 8 czerwca 1898 r. o rozciągnięciu do lasów w Królestwie Polskiem przepisów, dotyczących się ochrony lasów (uk. 2 depart. z d. 25 października 1911 r., № 6507. *Ibid.* str. 128, art. 487).

6. Czasowe rozporządzenia właściciela w przedmiocie zamknięcia lasu dla użytkowania serwitutowego nie mogą wpływać na zmniejszenie rozciągłości praw serwitutowych, przysługujących włościanom na mocy art. 11 ukazu 19 lutego 1864 r. i umocowanych na dobro ich w tabeli likwidacyjnej (uk. 2 depart. z dnia 20 grudnia 1891 r., № 9676. *Ibid.* str. 128, art. 488).

7. Lubo właściciel ma niewątpliwe prawo zezwalania oficjalistom swym użytkowania z leżaniny (gałęzi opadłych) w lesie, obciążonym służebnością leśną włościan, lecz użytkowanie to powinno odbywać się w zakresie, odpowiadającym zasobom lasu i rozciągłości przysługujących włościanom praw serwitutowych, ponieważ zgodnie z art. 2966 *Post. Kom. Urz.* i przepisami z d. 31 grudnia 1875 r. właściciel lasu, obciążonego serwitutami włościańskimi, pod względem rozciągłości użytkowania z lasu na swe potrzeby domowe obowiązany jest liczyć się z zasobami lasu, by przez nieumiarkowane i nieodpowiadające tym zasobom użytkowanie nie naruszyć praw włościan, przyznanych im w tabeli likwidacyjnej (uk. 2 depart. z d. 6 marca 1892 r., № 2245. *Ibid.* str. 129, art. 489).

8. Zastąpienie materiałów serwitutowych materiałami mniejszych rozmiarów, niż jest to wskazane w tabeli likwidacyjnej, nastąpić może jedynie za zgodą włościan (uk. 2 depart. z d. 20 maja 1910 r., № 3507. Ibid. str. 129, art. 490).

9. Właściciel lasów, urządzonych podług przepisów z d. 31 grudnia 1875 r. obowiązany jest wynagrodzić włościan za materiały serwitutowe, których nie otrzymali wskutek braku tychże w porębie kolejnej (uk. 2 depart. z d. 31 października 1908 r., № 4941. Ibid. str. 129, art. 491).

10. Nie chcąc ulegać przepisom planu gospodarstwa leśnego co do trybu użytkowania ze służebności, włościanie naruszają tem prawem ustanowiony sposób realizowania przysługujących im praw serwitutowych, czyli popełniają nadużycie serwitutowe (uk. 2 depart. z d. 12 marca 1907 r., № 1535. Ibid. str. 129, art. 492).

11. Gdy włościanie odczuwają brak opału serwitutowego, do którego mają prawo na mocy tabeli likwidacyjnej i zatwierdzonego na zasadzie przepisów z d. 31 grudnia 1875 r. planu gospodarstwa leśnego, i brak ten wynika z winy właściciela majątku, to okoliczność powyższa daje im prawo podania skargi na ścieśnienie ich praw serwitutowych, lecz nie zwalnia ich od odszkodowania za pobranie takich materiałów opałowych, które nie zostały im przyznane ani w tabeli, ani w planie gospodarstwa leśnego (uk. 2 depart. z d. 29 kwietnia 1908 r., № 2447. Ibid. str. 129, art. 493).

12. Gdy włościanie biorą z lasu materiał serwitutowy, przyznany im w decyzji Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich w czasie, gdy nie było im jeszcze wiadomem, że decyzja ta została w senacie skasowana, to nie popełniają nadużycia serwitutowego (uk. 2 depart. z d. 17 grudnia 1891 r., № 9633. Ibid. str. 129, art. 494).

B. Serwitut zbieraniny.

1. Nazwa „zbieraniny“ nie może dotyczyć resztek od obróbki drzewa w lesie, lecz jeśli właściciel lasu pragnie resztki te zużytkować dla siebie, to powinien zebrać je w kupy, przeznaczone do wywiezienia; gdy tego nie uczyni i resztki te pozostawi nie zebrane w kupy, to włościanie, mający służebność zbieraniny, mogą je brać (uk. 2 depart. z dnia 21 lutego 1890 r., № 980. Ibid. str. 130, art. 495).

2. Gdy w tabeli likwidacyjnej wymienione jest prawo włościan do zbierania na opał posuszu, to zobowiązanie właściciela, by przy wyrębie i obróbce drzewa zostawiał włościanom wiory, byłoby niezgodnem z tabelą roszczeniem przysługujących im praw, ponieważ wiorów nie można zaliczać do posuszu, i włościanie mogliby skorzystać z nich tylko w wypadku, gdy-

by właściciel sam nie chciał takowych zużytkować i zostawiwszy je w lesie nie zebrane, samby je obrócił w posusz (uk. 2 depart. z dnia 24 września 1893 r., № 6839. Ibid. str. 130, art. 496).

3. Orzeczenie instytucji włościańskich, iż w razie braku w lesie zbieraniny, właściciel nie jest obowiązany z tego tytułu wynagrodzić użytkowników—narusza znaczenie prawa serwitutowego, ponieważ z istoty prawa tego wynika, że gdy brak materiałów serwitutowych wynika z przyczyn przyrodzonych, niezależnych od właściciela, to jest on nieodpowiedzialnym wskutek samego stanu rzeczy i wówczas nie zachodzi żadna potrzeba do orzeczenia tej nieodpowiedzialności w osobnej decyzji instytucji włościańskich, zachowującej moc i na czas przyszły; gdy zaś brak zbieraniny jest skutkiem nieprawidłowego i nieumiarkowanego ze strony właściciela użytkowania z lasu, to właściciel obowiązany jest wynagrodzić użytkowników za nieotrzymane przez nich materiały trybem, przewidzianym w art. 2966 Post. Kom. Urz.; w każdym jednak wypadku, sprawa ta powinna być rozstrzygana tylko odnośnie do pewnego okresu użytkowania serwitutowego na skutek skargi strony poszkodowanej i zawsze na zasadzie artykułu wzmiankowanego (uk. 2 depart. z d. 7 października 1891 r., № 6917. Ibid. str. 130, art. 497.)

4. Nie można zobowiązywać właściciela lasu do zostawiania włościanom świeżych gałęzi od drzew, zrąbanych na jego potrzeby gospodarcze, gdy w tabeli likwidacyjnej wymienione jest tylko prawo ich do zbierania na opał posuszu i leżaniny (dec. 2 depart. z dnia 10 października 1886 r., № 3957 i z dnia 5 czerwca 1888 r., № 3771. Ibid. str. 130, art. 498).

5. Gdy w tabeli likwidacyjnej włościanom przyznane jest prawo zbierania w lesie dworskim tylko posuszu i leżaniny, to nie mają oni prawa zbierania wierzchołków i gałęzi od drzew zrąbanych przez właściciela (uk. 2 depart. z dnia 21 marca 1891 r., № 2338. Ibid. str. 131, art. 499.)

6. Gdy włościanom przysługuje w tabeli likwidacyjnej prawo do otrzymywania posuszu bez posługiwania się siekierą i kulką, to w liczbie posuszu rozumie się i te świeże gałęzie, które wypadkiem odpadły od drzewa (odłamane przez wiatr lub burzę). (Uk. 2 depart z dnia 21 marca 1891 r., № 2339. Ibid. str. 131, art. 501).

7. Prawo do obłamywania suchych gałęzi stanowi osobną postać serwitutu opałowego, przeto przysługiwać może włościanom jedynie w tym wypadku, gdy prawo to zostało wymienione w tabeli likwidacyjnej (uk. 2 depart. z dnia 18 grudnia 1884 r., № 5540. Ibid. str. 131, art. 502).

8. Przy użytkowaniu z serwitutu opałowego, polegającego na prawie zbierania posuszu i leżaniny, włościanie w tym tylko razie mogą brać dla siebie drzewa uschłe, gdy tabela likwidacyjna zezwala im na wejście

do lasu z siekierą; wrywanie zaś drzew uschłych z korzeniami winno być poczytane za szkodę leśną i nadużycie prawa serwitutowego (dec. b. Komisji Czas. z d. 3 listopada 1878 r. № 249. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom. str. 252).

9. Oblamywanie świeżych gałęzi i łamanie drzew rosnących, jako związane z oczywistym uszkodzeniem lasu, nie może być poczytane za jedną z postaci użytkowania serwitutowego (dec. 2 depart. z dnia 20 listopada 1887 r., № 4716. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 131, art. 503).

10. Oblamywanie świeżych gałęzi, tudzież łamanie drzew rosnących, jako związane z oczywistym uszkodzeniem lasu, nie może być poczytane za jedną z postaci użytkowania serwitutowego, jak to senat wyjaśnił w wyroku z dnia 20 listopada 1887 r. № 4716 w sprawie De-Thun i posiłkowanie się w celu powyższym kulką może być dopuszczone jedynie w tych wypadkach, gdy to jest wyraźnie wskazane w tabeli likwidacyjnej (uk. 2 depart. z dnia 10 kwietnia 1891 r., № 3162 Ibid. str. 131, art. 504).

11. Pojęcie „liści“ nie jest jednoznaczne z pojęciem „kolek“ sosnowych (uk. 2 depart. z dnia 9 września 1908 r., № 3989. Ibid. str. 131, art. 505).

Gdy zatem w tabeli likwidacyjnej wymienione jest prawo do zbierania mechu i liści, to nie wynika z tego, by włościanie mogli zbierać również i kolki z drzew sosnowych - i odwrotnie. Z tego wynika również, że o ileby w tabeli likwidacyjnej serwitut ściółki z lasów dworskich zaznaczony był ogólnikowo, bez wyszczególnienia, co na ściółkę brać można — mech, liście czy igliwie, — to serwitut ten w razie sporów powinien być ściśle określony trybem art. 1302 Post. Kom. Urz. (Przyp. Red.).

C. Narzędzia użytkowania leśnego.

1. Instytucje do spraw włościańskich nie mają prawa zezwalać włościanom na używanie siekiery lub kulki w wypadkach, gdy prawo posługiwania się narzędziami temi nie jest wyraźnie w tabeli zastrzeżone, a serwitut polega na zbieraniu posuszu i leżaniny (dec. b. Kom. Czas. z dnia 16 października 1873 r., № 34. Zob. Sbor. riesz. Wrem. Kom. str. 50).

2. Prawo używania kulki przy zbieraniu opału stanowi odrębną postać tego serwitutu, która w tabeli likwidacyjnej powinna być wyraźnie omówiona; gdy omówienia tego w tabeli niema, instytucje włościańskie nie powinny zezwalać włościanom na używanie pomienionego narzędzia (uk. 2 depart. z dnia 26 maja 1892 r., № 4766. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 132, art. 507).

3. Chociaż długość kulki, jako narzędzia użytkowania serwitutowego, nie podlega ścisłemu określaniu na podstawie artykułu 1302 Post. Kom. Urz.,

a przeto nie może być przedmiotem wpisów dodatkowych, lecz z tego nie wynika by włościanom przysługiwać miało prawo używania kulki bez żadnego ograniczenia jej rozmiarów. Takie dowolne i niezem nieograniczone użytkowanie byłoby w sprzeczności z duchem i celem przepisów co do trybu użytkowania ze służebności, ustanowionych między innemi i w celu zabezpieczenia interesów właścicieli i dania im możliwości ochronienia swych lasów od uszkodzeń i zniszczenia. A ponieważ długość kulki powinna być zależną od wieku lasu i wysokości drzew, przeto wobec niemożności zastosowania w tym wypadku art. 1302 Post. Kom. Urz. sprawa ta winna być decydowana przez instytucje włościańskie na podstawie art. 2966 Post. Kom. Urz., czyli powinny być w tym przedmiocie wydawane decyzje, mające znaczenie tylko czasowe, do chwili powstania nowego sporu wskutek zmienionych warunków użytkowania (uk. 2 depart. z dnia 9 września 1899 r., № 3978. Ibid. str. 132, art. 508).

4. Użytkowanie przez włościan siekiery przy otrzymywaniu serwitutu opałowego stanowi wogóle odrębną postać prawa serwitutowego i powinno być uzależnione od jakości materiałów, które włościanie według tabeli likwidacyjnej mają prawo otrzymywać na opał. Gdy więc naprz. w tabeli włościanom przysługuje prawo do otrzymywania takich materiałów jak zbieranina, posusz, jałowiec, a nie jest ściśle wskazane prawo wchodzenia do lasu z siekierą, to prawo używania siekiery przysługiwać im nie może. Lecz gdy idzie o materiał taki, jak pnie, których bez użycia odpowiedniego narzędzia wydobyć nie można, to w tym wypadku prawo użycia siekiery domniemywa się nawet wówczas, jeżeli w tabeli nie zostało wyraźnie zastrzeżone, bowiem w tym wypadku wzbronienie włościanom wejścia do lasu z siekierą byłoby równoznaczne z pozbawieniem ich materiału serwitutowego, przysługującego im na mocy tabeli likwidacyjnej (uk. 2 depart. z d. 26 czerwca 1892 r. № 6900. Ibid. str. 132, art. 509).

D. Używanie fur przy użytkowaniu z serwitutu leśnego.

1. Prawo do serwitutu opałowego, uwarunkowane w tabelach likwidacyjnych pojedynczem (co tydzień, co miesiąc i t. d.) otrzymywaniem opału, lub ustanowieniem dni ugajnych, nie może być poczytane za ściśle określone i podlega określeniu na podstawie art. 9 przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r. (dec. b. Kom. Czas. z dnia 11 listopada 1878 r., № 150. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom., str. 254).

2. Prawo do serwitutu opałowego, uwarunkowane w tabelach likwidacyjnych perjodycznem co pewien okres otrzymywaniem opału, naprz. po jednej furze na tydzień, nie może być poczytane za ściśle określone (decyzja b. Komisji Czasowej z dnia 11 listopada 1878 roku, za № 150), a przeto

podlega ścisłemu określeniu na podstawie art. 9 przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r. *) (uk. 2 depart. z dnia 31 sierpnia 1894 r., № 4961. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 133, art. 511).

3. Dla serwitutu ściółki prawo nie wymaga określenia objętości fur. — Art. 16 przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r.**) zgoła nie dotyczy serwitutu ściółki, a dla zabezpieczenia lasu od uszkodzenia na skutek użytkowania z tego serwitutu, przepisy pomienione — jak to widać z memoriału objaśniającego takowe — uznają za dostateczne wprowadzanie tych tylko ograniczeń, o których wzmiankuje art. 14 pomienionych przepisów***), w liczbie zaś tych ograniczeń o objętości fur nie jest wspomniane (uk. 2 depart. z dnia 31 sierpnia 1905 roku, № 4921. Ibid. str. 133, art. 512).

4. Posługiwanie się przy użytkowaniu z serwitutów leśnych mniejszymi jednostkami użytkowania (furami) zamiast większych, wskazanych w tabeli likwidacyjnej, nie stanowi ze strony włościan nadużycia przysługujących im praw do serwitutów (uk. 2 depart. z d. 29 listopada 1885 r., № 5342. Ibid. str. 134, art. 513).

5. Okoliczność, iż włościanie nie otrzymali tej całej ilości fur materiałów opałowych, jaka podana jest w tabeli likwidacyjnej, nie stanowi bynajmniej dowodu, iż włościanie zostali pokrzywdzeni i że należy się im wynagrodzenie za ścieśnienie ich praw serwitutowych, ponieważ wpisy w tabelach wskazują tylko najwyższy rozmiar, z jakiego włościanie mogą korzystać z przysługujących im serwitutów (uk. 2 depart. z d. 6 marca 1892 r., № 2244. Ibid. str. 134, art. 514).

6. Właściciel majątku nie może być zniewalany do dodawania włościanom materiałów nie tą miarę, jaka wskazana jest w tabeli, lecz tą, jaka jest dogodniejsza dla włościan, chociażby ogólna ilość materiałów z tego powodu nie miała ulec zmianie (uk. 2 depart. z d. 20 stycznia 1911 r., № 217. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 525, art. 542).

E. Wydawanie biletów dla użytkowania z serwitutów.

1. Na mocy artykułu 2966 Post. Kom. Urz., okazywanie biletów i zwrot takowych jest obowiązkowym warunkiem użytkowania z serwitutów leśnych (uk. 2 depart. z d. 10 października 1911 r., № 6158. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 134, art. 515).

*) Zob. dalej art. 150, ks. IX.

**) Zob. dalej art. 158, ks. IX.

***) Zob. dalej od 156, ks. IX.

2. Gdy serwitut opałowy jest ściśle określony przez ilość fur, właściciel obowiązany jest wydać im tyle biletów, ile fur im się należy rocznie (uk. 2 depart. z d. 21 stycznia 1892 r., № 555. Ibid. str. 134, art. 516).

3. Niewydanie przez właściciela włościanom biletów na prawo wejścia do lasu, samo przez się jeszcze nie stanowi ścieśnienia włościan w użytkowaniu ze służebności, ponieważ włościanie mają wszelką możność użytkowania z takowych na zasadzie biletów, wydanych przez wójta gminy (uk. 2 depart. z d. 27 marca 1892 r., № 3496. Ibid. str. 134, art. 517).

4. Włościanie, którzy bez powodu odmówili przyjęcia biletów na wejście do lasu, tracą prawo do otrzymania serwitutu leśnego i nie mogą być wpuszczani do lasu (uk. 2 depart. z d. 30 marca 1905 r., № 2367. Ibid. str. 135, art. 518).

5. Nieprzyjęcie przez włościan, wydawanych im zgodnie z art. 2966 Post. Kom. Uzu. corocznie na otrzymywanie materiałów serwitutowych, stanowi dla instytucji do spraw włościańskich zasadę do odmówienia włościanom pieniężnego wynagrodzenia za ścieśnienie ich ze strony właściciela w użytkowaniu ze służebności (uk. 2 depart. z d. 5 czerwca 1890 r., № 4650. Ibid. str. 135, art. 519).

6. Samowolne użytkowanie z serwitutów leśnych bez ustanowionych w tym celu biletów, chociażby w rozmiarze nieprzewyższającym ustanowionego w tabeli likwidacyjnej jest ze strony włościan nadużycie ich prawa serwitutowego (uk. 2 depart. z d. 27 listopada 1890 r., № 10830. Ibid. str. 135, art. 520).

7. Na mocy pun. 3 przepisów, dołączonych do art. 2966 Post. Kom. Urz., ilość biletów na materiały serwitutowe, służyć mające do reperacji budynków i ogrodzeń, powinna odpowiadać ilości osad, użytkujących z tego serwitutu (uk. 2 depart. z dnia 1 maja 1913 r. № 4134. Ibid. str. 135, art. 521)

8. Żądanie, aby właściciel na każdą furę materiału serwitutowego wydawał oddzielny bilet, jest zgodne z prawem (uk. 2 depart. z dnia 9 czerwca 1909 r., № 4527. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 477, art. 488).

F. Deklaracja właściciela majątku

(pun. 5 i 10 przepisów, dołącz. do art. 2966 Post. Kom. Urz.).

1. Chociaż na podstawie pun. 5 i 10 art. 2966 Post. Kom. Urz., właścicielom majątków przysługuje prawo do wyznaczania corocznie tych miejsc, w których włościanie mogą użytkować z przysługujących im serwitutów, lecz w razie skarg ze strony włościan instytucje włościańskie powinny roz-

ważyć poczynione przez właściciela w tym przedmiocie rozporządzenia i w wypadku uznania takowych za krępujące dla włościan, wydać odpowiednią decyzję co do usunięcia ścieśnienia w naturze (uk. 2 depart. z dnia 25 czerwca 1890 roku, № 5262. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 135, art. 522).

2. Gdy w deklaracji, ogłoszonej włościanom trybem artykułu 2966 Post. Kom. Urz., właściciel zamknął na rok nadchodzący pewien obszar, to wyganianie przez włościan bydła swego na ten obszar, stanowi nadużycie przysługujących im praw serwitutowych. Cel, jaki właściciel sobie zakładał, zamykając ów obszar (naprz. zamiar zalesienia tegoż, lub zamiar oddania obszaru innym włościanom, z którymi właściciel pragnie zawrzeć dobrowolny układ co do seperacji serwitutów), oraz to, czy właściciel zamiar swój skutecznił lub nie (np. czy istotnie zalesił ów obszar, czy nie), nie może stwarzać dla włościan prawa nieposłuszeństwa względem deklaracji, o ile takowa jak powiedziano wyżej—była im we właściwym czasie ogłoszona i o ile takowa przez nich nie została zaskarżona trybem, przewidzianym w pun. 5 przepisów dołączonych do art. 2966 Post. Kom. Urz. (uk. 2 depart. z d. 31 stycznia, 1913 r., № 1233. Ibid. str. 136, art. 524).

3. Na mocy pun. 5 art. 2966 P. K. U. właścicielowi majątku przysługuje prawo do wyznaczania corocznie tych części majątku, w których włościanie w roku nadchodzącym mogą użytkować z przysługujących im serwitutów, włościanom zaś—w razie gdy poczytują rozporządzenia właściciela za połączone z ścieśnieniem ich praw—przysługuje prawo zaskarżenia w swoim czasie pomienionych rozporządzeń. Ztąd przedewszystkiem wypływa obowiązek instytucji włościańskich, w razie otrzymania podobnych skarg, przekonać się, o ile poczynione przez właściciela rozporządzenia są istotnie krępujące dla włościan i gdy takimi się okażą, przywrócić prawa włościan w naturze (uk. 2 depart. z dnia 23 lutego 1900 r., № 1098. Ibid. str. 136, art. 523).

Wyrażenie „prawo zaskarżenia w swoim czasie“ oznacza—przed końcem tego okresu serwitutowego, którego dotyczy deklaracja, budząca niezadowolenie włościan. Deklarację właściciel obowiązany jest (p. 5, art. 2966) ogłosić jednocześnie z wydaniem biletów, czyli pomiędzy 1 października i 1 grudnia, i takowa dotyczy, równie jak bilety, użytkowania, którego początkiem jest dzień 1 stycznia nadchodzącego roku, a końcem dzień 31 grudnia tegoż nadchodzącego roku. Przeto ostatecznym terminem do składania skarg, na deklaracje i na wszelkie płynące z niej dla włościan uszczerbki jest 31 grudnia tego roku, którego deklaracja dotyczy. W kwestji według jakiego stylu—nowego czy starego—daty miały się liczyć, nastąpiło wyjaśnienie senatu z d. 9 kwietnia 1912 r., za № 3777 (zob. Stefanowicz, l. c. str. 589, art. 628), dziś oczywiście mające tylko znaczenie historyczne, mianowicie że, o ile w tabeli niema wyraźnej wskazówki, by okresy serwitutowe liczyć podług nowego stylu, to domniemywać należy styl stary. (Przyp. Red.)

4. Komisarz może deklarację właściciela majątku uznać za krępującą dla włościan, lecz nie jest powołany do czynienia w deklaracji tej zmian i poprawek (uk. 2 depart. z dnia 27 kwietnia 1912 r., № 4459 Ibid. str. 137, art. 526).

5. Prawo, dając właścicielowi możność corocznie wyznaczyć miejsca, dostateczne do zadośćuczynienia przysługującym włościanom prawom serwitutowym, daje mu tem samem możność zwalniać czasowo pewne użytki od serwitutów na cały okres serwitutowy lub część tegoż, ponieważ na zasadzie art. 2966 Post. Kom. Urz. właściciel nie jest pozbawiony prawa rozporządzania majątkiem, obciążonym służebnościami włościańskimi, a tylko obowiązany jest liczyć się z rozciągłością tychże i zasobami obciążonych użytków, by rozporządzeniami swymi nie ścieśniać włościan w użytkowaniu ze służebności, jakie im bezspornie na mocy tabel likwidacyjnych przysługują (uk. 2 depart. z dnia 23 listopada 1892 r., № 9739. Ibid. str. 137, art. 527).

6. Samowolne ze strony włościan naruszenie rozporządzeń właściciela, poczynionych w czasie wskazanym w art. 2966 Post. Kom. Urz., powinno być niewątpliwie zaliczone do takich przekroczeń prawa, które pociągają za sobą skutki wskazane w przepisach z dnia 26 maja 1876 r. (uk. 2 depart. z d. 26 maja 1892 r., № 4785. Ibid. str. 138, art. 529).

7. Na podstawie art. 10 przepisów, dołączonych do art. 2966 P. K. U. właściciel majątku ma prawo wyznaczać włościanom te użytki pastwiskowe, na których mogą oni w ciągu określonego okresu serwitutowego pasać swe bydło; gdy zaś włościanie w tem rozporządzeniu właściciela upatrywać będą ścieśnienie swych praw serwitutowych, to mogą podać skargę do instytucji włościańskich, które powinny spory w tym przedmiocie wynikające rozstrzygać w porządku instancyjnym (uk. 2 depart. z dnia 7 października 1891 r., № 6961. Ibid. str. 138, art. 530).

8. Niewykonanie przez właściciela przepisów, zawartych w pun. 2 i 10 art. 2966 P. K. U. w żadnym razie nie daje włościanom prawa samowolnie wyganiać bydła na użytki, nie wskazane w tabeli likwidacyjnej, i stanowi dla nich jedynie powód do zameldowania o tem komisarzowi zgodnie z pun. 5 pomienionego artykułu (uk. 2 depart. z dnia 12 grudnia 1895 r., № 8172. Ibid. str. 138, art. 531).

9. Instytucje włościańskie powinny rozpoznawać składane im trybem pun. 5 i 10 art. 2966 P. K. U. skargi włościan nie z punktu widzenia poniesionego przez nich uszczerbku i rozciągłości tegoż, lecz pod względem tym, czy istotnie wyznaczona dla nich na dany rok lub okres serwitutowy przestrzeń w stosunku do rozległości jej, zasobów pokarmowych i ilości bydła, jakie na tej przestrzeni, zgodnie z tabelą, ma się paść, jest niewystarczającą (uk. 2 depart. z d. 25 października 1911 r., № 6504. Ibid. str. 138, art. 532).

10. Włościanie nie mogą być uznani za winnych nadużycia praw serwitutowych na skutek wpędzenia bydła do zamkniętej przez właściciela części lasu, gdy zamknięcie nie zostało przezeń dokonane tym trybem, jaki w pun. 5 art. 2966 P. K. U. wskazany został; powoływanie się właściciela na to, że zamknięta część lasu wskazana została przez znaki ostrzegawcze i że o tem włościanom było wiadomem nie może zastąpić ustanowionego prawem porządku, a przeto nie jest wystarczającym do oskarżenia włościan o nadużycie praw serwitutowych (uk. 2 depart. z dnia 17 grudnia 1891 r., № 9642. Ibid. str. 139, art. 533).

11. Rozporządzenie właściciela co do tego, by włościanie bydło swe wyganiaли na obciążone serwitutem użytki nie inaczej, jak tylko z zawieszonymi znakami niema prawnego uzasadnienia (uk. 2 depart. z d. 27 maja 1883 r., № 1655. Ibid. str. 139, art. 534).

12. Przysługujące właścicielom majątków na mocy pun. 5 i 10 przepisów, dołączonych do art. 2966 P. K. U. prawo wyznaczania pewnych określonych miejsc dla użytkowania serwitutowego dotyczy jedynie leśnych przestrzeni, lecz nie innych użytków np. pól ugorowych (uk. 2 depart. z d. 18 października 1905 r., № 6190. Ibid. str. 139, art. 535).

Jest to komentarz zupełnie dowolny i spreczny z brzmieniem pun 10 art. 2966 P. K. U., który orzeka, że przepisy zawarte w pun. 5 co do rozporządzeń właściciela, mających na celu ochronę jego majątku, stosują się w czem należy i do użytkowania z serwitutu pastwiskowego. Gdyby usunąć możność wyznaczania na pastwisko pewnych użytków i zamykania innych, to z pun. 5 nie pozostałoby nic zgoła, co mogłoby mieć zastosowanie do serwitutu pastwiskowego. (Przyp. Red.).

13. Zgodnie z prawem z dnia 4 (21) maja 1876 roku instytucjom włościańskim przysługuje prawo wyznaczania sposobu i terminu naprawienia w naturze ścieśnienia w użytkowaniu z serwitutów, a przeto Zarząd gubernialny, gdy uzna iż wyznaczony przez właściciela przegon jest niedogodny i krepujący dla włościan, może wyznaczyć inny, bardziej dogodny na dany okres serwitutowy, nie krepując właściciela w tym przedmiocie w następnych okresach (uk. 2 depart. z dnia 12 stycznia 1893 r., № 74. Ibid. str. 139, art. 536).

14. Na zasadzie pun. 5 art. 2966 P. K. U. wyznaczenie przegonów dla bydła zależy od uznania właściciela majątku odpowiednio do miejscowych warunków gospodarczych; wyznaczanie stałych przegonów w decyzjach instytucji włościańskich nie odpowiada wymaganiom pomienionego artykułu, ponieważ w różnych okresach serwitutowych przegony mogą być w różnych miejscach wyznaczane (uk. 2 depart. z d. 8 lutego 1890 r., № 778. Ibid. str. 140, art. 537).

15. Przy rozstrzyganiu sporów, dotyczących się trybu użytkowania z serwitutów, instytucje włościańskie nie mają prawa „wydzielać” z gruntów dworskich stałych przegonów na podstawie art. 592 P. K. U., gdy przegony takowe nie weszły do nadania gruntowego, wyszczególnionego w tabeli likwidacyjnej. Ponieważ zaś wyznaczanie przegonów dla bydła włościańskiego należy do liczby tych rozporządzeń, które właściciel wydawać może co roku i co roku je modyfikować stosownie do okoliczności i warunków gospodarczych a to na mocy pun. 5 i 10 art. 2966 P. K. U., przeto w podobnych wypadkach powodować się należy artykułem 2966 P. K. U., nie zaś 592 (uk. 2 depart. z d. 30 marca 1900 r., № 2219. Ibid. str. 140, art. 538).

16. Rozporządzenia właściciela majątku, wydawane na zasadzie pun. 5 i 10 art. 2966 P. K. U. co do tego, z jakich dróg i przegonów włościanie mogą korzystać przy użytkowaniu ze swych praw serwitutowych podlegają ze skarg włościan rozpoznaniu instytucji włościańskich na podstawie tak artykułu pomienionego, jak i prawa z dnia 4 (21) maja 1896 r., lecz wydawane w tym przedmiocie decyzje instytucji tych mogą mieć moc jedynie na przeciąg tego okresu użytkowania serwitutowego, którego dotyczyło wydane przez administrację majątku rozporządzenie, i w żadnym razie nie mogą ustanawiać stałych dojazdów i przegonów dla włościan, o ile podobne stałe dojazdy i przegony nie zostały omówione w tabeli likwidacyjnej (uk. 2 depart. z d. 9 października 1891 r., № 7061. Ibid. str. 140, art. 539).

17. Oświadczenie właściciela majątku, iż instytucjom włościańskim nie przysługuje prawo wyznaczania takich przegonów, które nie zostały przez samego właściciela wskazane na podstawie pun. 5 i 10 art. 2966 P. K. U., jest niezgodne z prawem z dnia 21 (4) maja 1876 r., na mocy którego w sprawach, dotyczących ścieśnienia użytkowania z praw serwitutowych, instytucje włościańskie powinny przedewszystkiem przywrócić prawa serwitutowe w naturze, zasądzenie zaś wynagrodzenia pieniężnego nastąpić może wtedy jedynie, gdy przywrócenie prawa serwitutowego w naturze okaże się niemożliwym (uk. 2 depart. z dnia 15 października 1891 r., № 7469. Ibid. str. 140, art. 540).

18. Ponieważ wyznaczenie przegonów, zgodnie z pun. 1 przepisów, dołączonych do art. 2966 P. K. U., stanowi obowiązek właściciela tylko wówczas, gdy włościanie skutkiem rozporządzeń jego, uniemożliwiających wszelki dostęp do użytku, obciążonego serwitutem pastwiskowym, nie mogą z tegoż korzystać, lub gdy obowiązek ten jest zaznaczony w aktach organizacji ziemskiej użytkowników, to rzecz oczywista, że obowiązek pomieniony może być włożony na właściciela nie inaczej, jak na zasadzie ścisłego zbadania wszystkich warunków miejscowych i danych, na których włościanie opierają swe żądanie w przedmiocie wyznaczenia przegonu dla ich bydła (uk. 2 depart. z dnia 26 czerwca 1892 r., № 6896. Ibid. str. 141, art. 541).

19. Decyzja b. Komisji Czasowej z d. 13 stycznia 1878 r., № 126, wyjaśniająca, że włościanie obowiązani są utrzymywać w należytem stanie oddane do ich użytkowania przegony, tyczy się wyłącznie przegonów stałych, raz na zawsze wyznaczonych przy sprawdzaniu tabeli likwidacyjnej i nie może być stosowana do tych tymczasowych przegonów, jakie właściciel wskazuje włościanom na zasadzie pun. 5 i 10 art. 2966 P. K. U., czuwania nad należytem stanem tych czasowych przegonów nie należy do obowiązków, ciążących na włościanach wskutek przysługującego im prawa do serwitutu pastwiskowego (uk. 2 depart. z dnia 31 października 1895 r., № 6789. Ibid. str. 141, art. 542)

Deklaracja tycząca się serwitutu leśnego.

20. Choć na mocy pun. 5 art. 2966 P. K. U. właścicielom lasów, obciążonych serwitutami, przysługuje prawo wyznaczania włościanom miejsc, w których mogą oni użytkować z serwitutów, lecz gdy instytucje włościańskie skonstatują, iż w zamkniętych przed włościanami częściach lasu administracja majątku wybiera opał, włościanie zaś ściśnieni są w użytkowaniu z serwitutu opałowego, to na mocy artykułu pomienionego instytucje włościańskie mogą zmienić poczynione przez administrację rozporządzenia (uk. 2 depart. z d. 8 stycznia 1891 r., № 32. Ibid. str. 142, art. 543).

21. Gdy komisarz skonstatuje, iż rozporządzenie właściciela, wyznaczające dla użytkowania serwitutowego części lasu, połączone jest ze ściśnieniem praw włościan a to wskutek braku w lesie materiałów serwitutowych, to na mocy prawa z d. 4 maja 1876 r. ma niewątpliwe prawo uchylić pomienione rozporządzenie i następnie własną władzą określić sposób naprawienia ściśnienia, zezwoliwszy włościanom użytkowanie z serwitutów na całej przestrzeni lasu (uk. 2 depart. z d. 23 listopada 1892 r., № 9738. Ibid. str. 142, art. 544).

22. Możliwość korzystania z prawa, wskazanego w pun. 5 art. 2966 Post. Kom. Urz. nie jest uwarunkowane urządzeniem gospodarstwa leśnego na zasadzie przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r. (uk. depart. z dnia 26 maja 1892 r., № 4785. Ibid. str. 142, art. 545).

23. Ustanowienie przez właściciela majątku kolejnego, po okręgach, użytkowania włościan z lasu w ciągu jednego okresu serwitutowego jest niezgodne z pun. 5 art. 2966 Post. Kom. Urz. (uk. 2 depart. z dnia 9 lutego 1905 r., № 797. Ibid. str. 142, art. 546).

24. Artykuł 2966 Post. Kom. Urz. nie daje właścicielowi lasu prawa części lasu dla użytkowania z serwitutów w majątku cudzym, chociażby nawet ze zgodą właściciela tegoż (uk. 2 depart. z dnia 5 maja 1905 r., № 3305. Ibid. str. 142, art. 547).

25. Żądanie punktu 5 przepisów artykułu 2966 Post. Kom. Urz., aby właściciel majątku ogłaszał jakie części lasu mają być zamknięte dla użytkowania serwitutowego, wobec nadanego tymże artykułem włościanom prawa zaskarżania podobnych jego rozporządzeń, jest dla właściciela obowiązkiem i gdy tego żądania prawa właściciel nie spełni, to tem samem otwiera dla użytkowania serwitutowego cały las i wówczas już nie może oskarżać włościan o nielegalne użytkowanie ze służebności w zamkniętych częściach lasu (uk. 2 depart. z dnia 17 grudnia 1891 r., № 9646. Ibid. str. 142, art. 548).

G. Zagajniki (miejsca zamknięte).

1. Do urządzania zagajników w lasach, obciążonych serwitutami włościan nie potrzeba osobnego zezwolenia instytucji włościańskich, których obowiązkiem jest tylko rozstrzyganie trybem ustanowionym sporów, mogących z tego powodu wyniknąć (uk. 2 depart. z dnia 11 grudnia 1887 r., № 5117 i z dnia 22 września 1894 r., № 5674. Ibid. str. 143, art. 550).

2. Przeznaczenie części obciążonego serwitutami lasu na zagajnik nie jest uwarunkowane urządzenie gospodarstwa leśnego na zasadach przepisów z d. 31 grudnia 1875 r. (uk. 2 depart. z dnia 7 marca 1886 r., № 935. Ibid. str. 143, art. 551).

3. Prawo do urządzania zagajników na zasadzie art. 13 przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r. tyczy się użytków, podchodzących pod moc przepisów pomienionych, t. j. lasów, obciążonych serwitutami włościańskimi nie zaś użytków przeznaczonych wyłącznie do pasania bydła, czyli wspólnych dworu i włościan pastwisk (uk. 2 depart. z dnia 15 czerwca 1900 r., № 3881. Ibid. str. 143, art. 552).

4. Pozbawianie właściciela lasu prawa urządzenia zagajniku na wyrąbanej przezeń przestrzeni lasu jedynie na tej zasadzie, iż wyrąb ten skuteczniejszy został wbrew rozporządzeniu Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich, wzbraniającemu wyrębu lasu, nie może być poczytane za słuszne, o ile miejscowe dochodzenie wykaże, że pasanie bydła na tej przestrzeni prowadzi wręcz do zniszczenia porostu, gdyż pozbawianie prawa pomienionego byłoby równoznaczne ze zmniejszeniem serwitutu w przyszłości. Gdy zaś urządzenie zagajniku pociąga za sobą istotnie ścieśnienie prawa serwitutowego, konieczność zaś urządzenia tychże jest wynikiem nielegalnego wyrębu lasu przez właściciela tegoż, to instytucje włościańskie obowiązane są zastosować przepisy z d. 4 maja 1876 r. (uk. 2 depart. z d. 26 maja 1892 r., № 4785. Ibid. str. 144, art. 553).

5. Urządzenie przez właściciela majątku zagajniku na części będącego jego własnością użytku, obciążonego serwitutem pastwiskowym, powinno

być poczytane za zrealizowanie przysługującego mu na zasadzie pun. 5 i 10 art. 2966 Post. Kom. Urz. prawa ochrony swego majątku, obciążonego serwitutami włościańskimi i może pociągnąć za sobą zasądzenie na rzecz włościan wynagrodzenia w tym jedynie wypadku, gdy z należyłą ścisłością ustanowione będzie, że w ciągu pewnego, określonego czasu włościanie istotnie byli w użytkowaniu z praw serwitutowych ściśnieni na skutek urządzenia zagajniku i ponieśli z tego powodu uszczerbek majątkowy (uk. 2 depart. z dnia 1 marca 1913 r., № 2522. Ibid. str. 144, art. 554).

6. Nieprawidłowe rozporządzenia właściciela majątku nie mogą usprawiedliwić samowolnych czynności włościan, a przeto wszelkie naruszenie prawa serwitutowego, chociażby nawet wywołane rozporządzeniami właściciela, powinno pociągnąć za sobą dla winnych te skutki, jakie przewiduje art. 2966 Post. Kom. Urz. i prawo z dnia 4 maja 1876 roku. Zatem, gdy właściciel nie wyznaczył osobnego przegonu dla bydła włościańskiego, to włościanie mogą wnieść skargę z tego powodu do instytucji włościańskich, lecz nie mają prawa samowolnie przepędzać bydło przez zagajniki, do których dostęp, w celu ochrony młodych porostów, został bezwzględnie wzbroniony. Naruszenie tego zakazu wkłada na włościan obowiązek odszkodowania strat istotnych, jakie z tego powodu wynikły (uk. 2 depart. z dnia 24 maja 1896 r., № 3199. Ibid. str. 144, art. 555).

7. Urządzanie zagajników w lasach nie powinno pociągać za sobą ściśnienia włościan w użytkowaniu z przysługujących im praw do serwitutów (uk. 2 depart. z dnia 7 marca 1886 r., № 935. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 82, art. 65).

TEZY I WYJAŚNIENIA, DOTYCZĄCE ARTYKULÓW 131 — 138.

I. Kompetencja instytucji włościańskich w zakresie sporów serwitutowych.

A. Spory serwitutowe pomiędzy włościanami i właścicielami majątków.

1. Na pytanie, co uważać należy za naruszenie prawa serwitutowego, bezpośredniej odpowiedzi w prawie obowiązującym nie znajdujemy, tem niemniej artykuły 13 i 14 przepisów, dołączonych do art. 2966 Post. Kom. Urz. dają nam niejaki w tym względzie wskazówki. A więc—naruszeniem prawa serwitutowego jest, gdy włościanie wyrąbiają drzewa więcej, niż im na to tabela likwidacyjna pozwala; gdy na grunta dworskie lub do lasu wygonią bydła więcej nad ilość, wskazaną w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym; z drugiej zaś strony — gdy właściciel majątku nielegalnie za-

trzymał bydło włościańskie, gdy sprzeciwił się temu, by włościanie we właściwym czasie otrzymali całą należną im ilość drzewa lub fur opał. Zastanawiając się nad tym zgłosi niewyczerpującym wykazem naruszeń prawa serwitutowego ze strony włościan i właścicieli majątków, należy dojść do wniosku, że czyn włościan, przynoszący uszczerbek właścicielowi majątku, wtedy stanowić będzie naruszenie prawa serwitutowego, gdy realizując przysługujące im na mocy tabeli likwidacyjnej prawo serwitutowe, włościanie czynią to w rozciągłości większej niż ta, w jakiej prawo to zostało im przyznane, czyli gdy włościanie mają prawo do spełnienia danego czynu, lecz przekraczają zakres lub rozciągłość tego prawa. A zatem — pojęcie nadużycia przez włościan prawa serwitutowego, nadużycia podlegającego z mocy prawa z dnia 4 maja 1876 r. Kompetencja instytucji włościańskich nie może być rozciągnięta do takich czynów, w których podstawie nie tkwi prawo przyznane im w tabeli likwidacyjnej, naprz. gdy włościanie skoszą trawę z pastwiska, na ktorem wolno im tylko paść swe bydło, to nie będzie to nadużyciem prawa serwitutowego, lecz czynem samowolnym, podlegającym kompetencji władz sądowych, nie zaś włościańskich. Podobnie, gdy włościanie nie dopuszczają bydła dworskiego na wyznaczone sobie pastwisko, czyn ten nie będzie naruszeniem prawa serwitutowego, wypływającym z przysługującego im w tabeli prawa pasania bydła na dworskich użytkach, lecz czynem samowoli, podlegającym kompetencji władz sądowych (uk. 2 depart. z dnia 11 października 1911 r., № 6172. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 145, art. 556).

2. Spory dotyczące się serwitutów leśnych, ustanowionych przez ukaz 29 lutego 1864 r., bezwarunkowo wyjęte są z zakresu kompetencji władz sądowych i podległe instytucjom włościańskim, a przeto w wypadku oskarżenia włościanina o wyrąb lasu, sprawa może być przez odnośny urząd sądowy przyjęta do rozpoznania trybem postępowania karnego tylko wówczas, gdy żadnej niema wątpliwości co do tego, że wyrąb ten nie stoi w żadnym związku z prawem włościanina tego do serwitutu w lesie, w którym wyrąb ten nastąpił, a więc wówczas naprz., gdy oskarżony wcale nie powołuje się na przysługujący mu w danym lesie serwitut i inkryminowany mu czyn uzasadnia innemi zgłosz. pobudkami. Tym sposobem, z chwilą wyłączenia z kompetencji władz sądowych spraw i sporów serwitutowych, wszelkie nieprawidłowe i nielegalne czyny włościan, dokonane przy użytkowaniu z przysługujących im serwitutów, powinny być rozważane jako nadużycia prawa serwitutowego, pociągające za sobą jedynie karę pieniężną, jako wynagrodzenie za straty odpowiednio do wielkości wyrządzonego uszczerbku; wszelkie inne komentowanie prawa z dnia 4 maja 1876 roku zachwiałoby podstawy praktyki, jaka w sprawach tego rodzaju ustaliła się od chwili wydania ukazów i której zachwianie pociągnęłoby za sobą te niepożądane skutki, do których zapobieżenia wydane zostało w r. 1876 wymienione prawo o skoncentrowaniu spraw serwitutowych w instytucjach

włościańskich. Z powyższego wynika, że gdy włościanom przysługuje na mocy tabeli likwidacyjnej prawo zbierania opału w lasach danego majątku, to wyrąbywanie przez włościan drzewa z pnia i zabieranie materiałów, niewskazanych w tabeli, w czasie niewłaściwym przy pomocy narzędzi niewskazanych w tabeli, powinno być poczytane za nadużycie prawa serwitutowego, podlegające rozpoznaniu instytucji włościańskich, nie zaś sądowych (wyrok Ogól. Zebr. 1, 2 i kasac. depart. senatu z dnia 20 kwietnia 1892 r., № 15; ukaz 1 Ogól. Zebr. senatu z dnia 16 marca 1901 r., № 1333, tudzież uk. 2 depart. z dnia 30 lipca 1902 r., № 4830 i in. Ibid. str. 146, art. 557).

3. W orzeczeniu drugiego departamentu z dnia 12 lutego 1911 roku w sprawie włościan wsi Żychlin, senat rządzący uznał, że czyn włościan, który właścicielowi majątku wyrządził uszczerbek, będzie naruszeniem prawa serwitutowego wtedy, gdy realizując przysługujący im na mocy tabeli likwidacyjnej serwitut włościanie czynią to w rozciągłości większej niż serwitut ten był im przyznany, czyli gdy włościanie mają prawo coś czynić, lecz przekraczają zakres lub rozciągłość tego prawa. Przeto, obowiązkiem Zarządów gubernialnych jest wyjaśnić okoliczności te, od czego zależy następnie rozstrzygnięcie pytania co do kompetencji w tych sprawach, które o ile idzie o nadużycie prawa serwitutowego, przysługującego włościanom na mocy tabeli likwidacyjnej, podlegają kompetencji instytucji włościańskich, o ile zaś idzie o czyny samowolne, np. samowolny wyrąb cudzego lasu, zabroniony przez prawo karne—kompetencji instytucji sądowych (uk. 2 depart. z dnia 7 grudnia 1912 r., № 10909. Ibid. str. 147, art. 558).

4. Według ścisłego brzmienia pun. 1 najwyżej zatwierdzonego d. 21 maja 1876 r. uchwały Komitetu do spraw Królestwa Polskiego, z dnia 4 tegoż maja, spory o naruszenie i nadużycie praw do serwitutów w Królestwie Polskiem, przyznanych włościanom mocą ukazów 19 lutego 1864 r. i 28 października 1866 roku, podlegają rozpoznaniu instytucji włościańskich tylko w tym wypadku, gdy wypływają z tabeli likwidacyjnych i aktów nadawczych, t. j. gdy zdecydowanie sporu zależy od komentowania tych aktów (wyrok. Ogól. Zebr. 1, 2 i kasac. depart. z roku 1894, № 2. Ibid. str. 147, art. 559).

5. Do kompetencji instytucji włościańskich należą wszelkie sprawy i spory wypływające z tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych. Do liczby tych sporów powinny być zaliczone również wszystkie sprawy dotyczące się naruszeń serwitutowych, wynikłe skutkiem nieprawidłowego komentowania lub niejasnego rozumienia znaczenia zamieszczonych w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych wpisów w przedmiocie serwitutowych praw włościan. Lecz rozpoznawanie tych spraw przez instytucje włościańskie ciągnąć się może tylko do chwili wydania ostatecznej decyzji, wyjaśniającej wpis tabelowy w tym sensie, iż sporny użytek zostaje uznany za wolny od ser-

witutów, od chwili zaś wydania takiej decyzji żadne dalsze spory, wypływające z korzystania z tego użytku, jako nie wypływające z tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych, nie podlegają kompetencji instytucji włościańskich; gdy zaś w sprawie takiej poprzednio zapadło orzeczenie sądu co do jego niekompetencji, Zarząd gubernialny w razie, kiedy znów do niego wpłynie spór o pomieniony użytek (uznany w decyzji instytucji włościańskiej za nieobciążony serwitutem) nie powinien poprzestać na odmowie rozpoznania tegoż, lecz powinien skierować sprawę trybem, wskazanym w Ustawie postępow. cywil. (uk. 2 depart. z d. 16 lutego 1893 r., № 1276. Ibid. str. 147, art. 560).

6. Zgodnie z pun. 1 prawa z dnia 21 maja 1876 r. wszystkie spory w przedmiocie naruszenia serwitutów, przysługujących włościanom w majątkach ich dawnych dziedziców, jako dotyczące organizacji ziemskiej włościan, podlegają rozpoznaniu włościańskich, nie zaś sądowych instytucji. Lecz gdy serwituty włościańskie w majątku zniesione zostały na skutek układu dobrowolnego, którego mocą użytek dawniej serwitutem włościańskim obciążony, stał się zupełną i żadnym serwitutem nieograniczoną własnością właściciela majątku, i gdy na tym użytku włościanie uczynią szkodę, to żądanie właściciela co do zasądzenia mu wynagrodzenia za pomienioną szkodę podlega, na mocy art. 1 ust. post. cywil., rozpoznaniu sądu (wyrok Ogól. Zebr. 1, 2 i kasac. depart. z r. 1894, № 23. Ibid. str. 148, art. 561).

7. Niejasność i nieściśłość wpisu w tabeli likwidacyjnej nie zwalnia instytucji włościańskich od rozpoznania sporów, wynikających z naruszenia prawa serwitutowego (uk. 2 depart. z dnia 10 kwietnia 1891 r., № 3158. Ibid. str. 148, art. 562).

8. Nadużycia praw serwitutowych ze strony włościan, użytkujących z serwitutów w lasach, należących do skarbu, nie mogą być karane na podstawie przepisów Ustawy Leśnej, lecz na zasadzie przepisów art. 2966 P. K. U. i prawa z dnia 4 maja 1876 roku (wyrok senatu z dnia 28 lutego 1883 r., № 704. Ibid. str. 148, art. 563).

9. Gdy właściciel majątku bydło swe wypędzić każe na grunta włościańskie, niepodpadające pod moc prawa z d. 4 maja 1876 r., spór z tego powodu wynikły podlega kompetencji instytucji sądowych (uk. 2 depart. z dnia 5 grudnia 1909 r., № 6093. Ibid. str. 149, art. 565).

10. Na zasadzie prawa z d. 4 maja 1876 r. instytucje włościańskie rozpoznają żądania wynagrodzenia za uszczerbek wyrządzony wskutek naruszenia prawa serwitutowego; prośby zatem o zasądzenie wynagrodzenia nie z powodu naruszenia pomienionego prawa, lecz z nielegalnego użytkowania z gruntu, należącego do skarżącego, i pozbawienia go dochodu z tegoż gruntu, podlegają rozpoznaniu instytucji sądowych, nie zaś włościańskich (uk. 2 depart. z d. 11 lutego 1903 roku, № 982. Ibid. str. 149, art. 566).

11. Spory serwitutowe pomiędzy właścicielem a mieszczanami, którym na mocy tabeli likwidacyjnej przysługują serwity, podlegają kompetencji władz włościańskich, nie zaś sądowych, ponieważ na zasadzie art. 15 i 34 ukazu z d. 28 października 1866 r. wyrzeczenie w sprawach stosunków prawnych pomiędzy wszystkimi mieszkańcami miasta (rolnikami i nierolnikami) a byłymi właścicielami miast i osad należy do kompetencji władz włościańskich, wszelkie zaś dalsze spory, wypływające z tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych tak co do ścisłego określania rozciągłości serwitutów, jak i co do trybu użytkowania z nich, podlegają rozpoznaniu instytucji włościańskich (uk. 2 depart. z d. 17 lutego 1892 r., № 1645. Ibid. str. 149, art. 567).

12. Prawo wodopoju nie zalicza się do liczby praw serwitutowych, nabytych przez włościan mocą ukazu o ich organizacji ziemskiej, i wynikające w przedmiocie wodopoju spory nie należą do kompetencji instytucji włościańskich (wyr. 2 depart. z dnia 9 października 1884 roku, № 4185. Ibid. str. 149, art. 568).

13. Instytucje włościańskie nie mogą uznawać się za niekompetentne do rozpoznawania spraw, dotyczących się użytkowania z serwitutów w takich częściach majątku, co do których zgłoszony został spór, czy są one obciążone serwitutem, czy nie — i powinny przedewszystkiem spór ten rozpoznać w porządku ustanowionym (wyr. 2 depart. z d. 25 września 1886 r., № 3642. Ibid. str. 149, art. 569).

14. Spory wynikające przy wykonywaniu układów dobrowolnych w przedmiocie zamiany serwitutów, podlegają kompetencji instytucji włościańskich. Gdy zatem (jak w danym wypadku konkretnym) w układzie dobrowolnym o rozwiązanie serwitutu pastwiskowego zostało dla włościan zastrzeżone prawo pasania bydła na pewnej części gruntów dworskich, to wszelkie spory, wynikające z użytkowania z powyższego prawa (np. stanowiącego rodzaj nowego, z dobrej woli właściciela ustanowionego serwitutu) podlegają kompetencji instytucji rzeczonych, a to dlatego, iż na skutek dobrowolnego układu o zamianie serwitutu, do tabeli wniesiony zostaje wpis dodatkowy z wyszczególnieniem wszystkich warunków, zastrzeżonych w układzie, a przeto i pomienionego warunku pasania na pewnych gruntach, wszelkie zaś spory wypływające z tabeli, nie innej jak tylko instytucji włościańskich kompetencji podlegają (uk. 2 depart. z d. 1 maja 1913 r., № 4107. Ibid. str. 150, art. 570).

B. Spory serwitutowe pomiędzy włościanami.

1. Na zasadzie art. 1302 Post. Kom. Urz., tudzież 2800, ściśle określenie rozciągłości serwitutów trybem pierwszego ze wzmiankowanych arty-

kułów należy do kompetencji urzędów włościańskich tylko w razie, gdy w przedmiocie rozciągłości serwitutów wynikają spory pomiędzy włościanami i właścicielami majątków, spory zaś wynikające pomiędzy włościanami w przedmiocie użytkowania ze wspólnego ich serwitutu, podlegają kompetencji właściwego sądu (uk. 2 depart. z dnia 31 stycznia 1912 roku, № 1071. Ibid. str. 150, art. 571).

2. Spory o prawa serwitutowe pomiędzy częściami jednej osady, prawa te posiadającej, nie podlegają kompetencji instytucji włościańskich w tych razach, gdy żadna z tych części nie zrzekła się swych praw i osada serwitutowa w całym swym składzie zachowuje użytkowanie ze służebności. O ile zaś jedna z części osady w osobie jej współwłaściciela odseparowała swe prawa serwitutowe, to ściśle określenie rozciągłości serwitutów pozostałej części osady, która praw swych się nie zrzekła, należy do kompetencji instytucji rzeczonych (uk. 2 depart. z dnia 31 sierpnia 1909 roku, № 5837. Ibid. str. 150, art. 572).

C. Kompetencja instytucji sądowych do rozpoznawania wykroczeń nie stanowiących nadużycia lub naruszenia praw serwitutowych.

1. Na mocy art. 2966 Post. Kom. Urz. i punktu *a* art. 1 prawa z dnia 4 maja 1876 r., do kompetencji instytucji włościańskich należy sprawa wynagrodzenia właściciela majątku za te tylko straty, jakie poniósł on z powodu wykonywania przez włościan przysługujących im na mocy tabeli likwidacyjnej praw serwitutowych z przekroczeniem rozciągłości tychże, wskazanej w tabeli. Gdy zaś straty, przez właściciela poniesione, wynikły nie wskutek realizowania przez włościan ich praw serwitutowych, lecz na skutek czynu ich, nie wspólnego z wykonywaniem praw serwitutowych niemającego, to prośba właściciela o zasądzenie mu wynagrodzenia za straty, wynikłe z takiego samowolnego czynu włościan, tudzież rozpoznanie karygodności tegoż, należy do kompetencji władz sądowych (uk. 2 depart. z d. 17 grudnia 1908 r., № 6023 i z d. 30 lipca 1902 r., № 4830 Ibid. str. 151, art. 573)

2. Zgodnie z punktem *a* art. 1 prawa z d. 21 (4) maja 1876 r., gdy instytucje włościańskie, rozpoznając podległy ich kompetencji spór serwitutowy, skonstatują, iż jednocześnie z naruszeniem prawa serwitutowego popełniony został występki karny, nie będący w związku bezpośrednim z pomienionem naruszeniem, to komunikują o tem dla dalszych rozporządzeń policji, sędziemu pokoju lub gminnemu, sędziemu śledczemu i prokuratorowi lub towarzyszowi jego; w razach zaś, gdy włościanie naruszyli te lub inne interesy majątkowe właściciela, dopuszczając się gwałtu nad osobami, strażącami ten majątek, to podobne czyny włościan powinny być kwalifikowane

jako przemocą dokonany rabunek cudzego mienia i w całej swej objętości należą do kompetencji władz sądowych, nie zaś włościańskich; naprz. przemocą dokonany wyrąb lasu podlega rozpoznaniu trybem postępowania karnego na zasadzie art. 155 i 158¹ ust. kar., nakład. przez sędziów pokoju (uk. 2 depart. z dnia 12 listopada 1908 roku, № 5127. Ibid. str. 151, art. 574).

3. Nadużycie prawa serwitutowego wypływa z użytkowania w nienależytej postaci lub rozciągłości z użytku, obciążonego serwitutem. Pojęcia o takim użytkowaniu nie można rozciągnąć do faktu takiego naprz., gdy włościanie nie dopuszczają do pasania dworskiego bydła na dworskim gruncie; czyn taki stanowić będzie akt samowoli i skargi w tym przedmiocie nie podlegają kompetencji instytucji włościańskich, chociażby właściciel z prośbą o rozpoznanie sprawy zwrócił się do tych instytucji (uk. 2 depart. z d. 11 marca 1913 r., № 2954, w sprawie włościan wsi Żychlin. Ibid. str. 151, art. 575).

4. Serwitut pastwiskowy, przysługujący włościanom na mocy tabeli likwidacyjnej, polega wyłącznie na prawie pasania bydła na użytku, tym serwitutem obciążonym, przeto skoszenie trawy nie może być poczytane za nadużycie prawa serwitutowego i stanowi zgoła odmienną od pasania postać użytkowania z pastwiska (uk. 2 depart. z dnia 18 marca 1902 r., № 1580. Ibid. str. 152, art. 577).

5. Na zasadzie rozkazu najwyższego z dnia 21 (4) maja 1876 roku do kompetencji instytucji włościańskich należą jedynie sprawy, dotyczące się naruszenia lub nadużycia praw do służebności, przysługujących włościanom na mocy ukazów z dnia 19 lutego 1864 r., do rzędu zaś spraw takich nie może być zaliczone spasanie przez włościan łąk, weale na mocy tabeli likwidacyjnej służebnością nie obciążonych (uk. 2 depart. z dnia 20 lutego 1907 r., №№ 1140 i 1141. Ibid. str. 152, art. 578).

6. Gdy włościanie stale dokonywanymi wyrębami w lesie dworskim zupełnie niemal las ten zniszczyli, to słusznem się wydaje i zgodnem z wymaganiem prawa z dnia 21 (4) maja 1876 roku, by sprawę tę uznać za nienależącą do kompetencji instytucji włościańskich, ponieważ nie stanowi ona nadużycia przez włościan prawa serwitutowego — i włościanie w tym wypadku powinni być pociągnięci do odpowiedzialności sądowej za wyrąb lasu (uk. 2 depart. z dnia 5 kwietnia 1891 r., № 2917. Ibid. str. 152, art. 579).

7. Do kompetencji instytucji sądowych należą z pośród dokonywanych przez włościan gromadnie wyrębów, połączonych z aktami przemocy i wywiezieniem materiałów niewskazanych w tabeli likwidacyjnej tylko te wyręby, które nie znajdują się w związku z użytkowaniem serwitutowem,

te zaś wyręby, które spełnione zostały przez osoby, posiadające prawa serwitutowe w lesie, gdzie wyręb nastąpił, podlegają kompetencji instytucji włościańskich na mocy prawa z dnia 21 maja 1876 roku, i mogą pociągać za sobą jedynie wynagrodzenie pieniężne za wyrządzone drugiej stronie straty w wysokości, określonej przez instytucje rzeczzone (uk. 2 depart. z dnia 25 października 1904 r., № 6697. Ibid. str. 153, art. 580).

8. By wyręb lasu uznać było można za naruszenie prawa serwitutowego potrzeba, po 1-sze, by wyrębu tego dokonała osoba, mająca prawo na serwitut leśny i po 2-gie, by wyręb ten dokonany był w tym właśnie lesie, w którym osobie tej przysługuje serwitut pomieniony; w takich jedynie warunkach sprawy, dotyczące się wyrębu lasu, należą na mocy prawa z d. 21 maja 1876 r. do kompetencji instytucji włościańskich. Wyręby dokonane bez jednego z powyższych warunków, tracą charakter naruszeń prawa serwitutowego i należą do kompetencji władz sądowych, wyręby przeto dokonane przez włościan, którym przysługują prawa serwitutowe w lasach danego majątku, lecz nie w tych, które serwitutem ich są obciążone, podlegają kompetencji nie włościańskich, lecz sądowych władz (uk. 2 depart. z dnia 15 lutego 1905 r., № 883. Ibid. str. 153, art. 581).

9. Z chwilą wyłączenia na mocy prawa z dnia 4 maja 1876 r. z kompetencji władz sądowych wszelkich skarg i sporów w sprawach serwitutowych i przekazaniem takowych instytucjom włościańskim, popełniane przez włościan nieprawidłowe czyny przy użytkowaniu ze służebności, jako to np. wejście do lasu w dni nieugajne i w czasie nieustanowionym, wyręb drzew z pnia, używanie narzędzia, niewskazanego w tabeli likwidacyjnej, nie mogą być porównywane do czynów, mających charakter przestępstw lub występków karnych, winny zaś być rozpoznawane jako czyny, popełnione przez włościan z naruszeniem lub nadużyciem przysługującego im prawa serwitutowego i pociągające przeto za sobą nie karę, lecz pieniężne odszkodowanie za straty, odpowiednie do wysokości wyrządzonego uszczerbku (uk. 2 depart. z dnia 21 marca 1901 r., № 1425. Ibid. str. 153, art. 582).

10. Skargi włościan z powodu odbierania od nich fantów (zastawów), gdy przewyższają swe prawa serwitutowe, podlegają kompetencji władz sądowych, nie zaś włościańskich, a w razie podania skarg do instytucji włościańskich, te ostatnie nie są obowiązane komunikować je policji lub sądowi (uk. 2 depart. z dnia 9 lutego 1905 r., № 797. Ibid. str. 154, art. 584).

11. Sprawa z oskarżenia włościanina o wyręb lasu może być przyjęta przez sędziego pokoju lub sąd gminny do rozpoznania trybem postępowania karnego tylko wtedy, gdy nie zachodzi wątpliwość co do tego, iż wyręb ten w żadnym nie stoi związku z prawem do służebności w lesie, w którym został dokonany, np. wtedy, kiedy wyręb ten dokonany jest przez

osobę, zgola nie powołującą się na swe prawo serwitutowe w danym lesie i usprawiedliwiająca inkryminowany jej czyn jakimiś innemi zasadami. Leez, gdy oskarżony, uzasadniając swe prawo do czynu, w którym skarżący upatruje samowolny wyrąb, powołuje się na przysługujący mu serwitut leśny, lub nawet, gdy z objaśnień samego skarżącego wynika, iż dla rozstrzygnięcia słuszności jego skargi niezbędnem jest sprawdzić uprzednio, czy czyn inkryminowany nie został dokonany z mocy prawa serwitutowego, sąd, nie przystępując do rozpoznania skargi, powinien skarżącego skierować naprzód do instytucji włościańskich i dopiero, gdy te skonstatują, iż oskarżonemu nie przysługuje w danym lesie serwitut, sąd może przystąpić do rozpoznania istoty oskarżenia (wyr. Ogól. Zebr. 1, 2 i kasac. depart. z dnia 20 kwietnia 1892 r., № 15. Ibid. str. 154, art. 585).

12. Na zasadzie prawa z d. 4 maja 1876 r. (pun *a* art. 1) instytucje włościańskie obowiązane są przekazywać odnośnym władzom sądowym te przez włościan przy użytkowaniu z serwitutów przestępstwa, które podlegają karze bez skarg osób prywatnych; wynika to z powołania się w prawie powyższem na art. 49 i 50 ust. postępow. karnego (wyr. 2 depart. z d. 25 października 1884 r., № 4468, z d. 29 października 1887 r., № 4316 i uk. z d. 10 grudnia 1890 r., № 11358. Ibid. str. 154, art. 586).

13. W razie oskarżenia włościan o wyrąb lasu, sprawa może być przyjęta przez sędziego pokoju lub sąd gminny do rozpoznania trybem postępowania karnego tylko wówczas, gdy niema wątpliwości co do tego, iż wyrąb ten w żadnym nie znajduje się związku z prawem ich do służebności w lesie, w którym wyrąb ten został dokonany, we wszelkich zaś innych wypadkach, gdy tylko związek taki istnieje, sprawy te podlegają kompetencji instytucji włościańskich. W tym sensie prawo z dnia 4 maja 1876 r. zostało wyjaśnione zarówno w Ogólnem Zebraniu 1, 2 i kasacyjnego departamentów rządzącego senatu w mającym przewodnie znaczenie wyroku z d. 20 kwietnia 1892 r., zapadłym na skutek wniosku ministra sprawiedliwości, jak i w Pierwszem Ogólnem Zebraniu senatu w wyroku z d. 15 grudnia 1900 r. ze skargi Tromczyńskiego. Tym sposobem, zgodnie ze ścisłym brzmieniem prawa i ustaloną przez senat praktyką, wszelkie spory o prawach serwitutowych, ustanowionych przez ukazy z d. 19 lutego 1864 roku, w tej liczbie spory z powodu nieprawidłowych i nielegalnych czynów włościan, spełnionych przy użytkowaniu z serwitutów leśnych, podlegają kompetencji instytucji włościańskich, nie zaś sądowych; te ostatnie mogą do rozpoznawania brać te tylko sprawy, w których instytucje włościańskie ustalą, iż czyn inkryminowany nie jest naruszeniem serwitutu leśnego lub nie posiada nic wspólnego z realizowaniem prawa serwitutowego (najwyżej zatwierdzona dnia 23 grudnia 1912 roku uchwała 1 departamentu Rady Państwa, zawarta w ukazie 1 Ogól. Zebr. senatu z d. 29 marca 1913 r., № 3526. Ibid. str. 154, art. 587).

II. Termin zgłaszania sporów serwitutowych.

1. Chociaż art. 2966 Post. Kom. Urz. istotnie wymaga niezwłocznego, po spełnieniu naruszenia prawa serwitutowego, podania skargi do komisarza a senat w wyjaśnieniach swych ustalił, że zgłoszenie sporu powinno być obowiązkowo dokonane w ciągu tego okresu użytkowania serwitutowego, w którym naruszenie to zaszło, tem nie mniej ani w przepisach artykułu 2966 Post. Kom. Urz., ani w wyjaśnieniach rządzącego senatu nie spotyka się ścisłego określenia terminu składania komisarzowi skargi na popełnione naruszenie i tylko mniej więcej wskazano, że skargi na naruszenia serwitutowe powinny być zgłaszane w czasie o ile możliwości blizkim tej chwili, gdy naruszenie to nastąpiło. Z tego wynika, że w podobnych wypadkach nie można ściśle obliczać terminu i przepisy, przestrzegane przy obliczaniu terminów do składania skarg na decyzje instytucji włościańskich, w tych razach stosowane być nie mogą (uk. 2 depart. z dnia 15 marca 1893 r., № 2210. Ibid. str. 155, art. 588).

2. Gdy właściciel majątku we właściwym czasie corocznie, w ciągu kilku lat, podawał skargi na popełniane przez włościan nadużycia serwitutowe, instytucje zaś włościańskie dopiero po upływie kilku lat przystąpiły do rozpoznania tych skarg, to nie można zasądzać na rzecz skarżącego wynagrodzenia tylko za rok ostatni na tej rzekomo podstawie, iż dopiero w tym ostatnim roku spór jest rozpoznawany i że dochodzenie okoliczności sprawy nastąpiło w czasie zbyt odległym od chwili spełnienia nadużycia, stawianie bowiem takiej zasady do zwolnienia włościan od uiszczenia odszkodowania naruszałoby prawa właściciela (uk. 2 depart. z dnia 28 lipca 1892 r., № 6921. Ibid. str. 155, art. 589).

3. Wynagrodzenie pieniężne za uszczerbek, wyrządzony wskutek naruszenia lub nadużycia prawa serwitutowego nie może być na rzecz strony poszkodowanej zasądzone, gdy zgłoszenie w tym przedmiocie nie było uczynione w ciągu tego okresu użytkowania serwitutowego, w ciągu którego zaszło samo naruszenie lub nadużycie (wyr. 2 depart. z d. 20 września 1885 r., № 4189. Ibid. str. 156, art. 590).

4. Zgodnie z wyjaśnieniem rządzącego senatu z d. 20 września 1885 r., № 4189, Zarząd gubernialny do spraw włościańskich może oddalić akcję właściciela majątku o zasądzenie mu wynagrodzenia tylko na ten rok, w ciągu którego właściciel żadnego zgłoszenia w przedmiocie poniesionych przezeń strat nie uczynił, lecz oddalenie akcji jego nie może się rozciągać na rok, w którego miesiącu ostatnim—a zatem przed upływem tego okresu użytkowania serwitutowego, w którego ciągu zaszło nadużycie — właściciel

zwrócił się do instytucji włościańskich z prośbą o ściągnięcie z włościan wynagrodzenia pieniężnego (uk. 2 depart. z dnia 19 października 1890 r., № 9145. Ibid. str. 156, art. 591).

5. Zgodnie z niejednokrotnemi wyjaśnieniami senatu prawo strony poszkodowanej do otrzymania wynagrodzenia za straty poniesione na skutek naruszenia prawa serwitutowego w danym roku przysługuje jej tylko pod warunkiem zgłoszenia odpowiedniej prośby w tymże roku (uk. 2 depart. z d. 29 maja 1912 r., № 5942. Ibid. str. 156, art. 592).

6. Strona poszkodowana wskutek nadużycia lub naruszenia praw serwitutowych i pragnąca otrzymać wynagrodzenie pieniężne za poniesione przez nią straty, powinna zgłosić swą akcję co do tego do komisarza spraw włościańskich przed upływem tego okresu użytkowania, w ciągu którego spełnione było naruszenie lub nadużycie serwitutowe i ten warunek niezbędny do otrzymania wynagrodzenia wypływa zarówno ze ścisłego brzmienia pun. 12 przepisów, dołącz. do art. 2966 Post. Kom. Urz., i brzmienia ich ogólnego, jak ze znaczenia i celów prawa z dnia 4 maja 1876 roku, mocą którego wynagrodzenie pieniężne może być zasądzone na rzecz strony poszkodowanej tylko w wypadku, gdy wyrządzona jej szkoda lub ścieśnienie nie może być naprawione w naturze; dla uczynienia zaś zadość temu ostatniemu warunkowi prawa, oczywiście rzeczą jest niezbędną, by skarga na naruszenie lub nadużycie prawa do służebności złożoną była komisarzowi we właściwym czasie i w żadnym razie nie po upływie tego okresu, w którego ciągu spełnione było pomienione naruszenie lub nadużycie, ponieważ tylko przy zachowaniu tego warunku możliwem jest naprawienie naruszenia w naturze (uk. 2 depart. z d. 4 września 1901 r., № 4650. Ibid. str. 156, art. 593).

7. Wyjaśnienia senatu, dotyczące się pun. 12 i 13 art. 2966 Post. Kom. Urz., określają tylko termin ostateczny zgłaszania skarg na naruszenia praw serwitutowych, spełnione w ciągu danego okresu użytkowania serwitutowego; ustalenie zaś tego, czy skarga nie jest podaną przedwcześnie w zupełności zależy od okoliczności każdej sprawy konkretnej, co jest rzeczą miejscowych instytucji włościańskich (uk. 2 depart. z dnia 7 września 1912 r., № 7808. Ibid. str. 156, art. 594).

8. Chociaż według reguły ogólnej zgłoszenie co do nadużycia przez włościan ich praw serwitutowych powinien właściciel majątku uczynić w ciągu tego okresu użytkowania serwitutowego, w którego ciągu nastąpiło to nadużycie, lecz jeśli takowe nastąpiło w ostatnich dniach pomienionego okresu, to rozstrzygnięcie pytania, czy podaną po upływie tegoż skargę poczytywać za podaną we właściwym terminie, postawić należy w zależności od okoliczności danej sprawy (uk. 2 depart. z dnia 31 października 1895 r., № 6814. Ibid. str. 157, art. 595).

9. Gdy naruszenia praw serwitutowych spełnione zostały przez włościan w końcu grudnia, to w tych warunkach skargi, wniesione przez właściciela w styczniu następnego roku, oczywiście nie można poczytywać za opóźnioną i okoliczność powyższa nie może stanowić dostatecznego powodu do zwolnienia włościan od uiszczenia właścicielowi odszkodowania za wyrządzone mu straty (uk. 2 depart. z dnia 13 stycznia 1896 roku, № 167. Ibid. str. 157, art. 596).

III. Określanie wysokości strat wskutek nadużycia lub ścieśnienia praw do służebności

A. Zasady ogólne.

1. Pieniężne wynagrodzenie za uszczerbek wyrządzony wskutek ścieśnienia lub nadużycia praw do służebności może być zasądzone tylko wskutek zgłoszenia strony poszkodowanej, uczynionego w czasie właściwym i porządku ustanowionym (wyr. 2 depart. z d. 3 marca 1887 r., № 975. Ibid. str. 157, art. 597).

2. Sprawy, dotyczące się naruszeń prawa serwitutowego mogą być rozpoznawane tylko w granicach skargi strony poszkodowanej wskutek naruszenia, przeto — gdy właściciel majątku, wszczynając u komisarza akcję o odszkodowanie, oskarży czynności tylko jednego włościanina, instytucje włościańskie nie mają prawa rozpoznawać nielegalnych czynności innych włościan, ani przyznawać właścicielowi wynagrodzenia za szkody przez nich zrządzone (uk. 2 depart. z d. 20 grudnia 1903 r., № 7908. Ibid. str. 157, art. 598).

3. Na mocy art. 2966 i 118 Post. Kom. Urz., sprawy dotyczące się naruszeń prawa serwitutowego nie mogą wynikać inaczej, jak tylko ze skargi zainteresowanych osób, które poniosły straty wskutek tego lub innego naruszenia. Przeto, gdyby przy rozpoznawaniu sprawy wyszło na jaw, że odpowiedzialność za naruszenie prawa serwitutowego spadać powinna nie na osobę wskazaną w skardze, lecz na inne osoby, których skarżący wcale nie wskazał, to instytucje włościańskie powinny rozpoznać sprawę tylko w granicach skargi i nie mogą pociągać do odpowiedzialności rzeczowej osób, co do których akcja o odszkodowanie nie została zgłoszoną (uk. 2 depart. z d. 15 lipca 1897 r., № 3829. Ibid. str. 158, art. 599).

4. Gdy właściciel majątku zgodnie z wymaganiem pun. 12 przepisów, dołączonych do artykułu 2966 Post. Kom. Urz. we właściwym czasie zameldował wójtowi gminy o popełnionem przez włościan nadużyciu praw do serwitutu pastwiskowego, to chociażby skargę do komisarza wniósł potem dopiero w grudniu tego roku, w którym nastąpiło naruszenie prawa serwi-

tutowego, skarga ta — o ile będą w niej wskazane zasady wszczętej akcji o odszkodowanie i rozmiary tegoż — podlega rozważeniu co do swej istoty (uk. 2 depart. z dnia 27 lutego 1892 r., № 1919. Ibid. str. 158, art. 600).

5. Chociaż prawo pasania p o odłogach stanowi niestałą postać użytkowania serwitutowego, zależną od kombinacji gospodarczych, jednak za ścieśnienie włościan w tem ich prawie instytucje włościańskie mogą — na mocy przepisów 4 maja 1876 r.—zasądzać na rzecz ich wynagrodzenie pieniężne, ponieważ na zasadzie pomienionych przepisów wynagrodzenie pieniężne może być zasądzone za wszelkie ścieśnienie użytkowania z praw serwitutowych, gdy naruszone prawo nie może być przywrócone w naturze (uk. 2 depart. z d. 30 lipca 1890 r., № 5505. Ibid. str. 158, art. 601).

6. Orzeczenie instytucji włościańskich, iż włościanie rąbiąc — wobec braku w lesie zbieraniny drzewa uschłe, przegniłe, niezdadne do obróbki, nie wyrządzają tem właścicielowi strat, podlegających odszkodowaniu—jest nieuzasadnione, ponieważ wyręb drzew z pnia, dokonanego samowolnie, bez odpowiedniego rozporządzenia w tym przedmiocie właściciela majątku, nie można uznawać za legalny (uk. 2 depart. z dnia 7 października 1891 r., № 6953. Ibid. str. 158, art. 602).

7. Dla uznania słuszności oświadczenia włościan, iż na mocy tabeli likwidacyjnej przysługuje im prawo zbierania wiorów, jako jednej z postaci suszu i leżaniny, gdy w tabeli tylko susz i leżanina są wymienione, nie jest dostatecznem przeprowadzenie dochodzenia faktu użytkowania serwitutowego w roku 1864, gdyż obecność w lesie wiorów nie posiada charakteru stałego, lecz czasowy i przygodny, w zależności od wyrębu i obróbki drzewa w lesie; gdy zatem brak w tym przedmiocie poprzednich decyzji instytucji włościańskich, to należy kierować się ogólnym wnioskiem, że o ile właściciel sam nie zastrzega sobie użytkowania z wiorów i w tym celu nie każe zbierać je na kupę, to pozostawione w lesie i rozrzucone wiory oczywiście stają się tem; co zowią „leżaniną“ i w tej postaci mogą być przez włościan na opał zbierane (uk. 2 depart. z dnia 16 lutego 1893 r., № 1285, Ibid. str. 158, art. 603).

8. Gdy (wskutek niezaspokojenia włościan serwitutem leśnym z winy właściciela—Red.) włościanie znajdują się w konieczności nabycia materiałów leśnych na stronie, to i koszt przywozu tychże nie może ich obarczać, przeto słusznem jest zasądzenie z właściciela kosztu tego (uk. 2 depart. z dnia 26 czerwca 1902 r., № 4520. Ibid. str. 159, art. 604).

9. Wniosek, że włościanie zostali ścieśnieni w użytkowaniu z serwitutu pastwiskowego, nie może być wyprowadzony z tego jedynie faktu, iż właściciel majątku zmniejszył obszar pastwiskowy, obciążony pomienionym

serwitutem na mocy tabeli, ponieważ, zgodnie ze ścisłym brzmieniem prawa z dnia 21 (4) maja 1876 r. i art. 2966 Post. Kom. Urz. właściciel majątku nie może być pozbawiony prawa rozporządzania użytkami, obciążonymi serwitutem, i zmniejszenie obszaru tychże pociągać za sobą może pieniądze na rzecz włościan wynagrodzenie nie samo przez się, lecz wówczas tylko, gdy pozytywnie ustalony będzie fakt, że z powodu uszczuplenia obszaru tego włościanie istotnie ponieśli straty i gdy ustalona będzie wysokość tych strat (uk. 2 depart. z dnia 11 listopada 1912 roku, № 10179. Ibid. str. 159, art. 605).

10.º Włościanie winni nadużycia praw serwitutowych nie mogą być skazywani—obok pieniężnego za wyrządzone straty wynagrodzenia—jeszcze i na karę, gdyż prawo nakładania kar instytucjom włościańskim nie przysługuje (uk. 2 depart. z dnia 11 stycznia 1894 roku, № 69. Ibid. str. 159, art. 606).

B. Przywrócenie naruszonego prawa serwitutowego w naturze.

1. W sprawach, dotyczących się ścieśnienia włościan w użytkowaniu ze służebności, na instytucjach włościańskich spoczywa obowiązek określenia istoty i rozmiarów naruszenia prawa serwitutowego i gdy szkodę wyrządzoną można bez uszczerbku dla tej lub innej strony naprawić w naturze—określenia sposobów naprawienia szkody. Zatem przywrócenie w naturze naruszonego prawa serwitutowego nastąpić może tylko w tym wypadku, gdy ścieśnienie istotnie ustalone zostało i gdy przywrócenie w naturze serwitutu jest możliwe bez uszczerbku dla jednej ze stron (uk. 2 depart. z d. 8 lutego 1890 r., № 778. Ibid. str. 159, art. 607).

2. W wypadku, gdy ustalony jest fakt ścieśnienia praw włościan do służebności, instytucje włościańskie są obowiązane w decyzjach swych wskazać sposób naprawienia ścieśnienia serwitutu, o ile takowe może być w naturze naprawione; naprz., gdy ścieśnienie włościan w użytkowaniu z przysługującego im serwitutu pastwiskowego wynikło z tego, że właściciel wyznaczył im w danym okresie serwitutowym przegon zbyt wazki lub weale go nie dał, to instytucje włościańskie mogą zobowiązać właściciela, by na okres pomieniony wyznaczył przegon odpowiedni (uk. 2 depart. z dnia 26 czerwca 1892 roku, № 6831. Ibid. str. 160, art. 608).

3. Według ścisłego brzmienia przepisów z dnia 21 (4) maja 1876 r. włościanom za naruszenie ich praw serwitutowych może być zasądzone wynagrodzenie w naturze w takim tylko wypadku, gdyby stratę w użytkowaniu serwitutowem ponieśli z winy właściciela majątku (uk. 2 depart. z dnia 15 marca 1891 r., № 2136. Ibid. str. 160, art. 609).

4. Wynagrodzenie pieniężne za uszczerbek, wynikły ze ścieśnienia praw włościan do służebności, można zasądzić od właściciela obciążonego służebnością tą majątku tylko w takim wypadku, gdy uszczerbek wynika z winy właściciela i gdy ścieśnienie użytkowania serwitutowego nie da się naprawić w naturze (uk. 2 depart. z dnia 2 maja 1886 r., № 1671. Ibid. str. 160, art. 610).

5. Na zasadzie prawa z dnia 4 maja 1876 roku, rozpoznając skargi włościan na ścieśnienie ich w użytkowaniu ze służebności, instytucje włościańskie powinny przedewszystkiem wyszukiwać środki do naprawienia naruszonego prawa w naturze, tudzież określić sposób, w jaki naprawienie ma być uskutecznione. Z ścisłego brzmienia przytoczonego prawa jasno wynika, że w razach naprz., gdy w obciążonym serwitutami włościańskimi lesie nie ma tego meterjału, do jakiego włościanie mają prawo, lub nie ma meterjału tych wymiarów, jakie w tabeli określone zostały, to obowiązkiem instytucji włościańskich jest wyszukać sposób zastąpienia meterjałów, których w lesie brak, innemi tam się znajdującemi, naprz. zastąpienia żerdzi drzewkami innego wymiaru i tą drogą spełnić ciężący na instytucjach tych powyższy obowiązek określania sposobu naprawienia złego w naturze (uk. 2 depart. z dnia 6 marca 1892 r., № 2666. Ibid. str. 160, art. 611).

6. Zgodnie z wyjaśnieniem rządzącego senatu z dnia 14 października 1886 r., № 4022, wynagrodzenie pieniężne za uszczerbek poniesiony przez włościan wskutek ścieśnienia prawa ich do służebności, zasądzić można tylko w tym wypadku, gdy ścieśnienie prawa serwitutowego jest niemożliwe do naprawienia w naturze, lecz wynagrodzenie pomienione — jak to wyjaśnia orzeczenie rządzącego senatu z dnia 9 stycznia 1887 r., № 19 — nie może być zasądzone na tej jedynie zasadzie, że w obciążonym serwitutami lesie brak drzew, mających wymiary, jakie w tabeli zostały podane, ponieważ ta okoliczność nie stanowi jeszcze przeszkody do naprawienia w naturze ścieśnienia (uk. 2 depart. z dnia 23 listopada 1892 r., № 9781. Ibid. str. 161, art. 613).

7. Chociażby w tabeli likwidacyjnej nie był wskazany gatunek drzew, które jako meterjał serwitutowy mają być dane włościanom, lecz o ile instytucje włościańskie, rozpoznając sprawę ustalą, iż ten meterjał serwitutowy, jaki właściciel w danym roku dał włościanom, przeznaczeniu swemu nie odpowiada, to mają prawo zobowiązać właściciela, by w roku tym dał włościanom meterjał serwitutowy, przeznaczeniu swemu odpowiadający (uk. 2 depart. z d. 16 listopada 1890 r., № 10511. Ibid. str. 161, art. 614).

8. Gdy w porębie kolejnej brak drzewa budulcowego tych wymiarów, jakie w tabeli likwidacyjnej są wskazane, obowiązkiem jest instytucji włościańskich przedewszystkiem zbadać, czy w porębie tej nie ma drzew innych,

niż wskazane w tabeli wymiarów, nie mniej jednak zdatnych na zaspokojenie przysługującego włościanom prawa do serwitutu na reperację budynków; gdy drzewa zdatne na potrzeby włościan się znajdują, to oczywiście serwitut może być zaspokojony w naturze; dopiero gdy okaże się zupełna niemożność zaspokojenia serwitutu w naturze, komisarz przystępuje do zbadania przyczyn, które spowodowały brak w kolejnej porębie drzew określonego wymiaru — i gdy to nastąpiło z winy właściciela, instytucje włościańskie przystępują do określenia wysokości wynagrodzenia. Tym sposobem, z braku w porębie kolejnej materiału serwitutowego nie wynika jeszcze zupełna niemożność zaspokojenia włościan, ponieważ brak drzew pewnego określonego wymiaru nie dowodzi jeszcze braku wszelkiego drzewa budulcowego, zdatnego do zaspokojenia potrzeb włościan z mocy prawa ich do serwitutu na reperację budynków (uk. 2 depart. z d. 25 lutego 1889 roku, № 2037, tudzież z dnia 8 stycznia 1891 roku, № 26. Ibid. str. 161, art. 615).

9. Zastąpienie materiału serwitutowego, którego brak w lesie, innym materiałem — o ile w tym przedmiocie nie nastąpi porozumienie stron — może być uskutecznione tylko w takim wypadku, gdy możliwość takiego zastąpienia przewiduje zatwierdzony plan gospodarstwa leśnego, ponieważ na mocy art. 40 przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r., użytkowanie włościan ze służebności w urządzonym według tych przepisów lesie, powinno się odbywać zgodnie z planem gospodarstwa leśnego. W przeciwnym razie od właściciela zasądzone bywa na rzecz włościan wynagrodzenie pieniężne trybem, przewidzianym w pun. 14 art. 2966 Post. Kom. Urz. i pun. a odd. 1 prawa z dnia 4 maja 1876 r. Lecz gdy przy tem skonstatowano fakt, iż prowadzenie gospodarstwa leśnego zgodnie z planem tegoż doprowadza do pozbawienia włościan serwitutu na cały czas działania planu, obowiązkiem instytucji włościańskich jest podnieść pytanie o konieczności zrewidowania planu i uzgodnienia tegoż z interesami serwitutowymi włościan, których prawo do służebności, na mocy art. 11 i 12 ukazu z dnia 19 lutego 1864 r. o urządzeniu włościan, nie może być zniesione inaczej, jak tylko za zobopólną zgodą włościan i dziedzica, zawartą trybem przewidzianym w pun. 46 — 53 przepisów, dołączonych do art. 118 Post. Kom. Urz. (uk. 2 depart. z dnia 7 września 1912 r., № 7811. Ibid. str. 161, art. 616).

10. Samowolne ze służebności leśnych użytkowanie, bez ustanowionych w tym celu biletów, chociażby nie przekraczało rozciągłości serwitutu, wskazanej w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym, stanowi ze strony włościan nadużycie ich prawa serwitutowego i wyrządzona właścicielowi majątku wskutek tego nadużycia szkoda, powinna być — na skutek zgłoszonego przezeń we właściwym czasie żądania — naprawiona w naturze przez zaliczenie wziętego przez włościan z lasu materiału na poczet należnego im w następnym okresie użytkowania serwitutowego (uk. 2 depart. z dnia 29 października 1887 r., № 4316. Ibid. str. 162, art. 617).

11. Gdy majątek, który w roku 1864 stanowił jedną całość, dziś jest w rękach kilku właścicieli, to podział pomiędzy nich sumy wynagrodzenia przyznanego włościanom za nieotrzymane przez nich serwituty, nie jest obowiązkiem instytucji włościańskich (uk. 2 depart. z d. 10 czerwca 1892 r., № 5988. Ibid. str. 162, art. 618).

12. Gdy włościanie otrzymali grunta z t. zw. „pustek“ (gruntów dworskich, które w roku 1864 nie były w użytkowaniu włościan, lecz były w ich użytkowaniu przed rokiem 1864.—Red.), zapisanych w tabeli prestacyjnej, to w tych warunkach fakt użytkowania ze służebności w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r., jako nieistniejący, nie może służyć za podstawę do rozstrzygnięcia sporu dotyczącego się rozciągłości serwitutów i w podobnych wypadkach na mocy art. 16 ukazu 19 lutego 1864 roku o urządzeniu włościan prawa włościan do serwitutów przywrócone być mają w tej postaci i rozciągłości, w jakiej włościanie użytkowali z nich przed wydaniem ukazu z dnia 26 maja 1846 roku (uk. 2 depart. z dnia 28 lutego 1894 r., № 1459. Ibid. str. 162, art. 619).

C. Tryb, tudzież sposoby określania wysokości strat.

1. Wynagrodzenie pieniężne zasądzać należy: 1) odpowiednio do wyrządzonego wskutek naruszenia lub nadużycia praw i zobowiązań serwitutowych uszczerbku; 2) na skutek zgłoszonego przez stronę poszkodowaną żądania, które w sprawach tego rodzaju powinno oczywiście zawierać w sobie określenie wartości poniesionego przez nią uszczerbku i 3) po starannem sprawdzeniu zarówno oświadczeń skarżącego, jak objaśnień oskarżonego, sprawdzanie to powinno się opierać nie tylko na dowodach złożonych przez strony, lecz i na tych, jakie w razie potrzeby, zbierze sam Komisarz przy decydowaniu spraw w pierwszej instancji, lub Zarząd gubernialny do spraw włościańskich przy decydowaniu tychże w instancji drugiej (dec. b. Kom. Czas. z dnia 3 grudnia 1876 r., № 99, w sprawie włościan wsi Gonic. Zob. Sborn. riesz. Wr. Kom. str. 157).

2. Zgodnie z wyjaśnieniem b. Kom. Czasowej do spraw włościańskich z dnia 3 grudnia 1876 r., № 99, wynagrodzenie pieniężne za stratę, wyrządzoną wskutek ścieśnienia lub nadużycia praw serwitutowych, może być zasądzone tylko odpowiednio do poniesionego uszczerbku, określić zaś i dowieść jego wysokości powinna strona, poszukująca wynagrodzenia (uk. 2 depart. z dnia 10 października 1912 r., № 8716. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 162, art. 620).

3. Dla zasądzenia na mocy prawa z dnia 4 (21) maja 1876 roku wynagrodzenia pieniężnego potrzeba, aby strona poszkodowana określiła wysokość poniesionego przez nią uszczerbku, wysokość zaś strat, jakie strona ta

istotnie poniosła ma być określona na podstawie dochodzenia, przeprowadzonego zgodnie z przepisami art. 118 Post. Kom. Urz. *) (uk. 2 depart. z dnia 12 grudnia 1895 r. № 8172. Ibid. str. 163, art. 621).

4. Według ścisłego brzmienia art. 118 i 2966 Post. Kom. Urz., tudzież prawa z dnia 4 maja 1876 r. wynagrodzenie pieniężne za stratę, wyrządzoną wskutek ścieśnienia lub nadużycia praw do służebności zasądzać można: po pierwsze, tylko odpowiednio do uszczerbku poniesionego, którego wysokość powinna określić i dowieść strona, poszukująca wynagrodzenia; po drugie—nie inaczej, jak po starannem sprawdzeniu zarówno oświadczeń skarżącego, jak i objaśnień oskarżonego, to zaś sprawdzenie oparte być ma nie tylko na dowodach, przez strony złożonych, lecz i na tych, jakie, w razie potrzeby, zbierze sam Komisarz, przy decydowaniu sprawy w pierwszej instancji, lub Zarząd gubernialny do spraw włościańskich przy decydowaniu w instancji drugiej (uk. 2 depart. z dnia 17 sierpnia 1899 roku, № 3631. Ibid. str. 163, art. 622).

5. Biorąc pod uwagę wyjaśnienie b. Komisji Czasowej z dnia 3 grudnia 1876 roku, № 99, służyć mające za wskazówkę przy rozpoznawaniu spraw serwitutowych, tudzież opierając się na prawie z dnia 21 (4) maja 1876 r., uznać należy, że gdy właściciel majątku, złożywszy wykaz poniesionego przezeń uszczerbku, określił wartość tegoż i stratę udowodnił świadkami, to instytucje włościańskie po skonstatowaniu nadużycia użytkowania serwitutowego — o ileby żądane wynagrodzenie było zdaniem ich nieodpowiednie do wyrządzonego uszczerbku—powinny sprawdzić szacunek podany przez właściciela i wyjaśnić istotną wartość uszczerbku, lecz nie mają prawa odmawiać wszelkiego wynagrodzenia dlatego tylko, że wysokość tegoż określona przez właściciela wydaje się instytucjom tym niezupełnie dowiedziona (uk. 2 depart. z dnia 24 marca 1913 r., № 3301. Ibid. str. 163, art. 623).

6. Szacunek strat wynikłych wskutek niezaspokojenia włościan serwitutami określają ostatecznie miejscowe instytucje przy rozpoznawaniu istoty sprawy, dotyczącej się naruszenia prawa serwitutowego (uk. 2 depart. z dnia 13 grudnia 1890 roku, № 11430. Ibid. str. 163, art. 624).

7. Wybór tego lub innego sposobu szacowania strat, wyrządzonych wskutek naruszenia prawa serwitutowego, zależy od instytucji, które sprawy tego rodzaju rozpoznają w drugiej instancji i wydają co do istoty ich orzeczenia ostateczne (uk. 2 depart. z dnia 20 stycznia 1898 r., № 490. Ibid. str. 164, art. 625).

8. Powoływanie się komisarza na „trudności i nawet niemożliwość“ określenia wysokości strat, wyrządzonych właścicielowi wskutek

*) Skodyfikowany w art. 239 i nast Ks. IX, zob. dalej. (Przyp. Red.).

wypędzenia była włościańskiego w niewłaściwym czasie na obciążone serwitutem łąki, nie może być poczytane za podstawę legalną do odmówienia właścicielowi wynagrodzenia, o które zabiega trybem w prawie przewidzianym (uk. 2 depart. z dnia 12 grudnia 1895 r., № 8171. Ibid. str. 164, art. 626).

9. Ustaliwszy fakt wyrządzenie właścicielowi uszczerbku wskutek niewłaściwego pasania była włościańskiego, instytucje włościańskie nie mogą odmówić zasądzenia na rzecz jego wynagrodzenia pieniężnego na tej zasadzie, że wysokość tegoż wobec sprzecznych zeznań stron i podanych przez nie świadków, nie może być ściśle określona. Instytucje włościańskie obowiązane są istotną wysokość wyrządzonego właścicielowi uszczerbku określić drogą dochodzenia przeprowadzonego według przepisów, dołączonych do artykułu 118 Post. Kom. Urz.*), pun. 21, na zasadzie których w razie wątpliwości co do ściśłości posiadanych danych, instytucje włościańskie ze swej strony przedsięwzięją różne środki, celem ustalenia i wyjaśnienia okoliczności sprawy (uk. 2 depart. z d. 9 grudnia 1894 r., № 7630. Ibid. str. 164, art. 627).

10. Według ścisłego brzmienia pun. a prawa z dnia 4 maja 1876 r. instytucje włościańskie obowiązane są do przeprowadzenia dochodzenia w przedmiocie wysokości poniesionych przez właściciela majątku lub włościan strat i przeprowadzać takowe w każdym danym wypadku z osobna, niezależnie od dawniej zapadłych w tej kwestji decyzji instytucji włościańskich (uk. 2 depart. z d. 28 lutego 1894 r., № 1422. Ibid. str. 164, art. 628).

11. Zasądzenie na rzecz właściciela odszkodowania za pasanie była włościańskiego na łące dworskiej nieodpowiednio do wyrządzonego uszczerbku, ustalonego przez komisarza drogą dochodzenia, lecz w sumie, jaką właściciel osiągnąłby, gdyby za pieniądze przyjął bydło to do pasania na swej łące, nie może być poczytane za prawidłowe (uk. 2 depart. z d. 7 grudnia 1899 r., № 6331. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 196, art. 184).

12. Wynagrodzenie pieniężne za straty, wynikłe z powodu nadużycia przez włościan służebności leśnej lub wskutek ścieśnienia ich w użytkowaniu z tejże, może być zasądzone stronie poszkodowanej tylko do wysokości istotnie poniesionych przez nią strat, określenie zaś wysokości tychże powinno się opierać na dochodzeniu, mogącym wyświecić stan lasu w roku 1864 i tę ilość materiałów serwitutowych jaką przy takim stanie lasu włościanie mogli otrzymywać corocznie, nie doprowadzając lasu do wyniszczenia, ponieważ ilość materia-

*) Sposób przeprowadzania pomienionego dochodzenia wskazany jest w pun. 21 art. 118 Post. Kom. Urz., w kodyfikacji art. 248 Ks. IX, zob. niżej. (Przyp. Red.).

łów serwitutowych podana w tabeli likwidacyjnej, wskazuje tylko maksymalną rozciągłość przysługujących włościanom serwitutów, zgola zaś nie tę ilość, jakiej włościanie mogą corocznie wymagać od właściciela lasu niezależnie od przestrzeni i stanu lasu w r. 1864, obciążonego serwitutami (uk. 2 depart. z dnia 28 listopada 1902 r., № 7679. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 164, art. 629).

13. Decyzje instytucji włościańskich w przedmiocie określenia wysokości wynikłego ścieśnienia (włościan) w użytkowaniu z serwitutów leśnych powinny być oparte nie na istniejących w tabelach likwidacyjnych wpisach, określających prawo włościan do pewnej ilości fur opału, i nie na rozległości potrzeb włościan, lecz na dochodzeniu celem wyświeetlenia tej ilości, z jakiej włościanie istotnie korzystali w czasie wydania ukazów z d. 19 lutego 1864 r. i korzystać mogli odpowiednio do zasobów lasu, nie doprowadzając go do wyniszczenia (uk. 2 depart. z d. 3 czerwca 1903 r., № 4214 i z dnia 26 lutego 1908 r., № 1085. Ibid. str. 165, art. 630).

14. Na mocy prawa z d. 4 maja 1876 r. instytucje włościańskie powinny przywracać prawo naruszone, jeśli to jest możliwe bez uszczerbku dla obu stron, lub też zasądzać wynagrodzenie pieniężne za straty wyrządzone; przytem, w stosunku do pastwiskowego serwitutu na polach dworskich, instytucje włościańskie powinny brać pod uwagę rozległość użytkowania, jaka była w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z d. 26 marca 1901 r., № 1625. Ibid. str. 165, art. 631).

15. Taksa, zatwierdzana w porządku art. 698 ustawy leśnej, ustanowiona jest prawem dla określenia uszczerbku, jaki właścicielom lasów prywatnych uczynić mogą rabusie leśni, wyrabujący drzewa, zaś taksa, zatwierdzana w porządku art. 223 tejże ustawy określa wartość materiałów leśnych, przeznaczonych w lasach skarbowych na sprzedaż; wobec tego, że każda ze wzmiankowanych taks posiada swe specjalne przeznaczenie, żadna z nich związku ze sprawami, tyjącami się naruszeń prawa serwitutowego, nie ma i dla spraw tych istnieje odrębne prawo, mianowicie przepisy z d. 4 maja 1876 r. (uk. 2 depart. z dnia 4 lipca 1897 r., № 3798, str. 165, art. 632).

16. Na mocy art. 2966 Post. Kom. Urz. i pun. a prawo z dnia 4 maja 1876 roku wynagrodzenie pieniężne za naruszenie prawa serwitutowego powinno być zasądzane do wyrządzonego uszczerbku, określanego przez Komisarza i Zarząd gubernialny do spraw włościańskich drogą dochodzenia; przeto taksa rządowa nie może stanowić podstawy do określania wysokości wynagrodzenia w sprawach, tyjących się nadużyć prawa serwitutowego, przez włościan spełnionych (uk. 2 depart. z dnia 26 czerwca 1895 roku, № 4780. Ibid. str. 165, art. 633).

17. Zgodnie z prawem z dnia 21 (4) maja 1876 roku, przy rozpoznawaniu skarg na naruszenie lub nadużycie praw do służebności wynagrodzenia pieniężne zasądza się odpowiednio do istotnie poniesionego uszczerbku, przeto za podstawę do określenia przypadającego właścicielowi wynagrodzenia nie może służyć podzielenie normalnej rocznej opłaty dzierżawnej przez liczbę dni okresu pastwiskowego i pomnożenie następnie otrzymanej cyfry przez liczbę dni nielegalnego pasania bydła włościańskiego. Podobne obliczenie w praktyce jest niewłaściwe, ponieważ częstokroć szkoda wynikła wskutek wypędzenia bydła może w jednym dniu znacznie przewyższać tę cyfrę, jaką otrzymamy dzieląc przez ilość dni (uk. 2 depart. z dnia 26 maja 1908 roku, № 3086. Ibid. str. 166, art. 634).

18. Zasądzenie od włościan za zniszczenie młodych porostów w zagajniku wynagrodzenia pieniężnego, obliczonego od każdej sztuki bydła, nie jest zgodne ze wskazówkami prawa z dnia 4 maja 1876 roku, co do tego, by odszkodowanie za nadużycie prawa serwitutowego ściśle odpowiadało rzeczywistej wartości uszczerbku. Ponieważ właściciel stratę swą upatruje w zniszczeniu młodych porostów w zagajniku, to pytanie jaka ilość bydła zniszczenie to spowodowała, nie posiada w tej sprawie żadnej wagi i określenie wynagrodzenia od sztuki bydła bynajmniej nie prowadzi do ustalenia wysokości istotnych strat i jest tylko arytmetycznem obliczeniem, nie odpowiadającym rzeczywistemu uszczerbkowi (uk. 2 depart. z dnia 29 stycznia 1913 roku, № 1216. Ibid. str. 166, art. 635).

19. Przy określaniu strat, wyrządzonych właścicielowi przez włościan wskutek nadużycia praw do służebności pastwiskowej, można brać pod uwagę wykaz asekuracyjny bydła włościańskiego, nie nadając temuż jednak znaczenia dokumentu bezspornego (uk. 2 depart. z dnia 2 czerwca 1892 r., № 5218. Ibid. str. 166, art. 636).

20. Niezameldowanie do wójta gminy w dokonaniem naruszeniu lub nadużyciu praw do służebności samo przez się nie pozbawia strony poszkodowanej prawa do wynagrodzenia za poniesioną przez nią stratę, gdy ta dowiedziona zostanie przy rozpoznaniu okoliczności sprawy (uk. 2 depart. z dnia 16 października 1887 roku, № 4032 i z d. 19 października 1890 r., № 9145. Ibid. str. 166, art. 637).

21. Gdy właściciel majątku, wbrew wymaganiom pun. 12 przepisów, dołączonych do art. 2966 Post. Kom. Urz. nie zamelduje wójtowi gminy o dokonanych przez włościan nadużyciach prawa serwitutowego, to okoliczność ta dla instytucji włościańskich nie daje zasady do oddalenia akcji właściciela w przedmiocie wynagrodzenia, ponieważ według brzmienia pun. 12 i 13 wzmiankowanych przepisów to zameldowywanie przewidziane jest w prawie jedynie w interesie tegoż właściciela (uk. 2 depart. z dnia 26 maja 1908 r., № 3144. Ibid. str. 166, art. 638)).

22. Protokoły o naruszeniach praw serwitutowych, sporządzane na zasadzie pun. 12 i 13 przepisów, dołączonych do art. 2966 Post. Kom. Urz. w ogólności nie stanowią niewzruszonego dowodu, któryby czynił zbytecznem sprawdzanie treści takowych wskutek zadających mu kłamliwych oświadczeń stron przy rozpoznawaniu sprawy. Tem nie mniej, we wszystkich wypadkach, gdy prawdziwość treści pomienionych protokołów niezem obalona nie została, takowe nie mogą być z liczby dowodów wyłączone na tej jedynie zasadzie, że sporządził je sołtys, nie zaś wójt gminy, ponieważ na mocy art. 30 ukazu o urządzeniu włościan sołtys, jako pomocnik wójta gminy, nie tylko posiada prawo zastępowania wójta, lecz powinien zastąpić go w razach, gdy z powodu swej nieobecności lub z innych przyczyn legalnych wójt nie może osobiście dopełnić ciężącego na nim obowiązku (uk. 2 depart. z d. 26 marca 1897 r., № 1783. Ibid. str. 167, art. 639).

D. Tryb rozpoznawania sporów serwitutowych.

1. Na ścisłej zasadzie prawa z dnia 21 (4) maja 1876 r. wynagrodzenie pieniężne zasądzone bywa na rzecz strony poszkodowanej tylko na skutek zgłoszonego przez nią żądania i zasądzanie wynagrodzenia za uszczerbek, wyrządzony wskutek przestępstwa lub przestępku, nie należy do kompetencji instytucji do spraw włościańskich (uk. 2 depart. z d. 17 stycznia 1903 r., № 391. Ibid. str. 167, art. 640).

2. Instytucje włościańskie zgodnie z pun. 21 art. 118 Post. Kom. Urz. powinny przeprowadzić dochodzenie co do tego, kto mianowicie popełnił wskazane przez właściciela majątku naruszenia praw serwitutowych (uk. 2 depart. z dnia 8 maja 1906 r., № 3609. Ibid. str. 167, art. 641).

3. Gdy serwitut na mocy tabeli likwidacyjnej przysługuje każdemu właścicielowi osady włościańskiej zosobna, to odpowiedzialnymi wobec właściciela majątku za nadużycia takiego serwitutu są oddzielni gospodarze i akcja w przedmiocie strat powinna być zgłoszona tylko odnośnie do tych gospodarzy, którzy nadużyli prawa do służebności, gromada zaś w takim wypadku nie jest obowiązana odpowiadać za straty, jakie właścicielowi majątku wyrządzili oddzielni członkowie gromady (uk. 2 depart. z d. 15 stycznia 1902 r., № 166. Ibid. str. 167, art. 642).

4. Sprawy, dotyczące się ścieśnienia i nadużycia prawa do służebności, należą do spraw spornych, które w instytucjach włościańskich powinny być rozpoznawane nie inaczej, jak po uprzednim wezwaniu uczestniczących w sprawie stron do stawienia się do sprawy, jak tego wyma-

gają pun. 16 i 34, dołączonych do art. 118 Post. Kom. Urz. *) (uk. 2 depart. z dnia 28 maja 1891 r., № 4253. Ibid. str. 167, art. 643).

5. Przy rozpoznawaniu sporów serwitutowych oględziny leśnych okręgów, obciążonych serwitutami, stanowi tylko środek według uznania miejscowych instytucji włościańskich przedsiębrany celem jaknajbardziej dokładnego wyjaśnienia słuszności skargi (prawo z d. 21 (4) maja 1876 r., pun. α—i pun. 21 i 34 art. 118 Post. Kom. Urz. (uk. 2 depart. z d. 20 stycznia 1909 r., № 201. Ibid. str. 168, art. 644).

6. Dana na zasadzie pun. 12 art. 2966 Post. Kom. Urz. skarżącemu możliwość proszenia o to, by nielegalnie wzięty przez włościan materiał leśny był odszukany i zasekwestrowany ma na widoku interes poszkodowanego (uk. 2 depart. z d. 4 maja 1912 r. № 4760. Ibid. str. 168, art. 645).

7. Decyzje instytucji włościańskich w sporach serwitutowych powinny być oparte wyłącznie na ścisłym i literalnym brzmieniu odnośnych przepisów prawa i wpisach zawartych, w tabelach likwidacyjnych, nie zaś na motywach natury praktycznej (uk. 2 depart. z d. 17 marca 1899 r., № 1179. Ibid. str. 168, art. 646).

8. Rozpoznając spory serwitutowe pomiędzy właścicielami majątków a włościanami, instytucje włościańskie przedewszystkiem powinny ustalić rozciągłość przysługujących włościanom i mieszczanom, na mocy ukazów z dnia 19 lutego 1864 r. i 28 października 1866 r., praw do służebności, idąc przytem za wskazówkami, mieszczącemi się w spisie serwitutowym zawartym w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym. Lecz, gdy w treści swej wpis ten nie udziela jasno określonych podstaw do ustalenia rozciągłości praw włościan do służebności, instytucje włościańskie powinny dojść, jaki był tryb użytkowania ze służebności w czasie wydania ukazów z dnia 19 lutego 1864 r., i czy zgodny z nim jest tryb użytkowania ze służebności w chwili wynikłego sporu serwitutowego; przytem instytucje włościańskie, stosownie do pun. 14 art. 2966 Post. Kom. Urz., tudzież do pun. 16, 20, 21 przepisów, dołączonych do art. 118 tychże postanowień, nie powinny poprzestawać na rozważeniu dowodów, złożonych przez strony, lecz mają z własnej inicjatywy przedsiębrać środki celem wyjaśnienia okoliczności sprawy (uk. 2 depart. z d. 4 maja 1912 r., № 4750. Ibid. str. 168, art. 647).

9. Rozpoznając spory, dotyczące się istoty i rozciągłości praw włościan do służebności, przysługujących im na mocy tabeli likwidacyjnej, instytucje włościańskie przedewszystkiem powinny mieć na uwadze, że wpisy zawarte w tabelach likwidacyjnych żadnej zmiany ulegać nie mogą,

*) Punkty art. 16 i 34 art. 118 Post. Kom. Urz. skodyfikowane w artykułach 243 i 261 Ks. IX; zob. niżej. (Przyp. Red.).

tylko, gdy wpisy te są nie dość jasne, instytucje włościańskie powinny rozważyć ścisły sens i znaczenie wpisów tabelowych; wreszcie, wydając swe decyzje instytucje, włościańskie opierać się powinny na postanowieniach, jakie w tym przedmiocie zapadły przy sporządzaniu lub sprawdzaniu tabel likwidacyjnych, i tylko wówczas, gdy postanowień takich nie było, mogą przeprowadzać dochodzenie celem wyjaśnienia trybu użytkowania ze służebności w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r. (uk. 2 depart. z d. 13 maja 1891 r., № 3757. Ibid. str. 168, art. 648).

10. O ile nie było dawnych decyzji instytucji włościańskich, wyjaśniających istniejący w tabeli likwidacyjnej wpis w części dotyczącej się grubości uschłych drzew, które włościanie mają prawo brać z lasu na swój użytek, wyjaśnienie wpisu pomienionego nastąpić powinno na podstawie dochodzenia faktu użytkowania w czasie wydania ukazów 19 lutego 1864 r., nie zaś na podstawie istniejącego dziś sposobu mierzenia grubości drzew, przeznaczonych w ogólności do wyrębu (uk. 2 depart. z d. 12 stycznia 1893 r., № 74. Ibid. str. 169, art. 649).

11. Decyzji komisarza w sporze serwitutowym, wydanej bez uprzedniego wezwania stron do stawienia się celem obecności przy rozpoznawaniu skargi, Zarząd gubernialny nie może rozpoznawać (co do istoty pomienionej decyzji) w drugiej instancji, i decyzja pomieniona musi być ponownie skierowana do komisarza, do nowego trybem ustanowionym rozpoznania w pierwszej instancji (uk. 2 depart. z d. 1 listopada 1905 r., № 6212. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 344, art. 343 *).

12. Gdy akcję w przedmiocie wynagrodzenia serwitutowego Komisarz uznał za niedowiedzioną i odmówił wynagrodzenia, to Zarząd gubernialny do spraw włościańskich, w razie, gdy rozpoznawszy sprawę w drugiej instancji uzna też akcję za słuszną, powinien, uchyliwszy decyzję Komisarza, przeprowadzić samodzielnie odpowiednie dochodzenie i wydać własną decyzję instancyjną, nie ma zaś prawa zwracać sprawy komisarzowi celem ponownego przezeń rozpoznania i określenia wysokości i wartości tego uszczerbku, którego w swej decyzji komisarz nie uznał za dowiedziony (uk. 2 depart. z d. 14 października 1898 r., № 4744. Ibid. str. 182, art. 166).

13. Gdy Zarząd gubernialny do spraw włościańskich, rozpoznawszy skargę apelacyjną na decyzję, powziętą przez Komisarza w pierwszej instancji w sprawie dotyczącej się ścieśnienia lub nadużycia praw do służebności uzna decyzję tę za nieprawidłową i podlegającą skutkiem tego uchyleniu, to nie może poprzestać na uchyleniu pomienionej decyzji, lecz jest obowiązany rozstrzygnąć dany spór i wyrzec co do istoty tegoż własne postanowienie, poprzednio trybem ustanowionym wyjaśniwszy okolicz-

*) Porównaj wyżej tezę 4. (Przyp. Red.).

ności sprawy (uk. 2 depart. z d. 15 listopada 1885 r., № 5160. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 62, art. 50).

14. Gdy Zarząd gubernialny do spraw włościańskich w drugiej instancji uzna spór, co do którego komisarz w pierwszej instancji wydał decyzję, oddalającą spór ten jako kompetencji instytucji włościańskich nie podlegający, za podlegający kompetencji tychże, to powinien decyzję komisarza uchylić i polecić komisarzowi rozpoznać istotę sprawy w pierwszej instancji (uk. 2 depart. z d. 1 czerwca 1913 r., № 6099. Ibid. str. 695, art. 791).

15. Gdy komisarz uzna oględziny miejscowe za zbyteczne, ma prawo rozpoznać spór serwitutowy w swojej kancelarii (uk. 2 depart. z d. 29 stycznia 1912 r., № 917. Ibid. str. 578, art. 611).

16. Ocena zeznań świadków jest atrybucją tych instytucji, które rozpoznają istotę sprawy, przeto nie podlega sprawdzeniu ze strony senatu (uk. 2 depart. z d. 29 stycznia 1912 r., № 917. Ibid. str. 578, art. 610).

17. Naoczna konfrontacja stron i świadków nie jest przewidziana w przepisach, określających tryb processualny rozpoznawania spraw w instytucjach włościańskich (art. 118 Post. Kom. Urz.), przeto i przy rozpoznawaniu sporów serwitutowych nie jest obowiązkową (uk. 2 depart. z d. 30 kwietnia 1913 r., № 4092. Ibid. str. 678, art. 766).

18. Zaskarżenie (trybem kasacyjnym do senatu.—Przyp. Red.) decyzji Zarządu gubernialnego w przedmiocie naruszeń prawa serwitutowego, jako mającej wagę tylko odnośnie do danego okresu użytkowania ze służebności, nie może wstrzymywać rozpoznawania spraw, wynikłych z naruszeń serwitutowych w następnych okresach tegoż użytkowania (uk. 2 depart. z d. 27 marca 1892 r., № 4063. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 169, art. 651).

19. Na podstawie przepisów art. 2966 Post. Kom. Urz. i prawa z d. 4 maja 1876 roku lokalne instytucje do spraw włościańskich, otrzymawszy skargę na naruszenie praw włościan do służebności, określonych w spisie, zamieszczonym w tabeli likwidacyjnej, obowiązane są ściśle określić istotę i wysokość naruszenia i wydać decyzję co do istoty sporu wynikłego, wyłącznie jednak w stosunku do tego tylko okresu serwitutowego, w którego ciągu wynikła sprawa sporna. Decyzje podobne, uwarunkowane danymi okolicznościami i stanem rzeczy w chwili wyniknięcia sporu, posiadają charakter tylko czasowy, przeto instytucje włościańskie nie mają prawa pomieszczać w decyzjach pomienionych żadnych rozporządzeń, ani wyjaśnień, których celem byłoby ustanowienie na przyszłość obowiązkowych warunków użytkowania serwitutowego (uk. 2 depart. z d. 28 lipca 1899 r., № 3014. Ibid. str. 169, art. 652).

ODDZIAŁ TRZECI. — O sposobie użytkowania z lasów obciążonych służebnościami włościańskimi.

1. Przepisy ogólne.

282. **139.** Właściciele lasów obciążonych służebnościami ustanowionymi przez najwyższe ukazy z dnia 19 lutego 1864 roku (40609—40612), co do rozporządzania się niemi i użytkowania z tych lasów, podlegają przepisom ustanowionym w artykułach następujących. 1875, 31 grud. (55435)

Post. Kom. Król. Pol., art. 1; 1910, 3 sierp. (34071) uchw. R. Min.

283. **140.** Właściciele lasów obciążonych służebnościami włościańskimi, którzy chcą rąbać las dla wyciągnięcia dochodu zarówno przez sprzedaż drzewa, jakoteż na użytek fabryk i innych zakładów lub w innym celu przemysłowym, mogą korzystać z lasu nie inaczej, jak tylko pod warunkiem prowadzenia prawidłowego gospodarstwa leśnego na zasadach w niniejszym (III) oddziale określonych. 1875, 31 grud. (55435) Post. Kom.

Król. Pol., art. 2.

Uwaga. W roku 1875 było postanowione: właścicielom lasów obciążonych służebnościami włościańskimi, wchodzących do składu majątków, przy których znajdują się warsztaty, fabryki i wogóle zakłady, działające przy pomocy ognia, pozostawia się prawo przedstawienia do d. 1 września 1877 roku na zatwierdzenie w ustanowionym porządku planu gospodarstwa leśnego; jeżeli zaś po upływie tego terminu, plan przedstawiony nie będzie bez przyczyn, zasługujących na uwzględnienie, jak na przykład, nieukończenia spraw co do ścisłego określenia rozciągłości służebności włościańskich (art. 151), to wyrąb przez właściciela lasu zostaje wstrzymany, aż do przedstawienia przezeń planu gospodarstwa leśnego. Jeżeli zaś plan we wskazanym terminie będzie przedstawiony, to do jego zatwierdzenia i wprowadzenia w wykonanie Zarząd gubernialny do spraw włościańskich może na skutek starań właściciela wydawać mu pozwolenie na rąbanie drzewa potrzebnego do prowadzenia jego zakładów, przestrzegając przytem, aby rąbanie to było zgodne z planem gospodarstwa leśnego. Tamże, art. 4.

284. **141.** Rąbanie lasu rosnącego przez właścicieli na swoje domowe potrzeby, bez prowadzenia prawidłowego gospodarstwa, dozwala się w tych majątkach, gdzie niema skarg uzasadnionych ze strony włościan na ograniczenie przy użytkowaniu z przypadających im według tabel likwidacyjnych służebności, z warunkiem, aby takie użytkowanie z lasu ze strony

właściciela nie doprowadzało do zmniejszenia się jego przestrzeni i, odpowiednio do naturalnego odrastania, nie wyczerpywało zapasu drzewa. Tamże, art. 3; 1898, 8 czerw. (15608) IV, art. 1.

285. **142.** Urządzenie lasów obciążonych służebnościami podług planów gospodarstwa leśnego, zatwierdzonych na zasadzie przepisów niniejszego (III) oddziału, nie pozbawia włościan, którzy użytkują w tych lasach ze służebności, prawa do wynagrodzenia, według przepisów artykułów 131—138, za ograniczenie w ich użytkowaniu ze służebności, które wynikało z powodu dowolnych wyrębów lub innych niewłaściwych rozporządzeń właścicieli lasów. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 5, uw.

286. **143.** Właściciele lasów mniejszej przestrzeni niż dziewięćdziesiąt morgów, lub choćby i większej przestrzeni w ogólnej sumie oddzielnych części lasu do jednego majątku należącego, jeżeli z tych części mają być urządzone oddzielne jednostki gospodarcze, stosownie do art. 157, mogą, jako wyjątek z ogólnego porządku, dokonywać wyrębu takich lasów działkami bez zatwierdzenia na te lasy planu gospodarstwa leśnego z warunkiem, aby wyręb ten nie przenosił uszczerbku prawom włościan do służebności lub nie wyczerpywał zapasu drzewa, jak również nie przeszkadzał naturalnemu odrastaniu wyrabanych przestrzeni. Pasanie bydła na wyrabanych działkach tych lasów jest zabronione do czasu, aż młode porosty na nich dojdą do lat piętnastu. Tamże, art. 6; 1899, 8 czerw. (15608), art. 2.

287. **144.** Właściciele lasów, które uznane zostały za ochronne, mogą czynić starania w miejscowym Komitecie ochrony lasów, o delegowanie rządowego technika leśnego w celu urządzenia lasu ochronnego i sporządzenia dla niego planu gospodarstwa leśnego według przepisów niniejszego (III) oddziału. Rozchody na delegowanie technika leśnego idą na rachunek skarbu, a rozchody na urządzenie lasu i sporządzenie planu, ponoszą właściciele lasów z własnych funduszków. 1898, 8 czerw. (15608) IV, art. 5.

288. **145.** W lasach, które uznane zostały przez Komitet ochrony lasów za ochronne, wyręb drzew rosnących, za wyjątkiem tych, które należy wyrębać tytułem służebności, jest wzbroniony aż do zatwierdzenia planu gospodarstwa leśnego, sporządzonego na podstawie przepisów niniejszego (III) oddziału. Tamże, IV, art. 3.

289. **146.** Do rozpoznawania spraw, dotyczących ochrony lasów obciążonych służebnościami włościańskimi utworzone zostają Zarządy połączone: miejscowego Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich i miejscowego Komitetu ochrony lasów. Kompetencji Zarządów połączonych podlegają: 1) podział lasów obciążonych służebnościami włościańskimi,

w celu ustanowienia nad nimi nadzoru, pomiędzy Komisarzami do spraw włościańskich a urzędnikami skarbowego Zarządu leśnego i policji; 2) wydawanie pomienionym urzędnikom pełnomocnictw do wszczynania dochodzeń sądowych, a także do wnoszenia skarg i opozycji na wyroki sądowe i decyzje w sprawach o uchybienie przepisom, dotyczącym użytkowania z lasów obciążonych służebnościami włościańskimi; 3) wydawanie, na zasadzie uwagi 2 do art. 724 Ustawy leśnej (wyd. 1905 r.), wspomnianym urzędnikom stałych pełnomocnictw do chwilowego wstrzymywania niezgodnego z prawem wyrębu w lasach, które są obciążone służebnościami, a nie są urządzone według przepisów niniejszego (III) oddziału, niezwłocznie po ujawnieniu takiego wyrębu; 4) udzielanie tymże urzędnikom szczegółowych wskazówek co do ciążących na nich obowiązków i sposobu ich wykonania, jakoteż co do trybu zdawania przez nich sprawy ze swych czynności; 5) rozpatrywanie doniesień urzędników, którym powierzona została kontrola nad lasami, o uchybieniu przepisom, ustanowionym do użytkowania z tych lasów, i wydawania w odpowiednich wypadkach co do tych doniesień decyzji o zabronieniu właścicielom wspomnianych lasów wszelkiego w nich wyrębu; 6) ustanawianie terminów dla sztucznego zalesienia przez właścicieli lasów obciążonych służebnościami włościańskimi wykarczowanych lub niewłaściwie wyrąbanych przestrzeni oraz zatwierdzanie kosztorysów na wykonanie tego zalesienia przez urzędników skarbowego urzędu leśnego i 7) rozpatrywanie planów gospodarstwa leśnego w tych, obciążonych służebnościami włościańskimi lasach, które uznane zostały przez Komitet ochrony lasów w całości lub w części za ochronne. 1893, 8 czerw. (15608) II, art. 1; 1902, 28 czerw. (21777) uchw. Kom. Min.

290. **147.** Urzędnicy skarbowego zarządu leśnego, którym powierzony został nadzór nad lasami służebnościowymi, w razie ujawnienia takich w tych lasach wykroczeń, którym kres położyć powinna decyzja komisarza do spraw włościańskich (art. 179), donoszą o pomienionych wykroczeniach właściwemu komisarzowi. 1898, 8 czerw. (15608) II, art. 1, uw.

291. **148.** Skargi na postanowienia połączonych Zarządów w sprawach, wskazanych w punktach 5—7 artykułu 146, podaje się w terminie trzymiesięcznym od dnia ich ogłoszenia do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich guberni Królestwa Polskiego. Skargi te podaje się do Zarządów połączonych, które w terminie dwudniowym od dnia ich otrzymania przedstawiają je według przeznaczenia, łącznie ze swemi objaśnieniami. Tamże, II, art. 2.

292. **149.** Ministrowi spraw wewnętrznych i Głównozarządzającemu urządzeniami ziemskimi i rolnictwem, po porozumieniu się ich wzajem-

nem, przysługuje prawo udzielania Zarządom połączonym szczegółowych instrukcji co do sposobów i form wykonywania ciążących na tych instytucjach obowiązków. 1898, 8 czerw. (15608) II, art. 4; 1905, 6 maja (26172) uk. imien.

I. Kompetencja Połączonych Zarządów.

1. Do kompetencji Zarządów Połączonych, między innemi, należy wydawanie pozwoleń na karczunek tych działek, które na mocy układu dobrowolnego w przedmiocie zamiany serwitutów lub gruntów mają, po wyrąbaniu lasu, przejść na własność włościan. Przed zatwierdzeniem podobnego układu Zarządy gubernialne do spraw włościańskich obowiązane są sprawę karczunku w pomienionych działkach przekazać Zarządowi Połączonemu do rozpoznania (uk. 1 Ogól. Zebrania senatu z d. 27 lutego 1906 r., № 1974. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 332, art. 331).

2. Wszczynianie spraw sądowych z powodu dokonanego przez właściciela wyrębu lasu niezgodnego z planem gospodarstwa leśnego należy do atrybucji Zarządów Połączonych (uk. 2 depart. z d. 24 kwietnia 1904 roku, №№ 3335—3336. Ibid. str. 301, art. 300).

3. Na Połączone Zarządy gubernialnych zarządów do spraw włościańskich i Komitetów ochrony leśnej włożona jest nie tylko ochrona interesów włościan, lecz i nadzór nad zachowaniem w całości lasów (uk. 2 depart. z d. 8 maja 1909 r., № 3694. Ibid. str. 463, art. 469).

4. Nie należy do kompetencji Zarządów Połączonych ani udzielanie właścicielowi lasu pozwoleń na wyręb tegoż w okręgach, obciążonych serwitutami włościańskimi, ani decydowanie w sprawie, czy wyznaczone przez właściciela obszary leśne są wystarczające lub niewystarczające dla zaspokojenia przysługujących włościanom na mocy tabeli likwidacyjnej praw do służebności (uk. 2 depart. z d. 23 czerwca 1909 r., № 4564. Ibid. str. 470, art. 478).

5. Pociągnięcie właściciela lasu do odpowiedzialności na mocy decyzji Zarządu Połączonego posiada charakter jedynie rozporządzenia administracyjnego które nie pozbawia tegoż właściciela możliwości dowiedzenia we właściwym sądzie braku winy ze swej strony (uk. 2 depart. z d. 29 stycznia 1912 r., № 883. Ibid. str. 585, art. 619).

6. W razach, gdy właściciel majątku dokona niezgodnego z planem gospodarstwa leśnego wyrębu w jednej z części lasu, urządzonych według przepisów z d. 31 grudnia 1875 r., Zarząd Połączony ma prawo zabronić wyrębu we wszystkich częściach („daczach“) (uk. 2 depart. z d. 5 grudnia 1909 r., № 8097. Ibid. str. 475, art. 486).

II Uchylanie decyzji Zarządów Połączonych.

1. Na istniejący przy Wydziale ziemskim Zarząd do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego włożony jest nadzór nad prawidłową działalnością instytucji włościańskich, przeto temuż zarządowi przysługuje prawo uchylania, trybem nadzoru, uprawomocnionych decyzji Zarządów Połączonych, w razie zauważenia w nich jawnego naruszenia prawa (uk. 2 depart. z d. 5 grudnia 1909 r., № 8097. Ibid. str. 475, art. 485).

2. Na mocy najwyżej zatwierdzonego d. 28 lutego 1884 r. zdania rady państwa, tudzież zgodnie z wyjaśnieniem senatu z d. 24 kwietnia 1904 r., № 3336, Zarządowi do spr. włośc. gubernji Król. Pol., przysługuje prawo uchylania trybem nadzoru decyzji Zarządu Połączonego, nawet po uprawomocnieniu się tychże, o ile decyzje te wydane zostały z jawnem pogwałceniem prawa (uk. 2 depart. z d. 20 lutego 1907 r., № 1183. Ibid. str. 383, art. 381).

2. O sposobach, które winny być przestrzegane względem służebności włościańskich przy sporządzaniu i zatwierdzaniu gospodarstwa leśnego.

293. **150.** Pod prawidłowem gospodarstwem leśnem rozumie się wszelki, przez naukę leśnictwa przyjęty, system użytkowania z lasu, który ma na celu stałe utrzymanie lasu w takim stanie, aby cała jego przestrzeń stanowiła nieprzerwany ciąg właściwych miejscowości i gruntowi porostów drzewnych, podzielonych według lat na kolejne poręby, odpowiednio do przyjętego następstwa po sobie cięć, i znajdujących się, o ile można, w najlepszym stanie gęstości i zwartości. Wybór systemu gospodarstwa leśnego, odpowiednio do celów właściciela, do praw służebnościowych włościan i innych miejscowych okoliczności, pozostawia się do uznania właściciela z zachowaniem koniecznego warunku, aby coroczne użytkowanie z lasu ograniczone było do pewnej części jego powierzchni. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 8.

294. **151.** W celu sporządzenia i zatwierdzenia planu gospodarstwa leśnego w lasach obciążonych służebnościami włościańskimi, służebności te winny być dokładnie określone w sposób ustanowiony przez artykuły 119, 120 i 215—217. Na żądanie w tym przedmiocie właścicieli lasów obciążonych służebnościami włościańskimi, miejscowe instytucje włościańskie obowiązane są wydawać decyzje względem dokładnego określenia wielkości ciążących na tych lasach służebności, określając tę wielkość: dla służebności na naprawę budynków—ilością i wymiarem drzew, mających być corocznie lub perjodycznie wydawanemi włościanom; dla służebności na

naprawę ogrodzeń—ilością i wymiarem pali i żerdzi lub ilością fur chru-
stu wydawanych perjodycznie włościanom; dla złuźebności opałowej — co-
roczną ilością fur tych materiałów, które na to podług tabel likwidacyj-
nych są przeznaczone; wreszcie dla służebności pastwiskowych—rodzajem
i liczbą głów bydła, które włościanie mają prawo wypędzać na pastwisko
do lasu przez ten serwitut obciążonego. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom.

Król. Pol. art. 9.

Uwaga. W tych miejscowościach, w których włościanie biorą należny
im opał nie ogólnie używanymi w guberniach Królestwa Polskiego furami
parokonnemi, lecz wiązkami, płachtami, wózkami ręcznymi lub małymi
jednokonnymi wozami i t. p., służebność opałowa może być ściśle określo-
na wszystkimi tymi sposobami jej otrzymywania, lecz z tym warunkiem,
aby jednocześnie zostało określone, ile takich wiązek, płacht, ręcznych
wózków lub wozów jednokonnych i t. p. zawiera zwykła parokonna fura
włościańska. Tamże art. 9, uw.; 1898, 8 czerw. (15608) I.

295. **152.** W lasach obciążonych służebnością na naprawę budynków
włościańskich, przy sporządzaniu planu gospodarstwa leśnego, pod gospo-
darstwo wysokopienne powinna być wydzielona przynajmniej taka część
lasu, w której coroczne poręby będą zupełnie wystarczające na wydawa-
nie włościanom należnego im materiału drzewnego w ustanowionej tabeli
likwidacyjnej ilości i wielkości. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol.
art. 10.

296. **153.** W lasach obciążonych służebnością opałową, która polega na
zbieraniu leżaniny, suszu, gałęzi, kopaniu pni, jak również na otrzymywa-
niu wszelkich innych materiałów na opał, tudzież w lasach obciążonych
służebnościami na naprawę płotów i otrzymywanie innych materiałów do
naprawy, system zastosowanego gospodarstwa leśnego może być przez
niego wybrany, stosownie do jego gospodarskich zapatrywań: wysokopien-
ny, niskopienny, mieszany lub inny, z tym warunkiem aby wybierany
przez niego system nie zmierzał ani do zmniejszenia przestrzeni lasu, ani
do ograniczenia włościan w otrzymywaniu należnego im podług tabeli
materiału na opał, ogrodzenia lub inne naprawy. Przytem o ile się okaże,
że służebność na opał, lub naprawę ogrodzeń przyznana została włościa-
nom podług tabeli w ilości przewyższającej naturalny i normalny przyrost
w lesie tych materiałów, które przeznaczone są na to w tabelach likwi-
dacyjnych, i włościanie w rzeczywistości nie wybierają z lasu tej zakre-
ślonej ilości materiałów, która jest oznaczona w tabelach likwidacyjnych,
okoliczność ta nie może służyć za przeszkodę do zatwierdzenia planu go-
spodarstwa leśnego, byleby plan ten był sporządzony tak, aby przyrost
tych materiałów w lesie, które podług tabel likwidacyjnych przeznaczone
są dla włościan, był o ile można równomierny. Tamże, art. 11.

297. **154.** Przy rozpoznawaniu w Zarządach gubernialnych do spraw włościańskich planów gospodarstwa leśnego co do lasów, w których wśród materiałów przeznaczonych dla włościan w tabelach likwidacyjnych na opał znajdują się gałęzie, powinno być określone: jakiej wielkości gałęzie, jako niezdatne na drwa, powinny być pozostawiane na użytek włościan, przy cięciu lasu w kolejnych porębach; również powinien być określony termin, w ciągu którego obowiązują się wybrać, o ile zechcą, pozostawione na ich użytek gałęzie z wyciętych poręb przed ich zamknięciem na zagajniki. Tamże, art. 12.

298. **155.** W lasach obciążonych służebnością pastwiskową zaprowadzany system gospodarstwa leśnego powinien być taki, aby na zagajniki zwalniane od paszenia bydła nie obracano więcej niż piątą część całej przestrzeni lasu. Zagajniki powinny być rozmieszczane tak, aby dostęp do części lasu wyznaczanych na paszenie bydła był o ile można dogodny i aby, w razie potrzeby, były wyznaczane przez zagajniki dla bydła włościańskiego przegony. Tamże, art. 13.

Uwaga. Wpisy prawa włościan do służebności pastwiskowych w tabelach likwidacyjnych, bez wzmianki o zabronieniu paszenia w zagajnikach lub z określeniem w przybliżeniu przestrzeni zagajników, nie mogą służyć za przeszkodę do zaprowadzenia prawidłowego gospodarstwa leśnego na podstawie przepisów niniejszego (III) oddziału. Tamże, art. 13 uw.

299. **156.** Przy sporządzaniu planów gospodarstwa leśnego dla lasów obciążonych służebnościami, jeżeli wśród tych służebności są służebności zbierania tak zwanej ściółki, t. j. igieł, mchu i t. d., właściciele mają prawo wprowadzać do planów gospodarstwa leśnego zakaz zbierania ściółki, oprócz zagajników, również i w porębach wyznaczonych do odnowienia w ciągu najbliższych lat dziesięciu, tndzież zakaz zbierania ściółki w jednych i tych samych miejscach częściej niż raz na trzy lata, przytem ze swej strony również nie powinni dokonywać zbierania ściółki w miejscach nie wskazanych na planie. Tamże, art. 14.

300. **157.** W tych majątkach, w których włościanie z różnych wsi użytkują ze służebności oddzielnie w różnych częściach lasów, plany gospodarstwa leśnego powinny być sporządzane tak, aby każda część lasu, oddzielnymi służebnościami obciążona, stanowiła odrębną jednostkę gospodarstwa leśnego z samodzielnym i niezależnym od innych części lasów porządkiem cięć. Uchylenie się od tych przepisów może być dopuszczane tylko w tych wypadkach, gdy urządzenie jednego porządku cięć nie krępuje w niczem użytkowania włościan ze służebności. Tamże, art. 15.

301. **158.** Właściciele lasów, w których według tabel likwidacyjnych przyznane jest włościanom prawo przy użytkowaniu ze służebności opałowej używać topora lub innego narzędzia (kulki i t. p.), o ile uznają taki sposób użytkowania dla swoich lasów za szkodliwy, a dla siebie nadzór nad nim za uciążliwy, mogą przy sporządzaniu planów gospodarstwa leśnego zamieszczać w nich propozycje o zamianie tych materiałów, które włościanie mają prawo otrzymywać z lasu, na drwa; drwa te powinny być wydawane włościanom w kolejnych porębach gotowe lub też na pniu, stosownie do życzenia właściciela. O ile pomiędzy stronami zainteresowanymi nie nastąpi zgoda co do ilości drzew, które powinny być wydawane włościanom zamiast przypadających im według tabel likwidacyjnych materiałów leśnych, za podstawę przy obliczeniu tych ilości powinny służyć następujące dane: 1) włościańska fura parokonna suszu, leżaniny lub gałęzi zawiera w sobie 20 stóp kubicznych masy drzewnej; 2) sążen leśny rąbanych szczelnie ułożonych drzew lub czwarta część kubicznego sążnia, zawiera sześćdziesiąt dwie i pół kubicznej stopy masy drzewnej i 3) różnica pomiędzy palnością rąbanych drzew a palnością suszu, leżaniny i gałęzi jest proporcjonalna stosunkowi 72:37. Po zatwierdzeniu planów właściciel ma prawo albo zezwolić włościanom na zbieranie opału w sposób poprzedni, albo wydawać im w kolejnej porębie na podstawie ustanowionego planu gospodarstwa leśnego, drwa za całą tę ilość należnych im materiałów, która z kolejnej poręby nie może być wybrana; wobec wydawania włościanom na zaspokojenie służebności opałowej drzew w porębie kolejnej właściciel ma prawo zakazać włościanom wjeżdżać i wchodzić po opał do innych części lasu. 1875, 31 grud. (55345) uchw. Kom. Król. Pol., art. 16.

302. **159.** Właściciele obszernych lasów, na ogólnej przestrzeni których zabezpieczone są przyznane włościanom według tabel likwidacyjnych prawa służebnościowe, lecz w których włościanie, ze względu na sam rozmiar ich praw służebnościowych, nie mogą użytkować ze służebności na całej przestrzeni lasu, mają prawo starać się o zatwierdzenie w ustanowionym porządku o zatwierdzenie planów gospodarstwa leśnego na taką część lub takie części swoich lasów, jakie instytucje włościańskie uznają za dostateczne do zabezpieczenia wszystkich ciążących na ich lasach służebności włościańskich. Po zatwierdzeniu tych planów gospodarstwa leśnego i wniesieniu ich, zgodnie z art. 172 do hipoteki, pozostała część lasów tegoż majątku przez to samo zostaje zwolnioną od ciążących na niej dotąd obowiązków służebnościowych. Tamże art. 17.

3. O sporządzaniu, rozpatrywaniu i zatwierdzaniu planów gospodarstwa leśnego.

303. **160.** Właściciel lasu, starający się o zatwierdzenie planu gospodarstwa leśnego, obowiązany jest przedstawić miejscowemu komisarzowi całkowity projekt urządzenia lasu sporządzony przez technika, z potrzebnymi do niego dokumentami i planami. Wszystkie dokumenty stanowiące projekt urządzenia lasu powinny być podpisane zarówno przez właściciela lub jego pełnomocnika, jak przez technika, który projekt sporządzał 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 18.

304. **161.** Przedstawiony do zatwierdzenia na zasadzie przepisów niniejszego (III) oddziału projekt urządzenia lasu powinien być sporządzony zgodnie z instrukcją dla urządzania lasów prywatnych, wydaną w roku 1861 przez Dyрекcję Główną Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego*) z tym warunkiem, aby w protokule urządzenia lasu szczegółowo było wyjaśnione w osobnym rozdziale, w jaki sposób będą zaspakajane ciężące na lesie służebności włościańskie, i aby wszystkie dokumenty, projekt stanowiące, były sporządzone w języku rosyjskim. Tamże, art. 19.

305. **162.** Komisarz, po otrzymaniu takiego projektu, obowiązany jest przekonać się przez oględziny na miejscu o tem, że przedstawione przez właściciela plany zgodne są z naturą, t. j., że w rzeczywistości w urządzanym lesie znajduje się ta przestrzeń i ten rodzaj lasu, jakie wskazane są na planie i w rejestrach jemu przedstawionych. W tym celu komisarz ma prawo żądać od właściciela dokonania przez jeometrę sprawdzenia w swojej obecności, jak również obecności przy sprawdzaniu technika leśnego, który plan sporządzał, dla niezbędnych ze strony jego wyjaśnień. W wypadkach, gdy to okaże się koniecznem, komisarz może prosić Zarząd gubernialny o delegowanie technika leśnego do pomocy przy sprawdzaniu planu gospodarstwa leśnego. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 20.

306. **163.** O dokonaniem sprawdzeniu przedstawionego mu planu lasu komisarz spisuje protokół w obecności właściciela lasu lub jego pełnomocnika, osób wybranych przez włościan, posiadających na lesie prawo służebności, miejscowego sołtysa i trzech postronnych, nie należących do gromady, świadków (których komisarz przywołuje przeważnie z pośród sołtysów wsi sąsiednich). Protokół zostaje odczytany przez komisarza stronom obecnym, przyczem mogą one prosić, o wciągnięcie do protokołu

*) Instrukcja ta dołączona jest w końcu niniejszego (III) oddziału. (Przyp. Red.)

uczynionych przez nie wniosków; następnie protokół zostaje przedłożony stronom i świadkom do podpisu. W razie odmowy podpisu przez którąkolwiek ze stron, komisarz czyni o tem wzmiankę w samym protokole. Tamże, art. 21. Por. 1864, 19 lut. (40612), art. 38.

307. **164.** Jeżeli plany okażą się niezgodne z naturą i fałszywie sporządzone, komisarz zwraca je właścicielowi z objaśnieniem o znalezionych błędach i o przyczynie zwrotu; jeżeli zaś przedstawione przez właściciela plany okażą się zgodne z rzeczywistym położeniem lasu, komisarz przedstawia plany do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich z całym operatem sprawdzenia; jednocześnie komisarz przedstawia do Zarządu wyciąg z tabeli likwidacyjnej o rodzaju i rozmiarze wszystkich obciążających las służebności włościańskich oraz swój wniosek co do projektowanego planu gospodarstwa leśnego. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 22.

308. **165.** Na posiedzenie Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich, na które wyznaczone będzie rozpoznanie sprawy, wzywani zostają na wyznaczony termin zarówno właściciel lasu lub jego pełnomocnik, jak i wybrani przez włościan posiadający na lesie prawa służebnościowe; właściciel może, o ile zechce, prosić o dopuszczenie w celu złożenia objaśnień w Zarządzie technika leśnego, który plan sporządzał. Tamże, art. 23.

309. **166.** Na posiedzeniu Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich niezależnie od składu Zarządu określonego w artykule 314 Org. Zarz. guberni Królestwa Polskiego, powinni być obecni: po pierwsze, Komisarz, który sprawdzał plan na gruncie i po drugie, w charakterze biegłego, leśny urzędnik techniczny z mianowania Naczelnika miejscowego Zarządu Rolnictwa i Dóbr Państwa; ten ostatni — tylko z prawem głosu doradczego, lecz wnioski jego powinny być wciągane do dziennika Zarządu lub do niego dołączane. Tamże, art. 24; 1880, 8 sierp. (61287) uk. Im., art. 4; 1884, 28 grud. (2635) II; 1902, 12 czerw. (21694) I, II, art. 2.

310. **167.** Zarząd gubernialny, po rozpoznaniu sprawy, postanawia swoją decyzję albo o uznaniu przedstawionego przez właściciela planu gospodarstwa leśnego za sporządzony zgodnie z przepisami niniejszego (III) oddziału i za podlegający zatwierdzeniu, albo o uznawaniu za sporządzony niezgodnie z tymi przepisami i niepodlegający zatwierdzeniu. W jednym i w drugim wypadku Zarządy gubernialne wskazują podstawy swoich decyzji. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol. art. 25.

311. **168.** Decyzje Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich ogłaszane zostają albo na samem posiedzeniu stronom obecnym, przyczem od-

bierane zostają od nich podpisy o wysłuchaniu decyzji, albo przez miejscowego komisarza. Nadto, o ile przedstawiony przez właściciela plan gospodarstwa leśnego uznany będzie za podlegający zatwierdzeniu, Zarząd gubernialny poleca właścicielowi dostarczenie trzech egzemplarzy planu gospodarstwa leśnego, podpisanego przez samego właściciela lub jego pełnomocnika i przez technika, który plan sporządzał, dla przesłania ich do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich w guberniach Królestwa Polskiego. Tamże, art. 26; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

312. **169.** Skargi na decyzje Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich zanoszone zostają do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich w guberniach Królestwa Polskiego w terminie trzymiesięcznym od dnia ogłoszenia decyzji. Skargi te powinny być podawane do samych Zarządów gubernialnych, objaśnienie o czym stronom przy ogłoszeniu decyzji wkładana te Zarządy jako obowiązek. 1875, 31 grud. (55345) uchw. Kom. Król. Pol. art. 27; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

313. **170.** Plany gospodarstwa leśnego, które uznane zostaną za podlegające zatwierdzeniu, po upływie ustanowionego na zaskarżenie decyzji Zarządu gubernialnego w tym przedmiocie terminu i po dostarczeniu przez właścicieli ustanowionej w artykule 168 ilości egzemplarzy projektu urządzenia lasu, przedstawione zostają przez Zarząd gubernialny do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich w guberniach Królestwa Polskiego łącznie z kopją zapadłych co do niego decyzji Zarządu gubernialnego i podanemi na nie skargami lub z objaśnieniem, że skargi w ustanowionym terminie nie wpłynęły. 1875, 31 grud. (55345) uchw. Kom. Król. Pol., art. 28; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

314. **171.** Istniejący przy Wydziale Ziemskim Zarząd do spraw włościańskich w guberniach Królestwa Polskiego, po rozpatrzeniu przedstawionych planów gospodarstwa leśnego zatwierdza je i czyni o tem na samych planach odpowiednie wzmianki; następnie jeden z trzech egzemplarzy tych planów dołącza do przechowywanych w archiwum Wydziału Ziemskiego oryginałów tabel likwidacyjnych tych wsi, które użytkują w urządzonym lesie ze służebności, a dwa pozostałe egzemplarze zwraca do miejscowego Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 29; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

315. **172.** Jeden egzemplarz zatwierdzonego planu gospodarstwa leśnego Zarząd gubernialny do spraw włościańskich komunikuje miejscowemu rządowi gubernialnemu celem wciągnięcia go do księgi hipotecznej odnosnego majątku, drugi zaś odsyła do komisarza celem wprowadzenia planu w wykonanie. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 30.

316. **173.** Łącznie z tem Zarząd gubernialny trybem ustanowionym w artykułach 215—217*) czyni postanowienie co do wniesienia odpowiednich wpisów dodatkowych do tabel likwidacyjnych tych wsi, które w lesie urządzonym użytkują z serwitutów. Tamże, art. 31.

4. O wprowadzeniu w wykonanie zatwierdzonych planów gospodarstwa leśnego i nadzorze nad przestrzeganiem tychże.

317. **174.** Otrzymaawszy zatwierdzony plan gospodarstwa leśnego, komisarz jest obowiązany zawiadomić o tem właściciela lasu i włościan, użytkujących w lesie ze służebności i łącznie z tem zaproponować właścicielowi, by wprowadził w wykonanie w naturze wszystkie podziały lasu, oznaczone na planie; w razie potrzeby komisarz wyznacza dla uskutecznienia tych czynności określony termin zależnie od pory roku, obszaru lasu i innych warunków miejscowych. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 32.

318. **175.** Właściciel lasu obowiązany jest zgodnie z planem zatwierdzonym: po pierwsze, wyraźnie oznaczyć w naturze granice lasu urządzonego, oddzielające go od innych lasów lub innych użytków, z usypaniem kopców lub ustawieniem słupów; po drugie, podziały lasu przy gospodarstwie wysokopiennem — na okręgi, przy niskopiennem zaś — na oddziały odznaczyć za pomocą wyraźnych wycięć z ustawieniem na nich słupów; po trzecie, podziały tego okręgu, od którego wyrąb zaczyna się ma, na poręby kolejne odznaczyć za pomocą mniejszych wycięć z ustawieniem na nich słupów mniejszych rozmiarów. O wykonaniu tych robót właściciel lasu zawiadamia komisarza celem wprowadzenia planu gospodarstwa leśnego w wykonanie. Tamże, art. 33.

319. **176.** Otrzymaawszy zawiadomienie o wykonaniu w lesie wszystkich ustanowionych w planie podziałów, komisarz wyznacza niedaleki o ile możliwości termin do wprowadzenia planu w wykonanie i na termin wyznaczony wzywa do przybycia na grunt właściciela lasu lub jego pełnomocnika, włościan, mających w lesie prawa serwitutowe, i miejscowego wójta gminy z trzema świadkami obcymi z pośród osiadłych mieszkańców gminy. Upewniwszy się przez oględziny osobiste, iż właściciel zażądał wymaganiom artykułu 175 i wyjaśniwszy obecnym główne zasady zatwierdzonego planu, komisarz ogłasza im o wprowadzeniu planu w wykonanie, i sporządza o tem protokół oraz proponuje stronom obecnym, wójtowi gminy i świadkom podpisać takowy. Tamże, art 34.

*) Niniejszej Ks. IX; zob. niżej. (Przyp. Red.).

320. **177.** Plan gospodarstwa leśnego ze wszystkimi należącymi doń dokumentami wręcza komisarz właścicielowi, uczyniwszy na planie napis o czasie wprowadzenia tegoż w wykonanie, włościanom zaś wydaje komisarz poświadczoną przezeń kopję protokołu urządzenia lasu a protokół o wprowadzeniu planu w wykonanie przedstawia do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich, który komunikuje takowy istniejącemu przy Wydziale Ziemskim Zarządowi do spraw włościańskich guberni Królestwa Polskiego celem dołączenia go do akt, dotyczących się tabeli likwidacyjnej. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 35; 1884, 28 lut (2058) I, II.

321. **178.** Plany gospodarstwa leśnego, zatwierdzone na podstawie wyżej przytoczonych przepisów dla części lasu, uznanych w następstwie, w całym swym składzie lub w części, za ochronne, zachowują swą moc i po uznaniu ich za takowe. 1898, 8 czerwca (15608) IV, art. 4.

322. **179.** Gdy dojdzie do komisarza wiadomość o dokonywanem przez właściciela cięciu lasu, niezgodnem z zatwierdzonym planem gospodarstwa leśnego, to jest on obowiązany po należytem zbadaniu wydać niezwłocznie decyzję o wstrzymaniu cięcia tego. Zaskarżenie do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich decyzji takiej nie wstrzymuje niezwłocznego wprowadzenia jej w wykonanie. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 36.

323. **180.** W razie jakiejś nieprzewidzianej klęski, jako to: pożaru, burzy lub uszkodzenia lasu przez szkodliwe owady, która wywoła konieczność odstąpienia na czas pewien od zatwierdzonego planu gospodarstwa leśnego, jako to: uprzątnięcia lasu uszkodzonego, nie licząc się z kolejną poręb, wyznaczenia poręb kolejnych w innym okręgu i t. p., właściciel lasu może prosić komisarza miejscowego, by pozwolił mu przedsięwziąć środki na skutek klęski, jaka się wydarzyła, komisarz, zbadawszy rzecz na miejscu, przedstawia do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich prośbę właściciela, wraz ze ścisłemi informacjami o stanie, do jakiego las na skutek spadłej nań klęski został doprowadzony. Tamże, art. 37.

324. **181.** Zarząd gubernialny do spraw włościańskich sprawę rozpoznaje trybem, wskazanym w artykułach 165 i 166 i wydaje swą decyzję, ściśle określającą, jakie części lasu zezwala się właścicielowi oczyścić od drzew uszkodzonych, w jakim terminie oczyszczenie to powinno być uskutecznione, jaka w związku z tem powinna nastąpić zmiana w porządku cięć kolejnych i nakoniec, i w jakiej mierze i jakim sposobem włościanie powinni być wynagrodzeni za czasowe ścieśnienie ich użytkowania serwitutowego, o ile ścieśnienie to nastąpi wskutek zezwolonego właścicielowi wyrębu lub uprzątnięcia lasu bez liczenia się z porządkiem, jaki w pla-

nie gospodarstwa leśnego jest ustanowiony. Wydając tę decyzję, Zarząd powinien mieć na uwadze głównie ten cel, by w możliwie najkrótszym okresie czasu przywrócić ustanowiony planem gospodarstwa leśnego porządek użytkowania z lasu, który ucierpiał wskutek wydarzonej klęski. Decyzje Zarządów gubernialnych w sprawach tego rodzaju podlegają zażalenie do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego w trzechmiesięcznym od dnia ich ogłoszenia terminie. Tamże, art. 38; 1884, 23 lut. (2058) I, II.

325. **182.** Po wprowadzeniu zatwierdzonego planu gospodarstwa leśnego w wykonanie, właściciel lasu ma prawo skutecznie, bez osobnego na to zezwolenia, wszelki wyrąb lasu, w planie ustanowiony, lecz jest obowiązany ściśle przestrzegać porządku planem ustanowionego pod grozą, w razie naruszenia przezeń planu zatwierdzonego, zabronienia mu wszelkiego cięcia lasu. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 39.

326. **183.** W razach: 1) naruszenia przez właścicieli lasów lub ich plenipotentów przepisów niniejszego (III) oddziału co do trybu użytkowania z tych lasów, lub planów gospodarstwa leśnego, zatwierdzonych na podstawie przepisów niniejszych; 2) dokonania przez nich lub przez ich plenipotentów cięcia lasu rosnącego na przestrzeniach, uznanych za ochronne, przed zatwierdzeniem planu gospodarstwa leśnego i 3) dokonania przez nich lub przez ich plenipotentów w lasach nieochronnych cięcia lasu rosnącego potem, gdy cięcie to zabronione zostało przez komisarza do spraw włościańskich lub Połączony Zarząd gubernialnego Zarządu do spraw włościańskich i Komitetu ochrony leśnej, lub dokonania niedozwolonego karczunku, czy obrócenia gruntu leśnego na inny użytek,—właściciele lasów, na mocy decyzji pomienionego Zarządu Połączonego, w terminie przez Zarząd ten określonym obowiązani są skutecznie sztuczne zalesienie wykarczowanych lub niewłaściwie wyrąbanych przestrzeni. W razie niewykonania przez właściciela lasu oznaczonych postanowień, jakoteż w razie niezadawalniającego wyniku sztucznego zalesienia, Zarząd Połączony poleca skutecznie tegoż urzędnikom skarbowego zarządu leśnego na rachunek właściciela lasu, podług kosztorysu przez tenże Zarząd zatwierdzonego. 1898, 8 czerwca (15608) IV, art. 6.

327. **184.** Użytkowanie ze strony włościan ze służebności w lesie urządzonym powinno się odbywać zgodnie z planem gospodarstwa leśnego i przytem trybem, w przepisach artykułów 121—138 ustanowionym. Na podstawie tychże przepisów dokonywa się rozpoznawania skarg, mogących wynikać wskutek naruszenia lub nadużycia praw do służebności w lasach urządzonych na zasadzie przepisów niniejszego (III) oddziału. 1875, 31 grudnia (55345) uchw. Kom. Król. Pol., art. 40.

328. **185.** W lasach, w których plany gospodarstwa leśnego nie są zatwierdzone, cięcie dokonywane niezgodnie z przepisami ustanowionymi, wstrzymuje się na wniosek miejscowego Komisarza mocą decyzji Połączonego Zarządu gubernialnego Zarządu do spraw włościańskich i Komitetu ochrony leśnej. Cięcie wzmiankowane może zostać chwilowo wstrzymane, niezwłocznie po wykryciu tegoż, przez urzędników instytucji mających nadzór nad lasami obciążonymi serwitutami włościańskimi, którym na podstawie punktu 3 artykułu 146 wydane zostały upoważnienia do utrzymywania wyrębu lasów. 1893, 8 czerwca (15608) IV, art. 7; 1902, 23 czerwca (21777) uchw. Kom. Min.

329. **186.** Gdy lasy lub części tychże zostaną trybem ustanowionym zwolnione od zobowiązań serwitutowych, Zarządy gubernialne do spraw włościańskich zawiadamiają o tem Komitet ochrony leśnej, by tenże przedsięwziął środki ku dalszej, na ogólnych zasadach, ochronie pomienionych lasów.

Art. 149 przytoczonych powyżej przepisów zastrzegł dla ministra spraw wewnętrznych i głównozarządzającego urządzeniami ziemskimi i rolnictwem, w porozumieniu ich wzajemnem, prawo udzielania Połączonym Zarządom gubernialnym Zarządów do spraw włościańskich i Komitetów ochrony leśnej szczegółowych instrukcji w przedmiocie wykonywania ciężeń na pomienionych instytucjach obowiązków. W myśl artykułu tego wydana została Instrukcja, zatwierdzona przez ministra spr. wewn. po porozumieniu z głównozarządzającym urządzeniami ziemskimi i rolnictwem 19 października 1911 r. Jest ona drobiazgowem rozwinięciem przepisów, zawartych w artykułach 178, 183, 185 i 186; składa się z sześćdziesięciu paragrafów, w sześciu rozdziałach, mianowicie: I. Organizacja nadzoru; II. Urzeczywistnienie nadzoru; III. Tryb i decydowanie spraw o nieprawym użytkowaniu z lasów; IV. Wydawanie pozwoleń na wyręb i obracanie udziałów leśnych w inny rodzaj użytków; V. Tryb rozpatrywania planów leśnych na lasy ochronne; VI. Tryb rozpatrywania przez połączony zarząd oraz prowadzenie biurowości i rachunkowości.

Instrukcji tej nie zamieszczamy w zbiorze niniejszym dlatego przede wszystkim że, nie stoi ona w związku bezpośrednim z ustawodawstwem agrarnem lecz z ustawą o ochronie lasów; następnie zaś, że nie posiada charakteru ustawy obowiązującej. Zaznaczamy tu jednak, że przy układaniu w przyszłości regulaminu dla polskich urzędów, którym powierzone będzie czuwanie nad ochroną lasów, instrukcję tę bardzo szczegółowo opracowaną należałoby mieć na uwadze. Natomiast, jako dodatek do artykułu 161, zamieszczamy tu w całości Instrukcję, wydaną w r. 1861 przez Dyрекcję Główną Tow. Kred. Ziem. w przedmiocie urządzania lasów prywatnych. Uważamy to za rzecz konieczną, ponieważ na instrukcję tę powołuje się artykuł wzmiankowany, jako na uzupełnienie swej treści. (Przyp. Red.).

Tezy do artykułów 139—186.

1. Przepisy z d. 31 grudnia 1875 r. rozciągają się i do lasów, połączonych z obrębem gubernji Królestwa Polskiego, lecz obciążonych

zonych serwitutami włościan osiadłych w Królestwie (uk. z d. 4 kwietnia 1902 r., № 2941. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 192, art. 721).

2. Przepisy z d. 31 grudnia 1875 r. nie rozciągają się do lasów skarbowych, ponieważ niema w nich mowy o służebnościach, przysługujących włościanom na mocy aktów nadawczych, dla wsi skarbowych, lecz jedynie o służebnościach zastrzeżonych w tabelach likwidacyjnych, a więc tylko w majątkach prywatnych (uk. 2 depart. z dnia 19 kwietnia 1896 r., № 2565. Ibid. str. 192, art. 722).

3. Nieumiarkowane ze strony właściciela lasu cięcie tegoż przed wprowadzeniem gospodarstwa leśnego stanowić może nawet po zatwierdzeniu planu leśnego powód do wszczęcia sprawy z tytułu ścieśnienia włościan w użytkowaniu ze służebności (uk. 2 depart. z d. 15 marca 1893 roku, № 2213. Ibid. str. 194, art. 725).

4. Przepisy z d. 31 grudnia 1875 r. obowiązkowo stosowane są tylko w tych majątkach, gdzie zostało wprowadzone prawidłowe gospodarstwo leśne (uk. 2 depart. z dnia 11 grudnia 1887 r., № 5117. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 128, art. 107).

5. Protokół objaśniający urządzenie leśne stanowi dokument, na którego zasadzie gospodarstwo leśne się prowadzi i na którego zasadzie włościanie zaspakajają swe służebności (uk. 2 depart. z d. 20 listop. 1887 r., № 4728. Ibid. str. 122, art. 101).

Cięcia w lasach urządzonych.

6. Jednorazowe wycięcie kilku poręb przed wprowadzeniem w wykonanie planu gospodarstwa leśnego na drugi okres cięcia niezgodne jest z przepisami z dnia 31 grudnia 1875 roku (uk. 2 depart. z d. 24 lutego 1909 roku, № 1343. Ibid. str. 448, art. 444).

7. W razie, gdy właściciel dokona niezgodnego z zatwierdzonym planem gospodarstwa leśnego cięcia lasu, Komisarzowi przysługuje prawo niezwłocznego wydania decyzji co do wstrzymania cięcia; wydając taką decyzję instytucje włościańskie powinny mieć na uwadze ten cel, aby w czasie możliwie jaknajkrótszym przywrócić ustanowiony w zatwierdzonym planie porządek użytkowania z lasu (uk. 2 depart. z d. 15 grudnia 1906 r., № 8486. Ibid. str. 382, art. 379).

8. W razie, gdy właściciel skutecznie niezgodne z planem gospodarstwa leśnego cięcie lasu w jednym z działów lasu, urządzonych według przepisów z d. 31 grudnia 1875 r., Zarząd Połączony ma prawo wstrzymać cięcie we wszystkich działach (uk. 2 depart. z dnia 5 grudnia 1909 r., № 8097. Ibid. str. 475, art. 486).

9. Niezgodne z zatwierdzonym planem gospodarstwa leśnego użytkowanie z części lasu stanowi powód dostateczny do zabronienia cięcia w całym majątku (uk. 2 depart. z d. 15 grudnia 1906 r., № 8486. Ibid. str. 382, art. 380).

10. Art. 5 przepisów z d. 31 grudnia 1875 r. nadaje właścicielom majątków prawo skuteczniać i zakończyć dozwołony im na mocy art. 31 ekstraordynar. dzien. Kom. Urz. wyrąb lasu, lecz nie zezwala na karczunek wyrąbanych przestrzeni, chociażby na karczunek ten uzyskane było przed wydaniem przepisów z dnia 31 grudnia 1875 roku zezwolenie w drodze art. 31 (uk. 2 depart. z dnia 27 kwietnia 1887 roku, № 2356. Ibid. str. 99, art. 79).

Art. 31 ekstraordynaryjnego (specjalnego) dziennika Komitetu Urządzającego zawierał przepisy dotyczące się cięcia lasów, obciążonych serwitutami włościańskimi. Na zasadzie pun. 3 pomienionych przepisów, gdy właściciel majątku pragnął wyciąć lub wykarczować znaczniejszą przestrzeń lasu, zwracał się o zezwolenie do Komisji spraw włościańskich, która po sprawdzeniu stanu rzeczy, wydawała zaświadczenie, iż przestrzeń lasu, jaka zostać ma po uskutecznieniu żadanego cięcia lub karczunku, jest dostateczna dla zaspokojenia przysługujących włościanom służebności. Przepisy te utraciły swą moc z chwilą wydania przepisów z d. 31 grudnia 1875 r.

11. Przysługujące właścicielom lasów, obciążonych służebnościami prawo na zasadzie art. 5 przepisów z dnia 5 grudnia 1875 roku, ukończenia cięcia lasu, dozwołonego przed wydaniem pomienionych przepisów, nie rozciąga się do karczunku tych przestrzeni leśnych, które nie były we właściwym czasie, t. j. przed wydaniem pomienionych przepisów wykarczowane i na których porósł las (dec. b. Kom. Czasowej z d. 15 grud. 1878 r., № 158. Zob. Sbor. riesz. Wr. Kom., str. 266).

12. Zabronienie wszelkiego cięcia lasu, przewidziane w art. 39 przepisów z d. 31 grudnia 1875 r., jako połączone z koniecznością odstąpienia na pewien czas od zatwierdzonego planu gospodarstwa leśnego, nastąpić może jedynie na mocy rozporządzenia Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich, wydanego na skutek wniosku komisarza (uk. 2 depart. z d. 26 czerwca 1902 r., № 4439. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 228, art. 216).

13. Przy powzięciu decyzji Zarządu gubernialnego w przedmiocie zabronienia wszelkiego cięcia lasu powinien być obecny rządowy technik leśny; decyzję tę można zaskarżyć do Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego (uk. 2 depart. z d. 26 czerwca 1902 r., № 4439. Ibid. str. 228, art. 217).

14. Termin cięcia poręb kolejnych powinien być oznaczony przy zatwierdzaniu planu gospodarstwa leśnego, w zależności od charakteru drzewostanów i od warunków projektowanego użytkowania z urządzanego lasu (uk. 2 depart. z d. 14 kwietnia 1906 r., № 3033. Ibid. str. 340, art. 338).

15. Odstępstwo od zatwierdzonego planu gospodarstwa leśnego, chociażby wywołane koniecznością, nastąpić może jedynie na skutek osobnej prośby właściciela o zezwolenie mu cięcia, w planie nieprzewidzianego; zezwolenia tego udziela Zarząd gubernialny trybem, przewidzianym w art. 38 przepisów z d. 31 grudnia 1875 r. (uk. 2 depart. Ibid. str. 30).

16. Zwłoka w zatwierdzeniu planu gospodarstwa leśnego na drugi okres cięcia nie stanowi zasady do jednorazowego wycięcia kilku poręb z lat, poprzedzających wprowadzenie planu tego (na drugi okres) w wykonanie (uk. 2 depart. z dnia 24 lutego 1909 roku, № 1343. Ibid. str. 448. art. 445).

17. Na zasadzie przepisów z d. 31 grudnia 1875 r., instytucje włościańskie zarówno w lasach urządzonych według tych przepisów, jak i w lasach nieurządzonych, mają prawo wstrzymywać wszelkie cięcie lasu, które pociągają za sobą wyniszczenie lasu i uszczerbek dla praw serwitutowych włościan (uk. 2 depart. z dnia 26 kwietnia 1893 r., № 3328. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 194, art. 727).

Sorządzania i zatwierdzanie planu gospodarstwa leśnego.

18. Porządek wydawania włościanom materiału budowlanego, ustanawiany przez instytucje włościańskie powinien być zastosowany do warunków prawidłowego gospodarstwa leśnego, a jednocześnie gwarantować włościanom możliwość otrzymania materiału pomienionego wtedy, kiedy takowy jest im istotnie potrzebny dla reperacji budynków (uk. 2 depart. z dnia 10 września 1901 r., № 4741. Ibid. str. 195, art. 728).

19. Ponieważ na zasadzie decyzji b. Komisji Czasowej z dnia 17 października 1880 r. materiał budowlany może być wydawany tylko z poręby kolejnej, przeto serwitut naprz. za rok 1905 nie może być zaspokojony z poręb 1907—1908 r. na tej jedynie zasadzie, że poręby te nie mogły być w r. 1905 wycięte (uk. 2 depart. z d. 3 czerwca 1908 r., № 3319. Ibid. str. 196, art. 729).

20. Przy określaniu ilości drzewa rąbanego, jaką właściciel lasu na mocy art. 16 przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r. pragnie wydawać włościanom wzamian materiałów leśnych, takich jak posusz, leżanina, gałęzie, powinna za podstawę obliczania służyć różnica między wartością opałową szczap rąbanych i posuszu i t. p., mającą się jak 72 do 37 (uk. 2 depart. z d. 3 maja 1891 r., № 3646. Ibid. str. 197, art. 733).

21. Dla uznania lasu za obszerny, czyli taki, do którego można zastosować art. 17 przepisów z d. 31 grudnia 1875 r., bynajmniej nie jest

potrzebne, aby las ten zawierał pewną określoną przestrzeń, potrzeba tylko, aby dla zabezpieczenia ciężących na tym lesie służebności włościańskich wystarczyć mogła pewna część tego lasu, tak iżby część pozostała tego już nie była konieczną dla ich zabezpieczenia (uk. 2 depart. z d. 11 lutego 1897 r., № 797, z d. 30 listopada 1899 r., № 6122 i z d. 30 marca 1900 r., № 2226. Ibid. str. 198, art. 738).

22. Artykuł 17 przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r. może być stosowany tylko wówczas, gdy instytucje włościańskie uznają, że część lasu objęta urządzeniem będzie najzupełniej dostateczną do zabezpieczenia wszystkich ciężących na lesie serwitutów włościańskich (uk. 2 depart. z dnia 6 października 1894 r., № 6204. Ibid. str. 199, art. 739).

23. Przy zastosowywaniu art. 17 przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r., w protokóle objaśniającym gospodarstwo leśne powinny być wyszczególnione takie dane, któreby usuwały wszelką wątpliwość co do tego, iż przysługujące włościanom służebności, ciężące na urządzanym lesie, będą najzupełniej zaspokojone z tej części tegoż, która objęta zostaje urządzeniem, zaś pewności tej nie można opierać jedynie na przestrzeni tej części i nie na przypuszczalnym obliczeniu kubicznej zawartości masy drzewnej, lecz na danych faktycznych, mianowicie—obliczeniu na próbnym przestrzeniach ilości i jakości materiałów w tych jednostkach użytkowania, jakie podaje tabela likwidacyjna, i prawidłowość tego obliczenia sprawdzić powinien Komisarz w swym protokóle sprawdzenia planu gospodarstwa leśnego, a następnie i Zarząd gubernialny do spraw włościańskich przy rozpatrywaniu planu, pod względem technicznym; tylko przy zachowaniu wszystkich pomienionych warunków, plan gospodarstwa leśnego, sporządzony z zastosowaniem art. 17 przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r., może być uznany za odpowiadający wymaganiom prawa (uk. 2 depart. z d. 30 marca 1900 r., № 2226 i z dnia 27 lutego 1901 r., № 841. Ibid. str. 199, art. 740).

24. Określenie zasobów lasu, na którym ma być urządzone gospodarstwo leśne i który powinien wystarczać na zaspokojenie ciężących na nim służebności włościańskich, w każdym konkretnym wypadku ma się opierać na danych faktycznych, uzyskanych drogą obliczenia na próbnym przestrzeniach ilości i jakości materiałów, sprawdzonego przez Komisarza i Zarząd gubernialny przy udziale technika leśnego (uk. 2 depart. z d. 11 lutego 1897 r., № 797 i z d. 30 listopada 1899 r., № 6122. Ibid. str. 199, art. 741).

25. Zastosowanie art. 17 przepisów z d. 31 grudnia 1875 r., dającego możność pewną część lasu zwolnić od obciążenia serwitutowego, ma skutek trwały, raz na zawsze, czyli że części lasu, niewłączone do obszaru zajętego pod gospodarstwo leśne, zwolnione zostają od serwitutów raz na zawsze, co powinno być zaznaczone również i w księdze hipotecznej (uk. 2 depart. z d. 18 kwietnia 1906 r., № 3211. Ibid. str. 199, art. 742).

Oczywiście, że wyekspirowanie lub skasowanie dla jakichbądź powodów planu gospodarstwa leśnego bynajmniej nie pociąga za sobą powrotu do dawnego—przed wprowadzeniem gospodarstwa leśnego z zastosowaniem art. 17—trybu zaspakajania służebności na całym obszarze lasu. Czy gospodarstwo leśne będzie prowadzone, czy zostanie zniesione, przestrzenie leśne raz już uznane jako zbędne dla zaspakajania serwitutów, w danej rozciągłości obciążających las, nazawsze zostają od służebności zwolnione. Ten nadzwyczaj ważny dla właścicieli obciążonej dziedziny skutek artykułu 17 wypływa konsekwentnie z warunku w artykule tym zastrzeżonego, mianowicie, iż pewna część lasu może zostać zwolniona od służebności włościańskich tylko wówczas, gdy część przeznaczona pod gospodarstwo leśne okaże się, na podstawie odpowiednich obliczeń, zupełnie wystarczającą dla zaspokojenia służebności. (Przyp. Red.).

Wprowadzanie planów gospodarstwa leśnego w wykonanie i nadzór nad przestrzeganiem tychże.

26. Gdy z jakichbądź przyczyn zajdzie konieczność czasowego odstąpienia od przepisów zatwierdzonego planu gospodarstwa leśnego, to procedura wyjednywania pozwoleń na pomienione odstąpienie od planu ma być identyczna z tą, jaką się stosuje przy rozpoznawaniu projektów gospodarstwa leśnego, a więc prośbę w tym przedmiocie rozważa przede wszystkim Zarząd gubernialny do spraw włościańskich w komplecie, ustanowionym w artykule 24 przepisów z dnia 31 grudnia 1875 roku (wymagana jest obecność rządowego technika leśnego). Decyzje w tym przedmiocie Zarządów gubernialnych mogą być zaskarżane do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego (uk. 2 depart. z dnia 26 czerwca 1902 r., № 4439. Ibid. str. 200, art. 744).

27. W razie, gdy właściciel majątku naruszy zatwierdzony plan gospodarstwa leśnego wskutek opóźnionego wycięcia poręby kolejnej, to instytucje włościańskie przede wszystkim powinny dążyć do przywrócenia naruszonego porządku cięć, celem zabezpieczenia interesów włościan, powinny uzupełnić plan, dodając do niego zastrzeżenie, że właściciel obowiązany jest do wynagrodzenia włościan za ścieśnienie ich praw serwitutowych, jeśli takowe nastąpi wskutek opóźnionego cięcia (uk. 2 depart. z d. 1 grudnia 1904 roku, № 8076. Ibid. str. 201, art. 745).

28. Wszelki prawem przewidziany środek, mający na celu uporządkowanie użytkowania z lasu, obciążonego na rzecz włościan serwitutami, nie tylko może być, lecz powinien być wprowadzony do planu gospodarstwa leśnego, chociażby takowy już był ostatecznie zatwierdzony. Podobne z prawem zgodne poprawki i uzupełnienia planu gospodarczego mogą być uskuteczniiane nawet po wprowadzeniu tegoż w wykonanie, ponieważ w prawie z r. 1875 nie ma żadnych zastrzeżeń co do tego, by zatwierdzony plan nie mógł być zmieniany i uzupełniany na skutek nowych okoliczności (uk. 2 depart. z d. 13 października 1895 r., № 6219. Ibid. str. 202, art. 746).

29. Na mocy przepisów z dnia 31 grudnia 1875 r. i art. 31 specjał. dzien. Kom. Urz. cięcie lasu, obciążonego służebnościami włościańskimi, instytucje włościańskie wstrzymać mogą tylko w tym wypadku, gdy drogą dochodzenia ustalą, że cięcie to pociąga za sobą niemożność użytkowania ze służebności; gdy zaś cięcie to pociąga za sobą tylko pewne ścieśnienie praw włościan do służebności, to okoliczność ta może stanowić powód jedynie do zasądzenia na rzecz włościan wynagrodzenia za doznane przez nich ścieśnienie, lecz nie stanowi powodu do wzbronienia cięcia (uk. 2 depart. z d. 11 listopada 1891 r., № 8401. Ibid. str. 202, art. 747).

Wydana przez Dyрекcję Główną Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego
Instrukcja szczegółowa do urzędzenia lasów prywatnych
z dnia 13/25 marca 1861 r.

Dyrekcja Główna Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. W wykonaniu § 23 ustępu I-go przepisów urzędzenia gospodarstwa leśnego przez Władze Towarzystwa Kredytowego pod dniem 25 lipca (6 sierpnia) 1860 r. wydanych i w powołaniu się na artykuł 4 postanowienia Rady Administracyjnej Królestwa z dnia 22 czerwca tegoż roku, wydaje szczegółową do urzędzenia lasów Instrukcję, osnowy następującej:

W S T Ę P.

C e l I n s t r u k c y j i.

§ 1. W myśl ustępu I art. 23 przepisów z dnia 25 lipca (6 sierpnia) 1860 roku, do urzędzenia gospodarstw leśnych, nadającego prawo do zwiększonej pożyczki Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, niniejszem przepisana zostaje szczegółowa Instrukcja do urządzania lasów i układania planów gospodarczych, jak nie mniej do układania planów uprawy na las nieużytków, lub pól rolnej produkcji nie opłacających, o jakich mowa w § 4 powyższych przepisów.

Instrukcja ta, wychodząc z zasady: aby właścicielom dóbr w zagospodarowaniu i użytkowaniu ze swych lasów pozostawić wszelką możebną swobodę, ma głównie na celu wskazać granice tej możebnej swobody, a tem samem obznajmić właścicieli dóbr i techników z zasadami, na podstawie których, przed zatwierdzeniem i wniesieniem do hipoteki ocenianymi będą plany gospodarcze przez Władze Towarzystwa Kredytowego. Nadto w celu ułatwienia, tak rewizji planów gospodarczych, jakoteż następnego nadzoru gospodarstwa leśnego, Instrukcja niniejsza przepisuje formy zachować się mające przy urządzaniu lasów i układaniu planu gospodarczego.

Co jest urządzenie lasów.

§ 2. Cel i ogólną zasadę urządzenia lasów wskazuje § 1 przepisów na wstępie przywiedzionych, w którym powiedziano, że:

„urządzenie lasów winno mieć na celu tak konserwację lasów „i powiększenie ich wartości, jak i zapewnienie właścicielowi „możliwych corocznych różnego rodzaju korzyści z powierzchni „pod lasem będącej; użytkowanie przeto z lasu wskazaniem być „powinno odpowiednio powyższym celom i w sposób mający na „względzie nie tylko stan lasów obecny, ale równocześnie dąż- „ność doprowadzenia go do najkorzystniejszej produkcji drzewa“.

Utrwalenie przeto użytków z lasu, oraz ich stopniowe zwiększanie w wypadkach, gdy nie odpowiadają płodności i obszerności ziemi pod lasy przeznaczonej, jest zadaniem urządzenia lasów, a dokonywając je, rozpoznać należy stan lasów, czy jest takim, jakim na danej przestrzeni i glebie ziemi być może i powinien; wskazać, jakim powinno być postępowanie, aby stan, jeśli on należałby, utrzymać, jeśli zły lub niedostateczny, poprawić lub uzupełnić, a to obok użytkowania i przez użytkowanie, albowiem konserwa lasów, o jakiej mowa w powyższym przepisie, niema bynajmniej na celu zaniechania użytków, lecz wskazanie ich w takiej rozciągłości, sposobie i porządku, aby las lasem pozostał i stopniowo (z jaknajmniejszymi ofiarami) doprowadzonym był do stanu, w jakim użytki te wzrastać, a tem samem i wartość lasów zwiększyć się będzie mogła.

Dobrze zrozumiana konserwa lasów ma swoje granice i warunki, które łatwo można przekroczyć i naruszyć nie tylko ilością lecz i sposobem użytkowania, a gdy ten nie trafny jest, więcej może lasom przynieść szkody, aniżeli użytkowanie w większej ilości, a dobrze uregulowane i zastosowane do pewnych prawideł doświadczeniem wskazanych, nauką leśnictwa wyświeconych, a należytą produkcję lasów na celu mających. Te doświadczenia przekonały, że częstokroć zupełne zaniechanie użytków dzieje się bez pożytku, a niekiedy i ze szkodą dla lasów, że więc w takich razach dla samego dobra lasów stosownie użytkować z nich powinniśmy.

W ogólności, aby pojąć ową właściwą konserwę, oraz cel, zasady, potrzebę i korzyść urządzenia lasów, z właściwego stanowiska należy na nie zapatrywać się, a mianowicie ziemię przeznaczoną pod produkcję drzewa, wraz z odpowiedniami na niej drzewostanami uważając za kapitał, tak z nim postępować, aby jaknajbardziej procentował się, czem więcej zaś rokrocznie przyrastać będzie, tem większymi mogą być rokrocznie użytki bez obawy o naruszenie kapitału i bez obawy o wyczerpanie płodności ziemi, która tembardziej wzmaga się w żyzność, im zwarciej lasy rosną. Zwrócić przeto należy uwagę, że nie to tylko stanowi las i źródło użytków, co zdolne pod siekierę, lecz to jest miarą i źródłem użytków, co rokrocznie przyrasta; a jak z samych młodocianych lasów nie można ciągnąć użytków,

tak znowu do otrzymywania ich nie ma potrzeby, aby cała przestrzeń zarosła była samemi już do użycia zdawnymi drzewostanami; taki nawet stan lasów zbytecznie zamożny, utrudza dobrą konserwę lasów, sprzeciwia się zasadzie trwałości użytków, naraz bowiem, lub w krótkim czasie będzie musiał być zużytym gdy zbliży się ku przestalości.

Dostatecznem jest gdy drzewostany różne co do wieku, począwszy od powstających z nasion lub z odrośli, aż do najstarszych, zajmują proporcjonalne przestrzenie; młodsze bowiem ciągle i kolejno wzrastać będą w miejsce starszych wyciętych i nowym lasem zastąpionych.

Aby wszakże jaknajwięcej i najużyteczniej w lasach przyrastało drzewa, potrzeba właściwego postępowania z ziemią i z drzewostanami, postępowania, które tem oględniejszem być powinno, czem lasy bardziej różnorodne i bardziej nieregularne. Szczegółowe zasady z doświadczenia czerpnięte wskazuje nauka uprawy i urządzenia lasów odróżniająca te zasady podług gruntu i położenia ziemi, podług różnej przyrody różnych gatunków drzew i różnego ich pomieszania z sobą. Każde zgodne z temi zasadami urządzenie lasów będzie przyjęte przez Dyрекję Główną Towarzystwa Kredytowego, która niniejszą instrukcją, jak wyżej powiedziano, wskazuje to tylko, czego w urządzaniu lasów dopuszczać nie może, oraz wskazuje formy, w jakich urządzenie lasów i plan gospodarczy wyobrażone być mają.

Co jest plan gospodarczy.

§ 3. Przez plan gospodarczy rozumie się pisma i odnoszącą się do nich mapę, które dokładnie wyobrażać mają całość i szczegóły urządzania lasów.

W zastosowaniu się do § 3 przepisów na wstępie przywiedzionych, jako plan gospodarczy należy złożyć Dyrekcji Głównej za pośrednictwem Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego:

1) Mapę przedstawiającą stan obecny lasów i szczegóły gospodarstwa leśnego wraz z rejestrem pomiarowym, podpisane przez jeometrę przysięgłego klasy 2 lub 3.

2) Protokół naradczy, obejmujący z jednej strony widoki właściciela i odnoszące się do użytkowania z lasów i onych zagospodarowania, z drugiej strony uwagi technika, o ile tym względem nauka leśna zadość uczynić jemu w urządzaniu lasów dozwoliła.

3) Plan gospodarstwa leśnego tabelarycznie przez technika ułożony, wykazujący: obszerność lasów, opisujący miejscowości i drzewostany, oraz wykazujący szczegółowo w jaki sposób i w jakim porządku lasy będą użytkowane, uprawiane i ochraniające.

Wszystkie te trzy dowody, o których szczegółowo traktują §§ 4, 5, 6, 7 i 8 tej instrukcji, winny być podpisane przez właściciela i technika leśnego.

Szczegółowe wskazówki co do układu planu gospodarczego przepisane są w § 32 tej instrukcji.

CZĘŚĆ PIERWSZA

Urządzenie lasów i układ stanu gospodarczego.

ROZDZIAŁ I.

Mapa i rejestr pomiarowy.

M a p a.

§ 4. Urządzenie lasów w myśl ustępu 1 § 3 przepisów na wstępie przywiedzionych, dokonaniem być winno na podstawie mapy i rejestru pomiarowego, podpisanych przez jeometrę przysięgłego klasy 2 lub 3. W miejsce oryginałów użyte być mogą kopje poświadczone przez takichże jeometrów lub przez techników leśnych, których Dyrekcja Główna Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego uzna za wykwalifikowanych do urządzania lasów. W każdym razie kopje map za zgodność poświadczone być winny także przez właściciela lasu. Na mapie wyobrażone być mają:

1) Zewnętrzne granice przestrzeni leśnej niespornej i spornej, granice przestrzeni służebnością obciążonej, o ile je wysledzić można, nazwiska służące rozmaitym częściom lasu i odsyłacze rejestrowe.

2) Odgraniczenie zewnętrzne przestrzeni leśnych od pól, łąk, pastwisk i innych użytków, odpadki, czyli przestrzenie leśne od gospodarstwa leśnego wyłączone, czy to zarosłe, czy z drzewa oczyszczone.

3) Drogi publiczne komunikacyjne i wszelkie mniejsze.

4) Wody bieżące i stojące, mianowicie: rzeki, rzeczki, strumienie, źródła, stawy i jeziora, a na nich młyny, tartaki, fryszelki, szluzy zastawy, mosty, rogatki spławne, bindugi i wystawy, o ile te w lesie znajdują się.

5) Główne różnice gruntu, jako to: błota stałe, moczary, trzęsawiska, bagna torfowe, dawne łożyska rzek i niziny.

6) Drzewostany, różniące się widocznie w gatunku drzewa, jeśli nie mieszają się małemi przestrzeniami, miejsca znaczniejsze, ogniem spustoszone, wyschłe, wichrem lub owadami zniszczone lub zalewane.

7) Zakłady, jakimi są: dziegiarnie, smolarnie, cegielnie, potażarnie, saletrzarnie, wapielnie, huty szklane, kopalnie i ich szyby.

8) Przedmioty lasom przyległe, jako to: role, łąki pastwiska.

9) Punkta zbiorowe siedzib folwarcznych i włościańskich, podziałka (skala), kierunek igły magnesowej i objaśnienie kolorów.

Miary i skala.

§ 5. Pozostawia się uznaniu właściciela, na jaką skalę ma być sporządzoną mapa, ze względu wszelako na dokładne i jasne wyobrażenie

szczegółów gospodarstwa leśnego, jak niemniej z uwagi, że planów gospodarczych jeden egzemplarz wniesionym być ma do hipoteki, zastrzega się:

- 1) Stosowanie miary nowopolskiej.
- 2) Aby przestrzenie stanowiące jeden obręb, czyli jednostkę gospodarczą, mieściły się na jednym zwyczajnym arkuszu papieru rysunkowego.
- 3) Aby dla odrębnych obszernych włości 10 i mniejszych, skala nie była mniejszą jak 1 : 5000.

Rejestr pomiarowy.

§ 6. Rejestr pomiarowy, do urządzenia lasów użyty, obejmować powinien:

- 1) Wszystkie przestrzenie leśne, bądź zarosłe, bądź niezarosłe pod gospodarstwo leśne zajęte, lub z tegoż wyłączone, w spokojnem posiadaniu zostające lub sporne.
- 2) Wszelkie niwy, łąki, pastwiska i inne przestrzenie nie leśne, a w lasach położone, bez względu na to, czy pod gospodarstwo leśne będą, lub nie będą zajęte.
- 3) Cyfry całej przestrzeni dóbr oraz zbiorowe ze wszystkich rubryk rejestru.

Uzupełnienie mapy.

§ 7. Zmiany w stanie i ograniczeniu lasu, jakieby zaszły od czasu pomiaru, należy przedewszystkiem wnieść dokładnie na mapę przybytki i ubytki w morgach i prętach, zanotować w rejestrze pomiarowym w rubryce uwag, oraz na mapie, a nadto rzecz tę objaśnić w protokóle naradzoobjaśniającym.

ROZDZIAŁ II.

Opisanie lasów i umowa z właścicielem.

Opisanie lasów.

§ 8. Posiadając dokładną i uzupełnioną mapę należy opisać lasy, a mianowicie: położenie, grunt, drzewostany.

Do opisania tego służą następujące zasady i obowiązujące wyrażenia:

- 1) Położenie rozróżniać się będzie: równe, gdy stanowi płaszczyznę suchą; niskie, gdy grunt jest wilgotny, wodą zalany, lub stanowi bagno; pagórkowate; górzyste; pochyle, z wyrażeniem ku której stronie świata.

2) Grunt opisuje się pod względem dobroci ziemi do hodowania danego gatunku drzewa. Stopnie dobroci należy rozróżniać na d o b r y, ś r e d n i, z ł y, n i e u ż y t e c z n y; wymienić z jakich gatunków ziem czystych lub pomieszanych składa się grunt, kładąc naprzód gatunek przemagający; wymienić nareszcie grubość wierzchnich warstw, szczególniej płodność ziem, stanowiących, oraz jakość dolnych pokładów. P i a s k i rozróżnione być mają na l o t n e, gdyż z miejsca na miejsce przez wiatr unoszone bywają, i skłonne do rozwiania, gdy po obnażeniu lub odsłonienu stać się mogą lotnemi.

3) W opisanu drzewostanów rozróżniać należy: gatunki drzew, wiek drzew, zwarcie drzewostanów, oraz czy powstały z nasienia lub odrośli.

a) W opisywaniu gatunków drzewa panujący najprzód się wymienia. Stopień zaś pomieszania gatunków drzew w drzewostanie oznacza się wyrazami następującemi:

P o m i e s z a n y, użyje się do oznaczenia równej wysokości drzew różnych gatunków obok siebie rosnących. Pomieszanie gatunków w równej ilości oznacza się samem wymienieniem tychże gatunków jednego po drugim, np. sosna i dąb, jeżeli dębów jest mniej, mówi się „sosna z dębem“. Na oznaczenie zaś znacznie mniejszej ilości gatunku mieszającego się, użyje się wyrażenia np. „sosna z dębem pojedynczym, rozrzuconym“ i t. p.

P r z e r o s ł y, użyje się, gdy w drzewostanie panującej wysokości znajduje się znaczna ilość drzew wyższych. Jeżeli drzew wyższych jest mała ilość, użyje się wyrażenia p r z e t k n i ę t y, z dodaniem wyrazów pojedynczo rozrzuconym, np. sosna 15—20 letnia, przetknięta, pojedynczą 120-letnią.

P o d r o s ł y, gdy pod panującą wysokością rosną drzewa wieku młodszego, ale nad 15-letnie, tak z gatunku panującego, jako też innego.

P o d s z y t y, gdy pod panującą wysokością drzewostanu, rośnie młodzież do 15-letnia albo chrust.

Z a g ę s z c z o n y, gdy pod panującą wysokością drzewostanu rosną niższe drzewa różnej wielkości, niezasługujące na hodowanie, a przez wybranie których, drzewostan utraciłby tę zwartość, jaka się dziś oku przedstawia.

P r z e p l a t a n y, stosować się będzie do oznaczenia, gdy różnice drzewostanów w gatunkach lub w wieku przedstawiać się będą pasami lub smugami, które jednak na osobne podziały rozebrać się nie dadzą, lub których rozbierać niema potrzeby.

M i e j s c a m i, użyje się do drzewostanów odmiennych, czy to w pomieszaniu w wieku lub zwarcu nie na całej przestrzeni opisywanej, lecz w odległych od siebie miejscach.

N a p r z e m i a n, gdy różnice w gatunku drzew, w wieku, w zwarcu lub w pomieszaniu ciągle jedno po drugich przedstawiają się na całej przestrzeni opisywanej.

Tu i owdzie lub gdzieniegdzie, w takich drzewostanach, w których różnice opisujące się w małych tylko odległych od siebie przedstawiają się częściach.

Kępami kępkami, gdzie różnice poprzednie przedstawiają się na mniejszych lub większych przestrzeniach, które mogłyby oddzielne podziały formować, lecz tak są małe, że oznaczanie ich na mapie byłoby niepodobne, lub zanadto czynność utrudzające.

b) Wiek drzewostanów wypisuje się liczbami podług przeliczonych słoów rocznych, lub osądzenia na oko. Wyrażeń co do wieku użyje się następujących:

W lasach wysokopiennych:

Starodrzewem, nazywać się będzie drzewa starsze nad kolej przyjetą.

Młodzieżą, wszelkie drzewostany do lat 30.

Zaroślą, młodzież powstałą z nasion.

Podroślą, mieszaninę młodzieży rozmaitych gatunków drzew i krzewów.

Nalotem, młodzież do 5-letnią, powstałą z naturalnego obsiewu nasion skrzydlatych.

W lasach niskopiennych:

Starodrzewem wielkim, nazywają się drzewa pojedyncze zatrzymywane przez 5 i więcej kolei.

Starodrzewem średnim, także drzewa zachowane przez cztery koleje na piątą.

Starodrzewem małym, zachowane drzewa przez trzy koleje na czwartą.

Ciennikami, zachowane drzewa przez dwie koleje na trzecią.

Podciennikami, zachowane przez jedną na drugą kolej.

Podrostem, młodzież w wieku kolei.

Odroślą, młodzież powstałą z pni i korzeni.

c) Stopień zwarcia drzewostanów oznaczony zostanie wyrazami: dobre, średnie i złe.

Dobre, gdy ilość drzew każdego wieku zbliżać się będzie do drzewostanów doskonałych, podanych w nauce o uprawie lasów.

Średnie, gdy ta ilość wynosić będzie pół do trzech czwartych drzewostanu doskonałego.

Złe, gdy ilość równać się będzie jednej czwartej do pół.

Obrzednie, gdy ilość będzie mniejsza jak jedna czwarta do jednej dwudziestej.

Pojedynczo, użyje się do drzew, których jest mniej jak $\frac{1}{20}$ do $\frac{1}{50}$ ilości w drzewostanach doskonałych.

Rozrzucone, gdy też ilość będzie mniejsza od $\frac{1}{3}$.

d) Przy opisanu drzewostanów używa się wyrażen:

Karłowaty, gdy ta wada jest skutkiem gruntu.

Skarłowaciał, gdy jest skutkiem przygryzienia lub innego uszkodzenia.

Zagłuszony, gdy drzewa młodsze przez długi czas w cieniu drzew starszych rosły i tak dalece przytłumione zostały, że nie czynią nadziei, aby kiedykolwiek przyszły do zdrowia i bujnego wzrostu.

Przytłumiony, gdy nędzny wzrost pochodzi z zagłuszenia krótko trwającego w młodości, lecz następnie przez usunięcie drzew tłumiących stan zdrowia i wzrost polepszyć się mogą.

Przestarzałe, są takie drzewa, na których przedstawiają się wszystkie oznaki blizkiego ich zgonu, z powodu starości.

Haliznami, nazywa się miejsca drzewami ani krzewami nie porośłe. Halizny rozróżniać się będzie na suche i mokre.

1) Suche:

Gołoborz, miejsca suche, bezdrzewne w lasach sosnowych pod żadną uprawą nie będące.

Bezlesie, miejsca bezdrzewne we wszelkich innych lasach pod żadną uprawą nie będące.

Odłóg, miejsce niegdyś na rolę używane a następnie opuszczone, drzewami i krzewami nie zarosłe.

Nowina, karczunki na rolę.

Niwa, rola wśród lasu.

Pole, rola ciągła w las wciągająca się.

2) Mokre.

Łąka, miejsce oczyszczone, na którym oddawna zbiera się siano.

Ług, miejsce niskie otoczone brzegami wyższymi, drzewem nie okryte.

Smug, pasmo niskie służące za ściek wodzie, drzewami i krzewami nie okryte.

Trzęsawisko, miejsce niskie, zapadające, drzewem nie okryte.

Wyrobki, karczunki na łąkę.

W oznaczeniu gatunku halizn powyżej wymienionych używać należy nazwisk tu podanych, wszelkim zaś innym haliznom tu niewymienionym, a nabrać się mogącym nadać wypada nazwiska właściwe.

4. Każda przestrzeń znacznie różniąca się w położeniu, gruncie i drzewostanach, ma być oddzielnie opisaną z wyrażeniem obszerności i oznaczeniem na mapie.

Nareszcie zastrzega się, aby w opisanu każdego odmiennego drzewostanu na czele wyrażonym był ten gatunek lub gatunki drzew, i ten ich wiek, które głównie stanowią las, poczem wyrazić zwarcie oraz czy las powstał z nasienia, czy z odrosli z pni starszych lub młodszych, następnie podanymi być mają gatunki i wieki przymieszane, mniejszość w danym lesie stanowiące.

Narada z właścicielem lasu.

§ 9. W myśl ustępu 2 § 3 przepisów na wstępie przywiedzionych dołączonym być ma do planu gospodarczego protokół naradczy, obejmujący z jednej strony widoki właściciela odnoszące się do użytkowania z lasów i onych zagospodarowania, z drugiej strony uwagi technika, o ile tym względem nauka leśna zadośćuczynić jemu w urządzeniu lasów dozwoliła.

W zastosowaniu się do tego technik po opisanu lasów oraz rozważeniu okoliczności wpływających na zagospodarowanie i zasad do tego zagospodarowania, obowiązany jest wyrozumieć dokładnie powyższe widoki:

- 1) Co do użytkowania z lasów;
- 2) Co do ich zagospodarowania.

Widoki te mogą wypaść:

- 1) Zgodne z zasadami nauki leśnej i przepisami niniejszej instrukcji
- 2) Również zgodne z niemi, lecz zagospodarowanie lasów mogłoby trafniejszym być bez uszczerbku w użytkowaniu, jakie zamierza właściciel; nareszcie:

- 3) Sprzeczne z zasadami nauki leśnej i niniejszej instrukcji.

W pierwszym razie technik zastosuje się do żądań właściciela.

W drugim razie wystawi i objaśni właścicielowi swoją myśl co do zagospodarowania, starając się nakłonić go do niej, lecz w ostatecznym wypadku do jego żądań zastosuje się.

W trzecim wypadku wyjaśni właścicielowi w czym i dlaczego zachodzi sprzeczność i urządzi las, godząc ile możliwości żądania właściciela z przepisami niniejszej instrukcji.

W szczególności, przy naradzie z właścicielem traktować należy o podziale lasu na okręgi (§ 20), oraz o podziale kolei na okresy (§ 22 ustęp d.).

Cały tok narady szczegółowo określony być ma w dalszym ciągu opisanu lasów, o jakiem mowa w § 8 tej instrukcji.

Jeśli właściciel, żadnych nie czyniąc wskazówek, pozostawi technikowi dowolność w urządzeniu lasów, takowe technik dokona zgodnie z zasadami

nauki leśnej i w duchu określonym w § 2 tej instrukcji, a w protokóle powyższym, po dokonaniem urzędzeniu lasów pozyska oświadczenie właściciela, że we wszystkim na takowe zgadza się i przyjmuje.

Nareszcie, jeśli dla lasów plan gospodarczy był dawniej ułożony, a właściciel pragnie podług niego nadal postępować, należy porównać go z zasadami niniejszej instrukcji, porozumieć się z właścicielem względem zmian i uzupełnień, jakie potrzebnymi okazać się mogą, takowe do planu wprowadzić, lub całość urządzenia we wskazanej tu formie wyobrazić. Jeśli utrzymanym być ma początek gospodarowania tym planem wskazany, w takim razie w protokóle naradco objaśniającym należy szczegółowo wyjaśnić, czy i o ile plan gospodarczy w przeszłości, aż po datę wprowadzenia był wykonywanym i z jakim skutkiem.

ROZDZIAŁ III.

Ustanowienie powierzchni pod gospodarstwa leśne i jej granice.

Wzgląd na stan posiadania.

§ 10. Pod zagospodarowanie leśne te powierzchnie podciągnięte być mają, które są w wyłącznem posiadaniu właściciela, bez względu czy są sporne lub nie.

Z mniejszych lasów po $\frac{1}{4}$ lub $\frac{1}{5}$ ogółu dóbr.

§ 11. Według § 2 przepisów na wstępie przywiedzionych w razach bardzo przeważnego stosunku powierzchni lasów do ogólnej rozległości, w pojedynczych dobrach stowarzyszonych dozwolone być może o ile by to widokom właściciela odpowiadało, ograniczenie przestrzeni leśnej według zasad gospodarczych urządzić się winnej do $\frac{1}{4}$, a najwięcej do $\frac{1}{5}$ całej powierzchni dobra składającej.

W tej mierze służą następujące zasady:

1. Przez ograniczenie powierzchni lasu zagospodarować się mającej do $\frac{1}{4}$ lub $\frac{1}{5}$, rozumie się pozostawienie pod gospodarstwo leśne tak obszernej przestrzeni:

- a) niezakwestjonowanej w posiadaniu;
- b) lasem zarosłej.

Zatem nie liczy się na poczet tej $\frac{1}{4}$ lub $\frac{1}{5}$ przestrzeń zakwestjonowaną, oraz pola, łąki, pastwiska i nieużytki, jakieby do lasu wcielone być mogły.

W wypadkach dokładnie co do konieczności usprawiedliwionych, dozwolone będzie zamiana powierzchni zadrzewionych za niezadrzewione,

wszelako w obszerności nieprzenoszącej $\frac{1}{8}$ ogólnej powierzchni, pod gospodarstwo leśne przeznaczającej się.

2. Nie mogą z pod gospodarstwa leśnego być wyłączonemi przestrzenie niezdatne na pola, łąki lub pastwiska, a zwłaszcza przestrzenie piaszczyste, po obnażaniu lub odsłonięciu skłonne do rozwiania.

3. Nie mają być wyłączone z pod gospodarstwa leśnego takie drzewostany, które wyłączną lub przeważną w całości lasów stanowią zamożność; jeśliby zaś przy zdatości ziemi do użytku rolnego koniecznem było do takowego przeznaczyć te a nie inne, w takim razie obok zasadnego usprawiedliwienia konieczności, zużycie tych od gospodarstwa leśnego wyłączonych drzewostanów, rozłożonem być ma na tak długi czas, dopóki proporcjonalne obszerności drzewostanów w lesie stałym nie dorosną do potrzebnej użyteczności, tak aby użytkowanie z lasów bez przerwy mogło mieć miejsce.

4. Nie może być zmniejszoną powierzchnia lasów nad $\frac{1}{4}$ ogółu dóbr.

a) gdzie niema surogatów drzewo zastąpić mogących;

b) gdzie na 1 do 2 mil wokoło niema lasów znaczniejszych rządowych lub i prywatnych takich, o których z zasadnych przyczyn, a szczególnie z powodu gruntu bezwarunkowo leśnego wnosić można, że będą zaoszczędzone;

c) gdzie na wartość dóbr i dochody z nich, oraz na egzystencję mieszkańców dóbr wpływają przeważnie lub w znakomitym stopniu zakłady drzewo konsumujące.

Jeżeli zaś przy urządzeniu lasów zamierzonem zostanie zmniejszenie powierzchni lasów więcej nad $\frac{1}{4}$, w takim razie w protokóle naradczym dokładnie i kategorycznie wystawić należy, że nie zachodzi żadna z przeszkód powyżej wymienionych.

5. W wypadkach, w których by właściciel znajdował koniecznem zmniejszyć powierzchnię leśną, bardziej jak do $\frac{1}{5}$ ogółu dóbr, powody tego równie uzasadnione być winny, wszelako dozwole nie zawisłem jest od Komitetu Towarzystwa Kredytowego.

6. W każdym razie, gdy od gospodarstwa leśnego wyłączone być mają jakowe leśne przestrzenie, należy w protokóle naradczym objaśniającym podać ich obszerność, oraz opisanie w sposób przepisany paragrafem 8.

Odgraniczenie powierzchni leśnej.

§ 12. Ustanowiwszy przestrzenie, które zaliczają się pod leśne gospodarstwo, należy stanowczo udeterminować granice pomiędzy niemi a przestrzeniami pozostać mającemi w gospodarstwie rolnem.

Następujące do tego czynią się wskazówki i zastrzeżenia:

1) Gdzie przestrzeń gospodarstwa rolnego położeniem widocznie różni się od położenia przyległego lasu, lub od tegoż oddzielona jest traktem, wodą, rowem, parowem lub t. p., tak że nie może być żadnej wątpliwości, gdzie idzie rozgraniczenie, tam granica odmiennego położenia lub wspomniany rozdział przyjęte być mogą za rozgraniczenie lasu od pól, łąk i pastwisk.

2) Jeśli jednakowemi są: grunt i położenie, tak lasu, jako też przyległej przestrzeni rolnej gospodarstwa i jeśli między nimi niema żadnych trwałych, rozdzielających oznak, a ściany lasu nie są proste, lecz w licznych drobnych, nieregularnych konturach załamane, tam dla ułatwienia nadzoru nad całością lasu, albo dokonać należy odgraniczenie lasów w linjach prostych, ile można najdłuższych, albo stosownymi znakami na załamekach utrwalić brzegi naturalnego zarostu lasu. Linje i znaki zaznaczone być mają na mapie i opisane w protokóle.

3) Jeśli przewidzieć się daje, że przy uregulowaniu przyszlēm dóbr wypadnie odciąć lub zamienić wzajemnie niektóre przestrzenie rolne i leśne, wówczas dla uniknienia trudów i kosztów połączonych ze zmianą planu gospodarczego, jako nie dającą się dokonać bez formalności hipotecznych, pożądanem jest odgraniczenie lasów dokonać w zastosowaniu się do przyszlých widoków regulacji dóbr. O ileby wszelako przestrzenie rolne, do lasu wpadłe, musiały być do czasu pozostawione w użytkowaniu rolnem, o tyle na odpadkach leśnych drzewostany zachowane być mają.

ROZDZIAŁ IV.

Postanowienie zasad ogólnych do urządzania lasów.

Systematy urządzania.

§ 13. Aby możliwym był skuteczny nadzór nad wykonywaniem planów gospodarczych, zastrzeżony § 11 przepisów, na wstępie przystanowi się, iż ze systematów urządzania lasów, podług których roczne użytkowanie z lasów wykazane zostaje w powierzchni. Z tego wynika, że systematy te tak zwane materjalne, nie mogą być stosowane do lasów, dla których instrukcja niniejsza przepisana zostaje.

Nie podlegają temu zastrzeżeniu lasy zbyt małej obszerności, w jakich niemożliwym jest prowadzić rębowe gospodarstwo, o których mowa w ustępie f § 26 tej instrukcji.

Wybór gatunku drzew hodować się mających.

§ 14. Wybór gatunku lub gatunków drzew hodować się mających, pozostawia się uznaniu właściciela, z zastrzeżeniem wszelako:

1. Aby sposobem zagospodarowania dopomagać zapanowaniu gatunków najwłaściwszych.

2. Aby nie mieszać gatunków odmiennej natury, co do wzrostu i warunków koniecznych do należytego odmłodnienia i wyhodowania.

Jeśli zaś wśród panujących, wolno rosnących gatunków są przymieszane szybko rosnące i te nadal hodowane być mają, plan gospodarczy przepisać powinien działania niedopuszczające szkodliwych złąd następstw, a mianowicie, aby gatunkowi panującemu zapewnić wzrost należyty.

3. Zabrania się w miejsce lasów iglastych zaprowadzać liściowe.

4. Nie mają być tępionemi drzewa liściowe wśród iglastych lasów, bo przeciwnie ich zaprowadzenie jest pożądanem przynajmniej w stosunku jak 1 do 8 względem iglastych drzew.

Rodzaje gospodarstwa.

§ 15. Wybór jednego z trzech głównych rodzajów gospodarstwa leśnego, to jest:

- a) wysokopiennego,
- b) niskopiennego prostego,
- c) niskopiennego połączonego,

pozostawia się uznaniu właściciela, głównie zaś zastrzega się:

1. Aby obrane gospodarstwo znalazło wszelkie przez nie wymagane warunki.

2. Dla drzewostanów powstałych z odrośli przepisując gospodarstwo wysokopiennie, mieć wzgląd na większą lub mniejszą zdolność w ich należytem wytrwaniu do czasu, w którym przypadnie ich wysokopiennie odmłodnienie.

3. Nie należy wskazywać gospodarstwa niskopiennego w drzewostanach doszłych takiego wieku, w jakim drzewa utraciły lub słabą tylko mają zdolność do puszczenia dobrej odrośli.

4. Wskazując gospodarstwo niskopiennie proste, należy przepisać pozostawienie w porębach drzew dla pozyskania nasienia, z którego powstałe drzewka stopniowo zastąpić mają psujące się z czasem pnie macierzyste.

5. W gospodarstwie niskopiennem, połączonem w myśl ogólnego wskazania w ustępie 1 tego artykułu, drzewa wysokie na budowie i materiał hodowane między drzewostanem niskim, na opał przeznaczonym, mają być w takiej tylko ilości i oddalaniu pozostawiane, aby te niskie drzewostany należycie mogły wzrastać; bezwarunkowo zaś zabrania się system hodowa-

nia lasu, w tak zwanej dwoistej kolei, według którego zamierza się hodo-
wać połowę drzew na opał w krótszej kolei, drugą połowę na budynki
i materiał w dłuższej kolei.

Warunki dla gospodarstwa przemennego.

§ 16. Użytkowanie z gruntu w cięciach przez czasową uprawę w nich
roślin gospodarskich, będące zasadą gospodarstwa przemennego, może być
dozwolone z warunkiem:

1. Aby przez zbyt długie użytkowanie nie wyczerpać tej żyzności zie-
mi, której wymagają hodowane gatunki drzew.

2. Aby odmłodnienie lasów było zapewnione i nie opóźniało się za
termin, wypływający z ustępu 2 § 17 przepisów z dnia 25 lipca (6 sier-
pnia) r. b., według którego uchybieniem jest, jeśli las nie odmłodzi się naj-
dalej w ciągu lat równających się najwyżej $\frac{1}{10}$ przyjętej kolei.

Kolej.

§ 17. Kolej leśna, czyli liczba lat w ciągu których ma nastąpić sto-
pniowe zużycie z jednoczesnem odmłodnieniem lasu, oznacza się:

1. W lasach wysokopiennych: dębowych 100—180, bukowych 80—120,
iglastych 80 — 120, klonowych, jesionowych, grabowych, wiązowych, olszo-
wych lat 60—80, brzozowych lat 40—60.

2. W lasach niskopiennych: dębowych, bukowych, klonowych, wiązo-
wych, jesionowych, grabowych lat 20—45, brzozowych, olszowych lat 20—40,
topolowych i wierzbowych lat 15—20.

Postanowienie kolei w granicach cyfr wyżej podanych, pozostawia się
uznaniu właściciela, o ile takowe nie jest sprzeczne z zasadami dobrej pro-
dukcji drzewa i trwałości użytków z lasów, następujące przeto czynią się
zastrzeżenia.

I. Co do lasów wysokopiennych.

1. Przyjmując jedną z krótszych kolei, w jakiej drzewa nie dochodzą
wymiarów buduleu większego, ma być przepisywaniem w rębach odmłodnio-
nych pozostawianie pojedynczych drzew starszych dla dochodowania się tego
większego buduleu.

2. Kolej powinna być tak długa, aby istniejące drzewostany mogły
kolejno dochodzić przynajmniej do wieku, w którym rodzą nasienia i przed-
stawiają większej wartości użytk.

3. Jeżeli drzewostanów przestałych, lub źle i rzadko wzrosłych i wa-
runkom korzystnej produkcji nie odpowiadających znajduje się tak znaczna

przestrzeń, że w pierwszym okresie wypadnie odmładniać więcej jak proporcjonalną przestrzeń, kolej powinna być tak długa:

- a) aby użytki przez całą kolej były równe;
- b) aby, jak zastrzeżono w punkcie 2, drzewostany odmłodzić się mające w następnych okresach, a szczególnie na tych przestrzeniach, które w pierwszej kolei powtórnie mają być odmłodnione, miały czas dojść do dojrzałości.

II. Co do lasów niskopiennych.

4. Kolej powinna być dłuższa nad ten wiek, w jakim drzewa tracą zdolność puszczania dobrej odrośli, z uwagą, że zdolność ta tem jest słabszą, czem ze starszych pni pozostał drzewostan.

5. Aby uniknąć kosztów nowego urządzenia lasów i wznoszenia planów gospodarczych do hipoteki, pożądanem jest przeznaczać dla lasów niskopiennych kolej tak długą, aby jej koniec nie uprzedzał roku 1881, o ile to pogodzić się da z zasadami nauki i z widokami właściciela.

Zastrzeżenia w wypadkach odstąpienia od przyjętej kolej.

§ 18. Jeśliby szczególne okoliczności przemawiały lub zmuszały do przyjęcia kolej dłuższej lub krótszej, aniżeli w poprzednim artykule przepisano, takowe szczegółowo przywidziane i usprawiedliwione być mają w protokole, o jakim mowa w § 9.

Przytem zastrzega się, że kolej krótsza w lasach wysokopiennych, a dłuższa w niskopiennych dopuszczoną będzie nie inaczej, jak z warunkiem, że w rębach nowy las zaprowadzony będzie z ręki.

ROZDZIAŁ V.

Podział gospodarczy powierzchni, czasu i użytków.

Podział na obręby.

§ 19. Przy podziale lasów na obręby, czyli jednostki gospodarcze, obowiązującymi są następujące zasady:

1. Lasy wymagające oddzielnego rodzaju gospodarstwa lub odmiennej kolej nie mają być łączone w jeden obręb, wyjąwszy jeżeli części lasu oddzielnego gospodarstwa lub kolej wymagające, są tak małe, że przez utworzenie z nich oddzielnego obrębu, utrudnione byłoby gospodarstwo; w takim też razie dogodniej uważać je za podział w obrębie, w jakim one są położone.

2. Z części lasów służebnością obciążonych, zakwestjonowanych (§ 11) lub w przyszłości do użytku rolnego przeznaczyć się mogących (ustęp 3 § 12), należy ile możności tworzyć oddzielne obręby.

3. Gdy w lasach łącznych tworzyć się będzie więcej jak jeden obręb podział dokonany być ma ze względu na równy ile możności rozdział między obręby drzewostanów młodych, średniowiecznych i rąbnych, oraz ze względu na dogodny podział obrębu na okręgi i cięcia.

4. Jeżeli lasy są oddziałami rozrzucone, w jeden obręb ile możności łączone być mają oddziały bliższe sobie.

5. Gdzie dobra składają więcej jak jeden folwark, a przewidzieć lub przypuszczać się daje, że może w jakowych widokach nastąpić rozdział dóbr, pożądanem jest zastosować do tego podział lasów na obręby, a to w celu, by nie niweczyć układu i postępu gospodarczego w lasach i uniknąć kosztów nowego urządzenia lasów, oraz nowego wnoszenia planów gospodarczych do hipoteki.

Podział obrębu wysokopiennego na okręgi.

§ 20. Aby z większą łatwością i jaknajmniejszymi ofiarami użytków doprowadzić lasy do właściwego stanu, należy obręby wysokopienne dzielić na pewną ilość części zwanych okręgami, przyczem to głównie należy mieć na względzie, aby już w pierwszej kolei otrzymać drzewostany ile możności odpowiednie dla właściwych sobie okresów, a tem samem uniknąć użytkowania z drzewostanów młodych i dobrze rosnących przed starszymi i źle rosnącymi.

W tym celu linje okręgowe mają być ile możności jaknajbardziej zbliżone do konturów, rozgraniczających różne drzewostany. Jeśli zaś powierzchnie tych różnych drzewostanów są mniejsze od powierzchni jednego okręgu, lub nie mogą być na gruncie i na mapie oddzielone, należy zwrócić uwagę na to, co w każdej części lasów jest panującym i linje okręgowe tak poprowadzić, aby niemi przedzielić różnice objawiające się w tem, co jest panującym.

Aby zaś urządzający lasy mógł tem trafniej zastosować powyższą zasadę, godzącą widoki otrzymywania największych możebnych użytków z lasu, z doprowadzeniem go do należytego stanu, pozwala się tworzyć okręgi o nierównej powierzchni, a równoważyć różnicę przez stosowny rozdział lat kolei pomiędzy okresy. Jeśli zaś ochrona lub osłona cięć przewidziana § 25 tej instrukcji zniewoli do pewnego tych cięć następstwa i kierunku i jeśli takowe nie można będzie pozyskać przy zastosowaniu kierunku linii okręgowych od konturów między różnymi drzewostanami, w takim razie niemożność ta zasadnie ustanowioną być powinna w protokóle naradzo-objaśniającym.

Oprócz tego obowiązują przy podziale na okręgi następujące zastrzeżenia:

1. W granice jednego okręgu powinny ile możności przypaść jednostajne drzewostany.

2. W lasach łącznych każdy okręg winien mieć łączną przestrzeń, w takim zaś tylko razie i o tyle tylko na okręg składać się może kilka oddzielnych przestrzeni, jeśli tego uniknąć nie można z powodu rozrzucenia lasu przestrzeniami mniejszemi, przypadających na jeden okręg.

3. Ilość okręgów, na jaką obręb dzielonym być ma, zależy od długości kolei, od większej lub mniejszej różnicy w drzewostanach, las składających, a także od figury lasu. Czem kolej krótsza i lasy jednostajniejsze, tem mniej potrzeba okręgów i przeciwnie. Ze względu na figurę lasu, okręgów tyle tworzyć należy, aby cięcia dogodny kształt mieć mogły.

W ogólności o to starać się należy, aby przez zawiłką lub zamałą ilość okręgów okresy nie przypadały ani krótsze jak lat 15 do 20, ani dłuższe jak lat 30 do 40, stosownie do krótszej lub dłuższej kolei.

4. W miejsce linii prostych, do podziału na okręgi użyte być mogą naturalne ograniczenia, jak np. rzeki, rzeczki, trwałe strumienie, trakty, znaczniejsze drogi, wązkie i regularne parowy, lub grzbiety gór, o ile przez to nie naruszy się zasada trafnego rozdziału drzewostanów, przywiedziona w ustępie 1-ym tego artykułu, oraz zasada otrzymania cięć w kształcie dogodnym dla gospodarstwa i przez takowe wymagany.

5. Gdzie podział jakowy w lasach już był dokonany, starać się należy korzystać z niego i unikać tworzenia nowych linii.

6. Z części kwestjonowanych w posiadaniu, lub prawdopodobnie odpaść mogących przy regulacji dóbr, należy ile możności oddzielne tworzyć okręgi.

7. W trafnym podziale lasu na okręgi mieści i wyobraża się główna zasada co do porządku i rozciągłości użytkowania, oraz co do doprowadzenia lasów lub utrzymania ich w należytych stanie, po zamierzeniu przeto podziału na okręgi porozumieć się należy z właścicielem, dla pozyskania jego zdania.

Od obowiązku dzielenia na okręgi wyłączają się lasy mniejsze, o jakich mowa w ustępie 3 § 24.

Podział okręgu niskopiennego na oddziały.

§ 21. Niskopiennie zagospodarowane obręby:

- 1) takiej obszerności lub figury, że poręby wypaśby mogły za długie;
- 2) złożone z różnowiekowych, oddzielić się dających drzewostanów; mają być podzielone na oddziały w celu:
 - a) nadania porębom dogodnej figury;

b) trafnego wskazania następstwa porębów, tak, aby młodsze drzewostany nie potrzebowały być odmłodniane przed starszymi.

Nie mogą wszelako oddziały te być mniejsze od przestrzeni odpowiedniej dla 5 do 10 porębów, a to stosownie do długości przyjętej kolei.

Podział kolei na okresy i przeznaczenie okręgów dla okresów.

§ 22. Podzieliwszy obręb na okresy należy kolej podzielić na odpowiednie im okresy, czyli perjody i wskazać dla każdego okręgu perjod, w którym przyspaść należy na jego odmłodnienie. Ilość przeto okresów równą być ma ilości okręgów, na jaką obręb podzielony został, rozkład zaś lat kolei pomiędzy okresy i wskazanie odpowiednich dla nich okręgów, dokonane być mają ze względem na pozyskiwanie w kolei równych corocznie, lub o ile można stopniowo zwiększających się użytków, a zatem dokonane być mają ze względem:

1. Na przestrzeń, a tem samem z uwagą, że § 20 dozwolonym jest podział na okręgi o nierównej powierzchni.

2. Na drzewostany każdego okręgu, a tem samem z uwagą na wiek i zamożność, do jakiej dojdą w okresach dla nich wskazanych.

Przyczem zastrzega się:

a) Użytek przyszyły z tych tylko bezdrzewiów liczonym być może, na których zaprowadzić się mający drzewostan będzie miał dość czasu, aby stać się użytecznym i zdolnym do odmłodnienia, zanim przyjdzie kolej na odmłodnienie drzewostanów tego okręgu, do którego bezdrzewia zaliczone zostały. W tym celu bezdrzewia w okręgach, wcześniej do odmłodnienia przeznaczonych, uprawiać można rodzajem drzew wcześniejsze użytki dających.

b) Przy rozdziale lat kolei na okresy należy mieć wzgląd na ustęp 3 § 11, oraz na ustęp 3 § 17;

c). Drzewo tak zwane towarne, lub handlowe, o ile je właściciel zamierzy jednorazowo zużyć nie należy wliczać w poczet ogólnych użytków. Przy rozdziale przeto lat kolei na okresy, drzewo takie należy uważać za niebyłe.

d) Celem należytego zastosowania się do zasad wskazanych ustępami 1 i 2 tego artykułu, oraz celem usprawiedliwienia, że rozdział lat kolei między okresy nastąpił z odpowiedniem uwzględnieniem, tak zamożności lasu, jakoteż widoków właściciela w osiaganiu największych możebnych użytków, urządzający obowiązany jest w protokóle naradzo - objaśniającym wykazać porównawczo przestrzenie, jakie z przecięcia przypadną na roczne cięcie w każdym okresie, jeśli zachodzić będą różnice między niemi, takowe z przyczyn i konieczności muszą być usprawiedliwione.

Porządek gospodarowania.

§ 23. Początek okresu pierwszego, czyli gospodarowania, nie może być wprzód oznaczony jak z rokiem, w którym plan gospodarczy poddaje się pod zatwierdzenie, wyjąwszy w wypadku przewidzianym w końcowym ustępie § 9, to jest, jeśli posiadany plan gospodarczy zgodny jest z niniejszą instrukcją i ściśle, a z należytym skutkiem był wykonywany.

Rozkład działań użytkowych na lata.

§ 24. Rozkład działań użytkowych jest dwojaki:

- 1) ogólny między okresy.
- 2) szczegółowy na lata.

Pierwszy dokonywa się przez podział obrębu na okręgi i oddziały, a kolei na okresy, ze stosownem między nie rozłożeniem lat kolei, ku czemu wskazówki już są podane w §§ 20, 21 i 22. Drugi ma na celu rozłożyć użytkowe działania szczegółowo na lata.

W tej mierze następujące czynią się zastrzeżenia:

1. W lasach niskopiennych użytki, jakie są do pobrania wskazane być mają dla wszystkich lat kolei; w lasach zaś wysokopiennych, w których użytki dzielą się naprzód pomiędzy okresy, pozostawia się do woli właściciela:

a) czy wszystkich okresów użytki rozłożyć na szczegółowe dla nich przypadające lata;

b) czy też co do przyszłych okresów podział na lata pozostawić na później i ograniczyć się na podziale między lata tylko użytków dla okresu pierwszego przypadających, ad *b* zastrzega się:

Jeśli pierwszy gospodarczy okres w lasach kończyć się ma przed rokiem 1881, należy także rozłożyć na szczegółowe lata użytki dla następnego okresu przypadające, albo też proporcjonalne roczne z nich części wykazać na tyle lat, aby w planie gospodarczym pokazane były rokroczne cięcia, przynajmniej do włącznie r. 1881, a to dla uniknienia powtórnych kosztów urzędzenia i wniesienia planu do hipoteki *).

2. Drzewostany lub drzewa do cięcia w danym okresie przypadające, rozdzielone być mają na tyle cięć, ile lat wskazano dla tegoż okresu. Jeśliby

*) Nie daje się zastosować podobne zastrzeżenie w wypadkach, gdy dla lasów niskopiennych przepisana będzie kolej, kończąca się przed rokiem 1881, albowiem stan lasów po upływie tej kolei nanowo rozpoznany być musi dla ocenienia, czy taki sam plan gospodarczy na drugą kolej utrzymanym być może, lub zniesionym być potrzebuje. (Obacz ustęp 5 § 17).

b) trafnego wskazania następstwa porębów, tak, aby młodsze drzewostany nie potrzebowały być odmłodniane przed starszymi.

Nie mogą wszelako oddziały te być mniejsze od przestrzeni odpowiedniej dla 5 do 10 porębów, a to stosownie do długości przyjętej kolei.

Podział kolei na okresy i przeznaczenie okręgów dla okresów.

§ 22. Podzieliwszy obręb na okresy należy kolej podzielić na odpowiednie im okresy, czyli perjody i wskazać dla każdego okręgu perjod, w którym przypaść należy na jego odmłodnienie. Ilość przeto okresów równą być ma ilości okręgów, na jaką obręb podzielony został, rozkład zaś lat kolei pomiędzy okresy i wskazanie odpowiednich dla nich okręgów, dokonane być mają ze względem na pozyskiwanie w kolei równych corocznie, lub o ile można stopniowo zwiększających się użytków, a zatem dokonane być mają ze względem:

1. Na przestrzeń, a tem samem z uwagą, że § 20 dozwołonym jest podział na okręgi o nierównej powierzchni.

2. Na drzewostany każdego okręgu, a tem samem z uwagą na wiek i zamożność, do jakiej dojdą w okresach dla nich wskazanych.

Przyczem zastrzega się:

a) Użytek przyszły z tych tylko bezdrzewiów liczonym być może, na których zaprowadzić się mający drzewostan będzie miał dość czasu, aby stać się użytecznym i zdolnym do odmłodnienia, zanim przyjdzie kolej na odmłodnienie drzewostanów tego okręgu, do którego bezdrzewia zaliczone zostały. W tym celu bezdrzewia w okręgach, wcześniej do odmłodnienia przeznaczonych, uprawiać można rodzajem drzew wcześniejsze użytki dających.

b) Przy rozdziale lat kolei na okresy należy mieć wzgląd na ustęp 3 § 11, oraz na ustęp 3 § 17;

c). Drzewo tak zwane towarne, lub handlowe, o ile je właściciel zamierzy jednorazowo zużyć nie należy wliczać w poczet ogólnych użytków. Przy rozdziale przeto lat kolei na okresy, drzewo takie należy uważać za niebyłe.

d) Celem należytego zastosowania się do zasad wskazanych ustępami 1 i 2 tego artykułu, oraz celem usprawiedliwienia, że rozdział lat kolei między okresy nastąpił z odpowiedniem uwzględnieniem, tak zamożności lasu, jakoteż widoków właściciela w osiągnięciu największych możebnych użytków, urządzający obowiązany jest w protokóle naradzo - objaśniającym wykazać porównawczo przestrzenie, jakie z przecięcia przypadną na roczne cięcie w każdym okresie, jeśli zachodzić będą różnice między niemi, takowe z przyczyn i konieczności muszą być usprawiedliwione.

Porządek gospodarowania.

§ 23. Początek okresu pierwszego, czyli gospodarowania, nie może być wprzód oznaczony jak z rokiem, w którym plan gospodarczy poddaje się pod zatwierdzenie, wyjąwszy w wypadku przewidzianym w końcowym ustępie § 9, to jest, jeśli posiadany plan gospodarczy zgodny jest z niniejszą instrukcją i ściśle, a z należyтым skutkiem był wykonywany.

Rozkład działań użytkowych na lata.

§ 24. Rozkład działań użytkowych jest dwojaki:

- 1) ogólny między okresy.
- 2) szczegółowy na lata.

Pierwszy dokonywa się przez podział obrębu na okręgi i oddziały, a kolei na okresy, ze stosownem między nie rozłożeniem lat kolei, ku czemu wskazówki już są podane w §§ 20, 21 i 22. Drugi ma na celu rozłożyć użytkowe działania szczegółowo na lata.

W tej mierze następujące czynią się zastrzeżenia:

1. W lasach niskopiennych użytki, jakie są do pobrania wskazane być mają dla wszystkich lat kolei; w lasach zaś wysokopiennych, w których użytki dzielą się naprzód pomiędzy okresy, pozostawia się do woli właściciela:

a) czy wszystkich okresów użytki rozłożyć na szczegółowe dla nich przypadające lata;

b) czy też co do przyszłych okresów podział na lata pozostawić na później i ograniczyć się do podziale między lata tylko użytków dla okresu pierwszego przypadających, ad *b* zastrzega się:

Jeśli pierwszy gospodarczy okres w lasach kończyć się ma przed rokiem 1881, należy także rozłożyć na szczegółowe lata użytki dla następnego okresu przypadające, albo też proporcjonalne roczne z nich części wykazać na tyle lat, aby w planie gospodarczym pokazane były rokroczne cięcia, przynajmniej do włącznie r. 1881, a to dla uniknienia powtórnych kosztów urządzenia i wniesienia planu do hipoteki *).

2. Drzewostany lub drzewa do cięcia w danym okresie przypadające, rozdzielone być mają na tyle cięć, ile lat wskazano dla tegoż okresu. Jeśliby

*) Nie daje się zastosować podobne zastrzeżenie w wypadkach, gdy dla lasów niskopiennych przepisana będzie kolej, kończąca się przed rokiem 1881, albowiem stan lasów po upływie tej kolei nanowo rozpoznany być musi dla ocenienia, czy taki sam plan gospodarczy na drugą kolej utrzymanym być może, lub zniesionym być potrzebuje. (Obacz ustęp 5 § 17).

wszelako cięcia wypadły przez to zbyt małe, podział można tak dokonać, aby jedno cięcie posługiwało na 2, 3, 4 lub 5 lat.

3. Przy rozkładaniu przypadających na dany okres użytków pomiędzy lata tego okresu starać się należy:

a) aby corocznie przypadło do cięcia drzewo ile można w równej ilości i w równej użyteczności;

b) aby przedewszystkiem brane było drzewo zleżale, uschłe i chorowite, a nadto w iglastych chorowite przed uschłem;

c) aby działania użytkowe w drzewostanach zagajenia wymagających, wskazać na czas ile można najkrótszy;

d) w lasach o jakich wspominają § 20 i ustęp 2 § 24 to jest tak małych, że niemożliwym jest podział na roczne cięcia i zbyt dużym podział na okręgi, użytkowanie bądź przestrzeniami, bądź ilościami drzew rozłożyć należy w taki sposób, aby trwałość i równość użytków były zapewnione;

e) jeśliby z figury lasu cięcia wypadły długie a wąskie i nie dały się skrócić przez odpowiednie zastosowanie kierunku linii cięciowych (gdy to w myśl § 25 jest dowolnem), w takim razie należy dzieloną na cięcia przestrzeń przepołowić linią przedziałową i cięcia rozliczać oddzielnie z obu stron tej linii, starając się ile możności tę linię tak poprowadzić, aby cięcia równo-wielkie lub mało różniące się, wychodziły na obie strony z jednego punktu.

ROZDZIAŁ VI.

Porządek i sposób wykonania cięć.

Następstwo i kierunek cięć.

§ 25. Następstwo i kierunek cięć linii rębowych pozostawia się uznaniu właściciela lasu, z zastrzeżeniem:

1. Jeżeli w celu należytego odmładniania potrzebną jest dla nasienników, lub dla powstać mogącego lasu osłona od szkodliwych wiatrów, należy; albo następstwo cięć i kierunek linii rębowych tak wskazać, aby ta osłona była zapewnioną; albo przy wykonaniu cięć zostawiać od strony szkodliwych wiatrów pas lasu stosownej szerokości (zwany płaszczem ochronnym).

2. W jednym okręgu lub oddziale cięcia iść mają kolejno od obranej strony ku przeciwnej, czyli, że wzbronionemi zostają cięcia tak zwane przeskakujące.

3. Linje oddzielające cięcia mają być równo-odległe, o ile nie zachodzą w tem zasadne przeszkody; te zaś usprawiedliwić należy.

Wykonywanie cięć.

§ 26. Cięcia mogą być:

1. Oczyszczające, w których wybieraniem bywa drzewo leżące, złamane, uschłe, murszywe, przestarzałe, lub wkrótce przestałości ulec mogące, drzewo pojedynczych gatunków niepożądanych, nareszcie karpina i chrusty.

2. Odmladniające:

a) w lasach wysokopiennych, w których z wyjątkiem drzew nasien-nych lub i ochronnych, oraz z wyjątkiem młodocianych drzewostanów reszta wycina się;

b) w lasach niskopiennych, prostych, tu i owdzie tylko pozostawia się jedno drzewo na nasiennik;

c) w lasach niskopiennych połączonych, w których pozostawiają się w pewnej odległości drzewa dla hodowania ich do większych wymiarów.

3. Trzebieżowe, w których wycina się tylko drzewo zagłuszone i przytłumione.

W ogólności w planie gospodarczym sposób wykonywania cięć należy jasno określić tak, aby żadnej nie było wątpliwości co wyciętem, a co pozostawionem być ma.

W szczególności zaś zastrzega się:

I. Co do cięć oczyszczających:

a) Drzewa starsze w danym miejscu do obsiewu jeszcze potrzebne należy od cięcia wyłączyć tak długo, dopóki obsiew dostateczny nie nastąpi, chyba, że planem gospodarczym wskazane będzie zaprowadzenie tam nowego lasu z ręki.

b) Drzewa pojedyncze gatunków poświadanych, o tyle tylko wybierane być mogą, o ile przez to zwarcie nie będzie przerwane; liściowe zaś w lasach iglastych, jak zastrzeżono w ustępie 4 § 14, mają być zaoszczędzane. O ileby zaś te niepoświadane, a liściowe gatunki szybszym wzrostem tłumili oboczne drzewa, a innemi zastąpione nie zostały lub zastąpione być nie mogły, wycięcie ma być przepisane, lecz w sposób niskopienny, by odrośl puściły.

c) Kopanie karpiny nie może być tam wskazane, gdzieby przez to uszkodzonymi być mogły młode drzewostany.

d) Gdzie bez wytepienia chrustów las nowy powstać lub wzrastać nie może, tepienie jego ma być przepisane.

II. Co do cięć odmladniających.

a) Ręby odmladniające w lasach wysokopiennych należy przepisać odpowiednio zasadom nauki stosującej sposób odmladniania do miejscowości i gatunku drzewa. Z uwagi wszelako, że niekorzystnem jest dla dobrego odmladniania lasów kilkakrotnie rąbać w jednym i tem samym cięciu, należy ile możliwości unikać rębów tak zwanych następnych, a przepisywać, o ile to możebnem będzie pojedyncze, lub dwukrotne, a mianowicie:

Pojedyncze, to jest z pozostawieniem od razu takiej ilości nasienników, jaka jest niezbędna do obsiewu i jaką pozostawić można do dalszego wzrostu wraz z odmlodnionym lasem.

Dwukrotne, to jest z pozostawieniem większej ilości drzew, jako nasiennych i ochronnych, które po powstaniu młodego lasu wybrane być mają.

b) Drzewostany młode, w cięciach już znajdujące się, a dobrze wzrosłe i zwarte, mają być oszczędzane. Pod ten przepis podciągnąć można tem starsze, czem kolej jest krótsza i przeciwnie. Młode zaś drzewostany rzadko i źle wyrosłe, a poprawić się nie mogące, oraz pojedynczą starszą młodzież, bezwarunkowo do wycięcia wskazać należy, z wyjątkiem tam, gdzie panują gatunki drzew czułe na mróz, dla których mogą stanowić dobrą osłonę.

c) Na drzewa nasienne w porębach niskopiennych, a na wysokie w cięciach podług gospodarstwa niskopiennego połączonego, należy ile możliwości zostawiać drzewa nie z odrośli, lecz z nasienia powstałe.

d) W rębach lasów wysokopiennych w każdym razie pozostawioną być ma niejaka ilość drzew:

- 1) dla dochodowania ich do większych wymiarów;
- 2) dla nowego obsiewu, jeśliby odmlodniony las, z jakowych przyczyn zniszczeniu uległ.

Przy odbiorze przeto pozostawić się mających nasienników, należy mieć wzgląd na powyższe zastrzeżenia, wybierając odpowiednią liczbę takich, które zostawione być mają i które powinny mieć warunki i cechy dalszego dobrego wzrostu. Ilość tych, pozostawić się mających drzew ma być większą, gdy jedna z krótszych kolei postanowioną będzie (§ 17 ustęp 1); może zaś być mniejszą przy kolei dłuższej.

e) Ilość drzew nasiennych ochronnych i wysokich, pozostać mających, określać należy z ich oddalenia od siebie.

f) W lasach małych, niedzielonych na okręgi i cięcia, działania użytkowe przypadające w starszych drzewostanach przepisać należy w sposób zapewniający odmlodnienie się miejsce wyciętych.

III. Co do cięć trzebieżowych.

Jako przedmiot cięć trzebieżowych wskazywać można tylko drzewo zagłuszone, przytłumione i takie, które, nie mając wolnego przestworu do wzrostu, prędzej lub później zagłuszone zostaną. Takie zaś co należą do zwarcia koron, zachowane być mają.

ROZDZIAŁ VII.

U p r a w a.

Z a s a d y u p r a w.

§ 27. Uprawy lasu:

- a) przez siew;
- b) przez sadzenie;

przepisane być mają o tyle, o ile nie można spodziewać się samorodnego powstania lasu, bądź z nasienia, bądź z odrośli z pni, a mianowicie:

- 1) na bezdrzewiach do lasu wcielonych,
- 2) na większych haliznach leśnych,
- 3) w rębach i porębach odmładniających.

Jakie uprawy przepisane, i w jaki sposób dokonane być mają, wskazówki podaje nauka leśnictwa dla odmiennych miejscowości i gatunków drzew i okoliczności z tem związek mających; tu zaś zastrzega się:

a) Rok w którym uprawy w rębach odmładniających najpóźniej przedsięwzięte być mają, zastosować należy do ustępu 2 § 17 przepisów na wstępie przywiedzionych, którym za uchybienie w dokonywaniu planu gospodarczego poczytano:

„Jeśli dokonane cięcia nie są odmłodnione naturalnie, czy sztucznie, w ciągu lat równających się najwięcej $\frac{1}{10}$ przyjętej kolei“.

b) Jeśli panujący, lub hodować się mający gatunek drzewa dłuższego potrzebuje czasu, aby dorósł do dojrzałości, w takim razie na bezdrzewiach położonych w okręgach wcześniej do użytku przypadających, należy przepisać uprawę gruntów wcześniejsze dających użytki, inaczej nie mogłyby liczone być w poczet ogólnych użytków kolei, jak to zastrzeżono w ustępie a § 22.

c) Planem gospodarczym szczegółowo wyrazić należy czas, miejsce i obszerność upraw, jakie rokrocznie, lub w danych latach dokonywane być potrzebują.

Następstwo upraw.

§ 28. Co do następstwa upraw stanowi się:

1. Naprzód uprawiane być mają bezdrzewia, które w przyszłości przed innemi do użytku przypadają.
2. Bezdrzewia przypadłe w cięciach odmladniających, mają być uprawiane jednocześnie z odmladnianiem przyległego cięcia.

ROZDZIAŁ VIII.

Ochrona. — Zagajenie.

§ 29. Dla wszelkich przestrzeni odmladniających się i odmłodnionych ma być przepisana ścisła ochrona tak długo, dopóki tego wymagać będzie należyte ich wychodowanie.

Jeśli w miejscach ochrony niepotrzebujących pasza bydła jest potrzebną, należy w planie gospodarczym poszczegółowo wymienić oddziały i okręgi, lub wyraźnie odgraniczone części lasu, w których pasza do roku 1881 dopuszczoną być może.

Grabienie ściółki.

§ 30. Ponieważ przez nieoględne i niegospodarcze grabienie ściółki leśnej, lasy znakomitego doznać mogą uszczerbku w przyroście, stanowi się przeto, aby w planie gospodarczym dla każdego obrębu skreślonym był plan kolejnego grabienia tej ściółki i mchu, zastosowany do zasad nauką leśnictwa w tej mierze wskazanych.

Kopalnie.

§ 31. Kopalnie w lasach, o ile położone są wśród przestrzeni pod gospodarstwo leśne zaliczonej, mają być odgraniczone i ich powierzchnię oraz drzewostany na nich wyłączyć należy z pod gospodarstwa leśnego, zaznaczyć je na mapie i zapisać do planu gospodarczego, wymieniając obszerność i położenie.

ROZDZIAŁ IX.

Układ planu gospodarczego. Wzory i porządek.

§ 32. Dokonane urządzenie lasów wyobrażane być ma:

- 1) w stosownej tabeli,
- 2) na mapie,

do których dołączyć należy:

- 3) protokół naradczo-objaśniający,
- 4) rejestr pomiarowy;

ad 1. Do tabelarycznego wyobrażenia urządzenia lasów, służą jako wzór załączone tu szematy, jeden dla lasów wysokopiennych, drugi dla niskopiennych.

ad 2. Co mapa obejmować ma przed urządzeniem lasów, wskazane jest w § 4 tej instrukcji, po dokonaniu zaś urządzenia wyobrazić na niej należy:

a) odgraniczenie powierzchni pod gospodarstwo leśne przeznaczonej, od innych użytków;

b) podział lasu na obręby, okręgi, oddziały i roczne cięcia, numery okręgów (liczbami kościelnymi), obwodnice kolorowe okręgów, mianowicie: I. zielony; II. żółty; III. niebieski; IV. różowy; V. fioletowy; VI. cynobrowy.

c) Nazwy obrębów, okręgów i oddziałów, litery, jakie w planie gospodarczym nadano odmiennym drzewostanom i numery porządkowe cięć (arabskie), stopień bussoli, podług którego przypadły linje rozdzielające cięcia, szerokość tych cięć w prętach i przecikach obliczaną i zapisaną przy linji lub konturze, na którym opierają się te cięcia.

Zastrzega się, aby do kreślenia na mapie linji, liter i numerów nie używano karminu; kolor ten bowiem użyje Dyrekcja Główna Towarzystwa Kredytowego do sprostowań, jakich potrzeba okazać się może.

ad 3. Protokół, mający uzupełniać plan gospodarczy, kolejno obejmować ma:

a) Rzecz o jakości i dokładności mapy, przez kogo, kiedy i z jakich oryginałów sporządzoną została (§ 4), ze wzmianką o skali (§ 5), o rejestrze pomiarowym (§ 6) i dokonanych uzupełnieniach lub sprostowaniach (§ 7).

b) Opisanie gruntu, położenia i drzewostanów (§ 8).

c) Tok narady z właścicielem (§ 9).

d) Rzecz o udeterminowaniu powierzchni pod leśne gospodarstwo, oraz o odgraniczeniu jej od innych użytków (§§ 10, 11 i 12) z wykazaniem: które, jak wielkie i pod jakimi odsyłaczami rejestru przestrzenie zaliczają się pod gospodarstwo leśne, a które i jak wielkie wyłączają się.

e) Rzecz o systemacie urządzenia (§ 13), o gatunkach drzew hodować się mających (§ 14), o rodzaju gospodarstwa (§§ 15 i 16), o kolei (§§ 17 i 18).

f) Objasnienie podziału na obręby (§ 19), na okręgi i oddziały (§§ 20 i 21), o podziale kolei na okresy i przeznaczeniu okręgów na okresy (§ 22) i o początku okresu 1-go (§ 23); o rozkładzie działań użytkowych (§ 24), o następstwie i kierunku cięć (§ 25), objasnienie o przepisach cięć (§ 26), upraw (§§ 27 i 28) i ochrony (§§ 29, 30 i 31).

CZĘŚĆ DRUGA.

Plan uprawy na las nieużytków i pól.

Obszerność upraw i czas, w jakim dokonane być mają.

§ 33. Przestrzeń i czas, w jakim dokonane być mają uprawy lasem nieużytków lub pól rolnej produkcji nieopłacających, nadające prawo do zwiększonej pożyczki Towarzystwa Kredytowego, wskazane są w § 4 przepisów z d. 25 lipca (6 Sierpnia) r. z., którym zawarowano przeznaczenie na taki cel przynajmniej $\frac{1}{20}$ części ogólnej powierzchni dóbr, oraz ukończenie upraw najdalej do roku 1881.

Mapa i rejestr.

§ 34. Mapa sporządzona i poświadczona podług wskazań w paragrafach 4 i 5 tej instrukcji, wyobrażać ma przestrzenie pod uprawę lasu przeznaczone, dołączyć należy do niej rejestr pomiarowy, lub zapisać na niej wyciąg przestrzeni pod las przeznaczających się sporządzony z rejestru i za wierzytelność przez technika i właściciela poświadczony.

Odgraniczenie, zabezpieczenie i opisanie przestrzeni uprawiać się mających.

§ 35. Przestrzenie do uprawy lasem przeznaczone należy:

- a) Odgraniczać linjami, lub trwałymi znakami na załamkach, o ile ich granice nie są uwydatnione przez samą miejscowość.
- b) Zabezpieczyć stosownie od uszkodzeń przez inwentarz żywy, oraz od przejazdów, sposób więc tego zabezpieczenia określanym być winien w planie upraw.
- c) Opisać co do gruntu i położenia w sposób wskazany ustępami 1 i 2 paragrafu 8-go.

Narada z właścicielem.

§ 36. Narada z właścicielem dotyczyć ma:

1. Przedmiotów traktowanych paragrafem 34 i 35.
2. Wyboru gatunku drzew uprawiać się mających.
3. Rodzaju zamierzonego gospodarstwa, kolei, przyszłego podziału na obreby, okręgi i oddziały, podziału kolei na okresy i przeznaczenia okręgów na okresy i wypływającego ztąd następstwa upraw

4. Sposobu uprawy.

Zasady do ostatecznego postanowienia zamiarów i działań ad 2, 3 i 4 zgodne być mają z nauką leśnictwa i przepisami tej instrukcji.

Układ planu.

§ 37. Plan upraw wyrażony być ma:

1. W tabeli podług załączonego wzoru.

2. Na mapie wzmiankowanej w § 34, uzupełnionej wyobrażeniem następstwa upraw i przyszłego gospodarczego podziału.

Do planu dołączyć należy:

1) Wyciąg rejestru pomiarowego wzmiankowany w paragrafie 34.

2) Protokół naradczo-objaśniający z wystawieniem kolejno przedmiotów traktowanych w §§ 34 do 37.

ODDZIAŁ CZWARTY. — O zamianie serwitutów.

330. **187.** Prawo włościan do użytków (serwitutów), z których użytkowali oni przed dniem 19 lutego 1864 roku na zasadzie tabel prestacyjnych, kontraktów, umów słownych lub ze zwyczaju (art. 5) może być uchylone nie inaczej, jak za zobopólną zgodą dziedzica z włościanami, w porządku prawnym poświadczoną, lecz z tym warunkiem koniecznym, żeby dziedzic dał włościanom odpowiednie za to wynagrodzenie. Wypadki, w których może być dopuszczone obowiązkowe, na żądanie właściciela, uchylenie praw do użytków (jakoteż i przepisy o porządku obliczania należnego włościanom wynagrodzenia) będą określone w osobnem prawie. 1864, 19 lutego (40609) art. 12.

331. **188.** Zawieranie ugód dobrowolnych w przedmiocie pieniężnego wynagrodzenia włościan za zniesienie serwitutów jest wzbronione. 1866, 30 czerw. (Post. Kom. Urz., t. VII, art. 702) art. 3.

332. **189.** Właścicielom majątków majorackich, w których prawa włościan do serwitutów przyznane zostały przy zatwierdzaniu tabel likwidacyjnych, przysługuje prawo do proszenia o zamianę tych serwitutów, na zasadach określonych w artykułach 7—9 dodatku I-go. 1892, 28 kwietnia (8544) I, II.

1. Na mocy art. 12 ukazu z d. 19 lutego 1864 r., prawa włościan do nabytych przez nich serwitutów może być uchwalone nie inaczej jak za zobopólną zgodą dziedzica z włościanami, skutkiem czego instytucje wło-

ściańskie nie mają prawa wydawać decyzji w przedmiocie jakiegokolwiek zmodyfikowania postaci lub rozciągłości praw serwitutowych, przysługujących włościanom na zasadzie zatwierdzonych tabel lub aktów nadawczych (uk. 2 depart. z d. 16 maja 1891 r., № 4033. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 87, art. 329).

2. Zawarta między włościanami i właścicielem majątku ugoda co do zamiany serwitutów, po zatwierdzeniu jej przez instytucje włościańskie i wniesieniu odpowiedniego w tym przedmiocie wpisu do tabeli likwidacyjnej, nie może podlegać nowemu co do swej istoty rozważaniu, przeto żądanie włościan uchylecia tej umowy i przywrócenia im zniesionych na jej mocy serwitutów, nie może podlegać zadośćuczynieniu (uk. 2 depart. z d. 18 marca 1892 r., № 3039. Ibid., str. 87, art. 330).

3. Art. 531 Post. Kom. Urz., pun. 3: Właściele, których majątki wystawione są na sprzedaż z licytacji, sporządzając sami projekty likwidacyjne tabel, od chwili wręczenia im awizacji w przedmiocie spisania na sprzedaż wystawionego majątku, nie mają prawa wchodzić z włościanami w jakiegobądź umowy, których przedmiotem jest alienacja majątku nieruchomości, za wyjątkiem wypadków wyszczególnionych w art. 32 Post. Kom. Urz. (Dzien. specjal.) co do wynagrodzenia włościan za niewłaściwe zamiary lub naruszone serwituty.

4. (ad 3). Wzbronione jest zawieranie układów pomiędzy właścicielami majątków a włościanami w przedmiocie zamiany serwitutów od chwili doręczenia właścicielom awizacji w przedmiocie przystąpienia do spisania wystawionego na sprzedaż majątku, nie zaś od chwili doręczenia temuż awizacji o wykonaniu (uk. 2 depart. z dnia 22 września 1910 r., № 5519. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 88, art. 332).

5. Na zasadzie art. 48 przep., dołącz. do art. 118 Post. Kom. Urz., przy poświadczaniu umów dobrowolnych pomiędzy włościanami i właścicielami majątków instytucje włościańskie w gubernjach Królestwa Polskiego powinny upewnić się również i co do tego, czy umowy te są zgodne z ukazami o urządzeniu włościan i postanowieniami Komitetu Urządającego (uk. 2 depart. z d. 25 listopada 1910 r., № 7131. Ibid. str. 88, art. 333).

Zob. dalej tezy do art. 274—281 w przedmiocie trybu postępowania przy poświadczaniu umów dobrowolnych. (Przyp. Red.).

6. Art. 702 Post. Kom. Urz., pun. 3, w przedmiocie pieniężnego wynagrodzenia włościan za utracone serwituty:

Zezwolić na pieniężne wynagrodzenie za serwituty tylko z mocy tych umów, które już zawarte zostały i wciągnięte do tabel; w przyszłości zaś na umowy podobne nie zezwalać.

7. (ad. 6). Ograniczenia, wskazane w pun. 3 art. 702 Post. Kom. Urz., mają na celu zabezpieczenie interesów włościan i wzbronienie zamiany przysługujących im serwitutów na kompensatę pieniężną tłumaczy się wyłącznie pragnieniem rządu, żeby osady włościańskie, których potrzeby gospodarcze zabezpieczone zostały właśnie drogą ustanowienia na rzecz tych osad różnego rodzaju serwitutów, nie mogły być praw tych pozbawione inaczej, jak drogą zapewnienia im wzamian serwitutów różnych użytków gospodarczych, mogących zastąpić te korzyści, jakie włościanie odnosili z użytkowania serwitutowego. Przeto należy poczytać cel ograniczenia wzmiankowanego za osiągnięty, gdy gospodarz (właściciel osady włościańskiej), otrzymawszy za swój serwitut pastwiskowy wynagrodzenie pieniężne, użyje takowy na kupno innej osady i powiększy tą drogą stan swego posiadania ziemskiego; w tym bowiem wypadku ostateczny wynik zawartej przezeń umowy dobrowolnej jest ten, że gospodarz ów wzamian za zrzeczenie się serwitutów otrzymał jednak wygrodzenie gruntem, skoro za otrzymane pieniądze grunt nabył. W tych zatem warunkach podobna umowa dobrowolna podlegała zatwierdzeniu (uk. 2 depart. z d. 1 marca 1905 r., № 930. *Ibid.* str. 89, art. 335).

W praktyce spotykały się liczne wypadki, gdy zarówno Komitet Urządzący, jak i b. Komisja tymczasowa do spraw włościańskich uwzględniała układy dobrowolne w przedmiocie pieniężnej kompensaty za rozwiązany serwitut. Nawet bez tego zastrzeżenia, jakie senat w powyższym komentarzu ustanawia, t. j. obrócenia otrzymanych pieniędzy na zakup ziemi. Wypadki te ogółem podzielić się dają na dwie kategorie. Do pierwszej zaliczamy układy dobrowolne, zawarte i wprowadzone w wykonanie bez wiedzy instytucji włościańskich, zaskoczonych przez fakt dokonany, którego unieważnienie pociągnęłoby za sobą skutki ujemne dla obu stron. Takim był układ dobrowolny pomiędzy włościanami wsi Budy, pow. opoczyńskiego, a właścicielem majątku Rozwady, zawarty w r. 1879; na mocy tegoż pomienieni włościanie otrzymali wzamian za serwituty nieco gruntu i sumę pieniężną, która w układzie wymieniona była, jako „dopłata na pobudowanie się”. O układzie powyższym Komisja tymczasowa poinformowana została dopiero w r. 1883. Z uwagi, że od chwili zawarcia tej umowy włościanie zaprzestali użytkować z serwitutów, że należne im na mocy umowy 1200 rub. otrzymali do rąk i mogli je już wydatkować, że z gruntów na mocy tejże umowy otrzymanych, użytkują już lat kilka i że unieważnienie umowy pociągałoby wielkie trudności, Komisja tymczasowa, z aprobatą ministra spr. wewn. umowę zatwierdziła (zob. rozporządzenie min. spr. wewn. z dnia 3 lutego 1883 r. Skriabin. *Sistiem sbornik*, str. 578, § 779). Do drugiej należą wypadki, gdy warunki miejscowe nie pozwalają na wynagrodzenie gruntowe ze względu np. na brak odpowiednich gruntów. Mieszczanie osady Żuromin zawarli umowę w przedmiocie zamiany służebności pastwiskowej za wynagrodzenie pieniężne w wysokości 2000 rub.; umowę tę wprowadzono w wykonanie. Z uwagi: 1-mo, że w granicach pomienionej osady nie okazało się takich gruntów dominialnych, które mogłyby być ustąpione mieszczanom za służebność, 2-to, że rozciągłość tej służebności nie była zbyt wielka (prawo 122 osad do pasania na jesieni na przestrzeni 144 mórg); 3-o, że obciążone tą służebnością pastwisko było

bardzo oddalone i 4-to, że wynagrodzenie 2000 rub. uznane zostało przez instytucje włościańskie za wystarczające i dla włościan korzystne, Komisja tymczasowa układ pomieniony zatwierdziła (rozp. ministra spr. wewn. z d. 17 kwietnia 1882 r. I *ibid.* str. 579, § 780. (Przyp. Red.).

8. Gdy serwitut w tabeli likwidacyjnej zapisany został jako gromadzki, oddzielni gospodarze nie mogą zawierać z właścicielem majątku dobrowolnych umów w przedmiocie częściowej zamiany tegoż, i serwitut taki może zostać rozwiązany tylko zgodnie z art. 104 ukazu 19 lutego 1864 r. o urządzeniu włościan, czyli na mocy uchwały zebrania gromadzkiego (uk. 2 depart. z d. 12 listopada 1909 r., № 7764. Zob. *Tiutriumow*, l. c. str. 90, art. 337).

9. Przeniesienie użytkowania serwitutowego włościan z dziedziny, obciążonej tym serwitutem, na wolną od niego, może nastąpić nie inaczej, jak za zgodą włościan, czyli na mocy specjalnego w tym przedmiocie układu dobrowolnego (uk. 2 depart. z d. 22 kwietnia 1895 r., № 3110. I *ibid.* str. 91, art. 342).

10. Spory wynikające przy wykonywaniu umów dobrowolnych, zawieranych pomiędzy włościanami i właścicielami majątków w przedmiocie zamiany serwitutów, podlegają kompetencji instytucji włościańskich (uk. 2 depart. z d. 30 września 1886 r., № 3721. I *ibid.* str. 92, art. 345).

ROZDZIAŁ VI.

O prawach włościan do rybołówstwa w wodach, przytykających do ich gruntów.

333. **190.** Prawo do rybołówstwa w rzekach, przytykających do gruntów, które na własność włościan przeszły mocą ukazów najwyższych z dnia 19 lutego 1864 roku (40609 - 40612), należy do gromad wioskowych niezależnie od tego, czy prawo rybołówstwa zostało w tabeli likwidacyjnej zapisane, czy nie. 1880, 8 lutego (60485) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1).

334. **191.** Jeżeli w tabeli likwidacyjnej lub akcie nadawczym przyznane zostało na rzecz włościan prawo rybołówstwa w jeziorze, to prawo włościan do rybołówstwa w takim jeziorze przysługuje im w postaci i rozciągłości, określonej w decyzjach instytucji do spraw włościańskich. Tamże, art. 2.

335. **192.** W razie sporów pomiędzy właścicielami jezior a gromadami wioskowymi, które otrzymały prawo do rybołówstwa w jeziorach, w przed-

miocie, postaci i rozciągłości tego prawa, instytucje do spraw włościańskich wydają decyzje o ścisłym określeniu postaci i rozciągłości prawa tego trybem, ustanowionym w artykułach 120 i 215—217). Przytem zgodnie ze zwyczajami miejscowymi prawo do rybołówstwa z brzegu zawsze powinno być włościanom przyznawane; gdy zaś oprócz rybołówstwa z brzegu, włościanie użytkowali i z innych postaci rybołówstwa, to powiono mieć przyznane sobie prawo do tych postaci rybołówstwa, z jakich istotnie korzystali oni w czasie wydania ukazów z dnia 26 maja 1846 roku. (Dz. Praw, t. 38, str. 4), 19 lutego 1864 roku (40609—40612) i 28 października 1866 roku (43788) Tamże, art. 3.

336. **193.** Właścicielom jezior, w których na rzecz gromad wioskowych przyznane zostało prawo do rybołówstwa, przysługuje prawo wchodzenia z temież w układy dobrowolne co do zamiany prawa owego, zastosowując się do tych zasad, jakie są ustanowione odnośnie do zamiany serwitutów. 1880 8 lut. (60485) uchw. Kom. Król. Pol. art. 4.

337. **194.** Właściciele jezior, w których na rzecz gromad wioskowych przyznane zostało prawo do rybołówstwa, nie mogą środkami sztucznymi, naprz. przez osuszanie jezior, odciąganie z nich wód i t. p., ścieśniać lub ograniczać rybołówstwo gromad wioskowych bez zgody na to tychże gromad. Tamże, art. 5.

338. **195.** Grunta obnażone skutkiem opadnięcia poziomu wód w jeziorach z przyczyn przyrodzonych, niezależnych od woli właściciela, pozostają zupełną własnością i w rozporządzeniu właścicieli jezior, lecz gromady wioskowe przy tem nie tracą przyznanego im prawa do rybołówstwa, jeżeli prawo to nie ograniczało się wyłącznie do rybołówstwa z brzegu, i właściciele jezior są obowiązani zapewnić włościanom wolny dostęp dla użytkowania z rybołówstwa w jeziorach pomienionych. Tamże, art. 6.

339. **196.** Prawo do rybołówstwa w jeziorach lub częściach jezior, które na własność włościan przeszły na mocy tabel likwidacyjnych i aktów nadawczych, chociażby w takowych zapisane były w liczbie nieużytków włościańskich, należy, na ogólnych zasadach prawa, bezwarunkowo i wyłącznie do włościan, jako właścicieli ziemi zajętej przez jezioro. Tamże, art. 7.

340. **197.** Rozpoznanie sporów i skarg, wypływających z użytkowania z prawa do rybołówstwa w jeziorach, należy do kompetencji instytucji włościańskich i dokonywa się według przepisów artykułów 131—138 co do rozpoznawania skarg na naruszenie lub nadużycie praw serwitutowych. Tamże, art. 8.

341. **198.** Wszelkie zapadłe przed dniem 8 lutego 1880 roku decyzje instytucji włościańskich w przedmiocie przyznania włościanom praw do rybołówstwa w wodach, przytykających do ich gruntów, jakoteż co do rozciągłości i sposobów użytkowania z praw tych, zachowują swą moc i rewizji żadnej podlegać nie mogą. Tamże, art. 9.

Zob. tezy do art. 11, str. 106 i nast.

1. W razie wyniknięcia sporu co do sposobów użytkowania włościan z rybołówstwa w jeziorach, instytucje włościańskie powinny wydawać trybem art. 1302 i 2800 Post. Kom. Urz. decyzje w przedmiocie rozciągłości i postaci prawa pomienionego (uk. 2 depart. z dnia 22 listop. 1905 roku, № 7145. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 335, art. 335).

2. Połów raków przez włościan w przytykających do ich gruntów jeziorach dworskich przy pomocy narzędzi, wskazanych w decyzjach instytucji włościańskich, w przedmiocie ścisłego określenia postaci i rozciągłości praw włościan do rybołówstwa, nie stanowi nadużycia tych praw (uk. 2 depart. z d. 21 czerwca 1900 r., № 4109. Ibid. str. 204, art. 193).

ROZDZIAŁ VII.

O aktach organizacji ziemskiej.

ODDZIAŁ PIERWSZY. — O tabelach likwidacyjnych.

342. **199.** Celem oznaczenia ilości gruntu na własność włościan, przechodzącego w majątkach prywatnych, majorackich i instytucyjnych, oraz ilości wynagrodzenia przypadającego dziedzicom za zniesione powinności włościan sporządzone zostały na zasadzie osobnych przepisów i z zachowaniem poniżej zamieszczonych (art. 200 — 206) postanowień. Tabele likwidacyjne. 1864, 19 lut. (40612) art. 28. Porów. 1864, 8 czerw. (post. Kom. Urz. t. I, art. 85); 10 paźdz. (post. Kom. Urz., t. II, art. 12 dzien. specjal. i dod.); 7 listop. (post. Kom. Urz., t. II, art. 205); 1886, 12 lut. (Dz. Pr., t. 64, str. 396) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. VI, art. 561); 26 lut. (Dz. Pr., t. 64, art. 408) post. Kom. Urz. Król. Pol. t. VI, art. 564); 10 grud. (post. Kom. Urz. t. VIII, art. 855); 31 grud. (post. Kom. Urz., t. VIII, art. 901); 1867, 18 marca (Dz. Pr., t. 66, str. 476; post. Kom. Urz. Król. Pol., t. IX, art. 1041) rozk. najw.

343. **200.** Dla każdej gromady wioskowej, mającej oddzielną tabelę prestacyjną, lub tradycyjną, lub kontrakt, lub inny podobny akt, określający rodzaj i wysokość powinności włościan sporządzona została oddzielna tabela likwidacyjna. W gromadach wioskowych różnodziedzicznych, do

których składu wchodzi posiadłości kilku osób lub instytucyj, dla każdej posiadłości oddzielna tabela likwidacyjna sporządzoną została. 1864, 19 lut. (40612) art. 29).

344. **201.** Tabela likwidacyjna zawierać powinna:

1) wykaz wszystkich osad, które na własność włościan przeszły, ze wskazaniem oddzielnie osad przy wydaniu ukazu z d. 26 maja (7 czerwea) 1846 roku (Dz. Pr. t. 38, str. 4) istniejących od osad, w późniejszym czasie urządzonych; osad podpadających pod moc rzeczzonego ukazu od niepodpadających pod niego, nakoniec osad przez włościan zajmowanych od osad pustkami pozostałych;

2) oznaczenie ilości gruntów każdej pojedynczej osady;

3) ściśle wskazanie praw włościan do służebności i użytków (jako to: do drzewa budowlanego, opałowego, pastwisk i t. p.), jeśli prawa takowe według art. 5 i uwagi do tegoż, im służą.

4) oszacowanie odbywanych z osady powinności;

5) wysokość wynagrodzenia dziedzica na zasadzie artykułów 16 do 26 ukazu najwyższego 19 lutego 1864 roku (40611) o Komisji likwidacyjnej wyrachowanego. Tamże, art. 30 *).

345. **202.** Poświadczona kopja każdej ostatecznie zatwierdzonej tabeli likwidacyjnej na drukowanym blankiecie wydaną została dziedzicowi (lub jego pełnomocnikowi), jakoteż sołtysowi wioski. Trzecia kopja tabeli przesłana została Zarządowi gubernialnemu dla zachowania, a oryginał tabeli oddano do archiwum Ziemskiego Wydziału Ministerjum spraw wewnętrznych. Tamże, art. 56; 1864, 8 czerw. (Post. Kom. Urz., t. I, art. 85) art. 3; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 3, 4; 1884, 28 lut. (2058) I.

346. **203.** Niezależnie od powyższego kopje tabel likwidacyjnych przesyłane były Wydziałowi hipotecznemu i jednocześnie uczyniono rozporządzenie co do wykreślenia z hipotek dworskich gruntów włościańskich i wpisania do trzeciego działu wykazu hipotecznego służebności, przy jakich według tabeli likwidacyjnej włościanie zostali utrzymani na gruntach,

*) Przy kodyfikacji art. 30 ukazu z d. 2 marca 1864 r. o sposobie wprowadzenia w wykonanie nowych ustaw o włościanach, opuszczony został ustęp końcowy, który brzmiał (Dz. Pr. t. 62, str. 157): „Jeśli dziedzic zażąda wynagrodzenia za grunta na własność włościan przechodzące według oszacowania na zasadzie art. 27 ukazu o Komisji likwidacyjnej, to żądanie takowe winien zadeklarować w projekcie tabeli likwidacyjnej”. Wzmiankowany art. 27 ustanowił możność prośbienia o podwyższenie wynagrodzenia na zasadzie osobnego na gruncie dokonanego oszacowania nabytej na własność przez włościan ziemi. Jako dotyczący się czynności i spraw ostatecznie już zakończonych, ukaz o Komisji likwidacyjnej (trzeci w szeregu ukazów 1864 r.) do kodyfikacji nie wszedł. (Przyp. Red).

pozostałych we własności dziedzica, jeżeli służebności te nie były wpisane do pomienionego działu *). 1865, 14 sierp (Dz. Pr., t. 63, str. 222) post. Kom. Urz. Król. Pol., (t. IV, art. 40 dzien. specjal. dod.) I. II, przep., art. 1, 30—33; 1870, 2 stycz. (Dz. Pr., t. 70, str. 72; post. Kom. Urz., t. XVIII, art. 2903) rozk. najw., II, art. 2.

347. **204.** Przy rozdawaniu włościanom osad pustkami pozostałych we wsiach, dla których tabele likwidacyjne są ostatecznie zatwierdzone w porządku ustanowionym, sporządza się dodatki do tabel. 1866, 3 września (post. Kom. Urz., t. VIII, art. 760).

O sporządzaniu dodatków do tabel likwidacyjnych na rozdane „pustki” zob. punkt 3 art. 334 (art. 141 nin. Zbioru, str. 86) i punkt 3 art. 335 (art. 142 nin. Zb., str. 90) (Przyp. Red.).

348. **205.** Celem wyrachowania wysokości wynagrodzenia, przypadającego właścicielom miast i osad, przemianowanych z miast, za zniesione powinności dominjalne i celem ścisłego wskazania osad i gruntów, na zasadzie ukazu najwyższego z d. 28 października 1866 roku (43788) zwolnionych od ograniczeń dominjalnych, sporządzone są tabele likwidacyjne według formy, ustanowionej dla majątków wiejskich. 1866, 26 paźdz (43778) art. 29; 1867, 5 stycz. (post. Kom. Urz., t. IX, art. 917, dod.) § 25; 1869, 1 czerw (47163) uk. imien., art. 1.

349. **206.** Do pierwszej części wzmiankowanych w poprzednim (205) artykule tabel likwidacyjnych wpisane są osady i grunty mieszczan-rolników, jakoteż osady włościańskie, położone zzewnątrz miasta (osady) lecz w granicach gruntów miasta (osady). 1867, 5 stycz. (post. Kom. Urz., t. IX, art. 917, dod.) §§ 9, 27; 1869, 1 czerw. (47163) uk. imien., art. 1.

Znaczenie tabel likwidacyjnych.

1. Na mocy rozkazów najwyższych z d. 13/25 listopada 1865 r. i z d. 23 września 1871 roku, decyzje b. Komisji Centralnej do spraw włościańskich w przedmiocie zatwierdzania tabel likwidacyjnych na grunta włościańskie w dobrach prywatnych poczytywane są za ostateczne i niepodlegające ani zaskarżeniu, ani rewizji, wobec czego wszelkie późniejsze decyzje instytucji włościańskich, tyczące się włościańskich praw gruntowych, powinny być koniecznie uzgodnione z temi, jakie zapadły przy sprawdzaniu i zatwierdzaniu tabeli likwidacyjnej, i wszelkie sprzeczne z decyzjami temi orzeczenie instytucji włościańskich nigdy uprawomocnić się nie

*) Zob. art. 30, 31 i punkty *a, b, c*, art. 32 „o zarządzeniach ze strony Komisji likwidacyjnej względem wyłączenia gruntów włościańskich z hipoteki dóbr dziedzica” w przepisach o wydawaniu listów likwidacyjnych z d. 14/26 sierpnia 1865 r. (Dz. Pr., t. 63, str. 241). (Przyp. Red.).

może i wykonaniu nie podlega (uk. 2 depart. z d. 8 czerwca 1901 r., № 3392; zob. Stefanowicz, l. c. str. 213, art. 204; tudzież uk. 2 depart. z d. 18 września 1890 r., № 6500 i z d. 24 stycznia 1903 r., № 617 u Tiutriumowa, l. c. str. 1, art. 1).

2. Na mocy rozkazu najw. z d. 18 listopada 1865 r. wpisanie do tabeli likwidacyjnej nazwiska właściciela osady włościańskiej posiada znaczenie dowodu prawa własności, niepodlegającego kwestjonowaniu (uk. 2 depart. z d. 3 maja 1890 r., № 3368. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 1, art. 2).

3. Gdy majątek w tabeli likwidacyjnej wskazany jest jako własność pewnej osoby, sprzedany, zaś zostanie przez inną osobę, to sprzedaż ta ma być uznana za niebyłą, dopóki treść tabeli likwidacyjnej nie zostanie obalona trybem sądowym (dec. cyw. depart. kasac. 1886 r., № 86. Ibid. str. 1, art. 3).

Zob. tezy, umieszczone pod art. 221—222 w przedmiocie prostowania omyłek w tabelach likwidacyjnych i aktach nadawczych. (Przyp. Red.).

ODDZIAŁ DRUGI. — O tabelach (aktach) nadawczych *).

350. **207.** W celu określenia służących włościanom w dobrach rządowych osiadłym, praw do własności gruntów i użytków są ułożone tabele nadawcze (dannyja) według osobnych przepisów (Post. Kom. Urz. z d. 29 grudnia 1867 r.; Dz. Pr., t. 67, str. 404) i z zachowaniem podanych niżej postanowień (art. 208—212). 1867, 29 grud. (Dz. Pr., t. 67, str. 404) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XI, art. 1560) przep., art. 1, 4—25, 27, 44, 49.

351. **208.** Do tabel nadawczych wniesione są prawa nabyte przez włościan na mocy ukazu najwyższego z dnia 19 lutego (2 marca) 1864 r. i najwyższych rozkazów: z dnia 18 (30) marca 1865 r. o uposażeniu gruntami komorników w dobrach rządowych oczynszowanych, z dnia 14 (26) grudnia 1865 r. i z dnia 21 sierpnia (2 września) 1866 r., o uposażeniu gruntami włościan bezrolnych z gruntów rządowych, poklasztornych i poproboszczowskich, z dnia 30 sierpnia (11 września) 1866 r., o uposażeniu gruntami małorolnych i bezrolnych robotników górniczych przy rządowych i górniczych zakładach i wreszcie innych oddzielnych najwyższych rozkazów, dotyczących szczegółowego uposażenia włościan gruntami rządowymi. Tamże, art. 2.

*) Przeważnie posługujemy się terminem, akt nadawczy (zob. Godlewski rosyjskie „dannaja” podaje jako tytuł nadawczy), być może jednak, że zgodnie z terminologią Dziennika Praw, tabela nadawcza byłoby właściwiej. (Przyp. Red.).

352. **209.** Dla każdej gromady wiejskiej, z jakiejby liczbą osad składającej się, ułożoną zostaje jedna tabela nadawcza, bez względu na to, czy do tej wsi należą włościanie, którzy otrzymali grunta na zasadzie jednego lub kilku z wyżej powołanych (art. 208) postanowień. Tamże, art. 3.

353. **210.** Tabela nadawcza zawiera w sobie na lewej stronicy arkusza numera kolejne osad, nazwiska i imiona osadników, przestrzeń gruntu, jaką każdy z nich posiada, z podziałem na ogrody, grunta orne, łąki, pastwiska i nieużytki, jeśli to jest możebnem, a w razie przeciwnym, z wykazaniem oddzielnie przy każdym osadniku, ogólnej przestrzeni gruntów użytkowych i nieużytków. Użytki, znajdujące się nie w granicach pojedynczych osad, jako to: ulice, drogi, wody i t. p. wykazują się na końcu tabeli nadawczej w cyfrze ogólnej.

Na prawej, czystej stronie arkusza, zapisują się przyznane włościanom prawa do służebności, ze wskazaniem miejscowości i ze ściśłem oznaczeniem ich rodzaju i rozciągłości, oraz robią się adnotacje o osadach spornych, jeżeli tego okaże się potrzeba. 1867, 29 grud. (Dz. Pr., t. 67, str. 404) post. Kom. Urz. (t. XI, art. 1560), przep., art. 26.

354. **211.** Oryginalne tabele nadawcze, ostatecznie zatwierdzone, przechowują się w archiwum Ziemskiego Wydziału Ministerjum spraw wewnętrznych, kopje zaś takowych odsyła się do przechowania Zarządom gubernialnym i doręcza się sołtysom wioskowym. Tamże, art. 26 — 48; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 3—4; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

355. **212.** Niezależnie od powyższego przesyła się kopje tabel nadawczych do Zarządu Rolnictwa i Dóbr Państwa w celu wydania rozporządzeń co do wykreślenia z właściwych ksiąg hipotecznych gruntu, jaki przeszedł na własność włościan i wpisania do wykazów hipotecznych zatwierdzonych praw włościan do służebności. 1867, 29 grud. (Dz. Pr., t. 67, str. 404) post. Kom. Urz. (t. XI, art. 1560) przep., art. 45; 1869, 26 mar. (46900) uk. imien., art. 2, 8; uchw. art. 1; 1884, 28 grud. (2635) II; 1902, 12 czerw. (21694) I.

ODDZIAŁ TRZECI. — O przynależności osad na mocy tabel likwidacyjnych i nadawczych.

356. **213.** W dobrach prywatnych, instytucyjnych, majorackich i innych wpisanie włościanina do tabeli likwidacyjnej, w skarbowych zaś do tabeli nadawczej, jako rzeczywistego posiadacza i właściciela osady, służy temuż włościaninowi za dowód prawa własności, przeciw któremu żadne spory nie będą przyjmowane. 1865, 18 listop. (Dz. Pr., t. 63, str. 334; post. Kom. Urz., t. V, art. 55 dzien. specjal.) uchw. Kom. Król. Pol. art. 2; 1867, 29 grud. (Dz. Pr., t. 67, str. 404) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XI, art. 1560); 1871, 20 lut. (post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3215) art. 1.

357. **214.** Wszystkie kwestje, wynikłe przy zatwierdzaniu tabel likwidacyjnych i nadawczych co do tego, kogo należy uważać za rzeczywistego posiadacza tej lub innej osady, jeżeli nie mogły być natychmiast na gruncie rozstrzygnięte, nie wstrzymywały zatwierdzania tabel likwidacyjnych i nadawczych, lecz w tabelach tych przy osadach kontrowersyjnych czynione były uwagi, iż co do tego, do którego z włościan należeć ma osada, później rozstrzygnięciem zostanie, następnie sprawa decyduje się po zebraniu potrzebnych wiadomości przez Komisarzy w pierwszej i Zarządy gubernialne do spraw włościańskich w drugiej instancji i na mocy uprawnionych decyzji instytucji włościańskich uskuteczniające są zmiany w tabelach likwidacyjnych i nadawczych trybem, wskazanym niżej w artykułach 215 — 217. 1865, 18 listop. (Dz. Pr., t. 63, str. 334; post. Kom. Urz., t. V, art. 55 dzien. specjal.) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1 i uwaga; 1873, 5 grud. (52866) uchw. Kom. Król. Pol.; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2.

ODDZIAŁ CZWARTY. — O porządku wnoszenia do zatwierdzonych tabel likwidacyjnych i nadawczych zmian, jakie nastąpiły w włościańskim nadziale i serwitutach.

358. **215.** Na zasadzie zatwierdzonych trybem ustanowionym umów dobrowolnych, zawartych pomiędzy właścicielami majątków lub skarbem a włościanami o zamianie gruntów i serwitutów, jakoteż na zasadzie uprawnionych decyzji Komisarzy i Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich o ściśle określaniu przestrzeni nadziału włościańskiego i rozciągłości serwitutów, o przynależności osad i wogóle o wszelkich zmianach, jakie nastąpiły w nadziale i serwitutach, miejscowe Zarządy gubernialne do spraw włościańskich wydają decyzje co do wniesienia do tabel likwidacyjnych i nadawczych odpowiednich zmian w postaci osobnego wpisu, następującego po wpisie głównym, i wnoszą wpisy te do kopji tabel likwidacyjnych i nadawczych, wydanych właścicielom majątków i włościanom. 1869, 23 i 26 wrześ. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2800) art. 1; 12 grud. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2874) art. 1; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1875 29 grud. (55427) art. 40; 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol.; art. 31; 1876; 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2; 1892, 28 kwiet. (8544) I, art. 9; 1894, 30 maja (10687) I, art. 19.

359. **216.** Kopje pomienionych w poprzednim (215) artykule decyzji i wpisów, jakoteż oryginały umów dobrowolnych, miejscowe Zarządy gubernialne do spraw włościańskich składają do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego, dla przejrzenia rewizyjnego i wniesienia wpisów do oryginalnych tabel likwidacyjnych i nadawczych, jakoteż dla dołączenia decyzji i umów do akt, dotyczących się przechowywanych w archiwum Ziemskiego Wydziału

tabel likwidacyjnych i nadawczych. 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302) art. 2; 1869, 23 i 26 wrześ. (post. Kom. Urz. t. XVII, art. 2800) art. 2; 12 grud. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2874) art. 1; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1884, 28 lut. (2058) I; porów. 1865, 31 paździer. (Dz. Pr., t. 63, str. 328; post. Kom. Urz., t. V, art. 490) uchw. Kom. Król. Pol., art. 6, 9.

360. **217.** Niezależnie od powyższego Zarządy gubernialne do spraw włościańskich przesyłają kopje wpisów do odpowiednich Rządów gubernialnych i Zarządu Rolnictwa i Dóbr Państwa, celem wniesienia takowych do przechowywanych tamże kopji tabel likwidacyjnych i nadawczych, jako też celem wydania rozporządzeń co do odpowiedniego poprawienia ksiąg hipotecznych i wniesienia zmian, jakie nastąpiły, do przechowywanych w wydziale hipotecznym kopji tabel likwidacyjnych i nadawczych. 1867, 25 sierp. (post. Kom. Urz., t. X, art. 1302) art. 3, 4; 1869, 26 marca (46900) uk. imien., art. 2, 8; uchw. art. 1, 2, 3, 8, 14; 23 i 26 wrześ. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2800) art. 3; 12 grud. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2874) art. 1; 1870, 2 stycz. (Dz. Pr., t. 70, str. 72; post. Kom. Urz., t. XVIII, art. 2903) rozk. najw. II, art. 2; 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 2; 1884, 28 grud. (2635) II; 1902, 12 czerw. (21694) I.

ODDZIAŁ PIĄTY. — O poprawianiu imion osadników w tabelach likwidacyjnych i nadawczych.

361. **218.** Na skutek zgłoszeń włościan, poprawienie w tabelach likwidacyjnych i nadawczych imion osadników, nastąpić może tylko w następujących trzech wypadkach:

1) gdy przeciwko zgłoszeniom tym nikt z włościan opozycji nie zakłada;

2) gdy w przedmiocie przynależności osady do osoby zgłaszającej się zapadła przed zatwierdzeniem tabeli likwidacyjnej lub nadawczej decyzja instytucji włościańskich, lub nakoniec —

3) gdy zgłoszenie tyczy się praw małoletnich, bez względu na to, czy przeciwko pomienionemu zgłoszeniu osoby wpisane do tabeli likwidacyjnej lub nadawczej zakładają opozycję lub nie. 1871, 20 lut. (post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3215) art. 1.

362. **219.** We wszystkich trzech pomienionych wypadkach poprawianie tabel likwidacyjnych i nadawczych uskutecznia się zgodnie z trybem, wskazanym w artykułach 215—217 i nie inaczej, jak z zezwolenia istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego. Tamże, art. 2; 1884, 28 lut. (2058) I, II; — porów. 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., V.

363. **220.** Przed wydaniem pomienionego w poprzednim (219) artykule zezwolenia, istniejący przy Wydziale Ziemskim Zarząd zbiera należyte in-

formacje i dane na gruncie; w wypadkach, gdy przeciw zgłoszeniu nikt opozycji nie zakłada, Komisarz sporządza na gruncie protokół w obecności i za podpisem stron, trzech świadków i miejscowego sołtysa; protokół powyższy zatwierdzony zostaje przez Zarząd gubernialny do spraw włościańskich; w tych zaś wypadkach, gdy zgłoszony jest spór o prawa małoletnich, następuje rozpoznanie sporu trybem, wskazanym w art. 214. 1871, 20 lut. (post. Kom. Urz., t. XXI, art. 3215) art. 3; 1884, 26 lut. 2058) I, II. Porów. 1870 18 listop. (48927) uk. imien., V.

Tezy do artykułów 218 — 220.

1. Jak rozumieć zastrzeżenie, zawarte w pun. 1 art. 218: „gdy przeciwko zgłoszeniom w przedmiocie sprostowania nazwiska zapisanego w tabeli osadnika nikt z włościan nie zakłada opozycji”. Chcąc trzymać się ściśle dosłownego brzmienia punktu tego, należałoby uznać, że dla odrzucenia uczynionego w przedmiocie tym zgłoszenia dość jest, by chociażby jeden tylko włościanin założył bodajby zupełnie gołosłowną opozycję, z góry zaś przewidzieć można, iż jeśli nikt inny, to w każdym razie osoba zapisana w tabeli, jako właściciel osady, lub jej prawny spadkobierca bezwątpienia zaprotestuje przeciwko sprostowaniu, przynoszącemu uszczerbek jego prawom, przeto właściwie przy ścisłym zachowaniu brzmienia pun. 1, punkt ten wcale zastosowania miećby nie mógł. Opierając się na motywach postanowienia Komitetu Urządzącego art. 3215, senat wyjaśnia, że sprostowanie błędnie zapisanego w tabeli nazwiska osadnika, możliwe jest na zasadzie pomienionego punktu zarówno wówczas, gdy przeciwko sprostowaniu nikt opozycji nie zakłada, jaki wtedy, gdy założona opozycja okaże się gołosłowną (uk. 2 depart. z d. 6 czerwca 1912 r., № 7218 i z d. 11 października 1911 r., № 6163. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 6, art. 20).

2. Pytanie co do tego, kto był rzeczywistym posiadaczem osady w r. 1864, uważać należy za rozstrzygnięte ostatecznie przez wpis, jaki w tym przedmiocie zaciągnięty został do tabeli i sprostowanie tegoż nastąpić może jedynie w wypadkach, wskazanych w art. 3215 Post. Kom. Urz. (uk. 2 depart. z d. 29 kwietnia 1908 r., № 2446. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 404, art. 408).

3. Sprostowanie tabeli likwidacyjnej lub nadawczej na zasadzie artykułu 3215 Post. Kom. Urz. nie może nastąpić w wypadku, gdy prośba w tym przedmiocie wpłynęła wówczas, gdy właściciel, zapisany w tabeli, sprzedał osadę komu innemu (uk. 2 depart. z d. 18 lutego 1912 r., № 1827. Ibid. str. 563, art. 592).

4. Gdy nawet część osady, której dotyczy prośba w przedmiocie sprostowania nazwiska jej właściciela, została przez osobę w tabeli jako wła-

ścicieli tejże zapisaną, sprzedana aktem notarialnym osobom trzecim, sprostowanie rzezone na zasadzie art. 3215 Post. Kom. Urz. nie może być uskutecznione, ponieważ pociągnęłoby za sobą konieczność anulowania aktu notarialnego i trudności w przywróceniu poprzedniego stanu posiadania (uk. 2 depart. z d. 16 stycznia 1912 r., № 221. Ibid. str. 580, art. 613).

5. Jeśli osada lub część jej zmieniła właściciela nie skutkiem sprzedaży, lecz drogą odziedziczenia jej na mocy aktu notarialnego, to okoliczność powyższa nie stanowi przeszkody do sprostowania w tabeli nazwiska jej właściciela trybem artykułu 3215 Post. Kom. Urz. (uk. 2 depart. z dnia 14 lutego 1909 roku, № 981. Ibid. str. 431, art. 428).

6. W sprawach, dotyczących się sprostowania w tabeli nazwiska właściciela osady, przedawnienie, przewidziane w art. 2265 Kod. Nap., niema zastosowania (uk. 2 depart. z dnia 16 lutego 1909 r., № 1034. Ibid. str. 459, art. 461).

7. Punkt trzeci artykułu 3215 Post. Kom. Urz. dotyczy praw osób, które w czasie wydania ukazów 1864 r. i sporządzania, tudzież sprawdzania tabeli były małoletnimi i tem samem nie mogły dopilnować, by w tabeli podany został właściwy posiadacz danej osady. Gdy jednak osoba, która w czasie pomienionym była małoletnią, następnie po dojściu do pełnoletności i później do samej swej śmierci nie zakładała opozycji przeeciwno prawidłowości wpisu nazwiska właściciela osady, to spadkobiercom jej nie może przysługiwać prawo upominania się o sprostowanie pomienionego wpisu (uk. 2 depart. z dnia 19 października 1912 r., № 9381. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 8, art. 25).

8. W razie podziału osady pomiędzy spadkobierców i sprzedaży następnie części jej na mocy aktu notarialnego osobie trzeciej sprostowanie wpisu nazwiska posiadacza osady pomienionej, zapisanego w tabeli, nastąpić nie może (uk. 2 depart. z dnia 16 stycznia 1912 r., № 221. Ibid. str. 9, art. 32). Porów. wyżej tezę 4. (Przyp. Red.)

9. Sprostowywanie w tabelach likwidacyjnych i nadawczych na zasadzie artykułu 3215 Post. Kom. Urz. wpisów nazwisk posiadaczy osad nie może nastąpić względem takich posiadaczy osad, w których przedmiocie wciągnięcia do tabeli zapadła osobna decyzja przy sporządzaniu lub sprawdzania pomienionych dokumentów (uk. 2 depart. z dnia 3 kwietnia 1909 roku, № 2800. Ibid. str. 10, art. 33).

10. Spory, tyżące się sprostowania w tabelach likwidacyjnych lub nadawczych wpisów nazwisk posiadaczy osad, w pierwszej instancji podlegają rozpoznaniu istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włośc. gub. Król. Pol., przeto decyzje w przedmiocie podobnych sporów, za-

padłe w lokalnych instytucjach włościańskich posiadają znaczenie li tylko wniosków, nie zaś decyzji instancyjnych, dlatego też prawo nie przewidywało żadnych terminów do zaskarżenia pomienionych wniosków (uk. 2 depart. z d. 6 września 1910 r., № 5156. Ibid. str. 10, art. 36).

11. O ileby zaś na pomienione wnioski Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich wpłynęły zażalenia stron, to takowe podlegają rozpoznaniu Ministerjum spraw wewnętrznych, nie zaś senatu (wyr. senatu z d. 12 stycznia 1883 r., № 104. Ibid. str. 11, art. 37).

ODDZIAŁ SZÓSTY. — O porządku poprawiania tabel likwidacyjnych i nadawczych.

364. **221.** Istniejącemu przy Wydziale Ziemskim Zarządowi do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego, po uprzednim szczegółowem i wszechstronnem zbadaniu spraw przez miejscowe Zarządy gubernialne do spraw włościańskich, przysługuje prawo zezwalania na dokonanie trybem wskazanym w artykułach 215 — 217 należytych poprawek w tabelach likwidacyjnych i nadawczych, w razach następujących:

1) gdy w tabelach likwidacyjnych i nadawczych okazuje się brak wpisów, tyjących się takich praw obywateli wiejskich i miejskich, które przysługują im niewątpliwie na mocy ukazów najwyższych z d. 19 lutego 1864 roku (40609 — 40612) i 28 października 1886 r. (43788) i w których przedmiocie nie zapadły, przed ostatecznem zatwierdzeniem tabel lub aktów nadawczych, żadne osobne decyzje;

2) gdy istniejące w tabelach likwidacyjnych i nadawczych wpisy nie są zgodne z decyzjami, jakie przed lub po zatwierdzeniu dokumentów tych zapadły lub gdy zgoła brak wpisów, odpowiadających pomienionym decyzjom i —

3) gdy ujawnione będą w tabelach likwidacyjnych i nadawczych jawne omyłki kancelaryjne i opuszczenia lub zwykłe naruszenie form ustanowionych, których sprostowanie nie może wpłynąć na zmianę istoty decyzji, na których są oparte wpisy wciągnięte do tabel likwidacyjnych i nadawczych. 1873, 2 maja (52201) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

365. **222.** Osobom niezadowolonym z decyzji istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego i Ministra spraw wewnętrznych w przedmiocie poprawiania tabel likwidacyjnych i nadawczych przysługuje prawo podawania na pomienione decyzje skarg w trybie ogólnie ustanowionym. 1873, 2 maja (52201) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

Tezy do artykułów 221 i 222.

1. Chociaż, na mocy najwyżej zatwierdzonej 18 listopada 1865 roku uchwały Komitetu do spraw Królestwa Polskiego, tabele likwidacyjne i nadawcze posiadają znaczenie dokumentów bezspornych i nie podlegających rewizji, tem niemniej na mocy uchwały najwyżej zatwierdzonej tegoż Komitetu z d. 2 maja 1873 r. jawne omyłki i przeoczenia w aktach tych ujawnione mogą być poprawiane. Moc przepisu tego rozciąga się w całości i do wpisów dodatkowych, wciągniętych do tabel likwidacyjnych i nadawczych na skutek zmian, jakie z biegiem czasu w prawach włościan do gruntów i serwitutów nastąpiły, które to wpisy dodatkowe stanowią część pomienionych aktów organizacji ziemskich, a zatem również w razie ujawnienia w nich błędu mogą ulegać sprostowaniu (uk. 2 depart. z d. 11 kwietnia 1906 roku, № 2975. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 2, art. 7).

2. Decydowanie w przedmiocie, czy tabela likwidacyjna ma zostać sprostowaną, należy do kompetencji Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego (uk. 2 depart. z d. 29 września 1911 r., № 5842. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 554, art. 575).

3. Dla wszczynania spraw w przedmiocie prostowania jawnych omyłek i przeoczeń w tabelach likwidacyjnych i nadawczych, prawo żadnego terminu nie przewidziało (uk. 2 depart. z dnia 16 lipca 1905 r., № 4588. Ibid. str. 332, art. 329).

4. Prostowanie omyłek i opuszczeń nastąpić może zarówno w samych tabelach likwidacyjnych i nadawczych, jak i we wpisach dodatkowych, do aktów tych wciągniętych (uk. 2 depart. z d. 11 kwietnia 1906 r., № 2975. Ibid. str. 343, art. 342).

5. Ujawnienie jakichś niedogodności w organizacji ziemskiej włościan nie może stanowić zasady do rewizji i zmodyfikowania aktów tej organizacji (tabel likwidacyjnych i nadawczych), prostowanie których nastąpić może jedynie w wypadkach ujawnienia błędów i przeoczeń, trybem wskazanym w przepisach z dnia 2 maja 1873 r. (uk. 2 depart. z d. 2 maja 1897 roku, № 2575. Ibid. str. 152, art. 134).

6. Spór wynikły pomiędzy dwoma gromadami wioskowemi co do przynależności pastwiska niewyszczególnionego w składzie gruntów włościańskich ukazowych, podlega rozpoznaniu instytucji włościańskich trybem, wskazanym w prawie z d. 2 maja 1873 r. (uk. 2 depart. z d. 14 października 1903 r., № 5744. Ibid. str. 290, art. 288).

7. Spór pomiędzy dziedzicem a włościanami o kawałek gruntu, położony oddzielnie od gruntów włościańskich, gdy o nim tabela nie wspomina,

podlega rozstrzygnięciu na zasadzie prawa z dnia 2 maja 1873 roku (uk. 2 depart. z d. 8 grudnia 1909 r., № 8138. Ibid. str. 483, art. 495).

8. Gdy w decyzji b. Komisji do spraw włościańskich w przedmiocie umocowania na rzecz włościan prawa do służebności brak jasnego określenia zarówno miejscowości, obciążonych służebnościami, jak i rodzaju, oraz rozciągłości tychże, to decyzja taka nie może być zaliczona do rzędu tych bezspornych w swej istocie decyzji, które zgodnie z pun. 2 prawa z d. 2 maja 1873 r. pociągają za sobą konieczność wniesienia do tabeli odpowiadających decyzjom tym wpisów; podobna decyzja stanowi tylko zasadę do przeprowadzenia zgodnie z punktem 1 tegoż prawa dochodzenia celem ustalenia warunków, wśród jakich odbywało się w r. 1864 użytkowanie ze służebności, i powodów, dla jakich pomieniona decyzja przy sprawdzeniu i za twierdzeniu tabeli nie została uwzględniona (uk. 2 depart. z dnia 1 czerwca 1913 r., № 5807. Ibid. str. 696, art. 792).

ODDZIAŁ SIÓDMY. — O porządku wydawania nowych kopji tabeli likwidacyjnych i nadawczych.

366. **223.** Istniejącemu przy Wydziale Ziemskim Zarządowi do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego, na skutek zgłoszonych przez właścicieli majątków lub gromad wioskowych, którym przy wprowadzaniu w wykonanie tabel likwidacyjnych i nadawczych wydane zostały kopje takowych, próśb o wydanie im nowych kopji wzamian dawnych w wypadkach, gdy takowe zostały utracone lub uszkodzone, przysługuje prawo wydawania z Zarządu zarówno właścicielom majątków, jak gromadom wioskowym nowych kopji tabel likwidacyjnych i nadawczych z zachowaniem następujących przepisów (art. 224—231). 1874, 17 marca (53273) uchw. Kom. Król. Pol.; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

367. **224.** Przy wydawaniu nowych kopji wzamian utraconych czyni się na koszt osoby, lub gromady, która zgłosiła prośbę o wydanie kopji, ogłoszenie w Prawitielstwiennym Wiestniku i miejscowych Gubernialnych Wiadomościach o utraceniu dawnej kopji. 1874, 17 marca (53273) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1.

368. **225.** Przy wydawaniu nowych kopji wzamian uszkodzonych i niezdatnych do użytku, należy te ostatnie złożyć celem ich zniszczenia. Tamże, art. 2.

369. **226.** Gdy numeracja osad w tabeli likwidacyjnej i nadawczej i liczby, oznaczające ilość gruntu każdej osady, ulegały sprostowaniom, to w kopji, jaka ma być wydana, zamieszcza się cyfry w ostatniej tychże

redakcji, na końcu zaś kopji w porządku kolejnym zamieszcza się wszystkie wciągnięte do tabeli likwidacyjnej lub nadawczej wpisy, określające te cyfry. Tamże, art. 3.

370. **227.** W rubryce, zawierającej określenie postaci i rozciągłości serwitutów, zamieszcza się opis tych ostatnich w redakcji sprostowanej, nie przytaczając poprzedniej błędnej, w wypadkach zaś, gdy serwituty wskutek zatwierdzonych umów dobrowolnych zostały zupełnie zniesione, rubrykę służebności należy przekreślić, a na właściwym miejscu zamieszcza się wpis dodatkowy w przedmiocie zamiany serwitutów. 1874, 17 marca (53273) uchw. Kom. Król. Pol., art. 4.

371. **228.** Nazwiska właścicieli osad wpisują się bez przytaczania poprzedniego ich brzmienia, skasowanego przez odnośne decyzje, na właściwym zaś miejscu zamieszcza się wpisy dodatkowe, wciągnięte do tabel likwidacyjnych lub nadawczych na skutek decyzji pomienionych. Tamże, art. 5.

372. **229.** Na kopji czyni się napis o jej wydaniu z wyszczególnieniem komu i z jakiego powodu, oraz kiedy wydana została. Tamże, art. 6.

373. **230.** W razie, gdy po wydaniu zgodnie z przepisami niniejszego (VII) oddziału kopji tabel likwidacyjnych lub nadawczych, oryginały tychże, uległy sprostowaniu lub uzupełnieniu, kopje pomienione należy również* odpowiednio sprostować lub uzupełnić tymże trybem, jak i kopje dokumentów tych, wydane przy wprowadzeniu takowych w wykonanie. Tamże, art. 7.

374. **231.** Za wydawane przez istniejący przy Wydziale Ziemskim Zarząd do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego kopje tabel likwidacyjnych i nadawczych, od osób i gromad, które o wydanie kopji prosiły, pobiera się na pokrycie wydatków kancelaryjnych opłata po kopiejkach trzydzięści od arkusza. 1864, 19 lutego (40612) art. 56; 1874, 17 marca (53273) uchw. Kom. Król. Pol., art. 8; 1884, 28 lutego (2058) I, II.

1. Okólnik b. Komisji Czasowej do spraw włościańskich z d. 6 maja 1874 r., co do trybu wydawania na zasadzie przepisów z d. 17 marca tegoż roku nowych kopji tabel likwidacyjnych i nadawczych*).

1. Prośby o wydanie nowych kopji tabel likwidacyjnych i nadawczych podaje się do miejscowych Zarządów gub. do spraw włośc. bezpośrednio lub za pośrednictwem miejscowego komisarza.

*) Zamieszczony w „Sborniku” Skriabina, wyd. 1896, str. 290. (Przyp. Red.).

2. Przy prośbie należy złożyć do Zarządu gubernialnego:

a) w razie, gdy prośba dotyczy się wydania nowej kopji wzamian starej, niezdatnej skutkiem zniszczenia do użytku — starą, zniszczoną kopję;

b) w razie, gdy prośba dotyczy się wydania nowej kopji wzamian utraconej, pieniądze na wydrukowanie, zgodnie z pun 1 przepisów z d. 17 marca 1874 r., ogłoszenia o utraceniu kopji w Gońcu Rządowym i Gub. Wiadomościach; i —

c) zarówno w pierwszym, jak drugim wypadku, pieniądze należne, zgodnie z pun. 8 tychże przepisów, za nową kopję tabeli likwidacyjnej lub nadawczej po kop. 30 od arkusza, licząc liczbę arkuszy podług starej kopji.

Uwaga. Prócz wzmiankowanych w pun. b i c, petenci powinni złożyć również pieniądze na opłacenie kosztów przesyłki pieniędzy pomienionych.

3. Otrzymawszy prośbę i wszystkie należne od petentów pieniądze, Zarząd gub. wydaje kwit z otrzymanych pieniędzy i czyni rozporządzenie w przedmiocie wydrukowania żądanych ogłoszeń w wypadku, gdy idzie o wydanie nowej kopji wzamian utraconej. Następnie Zarząd gub. przesyła prośby te do Komisji Czasowej *) z dołączeniem: a) starej, zniszczonej kopji, lub numeru Wiadomości Gubernialnych, w którym zamieszczone zostało ogłoszenie o utraceniu starej kopji, oraz informację, kiedy i za jakim numerem także ogłoszenie wysłano celem wydrukowania w Gońcu Rządowym i b), złożonych przez petenta pieniędzy na nową kopję; i —

4. Po nadesłaniu przez Komisję Czasową nowej kopji Zarząd Gubernialny wydaje takową komu należy za pokwitowaniem petenta.

2. W przedmiocie wydawania nowych kopji tabel likw. i nadawczych przez instytucje sądowe.

Okólnik Ministra sprawiedliwości do prezesów sądów okręgowych i zjazdów sędziów pokoju w okręgu warszawskiej izby sądowej, z dnia 19 czerwca 1890 r., № 19441 **): Na mocy art. 56 ukazu najwyższego z d. 19 lutego 1864 r. o sposobie wprowadzenia w wykonanie nowych Ustaw o włościanach i najwyżej zatwierdzonej 17 marca 1874 r. uchwały Komitetu do spraw Król. Pol. o sposobie wydawania nowych kopji tabel likwidacyjnych, kopje pomienione wydawane są przez instytucje do spraw włościańskich i tego tylko rodzaju kopje służyć mogą, jako dowody stwierdzające prawa i zobowiązania, ustanowione w rzeczonych tabelach. Tymczasem z informacji posiadanych przez ministerjum sprawiedliwości wypływa, iż wydziały hipoteczne w warszawskim okręgu sądowym również wy-

*) Po skasowaniu tejże, do Wydziału Ziemiańskiego min. spr. wewn. (Przyp. Red.)

**) U Skriabina, l. c. str 292. (Przyp. Red.).

dają kopje z przechowywanych w swych archiwach kopji pomienionych dokumentów. Wobec tego, celem uniknięcia niedogodności, mogących wynikać dla osób prywatnych z użytkowania z kopji, otrzymanych w wydziałach hipotecznych, uprzejmie proszę pp. prezesów instytucji sądowych warsz. okręgu sądowego o zarządzenie z ich strony, by kopje tabel likwidacyjnych i nadawczych, wydawane przez wydziały hipoteczne, pisane były nie na drukach, przyjętych w instytucjach włościańskich, lecz na zwykłym papierze i żeby urzędnicy, wydając kopje pomienione, wyjaśniali odbiorcom z adnotacją na prawej stronie kopji, że takowa nie może zastąpić kopji, wydawanej trybem ustanowionym przez wyżej wzmiankowane przepisy prawa.

ROZDZIAŁ VIII.

O sposobie rozpoznawania spraw tyczących się praw gruntowych.

ODDZIAŁ PIERWSZY. — Zasady ogólne.

375. **232.** Przepisy niniejszego rozdziału określają tryb postępowania i decydowania spraw tyczących się praw gruntowych, włączonych do zakresu kompetencji instytucji do spraw włościańskich. 1864, 25 lipca, (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 1, 4; 1865, 5—7 i 10 lipca (post. Kom. Urz., t. IV, art. 375, dod.) art. 34.

376. **233.** Spory i skargi pomiędzy dziedzicami a włościanami w przedmiocie praw gruntowych podlegają rozpoznawaniu w dwóch instancjach. Na każdą decyzję, wydaną w pierwszej instancji, może być podana skarga do instancji następnej. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 5. Porów. 1864, 19 lut. (40612) art. 17.

Uwaga. Skargi na naruszenie lub nadużycie praw do służebności i rybołówstwa rozpoznają się trybem, wskazanym niżej w artykułach 240—252 z zachowaniem osobnych postanowień, zawartych w artykułach 131—138. 1870, 13 marca (Dz. Pr., t. 70, str. 132) post. Kom. Urz. Król. Pol. (t. XVIII, art. 2966) przep., art. 11—14; 1876, 21 maja (35968) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1; 1880, 8 lut. (60485) uchw. Kom. Król. Pol., art. 8.

377. **234.** Gdy decyzję wydaje Komisarz, drugą instancję stanowi Zarząd gubernialny do spraw włościańskich; gdy decyzję wydaje Zarząd gubernialny, drugą instancję stanowi istniejący przy Wydziale Ziemskim Zarząd do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 6; 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 127) art. 2, 4; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2, 3; 1884, 28 lut. (2058) I, II.

Uwaga. Zarządy gubernialne do spraw włościańskich, działając w charakterze pierwszej instancji, decyzje swe wydają po uprzednim zażądaniu wniosku w danej sprawie od Komisarza lub wydziału tymczasowego. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) przep. art. 6, uw., 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2.

378. **235.** Decyzje Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich, wydane w drugiej instancji w rozpoznaniu skarg na decyzje Komisarzy, uważa się za ostateczne i niepodlegające zaskarżeniu. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 7; 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 127) art. 2, 4; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 1, 2.

379. **236.** Skargi, dotyczące się istoty decyzji, podaje się w terminie trzymiesięcznym od dnia ogłoszenia decyzji. Na decyzje Komisarzy skargi wnosi się do Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich, z dołączeniem kopji decyzji zaskarżonej. Skargi na decyzje Zarządów gubernialnych wnosi się: w sprawach przez Zarządy te rozpoznawanych w pierwszej instancji, do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego również z dołączeniem kopji decyzji zaskarżonej, w sprawach zaś, które Zarządy gubernialne rozpoznają w charakterze drugiej instancji — do drugiego departamentu Rządzącego Senatu. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 8; 1865, 5—7 i 10 lipca (post. Kom. Urz., t. IV, art. 375, dod.) art. 34; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 1, 2; 1882, 25 maja (912) II, art. 4; 1884, 24 stycz. (1978) uk. imien., I; 28 lut. (2058) I, II.

Uwaga 1. Skargi na decyzje Komisarzy i Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich, decydowanych przez nie w charakterze pierwszej instancji, mogą być również podawane bezpośrednio Komisarzom i Zarządom gubernialnym, które po dołączeniu kopji swych decyzji tudzież niezbędnych wyjaśnień składają: Komisarze, do Zarządów gubernialnych, zaś Zarządy gubernialne, do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego. Skargi na Zarządy gubernialne do spraw włościańskich w sprawach, rozpoznawanych przez nie w charakterze drugiej instancji, powinno się podawać do tychże Zarządów. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 8, uw. 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2, 3; 1882, 25 maja (912) II, art. 4; 1884, 28 lut. (2058) I, II; porów. 1875, 31 grud. (55435) uchw. Kom. Król. Pol., art. 27.

Uwaga 2. Decyzje uprawomocnione nie podlegają zaskarżeniu ani apelacyjnym, ani kasacyjnym trybem. Za uprawomocnione uważa się decyzje, które w terminach ustanowionych zaskarżone nie były. 1865, 5—7 i 10 lipca (post. Kom. Urz., t. IV, art. 375, dod.) art. 36.

380. **237.** Niezależnie od możliwości podawania skarg, dotyczących się istoty decyzji, przysługuje zarówno dziedzicom jak włościanom prawo po-

dawania skarg na nieprawidłowe czynności przy przeprowadzaniu dochodzeń i badań, oraz rozpoznawaniu spraw. Skargi na Komisarzy i wydziały tymczasowe składa się Gubernatorowi, który w przedmiocie skarg tych wydaje rozporządzenia, w razie zaś potrzeby przedstawia skargi pomienione do Ministerjum spraw wewnętrznych, a skargi na Gubernatorów i Zarządy gubernialne podaje się Ministrowi spraw wewnętrznych. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118 dod.) art. 9; 1869, 23 i 26 wrześ. (post. Kom. Urz., t. XVII, art. 2800) art. 4; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 1, 2, 3, V; 1871, 23 marca (43592) uk. imien., art. 1; 1884, 28 lut. (2058) I, II; 1903, 3 marca (22600).

381. **238.** Za kopje decyzji, wydawanych przez Komisarzy i Zarządy gubernialne do spraw włościańskich, pobiera się po piętnaście kopiejek od każdej kopji; gdy zaś petent żąda kopji z przekładem tejże na język, używany przez ludność miejscową, (porów. Org. Król. Pol., art. 331 i uw., według niniejszej kontyn.), to ściąga się po trzydzieści kopiejek za każdy arkusz takiej kopji. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 10; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 1, 2; 1903, 3 marca (22600); 1905, 6 czerw. (23368) uchw. Kom. Min., VI, IX; 17 paździer (26808) uchw. Kom. Min., IX.

Uwaga. Pieniądze ze kopje dołącza się do sum kancelaryjnych, wpływających do rozporządzenia Komisarzy i Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 10; uw., 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 12; V; 1903, 3 marca (22600)

Tryb zaskarżania decyzji instytucji włościańskich.

1. Termin do zaskarżania decyzji instytucji włościańskich oblicza się nie od dnia wydania kopji, lecz od dnia ogłoszenia decyzji (uk. 2 depart. z dnia 18 października 1890 r., № 9127. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 256, art. 962). Porów. dalej, teza 3.

2. Dla obliczenia czasu wplynięcia skargi bierze się w rachubę ten dzień, kiedy skarga otrzymana została na poczekaniu w tej miejscowości, gdzie się znajduje instytucja, do której jest adresowana (dod. do art. 232 Przep. dla inst. włośc. i osob. dod. do tomu IX Zb. Pr., wyd. 1876 r., według kontyn. 1893 r.) Uk. 2 depart. z d. 16 września 1891 r., № 6390. Ibid. str. 256, art. 963.

3. Spóźnione doręczenie kopji decyzji Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich (w danym wypadku kopja doręczona została po upływie terminu na złożenie kasacji) stanowi zasadę do przesunięcia początkowego momentu obliczenia terminu z dnia ogłoszenia decyzji na dzień otrzymania kopji przez petenta, który to dzień należy uważać za początek rachuby terminu (uk. 2 depart. z dnia 26 maja 1908 r., № 3075. Ibid. str. 257, art. 966).

4. Gdy ostatni dzień terminu do zaskarżenia decyzji wypada na dzień nieurzędowy i dni następne są również nieurzędowe, to w takich warunkach za ostatni dzień terminu do złożenia skargi uważać należy pierwszy, po dniach tych następujący dzień urzędowy (uk. 2 depart. z dnia 20 czerwca 1900 r., № 4035. Ibid. str. 257, art. 967).

5. Przepisy art. 118 Post. Kom. Urz. nie wskazują porządku ogłaszania decyzji instytucji włościańskich zarządom skarbowym, ani sposobu obliczania dla tych zarządów terminu do podawania skarg na pomienione decyzje, przeto pod tym względem należy stosować się do porządku, ustanowionego w artykułach 1292 i 1293 ust. post. cyw., czyli odsyłać kopję decyzji Komisarza lub Zarządu gubernialnego do zainteresowanego w danej sprawie zarządu skarbowego i liczyć termin do zaskarżenia decyzji od dnia otrzymania takowej kopji (uk. 2 depart. z d. 30 marca 1913 r., № 3613. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 663, art. 742¹⁾).

Przywracanie terminu opuszczonego.

1. Przy rozstrzyganiu kwestji o przywróceniu opuszczonego przez stronę terminu do zaskarżania decyzji instytucji włościańskich powinny być stosowane ogólne przepisy, ustanowione przez najwyżej zatwierdzoną 26 września 1865 r. uchwałę głównego komitetu do organizacji stanu włościańskiego (dodatek do art. 232. uw.; Przep. dla inst. włośc., wyd. 1902 r.). Prośby o przywrócenie opuszczonego terminu należy podawać do tego urzędu, który rozpoznawać ma skargę; zadośćuczynienie prośbom tym również od tego urzędu zależy (uk. 2 depart. z d. 12 grudnia 1903 r., № 7530—7531. Ibid. str. 278, art. 278—279).

2. Art. 1 przepisów o sposobie wyliczania terminów dla zaskarżenia decyzji instytucji włościańskich i sposobie przywracania terminów opuszczonych (dod. do art. 232, uw., dod. do t. IX Zb. Pr.) ustanawia dla osób nieobecnych w miejscu, gdzie urzęduje instytucja, dodatkowy termin wiorstowy, licząc na dostarczenie skargi do miejsca jej przeznaczenia po 25 wiorst dziennie. W guberniach Królestwa Polskiego ustawodawstwo włościańskie nie przewiduje podobnego terminu wiorstowego i pomieniony artykuł do gubernji tych się nie rozciąga (uk. 2 depart. z dnia 4 maja 1912 r., № 4748. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 257, art. 969, porów. tamże art. 968 i 970).

3. Osob. dod. do tomu IX Zbioru Praw; przep. dla inst. włośc.; wyd. 1876, kont. 1893 r. Dodatek do art. 232 (uwaga), punkt 3: „Termin opuszczony może zostać przywrócony, gdy zostanie dowiedzione, iż opóźnienie w dostarczeniu wysłanej prośby nastąpiło nie z winy wysyłającego, lecz z winy urzędników, za których pośrednictwem do-

starczenie następuje, lub wskutek okoliczności nieprzewidzianych, niezależnych od woli osoby prywatnej“.

Tryb podawania skarg kasacyjnych do drugiego departamentu senatu określony został w rozkazy najwyż. z d. 30 kwietnia 1885 r. (Z. P. R. № 52, art. 431). (Przyp. Red.).

ODDZIAŁ DRUGI. — O trybie czynności Komisarzy.

382. **239.** Komisarz przystępuje do czynności: 1) bądź na skutek prośb stron; 2) bądź na żądanie Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich; 3) bądź na skutek wskazówek, otrzymanych od Gubernatora; 4) bądź wreszcie na skutek poleceń istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego i Ministra spraw wewnętrznych.

1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 12; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 2; 1884, 28 lutego (2058) II; 1903, 3 marca (22600).

383. **240.** Komisarz rozpoznaje sprawy przeważnie na gruncie, zawczasu uprzedziwszy strony, osoby w sprawie zainteresowane, tudzież świadków o czasie swego przybycia. Zresztą, przysługuje mu prawo rozpoznawania spraw również i w miejscu swego zamieszkania, jeśli natura sprawy nie wymaga dochodzenia na gruncie.

1864, 25 lipca. (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 13; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 2; 1903, 3 marca (22600).

384. **241.** Prośby do Komisarza wnosić można wszędzie i w każdym czasie słownie lub na piśmie, osobiście lub za pośrednictwem osoby upoważnionej; żadne formy określone dla prośb ustanowione nie są.

1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118 dod.) art. 14; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 2; 1903, 3 marca (22600); Porów. 1868, 29 lutego (45544) przep., VII; 1905, 6 czerw. (23368) uchw. Kom. Min.

385. **242.** Na żądanie petenta Komisarz wydaje mu, za swym podpisem, zaświadczenie o przyjęciu pisemnej lub słownej prośby, lub nieprzyjęciu tejże, z powodu iż sprawa nie wchodzi w zakres jego kompetencji.

1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 15; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 2; 1903, 3 marca (22600).

386. **243.** Obie strony ze świadkami swymi mogą, wszyscy razem, przybyć do Komisarza do rozpoznawania sprawy, gdy jednak ktokolwiek z nich nie przybędzie, to Komisarz wyznacza termin do przybycia, nieobecnym zaś wzywa na wyznaczony termin przez awizację na piśmie za pośrednictwem władzy wioskowej lub gminnej, lub miejscowej policji, lub innym sposobem, według uznania swego, wyjaśniając powody wezwania.

1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 16; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1903, 3 marca (22600).

387. **244.** Termin do przybycia celem rozpoznania sprawy Komisarz wyznacza stronom i ich świadkom według swego uznania. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 17; 1870, 18 listop. (45927) uk. imien. 1, art. 2. 1903, 3 marca (22600).

388. **245.** O terminie i miejscu rozpoznawania sprawy Komisarz posyła awizację do majątku nie później, niż na dni siedm przed terminem. Właściciel majątku obowiązany jest bądź osobiście być obecnym przy rozpoznawaniu sprawy, bądź przysłać w tym celu plenipotentę; lecz nieprzybycie pierwszego lub drugiego na dzień, w awizacji oznaczony, w żadnym wypadku nie powinno wstrzymywać czynności Komisarza. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 18; 1903, 3 marca (22600).

389. **246.** Plenipotenci właścicieli powinni posiadać od nich prawną plenipotencję. Gdy rzadca lub administrator majątku prawnej plenipotencji nie posiada, to wzywany jest do rozpoznawania sprawy w celu podania przezeń niezbędnych wyjaśnień i dostarczenia informacji w charakterze osoby zblizka obeznanej z przedmiotem sporu, lecz działać w imieniu właściciela nie może. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz. t. II, art. 118, dod.) art. 19.

390. **247.** Przystąpiwszy do rozpoznawania sprawy, Komisarz proponuje osobie, która wszczęła spór, by opowiedziała okoliczności sprawy i wyjaśniła swe żądania, a następnie wysłuchuje objaśnień strony, przeciw której spór został wszczęty, poczem pozwala jednej i drugiej stronie po kolei uzupełnić swe zeznania i stawia im niezbędne dla wyjaśnienia sprawy pytania. Przytem należy okazać pobłażliwość dla tych włościan, którzy wskutek braku oświaty nie są w stanie okoliczności sprawy wypowiedzieć odrazu, w należyтым związku i kolejności. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 20; 1903, 3 marca (22600).

391. **248.** Prócz dowodów, składanych przez uczestniczące w sprawie strony, Komisarz, w razie potrzeby, przedsięwierze i inne środki celem stwierdzenia i ujawnienia okoliczności sprawy, tak naprz. dla wyjaśnienia wątpliwości służyć mogą—ogłędziny miejscowości, zeznania osób trzecich, wiadomości o ilości zasiewów i pokosów, sprawdzenie dokumentów. W razie potrzeby, celem dokonania miejscowych pomiarów i innych czynności mierniczych, mogą być delegowani geometrzy. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz. t. II, art. 118 dod.) art. 21; 1903, 3 marca (22600).—Porów. 1864, 19 lut. (40612) art. 39.

392. **249.** W razie niedostateczności wiadomości, niezbędnych do rozstrzygnięcia spornej sprawy, Komisarz, gdy uzna to za właściwe i konieczne, może zezwolić, by jedna ze stron, za zgodą drugiej, przysięgą stwierdziła prawdziwość swego zeznania. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz. t. II, art. 118, dod.) art. 22; 1903, 2 mar. (22600).

393. **250.** Rozpoznawanie sporów, skarg i nieporozumień czyni się słownie. Do czynności pisemnej i zawiązania korespondencji Komisarz przystępuje tylko w razie rzeczywistej potrzeby. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 23; 1903, 3 marca (22600).

394. **251.** Gdy obie strony wyrażą życzenie pojednania się i tem zakończenie sprawy, Komisarz może im dać pewien czas do ostatecznego porozumienia się i w tym celu wyznacza termin według swego uznania. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 23; 1903, 3 marca (22600)

395. **252.** Po ukończeniu pytań i wyjaśnień i rozpoznaniu wszystkich dotyczących sprawy okoliczności, Komisarz sporządza wniosek tymczasowy lub wydaje decyzję na podstawie dowodów zebranych, tyczących się włościan, przepisów i miejscowych zwyczajów, gdy te ostatnie nie sprzeciwiają się przepisom w niniejszej (IX) Księdze zawartym. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 25; 1903, 3 marca (22600).

396. **253.** Komisarz poprzestaje na sporządzeniu wniosku tymczasowego w tym wypadku, gdy istota sprawy wymaga przekazania jej wyższej instancji do rozpoznania i zdecydowania. Decyzję zaś wydaje w wypadku, gdy sprawa nie podlega obowiązkowemu przedstawieniu instancji wyższej do rozpoznania lub zatwierdzenia i może dojść do instancji wyższej tylko wskutek skargi, podanej przez stronę niezadowoloną z decyzji. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz. t. II, art. 118, dod.) art. 26; 1903, 3 marca (22600).

397. **254.** Decyzję, gdy zostanie zapisaną, Komisarz słownie ogłasza wszystkim obecnym przy rozpoznawaniu sprawy. Komisarz przytem obowiązany jest wyjaśnić stronom, czy decyzja podlega zaskarżeniu i jaki dany jest termin do zaskarżenia. Gdy w sprawie sporządzany bywa tylko wniosek tymczasowy, Komisarz nie jest obowiązany ogłaszać treści wniosku i może poprzestać na wyjaśnieniu, iż decyzji nie wydaje, lecz sprawę celem rozpoznania przenosi do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz. t. II, art. 118, dod.) art. 27; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 1, 2; 1903, 3 marca (22600).

398. **255.** Wszystkie swe czynności Komisarz powinien zaciągnąć do dziennika według formy ustanowionej. Decyzje zapisywane są z tymi szczegółami, jakie są niezbędne celem wyjaśnienia istoty sporu i decyzji. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 28; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1871, 23 marca (49392) uk. imien. art. 1; 1903, 3 marca (22600).

399. **256.** Gdy obie strony z decyzji są zadowolone, to mogą o tem po wysłuchaniu decyzji oświadczyć; wówczas o oświadczeniu tem czyni się w dzienniku osobna wzmianka, która powinna być bądź napisana, bądź podpisana przez strony oświadczające swe zadowolenie, lub przez kogo innego, przez nie upoważnionego. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 29.

400. **257.** Każda ze stron ma prawo prosić Komisarza o wydanie kopji decyzji i takowa wydana być powinna nie później jak w ciągu dni siedmiu, za należyty podpisem i pieczęcią. W kopji należy wymienić rok, miesiąc i dzień, kiedy decyzja petentowi ogłoszona została, tudzież czy takowa podlega lub nie zaskarżeniu, i jeżeli podlega, to dokąd, w jakim terminie i komu skarga ma być podana. Tamże, art. 30; 1903, 3 marca (22600).

401. **258.** Komisarz, we wszystkich sprawach, skargach i sporach między dziedzicami i włościanami, które rozpoznaje, postępuje o ile możliwości trybem pojednawczym, nie omijając sposobności, by skłonić strony do ustępstw wzajemnych i zgodnego zakończenia wynikłych spraw, lecz jednocześnie broniąc stanowczo i sprawiedliwie korzyści włościan, jako strony mniej przysposobionej do samodzielnej obrony swych interesów prawnych. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, str. 118, dod.) art. 31.

402. **259.** Przy rozpoznawaniu sprawy, prócz stron zainteresowanych i świadków, mogą być obecni, za zezwoleniem komisarzy, również osoby obce, z obowiązkiem zachowania spokoju i porządku. Wykraczający przeciwko temu przepisowi zostają na rozkaz Komisarza usunięci z Urzędu, a ponadto mogą być ukarani pieniężnie w wysokości od dwudziestu pięciu kopiejek do rubli trzech, stosownie do ich zamożności; w razach ważniejszych mogą być pociągnięci do sądu. Tamże, art. 32.

403. **260.** Spierający się i świadkowie powinni ściśle przestrzegać zasad przyzwoitego zachowania, tudzież poważania dla osoby Komisarza, nie przerywając niczyjej mowy i nie poruszając przedmiotów, nie dotyczących sprawy. W razie wykroczenia przeciw temu przepisowi Komisarz za pierwszym razem upomina winnych, za drugim może ich skazać na karę pieniężną od dwudziestu pięciu kopiejek do rubli trzech, stosownie do ich zamożności; w wypadkach zaś ważniejszych winni pociągnięci zostają do sądu. Tamże, art. 33; 1903, 3 marca (22600).

Do art. 256.

Wszystkie wogóle decyzje Komisarza, zanim się uprawomocnią, mogą być zaskarżane bez względu na to, czy strony po ogłoszeniu im decyzji oświadczyły swe zadowolenie z niej, lub czy oświadczenia takiego nie złożyły; oświadczone przez strony przy ogłoszeniu decyzji zadowolenie posiada tylko takie znaczenie, jakie nadaje oświadczeniu temu punkt *a* art. 42 przepisów, dołącz. do art. 118 P. K. U., mianowicie, iż decyzja pierwszej instancji, z której strony są zadowolone, może być wprowadzona w wykonanie niezwłocznie, przed upływem terminu, wyznaczonego dla podania skarg (uk. 2 depart. z dnia 14 grudnia 1892 r., № 10377. Zob. Tiutriumow, l. c. str. 240, art. 884).

ODDZIAŁ TRZECI. — O trybie czynności Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich.

404. **261.** Zarządy gubernialne do spraw włościańskich i ich wydziały tymczasowe pod względem przyjmowania próśb, wyznaczania terminów i wzywania do rozpoznania, tudzież trybu rozpoznawania spraw i wydawania decyzji rządzą się temiż przepisami, jakie wyżej dla czynności komisarzy są ustanowione. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118 dod.) art. 34; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; V; 1903, 3 marca (22600).

405. **262.** Zarządy gubernialne do spraw włościańskich mogą rozpoznawać sprawy i decydować je w miejscu swego stałego pobytu i w miejscach, gdzie wynikły sprawy podlegające rozpoznaniu i zdecydowaniu. W tym ostatnim wypadku spełniają swe czynności w składzie zmniejszonym, lecz w każdym razie składają się nie mniej jak z trzech osób, z których jedną powinien być bądź gubernator, bądź vice-gubernator—jako prezydujący. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 35; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; V.

Uwaga. W razie niezwyklego nagromadzenia spraw, Zarząd gubernialny do spraw włościańskich może jednocześnie być czynnym w dwóch miejscach pod prezydencją: w jednym — gubernatora, w drugim — vice-gubernatora. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 36; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2.—Porów. 1864, 19 lut. (40612) art. 18.

406. **263.** Wydziałom tymczasowym; nie mniej jak z trzech członków składającym się, Zarządy gubernialne mogą zlecać decydowanie spraw w pierwszej instancji, na prawach Komisarzy. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 37; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., art. 2; 1903, 3 marca (22600). Porów. 1864, 19 lut. (40612) art. 18.

407. **264.** Komisarz i Wydziały tymczasowe przedstawiają do Zarządu gubernialnego swe wnioski tymczasowe z dołączeniem całego postępowania w sprawie. Gdyby Zarząd gubernialny po rozpoznaniu sprawy uznał za niemożliwe zdecydowanie tejże bez sprawdzenia przedstawionych dowodów, lub też uzupełnienia jakiegobądź informacjami, to, odłożywszy zdecydowanie sprawy, Zarząd gubernialny czyni rozporządzenie w przedmiocie ściągnięcia potrzebnych informacji i zaświadczeń, oraz przeprowadzenia dodatkowych dochodzeń na gruncie, gdy tego zajdzie potrzeba. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118. dod.) art. 38; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 2; 1903, 3 marca (22600).

408. **265.** Zatwierdzając przedstawione przez Komisarzy i wydziały tymczasowe wnioski tymczasowe, Zarządy gubernialne czynią w nich, gdy

zajdzie tego potrzeba, poprawki bądź dotyczące się istoty sprawy, bądź potrzebne dla jasności wykładu. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 39; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 2.

409. **266.** Rozpoznając skargi, podane na decyzje wydane przez Komisarzy w pierwszej instancji, Zarząd gubernialny do spraw włościańskich, w wypadku, gdy to okaże się potrzebnem, ściąga dodatkowe informacje, i zaświadczenia i dokonywa badań na gruncie. Po ściągnięciu informacji sprawa zostaje rozpoznana i zdecydowana ostatecznie. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 40; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1903, 3 marca (22600).

ODDZIAŁ CZWARTY. — O wprowadzeniu decyzji w wykonanie.

410. **267.** Decyzje Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich, wydane w drugiej instancji, wprowadzają się w wykonanie niezwłocznie po ich ogłoszeniu. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 41; 1870, 18 listop. (48927) uk. umien. I, art. 2.

411. **268.** Decyzje Komisarzy, wydziałów tymczasowych i Zarządów gubernialnych do spraw włościańskich, wydane w pierwszej instancji, podlegają wykonaniu w porządku następującym:

1) niezwłocznie są wykonywane te decyzje, co do których obie strony oświadczyły swe zadowolenie;

2) gdy skarga na decyzję wniesiona będzie w terminie dwutygodniowym od dnia ogłoszenia i przytem na ręce tegoż Komisarza, lub wydziału tymczasowego lub Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich, który wydał decyzję, to wykonanie takowej odkłada się do czasu przejrzenia sprawy i wydania decyzji drugiej instancji;

3) gdy skarga nie zostanie wniesiona w terminie dwutygodniowym, trybem w punkcie 2 wskazanym, to decyzja ulega wykonaniu, nie czekając upływu ogólnego terminu trzechmiesięcznego, ustanowionego dla wnoszenia skarg. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 42; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 2; 1903, 3 marca (22600)

412. **269.** Niezwłoczne wykonanie decyzji, w terminie właściwym za skarżonych, nastąpić może w tym tylko wypadku, gdy zwłoka w wykonaniu mogłaby wyrządzić straty niepowetowane tej stronie, na której korzyść zapadła decyzja, przytem jednak Zarządy gubernialne powinny przedsięwziąć środki celem zabezpieczenia praw strony przeciwnej na wypadek, gdyby decyzja miała być uchylona. 1865, 5—7 i 10 lipca (post. Kom. Urz., t. IV, art. 375, dod.) art. 36; 1870, 18 listop. (48927) uk. im. I, art. 2.

413. **270.** Przy wykonywaniu decyzji przysługuje Komisarzom i Zarządom gubernialnym do spraw włościańskich prawo proponowanie stronie, na której niekorzyść decyzja zapadła, wykonać takową dobrowolnie, na co wyznacza się termin. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 43, 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1903, 3 marca (22600).

414. **271.** Gdy w terminie wyznaczonym decyzja nie zostanie wykonana, lub gdy wykonanie nie będzie pozostawione stronie oskarżonej (art. 271), Komisarz i Zarząd gubernialny do spraw włościańskich sami decyzje swe wprowadzają w wykonanie przy pomocy władzy gromadzkiej lub gminnej, lub komunikują wydane decyzje władzy policyjnej celem wprowadzenia w wykonanie. W tym ostatnim wypadku czuwają, by wydane przez nich decyzje były w wykonanie wprowadzone z całą ścisłością i w razie ujawnienia poważnych w tym względzie uchybień, podają o tem do wiadomości władzy wyższej. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 44; 1866, 5 lut. (Dz. Pr., t. 64, str. 10) post. Namiest., art. 1; 1867, 9 stycznia (Dz. Pr., t. 66, str. 354) post. Namiest.; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 2; 1871, 23 marca (49392) uk. imien., art. 1; 1903, 3 marca (22600).

415. **272.** Wnioski tymczasowe Komisarzy i wydziałów tymczasowych, wymagające zatwierdzenia przez Zarząd gubernialny do spraw włościańskich, nie wcześniej w wykonanie wprowadzone zostają, aż przez Zarządy pomienione zatwierdzone będą. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 45; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2.

ODDZIAŁ PIĄTY. — O trybie czynności przy poświadczaniu umów dobrowolnych.

416. **273.** Na zasadzie punktu 1 artykułu 334 i punktu 1 artykułu 335 organizacji gubernji Królestwa Polskiego (według niniejszej kontyn.) do obowiązków instytucji do spraw włościańskich należy: poświadczanie i zatwierdzanie dobrowolnych umów pomiędzy właścicielami i włościanami o zniesieniu lub modyfikacji korzystania z użytków (serwitutów), segregacji i zamianie gruntów celem usunięcia szachownicy i t. p. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 46; 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 127); 1865, 5 stycznia (post. Kom. Urz. t. III, art. 237); 1870, 18 listop. (48927) uk. imien. I, art. 2; 1871, 23 marca (49392) uk. imien., art. 1; 1875, 31 paźdz. (55211) uchw. Kom. Król. Pol.

Uwaga I. Umowy pomiędzy włościanami w przedmiocie alienacji, drogą zamiany, gruntów i osad, przez nich mocą ukazów najwyższych z d. 19 lutego 1864 r. (40609—40612) nabytych, powinny być sporządzane tym trybem, jaki ustanowiony jest wogóle dla alienacji pomienionych gruntów włościańskich. 1875, 31 paźdz. (55211) uchw. Kom. Król. Pol.

Uwaga 2. Obowiązki Zarządu rolnictwa i dóbr państwowych przy załatwianiu spraw w przedmiocie zamiany serwitutów w lasach skarbowych i zamiany gruntów włościańskich na skarbowe określone są w organizacji zarządu gub. Królestwa Polskiego (art. 184 i nast., wyd. 1892 r. i według kontyn. 1912 r.). 1864, 22 grud. (post. Kom. Urz., t. II, art. 232), art. 1, uw.; 1867, 15 grud. (post. Kom. Urz., t. XI, art. 1545); 1869, 26 marca (46900) uchw., art. 13, 19—z, i; 1880, 8 sierp. (61287) uk. imien., 1884, 28 grud. (2635) II; 1902, 12 czerw. (21694) I.

417. **274.** Umowy dobrowolne po poświadczeniu tychże przez Komisarzy do spraw włościańskich przedstawiane są do rozpoznania i zatwierdzenia Zarządom gubernialnym do spraw włościańskich. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 47; 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 127) art. 6, 7; 1865, 5 stycz. (post. Kom. Urz., t. III, art. 237) art. 2; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2; 1871, 23 marca, (49392) uk. imien. art. 1; 1876, 25 stycz. (55503) uchw. Kom. Król. Pol., art. 2; 1903, 3 marca (22600).

418. **275.** Przy poświadczeniu umów zawieranych pomiędzy dziedzicami a włościanami należy stwierdzić: po pierwsze, że umowy te nastąpiły wskutek dobrowolnego porozumienia się obu stron i że wszystkie warunki umów tych w zupełności wiadome są włościanom; po drugie, iż umowy pomienione są zgodne z przepisami, w niniejszej IX Księdze zawartymi. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz. t. II, art. 118, dod.) art. 48.

419. **276.** Prócz tego, przy poświadczeniu wspomnianych w artykule 12 umów włościan z osobą, bądź z właścicielami majątków w przedmiocie usunięcia szachownicy i zamiany gruntów należy stwierdzić, że wskutek tych umów nie zmniejszyła się wartość osad włościańskich, stanowiących zabezpieczenie podatku gruntowego. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 49.

420. **277.** Poświadczenie umów dobrowolnych nie inaczej ma być dokonywane, jak w obecności sołtysa miejscowego lub wójta gminy i trzech obcych, do gromady nienależących świadków. Na świadków wzywa się przeważnie sołtysów ze wsi sąsiednich. Tamże, art. 50.

421. **278.** O poświadczeniu umowy czyni się na niej napis za podpisem i pieczęcią komisarza lub wydziału tymczasowego, który sprawdzał umowę. O zatwierdzeniu umowy przez Zarząd gubernialny do spraw włościańskich czyni się tymże trybem osobny napis Tamże, art. 51; 1864, 3 sierp. (post. Kom. Urz., t. II, art. 127) art. 5, 8; 1865, 5 stycz. (post. Kom. Urz., t. III, art. 237) art. 2; 1870, 18 listop. (48927) uk. imien., I, art. 2.

422. **279.** W napisach na umowach powinni być wymienieni obecni przy poświadczeniu tychże sołtys miejscowy lub wójt gminy i obcy świadkowie. 1864, 25 lipca (post. Kom. Urz., t. II, art. 118, dod.) art. 52.

423. **280.** Wszystkie umowy dobrowolne poświadczone i zatwierdzone na podstawie artykułów 275—280 żadnym sporom podlegać nie mogą. Tamże, art. 53.

Tezy do artykułów 274—280.

A. Poświadczenie umów dobrowolnych.

1. Niezbędnym warunkiem do poświadczenia umów dobrowolnych włościan pomiędzy sobą jest ogólna zgoda wszystkich osób uczestniczących w zawarciu umowy (uk. 2 depart. z d. 22 września 1898 r., № 4240. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 184, art. 167).

2. Poświadczając umowę dobrowolną, Komisarz stwierdzić powinien, czy strony zgadzały się na warunki umowy w momencie zawierania jej. Wyrażona później przez strony chęć zerwania umowy nie stanowi przeszkody do poświadczenia jej i zatwierdzenia (uk. 2 depart. z d. 22 września 1898 r., № 4240. Ibid. str. 184, art. 168).

3. Poświadczając umowę dobrowolną w przedmiocie zamiany gruntów, Komisarz obowiązany jest dokonać na gruncie oględzin działek zamienianych i wskazać na miejscu granice gruntu, jaki dostaje się włościanom (uk. 2 depart. z d. 12 marca 1907 r., № 1534. Ibid. str. 372, art. 374).

B. Warunki wymagane do ważności umów dobrowolnych.

1. Umowa dobrowolna w przedmiocie zamiany gruntów nie podlega zatwierdzeniu, gdy grunt otrzymany przez włościanina od właściciela majątku jest gorszy od tego, jaki daje włościanin, i nieodpowiedni dla uprawy, ponieważ umowa taka nie odpowiada wymaganiom prawa, by wskutek umowy nie zmniejszyła się wartość osady włościańskiej (zob. wyżej art. 277). (Uk. 2 depart. z dnia 17 grudnia 1908 r., № 5989. Ibid. str. 428, art. 423).

2. Umowy w przedmiocie zamiany gruntów, zawarte na podstawie wzajemnego porozumienia włościan, są ważne, chociażby nie zostały ujęte w formę ustanowioną, jeżeli przeciwko faktowi dobrowolnej zamiany nikt z uczestniczących w układzie nie występuje (uk. 2 depart. z d. 20 marca 1897 r., № 1769. Ibid. str. 165, art. 149).

3. W pewnych wyjątkowych wypadkach może nastąpić zatwierdzenie umów dobrowolnych w przedmiocie zamiany serwitutów na wynagrodzenie pieniężne i pieniądze mogą być włościanom do rąk oddane. Np. artykuł 883 post. Kom. Urz. wskazuje, iż zakaz ustanowiony w artykule 702 tychże postanowień nie dotyczy się wypadków „gdy wyna-

grodzenie gruntem lub innymi sposobami jest bądź zgoła niemożliwe, bądź pociągnęłoby za sobą zupełną dezorganizację gospodarstwa dworskiego“. Następnie tenże Komitet Urządzący (art. 2385 i 2565) zezwolił na zamianę serwitutów na wynagrodzenie pieniężne w osadzie Kałuszyn i majątku Wyszyń, zaś Minister spraw wewnętrznych (rozporządzenie z dnia 26 czerwca 1873 r. i z d. 5 września 1875 r.) zezwolił na taką zamianę we wsi Cetliny, gub. plockiej, i Długie, gub. piotrkowskiej. We wszystkich tych wypadkach zezwolenia na podobną umowę nie zawierały zastrzeżenia, by pieniądze nie były włościanom do rąk oddawane (uk. 2 depart. z dnia 13 października 1911 r., № 6210. Ibid. str. 551, art. 571).

4. Jeżeli zaś wynagrodzenie pieniężne, otrzymane przez włościan za zrzeczenie się praw do służebności, ma być przez nich użyte na kupno ziemi i tym sposobem, ostatecznym wynikiem umowy dobrowolnej staje się nabycie gruntu przez osoby wyzbywające się serwitutu, to do zatwierdzenia podobnych umów dobrowolnych niema żadnej przeszkody (uk. 2 depart. z d. 1 marca 1905 r., № 930. Ibid. str. 327, art. 324).

5. Symulowane umowy dobrowolne w przedmiocie zamiany serwitutów lub gruntów, będące w istocie ukrytą sprzedażą ziemi, nie podlegają zatwierdzeniu (uk. 2 depart. z dnia 12 stycznia 1910 r., № 105. Ibid. str. 490, art. 504).

C. Umowy dobrowolne nie ujęte w formę ustanowioną
(okólnik Ministra spraw wewn. z d. 15 listopada 1890 r., № 13923).

1. W razach, gdy strony bez wiedzy instytucji włościańskich zawrą słownie umowę dobrowolną i wykonają ją, lub gdy zawarta przez nie na piśmie umowa zaginie i strony nie życzą sobie powtórnie jej spisywać, Komisarzowi przysługuje prawo umowę taką (słowną, bądź zaginioną; wogóle umowę nie ujętą w formę ustanowioną*) zastąpić swym protokołem. Protokół taki zastępuje akt porozumienia się stron; rozpoznanie i zatwierdzenie tegoż następuje trybem ogólnym, dla umów dobrowolnych przepisany (Okóln. Ministra spr. wewn. z d. 15 listopada 1890 r., № 13923. Zob. Skriabin. Sistematiczeskij Sbornik, str. 568, § 758).

2. Protokoły, zastępujące akty dobrowolnych umów w przedmiocie rozwiązania serwitutów lub zamiany gruntów, mogą być sporządzane zgodnie z rozporządzeniem ministerjum spraw wewnętrznych z d. 15 listopada 1890 r., № 13923, tylko w wypadkach zaginięcia umowy lub zawarcia jej słownego (uk. 2 depart. z d. 22 listopada 1905 r., № 7149. Zob. Stefanowicz, l. c. str. 338, art. 337).

*) Porów. art. 274—281. (Przyp. Red.).

3. Protokół Komisarza w tych tylko wypadkach zastąpić mogą umowy dobrowolne, gdy te ostatnie przez strony faktycznie zostały wykonane, lecz nie są ujęte w formę ustanowioną (uk. 2 depart. z dnia 18 czerwca 1904 r., № 4795. Ibid. str. 315, art. 311).

D. Ułatwienia w procedurze zatwierdzania umów.

Okólnik Ministra spr. wewn. z d. 28 stycznia 1880 r. o środkach ku usunięciu trudności przy zatwierdzaniu umów dobrowolnych *).

1. W wypadkach gdy umowy dobrowolne, zawierane przez dziedziców i włościan w przedmiocie rozwiązania serwitutów i zamiany gruntów, tyczą się takich wsi, w których pomiar gruntów włościańskich t. j. ściśle określenie przestrzeni i granic nadziałów włościańskich nie zostało ostatecznie dokonane zgodnie z przepisami, zatw. przez Ministra spr. wewn. 11 listop. 1871 r. i 23 grudnia 1875 r. zezwolić na zatwierdzanie i wciąganie do oryginałów tabel likwidacyjnych i nadawczych umów dobrowolnych, nie sporządzając planów i innych dokumentów pomiarowych na grunta, które włościanom się na własność dostają, i te, które włościanie ustępują dziedzicom i przestrzeni tych ostatnich określać na zasadzie wskazówek, zawartych w umowie lub informacji podanych w przybliżeniu, do czasu ścisłego określenia tejże na podstawie art. 1302 i 2800 P. K. U.

2. Zobowiązać Komisarzy do spr. włośc., by w każdym wyszczególnionym powyżej wypadku sporządzali protokół o wskazaniu na miejscu granic gruntów, jakie na mocy umowy stały się własnością włościan, i o wytknięciu tych granic przy pomocy znaków tymczasowych. Protokół te Komisarze powinni sporządzać przy poświadczaniu umowy w obecności osób, wskazanych w art. 50 przepisów, dołączonych do art. 118 Post. Kom. Urz. (art. 278 Ks. IX—Przyp. Red.) i następnie powinni je przedstawiać łącznie z umowami do Zarządu gub. do spr. włośc.

3. Zarządom gubernialnym do spr. włośc. przysługiwać ma prawo dokonywania pomiaru gruntów, nabytych przez włościan na własność mocą ukazów najw. z d. 19 lutego 1864 r., łącznie z gruntami, jakie na własność ich przeszły wskutek dobrowolnych umów w przedmiocie rozwiązania serwitutów i zamiany gruntów, ze wskazaniem następnie w decyzjach, na podstawie art. 1302 i 2800 P. K. U. wydanych, ścisłej przestrzeni nadziałów włościańskich w tej postaci, w jakiej się okazały po zawarciu umowy.

8. W wypadkach, gdy umowę dobrowolną za małoletnich posiadaczy osad włościańskich podpisują ich opiekunowie, lub opiekun, zarządzający

*) Zob. Skriabin: Sist. Sbor., str. 567, § 757. (Przyp. Red.)

osadą i gdy umowa nie dotyczy się osad pojedynczych, lecz całych wsi lub części wsi, zlecić Komisarzom powiatowym, by przy poświadczeniu umowy upewniali się, że podpisał ją istotnie opiekun, nie żądając, by opiekunowie składali protokoły rad rodzinnych, upoważniające ich do zawarcia umowy.

9. W wypadkach, gdy w umowie uczestniczą właściciele takich osad włościańskich, które w tabelach likwidacyjnych i nadawczych zapisane są na imię kogo innego, i gdy umowa nie dotyczy się osad pojedynczych, lecz całych wsi lub części wsi, zlecić Komisarzom powiatowym, aby przy poświadczaniu umowy, od osób, zawierających ją w charakterze obecnych właścicieli osad, żądali prawem ustanowionych aktów nabycia osady na własność w tych tylko wypadkach, kiedy złożenie aktów pomienionych przy poświadczaniu umowy nie następuje trudności, w razie zaś gdy włościanie aktów tych nie złożą lub akta te okażą się niedostatecznymi, aby przy poświadczaniu umowy zaświadczać, że osoba, zawierająca i podpisująca umowę, jest istotnym posiadaczem osady i że w ciągu sześciu miesięcy od dnia wejścia jej w posiadanie osady, przeciw posiadaniu temu nikt nie występował i takowego nie naruszał.

E. Pomiar gruntów otrzymanych przez włościan na mocy umów dobrowolnych, jako część procedury instytucji włościańskich w przedmiocie zatwierdzania pomienionych umów.

1. Poświadczanie i zatwierdzanie planów, sporządzanych na podstawie umów dobrowolnych między włościanami i dziedzicami powinno być dokonywane trybem, jaki ustanowiony został dla wszelkich wogóle planów, sporządzanych na grunta włościańskie (okół. b. Komisji Czasowej z d. 20 listopada 1873 r. Zob. Skriabin, l. c. str. 569, § 759).

W czasie wydania pomienionego wyżej okólnika b Komisji Czasowej obowiązywały w przedmiocie pomiaru gruntów włościańskich przepisy z d. 11 listopada 1871 r., zasada jednak w okólniku tym ustalona nie została, uchylona po wprowadzeniu przepisów z d. 9 kwietnia 1881 r., skodyfikowanych wyżej w art. 17—44 Ks. IX i obowiązujących do chwili obecnej. W przedmiocie pomiaru gruntów, otrzymanych przez włościan na mocy umów dobrowolnych, porów. wyżej pun. 1 i 2 okólnika ministra spr. wewn. z d. 28 stycznia 1880 r. (Przyp. Red.).

F. Umowa dobrowolna, jako akt prawny niepodlegający sporom.

1. Umowy dobrowolne nabierają mocy aktów niepodlegających sporom dopiero z chwilą zatwierdzenia ich trybem ustanowionym (uk. 2 depart. z d. 18 października 1894 r., № 6724 Zob. Stefanowicz, l. c. str. 151, art. 131).

2. Zatwierdzenie jednak umowy dobrowolnej przez instytucje włościańskie nie stanowi przeszkody do wniesienia sporu przeciwko umowie w wypadku, gdy instytucje te przy poświadczaniu umowy nie wypełniły ciążącego na nich obowiązku szczegółowego sprawdzenia wszystkich jej warunków (uk. 2 depart. z d. 31 maja 1906 r., № 4163. Ibid. str. 373, art. 376).

3. Umowa dobrowolna, zawarta pomiędzy dziedzicem a włościanami z zachowaniem przepisów prawa, chociażby nie była jeszcze zatwierdzona, jest obowiązującą dla osób, które z tego, czy innego tytułu wstąpiły w prawa właściciela majątku, który umowę tę zawarł (uk. 2 depart. z d. 14 grudnia 1909 r., № 8259. Ibid. str. 468, art. 474).

G. Wykonanie umowy dobrowolnej.

Przy braku w umowie dobrowolnej wskazań co do czasu, kiedy mają zostać wykonane, wszystkie objęte umową warunki, strony mogą przystąpić do wykonania tychże dopiero wówczas, gdy grunta, jakie włościanie otrzymują na własność na mocy umowy, będą odgraniczone (uk. 2 depart. 18 października 1894 r., № 6724. Ibid. str. 151, art. 132).

DODATKI.

DODATEK I

(do art. 6, uw. 4).

Przepisy o porządku ukończenia nierozstrzygniętych spraw o prawa na służebności (użytki) włościan w niektórych majątkach donacyjnych.

1. Przepisom niniejszego dodatku podlegają wyłącznie te sprawy dotyczące zgłoszonych przez włościan praw do służebności w majątkach donacyjnych, których rozstrzygnięcie było przy zatwierdzaniu tabel likwidacyjnych tych majątków, odłożone z adnotacją o tem w samych tabelach lub w protokółach sprawdzenia tych tabel. 1892, 28 kwiet. (8544) 1, art. 1.

2. Wzmiankowane w artykule 1 tego dodatku sprawy podlegają atrybucji miejscowych instytucji do spraw włościańskich i przez nie są decydowane z zachowaniem poniższych postanowień (art. 3—11 tego dod.). Tamże, I, art. 2.

3. We wsiach majątków donacyjnych urządzonych według przepisów o oczynszowaniu włościanom, którzy nabyli prawa do służebności na mocy aktów oczynszowania, nie mogą być przyznane inne prawa służebnościowe, oprócz tych, które im z mocy tych aktów są przyznane. Tamże, I, art. 3.

4. We wsiach urządzonych według przepisów o oczynszowaniu, włościanom, którzy nie otrzymali praw służebnościowych z mocy aktów oczynszowania, lecz w rzeczywistości użytkowali ze służebności, w czasie wydania ukazów najwyższych z 19 lutego 1864 roku (40609—40612) przyznane zostają prawa na służebności w takiej postaci i rozciągłości, w jakiej włościanie użytkowali ze służebności przy wydaniu wzmiankowanych ukazów. Tamże, I, art. 4.

5. Prawa do służebności włościan wsi nie urządzonych według przepisów o oczynszowaniu, jakoteż wsi, założonych przez właścicieli majoratów po obdarowaniu ich temż i oczynszowaniu osiedlonych w nich włościan, określone zostają na podstawie art. 5 wraz z uwagą niniejszej (IX) księgi. Tamże, I, art. 5.

6. Po przyznaniu włościanom praw do takich służebności, z których ci w rzeczywistości już użytkują, od właściciela majątku zależy danie zamiany służebności. W razie zaś przyznania włościanom praw do służebności, z których ci obecnie w rzeczywistości nie użytkują, użytkowanie to nie zostaje przywracane, i przyznane służebności podlegają obowiązkowej zamianie. W obydwóch wypadkach właścicielowi pozostawia się prawo prosić o wydanie wynagrodzenia likwidacyjnego (art. 10 i 11 niniejszego dod.) tytułem odszkodowania za te powinności, które włościanie spełniali w czasie wydania najwyższych ukazów 19 lutego 1864 roku (40609—40612) za użytkowanie ze służebności, o ile powinności te nie były już wzięte w rachubę przy obliczaniu wynagrodzenia wydanego podług tabel likwidacyjnych i o ile właściciel za pozostawione na jego majątku służebności już przy pomiarze majątku nie otrzymał wynagrodzenia w postaci dodatku gruntowego. 1892, 28 kwiet. (8544) I, art. 6.

7. Projekt zamiany przyznanych służebności sporządza właściciel majątku i przedstawia Komisarzowi do spraw włościańskich. W projekcie powinny być wskazane:

- 1) postać i rozciągłość przyznanych włościanom służebności;
- 2) oszacowanie tych służebności ze wskazaniem zasad tegoż; i —
- 3) rodzaj i wielkość działki ziemi, wydzielanej włościanom tytułem wynagrodzenia za służebności, z dołączeniem planu tej działki, oraz rejestru pomiarowego i likwidacyjnego. Tamże, I, art. 7.

Uwaga. W tych wypadkach, gdy zamiana serwitutów jest dla właściciela obowiązkową (art. 6 tego dod.), projekt zamiany powinien być przedstawiony Komisarzowi do spraw włościańskich w terminie rocznym od dnia powiadomienia właściciela o ostatecznej decyzji w przedmiocie przyznania włościanom praw do służebności. W razie nieprzedstawienia przez właściciela w terminie wskazanym projektu zamiany, projekt ten sporządzony zostaje przez Komisarza po zawiadomieniu o tem właściciela i włościan. Tamże, I, art. 7, uw.

8. Sporządzony przez właściciela projekt zamiany serwitutów sprawdzany zostaje na gruncie przez Komisarza do spraw włościańskich. Do tego sprawdzenia wezwani zostają w celu wyjaśnień zarówno właściciel jak i włościanie; przytem zwróconą zostaje szczególna uwaga, o ile proponowana do wydzielenia włościanom ziemia, pod względem swej przestrzeni, dochodowości i dogodnego położenia odpowiada tym korzyściom, które przedstawia dla włościan podlegające zamianie prawo służebnościowe. Po spisaniu protokołu sprawdzenia Komisarz wydaje decyzję, mocą której albo zatwierdza przedstawiony projekt, albo odmawia zatwierdzenia tegoż. Decyzja Komisarza podlega zaskarżeniu w porządku ustanowionym w Rozdziale ósmym tej (IX) księgi. Tamże I, art. 8.

Uwaga. Przy obowiązkowej zamianie służebności (art. 6 tego dod.) Komisarz, po odmówieniu zatwierdzenia przedstawionego przez właściciela projektu, sporządza sam nowy projekt zamiany. W tym wypadku, jak również w wypadku przewidzianym przez uwagę do art. 7 niniejszego dodatku, projekt zostaje wniesiony do zatwierdzenia przez Zarząd gubernialny do spraw włościańskich. Tamże, I, art. 8, uw.

9. Po ostatecznem przyznaniu włościanom praw do służebności, oraz po zatwierdzeniu projektu zamiany tychże, Zarząd gubernialny do spraw włościańskich wydaje rozporządzenie w porządku ustanowionym o wniesieniu do tabel likwidacyjnych dodatkowych w tym przedmiocie wpisów. Tamże, I, art. 9.

10. Właściciel majątku donacyjnego, starający się zgodnie z art. 6 tego dodatku o wypłatę wynagrodzenia likwidacyjnego, obowiązany jest przedstawić miejscowemu Zarządowi gubernialnemu do spraw włościańskich szczegółowy obrachunek, wykazując w nim powinności włościan z każdej osady wykonywane, ogólną sumę tych powinności i wielkość należnego właścicielowi wynagrodzenia za nie. Obliczenie tego wynagrodzenia powinno być dokonywane na zasadzie przepisów, ustanowionych przez ukaz najwyższy 19 lutego 1864 roku (40611) o Komisji likwidacyjnej. 1892, 28 kwiet. (8544) I, art. 10.

11. Wskazany obrachunek (art. 10 niniejszego dod.) sprawdzony zostaje na gruncie przez Komisarza do spraw włościańskich ze sporządzeniem w tym przedmiocie protokołu i, następnie, przedstawiony zostaje do Zarządu gubernialnego do spraw włościańskich. Zarząd gubernialny, po odpowiednim sprawdzeniu całego operatu, obrachunek wraz ze swoim wnioskiem przedstawia do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Zarządu do spraw włościańskich gubernji Królestwa Polskiego, który, po przejrzeniu i skontrolowaniu obrachunku, zatwierdza go w wypadku, gdy okaże się prawidłowym, i wydaje rozporządzenie o wypłaceniu właścicielowi należnego mu wynagrodzenia likwidacyjnego. Tamże, I, art. 11.

D O D A T E K II

(do art. 6, uw. 6).

Przepisy o urządzeniu gruntów włościan-kurpiów, osiadłych w powiecie ostrołęckim, w gubernji łomżyńskiej.

1. Włościanie-kurpie, którzy objęli w użytkowanie przed wydaniem najwyższych ukazów 19 lutego 1864 roku (40609 — 40612) grunta na

ziemi skarbowej przez płacenie specjalnej na korzyść skarbu powinności w gotowiźnie, tytułem arendy lub kar, uznani zostają za właścicieli tych gruntów. Grunta te zatwierdzone zostają na rzecz obecnych ich właścicieli na zasadzie artykułów 8 i 214 tej (IX) księgi. 1891, 14 czerw. (7845) I, art. 1.

2. Włościanie - kurpie, którzy nie odpowiadają warunkom poprzedniego (1) artykułu i nie posiadają nadziałów przyznanych im na własność na mocy tabel, uznani zostają za bezrolnych i uposażeni zostają ziemią w ilości od pięciu do ośmiu morgów na każdego osadnika, mając na względzie jego stan familijny i jakoś wydzielanej mu ziemi. Nadziały te wydzielane zostają ze skarbowych odpadków leśnych, a w razie konieczności i z innych ziem ornych lub leśnych leśnictwa ostrołęckiego, na zasadzie dekretów najwyższych: 7 marca 1866 roku (uchw. Kom. Urząd. t. VI, art. 81 dzien. specjal.) o odpadkach leśnych, które weszły przy oczyszczaniu majątków skarbowych do składu gruntów włościańskich, i 21 sierpnia 1866 r. o uposażeniu bezrolnych włościan działkami z gruntów skarbowych i ogólnych kościelnych (Dz. Pr., t. 66, str. 62). Tamże, I, art. 2.

Uwaga. Przy uposażeniu ziemią włościan-kurpiów, którzy objęli w posiadanie skarbowe działki gruntowe przez opłacanie pieniędzy dzierżawnych lub karnych po wydaniu ukazów najwyższych 19 lutego 1864 (40609 — 40612), miejscowe instytucje włościańskie powinny brać pod uwagę stan gospodarczy tych osób i, o ile nie napotkane zostaną trudności, wydzielać im nadziały na posiadanych przez nich obecnie działkach. Tamże, I, art. 2, uw.

3. Wynikające pomiędzy zarządem dóbr państwa a włościanami-kurpiami, posiadającymi nadziały według tabel, spory o przestrzeń i granice tych nadziałów rozstrzygane zostają według faktycznego użytkowania przez te osoby z ziemi podczas wydania najwyższych ukazów 19 lutego 1864 r. (40609 — 40612) przy zastosowaniu się jednocześnie do artykułów 14 — 16 tej (IX) księgi. 1891, 14 czerw. (7845) I, art. 3.

4. Przyznane włościanom - kurpiom na własność działki dzierżawne i karne (art. 1 tego dod.), jak również zatwierdzone na rzecz włościan-kurpiów według tabel nadziały, po rozstrzygnięciu odnośnie do tych nadziałów sporów granicznych (art. 3 tego dod.), zostają pomierzone i nakreślone w planie. Te roboty miernicze mają znaczenie tymczasowych i dokonywane zostają w sposób uproszczony. Tamże, I, art. 4.

5. Wszystkie zatwierdzone na rzecz włościan-kurpiów grunta, znajdujące się w szachownicy z posiadłościami skarbowymi, podlegają obowiązkowej segregacji na następujących podstawach:

1) Przy segregacji włościanom powinny być wydzielone grunta równej przestrzeni i nie gorszej jakości niż grunta, które od nich odeszły; w razie niemożności zachowania tego ostatniego warunku, pozwala się wydzielenie gruntu jakości o jedną klasę niższej, lecz w ilości odpowiednio większej

2) Określenie jakości gruntów segregowanych odbywa się na podstawie klasyfikacji i oszacowania gruntów ustanowionych dla gruntów włościańskich przez instrukcję dla gubernji Królestwa Polskiego 23 maja 1841 roku o urządzeniu i oczynszowaniu włościan w majątkach najwyżej ofiarowanych.

3) Przy porównywaniu gruntów segregowanych, oprócz ich jakości i odpowiedniej wartości (p. 2), bierze się pod uwagę warunki, które czynią posiadanie gruntów odchodzących od włościan. mniej lub więcej dogodnym, a te są: położenie gruntów nad wodami, dogodność komunikacji i t. p., przyczem utrata takich dogodności powinna pociągać za sobą odpowiednie powiększenie wydzielanego włościanom gruntu. Niezależnie od tego także powiększenie gruntu powinno być dokonane tytułem wynagrodzenia i za te chwilowe skrzepowania i straty, które włościanie mogą ponieść w swoim gospodarstwie przy segregacji wskutek konieczności rozebrania budynków, obróbki lub unawożenia działki, urządzenia na niej ścieków wodnych, ogrodzeń i t. p. lub wskutek oczekującej ich pracy w celu obróbki działek wydzielanych im z pod lasu.

4) Wydzielane włościanom grunta, wzamian za odpadające od nich działki, powinny, o ile można, dotyczyć do siedliska ich osady oraz do pozostałych należących do nich nadziałów. Jeżeli wykonanie tego ostatniego warunku okaże się trudnem, to do nadziałów powinny być przeprowadzone dogodne przegony i przejazdy.

5) Projekty segregacji gruntów włościańskich sporządzane zostają dla każdej wsi oddzielnie przez upoważnionych do tego przez odpowiednie władze urzędników zarządu dóbr państwa po uprzednim naradzeniu się ich co do ogólnych zasad segregacji z Komisarzem do spraw włościańskich. Projekty te powinny zawierać: opisanie gruntów, które mają przejść do włościan, ze wskazaniem przestrzeni, jakości i dochodowości tych gruntów i szczegółowe objaśnienie niekrepującego włościan sposobu i terminu przejścia ze starych granic do nowych. Do projektu powinny być dołączone plan i rejestr pomiarowy tak poprzedniego posiadania włościan jak również i projektowanego. Jeżeli we wsi, w której grunta są segregowane, okażą się nadziały, niepodlegające segregacji, to te również nakreślone zostają w planie.

6) Przed rozpatrzeniem projektu (p. 5) Komisarz do spraw włościańskich proponuje włościanom zakończenie sprawy przez ugodę dobrowol-

na. Jeżeli zaś ta ugoda do skutku nie dojdzie, to on, po szczegółowym rozpatrzeniu projektu i wszystkich wniosków włościan, spisuje o tem protokół w ustanowionym porządku i przedstawia cały operat wraz ze swoim wnioskiem do Urzędu gubernialnego do spraw włościańskich.

7) Urząd gubernialny do spraw włościańskich, po rozpatrzeniu projektu przy udziale stron, w razie potrzeby dokonywa w nim zmiany a następnie albo zatwierdza go albo postanawia dokonanie w nim zmian. Skargi na postanowienia Urzędu w sprawach tego rodzaju podawane zostają do istniejącego przy Wydziale Ziemskim Urzędu do spraw włościańskich w guberniach Królestwa Polskiego w terminie trzymiesięcznym od dnia ogłoszenia postanowienia.

Uwaga. W razie zatwierdzenia projektu segregacji do tabel nadawczych wnoszone zostają odpowiednie zmiany.

8) Pomiary i klasyfikacje wydzielanych gruntów dokonywane zostają przez jeometrów wezwanych w tym celu przez instytucje włościańskie. Dokumenty pomiarowe tych gruntów powinny być sporządzone zgodnie z przepisami artykułów 17—41 tej (IX) księgi. 1891, 14 czerwca (7845) I, art. 5.

6. Najbliższe szczegóły urządzenia gruntów włościan-kurpiów określone zostają przez Ministra spraw wewnętrznych po porozumieniu się, w odpowiednich wypadkach z Głównym Zarządzającym Urządzeniem Rolnym i Rolnictwem. Tamże, I, art. 6; 1894, 21 marca (10457) urz., art. 4; 1905, 6 maja (26172) uk. najw., V; 6 czerw. (26369) rozk. najw.

D O D A T E K I I I

(do art. 7 uw.).

Przepisy o działkach gruntu, przeznaczonych na uposażenie bezrolnych i nie objętych przez nich w użytkowanie.

1. Jeżeli włościanin bezrolny lub dymisjonowany żołnierz, który otrzymał według tabeli likwidacyjnej lub nadawczej uposażenie z pustek w majątkach prywatnych lub z gruntów skarbowych i poduchownych, nie obejmie go w swoje użytkowanie, lub też, przyjąwszy uposażenie, pozostawi go w ciągu pierwszych trzech lat od dnia otrzymania go bez wszelkiego przeznaczenia i nie zaprowadzi na nim żadnego gospodarstwa, a jeśli przytem niewiadome jest miejsce zamieszkania wskazanych osób zarządowi gminy, w której znajduje się wydzielone uposażenie, to miejscowy wójt gminy, po upływie trzech miesięcy od dnia wprowadzenia w wykonanie tabeli likwidacyjnej lub nadawczej, o ile działka nie była

przyjęta, lub też od dnia pozostawienia przyjętej działki, obowiązany jest dokonać trzykrotne ogłoszenie w miejscowym gubernjalnym organie o wezwaniu niewiadomego z pobytu właściciela lub jego sukcesorów i także ogłoszenie wywiesić w Zarządzie gminy. 1873, 31 paźdz. (55212) uchw. Kom. Król. Pol., art. 1.

2. Jeżeli po upływie roku od dnia wydrukowania w organie gubernjalnym trzeciego ogłoszenia, ani niewiadomy z pobytu właściciel, ani ktokolwiek z jego sukcesorów nie dadzą żadnej wieści miejscowemu wójtowi gminy, to ten ostatni donosi o tem Komisarzowi do spraw włościańskich, który po przekonaniu się o zachowaniu przepisu ustanowionego przez art. 1 tego dodatku co do wezwania nieobecnego właściciela lub jego sukcesorów, przeznacza pozostawioną wolną działkę na uposażenie drugiego bezrolnego w ogólnym ustanowionym na to porządku. Tamże, art. 2.

3. Do tych działek, które będą pozostawione przez właścicieli po upływie trzech lat od czasu ich przyjęcia, zastosowywane będą prawa ogólne o majątkach osób niewiadomych z pobytu. Tamże, art. 3.

SKOROWIDZ.

Liczbę w skorowidzu wskazują stronicę.

Administracja gminna: skład a. g. 8; mianowanie i oddalanie a. g. 41; prawa i swobody a. g. 48; odpowiedzialność a. g. 53. **A.** gromadzka 58. **A.** w osadach 68—71. **A.** wsi i kolonji nieobjętych mocą ukazów 1864 roku 72—76. Zob. Zarząd gminy.

Alienacja własności gminnej i gromadzkiej 31, 62, 70, 163; kompetencja instytucji włościańskich w przedmiocie a. 91; przepisy o alienacji gruntów i osad włośc. 155; umowy dotyczące się a. gruntów i osad włośc. 314.

Areszt: prawo wójtów karania a. 37; także prawo sołtysa 38, 39; także prawo naczelników powiatu 54; fundusz na utrzymanie a. 32.

Atrybucje zebrań gminnych 13; wioskowych 59.

Austerje, nadzór nad niemi 36.

Bank państwa, przechowywanie w nim funduszków gromadzkich 71. **B.** włościański, udzieli. pożyczek pod zastaw gruntów włośc. 150.

Bezrolni, urządzenie ich 104, 326.

Bilety serwitutowe 206.

Błędy w tabelach 299.

Bydło, spory z powodu pasania tegoż 194—195.

Centralna Komisja do spraw włośc. 110.

Cenzus: przy wyborze na wójta gminy 42, 43; na sołtysa gromady wioskowej 43; na wójta i sołtysa w osadach 69; na sołtysa we wsiach i kolonjach nieobjętych mocą ukazów 1864 roku 73; na pełnomocnika gminnego 44.

Cesarstwa obywatele, prawa ich do nabywania gruntów włośc. 156, 161—163.

Chorzy: niezamożnych leczenie w szpitalach 15—18; syfilitycznych 17; prostytutek 17; chrześcian 17; żydów 18.

Cięcie lasów urządzonych 254, 278.

Czasowa Komisja do spr. włośc. 110.

Czytania i pisanie nauki rozszerzanie 60.

- Darowizna:** nieruchomości gromadzkich w osadach 70; osad i gruntów włościańskich 159.
- Deklaracja** właściciela majątku 207, 212.
- Delegaci** wioskowi do skarg podawania 60; **d.** przy podziale wspóln. pastwisk 141.
- Dezerterzy**, przytrzymywanie tychże 35.
- Długi**, sprzedaż za długi 108.
- Dochody** z majątków gromadzkich w osadach 71.
- Dokumenty** na zamieszkiwanie 36; do przesiedlania 36.
- Domy**, ściąganie składki gminnej z **d.** 21, 69.
- Drogi:** powinność drogowa 23; przepisy dotyczące się **d.** 24—28; naprawa **d.** 28; spory o **d.** 124.
- Drzewa** przydrożne 29; **d.** na wspóln. pastwiskach 145.
- Dziedzic**, zob. Właściciel ziemski.
- Dziennik** Komisarza 310.
- Dzierżawa:** użytków gromadzkich 62; nieruchomości gromadzkich w osadach 72; gruntów i osad włościańskich 155.
- Dystylatorzy**, wybór ich na wójtów 42.
- Egzekwowanie** należności 35.
- Epidemiczne** choroby 35.
- Ewangelicy:** udział ich w składce gminnej 21; wybór na urząd wójta gminy 42.
- Forteca** Nowogeorgiewsk, wieś w jej okręgu 161.
- Fundusze** gminy: sprawdzanie tychże 40; zarządzanie nimi 36.
- Furmanki** dla wójtów 50.
- Fury** 205.
- Geometry** w Zarządach gub. do spr. włosc. 82.
- Gęsi** pasanie 197.
- Głosy:** na zebraniu gminnym 33; obliczanie **g.** 67; **głosów** większość 33, 67; większość dwóch trzecich 33, 67; prosta większość **głosów** 61, 74.
- Główny Zarząd** urządzeń rolnych i rolnictwa 80, 241, 253, 315; stosunek tegoż do Zarządów włościańskich 80.
- Gmina** wiejska: skład **g. w.** 1; zmiany w składzie **g. w.** 1; organizacja gmin **w.** 1 i nast.
- Gorące** trunki, sprzedaż ich 109.
- Gorzelań**, wybór ich na wójtów 42.
- Gospodarstwo** leśne 243.
- Gospodarstwa** system 193.
- Gromada** 2; **gr.** wioskowych organizacja 57; **gr.** w osadach organizacja 68.
- Gromadzkie** grunta, zob. Podział.

Granice sporne: spory graniczne 113—130; kompetencja instytucji włosc. w sporach granicznych 113—120; spory o przymulenia i in. przyrosty naturalne 120—123; zasady ogólne przy rozstrzyganiu sp. gr. 123—124; tryb czynności w spr. o gr. 125—128; spory o gr. między włościanami Królestwa i Cesarstwa 130.

Grosz dodatkowy dziedzica 109.

Gubernator 45, 46, 47, 54, 55, 57, 69, 70, 71, 72, 75, 76, 84, 306.

Imiona osadników w tabelach 296.

Instancje włościańskie 304.

Instrukcja dla Połączonych Zarządów, włościańskiego i Komitetu ochrony leśnej 253; i. Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego 259.

Jednomyslność na zebraniu gminnem 33; gromadzkim 67.

Jedynowiercy 161.

Jeziora: jako nieużytki przy ściąganiu składki gminnej 23; prawo do rybołówstwa w j. 289.

Kancelarja, wydatki na kancelarię gminną 50.

Kandydaci: na wójtów 44, 45; na sołtysów we wsiach obdarzonych samorządem 44, 45; na sołtysów we wsiach nieobdarz. samorz. 74.

Kantorowie, wynagradzanie tychże za wykład katechizmu 18; wybór ich na wójtów gmin 42.

Kapitały, rozporządzanie: gminnymi 32; gromadzkimi w osadach 71.

Karczmy, nadzór nad niemi 36.

Kary, wymierzane przez wójtów 37; przez zebrania gromadzkie 61; przez sołtysa 39; przez komisarza 311.

Kasy poz.-oszczęd., uchwały w przedmiocie zakładania tychże 34.

Kobiety, udział ich w zebraniach 11, 58.

Kolonje: obdarzone samorządem 2, 57; nieobdarzone samorządem 72; słabo zaludnione 72.

Komasacja: gruntów włościańskich ukazowych 61, 108; gromadzkich 65; wspólnych kilku gospodarzy 66; zatwierdzanie uchwał w przedmiocie k. gruntów 65; k. gruntów nieukazowych 74; znaczenie uchwał dotyczących się k. 158.

Komisarz 6, 7, 9, 26, 29, 43, 55, 56; mianowanie k. 84; tranzlokowanie k. 84. kompetencja k. 86, 89, 93; tryb postępowania k. 304, 308.

Komisje włościańskie, zob. Zarząd gub. do spr. włosc.

Komisje urządzeń rolnych 74.

Kompetencja: instytucji włościańskich 130, 214; sądowych 219.

Kopje: decyzji komisarzy i zarządów włosc. 85; planów 135—138; tabel likwidacyjnych 291, 301.

Koszty kuracyjne 15.

Księgi: uchwał gminnych 34; gromadzkich 68; ludności stałej 12; ksiąg prowadzenie w gminie 41.

Kulka do łamania gałęzi 172.

Kurpie, przepisy o urządzeniu ich gruntów 323.

Kwaterunkowa powinność 30, 36.

Lasy gromadzkie w osadach 70; użytkowanie z lasów (przepisy) 239; I. ochronne 240; las obszerny 256.

Laudemja, 109.

Legalność: wyborów na urzędy gminne 45; na urząd sołtysa we wsiach nieobdarzonych samorządem 75.

Leśne gospodarstwo 243.

Lista: kandydatów do urzędu wójta 44; osób mających prawo uczestniczenia w zebraniu gminnym 12.

Litografja, rozkład kosztów jej 22.

Ławnicy: wybór ich 13; ustalenie kolei wyborów 92; I. w charakterze urzędników gminnych 38.

Majątki: szpitalne, udział ich w składce gminnej 21; donacyjne, obciążone serwitutami 321; kolejowe 23; skarbowe 22; gminne 14; gromadzkie 59, 61; osad 70. Zob. Alienacja.

Majorackie grunta 102, 103.

Miary, przestrzeganie rzetelności tychże 36.

Miejski zarząd gospodarczy 71.

Mieszczanie rolnicy 60.

Minister: spraw wewnętrznych 27, 32, 48, 82, 84, 241, 253, 299; finansów 71; sprawiedliwości 71.

Ministerjum spr. wewnątrz. 31, 45, 69, 71, 136.

Mosty, 29.

Metywowanie decyzji 6.

Naczelnik: powiatu 39, 44, 45, 46, 47, 53, 54, 55, 56, 57, 74, 75, 76; Zarządu rolnictwa i dóbr państwa 80.

Najemnicy, dozór nad nimi w gminie 36.

Narzędzia użytkowania z serwitutu leśnego 204.

Nauczyciele szkół wiejskich 19.

Nieużytki, 21, 51.

Ochrony, dozór nad niemi w gminie 36.

Oddzielny Urząd do rozpoznawania ważności uchwał 6, 81.

Odmowa przyjęcia urzędu w gminie 44; urzędu sołtysa we wsiach nieobdarzonych samorządem 74.

Odpowiedzialność urzędników admin. gmin. 53.

Odsep zboża w ziarnie 50.

Odszkodowanie za straty serwitutowe: w naturze 187; pieniędzmi 188.

Ograniczenia prawa własności włościańskiej 155.

Okres serwitutowy 190.

Opał: dla szkół 18, 19, 20; dla straży ziemskiej 22.

Opałowy serwitut 244.

Opiekunowie, zawierający umowy dobrowolne 318.

Opiekuńcze środki 15, 60.

Opłaty wpisowe i stemplowe 53.

Osady: organizacja samorządu w o. 68; o. niemające charakteru rolniczego 69.

Osady dworskie (karczemne, młynarskie i in.) 98.

Osady szkolne, zob. Szkoły.

Osoby: wyłączone od udziału w zebr. gmin. 3; mogące być obieranemi na urzędy gminne 41; na pełnomocników gminnych 44; na urzędy w osadach 70; na urząd sołtysa we wsiach nieobdarzonych samorządem 73; o., na które rozciąga się moc ukazów 1864 roku 104, 105; o. mogące nabywać, dzierżawić osady i grunta włośc. 156; o. uznawane za włościan i mieszczan rolników 156; o., którym zabroniono nabywać, dzierżawić osady i grunta włośc. 156; o. wyznania prawosławnego, ich prawa, przywileje, ograniczenia własności 161—163.

Oznaki urzędu: urzędników gminy 53; sołtysów we wsiach nieobjętych samorządem 76; komisarzy włościańskich 85.

Pastwisko: wspólne włościan 61; wspólne dworu i włościan 139.

Paszporty 36.

Paśnik, zob. Pastwisko.

Pełnomocnicy: gminy 15, 32, 33, 40, 44, 54; gromady 60, 64.

Pleczenie wójtów gmin 53.

P erwszeństwo (przewodnictwo) na zebraniach gminnych 13; gromadzkich 58; osad 70.

Pisarz gminy 41; mianowanie p. 46; uwalnianie 47; tranzlokowanie 47; wynagradzanie 48, 49, 51; odpowiedzialność 53, 54.

Plany, znaczenie ich przy sporach granicznych 125, 128, 129, 130.

Plenipotenci, zob. Pełnomocnicy.

Plenipotencja 33.

Podział: gruntów gromadzkich 59, 139, 150; wspólnych pastwisk dworu i włościan 139; obowiązkowy p. gruntów wspólnych kilku gromad 146.

Podatki: podymny 6, 60, 70; gruntowy 14, 60, 70.

Polowanie, prawo do p. 106.

- Połączony Zarząd gub. Zarządu do spr. włośc. i Komitetu ochrony leśnej** 82;
kompetencja tegoż 242; uchylanie decyzji tegoż 243.
- Pomiar gruntów włośc.** 131—138. Zob. **Plany**.
- Pomór** bydła, zob. **Wójta gminy obowiązki**.
- Poprawianie** w tabelach imion osadników 296.
- Posiedzenia** Zarządu gub. do spr. włośc. 81.
- Pora** pasania bydła 196.
- Porządek publiczny**, zob. **Wójta gminy obowiązki**.
- Powinności** 14, 20, 23, 24; **p.** w naturze odbywane 30, 31; rozkład **p.**, zob. **Rozkład**; oswobodzenie od **p.** 53, 75.
- Požary** 35.
- Prawo własności włościan**: do gruntów i użytków (serwitutów) 98, 104—105;
do rybołówstwa i polowania 106; ograniczenia **p. w.** 155.
- Prawosławnego** wyznania osób prawa gruntowe 160.
- Prezydencja**, zob. **Pierwszeństwo**.
- Prostytutek** leczenie 17.
- Protokół** komisarza, zastępujący umowę 317.
- Przegony** 199.
- Przejazd, przejście** 23, 24.
- Przeniesienie** Zarządu gminnego, zob. **Zarząd gminy**.
- Przestępstwa**, donoszenie o **p.** 35.
- Przyłączenie** wsi do osad 71.
- Przymulenia** 120.
- Przynależność**: do gminy 11; do gromady 57.
- Przyrosty**, zob. **Przymulenia**.
- Przysięga**: wójtów gmin i sołtysów 46; żydów 70; sołtysów we wsiach nieobdarzonych samorządem 75; **p.** stron 309.
- Przywileje** szkół. 18.
- Ptactwa** domowego pasanie 197.
- Pustki**, 98, 292.
- Raki**, prawo polowu **r.** 290.
- Remanenty** kapitałów osad 71.
- Rewizje**: wójta po domach 38; przez sołtysa odbywane 40, 73; **r.** rachunków, zob. **Sprawdzanie**.
- Rewizor** pomiarów 79.
- Robotnicy**, dozór nad **r.** w gminie 36; **r.** małorolni, urządzenie ich 103.
- Rozkład** składki gminnej i powinności 14, 20; **r.** przez wójta gminy 15, 33; **r.** szkolnej składki 21, 62; gromadzkiej 60, 62.
- Rząd gubernialny** 25, 28, 291.
- Rzeźnie**, urządzenie rzeźni we wsiach 64.
- Rżyska** 198.
- Rybołówstwo** 106—108, 288.

Samowolne wydalenie się z gminy 35.

Sądy gminne 8, 51.

Segregacja gruntów 59.

Sekretarz Zarządu gub. do spraw włościańskich, zob. Zarząd gub. do spr. włośc.

Serwituty 59, 61, 99, 100—102; określanie rozciągłości s. 164; użytkowanie z s. 175, 177; s. gromadzkie i indywidualne 176; wygasanie s. 178; osoby mające prawo do s. 179; osoby, odpowiedzialne za naruszenie s. 180; spory serwitutowe 185—222; spory serwitutowe między włościanami 218; tryb rozpoznawania sporów serwitutowych 183, 235; rozwiązywanie (zamiana) s. 285, 314, 320, 321.

Sędziowie gminni, wybór ich 13.

Skarb, udział s. w składce gminnej 22, 52.

Składka gminna 20; szkolna, zob. Rozkład.

Służący, nadzór nad nimi w gminie 36.

Służba, czas s. dla urzędników admin. gminnej 44; dla sołtysa we wsiach nieobdarzonych samorządem 74.

Sołtys: gromadzki 38; wybór s. 38, 43, 59, 70; prezydencja na zebraniu 58; obowiązki s. 38, 39, 53; s. jako reprezentant gromady 39; stosunek s. do wójta 38, 39, 73; władza s. 38, 39, 40; s. w osadach 70; s. we wsiach i kolonjach z ludnością mieszaną 43; s. we wsiach i kolonjach, nieobdarzonych samorządem 72—76; wynagradzanie s. 49, 75; odpowiedzialność s. 53—57.

Spokój publiczny 34.

Spory graniczne, spory o grunta zob. Granice; s. serwitutowe zob. Serwituty.

Spółwłaściciele majątku, udział ich w zebraniu gminnym 11.

Sprawdzanie działań i rachunków urzędników gminy 14; urzędników gromady 60.

Stały członek Zarz. włośc., zob. Zarząd gub. do spr. włośc.

Staroobrzędowcy 161.

Straty z powodu naruszenia serwitutów 225, 230.

Straż nocna (powinność) 31, 64.

Straż ziemska 22, 31.

Szarwark 21, 23.

Szkoły 14, 18; dozór nad niemi w gminie 36; zakładanie sz. 60; zaliczanie sz. wioskowych do rzędu gminnych 18, 19.

Szpitala, dozór nad nimi w gminie 36, 60; koszt leczenia w szp. zob. Koszta kuracyjne.

Szynkarze, wybór ich na wójtów 42.

Ściółka (serwitut) 245; ś. dla straży ziemskiej, zob. Straż ziemska.

Środki opiekuńcze 14, 15.

Światło dla straży ziemskiej, zob. Straż ziemska.

Tabela: likwidacyjna, znaczenie jej jako dowodu własności 290, 292, 300; forma jej 291; kopje t. l. 291; t. **nadawcza** 293; zmiany w tabelach 295; poprawianie w t. imion osadników 296; prostowanie błędów w t. 299; wydawanie stronom nowych kopji tabel 301.

Technik mierniczy przy wydz. ziemskim 135.

Terminy składania skarg, zob. Zaskarżanie; t. zgłaszania sporów sewitutowych 223; przywrócenie t. opuszczonego 307.

Torf 200.

Transportowa powinność 30.

Uchwały zebrań gminnych i gromadzkich 3; u. kilku wsi 5, 67; uchylanie uchwał 3, 7 i nast.; ważność u. 3, 4, 33, 67; u. mieszkańców wsi nieobdarzonych samorządem 5; ogłaszanie u. 5; zaskarżanie u. 5; u. powzięte z przekroczeniem władzy 5; rozpoznawanie ważności u., zob. Oddzielny urząd.

Ugajne dni 172.

Ugory 198.

Układy, umowy dobrowolne: w przedmiocie zamiany gruntów 108, 314; serwitutów 285, 314; u. nie ujęte w formę prawną 317; znaczenie u. dobrowolnych, jako aktu prawnego 319; poświadczenie i zatwierdzanie u. 314.

Wagi, przestrzeganie rzetelności w. 36.

Ważność uchwał: gminnych 3, 4, 33; gromadzkich 67, zob. Uchwały; w. umów dobrowolnych 316.

Wierzyciele hipoteczni 112, zob. Długi.

Własność włościańska, zob. Prawo własności.

Właściciel ziemski 2, 58.

Włościan organizacja w majątkach prywat. 110—112; rządowych 112—113; kolonjalnie urządzonych 112—113.

Włościanki 58.

Włóczęgi 35.

Wód wylewy 35.

Wójt gminy, obowiązki tegoż 34; wybór w. 13, 42; władza 37, 73; oddalanie w. 46; zawieszenie w urzędzie 46, 51; płaca w. 48, 51; odpowiedzialność 53, 54.

Wnioski tymczasowe: komisarzy 310; wydziałów tymczasowych 312.

Wpis dodatkowy do tabel 295.

Wsie: obdarzone samorządem 2, 57; nieobdarzone samorz. 72; w. słabo zaludnione 72.

Wspólna własność 38, 59, 98, zob. Podział.

Wydział ziemski min. spr. wewn. 83, 294, 295, 299, 301—304, 305; w. tymczasowy Zarządu włośc. 312.

Wykonywanie: decyzji instytucji włośc. 313; umów dobrowolnych 320.

Wyłączanie gruntów osady 71.

Wyjazdy w interesach służby 50.

Wynagradzanie za szkody serwitutowe 188.

Zagajniki 213, 245.

Zamiana: gruntów 33, 108; serwitutów 285.

Zamieszkiwanie w gminie 9, 42.

Zapaszowe kapitały osad 71.

Zaskarżanie: uchwał gminnych; gromadzkich 4, 5; uchwał powziętych przez kilka wsi 5; uchwał w przedmiocie wyborów na urzędy gminne 6; uchwał o powinności drogowej 6, 26; uchwał o podziale gruntów gromadzkich 7; uchwał o rozkładzie składki gminnej 7; postępowania urzędników administracji gminnej 57; postępowania sołtysa we wsiach nieobdarzonych samorządem 76; rozporządzeń naczelnika powiatu 48, 57, 75; rozporządzeń gubernatora 306; legalności wyborów na urzędy 45, 75; decyzji oddzielnych urzędów 7; decyzji Komisarzy 85; decyzji Zarządów gub. włośc. 83, 305, 306; decyzji Połączonych Zarządów 84; decyzji Zarządu przy wydziale ziemskim 174.

Zarząd gminny, zob. Administracja; **z. g.** przeniesienie z jednej wsi do drugiej 8, 9; utrzymywanie **z. g.** 51.

Zarząd gub. do spr. włośc. 6, 7, 26, 29, 31, 32, 33, 47, 59, 69; skład **z.** 79, 80; skład łomżyńskiego **z. g.** do spr. włośc. 80; decydowanie spraw w **z.** 81; korespondencja **z.** 82; stali członkowie **z.** 82; kompetencja **z.** 89, 93, 113—120, 124; tryb postępowania 304, 312.

Zbłęgowie 35.

Zbieranina 171.

Zcalanie gruntów, zob. Komasaacja.

Zebrania: gminne 1, 9; gromadzkie 58; w osadach 69; prawo udziału w **z.** 3, 9, 13, 58, 68; zwoływanie zebrań 3, 13, 58; atrybucje zebrań 13, 59; **z.** we wsiach nieobdarzonych samorządem 73; **z.** specjalne 59, 60.

Znaki dla bydła 199—202.

Żebracy 35.

Żydzi: wybór ich na wójtów 42, 70; **ż.** zebrania 70; **ż.** przysięga 70; **ż.** chorych leczenie 18; zakaz nabywania gruntów włościańskich przez **ż.** 156.

Ważniejsze omyłki w druku.

Str. 5, w. 19 od góry, zam art. 292, powinno być 262.

„ 256, „ 16 „ „ „ „ sorządzania, „ „ sporządzanie.
